SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 120

Jyrki Virolainen

REFORMATIO IN PEJUS-KIELLOSTA

Tutkimus tuomioistuimen tutkimisvallan laajuudesta yksipuolisessa muutoksenhaussa erityisesti rikosprosessia silmällä pitäen

Mit deutscher Zusammenfassung

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA

A-sarja N:o 120

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 120

JYRKI VIROLAINEN

REFORMATIO IN PEJUS-KIELLOSTA

Tutkimus tuomioistuimen tutkimisvallan laajuudesta yksipuolisessa muutoksenhaussa erityisesti rikosprosessia silmällä pitäen

AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA
JAKAJA

REFORMATIO IN PEJUS-KIELLOSTA

Tutkimus tuomioistuimen tutkimisvallan laajuudesta yksipuolisessa muutoksenhaussa erityisesti rikosprosessia silmällä pitäen

KIRJOITTANUT

JYRKI VIROLAINEN

OIKEUSTIETEEN LISENSIAATTI
HOVIOIKEUDENNEUVOS

Yliopistollinen väitöskirja, joka Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi Porthanian luentosalissa III lauantaina toukokuun 21 päivänä 1977 kello 10.

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

Vammala 1977. Vammalan Kirjapaino Oy.

ISBN 951-9068-67-8 (nid.)
ISBN 951-9068-68-6 (sid.)
ISBN 978-951-855-587-5 (pdf)

ALKUSANAT

Sysäyksen tutkimukseeni sain toimiessani aikoinaan esittelijänä Helsingin hovioikeudessa. Esittelijän ratkaisuehdotukset uhkasivat yleensä kariutua viimeistään siinä vaiheessa, kun esille tuli kysymys reformatio in pejuksesta. Käsitykset reformatio in pejus-kiellon soveltamisalasta ja sisällöstä vaihtelivat kuitenkin suuresti ja käytäntö näytti sen suhteen muodostuneen verrattain epäyhtenäiseksi. Tarkoitukseni oli alunperin keskittyä tutkimaan juuri kiellon sisältöä, mutta myöhemmin tutkimuksen suunta muuttui jäljempänä ilmenevällä tavalla. Silti toivon, että tutkimuksesta olisi saatavissa johtoa myös käytännössä esiintyvien ongelmien ratkaisuissa.

Professori *Jouko Halilalle,* jonka assistenttina minulle tarjoutui oivallinen tilaisuus tutkimuksen käynnistämiseen ja joka myös myöhemmin on osoittanut kiinnostusta työtä kohtaan ja kannustanut sen loppuunsaattamisessa, pyydän saada esittää parhaat kiitokseni. Näitä rivejä kirjoittaessani muistelen myös kaipauksella professori *Tauno Ellilä*-vainajaa, joka prosessioikeustieteen käytännön läheisyyttä korostavana opettajana rohkaisi allekirjoittanutta käytännön miestä tähän vaatimattomaan yritykseen.

Osoitan kiitokseni myös apurahalla tutkimustani tukeneelle *Suomen Kulttuurirahastolle,* yhteenvedon kääntäneelle filosofian tohtorille *Bernd Assmuthille* ja teoksen julkaisusarjaansa hyväksyneelle *Suomalaiselle Lakimiesyhdistykselle.*

Viime helmikuun puolenvälin jälkeen saataville tullutta aineistoa ei ole voitu tutkimuksessa ottaa huomioon.

Janakkalan Punkalla huhtikuussa 1977.

Jyrki Virolainen

SISÄLLYS

Alkusanat V
Sisällys VI
Kirjallisuusluettelo X
Lyhenteitä XXV

I JOHDANTO 1
1. Muutoksenhakukeinoista 1
2. Oikeusastejärjestyksestä ja muutoksenhakumenettelystä 6
3. Muutoksenhakutuomioistuimen ratkaisuista 15
4. Yksipuolisesta muutoksenhausta. Johdatus problematiikkaan. .. 18

II TUTKIMUSTEHTÄVÄN ASETTELUA 24
1. Aiheen rajaamisesta 24
2. Tutkimuksen tarpeellisuudesta 30
3. Dispositiosta 32
4. Tutkimuksen suorittamistavasta 33

III KIELLON SOVELTAMISEDELLYTYKSISTÄ 37
1. Muutoksenhakukeinojen käyttömahdollisuus 37
2. Yksipuolinen muutoksenhaku 39
3. OK 16 luv. 3 §:n liittymisoikeus 42
4. Tuomion osittaisesta vastaisuudesta 46
5. Kiellon soveltamisalasta 56

IV HAITAN ARVIOIMISPERUSTEISTA 62
1. Rikostuomion muuttumismahdollisuuksista 62
2. Haitan toteamisesta yleensä 63
3. Tosiasiallinen ja oikeudellinen haitta 64
4. Haitan objektiivinen ja subjektiivinen tarkastelutapa 69
5. Kokonaisvaltainen ja osittainen tarkastelutapa 85

V HISTORIALLINEN KATSAUS 98
1. Reformatio in pejus -termin alkuperä 98
2. Roomalainen oikeus 99
3. Germaaninen oikeus 101
4. Kanoninen oikeus 101

5. Yhteissaksalainen oikeus 102
6. Kehitys Ranskassa 105
7. Kehitys Saksassa 106
8. Kehitys Ruotsissa ja Suomessa 108

VI OIKEUSVERTAILEVA KATSAUS 114
1. Ruotsi 114
2. Norja 118
3. Tanska 121
4. Saksan liittotasavalta 123
5. Itävalta 125
6. Ranska 126
7. Sveitsi 128
8. Englanti 129
9. Neuvostoliitto 132
10. Saksan demokraattinen tasavalta 134
11. Unkari 134
12. Japani 135

VII KIELLON TEOREETTISISTA PERUSTEISTA 137
A. Kiellon johtaminen relatiivisesta lainvoimasta 137
1. Lainvoimasta yleensä 137
2. Yksipuolinen lainvoima 141
a. Yksipuolisen lainvoiman aiheuttavista tilanteista (141). b. Kiellon johtaminen yksipuolisesta lainvoimasta (151).
3. Osittainen lainvoima 153
a. Osittaisesta lainvoimasta yleensä (153). b. Osittainen lainvoima ja réformatio in pejus -kielto (156).
4. Muutoksenhaun rajoittamisesta 157
a. Rajoituksen tehokkuus (157). b. Muutoksenhaun rajoittaminen tiettyyn tekoon (160). c. Muutoksenhaun rajoittaminen syyllisyyskysymykseen (166). d. Muutoksenhaun rajoittaminen yksityisoikeudellisiin seuraamuksiin (169). e. Muutoksenhaun rajoittaminen rangaistuskysymykseen (171). f. Muutoksenhaun rajoittaminen prosessuaalisiin kysymyksiin (180).
B. Kiellon johtaminen yleisistä prosessiperiaatteista 183
1. Kielto ja dispositiivinen periaate sekä käsittelymenetelmä 183
2. Yleisten prosessiperiaatteiden merkityksestä 186

VIII KIELTO OIKEUDENKÄYNNIN TARKOITUKSENMUKAISUUDEN KANNALTA 191
1. Asianosaistoimintoisuudesta siviiliprosessissa 191
2. Kieltoa puoltavista tarkoituksenmukaisuussyistä siviiliprosessissa 197
3. Asianosaisten ja tuomioistuimen suhteista rikosprosessissa 204
4. Kiellon merkitys muutoksenhakumenettelyn tarkoituksenmukaisuuden kannalta rikosprosessissa 210

IX KIELTO MUUTOKSENHAKIJAN OIKEUSTURVAN KANNALTA. KIELLON HENKILÖLLINEN SOVELTAMISALA RIKOSPROSESSISSA 216
1. Reformatio in pejuksen muutoksenhakua estävästä vaikutuksesta 216
2. Reformatio in pejus -riskin merkityksestä siviiliprosessissa 217
3. Kiellon henkilöllisestä soveltamisalasta rikosprosessissa yleensä 219
4. Syytetyn muutoksenhaku 219
5. Virallisen syyttäjän muutoksenhaku 224
a. Syyttäjän asemasta ja tehtävistä oikeudenkäynnissä (224). b. Syyttäjän muutoksenhaku syytetyn eduksi (228). c. Syyttäjän muutoksenhaku syytetyn vahingoksi (233).
6. Asianomistajan muutoksenhaku 239

X KIELLON SOVELTAMINEN SYYLLISYYSKYSYMYKSEN OSALTA 248
1. Syyllisyyskysymyksen ratkaisemisesta yleensä 248
2. Haitan ilmenemismuodoista syyllisyyskysymyksen muuttamisessa 251
3. Syyllisyyskysymyksen muuttamista rajoittavista seikoista 258
4. Syyllisyyskysymyksen muuttaminen kiellon tarkoituksen kannalta 266
a. Vaikutus syytetyn muutoksenhakuun (266). b. Vaikutus muutoksenhakumenettelyyn (267).
5. Oikeuskäytäntöä 270

XI KIELTO JA TUOMION POISTAMINEN OIKEUDENKÄYNTIVIRHEEN PERUSTEELLA 282
1. Oikeudenkäyntivirheistä ja niiden tutkimisesta muutoksenhakumenettelyssä 282
2. Tuomion poistamisesta oikeudenkäyntivirheen perusteella yksipuolisessa muutoksenhaussa 285
3. Tuomion kumoamisesta osittaisen lainvoiman tapauksessa 287

XII KIELTO PALAUTTAMISEN JÄLKEISESSÄ MENETTELYSSÄ .. 292
1. Palauttamisperusteista 292
2. Voiko palauttamispäätös muodostaa reformatio in pejuksen? .. 297
3. Näkökohtia kiellon puolesta ja sitä vastaan palauttamisen jälkeisessä menettelyssä 302
4. Reformatio in pejusta rajoittavat seikat 305
5. Kiellon soveltaminen kun palauttaminen perustuu oikeudenkäyntivirheeseen 308
6. Kiellon soveltaminen palauttamisen perustuessa uuteen prosessiaineistoon 311

XIII KIELTO YLIMÄÄRÄISESSÄ MUUTOKSENHAUSSA 317
1. Tuomionpurku 317
2. Tuomiovirhekantelu 324

XIV KIELLON HAITTAVAIKUTUKSISTA JA NIIDEN ELIMINOIMISESTA 326
1. Kiellon soveltaminen virallisuusperiaatteen kannalta 326
2. Kiellon muutoksenhakua lisäävästä vaikutuksesta 328
3. Eräitä ratkaisuvaihtoehtoja kiellon haittojen eliminoimiseksi ja muutoksenhaun vähentämiseksi 330
4. Muutoksenhakijan vastapuolen liittymisoikeudesta (vastamuutoksenhausta) 339
a. Liittymisoikeudesta yleensä (339). b. Liittymisoikeuden perusteista (341). c. Vastamuutoksenhaku ja reformatio in pejus -kielto (343). d. Liittymisoikeuden merkitys eri asianosaisten kannalta (345).

Zusammenfassung 354

Oikeustapaushakemisto 364

Asiahakemisto 367

KIRJALLISUUSLUETTELO

Aalto, Jorma S.: Näkökohtia tuomioiden itseoikaisukiellosta. LM 1961, 727 ss.
— » — Tuomarin kyselyvelvollisuudesta siviiliprosessissa. LM 1962, 568 ss.
— » — Rikosprosessilain asiallisesta sovellutusalasta. Vammala 1965.
— » — Asianosaisen käyttäytymisestä todisteena. LM 1967, 731 ss.
— » — Rikostuomion vaikutuksista siviiliprosessissa. Vammala 1968.
— » — Virallinen syyttäjä ja muutoksenhaku. SPL 1973, 33 ss.
Aarnio, Aulis: Oikeudellisen ajattelun perusteista. Vammala 1971.
Afzelius, Ivar: Grunddragen af rättegångsförfarandet i tvistemål, ny upplaga. Stockholm 1886.
Agge, Ivar: Bidrag till läran om civildomens rättskraft. Lund 1932.
— » — Något om processföremålet och dess bestämmande enligt svensk straffprocessrätt. Festskrift för *O. Hj. Granfelt*, 18 ss. Helsingfors 1934 (a).
— » — Några anmärkningar om den enskilda åtalsrättens utveckling och ställning i viktigare nutida rättssystem. JFT 1934 (b), 137 ss.
— » — Straffprocessrätt II. Anteckningar efter föreläsningar av docent Ivar Agge (moniste). Uppsala 1936.
— » — Straffprocessens konstruktion och brottmålsutslagets rättskraft. SvJT 1937, 617 ss.
Alanen, Aatos: Rangaistus ja turvaamistoimenpiteet. Toisiinsa verrattuina erikoisesti silmälläpitäen n.k. turvaamissäilytystä. Helsinki 1926.
— » — Tuomioistuimen ennakkoratkaisut lainkäytön lähteenä. DL 1943, 113 ss.
— » — Yleinen oikeustiede. Turku 1948.
Alkio, Paavo: Näkökohtia syytteestä. LM 1965, 668 ss.
Almquist, J. E:. Den svenska processrättens historia. Stockholm 1946.
Andenaes, Johs.: Straffeprosessen i første instans. Oslo 1962.
Andersson, Edward: Näkökohtia reformatio in peius -kiellosta harkintaverotuksessa ja palauttamistapauksissa. Verotus 1962, 16 ss.
— » — Palautetun verotuksen toimittamisesta. Verotus 1962, 192 ss.
— » — Verotuslain kommentaari. 1968.
Annerstedt, L.: Tuomarin prosessia johtavasta toimesta siviilissä oikeusriidoissa. Suomentanut Oskar Favén. Helsinki 1887.
Anttila, Inkeri: Nuori lainrikkoja. Helsinki 1952.
— » — Laki ehdollisesta rangaistustuomiosta selityksin. Vammala 1960.
— » — Rikosoikeuden uusi linja. Juhlajulkaisu *Urho Kaleva Kekkonen* 1900 3/9 1975. Vammala 1975, 278 ss.

Anttila, Inkeri — Heinonen, Olavi: Rikos ja seuraamus. Rikosoikeuden perusteet. Helsinki 1971.

— » — Rikosten lajit. Rikosoikeuden erityisen osan perusteet. Helsinki 1972.

Anttila, Inkeri — Törnudd, Patrik: Kriminologia. Porvoo 1970.

Archbold's Pleading, Evidence & Practise in Criminal Cases. 37 edition by *T. R. Fitzwalter Butler* and *Marston Garcia.* London 1969 (Archbold).

Arquile, Robert: Criminal Procedure. London 1969.

Becker, W.: Ein Beitrag zur Frage der reformatio in peius. GS 1929, 121 ss.

Beckman, Nils — Holmberg, Carl — Hult, Bengt — Strahl, Ivar: Brottsbalken jämte förklaringar. Band I. Tredje upplagan. Stockholm 1970 (Beckman).

Beling, Ernst: Deutsches Reichsstrafprozessrecht mit Einschluss des Strafgerichtsverfassungsrechts. Berlin—Leipzig 1928.

Bennecke, Hans — Beling, Ernst: Lehrbuch des deutschen Reichsstrafprozessrechts. Breslau 1900.

Bergendahl, Sven: Bidrag till den svenska rättmedlens historia. Uppsala 1916.

Bericht der Kommission zur Vorbereitung einer Reform der Zivilgerichtsbarkeit 1961.

Berman, Harold J.: Soviet Criminal Law and Procedure. The RSFSR Codes. Cambridge, Massachusetts. 1966.

Bernoulli, Nicolaus: Das Verbot der reformatio in peius im schweizerischen Strafprozessrecht. Winterthur 1953.

Binding, Karl: Grundriss des deutschen Strafprozessrecht. 5. Aufl. Leipzig 1904.

Blomeyer, Arwed: Zivilprozessrecht. Erkenntnisverfahren. Berlin—Göttingen—Heidelberg 1963.

Blomstedt, Yrjö: Kuninkaallisen Majesteetin Oikeus Suomessa. Turun hovioikeus 1623 31/10 1973, 31 ss. Porvoo—Helsinki 1973.

Boman, Robert: Om åberopande och åberopsbörda i dispositiva tvistemål. Stockholm 1964.

Borna, N-G.: Reformatio in pejus- finns det? SvJT 1975, 310 s.

Bouzat, Pierre — Pinatel, Jean: Traité de droit pénal et de criminologie. Tome II. Procédure pénale. Paris 1963.

Brachvogel, Otto: Zulässigkeit der reformatio in peius. ZStW 1893, 206 ss.

Bratholm, Anders: Utkast til ny straffeprosesslov. NTfK 1970, 240—269.

Bratholm, Anders — Hov, Jo: Sivil rettergang. Oslo 1973.

Broomé, G.: Allmänna civilprocessen enligt svensk gällande rätt, andra upplagan. Lund 1890.

Bruns, Hans-Jürgen: Teilrechtskraft und innerprozessuale Bindungswirkung des Strafurteils. Köln—Berlin—München—Bonn. 1961.

— » — Sicherungsmassregeln und Verschlechterungsverbot. JZ 1954, 730.

Bruns, Rudolf: Zivilprozessrecht. Eine systematische Darstellung. Berlin—Frankfurt a.M. 1968.

Brusiin, Otto: Tuomarin harkinta normin puuttuessa. Vammala 1938.

Bäärnhielm, Gösta: Rättegången i brottmål. Lärobok i rättskunskap för blivande landsfiskaler IV Processrätt, andra, omarbetade upplagan. Lund 1927.

Bötticher, Eduard: Reformatio in peius und Prozessurteil. ZZP 1952, 464 ss.

Candolin, Birger: Om begränsning av vade- och missnöjesanmälan. JFT 1955, 5 ss.

Cars, Thorsten: Om resning i rättegångsmål. Stockholm 1959.
— » — En fråga om reformatio in pejus. SvJT 1966, 111 ss. ja 719 s.
Cross, Rupert — Jones, Asterley: An Introduction to Criminal Law. London 1969.
Dillén, Nils: Föreläsningar i straffprocessrätt enligt den nya rättegångsbalken. Stockholm 1947.
Dufwa, Göran: Om tilltrosparagraferna. Stockholm 1972.
Eckhoff, Torstein: Rettskraft. Oslo 1945.
Ehdotukset oikeudenkäyntilaitoksen uudistamiseksi. Laatinut sitä varten asetettu komitea. 1900. I: Ehdotus tuomioistuinlaiksi ynnä perustelmat. II: Ehdotus laiksi riita-asiain oikeudenkäynnistä ynnä perustelmat. III: Ehdotus laiksi rikosasiain oikeudenkäynnistä ynnä perustelmat. Helsinki 1901.
Ehdotus Rikosasiain oikeudenkäyntilaiksi ynnä perustelmat. Helsinki 1909. Lainvalmistelukunnan julkaisu 1909: 1.
Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle oikeudenkäyntilaitoksen uudistamisesta. Lainvalmistelukunnan julkaisu 1937: 16 (Ehdotus 1937).
Ekelöf, Per Olof: Samhällsåskådning och civilprocess. SvJT 1941, 106 ss.
— » — Kompendium över civilprocessen. Del III. Andra utökade upplagan. Uppsala 1949.
— » — Om talan i brottmål. Några tankar kring ett rättsfall. SvJT 1953, 353 ss.
— » — Processuella grundbegrepp och allmänna processprinciper. Stockholm 1956.
— » — Ändring av talan. SvJT 1957, 303 ss.
— » — Rättegång. Första häftet, tredje, omarbetade upplagan. Stockholm 1973. (Ekelöf I). Andra häftet, tredje, omarbetade upplagan. Stockholm 1973 (Ekelöf II). Tredje häftet, tredje, omarbetade upplagan. Stockholm 1970. (Ekelöf III). Fjärde häftet, tredje, reviderade upplagan Stockholm 1973. (Ekelöf IV). Femte häftet, tredje upplagan. Stockholm 1972 (Ekelöf V).
— » — Rättsmedlen, sjunde upplagan. Uppsala 1973.
Ellilä, Reino: Tutkintavankeuden lukeminen rangaistuksen vähennykseksi Suomen oikeuden mukaan. Rikosoikeudellinen tutkimus. Vammala 1949.
— » — Murron ja murtovarkauden yrityksen erosta. LM 1965, 52 ss.
— » — Uusittu liikennerikosoikeus. Porvoo 1968.
— » — Ajokiellosta liikennerikosoikeudellisena sanktiona. LM 1975, 33 ss.
Ellilä, Tauno: Kanteenmuuttamisen sallittavuudesta. DL 1939, 380 ss.
— » — Sivullisen oikeussuojan takeista ulosotossa erityisesti silmälläpitäen ulosmittausmenettelyä. Vammala 1947.
— » — Asianosaisen kuulustelu totuusvakuutuksen nojalla ja rangaistussanktion uhalla. LM 1948 (a), 612 ss.
— » — Arvostelu teoksesta *Tauno Tirkkonen,* Suomen rikosprosessioikeus I. Vammala 1948. LM 1948 (b), 486 ss.
— » — Täytäntöönpanokeinoista hallinnon alalla. Porvoo 1952.
— » — Kirjallisten todistajankertomusten käsittely ylemmissä oikeusasteissa. DL 1953 (a), 288 ss.
— » — Arvostelu teoksesta *Åke Hassler,* Utsökningsrätt. LM 1953 (b), 600 ss.
— » — Arvostelu teoksesta *Karl Olivecrona,* Rättegången i brottmål enligt RB. 2 uppl. LM 1961, 818 s.

Ellilä, Tauno: Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano. Prosessioikeutta oikeustapausten valossa. Toinen, uusittu painos. Porvoo 1965.
— » — Esitutkintalainsäädännön uudistamisen tarpeellisuus. LM 1967 (a), 810 ss.
— » — Huomioita ja mietteitä professori *Tauno Tirkkosen* siviiliprosessioikeuden oppikirjan ilmestymisen johdosta. LM 1967 (b), 611 ss.
— » — Rikosoikeushoidon uudistamiskohteista. LM 1959, 321 ss.
— » — Rikostuomion vaikutuksista siviiliprosessissa. Arvostelu *Jorma S. Aallon* saman nimisestä teoksesta. LM 1969, 806 ss.
— » — Ulosotto-oikeuden yleiset opit. Toinen, uusittu painos. Porvoo 1970 (a).
— » — Rikosoikeus ja rikosprosessioikeus. LM 1970 (b), 498 ss.
— » — Puolueettomuus- eli objektiviteettiperiaate rikosasiain esitutkinnassa. LM 1970 (c), 640 ss.
— » — Hovioikeusmenettely ja oikeudenkäynnin uudistus. Nykynäkymiä ja uudistusajatuksia. Vammala 1971.
— » — Arvostelu teoksesta *Irma Lager,* Tuomionpurun edellytyksistä siviili- ja hallintoprosessissa LM 1972 (a), 888 ss.
— » — Muutoksenhaku osana oikeusturvaa. Helsingin Sanomat 13. 11. 1972 (b).
— » — Korkein oikeus muutoksenhakuasteena. Nykytilasta lainuudistuksiin. Vammala 1973.
Elfving, Östen: Voiko ylioikeus, kun vain rikokseen syypääksi tuomittu on valittanut, lukea valittajan syyksi muun teon kuin alioikeus? JFT 1956, 133 ss.
Elwing, Carl M.: Tillräckliga skäl. Studier över förutsättningarna för allmänt åtal. Lund 1960.
Engströmer, Thore: Om reformatio in pejus i brottmål I—II. Uppsala universitets årskrift 1937: 2 ja 1938: 1.
Esitysluonnos eduskunnalle oikeudenkäyntilaitoksen uudistamisesta 10. 6. 1939 (Esitysluonnos 1939).
Eyben, W. E. von: Strafudmåling. Lovens rammer og dommerens udfyldning. København 1950.
Fasching, Hans W.: Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen. I Band Wien 1959, II Band Wien 1962, III Band Wien 1966 ja IV Band Wien 1971.
Fischer, Erich: Das Verbot der reformatio in peius in der Reichsstrafprozessordnung. Halle 1934.
Fischler, Josef: Klagorätt för straffriförklarande. SvJT 1938, 77 ss.
Forhandlingerne på det treogtyvende nordiske juristmøde i København den 22.—24., August 1963. Behandling af emnet: Forbudet mod aendring til skade for tiltalte i højere instans. (*Tauno Tirkkonen* 221, *Hans Thornstedt* 223, *Erik Christensen* 227, *Bo Palmgren* 231, *Ivar Strahl* 233, *Klas Lithner* 234, *Bengt Lassen* 235, *Olga Bremer* 236, *Bo Palmgren* 236, *Ivar Strahl* 237, *Per Olof Ekelöf* 238, *Åke Hassler* 240, *Hans Thornstedt* 241, *Erik Christensen* 243, *Lennart Eliasson* 243, *Per Olof Ekelöf* 244).
Forsman, Jaako: Anteckningar enligt professor Jaakko Forsmans föreläsningar öfver straffrättens allmänna läror med särskild hänsyn till straff lagen af den 19 december 1889. Med tillstånd af föreläsaren. Utgivna af Lars Wasastjerna. Tredje upplagan. Kerava 1930.
Förhandling: Eger öfverdomstol pröva af allmän åklagare till förmån för den

tilltalade öfver underrätts utslag i laga ordning fullföljda besvär? JFT 1899, 383 ss.

Förhandling: Kan dom i brottmål på ändringssökande parts besvär i något afseende ändras till nackdel för honom? JFT 1904, 209 ss.

— » — Kan den, som på grund av SL 3: 3 mom. 1 förklarats straffri, söka ändring och yrka på att bliva fälld till straff? JFT 1940, 124—127.

— » — Kan den, som underlåtit att söka ändring i domstols fällande utslag i brottmål, vilket sedermera blivit återförvisat och ånyo avgjorts på samma sätt som förut, söka ändring i det senare utslaget? JFT 1940, 341—345.

— » — Kan överrätt, då endast för brott sakfälld besvärat sig, tillräkna honom annan handling än lägre rätt? JFT 1957, 285.

— » — I vilken utsträckning är reformatio in pejus möjlig efter återförvisning a) tvistemål, b) brottmål? JFT 1965, 416—417.

Gampp, Friedrich: Lehrbuch des österreichischen Strafprozess, 6. Auflage. Wien—Leipzig 1933.

Ganske, Joachim: Der Begriff des Nachteils bei den strafprozessualen Verschärfungsverboten. Berlin 1960.

Gerber, Hans: Das Verbot der reformatio in peius im Reichsstrafprozess. Breslau 1913.

Gerland, Heinrich: Der deutsche Strafprozess. Mannheim—Berlin—Leipzig 1927.

Gomard, Bernhard — Hansen, Victor — Hurwitz, Stephan: Kommenteret retsplejelov. 2 udgave under medvirken af *Johannes Jørgensen* og *Torben Svenne Schmidt.* II bind. Retsplejelovens § 478—§ 1043. Odense 1965.

Granfelt, O. Hj.: Den materiella processledningen vid underdomstol i vanliga tvistemål enligt gällande finsk och svensk rätt. Andra upplagan. Helsingfors 1911.

— » — Sammandrag av föreläsningar i straffprocessrätt. Andra upplagan. Helsingfors 1915.

— » — Lärobok i straffprocessrätt I. Helsingfors 1925.

— » — Kort framställning av Finlands civilprocessrätt. Helsingfors 1927.

— » — Arvostelu teoksesta *Bo Palmgren,* Målsägandes åtalsrätt. JFT 1939, 566 ss.

Granfelt, O. Hj. — Castrén, U. J.: Yleisen alioikeuden, maanjako-oikeuden ja välimiestuomioistuimen ratkaisuja, pöytäkirjoja ja prosessitoimia. Toinen painos. Helsinki 1924.

Grethlein, Gerhard: Problematik des Verschlechterungsverbotes im Hinblick auf die besonderen Massnahmen des Jugendsrechts. Berlin 1963.

Grotenfelt, Julius: Kommentar till strafflagen. Allmänna delen. Helsingfors 1912—1913.

Grünwald, Gerald: Die Teilrechtskraft im Strafverfahren. Göttingen 1964.

Grönqvist, Henrik: Om brister i ändringsansökan. JFT 1960, 262 ss.

Guldener, Max: Das schweizerische Zivilprozessrecht. 1958.

Gärde, N.: Instansordningen. SvJT 1937, 733 ss.

Gärde, N. — Engströmer, Thore — Stranberg, Tore — Söderlund, Erik: Nya rättegångsbalken jämte lagen om dess införande med kommentar. Stockholm 1949 (Gärde)

Gönner, N. von: Handbuch des deutschen gemeinen Prozesses I. Erlangen 1804.

Haas, Alfons: Das Verbot der reformatio in peius im geltenden Strafprozessrecht (einschl. Militärstrafgerichtsordnung) und Frage seiner Beibehaltung im künftigen Strafprozess. Tübingen 1934.
Hagerup, F.: Den norske straffeprocess. II. Kristiania 1905.
— » — Laerebog i straffeprocessret. Anden udgave. Oslo 1930.
Halila, Jouko: Tunnustamisesta. Siviiliprosessuaalinen tutkimus. Vammala 1950.
— » — Todistustaakan jaosta silmällä pitäen erityisesti varallisuusoikeudellisia oikeussuhteita. Porvoo 1955.
— » — Eräitä näkökohtia alistuksesta rikosprosessissa. LM 1958, 332 ss.
— » — Saamisoikeuksien kuittauksesta. Vammala 1961.
— » — Kantelusta tuomiovirheen perusteella. LM 1964, 1 ss.
— » — Oikeudenkäyntimenettelyn 14. 1. 1972 annetulla lailla toteutetut osittaisuudistukset. LM 1972, 463 ss.
— » — In dubio pro reo-säännöstö rikosprosessioikeudessa. Juhlajulkaisu *Urho Kaleva Kekkonen* 1900 3/9 1975. Vammala 1975 (a), 288 ss.
— » — Lausunto 8. 12. 1975 syyttäjälaitostyöryhmän mietinnöstä 1975 (b), sisältyy liitteenä mietinnöstä laadittuun tiivistelmään.
— » — Lausunto muutoksenhakutyöryhmän mietinnöstä 20. 2. 1976, osa lausunnosta sisältyy Oikm:n lso:n julk. n:o 3/1976 (a).
— » — Eräistä lapsen asemaa koskevan uuden lainsäädännön prosessuaalisista säännöksistä. DL 1976 (b), 361 ss.
Halila, Jouko — Ylöstalo, Matti: Saamisen lakkaamisesta. Toinen, korjattu painos. Helsinki 1967.
Hallituksen esitys (HE) Eduskunnalle laiksi RL 3 luvun 11 §:n muuttamisesta. N:o 7/1954 vp.
— » — rikoslain 3 luvun 11 §:n muuttamisesta. N:o 41/1966 vp.
— » — laiksi rikoslain 3 luvun 11 §:n ym. muuttamisesta. N:o 237/1972 vp.
— » — lapsen asemaa koskevan lainsäädännön uudistamisesta. N:o 90/1974 vp.
— » — ehdollista rangaistusta koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. N:o 108/1975 II vp.
— » — eräiden sakon määräämistä koskevien säännösten muuttamiseksi. N:o 109/1975 II vp.
— » — rikoslain 6 luvun ja siihen liittyvien säännösten muuttamisesta. N:o 125/1975 II vp.
Hallintolainkäyttötoimikunnan mietintö. Komiteanmietintö 1973: 114.
Hampton, Celia: Criminal Procedure and Evidence. London 1973.
Hanack, Ernst-Walter: Die Rechtsprechnung des Bundesgerichtshofs zum Strafverfahrensrecht, JZ 1973, 659 ss.
Hassler, Åke: Utsökningsrätt. 2. uppl. Stockholm 1960.
— » — Svensk civilprocessrätt. Lund 1963.
Hauge, Ragnar: Tid eller pengar. NTfK 1968, 137 ss.
Hedström, Anders: Anm. av. *Lars Welamson,* Rättegång VI. SvJT 1976, 38 ss.
Heikola, K.: Esitutkintaa ja syyttäjän toimintaa koskevia näkökohtia ylioikeuden kannalta. SPL 1963, 177 ss. ja 223 ss.
Heinonkoski, Onni: Suomen oikeusolojen arvostelua. LM 1915, 282 ss.
Heinonen, Olavi: Varkautta koskevat uudet säännökset. DL 1972, 461 ss.

Heinonen, Olavi: Rangaistuslajin valinta. LM 1976, 139 ss.

Hellmer, Joachim: Die Strafaussetzung zur Bewährung und das Verbot der Schlechterstellung. JZ 1956, 714 ss.

Hemmer, Ragnar: Suomen oikeushistorian oppikirja I. Kolmas, muuttamaton painos. Porvoo 1968.

Henkel, Heinrich: Strafverfahrensrecht. Ein Lehrbuch. Würzburg 1953.

Heuman, Lars: Målsägande. Stockholm 1973.

Heuman, Maths: Åklagarens uppgifter i kriminalprocessen. Kriminologisk handbok. Brottets beivrande. Stockholm 1952, 119 ss.

Hiltunen, Paavo: Uudet varkaussäännökset ja oikeuskäytäntö. LM 1972, 806 ss.

Hippel, Robert von: Der deutsche Strafprozess. Lehrbuch. Naumburg 1941.

Honkasalo, Brynolf: Suomen rikosoikeus, yleiset opit. Ensimmäinen osa, toinen painos. Helsinki 1965. — Toinen osa, toinen painos. Helsinki 1967. — Kolmas osa. Helsinki 1953.

— » — Suomen rikosoikeus. Erityinen osa II. Helsinki 1960.

Hurwitz, Stephan: Den danske straffretspleje. 3. forkortede og reviderede udgave. København 1959.

Hurwitz, Stephan — Gomard, Bernhard: Tvistemål. 6. oplag. København 1970.

Ignatius, Kaarlo: Virallisen syyttäjistön kehittyminen, organisatsiooni ja syyteoikeus. Helsinki 1900.

Innstilling om Rettergangsmåten i straffesaker. Oslo 1969.

Jagusch, Heinrich: Über die Strafaussetzung zur Bewährung. JZ 1953, 688 ss.

Jodlowski, Jerzy: Puolan siviiliprosessin johtavat periaatteet. LM 1962, 607 ss.

Kallenberg, Ernst: De ordinära devolutiva rättsmedlen i den svenska civilprocessen. 2 upplagan. Lund 1922.

— » — Svensk civilprocessrätt. Andra bandet I. Lund 1927.

Kaufmann, Armin: Die Strafaussetzung zur Bewährung und das Verbot der reformatio in peius. JZ 1958, 297 ss.

Keber, E.: Gegen das Verbot der reformatio in peius. Spandau 1892.

Kenny's Outlines of Criminal Law. 19th edition, edited by *J. W. Turner.* London 1966. (Kenny)

Kern, Eduard: Strafverfahrensrecht. Ein Studienbuch. München 1949.

— » — Strafverfahrensrecht. Ein Studienbuch, neubearbeitet von Claus Roxin. Zehnte, neubearbeitete Auflage. München 1970 (Kern—Roxin)

Klami, Hannu Tapani: Oikeustieteellisen analyysin peruskysymyksiä. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja A 1—5. Turku 1971.

Kleinfeller, G.: Das Verbot der reformatio in pejus. GS 1886, 579 ss.

Kleinknecht, Theodor: Strafprozessordnung mit GVG und Nebengestzen. 32., neubearbeitete Auflage des von *Otto Schwarz* begründeten Werkes. München 1975.

Kohlhaas, Max: Stellung der Staatsanwaltschaft als Teil der rechtsprechenden Gewalt. Eine Schriftenreihe Strafrecht, Strafverfahren, Kriminologie. Band 2. Berlin 1963.

Komar, Stephan: Das Verbot der reformatio in pejus in Lehre und Rechtsprechnung. Hundert Jahre österreichische Strafprozessordnung 1873—1973. Wien—New York. 1973.

Komiteanmietintö 1962: 8. Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle sakkorangaistuksen sekä eräiden muiden rikosoikeudellisten seuraamusten ja valtiolle maksettaviksi tuomittujen korvausten täytäntöönpanoa koskevien säännösten uudistamisesta.

— » — 1966: A 14. Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle sakkorangaistuksen täytäntöönpanoa koskevan lainsäädännön muuttamisesta.

— » — 1966: B 27. Tuomioita koskevien säännösten uudistamista käsitelleen toimikunnan mietintö (tuomionuudistustoimikunnan mietintö).

Korkein oikeus-komitean mietintö. Kom.miet. 1973: 110. Helsinki 1973.

Korkeimman oikeuden lausunto Korkein oikeus-komitean mietinnöstä. KKO:n vuosikirja 1974, 280 ss.

Koskinen, Pekka: Yksitekoisesta rikosten yhtymisestä erityisesti silmällä pitäen ideaali- ja reaalikonkurenssin erottelua. Vammala 1973 (a).

— » — Rikosoikeudellista vanhentumista koskevien säännösten uudistus. I. DL 1973 (b), 96 ss.

Kries, August von: Die Rechtsmittel des Civilprozesses und des Strafprozesses nach den Bestimmungen der Deutschen Reichsgesetze. Breslau 1880.

— » — Lehrbuch des deutschen Strafprozessrechts. Freiburg 1892.

Lager, Irma: Liittymisoikeudesta muutoksenhakumenettelyssä. DL 1971, 254 ss.

— » — Tuomionpurun edellytyksistä siviili- ja hallintoprosessissa. Helsinki 1972.

— » — Muutoksenhausta luopumista tarkoittavista sitoumuksista. DL 1973, 157 ss. ja 261 ss.

— » — Eräistä toimivaltasäännöksistä. LM 1974, 108 ss.

— » — Osittaisesta lainvoimasta. Oikeustiede, jurisprudentia VI 1975 (a), 37 ss.

— » — Tuomion lainvoiman ja täytäntöönpantavuuden välisistä suhteista. LM 1975 (b), 267 ss.

— » — Arvostelu teoksesta Probleme der Strafprozessreform. Berlin—New-York 1975. LM 1975 (c), 940 ss.

Lahti, Raimo: Lainkonkurenssista. LM 1968, 709 ss.

— » — Toimenpiteistä luopumisesta rikosten seuraamusjärjestelmässä erityisesti silmällä pitäen tuomitsematta jättämistä. Vammala 1974.

Lahtinen, Osvi: Om rättskraften. JFT 1952, 216 ss.

Laintarkastuskunnan lausunto n:o 1/1976 (Muutoksenhakutyöryhmän mietinnöstä).

Lainvalmistelukunnan julkaisuja (Lvk:n julk.) n:o 2/1970. Ehdotus hallituksen esitykseksi Eduskunnalle laiksi rangaistusten täytäntöönpanosta annetun asetuksen muuttamisesta.

— » — n:o 8/1970. Ehdotus hallituksen esitykseksi Eduskunnalle eräitä varallisuusrikoksia ja veropetosta koskevien säännösten muuttamisesta.

— » — n:o 3/1972. Ehdotus hallituksen esitykseksi Eduskunnalle vapausrangaistuksia ja niiden täytäntöönpanoa rangaistuslaitoksissa sekä tutkintavankeutta koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

Lakivaliokunnan mietintö (Lakivk:n miet.) n:o 2/1972 vp. HE n:o 237 johdosta laiksi rikoslain 3 luvun 11 §:n ym. muuttamisesta.

Lassen, Bengt: Den fortsatta processreformen. SvJT 1950, 611 ss.

Lauckner, Rolf: Zur Geschichte und Dogmatik der reformatio in peius. Breslau 1913.

Lenhardt, W.: Die Anschlussberufung. Coburg 1933.

Lehrkommentar zur Strafprozessordnung der Deutsche Demokratischen Republik vom 12. Januar 1968.

Lindblom, Per Henrik: Processhinder. Om skillnaden mellan formell och materiell rätt i civilprocessen, särskilt vid bristande talerätt. Stockholm 1974.

Lithner, Klas: Åklagarrollen. TfR 1965, 85 ss.

Lohsing, Ernst: Das Verbot der reformatio in pejus im Strafverfahren. Wien 1907.

Löwe, E. — Rosenberg, W.: Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz. Grosskommentar 22., neubearbeitete Auflage. Zweiter Band. §§ 213—444. §§ 296—332 von *Gollwitzer, Walter.* Berlin—New-York 1973.

Majanen, Martti: Syytteen muuttaminen valitusmenettelyssä. DL 1971, 180 ss.

— » — Uusi laki ehdollisesta rangaistuksesta. LM 1976, 320 ss.

Makkonen, Kaarle: Zur Problematik der juridischen Entscheidung. Eine strukturanalytische Studie. Turku 1965.

Malss, Richard: Die reformatio in pejus im deutschen Zivilprozess. Greifswald 1916.

Matz, Siegfried: Domstolsorganisationen och rättegången i tvistemål. Teoksessa Lärobok I. Rättskunskap för blivande landsfiskaler. IV. Processrätt, andra, omarbetade upplagan. Lund 1927.

Merckel, G.: Über das Recht der Berufung in Strafsachen und deren Einfluss und Wirkung auf das erstrichterliche Urteil. GS 1853, 448 ss.

Merikoski, Veli: Hallinto-oikeuden oikeussuojajärjestelmä. Toinen uusittu painos. Vammala 1968.

Mezöfy, Ladislaus: Das ungarische Strafverfahren. Sammlung Ausserdeutscher Strafgesetzbucher in deutscher Übersetzung. Berlin 1966. N:o 87.

Miettinen, Martti: Korkeimman oikeuden ratkaisujen hakemisto 1926—1968. Helsinki 1969.

— » — Prejudikaateista ja niiden merkityksestä. Suomen Lakimiesliiton XXI lakimiespäivien pöytäkirja. Vammala 1970, 80 ss.

Mittelbach, Hans: Die Strafaussetzung zur Bewährung durch den Richter. JR 1955, 5 ss.

Munch—Petersen H.: Den Danske Retspleje V. København 1918.

Möller, Gustaf: Om inbrott och förbudet mot reformatio in pejus. JFT 1972, 462 ss.

— » — Om upphävande av ådömda utevarosanktioner vid laga förfall. JFT 1973, 365 ss.

Nakamura, Mideo: Die japanische Strafprozessordnung (keiji-Soshoho) vom 10. juli 1948, Berlin 1970. Sammlung ausserdeutscher Strafgesetzbucher in deutscher Übersetzung. N:o 91.

Nehrman, David: Inledning Til Then Swenska Processum civilem å nyo ökt och förbättrad. Stockholm—Uppsala 1751.

— » — Inledning Til Then Swenska Processum criminalem. Lund 1759.

Névai, László: Unkarin kansantasavallan siviiliprosessioikeuden perusteet. LM 1969, 925 ss.

Norden, W.: Zum Verbot der reformatio in pejus. ZStW 1909, 781 ss.

Nousiainen, Tapio: Rangaistuksen määräämisestä erityisesti silmälläpitäen tuomarin mittaamistoimintaa oikean rangaistusmäärän tavoittamiseksi normaalilatitudin puitteissa. Vammala 1960.

Nya lagberedningens betänkande angående rättegångsväsendets ombilding. D. II. Stockholm 1884.

Nyberg, Jarl: Kan den, som underlåtit att söka ändring i domstols fällande utslag i brottmål, vilket sedermera blivit återförvisat och ånyo avgjorts på samma sätt som förut, söka ändring i det senare utslaget? Keskustelukysymyksen alustus. JFT 1940, 341—345.

Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu (Oikm:n lso:n julk.). 3/1973. Esitutkinta, puolustus ja pakkokeinot rikosasioissa.

— » — 11/1974. Syyttäjälaitoksen uudistaminen.

— » — 1/1975. Ehdotus rangaistusten mittaamissäännöstöksi.

— » — 11/1975. Hovioikeuksien ratkaisutoiminta rikosasioissa 1973.

— » — 12/1975. Rikesakkotyöryhmän mietintö.

— » — 13/1975. Ehdollisen rangaistuksen uudistamisesta.

— » — 25/1975. Muutoksenhakutyöryhmän mietintö.

— » — 2/1976. Oikeudenkäyntimenettelyn ja tuomioistuinlaitoksen uudistamisesta. (Ns. Isku-ryhmän raportti).

— » — 3/1976. Lausunnot muutoksenhakutyöryhmän mietinnöstä. Tiivistelmä.

— » — 4/1976. Lausunnot rikesakkotyöryhmän mietinnöstä. Tiivistelmä.

— » — 8/1976. Sakon määräämisestä 1. 1. 1977 alkaen. Sakko-ohjetyöryhmän ehdotus sakon määräämistä varten annettaviksi ohjeiksi.

Olin, Gustav: Några blad ur det svenska straffsystemets historia. Minneskrift ägnad 1734 års lag II, 807 ss. Stockholm 1934.

Olivecrona, Karl: Några ord om utvidgning och justering av åtal. SvJT 1954, 565 ss.

— »— Rättegången i brottmål enligt RB. Tredje, omarbetade upplagan. Stockholm 1968.

— » — Rätt och dom. Stockholm 1960.

Olsson, Curt: Borde Högsta domstolen bli en ren prejudikatsinstans? JFT 1975, 110 ss.

Pabst, Alois: Das Verbot der reformatio in peius in der deutschen Strafprozessordnung. Würzburg 1934.

Palmgren, Bo: Om tillämpning av utländsk rätt i tvistemål. JFT 1937, 34 ss.

— » — Målsägandens åtalsrätt. Helsingfors 1939.

— » — Reformatio in pejus i brottmål. Kan förbudet mot reformatio in pejus vid ändringssökande anses berättigat inom straffprocessen? JFT 1948 (a), 12 ss.

— » — Villkorlig frigivning av bötesfånge. JFT 1948 (b), 102 ss.

— » — Voidaanko oikeusturvaa tehostaa. Lakimiesuutiset 1966: 2, 4 ss.

Parikka, Olavi: Vetokirjelmän yksilöinnistä. DL 1969, 387 ss.

Peters, Karl: Strafprozess. Ein Lehrbuch. 2., neubearbeitete und erweiterte Auflage. Karlsruhe 1966.

— » — Rikosprosessin koko kuva. LM 1968, 668 ss.

Peters, Karl: Fehlerquellen im Strafprozess. Eine Untersuchung der Wiederaufnahmeverfahren in der Bundesrepublik Deutschland. I—II. Karlsruhe 1970—1972.

Petersen, Theodor: Englannin oikeuslaitos. Teoksesta »Retsliv og retspleje i England» suomeksi toimittanut *Paavo Soukka.* Helsinki 1965. *(Petersen—Soukka).*

P(etäys), O.: Kysymys siitä, onko alioikeuden ratkaisulle jäänyt mitään merkitystä ylioikeuden kumottua ratkaisun ja palautettua asian alioikeuteen. DL 1932, oik.tap., 130.

Plischke, Kurt: Die reformatio in peius im Zivilprozess. Borna—Leipzig 1921.

Preiser: Zwei Grundfragen der Strafaussetzung zu Bewährung. NJW 1956, 121 ss.

Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk. II. Motiv m.m. SOU 1938:44. (PLB 1938).

Pöytäkirja Vaasan hovioikeuspiirin tuomareiden neuvottelukokouksesta 21. 5. 1969.

Reinikainen, Veikko: Jutun palauttamisesta. Prosessioikeudellinen tutkimus. Vammala 1956.

— » — Prosessinedellytyksen puuttumisen oikeusseuraamuksista. Vammala 1958.

Ricci, Hans-Peter: Reformatio in peius und Anschliessung an das Rechtsmittel im Zivilprozess (unter vergleichsweiser Heranziehung des Strafprozess und des Steuerjustizverfahrens). Winterthur 1955.

Roeder, Hermann: Lehrbuch des österreichischen Strafverfahrensrechtes. Wien 1963.

Rosenberg, Leo — Schwab, Karl Heinz: Zivilprozessrecht, begründet von Leo Rosenberg, fortgeführt von *Karl Heinz Schwab.* Elfte, neubearbeitete Auflage. München 1974.

Rubenson, Lars: Bedömningen av brottspåföljdens svårhetsgard vid tillämpning av reglerna om reformatio in pejus och om rättegångskostnader i högre rätt. SvJT 1969, 51 ss.

Rytkölä, Olavi: Virkamiesoikeus. 2. uusittu painos. Porvoo 1965.

Saario, Voitto: Muutoksenhakuinstanssien kuormituksesta. LM 1976, 193 ss.

Salmiala, Bruno A.: Onko vankeusrangaistusta aina pidettävä sakkoa ankarampana? Oikeustapausselostus DL 1948, oik.tap., 81 ss.

— » — Oliko rangaistus määrätty RL 6:1:n mukaisesti, kun uusija oli tuomittu rikokseen sovellettavan lainkohdan sallimaan vähimpään vankeusrangaistukseen (3 kk. vankeutta), kun seuraamukseksi rikoksesta vankeuden ohella oli säädetty vähintään 75 päiväsakkoa? DL 1949, oik.tap. 13 ss.

— » — Lainkäytön hitaus. DL 1958, 231 ss.

Salomonsen, Olaf: Den norske Sraffeprocesslov med Kommentar. II 2 utg. Oslo 1925.

Salonen, L. H.: Uusi sakkolainsäädäntö. LM 1969, 525 ss.

Salovaara, Niilo: Rikoksen yrityksestä erityisesti n.s. kelvotonta yritystä silmällä pitäen. Vammala 1948.

Sarstedt, Werner: Die Revision in Strafsachen. Essen 1962.

Sartorius: Beiträge zur Geschichte und Theorie der reformatio in peius. ArchZivPrax. 1848, 83 ss., 313 ss.

Schmidt, Eberhard: Lehrkommentar zur Strafprozessordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz. Teil I. Göttingen 1952. Teil II. Göttingen 1954.

— » — Deutsches Strafprozessrecht. Ein Kolleg. Göttingen 1968.

Schmidt, Wilhelm: Das Für und Wider die strafrechtliche reformatio in peius. JR 1950, 193 ss.

Schorn, Hubert: Der Schutz der Menschenwürde im Strafverfahren. Strafrecht, Strafverfahren, Kriminologie. Eine Schriftenreihe. Band I. Berlin 1963.

Schrevelius, Fredrik: Lärobok i Sveriges allmänna nu gällande Civil—Process. Lund 1853.

Schultzenstein, M.: Wesen und Grund der Unzulässigkeit einer reformatio in pejus. Zeitschrift für den deutschen Civilprozess. 1903, 1 ss.

Schwarz: Die reformatio in peius in der Praxis. JW 1935, 3345 ss.

Schwarze, Otto von: Über den Devolutiveffekt der Rechtsmittel insbesondere gegenüber dem Verbote der reformatio in peius. GS 1862, 279 ss.

— » — Commentar zu der Deutschen Strafprozessordnung und zu den auf dieselbe bezüglichen Bestimmungen des Gerichtsverfassungsgesetzes. Leipzig 1878.

Seibert, Claus: Zum Verbot der Schlechterstellung. MDR 1954 340 s.

Seuffert, Hermann: Die Reformatio in pejus im neueren, insbesondere bayerischen Strafprozesse. München 1861.

Silber, Leo: Die reformatio in peius im deutschen, österreichischen und schweizerischen (Bassler und Bernischen) Strafprozessrecht. Würzburg 1924.

Sieveking, Arnold: Teilanfechtung von Strafurteilen. Neuwied und Berlin 1967.

Sjöström, Bertil: Om tredskodom enligt finsk och svensk civilprocessrätt. Helsingfors 1916.

— » — A såsom utställare och B såsom acceptant av växel hava av överexekutor ålagts att till växelns innehavare gälda dess innehåll. Sedan genom laga kraft vunnet utslag förklarats, att B förfalskat A:s namn å växeln, har denne väckt mot innehavaren talan om återvinning. Är innehavaren av växeln berättigad att i denna rättegång framställa bevisning därom, att A:s namn icke varit förfalskat? (Keskustelukysymysalustus). JFT 1923, 98 ss.

— » — Muodollisesta prosessinjohdosta alioikeudessa tavallisissa riita- ja rikosasioissa Suomen oikeuden mukaan. Suomentanut ja muuttuneen lainsäädännön aiheuttamin huomautuksin ja lisäyksin varustanut *Paavo Alkio*. Turku 1948. (Sjöström—Alkio).

Skarstedt, Sigfrid: Om återförvisning af mål. Studie i svensk processrätt och domstolpraxis. Lund 1896.

Skeie, Jon: Den norske straffprosess. II. Oslo 1939.

Smith, J. C. — Hogan, Brian: Criminal Law. London 1968.

Spendel, Günther: Materielle Straffrage und strafprozessuale Teilrechtskraft. ZStW 1955, 556 ss.

Sprengel, Irmgard: Die reformatio in peius im Strafverfahren in Geschichte und Gegenwart. Göttingen 1937.

Stang, Emil: Rettergangsmåten i straffesaker. Oslo 1951.

Statens offentliga utredningar (SOU) 1926: 31—33. Processkommissionens

betänkande angående rättegångsväsendets ombilding. Första delen: Domstolsförfattningen. Andra delen: Rättegången i brottmål. Tredje delen: Rättegången i tvistemål. Stockholm 1926.

Statens offentliga utredningar 1938: 44. Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk. II. Motiv m.m. Stockholm 1938 (PLB).

— » — 1969: 41. Domstolsväsendet III. Fullföljd av talan m.m. Stockholm 1969.

Stefani, Gaston — Levasseur, Georges: Droit pénal Général et procédure pénale. Tome II. Procédure pénale. Septième edition. Paris 1973.

Stein, Friedrich—Jonas, Martin—Pohle, Rudolf: Kommentar zur Zivilprozessordnung. 19 Auflage. 3. Lieferung. Tübingen 1965. 6 Lieferung von *Wolfgang Grunsky*. Tübingen 1968.

Stenglein: Lehrbuch des deutschen Strafprocessrehts. 1898.

Strahl, Ivar: Om brottspåföljderna och förutsättningar för deras bestämmande. Om påföljder för brott, andra omarbetade uppl., 25 ss. Stockholm 1955.

Ståhlberg, K. J.: Suomen hallinto-oikeus. Yleinen osa, toinen painos. Helsinki 1928.

Sukura, Kalervo: Tuomioistuimen sidonnaisuus syytteeseen. LM 1974, 428 ss.

Sundström (Salmiala), Bruno: Asianosaiskäsitteestä Suomen siviiliprosessioikeudessa I. Hämeenlinna 1923.

Taksøe—Jensen, Finn: Materiel procesledelse i borgerlige sager. København 1976.

Tarjanne, Tapio: Asianosaisseuraanto Suomen siviiliprosessissa. Helsinki 1929.

— » — Virkasuhteen lakkaaminen Suomen valtionhallinnossa. Helsinki 1934.

Thode, Karl: Das Verbot der reformatio in pejus. Altona 1896.

Thomas, Heinz—Putzo, Hans: Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und den Einführungsgesetzen. 7., neubearbeitete Auflage. München 1974.

Tikka, Kari S.: Veron minimoinnista. Tutkimus tulo- tai omaisuusverosta vapautumisen tarkoituksessa tehdyistä toimista lainsoveltamisongelmana erityisesti silmällä pitäen verotuslain 56 §:ää. Vammala 1972.

Tirkkonen, Tauno: Oikeusvoimasta. Sen luonne ja subjektiivinen ulottuvaisuus Suomen siviiliprosessioikeudessa. Helsinki 1933.

— » — Rikosasiassa annetun tuomion sitovasta vaikutuksesta siviiliprosessimenettelyssä. LM 1934 (a), 113—137.

— » — Lisiä oppiin asianomistajasta rikosprosessissa LM 1934 (b), 177—215.

— » — Reformatio in pejus-kiellosta. LM 1936, 217—258.

— » — Tuomionpurku. Prosessioikeudellinen tutkimus. Vammala 1937.

— » — Rikosprosessimenettelyn kohteesta. LM 1941, 512 ss.

— » — Prosessioikeuden johtavista periaatteista. Juhlajulkaisu *Kaarlo Juho Ståhlberg* 1875. 28. 1. 1945. Vammala 1945, 422 ss.

— » — Rikosprosessin yleinen oikeudellinen luonne. LM 1946, 150 ss.

— » — Förbudet mot reformatio in pejus i brottmål enligt finsk rätt. SvJT 1948, 295 ss.

— » — Käsitteistä lainvoima ja oikeusvoima. LM 1953, 253 ss.

— » — Uudet säännökset muutoksen hakemisesta korkeimmassa oikeudessa. LM 1956 (a), 104 ss.

Tirkkonen, Tauno: Arvostelu teoksesta *Reinikainen Veikko,* Jutun palauttamisesta. 1956. LM 1956 (b), 643 ss.
— » — Förbudet mot ändring till tilltalades nackdel i högre instans (förbudet mot reformatio in pejus) Bilag IX. Forhandlingerne på det treogtyvende nordiske juristmøde i København den 22—24. August 1963.
— » — Suomen rikosprosessioikeus I, toinen, uusittu painos. Porvoo 1969.
— » — Suomen rikosprosessioikeus II, toinen, uusittu painos. Porvoo 1972.
— » — Suomen siviiliprosessioikeus I, toinen, uusittu painos. Porvoo 1974.
— » — Suomen siviiliprosessioikeus II. Porvoo 1966.
— » — Suomen prosessioikeus pääpiirteittäin. Neljäs, uusittu painos. Porvoo 1975 (a).
— » — Isyyslain eräitten säännösten tarkastelua. LM 1975 (b), 951 ss.
Tlapek, Ludwig F. — Serini, Eugen: Die österreichische Strafprozessordnung. Dritte Auflage. Wien 1959.
Trolle, J.: Procedure i Straffesager. København 1951.
Ullmann, Emmanuel: Lehrbuch des deutschen Strafprozessrechts. München 1893.
Waiblinger, Max: Der rechtliche Charakter und die Problem die Teilrechtskraft. Strafprozess und Rechtsstaat. Festschrift zum 70. Geburtstag von Prof. Dr. *H. F. Pfenninger.* Zürich 1956, 155 ss.
Valliniemi, Pirkko — Rautalahti, Eeva: Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisujen hakemisto 1933—1968.
Walsmann, H.: Die Anschlussberufung. Leipzig 1928.
Welamson, Lars: Om anslutningsvad och reformatio in pejus. Stockholm 1953.
— » — Om brottmålsdomens rättskraft. Stockholm 1949.
— » — Domvillobesvär av tredje man. Norrköping 1956.
— » — Svensk rättspraxis. Civil- och straffprocessrätt 1953—57. SvJT 1959, 225 ss.
— » — Svensk rättspraxis. Civil- och straffprocessrätt 1963—67. SvJT 1969, 918 ss.
— » — Reformatio in pejus och rättegångskostnad i brottmål. Festskrift till *Ivar Agge.* Stockholm 1971, 406 ss.
— » — Rättegång VI. Stockholm 1974.
— » — Några synpunkter på HD:s verksamhet efter 1971 års fullföljdsreform. Svensk rätt i omvandling. Studier tillägnade *Hilding Eek, Seve Ljungman, Folke Schmidt.* Stockholm 1976, 615 ss.
Westerberg, Ole: Allmän förvaltningsrätt. Stockholm 1973.
Westman, Bo: Är förbudet mot »Reformatio in pejus» helt ställt på avskrivning för brottmålens vidkommande? TSA 1953, 105 ss.
White, S.: Assessing the severity of sentences on appeal. The modern law review 1973, 382 ss.
Victor, Jerker: En fråga om reformatio in pejus. SvJT 1966, 715 ss.
Vilkkonen, Eero: Hallintolainkäytön alasta. Vammala 1973.
Vinberg, E.: Åklagarna och den nya rättegångsordningen. Några reflexioner. SvJT 1950, 849 ss.
Virolainen, Jyrki: Syyttäjän muutoksenhausta syytetyn eduksi. LM 1972, 610 ss.

Virolainen, Jyrki: Ne eat judex ultra petita partium. Näkökohtia syytteen ja tuomion välisestä suhteesta oikeuskäytännön valossa. LM 1974, 25 ss.

— » — Oikeudenkäynnin uudistamisesta. LM 1976, 688 ss.

Vitu, André: Procédure pénale. Paris 1957.

Voipio, Pentti J.: Päiväsakon suuruuden arvioimisperusteista. LM 1954, 236 ss.

Wolf, Hans: Zum Verbot der reformatio in peius im Reichstrafprozess. Coburg 1931.

Wrede, R. A.: Ulosottotoimi. Luentoihin perustuvia muistiinpanoja. Julk. *Hjalmar Nyqvist.* Suom. *Esko Hakkila.* Porvoo 1927.

— » — Finlands gällande civilprocessrätt. Andra Bandet. Fjärde upplagan. Redigerad av *O. Hj. Granfelt.* Tammerfors 1943.

— » — Suomen prosessioikeus pääpiirteittäin. Helsinki 1919. Kolmas painos. Porvoo 1946 *(Bertil Sjöström* ja *Tauno Tirkkonen).*

— » — Finlands gällande civilprocessrätt. Första bandet. Fjärde upplagan, utgiven av *Bo Palmgren.* Vammala 1953. (Wrede—Palmgren).

Äldre lagberedningens Förslag till Rättegångsbalk. Stockholm 1849.

LYHENNYSLUETTELO

Hakemistoon ei ole sisällytetty niitä lyhenteitä, joita kirjallisuusluettelossa osoitetaan käytettävän asianomaiseen lähteeseen tekstissä viitattaessa (tavallisin lähteen lyhennys on tutkijan sukunimi täydennettynä julkaisun ilmestymisvuodella). Oikeustapaushakemistossa selostetaan tuomioistuinten ratkaisuihin viittaamisessa noudatettavaa tapaa.

Aikakauskirjoja ja oikeustapauskokoelmia koskevat lyhenteet:

ArchZivPrax.	= Archiv für die zivilistische Praxis. Tübingen.
BGHSt	= Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Strafsachen. Köln.
DL	= Defensor Legis. Hämeenlinna.
GS	= Der Gerichtssaal. Zeitschrift für Zivil- und Militär-Strafrecht und Strafprozessrecht sowie die ergänzenden Disziplinen. Berlin.
JFT	= Tidskrift, utgiven af Juridiska Föreningen i Finland. Borgå.
JR	= Juristische Rundschau. Berlin.
JW	= Juristische Wochenschrift. München.
JZ	= Juristenzeitung. Tübingen.
LM	= Lakimies. Vammala.
MDR	= Monatsschrift für deutsches Recht. Hamburg.
NJA I, II	= Nytt juridiskt arkiv. Avd. I. Tidskrift för lagskipning. Avd. II. Tidskrift för lagstiftning m.m. Stockholm.
NJW	= Neu juristische Wochenschrift. München.
NTfK	= Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab. København.
RGSt	= Entscheidungen des Reichsgerichts in Strafsachen. Berlin.
SPL	= Suomen Poliisilehti. Turku.
SvJT	= Svensk Juristtidning. Stockholm.
TfR	= Tidsskrift for rettsvitenskap. Oslo.
TSA	= Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund. Stockholm.
UfR	= Ugeskrift for retsvaesen. København.
ZStW	= Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft. Berlin.
ZZP	= Zeitschrift für Zivilprozess. Berlin.

Säädöksiä koskevat lyhenteet:

AlkoholiL	= alkoholilaki 26. 7. 1968/459
BrB	= brottsbalken 1962 (Ruotsi)
C.P.P.	= code de procédure pénale 1958 (Ranska)
EhdRangL	= laki ehdollisesta rangaistuksesta 13. 2. 1976/35
HValL	= laki muutoksenhausta hallintoasioissa 24. 3. 1950/154
KaupVOS	= asetus, joka sisältää kaupunginviskaalien ohjesäännön 10. 5. 1927/130
KHOL	= laki korkeimmasta hallinto-oikeudesta 22. 7. 1918/74
LOL	= lääninoikeuslaki 31. 12. 1974/1021
MaksMäärL	= maksamismääräyslaki 16. 7. 1954/319
MHakuA	= A, sisältävä erinäisiä määräyksiä muutoksen hakemisesta alioikeuksien tuomioihin ja päätöksiin 14. 8. 1901/33
MOL	= laki maksuttomasta oikeudenkäynnistä 2. 2. 1973/87
OikPL	= laki eräiden yhdessä käsiteltävien rikosasioiden oikeuspaikasta 8. 6. 1945/516
OK	= v. 1734 lain oikeudenkäymiskaari
PolTarkA	= asetus poliisitarkastajista 30. 12. 1943/1068
RangMäärL	= rangaistusmääräyslaki 27. 2. 1970/146
RB	= rättegångsbalken 1942 (Ruotsi, myös NRB = nya rättegångsbalken)
RL	= rikoslaki 19. 12. 1889/39
Rpl	= lov om rettens pleje 1916 (Tanska)
RTpA	= asetus rangaistusten täytäntöönpanosta 19. 12. 1889/39
RVA	= asetus rikoslain voimaanpanemisesta 19. 12. 1889/39
SakkoTpA	= asetus sakkorangaistuksen sekä eräiden muiden rikosoikeudellisten seuraamusten ja valtiolle maksettaviksi tuomittujen korvausten täytäntöönpanosta 9. 8. 1963/318
SRL	= sotaväen rikoslaki 30. 5. 1919/71
StPO	= Strafprozessordnung 1877 (Saksa)
Strpl	= lov om rettergangsmaaten i straffesaker 1887 (Norja)
TLL	= tieliikennelaki 29. 3. 1957/143
UL	= ulosottolaki 3. 12. 1895/37
VaarRikL	= laki vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä 9. 7. 1953/317
VML	= laki välimiesmenettelystä 4. 2. 1928/46
ZPO	= Zivilprozessordnung 1898 (Saksa)
ÖStPO	= Strafprozessordnung 1873 (Itävalta)
ÖZPO	= Zivilprozessordnung 1895 (Itävalta)

Muita lyhenteitä:

A	= asetus
EOA	= eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus
HO	= hovioikeus

KHO	= korkein hallinto-oikeus
KKO	= korkein oikeus
KO	= kihlakunnanoikeus
L	= laki
OikM	= oikeusministeriö
OKa	= valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus tai yleiskirje
p	= päätös
RO	= raastuvanoikeus
SOO	= senaatin oikeusosasto
t	= tuomio
VN	= valtioneuvosto
vp	= valtiopäivät

I JOHDANTO

1. Muutoksenhakukeinoista

Oikeudenkäynti päättyy säännönmukaisesti tuomioon. Sillä vahvistetaan lopullisesti ja tulevaisuuteen nähden sitovalla tavalla mikä oikeusriidassa on oikeaksi katsottava.[1] Tämän vuoksi oikeudenkäynti

[1] Tuomiolla tarkoitetaan tässä esityksessä tuomiota sanan varsinaisessa merkityksessä eli tuomioistuimen oikeudenkäynnin kohteesta antamaa asiaratkaisua prosessuaalisten eli oikeudenkäynnin kulkua koskevien ratkaisujen (päätösten) vastakohtana. Ks. terminologian johdosta *Wrede* 1943, 212 ss., *Tirkkonen* 1933, 201 ss., ja *sama* 1966, 288 ss., *T. Ellilä* 1965, 24 s., *Halila* 1950, 8, *Reinikainen* 1956, 21 s. ja *Lager* 1972, 62.

Nykyisin käytössä oleva ratkaisujen nimikkeistö, joka perustuu vain osaksi lakiin (OK 24 luku), ei noudata edellä mainittuja määritelmiä. Niinpä alioikeuksien ratkaisuista kutsutaan vain konkurssiasiassa annettua lopullista ratkaisua sekä riita-asiassa toisen asianosaisen poissaollessa jutun ensimmäisessä käsittelyssä annettua ratkaisua tuomioksi (konkurssituomio ja yksipuolinen tuomio). Muita sekä siviili- että rikosasioissa annettuja pääasiaratkaisuja samoin kuin prosessiratkaisuja nimitetään sitä vastoin päätöksiksi. Hovioikeuden ratkaisuista taas sanotaan vain vetoamalla sinne saatetuista riita-asioista annettuja ratkaisuja tuomioiksi. Korkeimmassa oikeudessa tuomion nimitystä käytetään vain nostojutuissa annetuista ratkaisuista. UL 3 luvun otsikko, jossa aikaisemmin puhuttiin vain tuomion täytäntöönpanosta, on nykyisin muutettu koskemaan myös päätösten täytäntöönpanoa.

Käytössä oleva ratkaisujen nimikkeistö on epätarkoituksenmukainen. Tuomion nimitys olisi otettava käyttöön kaikkien pääasiaratkaisujen osalta. Prosessiratkaisut olisivat tällöin päätöksiä. Ratkaisujen nimikkeistö on yhteydessä muutoksenhakujärjestelmään. Pääasiaratkaisuja varten on tarpeen sellainen muutoksenhakukeino, jonka avulla asian uudelleen tutkiminen voi tapahtua perusteellisesti. Tällaista tarvetta ei sitä vastoin ole olemassa prosessiratkaisujen osalta, joissa on kysymys yleensä pelkästään oikeuskysymyksistä, lain soveltamisesta. Ratkaisun nimikkeestä olisi tällöin välittömästi pääteltävissä, mikä on kuhunkin ratkaisuun kohdistuva muutoksenhakukeino. Näin on menetelty esim. Ruotsissa, ks. RB 17:1 ja 30:1 sekä vastaavien muutoksenhakukeinojen

on järjestettävä sellaiseksi, että se antaa mahdollisimman varmat takeet todella oikeaan ratkaisuun pääsemiseksi.[2]

Mutta järjestetäänpä oikeudenkäyntimenettely kuinka hyvin tahansa, ei väärän tuomion riskiä voida milloinkaan kokonaan eliminoida. Tuomitseminen on inhimillistä toimintaa, ja tuomioistuimen jäsenet ovat vain ihmisiä, jotka voivat erehtyä. Tuomioistuin saattaa siten esimerkiksi arvioida asiassa esitetyn näytön väärin tai soveltaa lakia virheellisesti. Väärien tuomioiden syntyminen voi johtua myös asianosaisten toimista tai laiminlyönneistä. Näin on asianlaita esimerkiksi silloin, kun väitettyä ja todella olemassa olevaa tosiseikkaa ei pystytä näyttämään toteen. Toisinaan taas väärä tuomio johtuu sellaisesta seikasta, johon tuomioistuin ja asianosaiset eivät voi vaikuttaa, esimerkiksi todistajan antamasta perättömästä lausumasta.[3]

Väärien tuomioistuinratkaisujen oikaisemiseksi on lainsäätäjän ollut

---

osalta RB 49:1, 51:1 ja 52:1 sekä 55:1 ja 56:1. Ks. myös *PLB* 1938, 211 s., *Dillén* 1947, 301 s., *Gärde* 1949, 176, *Ekelöf* III 1970, 64, *Olivecrona* 1968, 121 ja erityisesti muutoksenhakukeinojen osalta *Welamson* 1974, 14 s.

Muutoksenhakumenettelyä äskettäin valmistelleen työryhmän mietinnössä ei ratkaisujen nimikkeitä ole ehdotettu kuitenkaan muutettaviksi, ks. *Oikm. lso:n julk.* 25/1975. *Halila* on siitä antamassaan lausunnossa kiinnittänyt huomiota muun muassa ratkaisujen nimikkeiden muuttamiseen Ruotsin mallin mukaisesti, ks. *Oikm.lso:n julk.* 3/1976, 19.

Oikeudenkäynti voi toisinaan päättyä ilman lopullista pääasiaratkaisua, esimerkiksi jos juttu prosessinedellytyksissä havaitun puutteen johdosta jätetään tutkittavaksi ottamatta tai se asianosaisten poissa jää sillensä.

2 *Aineelliseen* eli *materiaalisen totuuden* tärkeyttä oikeudenkäynnissä korostetaan meillä lähes jokaisessa prosessioikeudellisessa tutkimuksessa, ks. *Tirkkonen* 1933, 14 ss., *T. Ellilä* 1947, 118 s., *Halila* 1950, 75 s. ja 87 sekä *sama* 1955, 1 aliv. 2, *Reinikainen* 1956, 30, *Aalto* 1965, 11 ja *sama* 1968, 1 aliv. 1 ja siinä mainitut lähteet sekä *Lager* 1972, 3 s. Aineellisella totuudella tarkoitetaan sitä, että tuomiossa lausutun tosiasioita koskevan toteamuksen tulee vastata ulkoprosessuaalista oikeustilaa.

3 Ks. tuomion virhelähteistä *Tirkkonen* 1933, 87 ss. ja *sama* 1937, 1 s., *T. Ellilä* 1971, 63 s., *Lager* 1972, 10, *Kallenberg* 1922, 9 s., *Welamson* 1949, 17, *Eb. Schmidt* 1954, 846 ja *sama* 1967, 168, *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1598 s., *Kern—Roxin* 1970, 130 s., *Rosenberg—Schwab* 1974, 309 ss., *Bruns* 1968, 373 s., *Fasching IV* 1971, 28 s. *Guldener* 1958, sekä *Peters* 1966, 533 ss. ja 587 s. Viimeksi mainittu on Saksan liittotasavallan oikeusministeriön toimeksiannosta suorittamassaan, väärien tuomioiden problematiikkaa koskevassa tutkimuksessaan analysoinut kaikkiaan 1.100 vuosina 1951—1964 purettua rikostuomiota, ks. *Peters, Fehlerquellen im Strafprozess I—II* 1970—72. Ks. myös *Peters* 1968, 673 s.

järjestettävä keinoja, joiden avulla asia voidaan saattaa uuden oikeudenkäynnin alaiseksi. Mutta jos tuomiolla lopullisesti ratkaistu asia voitaisiin ottaa aina uudelleen tutkittavaksi, ei voitaisi enää puhua tuomion sitovasta vaikutuksesta (oikeusvoimasta). Oikeusriidoilla ei olisi loppua; oikeusrauha, johon tuomiolla juuri pyritään, jäisi saavuttamatta. Sen vuoksi on edellytettävä, että tuomion vaikutukset voidaan poistaa ja asia ottaa tutkittavaksi uudessa oikeudenkäynnissä ainoastaan poikkeustapauksissa, todella pätevin, laissa tarkasti määritellyin perustein.[4]

Jos tuomion vaikutukset saataisiin poistetuiksi ainoastaan tietyissä tapauksissa, ei sellaisiin vääriin tuomioihin, joiden osalta kysymyksessä olevia erityisedellytyksiä ei olisi olemassa, voitaisi kuitenkaan puuttua. Tämä tuntuisi kohtuuttomalta varsinkin silloin, kun tuomion virheellisyys on aiheutunut tuomioistuimen erehdyksestä tai laiminlyönnistä.[5] Oikeudenkäyntimenettelyn järjestämisessä joudutaan muutenkin tinkimään oikeusvarmuuden vaatimuksesta muiden tarkoituksenmukaisuusnäkökohtien eli menettelyn joutuisuuden ja halpuuden vuoksi.

Sanottuja näkökohtia silmällä pitäen lainsäätäjän on ollut järjestettävä asia niin, etteivät tuomion vaikutukset tulekaan heti voimaan, vaan lykkäytyvät lyhyehkön määräajan. Tuona aikana asianosaisten on päätettävä, tyytyvätkö he tuomioon vai eivät. Jos asianosaiset tai jompikumpi heistä arvelee tuomiota vääräksi, on hänellä mahdollisuus saattaa tuomion oikeellisuus heti uudelleen tutkittavaksi. Tässä tarkoituksessa asianosaisten käyttöön on asetettu erityisiä keinoja, joita edellä mainittujen, vain poikkeustapauksissa kysymykseen tulevien *ylimääräisten muutoksenhakukeinojen* vastakohtana kutsutaan *varsinaisiksi muutoksenhakukeinoiksi*.[6]

---

[4] Ks. mainituista näkökohdista ylimääräisten muutoksenhakukeinojen kannalta esim. *Tirkkonen* 1937, 160 ss., *Ekelöf III* 1970, 65. ja *sama* 1973, 107 s., sekä *Welamson* 1974, 9.

[5] Lainvoimaista tuomiota ei voida saada puretuksi silloin, kun tuomioistuin on arvioinut jutussa esitetyn näytön väärin. Väärän lain soveltamisen osalta tuomion saama lainvoima voidaan purkaa vain selvissä tapauksissa (»ilmeisesti väärä») ja rikosjutuissa silloinkin vain syytetyn eduksi, ks. OK 31:7,1 §:n 4-kohta ja 8,1 §:n 4-kohta.

[6] Ks. muutoksenhakukeinojen jaosta varsinaisiin ja ylimääräisiin muutoksenhakukeinoihin *Broomé* 1890, 271, *Afzelius* 1886, 171 s., *Kallenberg* 1922, 198 ss., *Wrede* 1943, 255, *Tirkkonen* 1937, 20 sekä *sama* 1966, 384 s. ja 1972, 485 s. *Reinikainen* 1956, 19, *Lager* 1972, 11, *Ekelöf* 1973, 11, *Welamson* 1974, 9, *Hurwitz* 1959, 519 s., *Stang* 1951, 11 ss. ja *Bratholm—Hov* 1973, 461.

Varsinaiset muutoksenhakukeinot estävät tuomiota tulemasta lopulliseksi siinä tarkoituksessa, että ratkaisua voitaisiin muuttaa tai kumota se kokonaan. Niiden käyttäminen siirtää tuomion vaikutusten syntymisen siksi, kunnes asia on muutoksenhaussa uudelleen ratkaistu (muutoksenhaun *suspensiivinen* eli *lykkäävä* vaikutus).[6a] Jollei kumpikaan asianosainen tyytymättömyyden ilmoittamiselle varatun ajan kuluessa ole ilmoittanut hakevansa muutosta, astuvat tuomion vaikutukset voimaan, minkä jälkeen ne voidaan poistaa vain ylimääräisten muutoksenhakukeinojen avulla. Tuomio on saanut lainvoiman.

Muutoksenhakukeinojen avulla on siis tarkoitus poistaa ne esteet aineellisen totuuden toteutumisen tieltä, jotka tuomioistuinratkaisuun mahdollisesti sisältyvät. Muutoksenhakukeinoilla pyritään turvaamaan oikeusvarmuutta. Niiden käyttäminen saa aikaan uuden tutkinnan, joka, jos aihetta ilmenee, johtaa ratkaisun kumoamisen tai muuttamisen. Varsinaiset muutoksenhakukeinot voidaan edellä lausutun perusteella määritellä keinoiksi, joiden avulla tuomioistuinratkaisu saatetaan uuden käsittelyn alaiseksi siinä tarkoituksessa, että se saataisiin kumotuksi tai muutetuksi.[7] Muutoksenhakukeinojen käyttäminen on myös ainoa tapa, jolla voidaan saada oikaisu virheelliseen tuomioon. Tuomion mitättömyyttä eli sen pätemättömyyttä ipso jure ei tunneta.[8] Tuomioistuin ei

---

Tekstissä on normaalista tavasta poiketen käsitelty ylimääräisiä muutoksenhakukeinoja ennen varsinaisia. Ylimääräiset muutoksenhakukeinot tulevat luonnollisesti kysymykseen vasta sen jälkeen, kun muutosta ei voida hakea enää varsinaisin muutoksenhakukeinoin ja tuomio on saanut lainvoiman. Historiallisesti tuomionpurkuinstituutti on kuitenkin kehittynyt ennen varsinaisia muutoksenhakukeinoja. Ruotsi-Suomessa oli kuninkaalla ylin tuomiovalta ja hän saattoi sen nojalla »återbryta alla skroksoknar och alla off sokner» jo ennen kuin minkäänlaisesta instanssijärjestyksessä voitiin edes puhua, ks. *Nehrman* 1751, 62 ja *Cars* 1959, 48 ss. Purkumenettely kehittyi 1600-luvulla mainitusta kuninkaan tuomiovallasta, vaikka säännökset siitä otettiin vasta 1734-vuoden lakiin.

6a Ks. esim. *Tirkkonen* 1972, 484 ja *Lager* 1975(b), 270.

7 Muutoksenhakukeinoista annetuista määritelmistä ks. esim. *Broomé* 1890, 271, *Wrede* 1943, 255, *Kallenberg* 1922, 1 s., *Granfelt* 1927, 85, *Sjöström* 1916, 212, *T. Ellilä* 1947, 58 ja *sama* 1971, 63, *Reinikainen* 1956, 1, *Lager* 1972, 10 ss., *Hassler* 1963, 272, *Ekelöf* 1949, 527 s. ja *sama* 1973, 9 s., *Gärde* 1949, 725 s., *Welamson* 974, 9 s., *Hurwitz—Gomard* 1970, 323, *v. Kries* 1880, 1 ss., *v. Hippel* 1941, 558, *Eb. Schmidt* 1954, 846 s., *Peters* 1966, 536, *Kern—Roxin* 1970, 238 s., Löwe—*Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1599 s., *Roeder* 1963, 279, *Blomeyer* 1963, 507, *Rosenberg—Schwab* 1974, 724 s. ja *Fasching* IV 1971, 6.

8 Niissä harvoissa tapauksissa, joissa voidaan puhua tuomion mitättömyy-

myöskään voi itse oikaista päätöstään muutoin kuin eräissä poikkeustapauksissa.[9] Mutta niin kauan kuin tuomioon saadaan hakea muutosta, se on moitteenvarainen.

Muutoksenhakukeinojen käyttäminen ei kuitenkaan vielä merkitse sitä, että tuomio todella on väärä. Se ratkaistaan vasta muutoksenhakutuomioistuimen antamassa tuomiossa. Muutoksenhaku saattaa siten kohdistua yhtä hyvin väärää kuin oikeata tuomiota vastaan. Jälkimmäisessä tapauksessa muutoksenhakukeinon käyttäminen on voittaneen osapuolen kannalta haitallista. Ja jos vastapuoli on velvoitettu suorittamaan jotakin voittaneelle osapuolelle, lykkäytyisi sen täytäntöönpano muutoksenhaun johdosta. Jotta tuomio voitaisiin panna täytäntöön, on sen pääsääntöisesti oltava lainvoimainen (UL 3: 1 ja RTpA 2: 1,1). Tästä on kuitenkin jouduttu tekemään laajoja poikkeuksia (UL 3: 7—11).[10] Jos mihinkään täytäntöönpanotoimeen ei olisi lupa ryhtyä ennen tuomion

---

destä, ei oikeastaan ole olemassa mitään tuomiota. Näin on asianlaita esim. silloin, kun tuomio on sellaisen viranomaisen antama, joka ei voimassa olevan oikeuden mukaan voi tuomioistuimena toimia. Mitättömyystapauksena on myös pidetty sitä, että asiakirja siinä määrin poikkeaa vakiintuneista muodoista, ettei sillä ilmeisestikään ole tuomion luonnetta. Ks. tuomion mitättömyystapauksista *Wrede* 1943, 230, *Tirkkonen* 1972, 429 s., *T. Ellilä* 1953 (b), 602 s., *Halila* 1950, 56 aliv. 97, *Reinikainen* 1956, 367 ja aliv. 44 mainitut viittaukset, *Kallenberg* 1922, 7., *Eckhoff* 1945, 35 ss., *v. Hippel* 1941, 375 s., *Eb. Schmidt* 1952, 114 ss., *Peters* 1966, 449 ss., *Spendel* 1955, 561, *Stein—Jonas—Grunsky* 1968, Allg. Einl. III vor § 511, *Bruns* 1968, 373 ja *Rosenberg—Schwab* 1974, 310 ss. sekä *Fasching* IV 1971, 20 s.

[9] Tuomioistuin voi oikaista antamaansa tuomiota vain kirjoitus- tai laskuvirheen perusteella, OK 24: 10. Muuton tuomari ei saa tuomion antamisen jälkeen muuttaa tuomion sisällystä, ns. tuomion itseoikaisu- eli muuttamiskielto. Ks. siitä *Aalto* 1961, 739 ss. Ulosotossa on olemassa joitakin erityissäännöksiä ulosottoviranomaisen virallisoikaisusta, ks. *T. Ellilä* 1970 (a), 522 ss.

Hallintoasioissa on viranomaisen suorittamaan itseoikaisuun eräissä tapauksissa (muun muassa verotuksen alalla) suuremmat mahdollisuudet. Myös oikeudenkäynnin osalta on itseoikaisun käyttömahdollisuutta esitetty laajennettavaksi, koska siten voidaan nopeuttaa virheen oikaisemista tarvitsematta turvautua varsinaiseen muutoksenhakuun. Ks. *Isku-ryhmän* raportti 1976, 47.

[10] Sitä vastoin rikosprosessin puolella langettavan tuomion täytäntöönpano on mahdollista ennen lainvoimaiseksi tulemista vain tuomitun suostumuksella, jos silloinkaan. Tuomittu voi alkaa suorittaa hänelle vankeusrangaistusta vastapuolen muutoksenhausta huolimatta vain siinä tapauksessa, että hän on asian vuoksi vangittuna (RTpA 2: 1,2). Sakko voidaan sitä vastoin maksaa heti alioikeuden tuomion jälkeen (SakkoTpA 2: 9 ja RTpA 6: 1,2). Ks. myös *Lager* 1975 (b) 284.

lainvoimaiseksi tuloa, olisi hävinneellä osapuolella kiusaus hakea muutosta vain saadakseen täytäntöönpanon lykkäytymään.[11] Ennen kuin asia ehdittäisiin ratkaista muutoksenhakuasteessa, saattaisi velallisen omaisuus ehkä kokonaan huveta ja toinen velkoja saada sen ulosmitatuksi. Mutta muutoksenhaulla on kuitenkin herätetty kysymys tuomion oikeellisuudesta ja sen pysyvyydestä. Niin kauan kuin muutoksenhaku on ratkaisematta, tulee asianosaisten ja niiden viranomaisten, jotka joutuvat mahdollisesti myöhemmin asian kanssa tekemisiin, ottaa huomioon tuomion muuttumisen mahdollisuus. Muutoksenhaun alaisen tuomion perusteella ei voida ryhtyä sellaisiin toimenpiteisiin, jotka saattavat haitata tai vahingoittaa lopullisen tuomion toteuttamista.[12]

2. Oikeusastejärjestyksestä ja muutoksenhakumenettelystä

Edellä olevasta muutoksenhakukeinojen määritelmästä ei vielä ilmene, missä instanssissa muutoksenhakumenettely tapahtuu. Se on mahdollista järjestää joko siinä samassa tuomioistuimessa, joka jo on asian ratkaissut tai sitten jossakin muussa instanssissa. Ensiksi mainittu vaihtoehto tulee kysymykseen lähinnä silloin, kun juttu on ratkaistu summaarisessa käsittelyssä, jolloin tuomioistuin ei ole joutunut ottamaan kantaa

---

11 Tosin maksusuoritukseen velvoittavan tuomion lainvoimaisuuden lykkäytyminen merkitsee maksuvelvolliselle joka tapauksessa halpakorkoista lainaa ja inflaatiohyötyä, minkä vuoksi muutosta voidaan hakea silloinkin, kun tuomion lopputulokseen ei ole odotettavissa muutosta. Myös langettavien rikostuomioiden kohdalla voidaan spekuloida täytäntöönpanon lykkäytymistarkoituksessa. Selvää on, että tällaiset muutoksenhaut kuormittavat entisestäänkin muutoksenhakutuomioistuimien muutenkin suureksi paisunutta juttumäärää ja pitkittävät ratkaisujen viipymisaikaa. Tarpeettomien muutoksenhakujen enstämiseksi ja muutoksenhakuasteiden kuormituksen vähentämiseksi onkin ehdotettu otettaviksi käyttöön tiettyjä sanktioita, ks. esim. *Saario* 1976, 195 ja aliv. 9 mainitun *Iskuryhmän* raportti 1976.

12 Niinpä maksusuoritukseen velvoittavan lainvoimaa vailla olevan tuomion perusteella voidaan toimittaa kyllä ulosmittaus velalliselta, mutta ulosmitattua omaisuutta ei saa ilman velallisen suostumusta myydä ennen kuin tuomio on saanut lainvoiman. Lisäksi velallinen voi asettamalla pantin tai takauksen torjua ulosmittauksenkin (UL 3:7). Häätötuomio taas saadaan panna täytäntöön muutoksenhausta huolimatta vain velkojan täytäntöönpanosta mahdollisesti aiheutuvasta vahingosta asettamaa panttia tai takausta vastaan (UL 3:9). — Tuomion lainvoiman ja täytäntöönpantavuuden suhteesta yleensä, ks. *Lager* 1975 (b), 267 ss.

sellaisiin kysymyksiin, jotka tulevat esille vasta myöhemmin. Perustellisempi tutkinta tapahtuu tällöin vasta muutoksenhakuvaiheessa. Sellainen muutoksenhakukeino on takaisinsaanti yksipuolista tuomiota vastaan (OK 12: 13). Yksipuolinen tuomiohan perustuu säännönmukaisesti yksinomaan toisen asianosaisen poissaoloon.[13]

Pääsääntöisesti on oikeudenkäyntiaineisto kuitenkin koottava ja esitettävä täydellisenä jo ensimmäisessä instanssissa. Tällöin muutoksenhakutuomioistuimessa tapahtuvan uudelleen tutkinnan tarkoituksena on kontrolloida, onko prosessiaineisto arvosteltu oikein. Se edellyttää, että jutun uudelleen tutkinta tapahtuu kokoonpanoltaan vahvemmassa ja arvovaltaisemmassa tuomioistuimessa. Monijäsenisen ja mahdollisuuksien mukaan pätevimmistä jäsenistä muodostettujen erityisten muutoksenhakutuomioistuimien voidaan katsoa antavan suuremmat takeet siitä, että oikeusriita tulee oikein ratkaistuksi.

Edellämainittuihin näkökohtiin perustuu oikeusaste- eli instanssijärjestys, jossa tuomioistuimet ryhmitellään alempiin ja ylempiin oikeuksiin.[14] Ylemmissä oikeuksissa ratkaistaan vain sinne muutoksenhakuteitse alemmista oikeuksista tulleet jutut. Ne eivät siten voi periaatteessa ottaa välittömästi tutkittavakseen vireille tulevia uusia juttuja: Oikeusastejärjestystä ei saa syrjäyttää *(instanssijärjestyksen periaate)*.[15] Ylem-

---

13 Myös alioikeuden tuomarin antamasta maksamismääräyksestä haetaan takaisinsaantia asianomaisessa alioikeudessa, MaksMäärL 9,2 §.

14 Ks. instanssijärjestyksestä ja sen merkityksestä *Tirkkonen* 1969, 164 s., *T. Ellilä* 1971, 68 ss. ja *sama* 1973, 19 ss., *Reinikainen* 1956, 7 s., *Kallenberg* 1922, 9, *Gärde* 1937, 733 ss. ja *Ekelöf* 1973, 12 sekä *SOU* 1926: 32, 77 s., *PLB* 19381, 47 ja *SOU* 1969: 41,2.

15 Eräiden ulkomaisten prosessilakien mukaan asianosaisilla on riitajutuissa mahdollisuus sopia siitä, että juttu pannaan vireille suoraan toisessa instanssissa. Ruotsin oikeudenkäymiskaaren uudistamisen yhteydessä suunniteltiin myös tällaista järjestystä, mutta se ei kuitenkaan toteutunut, ks. *PLB* 1938, 47 s. ja 90 s.

Rikosjuttujen osalta on taas olemassa järjestelyjä, joissa joko virallisella syyttäjällä tai syytetyllä on mahdollisuus valita ensimmäinen oikeusaste tietyissä rajoissa. Syytetyllä on tällainen oikeus esim. Englannissa, syyttäjällä taas esim. Saksan liittotasavallassa.

Instanssijärjestyksen periaatteeseen kuuluu lisäksi, ettei ylempi tuomioistuin saa tutkia pääasiaa, ellei alempi oikeus ole ensin niin tehnyt, ks. *Kallenberg* 1922, 5 s. ja 182 ss., *Skarstedt* 1896, 23 s., *Wrede* 1943, 292, *Tirkkonen* 1972, 520, *T. Ellilä* 1965, 60 ja *sama* 1973, 21 s. sekä *Reinikainen* 1956, 8.

Instanssijärjestyksen mukaista on myös, ettei ylempi oikeus tutki asiaa laajemmalti kuin mitä alempi oikeus on tehnyt, so. ettei siellä pääsääntöisesti saa

pien tuomioistuinten, so. hovioikeuksien ja korkeimman oikeuden kapasiteetti on varattu kokonaan alemmissa oikeuksissa annettujen ratkaisujen kontrolloimiseen.[16] Korkeimman oikeuden tehtävänä on lisäksi ennakkopäätöksiä sen ratkaistavaksi saatetuissa jutuissa antamalla valvoa lainkäytön yhdenmukaisuutta ja ohjata lain oikeaa soveltamista.[17]

Sellaista muutoksenhakukeinoa, jonka käyttämisen johdosta asia lakkaa olemasta vireillä ratkaisun antaneessa tuomioistuimessa ja siirtyy instanssijärjestyksessä ylemmän tuomioistuimen käsiteltäväksi, nimitetään *devolutiiviseksi* (lakkauttavaksi).[18] Ei-devolutiivisten muutoksenhakukeinojen tapauksissa asia sitä vastoin käsitellään uudelleen siinä tuomioistuimessa, joka on sen jo kerran ratkaissut. Meillä varsinaiset muutoksenhakukeinot ovat edellä mainittua yksipuolista tuomiota vastaan

---

esittää uusia vaatimuksia ja että alempi instanssi on palauttamisen jälkeisessä menettelyssä sidottu palauttamispäätöksessä oikeuskysymyksistä ilmeneviin ylemmän oikeuden kannanottoihin.

[16] OK 8:1:n mukaan hovioikeuden velvollisuutena on valvoa ja pitää huolta siitä, että oikeutta sen alaisissa tuomioistuimissa käytetään lain ja oikean tarkoituksen mukaisesti. KKOL 1 §:n 2 mom:n mukaan korkein oikeus valvoo ylintä tuomiovaltaa käyttävänä instanssina tuomarien ja ulosottoviranomaisten lainkäyttöä.

Alempien tuomioistuinten tehtävien valvonta tapahtuu tehokkaimmin juuri muutoksenhakukeinojen avulla. Paitsi että hävinnyt osapuoli voi niiden avulla saada väärän tuomion oikaistuksi, kannustaa muutoksenhakumahdollisuus jo sinänsä alemmissa oikeuksissa toimivia tuomareita täyttämään tehtävänsä parhaimmalla mahdollisella tavalla. Mm. *Ekelöf* (1973, 9) pitää muutoksenhakumenettelyn tätä puolta ensisijaisena oikeusturvan takeena.

[17] Useissa maissa korkeimman oikeuden tehtävänä on toimia yksinomaan prejudikaatti-instanssina, ks. esim. *T. Ellilä* 1973, 24 ss. Tällaisen *epätäydellisen*, pääsääntöisesti vain oikeuskysymysten osalta kysymykseen tulevan muutoksenhakukeinon vastakohtana on *täydellinen* eli *appellityyppinen* muutoksenhakukeino, jolla haetaan muutosta sekä oikeus- että asiakysymykseen.

[18] Tämän mukaan puhutaan myös muutoksenhaun devolutiivisesta vaikutuksesta, ks. siitä ja jo aikaisemmin mainitusta muutoksenhaun suspensiivisesta vaikutuksesta *Wrede* 1943, 256, *Granfelt* 1927, 96 s., *Tirkkonen* 1966, 391 s. ja *sama* 1972, 474, *Reinikainen* 1956, 19 s. aliv. 44, *T. Ellilä* 1971, 67 s., *Lager* 1972, 14 ja *sama* 1975 (a), 53 s., *Kallenberg* 1922, 204 s., *Agge* 1936, 137, *Gärde* 1949, 725, *Ekelöf* 1973, 11 s., *Welamson* 1974, 9, *Hurwitz—Gomard* 1970, 334, v. Kries 1880, 5 s., *v. Hippel* 1941, 559, *Eb. Schmidt* 1967, 174, *Kern—Roxin* 1970, 239, *Kleinknecht* 1975, 833, *Tlapek—Serini* 1959, 222 s., *Roeder* 1963, 279 s., *Bruns* 1968, 445, *Thomas—Putzo* 1974, 595, *Guldener* 1958, 498 ja *Fasching* IV 1971, 7 s.

käytettävää takaisinsaantia lukuunottamatta kaikki devolutiivisia,[19] ja niitä tullaan myös tässä tutkimuksessa pitämään yksin silmällä.

Muutoksenhakumenettely ei varsinaisesti muodosta mitään itsenäistä ja uutta menettelyä, vaan se on alioikeudessa vireille tulleen oikeudenkäynnin jatkoa.[20] Muutoksenhakumenettelyn kohteena on ensi sijaisesti alemman oikeuden antama tuomio. Muutoksenhakuinstanssin tehtävänä on kontrolloida alemman oikeuden lain soveltamista ja todisteiden arviointia. Oikeudenkäyntiaineisto koostuu siten säännönmukaisesti sellaisesta materiaalista, so. vaatimuksista, niiden tueksi vedotuista seikoista (oikeustosiseikoista) ja todisteista, johon myös alempi oikeus on perustanut tuomionsa.[21]

---

[19] Ylimääräisillä muutoksenhakukeinoilla ei sitä vastoin ole devolutiivista eikä suspensiivista vaikutusta.

Lähinnä muutoksenhakutuomioistuinten kuormituksen keventämiseksi ja niiden ratkaisujen viipymisajan lyhentämiseksi on meillä viime aikoina tehty ehdotuksia, joiden mukaan alioikeuksien joko peruskokoonpanossa tai yhden miehen kokoonpanossa antamista vähäisemmistä jutuista ei enää haettaisi muutosta hovioikeudessa, vaan muutoksenhakuporras järjestettäisiin alioikeuden puitteissa perustamalla alioikeuksiin erityinen valituskokoonpano. Ks. *Isku-ryhmän raportti* 1976, 36, jossa ehdotetaan selvitettäväksi, mitä mahdollisuuksia olisi muodostaa alioikeuksiin erityinen valituskokoonpano jo nykyisen järjestelmän vallitessa. Ks. myös *Saario* 1976, 197 s.

[20] Ks. muutoksenhakumenettelyn suhteesta ensimmäisessä instanssissa tapahtuvaan oikeudenkäyntiin yleensä *Wrede* 1943, 265 s., *Kallenberg* 1922, 8, *Agge* 1936, 137, *Gärde* 1949, 70, *Tirkkonen* 1966, 393, *Lager* 1972, 17, *Eb. Schmidt* 1954, 853 ja *Peters* 1966, 555 s.

[21] *Ekelöf* 1956, 37 s. ja *sama I* 1970, 17 sekä *Boman* 1964, 12 tarkoittavat prosessiaineistolla ainoastaan sitä materiaalia, joka on esitetty pääkäsittelyssä ja voidaan siis ottaa huomioon tuomiossa.

Seikalla tarkoitetaan tässä esityksessä ns. oikeustosiseikkaa (rättsfakta) eli sellaista oikeudenkäynnin kohteen kannalta välittömästi relevanttia seikkaa, jonka olemassaolon tai ei-olemassaolon varassa oikeudenkäynnin kohteena oleva oikeusväittämä on. Sen vuoksi asianosaisen on myös siihen vedottava, jotta se voitaisiin ottaa huomioon. Todistustosiseikalla (bevisfakta) taas on merkitystä vain välillisesti, se on todisteena oikeustosiseikan olemassa- tai ei-olemassaolosta (indisio). Se voidaan ottaa huomioon, vaikkei siihen olisi nimenomaan vedottukaan, kunhan se vain sisältyy prosessiaineistoon. Ks. *Ekelöf* 1956, 57 ja *sama I* 1970, 19 sekä *Boman* 1964, 7 ss., Vrt. *Tirkkonen* 1966, 85. *Halila* 1950, 16 aliv. 41 on esittänyt käytettäväksi sanaa *oikeusvaikutuksellinen* tosiseikka ilmaisemaan välittömästi relevanttista tosiseikkaa huomauttaen samalla kuitenkin siitä, että kyseistä sanontaa on käytelty myös todistustaakkaopissa termin »rättsgrundande faktum» vastineena.

Muutoksenhakumenettelyssä voidaan kuitenkin havaita eräitä itsenäisiä piirteitä. Menettely ei tule vireille automaattisesti, vaan ainoastaan asianosaisten aloitteesta, ja se on sidottu erityisiin prosessuaalisiin edellytyksiin. Asianosaisten aseman ei tarvitse olla sama kuin alioikeudessa, vaan henkilö, joka on alioikeudessa ollut kantajana, voi ylemmässä oikeudessa esiintyä vastaajana ja päin vastoin. Oikeudenkäynnin kohteen ei välttämättä tarvitse olla yhtä laaja kuin alemmassa oikeudessa, vaan asianosaisilla on mahdollisuus rajoittaa oikeudenkäynnin alaa.[22]

Muutoksenhakumenettelyn itsenäisyyttä korostaa myös se seikka, että muutoksenhakijan on ilmoitettava, minkälaista muutosta hän vaatii, sekä vaatimuksensa perusteet. Ylempi oikeus ottaa huomioon ainoastaan ne vaatimukset ja perusteet, joihin vedotaan muutoksenhaussa, ellei sitten ole kysymys sellaisista seikoista, jotka tuomioistuimen on aina otettava huomioon omasta aloitteestaan, kuten on asianlaita esimerkiksi teon rangaistavuuden poistavien seikkojen kohdalla. Mutta muutoin se, että asianosainen on alemmassa oikeudessa vedonnut tiettyyn seikkaan, ei vielä merkitse sitä, että ylempi oikeus ottaisi ilman muuta sanotun seikan tuomiota antaessaan huomioon.[23] Seikka kyllä sisältyy alioikeudessa pöytäkirjattuun ja ylemmässä oikeudessa esitettävään aineistoon, mikä on luonnollisesti ensimmäinen ehto, että siihen ylipäätään voitaisiin kiinnittää huomiota. Tämä ei kuitenkaan riitä, jotta seikka voitaisiin ottaa huomioon myös tuomiota annettaessa, vaan asianosaisen on siinä tarkoituksessa nimenomaan vedottava siihen kuten alemmassa oikeudessakin. Tämä tarkoittaa sitä, että asianosaisten tulee muutoksenhakemuksessaan nimenomaan pyytää, että seikka otetaan huomioon tuomion perusteena.[24] Tosiasian sisällyttäminen oikeudenkäyntiaineistoon on erotettava siihen vetoamisesta myös muutoksenhakumenettelyssä. Tosiseikkaan vetoaminen ei ole vain asiantilan selittämistä, vaan pyyntö, että tuomioistuin ottaisi sen mainitulla tavalla huomioon.[25]

---

22 Ks. VII luvussa olevaa esitystä osittaisesta lainvoimasta.

23 Ks. *Ekelöf* 1973, 44 ja *Welamson* 1974, 81 s.

24 Ks. *Kallenberg II* 1927, 13, joka tarkoittaa tosiseikkaan vetoamisella (åberopande av fakta) sitä, että »parten utryckligen framhåller ett faktum med begäran, att det skall läggas till grund vid pröfningen af hans talan.» Ks. myös *Ekelöf* 1956, 56 ja *sama I* 1970, 18 sekä *Boman* 1964, 13.

25 Vrt. *Olivecrona* 1960, 185 ss. sekä *Halila* 1950, 267 aliv. 1, jossa huomautetaan siitä, että useimmiten tosiasian sisällyttäminen oikeudenkäyntiaineistoon ja tosiseikkaan vetoaminen suoritetaan saman asianosaisen toimesta samanaikai-

Se, millä tavalla oikeudenkäyntiaineisto lähinnä todisteiden osalta on mahdollista muutoksenhakutuomioistuimelle esittää, vaikuttaa ratkaisevasti muutoksenhakumenettelyn luonteeseen. Tämä riippuu suuresti siitä, millaiseksi alioikeusmenettely on muotoutunut. Jos alioikeuden tuomio perustuu yksinomaan välittömästi ratkaisun antaneessa tuomioistuimessa yhtäjaksoisessa menettelyssä suullisesti esitettyyn oikeudenkäyntiaineistoon, on sanottu materiaali esitettävä uudelleen myös toisessa instanssissa ennen kuin tuomiota voidaan näyttökysymyksen osalta muuttaa. Muuten ylemmän oikeuden tutkinnalla olisi huonompi pohja kuin alemmalla oikeudella, jonka suorittamaa todisteiden arviointia ylemmän oikeuden kuitenkin olisi kontrolloitava. Mutta kun todisteita ei ole mahdollista ehkä hyvinkin pitkän ajan kuluessa esittää uudelleen täysin samassa muodossa, ei ylemmän oikeuden tosiasiapuolta koskevan tutkinnan osalta voida puhua itse asiassa mistään kontrolloimisesta, vaan siinä on todellisuudessa kysymys oikeusriidan uudelleen tutkimisesta välittömästi esitetyn aineiston perusteella.[26]

Milloin alioikeuden tuomio sitä vastoin perustuu yksinomaan pöytäkirjaan otettuun, vaikkakin osaksi suullisesti esitettyyn materiaaliin, kuten meillä on asianlaita, voidaan tuota aineistoa käyttää sellaisenaan hyväksi myös ylemmässä oikeudessa. Tällöin todistusaineisto pysyy samana kaikissa instansseissa, yhtä hyvänä tai, kun otetaan huomioon ns. suullis-pöytäkirjalliseen menettelyyn liittyvät monet haittatekijät, oikeammin sanottuna yhtä huonona.[27] Muutoksen-

---

sesti. Kuitenkin on mahdollista, että asianosainen tuo prosessimateriaaliin tietyn itselleen edullisen seikan, mutta ei halua siihen nojautua. Käytännössä sattuu sellaistakin, että asianosainen ilmoittaa todeksi sellaisen itselleen haitallisen seikan, jota ei vastapuolen taholta ole sisällytetty oikeudenkäyntiaineistoon. Tällöin on kysymys ns. ennakkotunnustuksesta, ks. *Halila* 1950, 267—281.

[26] Näin on luonnehdittu Ruotsissa uudessa RB:ssa omaksuttua pääsääntöisesti suullisuus- ja välittömyysperiaatteille rakentuvaa hovioikeusmenettelyä, ks. *Ekelöf* 1973, 13 ja *Welamson* 1974, 11. Vrt. myös *PLB* 1938, 50 ss. ja *Gärde* 1949, 738 ss.

[27] Meillä käytössä olevan suullis-pöytäkirjallisen käsittelyn haittoihin on kiinnitetty huomiota jo ensimmäisessä kokonaisuudistusehdotuksessa, ks. *Ehdotus 1900 I*, 28 ss. Ks. myös *Tirkkonen* 1969, 69. Mihinkään uudistuksiin ei kuitenkaan ole vieläkään päästy eikä konkreettisia uudistussuunnitelmiakaan ole olemassa.

Puhtaasti suullisen käsittelyn omaksuminen on sidoksissa esivalmistelun järjestämiseen. Ilman tehokasta esivalmistelua ei ole mahdollista keskittää käsittelyä yhteen ainoaan yhtäjaksoiseen pääkäsittelyyn, vaan jutun lykkääminen jopa moneen eri kertaan on välttämätöntä. Tällöin on luonnollista, että oikeudenkäyntiaineiston hallitsemiseksi materiaali on kirjattava tarkasti, ja vain pöytäkirjaan otettu aineisto voidaan ottaa huomioon tuomiota annettaessa. Itse asiassa esivalmistelu ja varsinainen pääkäsittely ovat meillä yhtäaikaa vireillä. Pöytäkirjaamiseen sinänsä liittyy monenlaisia haittoja, joista merkittävimpänä on pidettävä sitä, ettei menettelyn välittömyyttä voida toteuttaa, vaikka vapaan todistusteorian omaksuminen sitä nimenomaan edellyttäisi.

hakumenettely muodostuu kirjallisessa ylioikeuskäsittelyssä alemman oikeuden toimintaa kontrolloivaksi myös tosiasiapuolen selvittämisen osalta ilman, että mistään varsinaisesta uudesta käsittelystä voitaisiin puhua.

Muutoksenhakumenettelyn ulkonainen kulku riippuu myös suuresti siitä, onko ja missä laajuudessa uuden oikeudenkäyntiaineiston esittäminen sallittua muutoksenhakuvaiheessa (ns. *ius novorum*- ongelma). Uusien vaatimusten, perusteiden ja todisteiden esittämiskieltoa voidaan perustella muutoksenhakutuomioistuinten tehtävällä ja muutoksenhakumenettelyn tarkoituksella Ylemmissä oikeuksissa tapahtuvaa oikeudenkäyntiä ei ole tarkoitettu tilaisuudeksi, jossa asianosaiset voisivat esittää rajoituksitta uutta aineistoa. Se olisi ristiriidassa instanssijärjestyksen periaatteen ja siitä ylemmille oikeuksille johtuvan, alempien oikeuksien toimintaan kohdistuvan kontrollointitehtävän kanssa. Tällöin oikeudenkäynnin painopiste saattaisi siirtyä ylempiin oikeuksiin, mikä olisi oikeudenkäynnin halpuuden ja nopeuden kannnalta haitallista. Toiselta puolen oikeaan ratkaisuun pääseminen saattaa edellyttää, että uusien seikkoja ja todisteita otetaan huomioon. Asianosaisten on usein vaikea etukäteen tietää, mihin kaikkiin seikkoihin hänen tulee vedota ja mitä todisteita niiden tueksi tarvitaan, jotta hän voisi voittaa juttunsa. Toisinaan tästä saadaan selvyys vasta alioikeuden tuomion jälkeen. Mainittujen vastakkaisen näkökohtien punninta on osoittautunut erääksi hankalimmaksi kysymykseksi prosessioikeuden piirissä. Se on ratkaistu eri tavoin eri maiden prosessijärjestyksissä. Meillä ja eräissä muissa maissa uuden oikeudenkäyntiainaineiston esittämistä ei ole rajoitettu etenkään toisessa instanssissa,[28] kun taas joidenkin maiden prosessilaissa siihen suhtaudu-

---

Tämän vuoksi oikeudenkäynnin uudistamisessa olisi ensisijaisena tehtävänä alioikeusmenettelyn järjestäminen suullisuus-, välittömyys- ja keskitysperiaatteen pohjalle. Ks. *Virolainen* 1976, 688 ss. Meillä on kuitenkin viime vuosina kiinnitetty päähuomio tuomioistuinlaitoksen organisaatioon liittyviin kysymyksiin. Tätä järjestystä ehdotetaan jatkettavaksi *Isku-ryhmän* raportissa 1976. Ks. myös viimeisessä luvussa olevaa esitystä.

[28] Meillä ei hovioikeuden osalta ole rajoitettu uusien asiaan vaikuttavien seikkojen tai todisteiden esittämistä. Ks. siviiliprosessin osalta *Wrede* 1943, 281 s. ja *Tirkkonen* 1966, 424. OK 14: 2,3:n määräystä, ettei kanteen muuttamiseksi katsota sitä, että sen tueksi esitetään uusia seikkoja, ellei asia sen johdosta muutu toiseksi, sovelletaan myös vetomenettelyssä. Tästä on kuitenkin nykyisin olemassa OK 14 luv. 2 §:n 4 momentissa tarkoitettu poikkeus.

Rikosprosessin osalta ks. *Tirkkonen* 1972, 512 sekä *ius novorum*-ongelmasta yleensä hovioikeusmenettelyn osalta *T. Ellilä* 1971, 185 ss.

Korkeimman oikeuden osalta meillä on olemassa periaatteellinen uuden aineiston esittämiskielto, OK 30: 20,1. Siitä on kuitenkin lupa poiketa, milloin asianosainen saattaa uskottavaksi, ettei hän ole voinut vedota seikkaan tai todisteeseen alemmassa oikeudessa tai että hänellä muutoin on ollut pätevä aihe siihen. Näiden edellytysten valvonta on kuitenkin ollut melko olematonta ja koko säännöksen on todettu jääneen kuolleeksi kirjaimeksi. Varsinkin uuden näytön esittäminen on mahdollista yhtä laajassa mitassa kuin hovioikeudessa. Ks. *Wrede*

atan lähes täysin kielteisesti.[29] Useimmissa tapauksissa kysymyksessä on päädetty kompromissiratkaisuun. Uuden aineiston esittäminen on siten sallittua yleensä silloin, kun asianosainen voi osoittaa, että aineiston esittämättä jättämiseen alioikeudessa on ollut pätevä syy tai että uuden seikan tai todisteen esittämiseen on muutoin erityistä aihetta.[30] Rikosjutuissa, joissa yhteiskunnalla on

---

1943, 304 s., *Tirkkonen* 1966, 464 s. ja sama 1972, 540 s., *Reinikainen* 1954, 245 ss., *T. Ellilä* 1973, 77 ss. ja *KKO-komitea* 1973, 166 s., jossa uuden aineiston esittämiskielto ehdotetaan säilytettäväksi.

Sitä vastoin muutoksenhaussa ei voida esittää uusia vaatimuksia. OK 14: 2:sta ilmenee, ettei kantajalla ole oikeutta tehdä uutta vaatimusta ylemmässä oikeudessa silloinkaan, kun se johtuu olennaisesti samasta perusteesta kuin alkuperäisessä kanteessa esitetty vaatimus. Lisäksi on kielletty vaatimasta ylemmässä oikeudessa korkoa tai esittämästä muuta sivuvaatimusta.

Rikosprosessiin sovellettuna säännökset merkitsevät muun muassa sitä, ettei syytetylle voida vaatia ylemmässä oikeudessa rangaistusta sellaisen teon perusteella, jota syytteessä ei ollut tarkoitettu, ks. *Virolainen* 1974, 41. Uusia seikkoja ja todisteita saadaan siis esittää vain syytteessä mainittujen tekojen tueksi. Rikosoikeudelliset seuraamukset on kuitenkin määrättävä viran puolesta.

Näennäistä poikkeusta uuden vaatimuksen esittämiskiellosta merkitsee OK 14: 2,1:n säännös siitä, että muutoksenhakijana esiintyvällä kantajalla on oikeus vaatia muuta kuin kanteessa mainittua suoritusta, milloin vaatimus perustuu oikeudenkäynnin aikana tapahtuneeseen olosuhteiden muutokseen tai vasta silloin kantajan tietoon tulleeseen seikkaan. Ks siitä *Tirkkonen* 1966, 421. Tällöin ei ole kysymyksessä kielletty kanteen muutos. Kanteen laajentaminen edellyttää kuitenkin vastaajan läsnäoloa (OK 14: 2, 4).

Kuittausvaatimus voidaan esittää meillä vielä muutoksenhaussa, jos sen käsittely vain haitatta käy päinsä. Korkeimman oikeuden osalta tästä on nimenomainen säännös OK 30: 20,2:ssa, ks. sen johdosta *Halila* 1961, 188 ja *Tirkkonen* 1965, 465. *KKO-komitea* on ehdottanut kuittausmahdollisuuden poistamista (1973, 166 s.).

Myös Tanskassa asianosaiset voivat melko vapaasti esittää uusia perusteita ja todisteita vaatimustensa tueksi muutoksenhakuvaiheessa, joskin edellytykset siihen ovat ylimmässä instanssissa rajoitetummat kuin toisessa oikeusasteessa. Onpa muutoksenhakijalla siviiliprosessin osalta mahdollisuus vastapuolen tai oikeuden suostumuksella oikeus esittää eräitä uusia vaatimuksia. Ks. siviiliprosessin osalta *Hurwitz—Gomard* 1970, 332 s., 342 ja 346 sekä rikosprosessin osalta *Hurwitz* 1949, 520 ja 524 sekä *Gomard—Hansen—Hurwitz* 1963, 937 s. ja 950 s.

Ks. myös Norjan siviiliprosessilain § 366—68 sekä *Bratholm—Hov* 1973, 478.

[29] Niinpä Itävallan siviiliprosessilain *(ZPO)* 482,2 §:n mukaan on uuden oikeudenkäyntiaineiston esittäminen keskimmäisessä oikeusasteessa pääsääntöisesti kiellettyä ja siitä voidaan tehdä poikkeus ainoastaan silloin, kun purun edellytykset ovat olemassa. Ks. po. lainkohdan johdosta *Fasching IV* 1971.

[30] Siten esim. Ruotsin RB:n riita-asiain muutoksenhakua hovioikeudessa koskevan 50: 25,3:n mukaan. Aikaisemmin Ruotsissa oli uuden oikeudenkäynti-

erityistä mielenkiintoa oikeasta ratkaisusta, ei kuitenkaan yleensä ole olemassa rajoituksia uuden aineiston esittämisessä.[31] Kysymystä harkittaessa on otettava huomioon myös se, millä tavalla oikeudenkäyntiaineiston esittäminen on ylemmässä oikeudessa järjestetty. Jos se tapahtuu suullisuus- ja välittömyysperiaatteen mukaan järjestetyssä käsittelyssä, ei uuden aineiston esittämisestä aiheudu yleensä yhtä paljon haittaa kuin jos se voi tapahtua lähinnä vain kirjelmien vaihdon avulla. Tällöin on näet usein seurauksena, että uuden näytön vastaanotto on järjestettävä tapahtuvaksi alioikeudessa tai sitten asia on palautettava kokonaan alempaan oikeuteen uudelleen käsiteltäväksi, mikä luonnollisesti hidastaa oikeudenkäyntiä.[32]

---

aineiston esittämiseen hovioikeudessa väljemmät mahdollisuudet. Ennen vuonna 1971 tapahtunutta lain muutosta oli sellaisen uuden aineiston esittäminen, joka olisi voitu esittää jo alioikeudessa, kiellettyä vain siinä tapauksessa, että asianosainen oli laiminlyönyt sen »i otillbörligt syfte eller av grovt vårdlöshet.» Käytännössä säännös ei pystynyt estämään uuden aineiston esittämistä hovioikeudessa. Ks. *PLB* 1938, 524 s., *Gärde* 1949, 772 s., *Ekelöf* 1973, 45 s. ja *Welamson* 1974, 83 ss. ja 100 ss. sekä *SOU* 1969:41, 139 ss.

Saksan liittotasavallan ZPO 529 §:n mukaan uusien seikkojen samoin kuin todisteiden esittäminen on toisessa instanssissa periaatteessa sallittua. Sellaista aineistoa, joka olisi voitu esittää jo alioikeusmenettelyssä, voidaan kuitenkin ottaa vastaan vain mikäli voidaan katsoa, ettei sen esittämättä jättäminen ole aiheutunut tahallisesta tai törkeän huolimattomasta prosessin pitkittämisestä. (»wenn nach der freien Überzeugung des Gerichts die Partei das Vorbringen im ersten Rechtszuge weder in der Absicht, den Prozess zu verschleppen, noch aus grober Nachlässigkeit unterlassen hatte.»)

Ks. sen johdosta *Stein—Jonas—Grunsky* 1968, § 529, *Blomeyer* 1963, 554 s. ja *Rosenberg—Schwab* 1974, 761 ss. — Myös Saksassa on suunniteltu nykyistä tiukempia rajoituksia uuden aineiston esittämiselle, ks. *Bericht* 1961.

31 Esim. Itävallan, Saksan liittotasavallan ja Ruotsin oikeudenkäyntijärjestysten mukaan rikosasioissa saadaan esittää uutta aineistoa muutoksenhakuvaiheessa. Ks. Itävallan StPO 467 §:n (Berufung) osalta *Tlapek—Serini* 1959, 371 ja *Roeder* 1963, 323. Toisin on asianlaita sitä vastoin pelkästään oikeuskysymysten osalta kysymykseen tulevan muutoksenhakukeinon (Nichtigkeitsbeschwerde) osalta, ks. *Roeder*, 281. Saksan liittotasavallan *StPO* 323 §:n osalta ks. *Beling* 1928, 403 s., *Henkel* 1953, 427 ss., *Eb. Schmidt* 1954, 926 s., *Peters* 1966, 555, ja *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1717 s. Ruotsin RB:n osalta, jossa ei ole asiasta nimenomaista säännöstä, ks. *Olivecrona* 1968, 309, *Ekelöf* 1973, 47 s. ja *Welamson* 1974, 83 s.

32 Jos muutoksenhaussa vedotaan kirjalliseen todistajan kertomukseen, tapahtuu todistajan kuuleminen oikeusavuitse sopivassa alioikeudessa, ellei sitä voida, kuten asianlaita on aina korkeimman oikeuden osalta, järjestää muutoksenhakutuomioistuimessa (OK 17:11,2). Mutta jutun palauttaminenkaan ei ole kirjallisessa ylioikeusmenettelyssä poissuljettu, jos on oletettavissa, että vastapuolella voi olla vastatodisteita tai todistuksen johdosta on mahdollista esittää vielä

3. Muutoksenhakutuomioistuimen ratkaisuista

Jos muutoksenhaun edellytykset ovat olemassa ja muutoksenhakukanne otetaan asiallisesti tutkittavaksi, on muutoksenhakutuomioistuimen vuorostaan käsittelyn päätyttyä annettava asiassa tuomionsa. Sillä ratkaistaan, onko alemman oikeuden todisteiden harkinta oikeaan osunut, onko lakia sovellettu oikein ja onko tuomio syntynyt virheettömän menettelyn tuloksensa. Jos muutoksenhakuinstanssi päätyy asiassa samaan tulokseen kuin alempikin, niin se merkitsee sitä, että muutoksenhaku on kohdistunut oikeaan ja virheettömässä menettelyssä syntyneeseen tuomioon. Muutoksenhakuvaatimus on silloin hylättävä alemman instanssin tuomion jäädessä pysyväksi. Tuomion vahvistaminen saattaa koskea sekä lopputulosta että sen perusteluja (tuomionperusteita), taikka vain lopputulosta, jolloin tuomionperusteita ei vahvisteta sellaisenaan, vaan niihin joko lisätään uusia perusteita tai korvataan osa toisilla perusteilla.

Kun muutoksenhakutuomioistuimen tuomio saa lainvoiman lakkaa juttu olemasta siinä vireillä. Jos muutoksenhaku hylätään ja alioikeuden tuomio vahvistetaan, lakkaa myös muutoksenhaun lykkäävä vaikutus. Tällöin alioikeuden tuomio saavuttaa oikeusvoiman ja kanteen hyväksyvä tuomio tulee täytäntöönpanokelpoiseksi. Alioikeuden tuomio ei siis ole kumoutunut eikä ylemmän oikeuden tuomio ole korvannut sitä; alioikeuden tuomion vaikutukset lasketaan alkaneiksi alioikeuden eikä muutoksenhakutuomioistuimen tuomion antamishetkestä.[33]

---

muuta näyttöä. Näin *Reinikainen* 1956, 259 sekä s. 253 ss. esitettyjä tilastotietoja palauttamisesta po. perusteella. *T. Ellilä* (1953 a, 288 ss.) pitää palauttamista luvallisena aina, jos se vain tarkoituksenmukaiseksi havaitaan. Ks. myös *T. Ellilä* 1971, 52. Kun jutun palauttaminen todistajan kuulemista varten hidastuttaa asian käsittelyä yleensä enemmän kuin oikeusavuitse tapahtuva kuulustelu, ei palauttamista yksinomaan sanotulla perusteella ole pidettävä luvallisena, ks. myös *Tirkkonen* 1972, 126. Todistelu välittömyyden kannalta palauttaminen on kyllä sopivampi vaihtoehto.

Muita kirjallisia todisteita voidaan kyllä esittää aina suoraan muutoksenhakutuomioistuimelle.

[33] Ks. Wrede 1943, 294, *Kallenberg* 1922, 202 ja *Tirkkonen* 1966, 439. Jos hovioikeus on kumonnut alioikeuden tuomion, mutta korkein oikeus taas sen vahvistaa, on tilanne sama. Jollei korkein oikeus myönnä muutoksenhakulupaa (OK 30: 3,1), merkitsee se sitä, ettei hovioikeuden tuomion lopputulosta ole syytä muuttaa. Muutoksenhakulupa-anomuksen hylkäävä päätös on rinnastettavissa muutoksenhaun hylkäävään tuomioon, ks. *Tirkkonen* 1972, 527.

Muutoksenhakukanteen hyväksyminen puolestaan aiheuttaa sen, että tuomiota oikaistaan muutoksenhakijan eduksi siltä osin kuin se on ollut väärä hänen vahingokseen.[34] Jos tuomio on kokonaan väärä, on se korvattava uudella tuomiolla, jolla jutussa ajettu kanne muutoksenhaun tuloksesta riippuen tulee joko kokonaan tai osaksi hyväksytyksi/hylätyksi. Jos taas tuomio on vain osaksi väärä, ei sitä tarvitse muulta osalta kumota, vaan tuomiota ainoastaan muutetaan virheelliseltä osalta. Edellisessä tapauksessa ei alemman oikeuden tuomio, jonka vaikutukset ovat muutoksenhaun johdosta suspendoituneet, tule lainkaan oikeusvoimaiseksi, vaan ylemmän oikeuden tuomio korvaa sen. Jos taas tuomiota muutetaan vain joltakin osalta, jää tuomio muulta osalta alemman oikeuden ratkaisun varaan.

Eräissä tapauksissa on ylemmän oikeuden muutoksenhaun hyväksyessään rajoituttava pelkästään tuomion *kumoamiseen*. Näin on meneteltävä silloin, kun alempi oikeus ei olisi saanut ottaa kannetta tutkittavakseen jonkin prosessinedellytyksen puuttumisen johdosta. Tuolloin ei alemman oikeuden tuomiota korvata uudella tuomiolla, vaan se vain *poistetaan*.[35] Toisinaan taas tuomion kumoamiseen liittyy jutun *palauttaminen* takaisin alempaan oikeuteen, kun ylempi oikeus ei voi välittömästi ratkaista asiaa, mutta sitä ei kuitenkaan ole jätettävä tutkittavaksi ottamatta. Näin on asianlaita silloin, kun alemmassa oikeudessa on tapahtunut sellainen menettelyvirhe, joka voidaan korjata tai kun muutoksenhaussa esitetään uutta aineistoa, joka voi vaikuttaa jutun ratkai-

---

Täytäntöönpanon perusteena on tekstissä mainitussa tilanteessa alioikeuden tuomio, jota seuraa selvitys siitä, että se on vahvistettu ylemmässä oikeudessa, ks. *KKO 1929 II 275* ja *T. Ellilä* 1970 (a), 225.

[34] Kysymyksessä olevaa muutoksenhakukeinoa sanotaan *reformatiiviseksi*: muutoksenhaun hyväksyminen johtaa aina siihen, että muutoksenhaun alainen ratkaisu korvataan toisen sisältöisellä ratkaisulla. Sitä vastoin *kassatorisen* muutoksenhakukeinon avulla ei voida välittömästi saada aikaan tällaista muutosta, vaan muutoksenhaun hyväksyminen johtaa ainoastaan tuomion poistamiseen kysymyksessä olevan virheen perusteella ja asian palauttamiseen uuden ratkaisun antamista varten alempaan oikeuteen.

[35] Ks. muutoksenhakutuomioistuinten ratkaisuissaan käyttämien termien »kumota» ja »poistaa» johdosta *Wrede* 1943, 290 s., *Reinikainen* 1956, 326 s. sekä *T. Ellilä* 1965, 59 ss. Sanontaa »kumota ja poistaa» käytetään silloin kun tuomio kumotaan ilman että sen tilalle pannaan mitään uutta tilalle. »Kumota» sana liittyy jutun palauttamiseen alempaan oikeuteen sitä käytetään myös siinä tapauksessa, että muutoksenhaku hyväksytään täydelleen asiallisessa suhteessa, esim. syyte hylätään ja syytetty vapautetaan hänelle tuomitusta rangaistuksesta.

suun, mutta jota ei voida ottaa suoraan vastaan ylemmässä oikeudessa.[36]

Kuten edellä jo todettiin, ei muutoksenhaussa ole mahdollista esittää uusia vaatimuksia. Se olisi instanssijärjestyksen ja muutoksenhakutuomioistuimen kontrolloivan toiminnan vastaista. Muutoksenhakuinstanssi ei siis voi tuomita alkuperäiselle kantajalle enempää tai muuta kuin mitä hän on alemmassa oikeudessa vaatinut. Mutta muutoksenhakuinstanssi on lisäksi sidottu asianosaisen muutoksenhakemuksessaan tekemiin vaatimuksiin niin, ettei hänelle saa tuomita enempää kuin mistä muutosta on haettu. Muutoksenhakukirjelmän tehtävänä on haasteanomuksen tavoin määrätä oikeudenkäynnin rajat. Asianosaiset voivat rajoittaa muutosvaatimuksensa vain osaan siitä, mistä alemmassa oikeudessa on ollut kysymys. Jos kantaja esimerkiksi on alioikeudessa vaatinut vastaajalta 5.000 markan suuruista suoritusta, ja kanne on kokonaisuudessaan hylätty, ei hovioikeus voi muutoksenhaun hyväksyessään tuomita kantajalle sanottuja 5.000 markkaa enempää, vaikka se katsoisikin vastaajan tosiasiallisesti olevan kantajalle velkaa enemmän, mutta ei edes 3.000 markkaa enempää, jos kantaja muutoksenhakemuksessaan, luopuessaan osaksi saatavastaan, on rajoittunut vaatimaan vain mainittua summaa. Vastaavasti vastaajaa ei voida vapauttaa korvausvelvollisuudesta kokonaan, jos hän on muutoksenhakemuksessaan rajoittunut kiistämään sanotun kanteen vain 2.000 markkaa ylittävältä osalta. — Muutoksenhakumenettelyssä vallitsee siis kielto tuomita muutoksen hakijalle enempää kuin mitä muutoksenhakemuksessa on vaadittu *(reformatio in melius)*.[37] Kyseistä kieltoa voidaan perustella paitsi sillä, että asianosaisilla on valta määrätä oikeudenkäynnin kohteesta, myös puhtaasti prosessitaloudellisilla syillä; ylioikeusmenettely tulisi turhan rasittavaksi, jos asia pitäisi aina kokonaisuudessaan tutkia uudelleen huolimatta asianosaisten tekemistä rajoituksista.

Edellä on lähdetty tilanteesta, jossa muutoksenhakuun on ollut

[36] Ks. palauttamisperusteista lähemmin jäljempänä XII luvussa

[37] Termiä *reformatio in melius* (reformatio in pejuksen vastakohtana) käytetään harvemmin, ks. kuitenkin esim. *Roeder* 1963, 285 ja *Blomeyer* 1963, 527. Pohjoismaissa se ei näytä olevan prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa käytössä. Sitä vastoin hallinto-oikeudessa se tunnetaan paremmin, ks. esim. *Westerberg* 1971, 140. — Mainittakoon, että Ruotsin hallintoprosessilain 29 §:n mukaan valitusviranomainen voi ilman nimenomaista vaatimusta erityisestä syystä tuomita yksityiselle valittajalle enemmän kuin mitä hän on vaatinut, jos se voi tapahtua ilman, että vastapuolena oleva yksityinen kärsii siitä haittaa.

aihetta ainoastaan jommallakummalla asianosaisista, joko kantajalla tai vastaajalla. Jos kanne on tullut kokonaisuudessaan hyväksytyksi, ei kantajalla luonnollisesti ole intressiä tuomion muuttamisesta, ja sama koskee vastaavasti vastaajaa silloin, kun kanne on kokonaan hylätty. Muutoksenhakuintressi on tällöin yksinomaan kokonaan hävinneellä asianosaisella. Usein kuitenkin sattuu, ettei juttu pääty kummankaan asianosaisen yksinomaiseksi voitoksi ja toisen tappioksi, vaan asiassa päädytään kompromissiratkaisuun, jolloin kanne hyväksytään vain osaksi. Kun kumpikaan osapuoli ei ole saavuttanut täydellistä voittoa, on heillä molemmilla intressiä saada tuomioon muutos. Tällainen tilanne saattaa syntyä paitsi silloin, kun kanteessa esitetty yksi ainoa vaatimus on hyväksytty vain osaksi, myös siinä tapauksessa, että useammasta vaatimuksesta on osa hyväksytty, osa taas hylätty kokonaan. Rikosprosessissa vastaa viimeksi mainittua tapausta tilanne, jossa samaa syytettyä vastaan on ajettu syytettä useista erillisistä teoista ja syytteistä vain osa on hyväksytty.

Kun molemmilla asianosaisilla on siten intressiä hakea muutosta, voi jutun käsittely jatkua ylemmässä oikeudessa alkuperäisessä laajuudessaan molempien asianosaisten pysyessä vaatimuksissaan ja saattaessa jutun puolin ja toisin uudelleen tutkittavaksi. Tällöin ylemmän oikeuden on tutkittava asia kokonaisuudessaan uudelleen. Muutoksenhakutuomioistuin ei nytkään saa tuomita kantajalle enempää kuin mitä tämä on alioikeudessa vaatinut eikä vähempää kuin mitä vastaaja on alemmassa oikeudessa myöntänyt edellyttäen, että riidan kohde on ollut asianosaisten vapaasti määrättävissä. Mutta muutoin ylempi oikeus ei ole sidottu alemman oikeuden tuomioon, jota voidaan muuttaa jommankumman asianosaisen eduksi.

4. Yksipuolisesta muutoksenhausta. Johdatus problematiikkaan

Muutoksenhakukeinot ovat kuitenkin asianosaisten vapaasti käytettävissä. He voivat tyytyä tuomioon silloinkin, kun se on heille vastainen. Tämä voi johtua ensinnäkin siitä, että tuomio on asianosaisen mielestä oikea, jolloin hänellä ei ole mitään aihetta hakea muutosta. Osittaisen häviön tilanteessa hän on voinut päästä jopa odotettua vähemmällä, ja tuomioon tyytyminen on hänelle suorastaan edullista. Mutta tuomioon tyytyminen ei kuitenkaan aina merkitse sitä, että asia on asianosaisen

mielestä oikein ratkaistu. Se voi johtua myös siitä, ettei asianosainen joko voi, uskalla tai halua jatkaa oikeudenkäyntiä ylemmässä instanssissa, vaikka hän katsookin tulleensa väärin kohdelluksi ja joutuneensa syyttä epäedulliseen asemaan. Asianosainen saattaa siitä huolimatta pitää oikeusrauhaa ja tuomioon tyytymistä riidan jatkamista edullisempana ratkaisuna. Hänen taloudellinen asemansa voi muodostaa luonnollisen esteen muutoksenhaulle, jos hänellä ei esimerkiksi ole varaa palkata itselleen lainoppinutta avustajaa. Saavutettavissa oleva voitto saattaa lisäksi edustaa niin pientä arvoa, ettei sillä voitaisi kattaa edes muutoksenhausta aiheutuvia kustannuksia. Häviö alemmassa oikeudessa on voinut johtua puutteellisesta prosessiaineistosta eikä sen täydentäminen ole joko lainkaan mahdollista tai se voisi tapahtua vain suhteettomin suurin kustannuksin. Edelleen voi sattua, ettei asianosainen edes ymmärrä, että juttu on ratkaistu hänen vahingokseen lakia virheellisesti soveltaen, taikka sitten asianosainen yksinkertaisesti on luonteeltaan varovainen ja pessimistinen eikä usko onnen kääntyvän ylemmässäkään oikeudessa. Hän katsoo parhaaksi tyytyä siihen, mitä on alemmassa oikeudessa saavuttanut riskeeraamatta mitään.

Mutta jos tuomio on ollut myös toiselle osapuolelle osaksi vastainen, saattaa jutun käsittely silti jatkua viimeksi mainitun aloitteesta. Toisin kuin tuomioon tyytynyt asianosainen saattaa vastapuoli olla luonteeltaan optimisti, jota oikeudenkäynnin kalleus ei huolestuta tai joka kustannuksista piittaamatta haluaa kokeilla onneaan ylemmässä oikeudessa, vaikka mahdollisuudet muutoksen saamiseen ovat vähäiset tai suorastaan olemattomat. Hän saattaa laskelmoida sillä, että ylempi oikeus omaa mahdollisesti toisenlaisen maailmankatsomuksen kuin alempi ja voi siten päätyä harkinnanvaraisessa tapauksessa hänelle edullisempaan lopputulokseen. Lisäksi muutoksenhakijan ainoana tarkoituksena voi olla vain saada täytäntöönpano lykkäytymään, jos hänet on velvoitettu tuomiolla vastapuolelle jotakin suorittamaan tai hänet on tuomittu rangaistukseen.

Tilanne muutoksenhakuinstanssissa on nyt sellainen, että tuomion muuttamista vaaditaan ainoastaan tiettyyn suuntaan, vaikka muutosta olisi voitu vaatia myös päinvastaiseen suuntaan. Se, voidaanko yksin muutosta hakeneen asianosaisen vaatimukseen suostua, riippuu nytkin siitä, mihin tulokseen muutoksenhakuinstanssi tutkinnassaan päätyy. Jos alemman oikeuden tuomio on oikea, on muutoksenhakemus hylättävä, jos se taas on väärä muutoksenhakijan vahingoksi, on tuomiota

muutettava hänen edukseen. Sanotussa tilanteessa voidaan kuitenkin päätyä myös siihen, että tuomio on ollut väärä, ei kuitenkaan muutoksenhakijan, vaan hänen vastapuolensa vahingoksi. Jos esimerkiksi kantajan 5.000 markan suuruinen korvausvaatimus on alioikeudessa hyväksytty 3.000 markan osalta, voi hovioikeus kantajan muutoksenhaun johdosta päätyä siihen, ettei korvausvelvollisuutta tosiasiallisesti ole olemassakaan tai että vahingon suuruus joka tapauksessa on 3.000 markkaa pienempi. Vastaavasti vastaajan yksin tekemä muutoksenhaku voi johtaa siihen, että korvausta olisi tuomittava enemmän kuin 3.000 markkaa. Rikosprosessin puolella syyttäjän pyytäessä tuomitun rangaistuksen koventamista, voikin ilmetä, että syytetty ei ole syyllistynyt hänen viakseen väitettyyn rikokseen tai että rangaistus joka tapauksessa on liian ankara. Syytetyn muutoksenhaun seurauksena saattaa taas ilmetä tarvetta pikemminkin rangaistuksen koventamiseen kuin sen alentamiseen.

Sen varalta, että muutoksenhakuinstanssi voisi omasta aloitteestaan muuttaa tuomiota muutoksenhakijalle epäedullisemmaksi, olisi tämän viisainta tyytyä alemman oikeuden tuomioon vaarantamatta saavuttamaansa voittoa. Muutoksenhakijan vastapuoli taas saisi itselleen edullisemman tuloksen tarvitsematta tehdä mitään asian hyväksi.

Sen asianosaisen mielestä, joka ei uskalla edellä mainitussa prosessitilanteessa hakea muutosta, koska hän voisi sen seurauksena joutua »ojasta allikkoon», olisi varmaan paikallaan ettei ylemmällä oikeudella olisi oikeutta muuttaa tuomiota yksin muutosta hakeneen asianosaisen vahingoksi, vaan että sen olisi tuolloinkin pysytettävä tyytyneen asianosaisen vahingoksi koitunut tuomio. Tätä voidaan perustella sillä, ettei vastapuolella ole oikeussuojan tarvetta tuomion muuttamiseksi, koska hän on tyytyessään tuomioon sen hyväksynyt ja luopunut oikeudestaan muutoksen saamiseen. Muutoksenhakijan tulisi voida sanotussa tilanteessa luottaa siihen, että kun hän yksin jatkaa oikeudenkäyntiä, se ei saisi johtaa hänelle epäedullisempaan lopputulokseen. Muutoksenhakuinstanssin valta muuttaa tuomiota yksin muutosta hakevan asianosaisen haitaksi loukkaisi ennustettavuuden ja oikeusvarmuuden periaatetta ja olisi sen vuoksi kokonaan kiellettävä.[38]

---

38 Ennustettavuuden vaatimuksella voidaan oikeudenkäynnissä ymmärtää lähinnä sitä, että asianosaisella tulee olla mahdollisuus ennakoida ne seuraamukset, joihin hänen prosessitoimensa saattavat johtaa. Kysymyksessä olevassa pro-

Tarkasteltaessa kysymystä muutoksenhakumenettelyn tarkoituksen ja muutoksenhakuinstanssin tehtävän kannalta, on kuitenkin lähdettävä siitä, että muutoksenhaun avulla saadaan väärät tuomiot oikaistuiksi. Muutoksenhakutuomioistuimen tehtävänä on juuri tuomion oikeellisuuden tutkiminen. Jos tuomioistuimen olisi tyydyttävä vain toteamaan alemman oikeuden tuomion virheellisyys siitä syystä, ettei se, jonka vahingoksi tuomio on koitunut, ole vaatinut muutosta, ei aineellinen totuus toteutuisi. Tämä loukkaisi oikeudenmukaisuuden periaatetta.

Puheena olevassa tilanteessa ovat siis vastakkain toisaalta oikeudenmukaisuuden periaate ja toisaalta muutoksenhakijan oikeusturva. Ovatko nämä tavoitteet yhteensovitettavissa ja miten, vai onko jommankumman vaatimuksen väistyttävä kokonaan?

Tarkasteltaessa eräiden maiden oikeudenkäyntijärjestyksiä a priori voidaan havaita, että lainsäätäjä on mainitussa prosessitilanteessa ainakin tietyssä laajuudessa katsonut muutoksenhakijan oikeusturvan oikeudenmukaisuuden vaatimusta painavammaksi. Rikosprosessin osalta tästä on olemassa nimenomaisia säännöksiä. Muutoksenhakutuomioistuinta kielletään laissa asetetulla normilla muuttamasta muutoksenhaun alaista tuomiota yksin muutosta hakevan asianosaisen vahingoksi ja hänen vas-

---

sessitilanteessa on ennustettavuuden kannalta tärkeää, että muutoksenhakija voi luottaa siihen, että pahimmassakin tapauksessa tuomio tulee pysymään samana. Ennustettavuuden käsitteestä ja merkityksestä oikeudellisena arvona yleensä ks. *Klami* 1971, 40 ss., *Anttila—Törnudd* 1970, 187 s., *Tikka* 1972, 81 s., *Koskinen* 1973, 302 s. ja *Lahti* 1974, 245 s. Ks. viranomaiskäyttäytymisen ennustamisesta yleensä *Aarnio* 1971, 122 ss. Tulevia tuomioistuinratkaisuja voidaan ennakoida aikaisemmista lainkäyttöpäätöksistä. Varsinkin ylimmän oikeuden antamilla ennakkopäätöksillä on tässä suhteessa tosiasiallisesti suuri merkitys, vaikkei niillä olekaan juridisesti sitovaa vaikutusta. Ks. *Alanen* 1943, 113 s. ja *sama* 1948, 80 sekä *Miettinen* 1970, 80 ss. Tuomioistuinten ennakkopäätösten merkityksestä tutkimuksen kannalta ks. esim. *Aarnio* 1971, 58 s.

Oikeusvarmuuden käsitettä käytetään juridisessa kielenkäytössä useammassa eri merkityksessä. Se voidaan määritellä puhtaasti psykologisesti, oikeusalamaisten luottamukseksi siihen, että tuomioistuinten ratkaisut muodostuvat mahdollisimman oikeiksi. Yleensä oikeusvarmuudella kuitenkin tarkoitetaan konkreettisten oikeudellisten ratkaisujen ennakolta laskettavuutta, so. että oikeussäännökset ilmaisevat mahdollisimman selvästi, mitä jonkin tekemisestä ja tekemättä jättämisestä seuraa ks. esim. *Brusiin* 1938, 68 ja *Alanen* 1943, 113. Ennustettavuus ilmentää oikeusvarmuuden, yhdenmukaisuuden vaatimus taas oikeudenmukaisuuden ideaa.

tapuolensa eduksi.[39] Muutoksenhaku voi siten pahimmassakin tapauksessa johtaa ainoastaan muutoksenhaun hylkäämiseen tuomion jäädessä muuttamatta. Jos kanne on osaksi hyväksytty, osaksi hylätty, ei sitä ole lupa vastaajan muutoksenhausta kokonaan hyväksyä eikä kantajan muutoksenhausta kokonaan hylätä.

Mainittu normi tunnetaan romaanis-germaaniseen oikeusryhmään kuuluvissa maissa *reformatio in pejus-kiellon* nimellä. Termillä reformatio in pejus (tai peius) tarkoitetaan muutosta huonompaan, jonkun haitaksi (vahingoksi).[40] Tämän tutkimuksen kohteena on juuri tuo kielto.

---

[39] *Makkosen* (1965, 27 ss.) käyttämän normiluokituksen mukaan reformatio in pejus-kieltoa voidaan pitää lähinnä reaktiotapanormina. Kun tuomioistuimen pitäisi käyttäytymisnormia (Norm[1]) vastaan rikottaessa soveltaa reaktionormia (Norm[2]), voi reaktiotapanormi (Norm[3]) eli pejus-kielto estää sen kysymyksessä olevassa prosessitilanteessa.

[40] Kun meillä lakiin ei sisälly mitään nimenomaista säännöstä reformatio in pejus-kiellosta, on kielto tapana määritellä tekstissä esitetyllä tavalla väljästi sekä siviili- että rikosprosessin osalta. Niinpä Tirkkonen luonnehtii kiellon periaatteeksi, jonka mukaan tuomioistuin ei saa muuttaa muutoksenhaun alaista ratkaisua muutoksenhakijan vahingoksi, jos vastapuoli ei ole hakenut muutosta, ks. *Tirkkonen* 1966, 388 ja *sama* 1972, 479. Samalla tavalla määrittelevät kiellon myös *Wrede* 1943, 256, *Granfelt* 1915, 134, *T. Ellilä* 1965, 343 ja *sama* 1971, 169, *Palmgren* 1948 (a), 12 ss., *Reinikainen* 1956, 382, *Salmiala* 1958, 250 sekä *Lager* 1975, 60. Ks. myös vanhemmasta ruotsalaisesta kirjallisuudesta esim. *Kallenberg* 1922, 177 ja *Agge* 1936, 141.

Siviiliprosessissa, jonka osalta ei laissa ole tarkempia määräyksiä kiellon sisällöstä, määritellään kielto yleensä samalla tavalla, ks. esim. *Hassler* 1963, 297, *Ekelöf* 1973, 34 ja *Welamson* 1974, 60. Ks. myös *Stein—Jonas—Grunsky* 1968, § 536 I »Eine Änderung zum Nachteile des Berufungskläger (reformatio in peius) ist verboten,» *Schultzenstein* 1903, 3: »Gebundenheit des Richters der höheren Instanz an den Antrag dessen, der die höhere Instanz beschritten hat,» *Malss* 1916, 11: »die Abänderung einer Entscheidung zu ungunsten der sich gegen sie beschwerenden Partei,» *Blomeyer* 1963, 527, *Rosenberg—Schwab* 1974, 765 ja *Fasching* IV 1971, 30. *Riccin* 1955, 3, mukaan reformatio in pejuksella laajassa mielessä tarkoitetaan »jede spätere Entscheidung, welche für eine Partei oder für beide Parteien ungünstiger ist als eine entsprechende vorhergehende.» Kiellolla ahtaammassa ja käyttökelpoisemmassa merkityksessä ymmärretään *Riccin* mukaan »jede von einer neu urteilenden Instanz vorgenommene, von Amtes wegen erfolgte und die Hauptsache betreffende Änderung einer Entscheidung zum Nachteil desjenigen, der gegen diese ein Rechtsmittel eingelegt hat.»

Rikosprosessin osalta annetuista yleisluonteisista määritelmistä ks. esim. *Seuffert* 1861, 11 (»Abänderung eines Urteils zum Nachteil des Beschwerdefüh-

rers»), *Kleinfeller* 1886, 580 (»Abänderung eines Urtheils zum Nachteile derjenigen Partei, in deren Intresse die Läuterung des Urtheils erster Instanz angestrebt worden war»), *Pabst* 1934, 1 s. ja *Bernoulli* 1953, 1. Yleensä rikosprosessin osalta kieltoa koskevat määritelmät ovat sisällöltään edellä esitettyjä suppeampia johtuen siitä, että kielto tavallisesti on voimassa vain syytetyn hyväksi ja silloinkin siitä voidaan tehdä poikkeuksia. Niitä ei ole kuitenkaan tarpeen tässä yhteydessä lähemmin selostaa.

II TUTKIMUSTEHTÄVÄN ASETTELUA

1. Aiheen rajaamisesta

Edellä on pidetty silmällä yksinomaan yleisissä ylioikeuksissa, hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa tapahtuvaa muutoksenhakumenettelyä, joka lankeaa joko siviili- tai rikosprosessin alaan. Siviiliprosessin kohteena on (väitetty) yksityisoikeudellinen oikeussuhde, ja siinä valtiovalta vahvistaa ja tarvittaessa pakolla toteuttaa sen, mikä yksityistapauksessa katsotaan voimassa olevan oikeuden mukaiseksi.[1] Rikosprosessin kohteena taas on rikollinen teko ja siinä vahvistetaan ja tarvittaessa pannaan täytäntöön ne toimenpiteet, joihin tapahtuneen rikoksen johdosta on ryhdyttävä.[2]

---

[1] *Halila* 1950, 2 s. ja *Tirkkonen* 1974, 19 ss.

[2] *Tirkkonen* 1969, 3. Käsitys rikollisesta teosta rikosprosessin kohteena on nykyisin vallitsevana oikeuskirjallisuudessa, Ruotsissa mainitun käsityksen näyttää ensinnä omaksuneen *Agge* 1934 (a), 18 ss. ja 1937, 618, meillä taas *Palmgren* 1939, 48 ss. ja sen jälkeen myös *Granfelt* 1939, 566 s., *Tirkkonen* 1941, 515 ja 518 ss., 1946, 153 s., sekä 1969, 5 s., *Halila* 1950, 5 s. ja *sama* 1955, 82, *Aalto* 1965, 13 s. ja *sama* 1968, 35 s., sekä *Lager* 1972, 2. — Aikaisemmin katsottiin yleisesti, että rikosprosessin kohteena olisi valtiolle rikoksen johdosta syntynyt rankaisuoikeus eli valtion rankaisuvaade, ks. *Ignatius* 1900, 9 s., *Wrede* 1919, 143, *Granfelt* 1925, 1 s. ja 1927, 12, *Ståhlberg* 1928, 4, *Tirkkonen* 1934 (b), 177 sekä *Sjöström—Alkio* 1948, 27. Ks. myös *Kallenberg* 1922, 5 s. Näiden kahden mielipiteen lisäksi on esitetty välittävänä kantana, että rikosprosessissa on kysymyksessä rikokseksi väitettyyn tekoon tai laiminlyöntiin perustettu reagointivaatimus, ks. *T. Ellilä* 1948 (b), 491 s. ja 1966, 217. Tämä käsitys näyttää asettavan rikosprosessissa esitettävät vaatimukset etualalle. Rikosprosessissa ei kuitenkaan voida puhua mistään täsmennetystä oikeusseuraamusvaatimuksesta kuten siviiliprosessissa, vaan siinä vain esitetään pyyntö, että valtiovalta yleensä jollakin aineellisen rikosoikeuden säänteleмällä tavalla reagoisi väitetyn rikollisen teon johdosta. Rikosprosessin kohteella on silläkin kyllä väittämän luonne, mutta sisältönä on vain tietty rangaistava teko, *Halila* 1950, 6.

Vaikkei meidän kirjoitettuun oikeuteemme sisälly nimenomaista säännöstä reformatio in pejus-kiellosta, ei se kuitenkaan merkitse sitä, etteikö kielto olisi voimassa. Kieltoa on meillä oikeuskäytännössä sekä siviili- että rikosprosessissa siinä määrin vakiintuneesti noudatettu, että sen voidaan sanoa olevan voimassa tavanomaisen oikeuden nojalla.[3] Se, ettei kieltoa ole kirjoitettuun lakiin otettu, johtuu yksinomaan siitä, että oikeudenkäyntimenettely on meillä monessa suhteessa jäänyt lailla sääntelemättä ollen pelkästään käytännön varassa. Paitsi oikeuskäytännössä on myös lainopillisessa kirjallisuudessamme kiellon katsottu olevan mainitun kahden prosessilajin osalta yksimielisesti voimassa,[4] vaikka kiellon soveltamisalasta onkin saatettu olla eri mieltä.

Reformatio in pejus-ongelma ei kuitenkaan koske yksinomaan siviili- ja rikosprosessimenettelyä. Se saattaa syntyä aina, milloin alemmanasteisen viranomaisen ratkaisusta haetaan muutosta (valittamalla) ylemmältä viranomaiselta. Se, että alemman viranomaisen ratkaisua voidaan muuttaa valittajalle epäedullisemmaksi, on ylemmän viranomaisen otettava ratkaisua tehdessään huomioon.

Tämä pätee esimerkiksi jokaista kansalaista läheisesti koskettavaan päätöksentekoon, nimittäin verotukseen. Verotuksen toimittaa pääsääntöisesti hallintoviranomainen, verolautakunta, veron määräämisen ollessa tavallista hallintotoimintaa. Veroprosessista voidaan puhua vasta siinä vaiheessa kun verotuspäätökseen haetaan muutosta.[5] Valitusoikeus on sekä verovelvollisella että veronsaajien edustajilla. Tuolloin voi sattua, että muutoksenhakijana esiintyy ainoastaan toinen osapuoli, vaikka molemmilla osapuolilla olisi ollut aihetta valittaa. Jos muutosta hakee yksinomaan se osapuoli, jonka eduksi verotus on virheellisesti toimitettu, joudutaan reformatio in pejukseen ottamaan kantaa.[6] Verotuksen massaluonteisuuden takia siinä saattaa esiintyä, kuten käytäntö on osoittanut, runsaasti erilaisia virhemahdollisuuksia.

Ks. rikosprosessin kohteesta esitetyistä määritelmistä vielä *Ekelöf* 1956, 81 s. ja 95 ss.

3 Näin *Tirkkonen* 1966, 388 ja 1972, 478 s. Oikeuskäytännön osalta ks. *Miettinen* 1969, 384 s. hakusanan »reformatio in peius» kohdalla mainittuja prejudikaatteja.

4 Ks. edellä I luvussa aliv. 40 mainittuja lähteitä.

5 *Andersson* 1968, 132 s.

6 Reformatio in pejus-kiellon soveltamisesta verotuksessa yleensä, ks. *Andersson* 1968, 158 s. sekä erityisesti verotuksen palauttamistapauksissa ja harkintaverotuksessa *Andersson* 1962, 16 ss. ja 192 ss.

Verotuslaissa ei ole säännöstä reformatio in pejus-tilanteen varalta. Tämä ei silti merkitse sitä, etteikö kieltoa nytkin noudatettaisi. Verotuslaissa ei ole säännelty kaikkia veroprosessissa esille tulevia kysymyksiä, vaan ne ratkaistaan muun lainsäädännön ja yleisten hallintoprosessuaalisten periaatteiden nojalla.[7] Veroprosessi kuuluu osana hallintoprosessiin,[8] jossa noudatetaan ns. laillista oikeudenkäyntijärjestystä (LOL 25,2 § ja KHOL 14 §).[9] Siihen kuuluu myös reformatio in pejus-kielto, jonka on sanottu olevan hallintoprosessissa suoranainen seuraus laillisen oikeudenkäyntijärjestyksen noudattamisesta.[10] Kiellon katsotaan ole-

---

[7] *Andersson* 1968, 134. — Muutoksenhausta hallintoasioissa on olemassa erityinen laki (154/50), samoin ylimääräisestä muutoksenhausta hallintoasioissa (200/66). Menettelystä yleisissä hallintotuomioistuimissa säädetään myös mm. lääninoikeuslaissa (1021/74) ja laissa Korkeimmasta hallinto-oikeudesta (74/18).

[8] Hallintoprosessi eli hallinto-oikeudellinen lainkäyttö määritellään tavallisesti menettelyksi, jossa oikeussuojan antamisen tarkoituksessa vahvistetaan, mikä julkisoikeudellisessa oikeussuhteessa on voimassa olevan oikeuden mukainen ratkaisu. Ks. *Merikoski* 1968, 24 s. ja *Lager* 1972, 2 s. Vrt. myös *Ståhlberg* 1928, 4, *Tirkkonen* 1975, 6 ja *Aalto* 1965, 1. Hallintomenettelyssä eli hallintotoiminnassa sovelletaan lakia määrättyihin yksityistapauksiin ja toimitaan lain puitteissa määrätyn hallinnollisen tarkoituksen toteuttamiseksi, mutta ei nimenomaan oikeussuojan antamisen tarkoituksessa. Hallintolainkäytön suhteesta hallintoasioihin, ks. *Vilkkonen* 1973, 188 ss. ja *hallintolainkäyttötoimikunnan mietintö* 1973: 14, 14 s.

[9] Laillinen oikeudenkäyntijärjestys käsittää lähinnä oikeudenkäymiskaaresta ilmenevät yleiset oikeudenkäyntisäännöt ja -periaatteet. Kirjallisuudessa on kuitenkin korostettu, ettei laillinen oikeudenkäyntijärjestys ole identtinen oikeudenkäymiskaaren kanssa, vaan se voi sisältää toiselta puolen enemmän ja toiselta puolen taas vähemmän kuin mitä OK:ssa nimenomaan säädetään. Jollei OK:ssa ole nimenomaan julkilausuttu jostakin menettelyä koskevasta seikasta, niin se ei vielä merkitse sitä, ettei sanottu seikka kuuluisi lailliseen oikeudenkäyntijärjestykseen. Näinhän on asian laita juuri reformatio in pejus-kiellon osalta. Laillisen oikeudenkäyntijärjestyksen onkin katsottu koostuvan paremminkin yleisistä oikeudellisista periaatteista kuin useista positiivisoikeudellisista säännöksistä, ks. *Merikoski* 1968, 50 s. sekä lisäksi esim. *Andersson* 1968, 134 ja *Vilkkonen* 1973, 6.

[10] *Merikoski* 1968, 451. Ks. myös esim. *Andersson* 1962, 158 s. Oikeuskäytännön suhteen taas voidaan viitata KHO:n ratkaisujen hakemistoon *(Valliniemi—Rautalahti)* 1933—1968, 245 s. ja 557 s.

Mitä edellä on lausuttu, koskee lähinnä oikeusvalitusta, jonka osalta on käytännössä muun muassa verotuksen osalta kehitelty eräitä täsmennyksiä ja varauksia pejus-kieltoon, ks. *Andersson* 1962, 16 ss. ja 192 ss. Tarkoituksenmukaisuusvalituksen osalta on sitä vastoin katsottu reformatio in pejus sallituksi, mikäli tärkeä yleinen etu sitä vaatii, *Merikoski* 1968, 452.

van voimassa myös muissa kuin varsinaisiksi hallintotuomioistuimiksi organisoiduissa hallinto-oikeudellista lainkäyttöä toimittavissa elimissä sekä lisäksi varsinaiseen hallintomenettelyn alaan kuuluvissa (valitus)-asioissa.[11]

Kun tutkimuksen kohteena oleva ilmiö tunnetaan siten siviili-, rikos- ja hallintoprosessissa, voitaisiin ajatella tutkimuksen ulottamista koskemaan kaikkia kolmea prosessilajia. Vertailevan tutkimusmetodin noudattaminen saattaisi olla hedelmällistä mahdollisimman monipuolisen kokonaiskäsityksen saamiseksi aiheesta. Yleisen prosessioikeusopin tehtävän kannalta voitaisiin yleispätevien prosessidogmaattisten johtopäätösten tavoittelua pitää hyödyllisenä. Eri menettelylajien rinnakkainen tutkiminen voisi kenties tarjota vertailukohteita ja tuoda esille useampia erilaisia näkökohtia. Meillä onkin prosessioikeudessa viime aikoina korostettu eri oikeusalojen välisen tarkkailun ja tutkimuksen tarpeellisuutta.[12]

Niin mielenkiintoista kuin kaikille eri prosessilajeille ominaisten yhteisten piirteiden tutkiminen yleisen prosessioikeusopin kannalta olisikin, täytyy tutkimustehtävän alaa harkitessa toiselta puolen ottaa huomioon, että kussakin prosessinlajissa toteutetaan nimenomaan tietyntyyppistä aineellista oikeutta. Aineellisen oikeuden alaan kuuluvien säännösten varsin suuresti toisistaan poikkeavasta luonteesta johtuen menettelylajit huolimatta joistakin niille yhteisistä piirteistä erilaistuvat varsin pian. Niinpä tuomioistuimien tutkimisvelvollisuus ja -oikeus ovat asian laadusta riippuen erilaiset, ja esimerkiksi asianosaisten kuulemisperiaatteen soveltamisessa voidaan havaita eroja.[13] Siten myös reformatio in pejus-kiellon soveltamisessa voidaan ilmeisesti päätyä erilaisiin tuloksiin menettelylajista ja niissä noudatetuista aineellisoikeudellisista säännöksistä riippuen. Muutos, joka jossakin menettelylajissa sallitaan

---

11 Ks. *Ståhlberg* 1928, 447, *Tarjanne* 1934, 161 ja *Rytkölä* 1965, 230 sekä Ruotsin oikeuden osalta esim. *Westerberg* 1971, 140 s.

12 Ks. esim. *T. Ellilä* 1952, 9 ss. ja 1972, 891 sekä *Lager* 1972, 6 ss. Saksassa on *Schultzenstein* (1903) käsitellyt reformatio ja pejus-kieltoa samanaikaisesti sekä siviili- että hallintoprosessissa. Ks. myös *Ricci* (1955), jossa käsitellään kiellon soveltamista pääasiallisesti siviiliprosessin osalta, mutta johon sisältyy myös suppeampi esitys sekä rikos- että hallintoprosessista.

13 Rikos- ja siviiliprosessin oleellisista eroista ks. *Tirkkonen* 1969, 20 ss., hallintolainkäytön suhteesta yleiseen lainkäyttöön ja ulosottoasioihin *Vilkkonen* 1973, 26—188 ja *Lager* 1973, 108 ss., sekä eri prosessinlajien eroista yleensä *Aalto* 1965, 8 ss. ja *Lager* 1972, 20 s.

muutoksenhakijan vahingoksi, voi olla kiellettyä jossakin toisessa lajissa.

Reformatio in pejus-kieltoa koskevan tutkimuksen ulottaminen kaikkiin kolmeen prosessilajiin on hankalaa myös sen vuoksi, että tutkimuksessa edellytetään kysymykseen tulevan aineellisen oikeuden säännösten tuntemusta. Se, milloin ylemmän viranomaisen ratkaisu on muutoksenhakijalle alemman instanssin päätökseen verrattuna epäedullisempi, ratkeaa nimittäin aineellisoikeudellisten säännösten perusteella. Kun hallinto-oikeudessa kysymykseen tulevat oikeusseuraamukset ovat varsin heterogeenisiä ja hallintotuomioistuimissa noudatettava menettely on sitä paitsi saanut yhä useampia erityispiirteitä, on hallintoprosessi jätetty kokonaan tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Tutkimuksessa keskitytään siten yksinomaan yleisissä tuomioistuimissa tapahtuvaan muutoksenhakumenettelyyn. Mahdollisimman perusteellisen ja keskitetyn tutkimustuloksen kannalta on lisäksi katsottu tarpeelliseksi rajoittua pitämään pääasiassa silmällä vain toista kysymykseen tulevista prosessinlajeista. Yhteen ainoaan prosessilajiin perusteellisimmin pitäytyvässä tutkimuksessa voidaan siinä toteutettavan aineellisen oikeuden aiheuttamat erityispiirteet ottaa johdonmukaisesti huomioon. Jos tutkittaisiin kahta eri prosessilajia samanaikaisesti ja rinnakkain, saattaisi tulos jäädä jommankumman lajin kohdalla epätäydelliseksi.

Verrattaessa siviili- ja rikosprosessia kysymyksessä olevan tutkimusteeman kannalta, voidaan rikosprosessin todeta muodostavan onnistuneemman lähtökohdan tutkimukselle. Tämä johtuu rikosprosessissa käsiteltävien juttujen keskitetystä rakenteesta siviiliprosessiin verrattuna.[14] Rikosprosessin kohteena on yksinkertaisesti väitetty (rikollinen) faktillinen teko, kun taas siviiliprosessin kohteena oleva yksityisoikeudellinen oikeussuhde voi tapauksesta riippuen osoittautua vaikeasti hallittavaksi. Rikosprosessissa kysymykseen tulevat relevantit tosiseikat, joista oikeusseuraamukset johtuvat, on jo laissa määritelty, ja ne voidaan ottaa oikeudenkäynnissä lähtökohdaksi. Tuomioistuimen tehtäväksi jää verrata laissa määriteltyjä ja kanteessa tarkoitettuja tosiseikkoja keskenään. Kriminaaliset seuraamukset ovat myös keskenään suurin piirtein jokseenkin samankaltaisia, mutta samaa ei voida sanoa siviiliprosessissa tuomittavista oikeusseuraamuksista. Tällä seikalla on luonnollisesti merkitystä reformatio in pejus-kiellon sisällön eli haitan määrittelyn kan-

[14] Tähän seikkaan ovat kiinnittäneet huomiota mm. *Halila* 1955, 82 ja *Aalto* 1965, 4. Ks. myös *Agge* 1937, 617 ss. ja *Olivecrona* 1960, 16 s.

nalta. Lähtökohtaisesti voidaan myös todeta, että rikosprosessissa tuomioistuimen tutkimisvallan laajuus eroaa huomattavasti siviiliprosessista, jossa tuomioistuin on yleensä sidottu asianosaisten vaatimuksiin. Tällä perusteella kiellon onkin katsottu määräytyvän rikosprosessissa kokonaan toisin perustein kuin siviiliprosessissa.[15] Huomioon on otettava myös rikosprosessissa kantaja- ja vastaajatahon välillä vallitseva vastakohtaisuusasetelma, mikä ei sitä vastoin ilmene siviiliprosessissa. Tämä tekee tutkimuksen kiintoisaksi sikäli, että kiellon soveltamisessa saattaa olla eroja riippuen siitä, kumpi osapuoli hakee muutosta. Aineellisen totuuden periaatteen korostaminen rikosprosessissa intensiivisemmin kuin siviiliprosessissa johtaa siihen, että oikeusvarmuuden ja oikeudenmukaisuuden periaatteet törmäävät rikosprosessissa voimakkaammin vastakkain kuin siviiliprosessissa. Reformatio in pejusta edellyttävä tilanne on lisäksi omiaan syntymään rikosprosessissa helpommin kuin siviiliprosessissa, sillä rangaistusseuraamuksia määrättäessä oikeudella on yleensä laaja harkintavalta. Kirjallisuudessa on reformatio in pejus-kiellon todettu lisäksi aiheuttavan ongelmia nimenomaan rikosprosessin puolella, ja kiellon kumoamista on vaadittu juuri rikosprosessin, muttei yleensä siviiliprosessin osalta.[16] Kun rikosprosessi näyttää siten toisaalta muodostavan helpomman lähtökohdan tutkimukselle ja toiselta puolen tarjoavan siviiliprosessissa mielenkiintoisemman ja myös merkityksellisemmän tutkimuskentän, on se valittu tutkimusalueeksi. Siviiliprosessin osalta ongelmaa tullaan valottamaan lähinnä kiellon tarkoituksen kannalta vertailevassa mielessä.[17]

Rikosprosessiteitse toteutetaan rikolliseen tekoon välittömästi perustuvat julkisoikeudelliset vaatimukset, ennen kaikkea rangaistusvaatimukset. Lisäksi kysymykseen tulevat tietynlaisten omaisuusesineiden menettämisvaatimukset samoin kuin eräät turvaamistoimenpiteiden ryhmään

---

15 *Palmgren* (1948 (a), 13 s.) on katsonut de lege lata ja de lege ferenda, että kysymys reformatio in pejuksesta tulee ratkaista eri tavalla siviili- ja rikosprosessissa, koska mainitut prosessilajit eroavat olennaisesti mm. siinä, mikä on tuomioistuimen ja asianosaisten asema ja tehtävä oikeudenkäynnissä. Palmgren varoittaakin antamasta siviiliprosessuaalisille näkökohdille vaikutusta ongelmaa rikosprosessin osalta ratkaistaessa. Ks. myös *Lauckner* 1913, 6 s.

16 Ks. *Tirkkonen* 1936, 256 s. ja 1972, 483 ja *Reinikainen* 1956, 383.

17 *Palmgren* 1948 (a), 13 s., muistuttaa siitä, että siviiliprosessin alueella kehitetyt ajatukset ovat olennaisesti vaikuttaneet rikosprosessissa tapahtuneeseen kehitykseen ja että tämä koskee myös reformatio in pejus-kiellon soveltamista.

luettavat seuraamusvaatimukset. Rikoksen perusteella saattaa syntyä myös monenlaisia yksityisoikeudellisia vaatimuksia, joista käytännössä yleisin on korvausvaatimus. Tutkimuksessa tullaan kuitenkin pitämään silmällä lähinnä vain julkisoikeudellisia vaatimuksia. Rikokseen perustuvat yksityisoikeudelliset vaatimukset saadaan esittää kyllä yhdessä rangaistus- ja menettämisvaatimusten kanssa, mutta jos niistä ajetaan kannetta erikseen, noudatetaan riita-asioista säädettyä oikeudenkäyntijärjestystä (OK 14: 8). Siten haettaessa rikosasiasta annetusta tuomiosta muutosta yksinomaan yksityisoikeudellista seuraamusta, esim. juuri vahingonkorvausta koskevalta osalta, muodostuu menettely tosiasiallisesti ylemmässä oikeudessa puhtaaksi siviiliprosessiksi.

2. Tutkimuksen tarpeellisuudesta

Kiellon voimassa ollessa muutoksenhakutuomioistuimen on, jos se aikoo muuttaa tuomiota, ratkaistava, koituisiko muutos kysymyksessä olevassa prosessitilanteessa muutoksenhakijan vahingoksi. Sen vuoksi näyttäisi tarpeelliselta selvittää lähinnä kiellon sisältö eli se, mitä haitalla (vahingolla) puheena olevassa yhteydessä ymmärretään. Vastaus siihen saadaan yleensä suoraan asianomaisesta materiaalisesta oikeudesta, tässä tapauksessa rikosoikeuden seuraamusjärjestelmää koskevista säännöksistä. Siksi voitaisiin olettaa, ettei suurempia vaikauksia pääse kiellon soveltamisessa syntymään. Käytäntö on kuitenkin osoittautunut toiseksi sellaistenkin prosessijärjestelmien osalta, jotka sisältävät kiellosta nimenomaiset säännökset. Valittavana olevien seuraamusten runsaudesta ja siitä, etteivät seuraamukset aina ole yhteismitallisia keskenään, johtuu, ettei yksityiskohtainenkaan positiivisoikeudellinen sääntely ole kyennyt poistamaan kaikkia esille tulevia ongelmia. Kiellon sääntelyssä onkin yleensä jouduttu tyytymään verrattain yleisluontoisiin määritelmiin monien yksityiskohtien jäädessä viime kädessä oikeuskäytännön varaan. Sanottu koskee juuri kiellon soveltamista rikosprosessissa. Rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän monipuolistuessa on rajanveto eri seuraamuslajien ankaruuden suhteen tullut entistä vaikeammaksi.

Materiaalisesta oikeudesta ei myöskään saada vastausta muutoksen sallittavuudesta silloin, kun kysymys on osittaisesta muutoksesta muutoksenhakijan vahingoksi, joka voidaan kompensoida vastaavan suuruisella muutoksella hänen edukseen niin, ettei kokonaistulos muodostu epäedul-

lisemmaksi. Reformatio in pejus voi sitä paitsi tulla kysymykseen paitsi lopputuloksen, myös perustelujen osalta. Tämä koskee ennen kaikkea syyllisyyskysymyksen ratkaisun muuttamista, milloin rangaistukseen ei puututa. Kiellosta voidaan edelleen joutua tekemään poikkeuksia kuten esimerkiksi silloin, kun tuomio kumotaan oikeudenkäyntivirheen perusteella. Ongelmia saattaa syntyä myös tarkasteltaessa kieltoa eri asianosaisten tekemien muutoksenhakemusten kannalta. Kiellon soveltamisessa voidaankin päätyä erilaiseen tulokseen esimerkiksi siitä riippuen, onko muutoksenhakijana yksityinen asianosainen vai julkisen intressien valvoja.

Edellä esitetyistä syistä kiellon tutkimista voidaan pitää tarpeellisena. Sitä puoltaa myös se, että kiellon soveltamisessa on ilmennyt käytännössä tulkintavaikeuksia. Tätä ei sovi ihmetellä, kun kiellon soveltamisala ja sen sisältö ovat jääneet sääntelemättä. Korkeimman oikeuden kiellon soveltamista koskevia ennakkotapausratkaisuja tarkasteltaessa voidaan havaita suurimman osan niistä syntyneen äänestyksen jälkeen. Tämä ei luonnollisesti vähennä niiden merkitystä prejudikaatteina, mutta osoittaa toisaalta ongelmien vaikeusastetta. Vastaava havainto voidaan tehdä tutkijoiden osalta. Sama kirjailija on saattanut muuttaa kantaansa jossakin kiellon soveltamista koskevassa yksityiskohdassa.[18]

Prosessikirjallisuudessa esitetyt mielipiteet eivät sitä paitsi näytä hajaantuvan yksinomaan yksityiskohtien suhteen, vaan eräät tutkijat ovat olleet jopa taipuvaisia kumoamaan kiellon kokonaisuudessaan tai ainakin lieventämään sitä voimakkaasti. Näin on asian laita juuri rikosprosessin kohdalla, eikä yksinomaan meillä, vaan myös sellaisissa maissa, joissa kielto on voimassa kirjoitetun lain vahvuisesti.[19] Kritiikki on toisinaan

---

[18] Vrt. esim. Tirkkosen eräitä vuonna 1936 julkaistussa artikkelissaan (1936, 217 ss.) esittämiä käsityksiä hänen rikosprosessioikeuden oppikirjansa toisessa painoksessa esittämiin mielipiteisiin (1972, 481 s.).

[19] Kriittisesti ovat meillä suhtautuneet kiellon soveltamiseen erityisesti *Salmiala* 1958, 250 s. ja myös *Reinikainen* 1956, 384. *Palmgren*, joka on aikaisemmin (1948, 22 s.) vastustanut kieltoa, on myöhemmin ilmoittanut muuttaneensa kantaansa toimittuaan jonkin aikaa korkeimman oikeuden jäsenenä, ks. Forhandlingerne (1963, 231). Samanlainen »kääntyminen» näyttää tapahtuneen ruotsalaisen Lassenin kohdalla, ks. *Lassen* 1950, 618 ss. ja Forhandlingerne 1963, 235. Aikaisemmin on *Heinonkoski* arvostellut kiellon soveltamista kärkevästi ylipäätään, 1915, 288. Myös *Tirkkonen* on Pohjoismaisessa lakimieskokouksessa vuonna 1963 pitämässään alustuksessa esittänyt kiellon poistamista myös syytetyn eduksi, ks. *Tirkkonen* Forhandlingerne 1963, 222 ja Bilag 11. Sanotussa kokouksessa käy-

johtanut jopa voimassa olleen kiellon kumoamiseen, mutta myös päinvastaista kehitystä on tapahtunut.[20]

3. Dispositiosta

Kun koko kiellon perusta ja tarkoitus on asetettu kyseenalaiseksi, ei tutkimusta voida rajoittaa yksinomaan kiellon sisältöön. Ennen muuta tuleekin selvittää ne syyt, joilla kieltoa voidaan perustella samoin kuin ne vastasyyt, jotka puhuvat kieltoa vastaan. Näiden syiden ja vastasyiden punninnasta ja yhteensovittamisen tuloksesta riippuu, onko kieltoa syytä pitää voimassa ja missä laajuudessa. Kiellon oikeusperustaa ja sen tarkoitusta, ratio legistä käsittelevä jakso muodostaakin tutkimuksen ehkä tärkeimmän osan.

Tämän vuoksi olen katsonut tarkoituksenmukaiseksi jäsennellä tutkimuksen siten, että III luvussa käsitellään aluksi kiellon yleisiä soveltamisedellytyksiä ja sen soveltamisalaa eri muutoksenhakutilanteissa. Tämän jälkeen IV luvussa tarkastellaan kiellon sisältöä eli siinä kysymykseen tulevan haitan arviointiperusteita lähinnä rangaistusseuraamusten ankarammuutta silmällä pitäen. Kaikkien kysymykseen tulevien rangaistusseuraamusten ankarammuussuhteen systemaattinen tarkastelu jää kuitenkin tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkimus on tarkoitettu nimenomaan prosessioikeudelliseksi rikosoikeudellisten säännösten tulkinnan jäädessä vähemmälle huomiolle. Tosin on selvää, ettei rikos- ja prosessioikeudellisten normien täydellinen erillään pitäminen ole mahdollista, ja tämä koskee myös kysymyksessä olevan tutkimuksen teemaa.[21] Reformatio in pejus-kiellon soveltaminen ei ole yksin prosessuaalinen ongelma, vaan se liittyy elimellisesti myös rikoslain seuraamuksia käsittelevään osaan. Rangaistusseuraamusten keskinäistä ankarammuutta käsittelevä systemaattinen esitys kiellon soveltamisen kannalta olisi var-

---

dyssä keskustelussa asettui kuitenkin selvä enemmistö kannattamaan kiellon säilyttämistä syytetyn eduksi, ks. Forhandlingerne 1963, 223—244. Vrt. myös *T. Ellilä* 1965, 245 s., joka lausuu, että tulevassa prosessilainsäädännössä meillä jouduttaneen ilmeisesti tarkistamaan käsityksiä ja modifioimaan kieltoa olennaisella tavalla.

20 Ks. tarkemmin V luvussa olevaa oikeusvertailevaa esitystä esim. Saksan ja Englannin oikeudesta.

21 Aineellisen rikosoikeuden ja rikosprosessioikeuden suhteista yleensä, ks. *T. Ellilä* 1970 (b), 498 ss.

maankin käytännön lakimiehille käyttökelpoinen käsikirja. Väitöskirjalle ja hyvälle käsikirjalle asetettavia vaatimuksia ei ole kuitenkaan helppo täyttää samalla kertaa. Rangaistusseuraamusten systemaattisen esityksen poisjättämistä puoltaa myös seuraamusjärjestelmämme nykyinen kehitysvaihe. Vireillä olevan rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä tultaneen todennäköisesti puuttumaan myös seuraamusjärjestelmään, jolloin nykyisen järjestelmän esittelemisellä ei ole enää käyttöarvoa.

Kun V luvussa on perehdytty kiellon kehitysvaiheisiin ja seuraavassa jaksossa sen soveltamiseen eräiden muiden maiden rikosprosessissa, siirrytään VII luvussa käsittelemään kiellon tueksi esitettäviä teoreettisia perusteita. Siinä pohditaan relatiivisen lainvoiman ja reformatio in pejus-kiellon välistä suhdetta sekä kiellon johtamista yleisistä prosessiperiaatteista. Kahdessa seuraavassa jaksossa käsitellään niitä oikeuspoliittisia syitä, joita kiellon tueksi voidaan esittää. VIII luvussa pohditaan kieltoa puoltavia tarkoituksenmukaisuusnäkökohtia ja IX luvussa taas kiellon soveltamista eri asianosaisten muutoksenhaun kannalta. Tämän tarkastelun perusteella ratkeaa myös kiellon henkilöllinen soveltamisala rikosprosessissa. Seuraavassa eli X luvussa käsitellään kiellon soveltamista syyllisyyskysymyksen osalta ja XI luvussa sitä, estäisikö kielto kumoamasta tuomiota oikeudenkäyntivirheen perusteella muutoksenhakijan vahingoksi. Kahdessa seuraavassa jaksossa tarkastellaan kiellon soveltamiseen liittyviä erityiskysymyksiä, XII luvussa kiellon soveltamista jutun palauttamisen ja XIII luvussa ylimääräisten muutoksenhakukeinojen käyttämisen yhteydessä. Viimeisessä eli XIV luvussa otetaan tutkittaviksi kiellon soveltamiseen liittyvät haittavaikutukset ja tarkastellaan keinoja, joilla ne voitaisiin saada eliminoiduiksi.

4. Tutkimuksen suoritustavasta

Kiellon edellytyksiä, soveltamisalaa ja sisältöä koskevalta osalta tutkimus on tarkoitettu lainopilliseksi (juridiseksi, oikeusdogmaattiseksi) selvitykseksi. Sen kuten muunkin tavanomaisen oikeuden perusteella voimassa olevan oikeussäännöstön tutkiminen tapahtuu oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden avulla. Tutkimusaineisto koostuu siten oikeustapausmateriaalista ja oikeustieteen kannanotoista. Aikaisempia ratkaisuja

tutkimalla pyritään selvittämään, miten säännöstä on tulkittu ja mikä sisältö kiellolle on käytännössä pyritty antamaan.

Tutkimuksessa on huomioitu korkeimman oikeuden julkaistut ratkaisut sekä julkaisemattomista vuodesta 1950 vuoteen 1975 saakka annetut ratkaisut sekä muuna aikana annetuista ratkaisuista satunnaisesti tietoon tulleet tapaukset. Alempien oikeuksien ratkaisujen systemaattinen kerääminen ei ole ollut järkeväsuhteisen työmäärän puitteissa mahdollista.

Rikosprosessin alalta korkeimman oikeuden vuosilta 1926—68 annetuista ratkaisuista laaditussa hakemistossa mainitaan 21 ennakkotapausta, minkä jälkeen on vuonna 1969 julkaistu vielä yksi täysistuntoratkaisu. Siviiliprosessin osalta luetellaan hakemistossa vain viisi kiellon soveltamista koskevaa tapausta. Ennakkotapausten määrää voidaan pitää vähäisenä siihen nähden, että kysymyksessä on kirjoittamattomaan lakiin perustuva säännös. Syynä tähän lienee osaltaan se, ettei sellaisia tilanteita useinkaan synny KKO:ssa, jossa reformatio in pejus aktualisoituisi. Useimmat tapauksista ovat lisäksi niin selviä, etteivät ne kaipaa prejudikaattiratkaisua. Ilmeistä lisäksi on, että kieltoa noudatetaan hovioikeuksissa niin tunnollisesti, ettei korkeimmalla oikeudella ole yleensä syytä puuttua hovioikeuksien ratkaisuihin tällä perusteella. Useimmissa prejudikaateissa onkin hovioikeuden päätös tullut vahvistetuksi.

Julkaistujen ratkaisujen tarkastelu osoittaa kuitenkin, etteivät läheskään kaikki kiellon soveltamisalaan liittyvät kysymykset ole joko lainkaan tulleet esille korkeimmassa oikeudessa tai sitten niille ei ole haluttu antaa ennakkotapauksen asemaa. Siksi mukaan on otettu myös julkaisemattomia ratkaisuja, vaikka niillä ei olekaan välitöntä prejudikaattivaikutusta.[22] Niiden tutkimisesta voidaan kuitenkin saada esille merkittäviä kysymyksenasetteluja ja kannanottojakin. Jos sama kysymys rat-

---

22 Ennakkopäätös määritellään tavallisesti sellaiseksi tuomioistuimen ratkaisuksi, joka voi olla ohjeena muita samankaltaisia tapauksia ratkaistaessa. Käytännössä prejudikaatteina pidetään lähinnä vain ylimpien oikeusasteiden (KKO ja KHO) itsensä ennakkopäätöksiksi katsomat ja niiden toimesta sellaisina vuosittain julkaisemat oikeustapaukset, ks. *Miettinen* 1970, 81. Tällaisen suppean ennakkopäätöksen käsitettä puoltavat Miettisen mukaan ennen muuta käytännölliset syyt: oikeusastejärjestys, ratkaisun ennusarvon vahvuus ja mahdollisuus saada selko ratkaisusta.

Ennakkopäätöksen soveltuvuuskriteereistä uuteen tapaukseen ks. *Aarnio* 1971, 123 ss. ja *Hallintolainkäyttötoimikunnan mietintö* 1973: 14, 76 s.

kaistaan usean kerran samalla tavalla, on ratkaisulla tietty tosiasiallisesti sitova vaikutus tuomioistuinkäytännössä.[23]

Oikeuskirjallisuudessa esitetyille kannanotoille joudutaan antamaan arvoa varsinkin käytännössä toistaiseksi ratkaisemattomiksi jääneiden kysymysten selvittämisessä. Oikeuskäytäntö ja oikeustiede ovat usein kiinteässä vuorovaikutussuhteessa toisiinsa. Oikeuskirjallisuudella on merkityksensä silloin, kun käytäntö on osoittautunut vakiintumattomaksi. Hyvin perusteltu kannanotto kirjallisuudessa voi muodostua ratkaisevaksi tekijäksi sen esittämisen jälkeen tapahtuvassa probleeman arvioinnissa. Mutta toisaalta oikeuskirjallisuudessa esitetty aluksi merkittävänä pidetty kannanotto menettää kokonaan merkityksensä käytännön vakiintuessa vähitellen toiselle kannalle. Tämän vuoksi on sekä oikeuskäytännössä että lainopillisessa kirjallisuudessa esille tulevia kannanottoja tarkasteltava kriittisesti.

Tässä yhteydessä on myös syytä korostaa tutkimuksen de lege ferenda suuntautuvaa luonnetta. Tämän suuntaisen tutkimuksen tarpeellisuutta on prosessioikeustieteessä etenkin viime aikoina korostettu. De lege ferenda näkökohtien esille tuomista nimenomaan väitöskirjoissa on prosessioikeudessa korostettu johtuen oikeudenkäyntijärjestyksemme kehit-

---

23 Julkaisemattomien ratkaisujen käyttökelpoisuutta tutkimusaineistona heikentää se, ettei niistä aina selvästi ilmene, että juuri pejus-kielto on vaikuttanut lopputulokseen. Ylemmät oikeudet eivät yleensä perustele ratkaisujaan, milloin yksipuolinen muutoksenhaku ei johda alemman oikeuden lopputuloksen muuttamiseen. Päätöksessä sanotaan vain, ettei ole syytä alemman oikeuden tuomion muuttamiseen. Toisinaan kyllä ratkaisujen sanamuodosta saatetaan päätellä, että kielto on estänyt muuttamasta tuomiota sillä tavalla kuin muutoin olisi tapahtunut. Jos ratkaisussa todetaan, ettei yksin muutosta hakenut asianosainen ole esittänyt syytä tuomion muuttamiseen, merkitsee tämä juuri sitä, että vastapuolen muutoksenhausta tuomiota olisi voitu muuttaa hänen edukseen ja siis yksin muutosta hakeneen vahingoksi. Toisinaan lisätään vielä muutoksenhaun hylkäävässä tuomiossa, että tuomio jää, kun muutoksenhakijan vastapuoli tai -puolet ovat siihen tyytyneet, pysyväksi. Viimeksi mainitusta sanonnasta ilmeneekin että juuri reformatio in pejus-kielto on estänyt muuttamasta päätöstä muutoksenhakijan vastapuolen eduksi. Tutkijan työtä helpottaisi, jos perusteluissa vielä mainittaisiin, miten ylempi oikeus olisi halunnut tuomiota muutettavaksi, jos se olisi ollut prosessitilanteen vuoksi mahdollista. Samoin olisi hyödyllistä mainita, mitä vaatimuksia muutoksenhakuvaatimuksessa on tehty ja kohdistuvatko vaatimukset tuomioon kokonaisuudessaan vai ainoastaan johonkin osaan siitä, mutta tällaisia mainintoja on ylioikeuksien päätöksiin ruvettu ottamaan vasta aivan viime aikoina.

tymättömyydestä. Voimassa olevan oikeuden tutkimisesta ja tulkinnasta on hyötyä etupäässä lain soveltajille ja muille oikeuslaitosorgaaneille samoin kuin oikeutta hakevalle yleisölle kun sitä vastoin lain uudistuksellisten näkökohtien esittäminen saattaa onnistuessaan tarjota lisäaineksia lainuudistuksiin pääsemiseksi.[24]

Kirjoitetun lain puuttuminen puoltaa de lege ferenda näkökohtien painottamista tässä tutkimuksessa. Oikeudenkäymiskaarta uudistettaessa joudutaan varmasti ottamaan kantaa myös siihen, onko ja miten laajasti kielto syytä pitää voimassa ja miten yksityiskohtaisesti säännökset siitä on mahdollisesti tarpeen lakiin sisällyttää.[25]

Muutoksenhakua koskevien säännösten uudistaminen sekä hovioikeuden että korkeimman oikeuden osalta näyttää tällä hetkellä sitä paitsi muutenkin nousseen lainvalmistelussa etualalle, mikä myös on omiaan vaikuttamaan tutkimuksen tavoitteisiin.[26] Tutkimuksessa joudutaankin kiinnittämään huomiota niihin keinoihin, joita muutoksenhakumenettelyä uudistettaessa on käytettävissä tarpeettomien muutoksenhakujen vähentämiseksi. Onhan eräänä keinona tässä suhteessa väläytetty jopa reformatio in pejus-kiellon poistamista.

---

[24] Meillä on erityisesti *T. Ellilä* monessa eri yhteydessä painottanut lainuudistuksellisten ajatusten esittämistä myös voimassa olevan oikeuden tutkimuksissa, ks. esim. 1947, 53, 1966, 230, 1971, 7 s. ja 1972 (a), 903.

[25] Oikeusministeriön tuomioistuinlaitoksen edustajille 10. 3. 1975 järjestämässä oikeudenkäyntimenettelyn uudistussuunnitelmien selostamista varten järjestetyssä tiedotustilaisuudessa mainittiin eräänä esimerkkinä uudistamiseen liittyvistä keskeisistä periaatteista myös se, onko reformatio in pejus-kielto säilytettävä.

[26] Tätä kirjoitettaessa on tehty päätös kahden uuden hovioikeuden perustamisesta Kouvolaan ja Rovaniemelle vuonna 1978. Hovioikeusmenettelyyn on lisäksi tehty teknisluontoisia uudistuksia ja uusia suunnitelmia on vireillä. Ks. *Muutoksenhakutyöryhmän mietintö* (OikM:n lso:n julk. 25/1975). Korkeinta oikeutta koskevan lainsäädännön uudistamisesta on valmistunut komitean mietintö vuodelta 1973: 110. Oikeusministeriö on vuoden 1975 lopulla asettanut työryhmän, jonka tehtävänä on laatia ehdotus muutoksenhakua korkeimmassa oikeudessa koskevien säännösten muuttamisesta ja harkita korkeimman oikeuden kehittämistä ennakkotapaustuomioistuimeksi.

III KIELLON SOVELTAMISEDELLYTYKSISTÄ

1. Muutoksenhakukeinojen käyttömahdollisuus

Kiellon soveltaminen edellyttää keinoja, joiden avulla tuomion uudelleen tutkiminen voidaan aikaansaada toisessa tuomioistuimessa. Tämä voi tapahtua joko niin, että alempi tuomioistuin alistaa ratkaisunsa omasta aloitteestaan ylemmän instanssin tutkittavaksi tahi siten, että asianosaiset itse saattavat jutun ylempään tuomioistuimeen.

Näistä oikaisukeinoista tulee reformatio in pejus-kielto kysymykseen jälkimmäisten eli muutoksenhakukeinojen osalta. Tällöin voidaan puhua muutoksenhakijasta ja hänen vastapuolestaan. Halutessaan tuomion muuttamista muutoksenhakija vaatii itselleen edullisempaa ja vastapuolelle epäedullisempaa tuomiota. Muutoksenhakukeinojen käyttämisen sallittavuus on myös välttämätön edellytys reformatio in pejus-kiellon soveltamisessa. Milloin muutoksenhaku on nimenomaan kielletty, ei synny sellaista tilannetta, jossa reformatio in pejus tulisi kysymykseen.[1]

---

[1] Ensimmäisen instanssin tuomioita koskevat muutoksenhakukiellot ovat harvinaisia. Asianosaisilla on poikkeuksetta oikeus saattaa pääasiaratkaisu toisen instanssin tutkittavaksi asian merkityksestä riippumatta. Muutoksenhakukiellot tulevatkin kysymykseen lähinnä vain summittaisen prosessin jutuissa, ks. esim. Rang MäärL 14 §. Sitä vastoin toisen instanssin antamista ratkaisuista on olemassa enemmän muutoksenhakurajoituksia riippuen asian laadusta ja riidan arvosta, ks. esim. OK 30: 6:ssä mainittuja tapauksia, joissa muutoksenhakulupaa ei voida myöntää. Muutoksenhakukielloista yleensä ks. *Kallenberg* 1922, 245 ss., *T. Ellilä* 1947, 58, *Tirkkonen* 1966, 453, *Lager* 1972, 10 s. sekä erityisesti palautuspäätöstä koskevan muutoksenhakukiellon (OK 30: 6:n 3 kohta) johdosta *Reinikainen* 1954, 345 ss.

Rangaistusmääräysteitse vireille pannun rikosasian saattamisessa RangMäärL 10 §:n mukaan syytetyn aloitteesta täysilukuisen tuomioistuimen käsiteltäväksi ei ole kysymys muutoksenhausta, vaan asian ensimmäisestä käsittelystä rangaistusvaatimuksen rauetessa. Syyttäjällä on tällöin oikeus laajentaa syytettä alkupe-

Muista oikaisukeinoista tunnetaan meillä rikosprosessissa *alistusmenettely,* jossa alioikeuden on viran puolesta saatettava tuomio hovioikeuden tutkittavaksi. Se on nykyisin käytössä vain eräiden törkeimpien rikosasioiden osalta.[2] Alistamissäännöstön tarkoituksena on varman ja

---

räisestä rangaistusvaatimuksesta *(KKO 1952 II 97).* Tuomioistuin ei tällöin ole sidottu rangaistusvaatimuksessa syytetylle vaadittuun rangaistukseen, vaan se saa tuomita ankarammankin rangaistuksen. Mutta muussa tapauksessa rangaistuksen koventaminen ei ole sopivaa. Jatkokäsittelyn edellytyksenä on, että syytetty on oikeudenkäynnissä saapuvilla. Jos hän jää pois laillista estettä ilmoittamatta, raukeaa jatkokäsittely, ja syytetty on tuomittava rangaistusvaatimuksessa vaadittuun tai sitä lievempään rangaistukseen, RangMäärL 12 § 1 mom. Se, ettei kovempaa rangaistusta saa tuomita, ei johdu reformatio in pejus-kiellosta, vaan siitä, että asian jatkokäsittely raukeaa ja rangaistusvaatimus jää voimaan.

Rikesakkotyöryhmä ehdottaa *(Oikm.lso:n julk. 12/1975),* että jos rikesakkoasian tuomioistuimeen saattanut ilman laillista estettä jää pois asian ensikäsittelystä, (jolloin alioikeus toimisi ehdotuksen mukaan yksijäsenisenä), olisi rikesakko tuomittava kaksinkertaisena (16 §). Po. säännöstä on annetuissa lausunnoissa *(Oikm.lso:n julk. 4/1976)* vastustettu mm. sillä perusteella, että se rikkoisi reformatio in pejus-kieltoa vastaan. Vaikkei rikesakkoasian oikeuteen saattamisessa olekaan kysymys varsinaisesta muutoksenhausta, vaikuttaa ehdotus silti arveluttavalta. Se poikkeaa täysin tilanteesta, joka syntyy silloin, kun rangaistusmääräysasian oikeuteen saattanut syytetty jää oikeudesta pois. Jos tuomari katsoo, ettei rikesakkoa voida määrätä, olisi asia ehdotuksen 17 §:n 2 mom:n mukaan siirrettävä käsiteltäväksi alioikeuden säännönmukaisessa kokoonpanossa. Kun mahdollinen sakko määrättäisiin tällöin päiväsakkoina, merkitsi siirto usein seuraamuksen kovenemista.

[2] Alistus tulee kysymykseen kahdessa tapauksessa. RVA 46 §:n (L:ssa 19.7. -76/614) mukaan alioikeuden tuomio on alistettava hovioikeuden tarkastettavaksi, jos virallinen syyttäjä on syyttänyt jotakuta rikoksesta, josta saattaa seurata elinkautinen vapausrangaistus, taikka osallisuudesta sellaiseen rikokseen. Nykyisin alistus tapahtuu sanotun lainkohdan nojalla lähinnä vain silloin, kun syytteessä on vaadittu rangaistusta murhasta. Syypääksi julistavan tuomion osalta alistus tulee kysymykseen silloin, kun alioikeus on päättänyt, että tuomittu voidaan määrätä pakkolaitokseen (RikUusijaL 4 §). Nykyisin eristäminen on viimeksi mainitun lainkohdan nojalla mahdollista vain eräistä väkivaltarikoksista (RikUusijaL 1 §). Alistettujen asioiden lukumäärä on rikoslainsäädännön muutosten johdosta selvästi vähentynyt. Vuonna 1968 niitä oli 95, mutta vuonna 1973 enää 24 tapausta.

Syynä alistusmenettelyn käytäntöön ottamiselle oli 1600-luvulla erityisesti kihlakunnanoikeuksissa käytössä ollut sijaisjärjestelmä, ks. *Halila* 1958, 338 s. Nykyisin tuomioistuinharjoittelua suorittavat sijaiset eivät pääse johtamaan oikeudenkäyntiä niissä asioissa, joissa alistus vielä on toimitettava. Alioikeuksien tuomitsemiskykyyn voidaan muutenkin luottaa siinä määrin, että niille voidaan uskoa lopullisen ratkaisun tekeminen myös törkeimmissä rikosjutuissa.

yhdenmukaisen lainkäytön aikaansaaminen törkeitä rikoksia koskevissa jutuissa.

Alistamisessa ei ole kysymys muutoksenhausta edellä tarkoitetussa mielessä.[3] Alioikeus antaa alistettavassa jutussakin kyllä täydellisen tuomion, mutta hovioikeudella on valta tutkia juttu yhtä laajasti kuin alioikeus on sen tehnyt tai olisi voinut tehdä. Alioikeuden ratkaisu ei siten ole lopullinen tuomio vaan ainoastaan eräänlainen ratkaisuehdotus.[4] Hovioikeuden tutkimisvallan rajat määräytyvät alistuksessa jutussa esitetyn syytteen mukaan. Jutussa esitetty näyttö arvostellaan uudelleen, ja hovioikeus voi tehdä tuomioon sellaiset muutokset kuin aihetta ilmenee. Reformatio in pejus ei ole alistuksessa käsitteellisesti mahdollinen.[5]

2. Yksipuolinen muutoksenhaku

Reformatio in pejus-kielto estää muuttamasta tuomiota muutoksenhakijan vahingoksi vain sillä edellytyksellä, ettei vastapuoli ole esittänyt muutosvaatimusta.[6]

Jos kumpikin muutoksenhakuun oikeutetuista vastakkaisella puolella olevista asianosaisista hakee muutosta, on molemmilla riski siitä, että tuomiota voidaan muuttaa heille epäedullisemmaksi. Reformatio in pejus-kielto syrjäytyy kuitenkin vain siinä tapauksessa, että muutoksen-

---

Alistusjuttujen tutkiminen tapahtuu hovioikeudessa sitä paitsi yleensä vain asiakirjojen perusteella, mikä luonnollisesti vähentää alistusmenettelyn tarkoituksen toteutumista. Alistusmenettelyä onkin voimakkaasti arvosteltu, ks. esim. *Halila* 1958, 341, *Tirkkonen* 1969, 184 sekä *T. Ellilä* 1971, 165.

3 Ks. *Granfelt* 1915, 121, *Tirkkonen* 1937, 4, sama 1969, 183 s. ja 1972, 469, *T. Ellilä* 1947, 138 s., *R. Ellilä* 1949, 325 aliv. 12, *Reinikainen* 1956, 52 ja *Halila* 1955, 432 ja sama 1958, 338 s. sekä Ruotsin ÄRB:n osalta *Kallenberg* 1922, 3 ja *Agge* 1936, 136. Toisin *Wrede (Sjöström—Tirkkonen)* 1946, 371 ss., jossa alistusta pidetään varsinaisena muutoksenhakukeinona.

4 *Tirkkonen* 1936, 218 ja 1969, 183 s., *T. Ellilä* 1947, 139 ja 1971, 154, sekä *Engströmer* 1937, 3.

5 Kun alistusmenettely on ehdotettu äskettäin poistettavaksi ja ehdotusta on annetuissa lausunnoissa yksimielisesti kannatettu, on varsin todennäköistä, että alistus tulee piakkoin kokonaan poistumaan laista. Ks. *Muutoksenhakutyöryhmän mietintö* (OikM lso:n julk. 25/1975, 8 s.). Tämän vuoksi siihen tutkimuksen teeman kannalta liittyviä ongelmia ei ole syytä tuoda tarkemmin esille.

6 Ks. esim. *Reinikainen* 1956, 382 ja *Welamson* 1953, 13.

hakuvaatimukset kohdistuvat tuomion samaan osaan.[7] Jos asianosaiset hakevat muutosta tuomion eri osista, voidaan kieltoa soveltaa kummankin eduksi. Tällöin on kuitenkin samalla edellytettävä, että kysymys on sellaisista tuomion osista, joita koskevat muutoksenhakemukset voidaan tutkia erikseen.

Käytännössä voi sattua, että molempien asianosaisten haettua muutosta toisen tekemä muutoksenhakemus jätetään tutkittavaksi ottamatta. Muutoksenhakemus toimitetaan esim. perille liian myöhään tai muuten väärässä järjestyksessä. Suojaako kielto nyt toisen asianosaisen muutoksenhakemusta? Kun muutoksenhakuvaatimusta rasittaa sanotunlainen virhe, se ei ole vain tulokseton, vaan myös tehoton. Kun asiaa ei voida ottaa toisen asianosaisen vaatimuksesta tutkittavaksi, on kysymys yksipuolisesta muutoksenhausta, jolloin kieltoa voidaan soveltaa.[8] Myös siinä tapauksessa, että toinen asianosainen peruuttaa asianmukaisessa järjestyksessä tekemänsä muutoksenhakemuksen, voidaan kieltoa soveltaa vastapuolen tekemän muutoksenhaun johdosta. Asianosainen on menettänyt muutoksenhakuoikeutensa eikä tuomioistuin saa muutoksenhakemusta tutkia.[9]

Muutoksenhakutuomioistuin ei siis saa kiellon voimassa ollessa omasta aloitteestaan muuttaa tuomiota yksin muutosta hakeneen asianosaisen vahingoksi ja hänen vastapuolensa eduksi. Tällainen muutos edellyttää vastapuolen nimenomaista vaatimusta. Muutoksenhakukeinon käyttäminen on kuitenkin vain eräs keino tällaisen vaatimuksen esittämiseen. Asianosaisella on periaatteessa mahdollisuus esittää vaatimuksia, vaikka

---

7 *Tirkkonen* 1936, 218 ja *Palmgren* 1948 (a), 13.

8 Näin Saksan oikeuden osalta *Kleinfeller* 1886, 607, *Thode* 1896, 12, *Lohsing* 1907, 109, *Lauckner* 1913, 78 s., *Wolf* 1931, 29, *Haas* 1934, 27 s., *Ganske* 1960, 15 ja *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1759.

Se, että yksin muutosta hakeneen asianosaisen muutoksenhakemus jätetään tutkittavaksi ottamatta, ei merkitse hänelle reformatio in pejusta. Tällaisella ratkaisulla on se vaikutus, että tuomio jää pysyväksi.

9 Muutoksenhaun ja tyytymättömyyden ilmoituksen peruuttamisesta ks. *Wrede* 1943, 284 s., *Tirkkonen* 1937, 32 s. ja 1972, *T. Ellilä* 1965, 58 ja 1971, 170 sekä *Reinikainen* 1956, 228 s. Oikeuskäytännöstä *KKO 1949 II 73*. Vrt. myös *Kallenberg* 1922, 114 s. ja *Welamson* 1974, 59.

Tekstissä on kysymys jo perille ajetun muutoksenhakemuksen peruuttamisesta (luopumisesta). Asianosaisilla on oikeus peruuttaa veto ja tyytymättömyyden ilmoituksensa jo ennen muutoksenhaun perille ajamista. Ks. säännöksiä *OK 25: 2* ja *24:ssä* ja niiden johdosta erityisesti *Lager* 1973, 261 ss.

hän ei ole itse hakenut muutosta. Mikä merkitys tällaisilla vapaamuotoisilla vaatimuksilla on kiellon soveltamisen kannalta? Voisi ehkä ajatella, että tuomion muuttaminen vastapuolen eduksi olisi luvallista silloin, kun hän on sitä muutoksenhakumenettelyn kuluessa vaatinut riippumatta siitä, millä tavalla se tapahtuu. Tähän vastapuolella on tilaisuus muutoksenhakemukseen vastatessaan sekä suullisessa muutoksenhakumenettelyssä myös varsinaisen käsittelyn aikana.

Tuomio, johon vain toinen asianosaisista hakee muutosta, tulee vastapuoleen nähden lainvoimaiseksi. Kirjallisuudessa puhutaan tällöin *yksipuolisesta* eli *relatiivisesta* lainvoimasta.[10] Tämä merkitsee muutoksenhakijan vastapuolen kannalta sitä, että hän menettää mahdollisuuden vaatia tuomioon muutosta. Hän voi kyllä vastata toisen asianosaisen tekemään muutoksenhakemukseen ja lausua siinä yhteydessä mielipiteensä muutoksenhaun perusteista sekä esittää ne seikat, joihin hän itse haluaa vedota. Mutta ainoa vaatimus, jonka tuomioon tyytynyt asianosainen voi tässä vaiheessa esittää, on muutoksenhakemuksen hylkääminen ja tuomion pysyttäminen.[11] Hänen vastauksessaan esittämä vaatimus tuomion muuttamisesta omaksi edukseen jätetään tutkimatta.

Reformatio in pejus-kielto merkitsee niin ollen sitä, ettei tuomiota ole lupa muuttaa muutoksenhakijan vahingoksi ja hänen vastapuolensa eduksi edes viimeksi mainitun muutoksenhakemuksen johdosta antamassa vastauksessa tai muutoksenhaun myöhemmässä vaiheessa esittämästä vaatimuksesta.[12] Sellainen muutos edellyttää muutoksenhakukeinoa käyttäen tehtyä vaatimusta.

Periaatteessa ei olisi estettä siihen, että muutoksenhakijan vastapuolelle varattaisiin laissa nimenomainen lupa vaatia tuomion muuttamista edukseen esim. muutoksenhakemukseen vastatessaan. Eräiden maiden oikeudenkäyntijärjestysten mukaan muutoksenhakijan vastapuolelle onkin oikeus liittyä toisen osapuolen yksin vireille panemaan muutoksenhakumenettelyyn vaatimalla tuomion muuttamista edukseen. Tällaista *liittymisoikeutta* (anslutningsrätt, Anschlussrecht) käyttäen tehtyä vastamuutoksenhakua on reformatio in pejuksen soveltamisen kannalta pidettävä itsenäisen muutoksenhakukeinon käyttämisen veroisena. Kun

---

10 Ks. siitä *Tirkkonen* 1972, 434 s. ja *Lager* 1975 (a), 64 sekä tarkemmin jäljempänä VII luvussa olevaa esitystä.

11 *Ekelöf* 1973, 34 s. Ks. myös *Bäärnhielm* 1927, 185.

12 Tätä lienee meillä pidetty itsestään selvänä asiana. Ruotsin oikeuden osalta *Welamson* 1953, 15 ja 1974, 60 sekä *Ekelöf* 1973, 34.

tuomiota liittymisoikeuden käyttämisen johdosta muutetaan vastapuolen eduksi ja alkuperäisen muutoksenhakijan vahingoksi, ei se ole ristiriidassa reformatio in pejus-kiellon kanssa.[13] Liittymisoikeutta käyttämällä muutoksenhakijan vastapuoli pyrkii juuri estämään kiellon soveltamisesta muutoin hänelle aiheutuvan haitan. Muutoksenhakijan vastapuoli voi käyttää tällaista liittymisoikeutta hyökkäyskeinona silloin, kun tuomio on hänelle osaksi vastainen. Ellei hän sitä tee, ei tuomiota voida myöskään muuttaa hänen edukseen.[14]

3. OK 16 luvun 3 §:n 1 momentin liittymisoikeus

Asianosaisella on myös meillä eräässä tapauksessa oikeus liittyä muutoksenhakijana vastapuolen yksin vireille panemaan muutoksenhakuun. OK 16 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan asianosainen saa nimittäin muutoshakemukseen antamassaan vastauksessa hakea muutosta päätökseen, jolla hänen tekemänsä oikeudenkäyntiväite on hylätty.[15] Säännöksen soveltamisala on huomattavasti suppeampi kuin varsinaisen liittymisoikeussäännöstön. Se tulee kysymykseen vain prosessiväitteen hylkäävän päätöksen perusteella. Siinä ei ole kysymys mistään hyökkäys- vaan puolustuskeinon käyttämisestä. Liittymisoikeuden käyttäjä ei vaadi tuomion muuttamista itselleen edullisemmaksi, vaan nojautuu väitteeseen siltä varalta, että muutoksenhakija voittaisi jutun ylemmässä oikeudessa.

Liittymisoikeuden käyttöön on aihetta sellaisten prosessinedellytysten suhteen, joita tuomioistuin ei omasta aloitteestaan ota huomioon (ns. dispositiiviset prosessinedellytykset). Tahdonvaltaisten prosessinedellytysten olemassaolo tutkitaan vain silloin, kun vastaaja ennen pääasiaan vastaamistaan tekee väitteen sen puuttumisesta (OK 16: 1,1). Jos asianosainen ei esitä väitettä heti oikeudenkäynnin alussa, on prosessinedellytyksen

---

13 *Sartorius* 1848, 85 s., *Lauckner* 1913, 7 s., *Ricci* 1955, 3 ss. ja *Rosenberg—Schwab* 1974, 765. Ks. myös *Tirkkonen* 1936, 218 aliv. 3.

14 Myöntämällä vastapuolelle oikeus muutoksenhakijana liittyä toisen osapuolen yksin vireille panemaan muutoksenhakuun voidaan itse asiassa päästä samaan tavoitteeseen kuin sallimalla reformatio in pejus tai ainakin vähentää niitä haittoja, joita kiellon soveltamisesta voi aiheutua. Ks. XIV luvun 3. kohdassa olevaa esitystä.

15 Ks. säännöksen johdosta erityisesti *Lager* 1971, 254 ss. sekä myös *Reinikainen* 1958, 30 s. ja *Tirkkonen* 1974, 485 ja *sama* 1966, 470.

katsottava olevan olemassa. Hänellä ei ole silloin mahdollisuutta esittää väitettä muutoksenhakuvaiheessa eikä sitä oteta huomioon myöskään viran puolesta.[16]

Ehdottomia prosessinedellytyksiä koskevien väitteiden osalta liittymisoikeudella ei sitä vastoin ole samaa merkitystä. Vaikkei liittymisoikeutta olisi käytetty, on muutoksenhakutuomioistuimen joka tapauksessa omasta aloitteestaan tarkistettava kysymyksessä olevan prosessinedellytyksen olemassaolo.[17] Kun prosessinedellytykset ovat rikosprosessissa kaikki ehdottomia, ei kyseisellä liittymisoikeuden käyttämisellä ole siinä muuta merkitystä kuin että asianosainen voi erityisesti kiinnittää ylemmän oikeuden huomiota prosessinedellytyskysymykseen. Tähän hänellä on oikeus vastapuolen muutoksenhakemuksen johdosta antamassaan vastauksessa myös silloin, kun hän ei ole esittänyt alioikeudessa nimenomaista prosessiväitettä.

Prosessinedellystä koskevaan päätökseen kohdistuvalla liittymisoikeudella on käyttöä silloin, kun väitteen esittäjä (tavallisesti vastaaja) on voittanut jutun asiallisella perusteella, toisin sanoen hänen vaatimuk-

---

16 Ks. *Reinikainen* 1958, 30 ja *Lager* 1971, 269. Jollei asianosainen ole kuitenkaan ollut alioikeudessa saapuvilla, on myös tahdonvaltaiset prosessin edellytykset otettava huomioon viran puolesta. Tässä tapauksessa voidaan prosessiväite esittää vielä hovioikeudessa. Ks. *Reinikainen* 1956, 71 aliv. 11 ja 1958, 31 sekä *Lager* 1971, 269.

Jos toinen instanssikin on hylännyt prosessiväitteen, on asianosaisella edelleen oikeus pääasian yhteydessä hakea muutosta väitepäätökseen. Jos hän on hävinnyt pääasian toisessa instanssissa voi hän esittää prosessiväitteen pääasiasta tekemänsä muutoksenhaun yhteydessä, mutta muussa tapauksessa vain vastapuolen muutoksenhakemukseen liittymällä. *KKO 1968 II 68:* Kun HO jutussa, jossa oli vaadittu kahden vastaajan velvoittamista yhteisvastuullisesti maksamaan kantajalle eräitä rahamääriä, oli tuomiossaan hylännyt toiseen vastaajaan kohdistetut vaatimukset eikä tuomio siis ollut hänelle vastainen, hänelle ei voitu OK 30:3 §:n 1 kohdan nojalla myöntää lupaa hakea muutosta tuomioon myöskään sillä perusteella, että HO oli hylännyt hänen tuomioistuimen toimivaltaa koskevan väitteensä.

17 *Tirkkonen* 1974, 486 s. ja *sama* 1969, 391 sekä *Reinikainen* 1958, 31 s.

Jos alioikeus hylkää ehdotonta prosessinedellytyksen puuttumista koskevan väitteen, ei päätös tule oikeudenkäynnin jatkuessa lainvoimaiseksi, vaikkei päätökseen haettaisikaan muutosta, vaan ylemmällä oikeudella on oikeus puuttua kysymykseen pääasiaratkaisusta tehdyn muutoksenhakemuksen yhteydessä, ks. *Reinikainen* 1958, 33 s. ja 34 aliv. 15 mainitut oikeustapaukset *KKO 1938 I 13* ja *1944 I 3, Lager* 1971, 268 s. sekä Ruotsin oikeuden osalta *PLB* 1938, 376, *Ekelöf V* 1972, 165 s. sekä *Welamson* 1974, 17 s.

sensa ovat siinä suhteessa tulleet kokonaan hyväksytyiksi.[18] Tällöin hänellä ei yleisten muutoksenhakuoikeutta koskevien periaatteiden mukaan ole oikeutta hakea muutosta prosessiväitteen hylkäävästä päätöksestä muutoksenhakuintressin puuttumisen johdosta. Vastaajalla on oikeus käyttää liittymisoikeutta hyväkseen myös siinä tapauksessa, että kanne on jätetty tutkittavaksi ottamatta sellaisella perusteella, joka estää kanteen tutkimisen myöhemminkin. Tällainen lopullinen prosessiratkaisu on rinnastettavissa vaikutusten suhteen pääasiasta annettavaan kanteen hylkäävään tuomioon, jolloin vastaajalla ei ole muutoksenhakuoikeutta.[19]

Mutta voisiko asianosainen turvautua liittymisoikeuteen myös siinä tapauksessa, että hän on voittanut pääasian vain osaksi? Asianosainenhan voi tällöin pääasiasta tekemänsä muutoksenhaun yhteydessä hakea muutosta myös väitteen hylkäämistä koskevaan ratkaisuun. Jos hän kuitenkin tyytyy pääasiasta annettuun ratkaisuun, olisi kohtuutonta, että hänen pitäisi hakea muutosta prosessiväitteestä vain säilyttääkseen tuomion muuttumattomana. Muutoksenhakijan vastapuolella pitää myös tässä tapauksessa olla oikeus vedota prosessinedellytyksen puuttumiseen muutoksenhakemukseen vastatessaan. Lain sanamuotokaan ei näytä sulkevan tätä mahdollisuutta pois. On kuitenkin huomattava, että nytkin on kysymys yksinomaan puolustuskeinon käyttämisestä. Liittymisoikeuden käyttäjä ei voi saada tuomiota muuttumaan edukseen siltä osin kuin se on hänelle vastainen, sillä muutoksenhakija rajoittaa muutoksenhakemuksensa luonnollisesti yksinomaan hänelle epäedulliseen osaan, jolloin tuomio tulee muulta osin lainvoimaiseksi. Samalla on kuitenkin edellytettävä, ettei prosessiväitteen hyväksyminen ylemmän oikeuden toimesta aiheuta koko tuomion poistamista.[20]

Jos alkuperäinen muutoksenhakemus otetaan tutkittavaksi ja se hylätään, ei prosessinväitteestä tehty muutoksenhakemus vallitsevan käsi-

---

18 Ks. *Lager* 1971, 255 s. ja 261. — *OK* 16: 3,1:n liittymisoikeutta vastaava säännös on myös Ruotsissa. *RB* 49: 8,2:n mukaan muutoksenhakijan vastapuoli saa muutoksenhakemukseen vastatessaan vaatia sellaisen päätöksen tutkimista, josta ei saa erikseen hakea muutosta. Ks. säännöksen johdosta *Gärde* 1949, 735 sekä *Welamson* 1974, 17.

19 Ruotsin RB 49: 8,2:ssa on asianosaiselle varattu tilaisuus vastauksessaan käyttää liittymisoikeutta myös lopullisia prosessiratkaisuja vastaan. Myös OK 16: 3,1:ssa puhutaan lopullista päätöstä koskevasta muutoksenhausta ja siihen liittymisestä.

20 Mainittua kysymystä tarkastellaan jäljempänä IX luvussa.

tyksen mukaan kuitenkaan raukea, vaan se on tutkittava ja, jos prosessinedellytyksen havaitaan puuttuneen, annettava sen mukainen ratkaisu vastaajan vahingoksikin.[21] Liittymisoikeuden käyttäjän ei näet voida sallia nojautumista väitteeseensä vain siltä varalta, että vastapuoli sattuisi muutoksenhakuinstanssissa voittamaan, kun taas päinvastaisessa tapauksessa ei tahdonvaltaista väitettä otettaisi lainkaan huomioon. Prosessinedellytyksen puuttumista koskevaa vaatimusta ei voida esittää toissijaisesti aineellisten vaatimusten ohella alioikeusmenettelyssä.[22]

Jos muutoksenhakuinstanssi hylätessään alkuperäisen muutoksenhakemuksen samalla hyväksyisi vastapuolen liittymisoikeutta käyttäen tekemän prosessinväitteen, ei sen kuitenkaan tarvitse välttämättä merkitä ratkaisun muuttumista liittymisoikeuden käyttäjän vahingoksi. Joissakin tapauksissa prosessiratkaisu saattaa päin vastoin olla liittymisoikeutta käyttävän alkuperäisen vastaajan kannalta asiaratkaisua edullisempikin.[23] Ja vaikka liittymisoikeuden käyttäjä katsoisikin joutuneensa tavallaan oman muutoksenhakunsa tuloksena huonompaan asemaan, ei se käsitteellisesti merkitse kiellon rikkomista, koska tulos on seurausta juuri molemminpuolisesta muutoksenhausta.

Sitäpaitsi on mielestäni esitettävissä perusteita myös vastakkaisen kannan tueksi. Pitää kyllä paikkansa, ettei tahdonvaltaisten prosessinedellytysten puuttumiseen voida alioikeudessa vedota toissijaisesti asiaväitteiden ohella. Ehdottomista prosessinedellytyksistä saadaan sitä vastoin esittää väite myös pääasiaan vastaamisen jälkeen. OK 16: 3,1:n tarkoittamassa muutoksenhaussa tilanne on sellainen, että muutoksenhakijan vastapuoli voi säännönmukaisesti vedota vain prosessinedellytyksen puuttumiseen. Sen hän tekee nimenomaan siltä varalta, että vastapuolen vaatimus tulisi ylemmässä oikeudessa hyväksytyksi. Sen vuoksi olisi liittymisoikeuden tarkoituksen vastaista, jos ylempi oikeus perustaisi ratkaisunsa puolustustarkoituksessa tehdyn prosessiväitteen hyväksymiseen siinäkin tapauksessa, että alkuperäinen muutoksenhakemus hylätään. Muu-

---

[21] Ks. *Lager* 1971, 269 s. Vrt. myös *Reinikainen* 1958, 36.

[22] Ks. *Lager* 1971, 269 ja *Reinikainen* 1958, 30.

[23] Prosessinedellytyksen puuttuminen on lopullista, jollei sitä voida korjata, kun taas kanteen hylkääminen ei estä asian uudelleen tutkimista, milloin kanne on hylätty ennenaikaisena tai jollakin muulla vastaavalla muodollisella hylkäämisperusteella. Vastaajan muutoksenhakuoikeudesta, kun kanne hylätään, vaikka vastaaja on ensisijaisesti vaatinut sen tutkimatta jättämistä, ks. jäljempänä aliv. 46.

toksenhakutuomioistuimen ei mielestäni tarvitse ryhtyä tutkimaan prosessiväitteestä tehtyä muutoksenhakemusta, jos alkuperäisen muutoksenhakijan vaatimuksen johdosta ei ole aiheellista muuttaa alioikeuden tuomiota.

4. Tuomion osittainen vastaisuus

Reformatio in pejus muutoksenhakijan vahingoksi edellyttää, että muutoksenhakijan esittämät vaatimukset on alemmassa oikeudessa joltakin osin hyväksytty.[24] Jos muutoksenhakijan vaatimukset on alemmassa oikeudessa hyväksytty kokonaan, ei hänellä ole muutoksenhakuoikeutta (muutoksenhakuintressiä). Hän ei voi vaatia enempää tai muuta kuin alemmassa oikeudessa.[25] Täyden voiton saavuttaneella on kyllä oikeus hakea muutosta hänelle tuomittuihin oikeudenkäyntikuluihin, mutta silloin on kysymys erillisestä riitakohteesta, johon on myös sovellettava reformatio in pejus-kieltoa. Jos taas asianosaisen vaatimukset on alemmassa oikeudessa kokonaan hylätty, ei tuomiota ole enää mahdollista muuttaa hänen vahingokseen.

Kun kanne on hyväksytty alemmassa oikeudessa vain joltakin osalta, on kummallakin osapuolella tarvittava intressi muutoksen hakemiseen. Ratkaisu on ainakin jossakin suhteessa molemmille vastainen.[26] Jos vain toinen hakee tällöin muutosta, joutuu vastapuoli reformatio in pejus-kiellon soveltamisalueelle.

---

24 *Reinikainen* 1956, 387, *Ekelöf* 1973, 35 ja *Welamson* 1974, 63 s.

25 Poikkeuksellisesti jutun kokonaan voittaneella asianosaisella on (siviiliprosessissa) mahdollisuus hakea muutosta ja vaatia muuta kuin hänelle alemmassa oikeudessa tuomittu suoritusta, jos vaatimus perustuu alioikeuden tuomion jälkeen tapahtuneeseen olosuhteiden muutokseen tai vasta silloin kantajan tietoon tulleeseen seikkaan, ks. OK 14: 2 §:n 1 kohta.

26 Tuomion vastaisuus-termiä käytetään esim. OK 30: 5,3:ssa ja VML 23 §:ssä. Ks. vastaisuuden käsitteestä erityisesti *Lager* 1972, 116 ss. sekä *Tirkkonen* 1966, 386 ja 1972, 477 ja 494. *T. Ellilä* (1972 a, 900) on puolestaan suositellut käytettäväksi jotain muuta termiä. Tuomion haitallisuudesta muutoksenhaun edellytyksenä ks. myös *Welamson* 1974, 26 s. sekä Saksan liittotasavallassa käytössä olevan *Beschwer*-termin osalta *v. Hippel* 1941, 563 s., *Eb. Schmidt* 1954, 849 s., *Peters* 1966, 539 ss., *Kern—Roxin* 1970, 240 s., *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1606 ss., *Stein—Jonas—Grunsky* 1969, Allg.Einl. V vor § 511, *Blomeyer* 1963, 513 ss., *Bruns* 1968, 446 s., *Rosenberg—Schwab* 1974, 732 ss. ja *Thomas—Putzo* 1974, 597 ss. Itävallan oikeuden osalta *Roeder* 1963, 282 s. ja *Fasching* IV 1971, 13 ss.

Milloin kantaja on esittänyt jutussa useita vaihtoehtoisia vaatimuksia, joista vain osa on hyväksytty, muodostuu tilanne muutoksenhakuoikeuden suhteen erilaiseksi riippuen siitä, koskeeko hyväksyminen ensi- vai toissijaisesti esitettyjä vaatimuksia. Jälkimmäisessä tapauksessa kantaja ei ole voittanut juttua kokonaan ja hänen on haettava muutosta saadakseen ensisijaisesti esittämänsä vaatimuksen tutkituksi ja hyväksytyksi ylemmässä oikeudessa. Jos taas ensisijaisesti esitetty vaatimus on hyväksytty, ei alemman oikeuden ole tarvinnut antaa lausuntoa toissijaisesti esitetystä vaatimuksesta. Kanteessa on esimerkiksi vaadittu ensisijaisesti kaupan purkamista ja toissijaisesti kauppahinnan vähennystä, ja ensiksi mainittu vaatimus on tullut hyväksytyksi. Jos ylempi oikeus vastaajan muutoksenhaun johdosta hylkäisi ensisijaisesti esitetyn vaatimuksen, se ei voi tutkia toissijaisesti esitettyä vaatimusta, ellei sitä ole muutoksenhakumenettelyssä esitetty. Kantajalla ei ole kuitenkaan intressiä hakea muutosta, koska hänen on katsottava voittaneen jutun kokonaan ensisijaisesti esittämänsä vaatimuksen perusteella. Oikeudenmenetyksen välttämiseksi kantajan täytyy voida turvata asemansa vetoamalla toissijaisesti esittämäänsä vaatimukseen vain muutoksenhakemuksen johdosta antamassaan vastauksessa.[27] Kantajan kannalta olisi kohtuutonta, jos hänen pitäisi hakea muutosta vain säilyttääkseen sen, mitä hän on alemmassa oikeudessa saavuttanut.

Sama koskee myös vastaajan tekemiä vaatimuksia. Jos vastaaja on alemmassa oikeudessa kiistänyt saatavan perusteettomana esittäen toissijaisesti kuittausvaatimuksen, joka on hyväksytty, ei hän voi saada pääsaatavaa hylätyksi hakematta tuomioon muutosta. Jos taas kanne on hylätty, ei vastaajan tarvitse hakea muutosta saadakseen kuittausväitteen tutkituksi ylemmässä oikeudessa.[28]

---

27 Ks. *Ekelöf* 1973, 35 ja *Welamson* 1974, 64.

28 Ks. myös *KKO 1952 II 112:* Kantajan vaatiessa alioikeudessa sopimuksen julistamista pätemättömäksi, oli vastaaja puolestaan vaatinut vahingonkorvausta vastahaastein siltä varalta, että sopimus julistettaisiin kanteen johdosta pätemättömäksi. Ensisijaisesti vastaaja oli siis vastustanut kanteen hyväksymistä. Alioikeus hylkäsi alkuperäisen kanteen, jolloin vastaajan toissijaisesti esittämästä vastakanteesta ei tarvinnut antaa lausuntoa. Hovioikeus puolestaan hyväksyi alkuperäisen kanteen, mutta ei lausunut mitään vastaajan vastauksessaan uudistamasta vastahaastekanteesta. Korkein oikeus hylkäsi vastaajan muutoksenhakulupa-anomuksen, mutta katsoi, että vastahaastekanne oli mainituin tavoin voitu saattaa hovioikeuden tutkittavaksi ja palautti sen vuoksi asian vastahaastekanteen osalta alioikeuteen. Ks. myös *Lager* 1971, 267, jossa tapausta on hyväk-

Tuomion vastaisuutta harkittaessa on pidettävä silmällä tuomion johtopäätöslauselmasta ilmenevää lopputulosta. Muutoksenhaku yksinomaan perustelujen (tuomioperusteiden) osalta on pääsääntöisesti kielletty.[29] Jos lopputulos vastaa täysin asianosaisen vaatimuksia, ei hänellä ole tarvittavaa intressiä muutoksenhakemiseen, vaikka tuomion perusteet saattaisivat hänen mielestään koitua hänen vahingokseen esimerkiksi jossakin myöhemmässä oikeudenkäynnissä tai ne olisivat muutoin häntä loukkaavia.[30]

Kielto hakea muutosta yksinomaan perustelujen osalta koskee myös tilannetta, jossa asianosaiset ovat vedonneet vaihtoehtoisiin perusteisiin tai esittäneet vaihtoehtoisia väitteitä, ja asianosaisen vaatimus on hyväksytty, mutta eri perusteen tai väitteen nojalla kuin mihin ensisijaisesti on vedottu.[31] Tällöin on kuitenkin edellytettävä, että tuomion oikeusseuraamukset ovat identtiset kummassakin tapauksessa. Jos saatava on hylätty vanhentuneena, voi vastaaja hakea muutosta ja vaatia hylkäämistä maksun perusteella, koska saamisen lakkaamisen oikeusseuraamukset eivät ole sanotuissa tapauksissa identtiset.[32] Jos avioerokanteen

---

syvässä mielessä selostettu. Kun po. tapauksessa vastaajan ensisijainen vaatimus oli hyväksytty, ei hänellä ollut muutoksenhakuoikeutta, mutta sitä vastoin hänellä oli analogisesti liittymisoikeutta koskevan säännöksen perusteella vastineessaan mahdollisuus nojautua toissijaiseen vaatimukseensa.

29 Ks. *Wrede* 1943, 277 s., *Tirkkonen* 1966, 387 sekä 1972, 590, *T. Ellilä* 1965, 75, *Candolin* 1955, 5 s., *Reinikainen* 1956, 229 ja *Lager* 1972, 118 sekä siinä aliv. 10 luetellut lähteet. Oikeuskäytännöstä ks. *Miettinen* 1969, 269 kohdassa 37 ja 38 mainitut ennakkoratkaisut. Ks. myös *Kallenberg* 1922, 106 ja 226 ss., *Ekelöf* 1973, 32, *Welamson* 1974, 26, *Bratholm—Hov* 1973, 467, *Beling* 1928, 333, *Sprengel* 1937, 69, *Eb. Schmidt* 1954, 849 s., *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1606 s., ja *Blomeyer* 1963, 513.

30 Vrt. kuitenkin *KKO 1961 II 151:* HO oli autonkuljettajaa vastaan ajetussa muun muassa moottoriajoneuvon juopuneena kuljettamista ja kuolemantuottamusta koskevassa syytejutussa alioikeuden päätöksen lopputuloksen vahvistaen velvoittanut kuljettajan suorittamaan surmansa saaneen leskelle ja lapsille korvauksia ja elatusapua sekä, tässä kohden muuttaen päätöksen perusteluja asianomaisen vakuutusyhtiön valituksen johdosta, todennut, että surmansa saanut, joka oli ollut mukana autossa, oli ollut tietoinen kuljettajan humalatilasta. Surmansa saaneen leskellä katsottiin olevan oikeus hakea muutosta HO:n päätöksen perusteluihin (äänestys).

31 *Welamson* 1974, 27. Vrt. myös *Fasching IV* 1971, 17 s.

32 Ks. *Halila—Ylöstalo* 1967, 99 ss.

Jos alioikeus on sitä vastoin hyväksynyt vastaajan ensisijaisesti esittämän maksuväitteen, ei tuomiossa ole tarvinnut ottaa kantaa vanhentumiseen. Kanta-

tueksi on nojauduttu ensisijaisesti sellaiseen perusteeseen, joka oikeuttaa vahingonkorvaukseen toiselta puolisolta, on kantajalla oikeus hakea muutosta, jos kanne on hyväksytty perusteella, josta ei korvausvelvollisuutta aiheudu.[33]

Rikosasiassa annettava tuomio on joko syypääksi tuomitseva tai vapauttava (OK 24: 3,3). Nykyisin ei voida antaa enää negatiivisesti vapauttavaa tuomiota sillä perusteella, että syyllisyyden tueksi on esitetty erinäistä, mutta ei täyttä näyttöä.[34]

Rikostuomio on vapauttava silloin, kun syyllisyyskysymyksestä on annettu syytteen hylkäävä päätös. Syyte on hylättävä, jollei syytetyn ole näytetty tehneen hänen viakseen syytteessä väitettyä tekoa tai, vaikka hänen on todettu tosiasiallisesti menetelleen syytteessä tarkoitetulla tavalla, tekoa ei voida lukea hänen syykseen rikoksena, toisin sanoen se ei ole rangaistava. Vapauttavasta tuomiosta on kysymys myös esim. silloin, kun syyte hylätään vanhentuneena, jollei syyllisyyskysymykseen ole jouduttu ottamaan kantaa.[35] Vapauttavasta tuomiosta on oikeus hakea

---

jan hakiessa muutosta voi vastaaja vastauksessaan vedota vanhentumiseen. Tätä mahdollisuutta vastaajan on myös käytettävä siltä varalta, että hovioikeus päätyisi maksukysymyksen osalta toiseen tulokseen kuin alioikeus; saatavaa ei voida tuolloin hylätä vanhentuneena, ellei vastaaja ole tehnyt siitä väitettä hovioikeudessa. Vrt. myös *KKO 1955 II 87:* Vastaajan vastustettua kannetta esineiden hallinnan luovuttamisesta sillä perusteella, etteivät ne kuuluneet kantajalle, alioikeus lausui esineiden olevan tosin kantajan omaisuutta, mutta hylkäsi kanteen, koska ne olivat kantajan vapaassa käytössä. HO ei tutkinut vastaajan muutoksenhakemusta, jossa vaadittiin lopputuloksen pysyttämistä vastaajan esittämällä perusteella. KKO sitä vastoin katsoi vastaajalla olevan oikeudellista etua muutoksenhakuun ja palautti sen vuoksi jutun HO:neen. Vrt. sitä vastoin *KKO 1951 II 99:* Alioikeuden hylättyä korvauskanteen ennenaikaisena vastaaja vaati päätöstä muutettavaksi siten, että kanne hylättäisiin, koskei hän ollut korvausvelvollinen. Muutoksenhakemusta ei tutkittu.

33 *Ekelöf* 1973, 32.

34 Ennen uuden todistuslainsäädännön voimaantuloa oli mahdollista antaa myös negatiivisesti vapauttavia tuomioita. Alkuperäisen OK 17: 29:n mukaan tuomio oli oleva negatiivisesti vapauttava, jos syytetyn syyllisyyden tueksi oli esitetty puoli näyttöä tai enemmän kuin puoli näyttöä, mutta ei täyttä näyttöä, ks. *Granfelt* 1915, 125 s. Nykyään ei ole myöskään mahdollista, että törkeätä rikosta koskeva asia, jossa on esitetty enemmän kuin puoli näyttöä, mutta ei täyttä näyttöä, jätettäisiin vastaiseksi (OK 17: 32, A:ssa 20. 1. 1779). Ks. po. *absolutio ab instantia*- säännöstöstä *Tirkkonen* 1937, 187 ss.

35 RL 8 luvun 1 §:n (L:ssa 138/73) mukaan rangaistusta ei saa tuomita, ellei syytettä nosteta määräajan kuluessa. Vanhentuneesta rikoksesta nostettua syy-

muutosta vain virallisella syyttäjällä ja asianomistajalla, muttei sitä vastoin syytetyllä.

Kun tuomion vastaisuutta arvioitaessa ei voida kiinnittää huomiota tuomion perusteisiin, ei syytetty voi hakea vapauttavasta tuomiosta muutosta, vaikka perusteluista käy ilmi oikeuden katsoneen esitetyn syyllisyyden tueksi jotakin näyttöä, joka ei ole kuitenkaan ollut riittävä.[36] Rikosprosessin tarkoituksena ei ole varata syytetylle tilaisuus maineensa puhdistamiseen, vaan ainoastaan määrätä ne toimenpiteet, johon rikoksen johdosta on ryhdyttävä.[37] Siten esimerkiksi virkasyytteestä vapaute-

---

tettä ei jätetä tutkimatta, vaan se hylätään, ks. myös *Koskinen* 1973 (b), 101. Syyteoikeuden vanhentumista ei vanhankaan lain mukaan pidetty prosessuaalisena, vaan aineellisrikosoikeudellisena instituutioina, ks. *Grotenfelt* 1912—13, 209, *Honkasalo* 1953, 288 ja *Anttila—Heinonen* 1971, 216. Vrt. kuitenkin *T. Ellilä* 1965, 698 s. sekä *Tirkkonen* 1969, 271 aliv. 39 a., joiden mielestä syyte oli jätettävä vanhentuneena tutkittavaksi ottamatta.

Kysymys syyteoikeuden vanhentumisesta voidaan yleensä ratkaista ennen varsinaisen syyllisyyskysymyksen harkintaa. Esim. RL 8 luv. 1 §:n 3 momentissa tarkoitetussa tilanteessa joudutaan kuitenkin käytännössä ottamaan ennen syyteoikeuden vanhentumiskysymyksen ratkaisemista kantaa myös itse syyllisyyskysymykseen. Milloin syytetyn esim. väitetään syyllistyneen rikokseen, jonka syytteeseenpano-oikeus on säilynyt vanhentumattomana vain siinä tapauksessa, että rikoksen voidaan katsoa tapahtuneen erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa, mihin ei kuitenkaan ole aihetta ennen kuin syytetyn näytetään ylipäätään syyllistyneen ko. rikokseen, on syytetyllä oikeus hakea muutosta rikoksesta mahdollisesti aiheutuvien muiden seuraamusten perusteella, vaikka syyte tulisikin vanhentuneena hylätyksi. Vrt. myös *KKO 1936 I 51:* syytetyllä oli oikeus hakea muutosta päätökseen, jolla häntä vastaan ajettu syyte oli vanhentuneena hylätty, mutta jossa kuitenkin oli selitetty hänen syyllistyneen tuohon rikokseen (äänestys).

[36] Sellaista mahdollisuutta edellyttää RVA 31, 2 § (L:ssa 17. 1. 1936). Sen mukaan vangittuna oleva syytetty voidaan määrätä alioikeuden päätöksellä jäämään vankilaan, siksi kunnes alioikeuden tuomio on saanut lainvoiman taikka hovioikeus toisin määrää, vaikka oikeus ei ole voinut tuomita häntä rikokseen syypääksi, mutta häntä vastaan on kuitenkin ilmaantunut erittäin raskauttavia seikkoja. Ks. säännöksen johdosta *Tirkkonen* 1972, 27 s. Ks. myös *KKO p. 1641/ 3. 8. 1972:* Alioikeus oli hylännyt syytteen ryöstöstä, mutta määrännyt syytetyn pidettäväksi edelleen vangittuna RVA 31,2 §:n nojalla. Syyttäjän valituksesta HO tuomitsi syytetyn ryöstöstä eikä KKO myöntänyt hänelle muutoksenhakulupaa.

[37] *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1606 s. Rikoksesta epäillyllä ei ole oikeutta vaatia tuomioistuinkäsittelyä syyttömyytensä osoittamiseksi nostamalla negatiivisen vahvistuskanteen sen seikan toteamiseksi, ettei hän ole syyllistynyt määrättyyn rikolliseen tekoon, *Tirkkonen* 1969, 347 ja *Gärde* 1949, 782.

tulla syytetyllä ei ole oikeutta hakea muutosta sillä perusteella, että hänen on katsottu tuomiossa menetelleen virheellisesti.[38]

Itsestään selvää on, ettei syytetty voi vaatia vapauttavan tuomion muuttamista niin, että hänet katsottaisiin syyllistyneen syytteessä mainittuun tekoon. Vain sellainen vaatimus, joka objektiivisesti arvostellen on muutoksenhakijan eduksi, voidaan ottaa tutkittavaksi.

Vapauttavan tuomion vastakohtana laki mainitsee syypääksi julistavan tuomion. Sillä ymmärretään yleensä langettavaa tuomiota, jolla syytetty tuomitaan rikoksen perusteella johonkin seuraamukseen. Langettavassa tuomiossa todetaan syytetyn tekemä oikeudenvastainen teko, jonka perusteella rangaistus määrätään. Tuomiossa voidaan siten erottaa syyllisyyyskysymyksen ohella rangaistuskysymyksen ratkaisu. Langettavan tuomion johtopäätöslauselmaan kuuluu rangaistuksen lisäksi rikoslaissa teosta kussakin tapauksessa käytetty nimi, rubriikki, sekä ne lainkohdat, joihin rangaistuksen tuomitseminen perustuu.[39]

---

[38] Ks. *KKO 1950 II 218* ja *KKO p. 31/11. 1. 1971,* joissa virkasyytteestä vapautetun syytetyn muutoksenhakemus on jätetty tutkittavaksi ottamatta tekstissä mainitulla perusteella. Ks. Ruotsin oikeuden osalta lisäksi *Fischler* 1938, 80 ja *Welamson* 1974, 26.

Vrt. myös *KKO 1948 II 443:* RO oli lausunut esitetyn erinäistä, muttei kuitenkaan riittävää selvitystä syytetyn syyllisyydestä väitettyyn kiristämisrikokseen ja hylännyt sen vuoksi syytteen. HO ja KKO jättivät syytetyn muutoksenhakemuksen tutkimatta, koska hän ei ollut vaatinut sen lopputuloksen muuttamista, johon RO oli johtunut päätöksessään (äänestys 3—2). Toisin *Reinikainen* 1956, 229, vrt. myös *T. Ellilä* 1965, 75 aliv. 23, ja *Welamson* 1974, 26 aliv. 6 mainittuja oikeustapauksia sekä *Agge* 1936, 140.

[39] OK 24: 3,1:n mukaan tuomioon on pantava selvästi ne pääsyyt ja se lainkohta, joihin päätös perustuu. Milloin tuomiota tarkastellaan loogisena syllogismina, luetaan lainkohdat kuitenkin tavallisesti yhdessä tosiasiaperustelujen ohella tuomioperusteisiin. Ks. esim. *Tirkkonen* 1972, 402 s. ja *Tuomionuudistustoimikunnan mietintö* (1966: B 27), 11.

Meillä on tuomiota vanhastaan pidetty loogisena syllogismina (johtopäätöslauselmana), jossa on perustelut (premissit) ja itse johtopäätös (konkluusio). Perustelujen alalauseessa on mainittava ne tosiseikat, joihin ylälauseessa olevia oikeusohjeita sovelletaan. Ks. *Tirkkonen* 1966, 292, *Palmgren* 1937, 39 ja *Halila* 1950, 8. Vrt. myös *Granfelt—Castrén* 1924, 2 s. ja *T. Ellilä* 1965, 32. *Aalto* (1968, 8 s) on lähinnä *Brusiniin* ja *Makkoseen* (1965, 51) yhtyen katsonut, ettei tuomiota logiikan sääntöjen valossa voitane ilmeisesti pitää loogisena syllogismina. Vrt. myös *Olivecrona* 1960, 129.

Tuomion johtopäätökseen (tuomiolauselmaan) kuuluu langettavassa tuomiossa, 1) syyllisyyslausuma (syyksi luettu rikos ja ao. lainkohta), ja 2) oikeusseu-

Syyllisyyskysymyksen ratkaisuun kohdistuva muutoksenhaku tähtää tavallisesti rangaistuskysymyksestä annetun ratkaisun muuttamiseen. Mutta sääntöä, jonka mukaan muutosta voidaan hakea vain lopputuloksen eli oikeusseuraamusten osalta, täytyy rikosprosessissa laajentaa siten, että se koskee myös teon rikosoikeudellista arviointia, rikosnimikettä, rubrikointia. Asianosaisilla on oikeus hakea muutosta rubrikoinnin osalta, vaikka heillä ei olisi huomauttamista rangaistuksen suhteen. Rikosten nimikointia on tarkasteltava rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän osana.[40] Syytetty, joka on tuomittu alioikeudessa autovarkaudesta, voi valittaa yksinomaan sillä perusteella, että teko katsottaisiin moottoriajoneuvon luvattomaksi käyttöönottamiseksi.

Milloin syyttäjä on alioikeudessa vaatinut syytetylle rangaistusta vaihtoehtoisesti kahdesta eri teosta, joista toinen on hyväksytty, on syyttäjän uudistettava vaihtoehtoinen perusteensa muutoksenhaussa siltä varalta, että ylempi oikeus hylkäisi syytteen alioikeuden hyväksymällä perusteella ajettuna.[41] Jos syytetylle on alioikeudessa vaadittu esimerkiksi rangaistusta vaihtoehtoisesti joko varkaudesta tai varastetun tavaran kätkemisestä, ja hänet on tuomittu ensiksi mainitusta rikoksesta, mutta se on kuitenkin hovioikeuden mielestä jäänyt toteen näyttämättä, ei syytettyä voida tuomita kätkemisestä, ellei syyttäjä nojaudu sanottuun perusteeseen viimeistään syytetyn valituksen johdosta antamassaan vastauksessa. Se, että sanottuun perusteeseen on vedottu alioikeudessa, ei riitä, jotta se voitaisiin ottaa huomioon myös ylemmässä oikeudessa. Kuten aikaisemmin on todettu, ylempi oikeus ei voi periaatteessa ottaa

---

raamukset (rangaistus, vahingonkorvaus yms.), jotka ovat täytäntöönpanon kohteina. Sen lisäksi tuomioon kuuluu muun muassa perustelut. Johtopäätösosa voisi siten kuulua yksinkertaisessa langettavassa rikostuomiossa seuraavasti: N. N. tuomitaan rikoslain 21 luvun 5 §:n nojalla pahoinpitelystä kolmeksi kuukaudeksi vankeuteen. Ks. esim. *Kern—Roxin* 1970, 220 ss. ja *Peters* 1966, 405 ss., *Gärde* 1949, 185 s., *Ekelöf V* 1972, 199 ss. ja *Olivecrona* 1968, 127 s.

40 Ks. myös Ruotsin oikeuden osalta *Ekelöf* 1973, 32 s. sekä *Welamson* 1974, 27. Tekstissä esitetyn kannan tueksi voidaan viitata myös siihen, että langettavan rikostuomion katsotaan saavuttavan oikeusvoiman rubrikoinnin osalta, *Aalto* 1968, 41.

Siihen, millä tavalla muutoksenhaun rajoittaminen sanotulla tavalla vaikuttaa ylemmän oikeuden tutkimismahdollisuuksiin ja reformatio in pejus-kysymykseen, palataan jäljempänä VII luvussa.

41 Ks. *Ekelöf* 1973, 47 s. ja *Welamson* 1974, 64.

huomioon muita kuin sellaisia perusteita, joihin nojaudutaan ylemmässä oikeudessa.[42]

Tuomiota, jossa syytetty vapautetaan RL 3: 3:n nojalla syyntakeettomana (»ymmärrystä vailla olevana») pidetään meillä yleensä vapauttavana. Syypääksi julistavana tuomiona ei myöskään pidetä tuomiota, jolla syyllinen laissa nimenomaan olevan nimenomaisen säännöksen perusteella jätetään rangaistukseen tuomitsematta (esim. RL 3: 5,3).[43] Mielestäni olisi kuitenkin oikeampaa pitää syypääksi julistavana eli langettavana jokaista sellaista tuomiota, jossa syyllisyyskysymys on ratkaistu syytteessä edellytetyllä tavalla positiivisesti. Kun tuomitsematta jättämisratkaisu edellyttää aina positiivista kannanottoa syyllisyyskysymykseen, on sitä pidettävä syypääksi julistavana tuomiona.[44] Samoin on asianlaita RL 3: 3:n nojalla annetun tuomion osalta. Sellaisen tuomion antaminen edellyttää, että syytetyn on todettu tehneen teon, joka syyntakaisen tekemänä olisi ollut rikos.

Syypääksi julistavan tuomion ymmärtäminen edellä mainitulla tavalla syyllisyyskysymyksestä annetun ratkaisun mukaan on johdonmukaista muutoksenhakuoikeuden määräytymisen kannalta. Tuomiota, jolla teki-

---

[42] Ks. edellä I luvussa aliv. 23 kohdalla esitettyä. Meillä on käytännössä katsottu toisinaan mahdolliseksi, että ylempi oikeus hylätessään syytteen ensisijaisesti ajetulla perusteella, esimerkiksi juuri varkaudesta, tuomitsee syytetyn toissijaisesti ajetulla perusteella, varastetun tavaran kätkemisestä, vaikkei syyttäjä olisi siihen muutoksenhaussa vedonnutkaan. Näin on voitu menetellä silloinkin, kun syyttäjä ei ole alemmassa oikeudessa vedonnut lainkaan toissijaisesti kysymykseen tulevaan perusteeseen. Ks. *Virolainen* 1974, 35. Tämä on mielestäni ristiriidassa sen periaatteen kanssa, ettei syytettyä voida tuomita rangaistukseen muusta teosta, kuin mihin rangaistusvaatimuksen tueksi on vedottu. Se, että syyttäjän oikeudelle esittämästä esitutkinta-aineistosta (poliisitutkintapöytäkirjasta) mahdollisesti käy selville syytetyn syyllistyneen varkauden asemesta kätkemiseen, ei riitä syytetyn tuomitsemiseen sanotusta rikoksesta. Oikeusvaikutuksellisiin seikkoihin (ns. oikeustosiseikkoihin) vetoaminen on pidettävä erillään tuollaisen seikan sisällyttämisestä oikeudelle esitettävään aineistoon, ks. edellä I luvussa aliv. 24 ja 25. Vrt. kuitenkin *Alkio* 1965, 674 s. Tuomarin aineelliseen prosessinjohtoon kuuluu, että hän tarvittaessa kyselemällä (OK 14: 1,1) selvittää riitaiset kohdat ja siten myös ne perusteet, joihin asianosaisilla on tarkoitus vaatimustensa tueksi vedota.

[43] *Tirkkonen* 1972, 407 ss. Vrt. myös *Aalto* 1968, 28 s.,

[44] Ks. *Tirkkonen* 1972, 408 s., ja *Lahti* 1974, 49. Vrt. myös *Heinonen* 1976, 147 s., jonka mukaan tuomitsematta jättäminen on epäonnistunut nimi RL 3: 5 §:n 3 mom:n seuraamusvaihtoehdolle, sillä se merkitsee syytetyn tuomitsemista syylliseksi ja rikoksen seuraamusten määräämistä normaaliin tapaan.

jän on katsottu syyllistyneen yleensä rangaistavaan tekoon, on pidettävä syytetyn kannalta riittävän haitallisena. Hänelle on sen vuoksi varattava mahdollisuus muutoksenhakuteitse vaatia syytteen hylkäämistä silloinkin, kun rangaistus on jätetty erityisestä syystä tuomitsematta tai teon rangaistavuus jostakin laissa mainitusta syystä poistuu esim. juuri syyntakeettomuuden perusteella.[45]

Reformatio in pejus-kielto tulee syypääksi julistavien tuomioiden osalta varsin usein ajankohtaiseksi. Syytetyn ohella on myös virallisella syyttäjällä ja asianomistajalla säännönmukaisesti oikeus hakea niihin muutosta. Heidän kohdallaan ei kylläkään voida puhua tuomion haitallisuudesta samassa mielessä kuin syytetyn osalta, mutta heillä on kuitenkin yleensä mahdollisuus vaatia ratkaisun muuttamista syytetyn vahingoksi ja oikeudellisessa mielessä samalla omaksi edukseen myös silloin, kun syytetty tuomitaan rangaistukseen. Koska rangaistusta mitattaessa ei ankarinta mahdollista rangaistusta juuri koskaan käytetä, on syyttäjällä ja asianomistajalla yleensä aina oikeus vaatia rangaistuksen koventamista. Kun syytetyllä on samanaikaisesti mahdollisuus vaatia syytteen hylkäämistä ja rangaistuksen lieventämistä, joutuvat asianosaiset refor-

---

[45] Ks. *T. Ellilä* 1965 ja siinä aliv. 23 mainitut tapaukset sekä *Tirkkonen* 1972, 477 aliv. 16, jossa *Anttilaan* (1952, 181 s.) viitaten mainitaan, että jos tuomioistuin on NuorRikL 3 §:n nojalla jättänyt tuomitsematta nuoren rikoksentekijän rangaistukseen, saattaa tällä ilmeisesti olla riittävä intressi muutoksenhakuun. Myös Ruotsissa myönnetään syytetylle tuomitsematta jättämistapauksessa (RB 33: 4) muutoksenhakuoikeus, ks. *Olivecrona* 1968, 305, *Ekelöf* 1973, 33 sekä *Welamson* 1974, 27. Vrt. myös *SOU* 1926: 32, 199 s., *Agge* 1936, 140 ja *Gärde* 1949, 417. Myös Saksan liittotasavallassa katsotaan syytetyllä olevan oikeus hakea muutosta tuomioon, jossa hänet on todettu syylliseksi, vaikka rangaistus on jätetty syystä tai toisesta tuomitsematta, ks. *v. Kries* 1880, 49 ss. ja 1892, 638, *v. Ullman* 1893, 584, *v. Hippel* 1941, 564, *Eb. Schmidt* 1954, 849 s. *Peters* 1966, 539 ss. sekä *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1608 s.

Milloin syytetty on jätetty mielisairauden perusteella rikoksestaan rangaistukseen tuomitsematta, joutuu hän yleensä kuitenkin erinäisten hallinnollisten vapaudenriistoa merkitsevien lääkinnällisten toimenpiteiden kohteeksi, joten muutoksenhakuoikeuden varaamista voidaan myös tältä kannalta pitää perusteltuna. Tuomioistuin ei tosin itse voi määrätä syytettyä mielisairaalahoitoon *(KKO p. 1865/28. 6. 1951)*, mutta se voi tehdä siitä esityksen lääkintöhallitukselle mielisairaslain 35 §:n mukaan. Ks. *Tirkkonen* 1972, 28 s. ja 407. Ks. myös säännöksiä mielisairaslain 31 §:n 3 momentissa sekä sen johdosta *Nilssonin* erään keskustelukysymyksen alustusta, Förhandling JFT 1940, 125 s.

matio in pejus-kiellon soveltamisalueelle vastapuolen hakiessa yksin muutosta.

Oikeudenkäynti päättyy ilman pääasiaratkaisua eli tuomiota, milloin kanne (tai muutoksenhakemus) jätetään prosessinedellytyksen puuttumisen johdosta asiallisesti tutkittavaksi ottamatta. Kun tuomioistuin tälloinkin irtaantuu jutun käsittelystä lopullisesti, ja sellainen ratkaisu on oikeusvaikutustensa puolesta tuomioon rinnastettavissa, on kantajalla oikeus hakea siihen muutosta (OK 16: 3,2).[46] Tällöin on periaatteessa mahdollista, että kanne tulee asiallisin perustein hylätyksi. Tuomioon asialliseen tutkintaan ei kuitenkaan ole käytännössä yleensä mahdollisuutta, joten kysymys reformatio in pejuksesta ei tule ajankohtaiseksi.[47] Kantajan tarkoituksena on ensi sijassa saada muutoksenhakutuomioistuimelta vahvistus sille, että edellytykset kanteen asialliselle tutkimiselle ovat olemassa. Tällaisen muutoksenhaun hyväksyvän ratkaisun seurauksena on yleensä asian palauttaminen takaisin alempaan oikeuteen asiallista tutkintaa varten.[48] Prosessiaineisto on nimittäin tuossa vaiheessa yleensä niin puutteellinen, ettei sen perusteella voida asiaratkaisua antaa. Vastapuoli ei ole ehkä vastannut itse pääasiaan vielä lainkaan. Lisäksi rikottaisiin sitä sääntöä vastaan, ettei muutoksenhakuinstanssi saa tutkia juttua laajemmalti kuin alempi oikeus on sen tehnyt. Asianosaisille on suotava tilaisuus käyttää lain suomia muutoksenhakukeinoja pääasiaratkaisuja vastaan. Kun pääasiaratkaisua ei ole tehty, on asianosaisilta evätty sanottu oikeus. Pääasian tutkiminen on mahdollista lähinnä vain silloin, kun ylemmän instanssin mielestä ei jutun laatuun nähden voida

---

46 Ratkaisu, jolla kanne jätetään tutkimatta, voi tulla lainvoimaiseksi, *Tirkkonen* 1975 (a), 232. Sellaista ratkaisua vastaan voidaan käyttää myös ylimääräisiä muutoksenhakukeinoja, ks. *Halila* 1964, 25 ss.

Kun kanteen hylkääminen olisi vastaajan kannalta prosessiratkaisua edullisempi ratkaisu ainakin siinä tapauksessa, että prosessinedellytyksen puuttuminen on myöhemmin korjattavissa niin, että kanne voitaisiin ottaa myöhemmin uudelleen tutkittavaksi, täytynee myös vastaajalle myöntää muutoksenhakuoikeus, jos hän on vaatinut asiaratkaisua. Ks. *Welamson* 1974, 28, *Stein—Jonas—Grunsky* 1969, Allg.Einl. V 2 vor § 511 ja *Rosenberg—Schwab* 1974, 734.

47 Ks. *Reinikainen* 1956, 387 ja *Tirkkonen* 1966, 389 aliv. 25, joiden mukaan kiellon soveltamisen edellytyksenä on, ettei juttua ole jätetty alemmassa oikeudessa tutkittavaksi ottamatta.

48 Ks. *Reinikainen* 1956, 72 ss.

päätyä kuin yhteen ainoaan ratkaisuun, jolloin jutun palauttaminen olisi tarpeetonta.[49]

5. Kiellon soveltamisalasta

Tuomioistuinratkaisuista on edellä käsitelty lopullista pääasiaratkaisua ja siihen rinnastettavaa lopullista prosessiratkaisua, jolla kanne jätetään tutkittavaksi ottamatta. Rikosprosessin puolella haetaan sekä tuomioihin että lopullisiin päätöksiin muutosta valittamalla. Siviiliprosessissa haetaan alioikeuden tuomioon muutosta vedolla ja hovioikeudesta korkeimpaan oikeuteen nosto-nimistä muutoksenhakukeinoa käyttäen, kun taas lopullisista prosessiratkaisuista tehtävä muutoksenhaku tapahtuu valituksen avulla.[50]

---

[49] *Reinikainen* 1956, 117. Jos alioikeus on tutkinut pääasian, mutta hovioikeus ei, on pääasian tutkimiseen sitä vastoin korkeimmassa oikeudessa paremmat edellytykset, sillä silloin on olemassa prosessiaineiston keräämisen kannalta tärkeämmän eli alioikeuden täydellinen tutkinta.

[50] Milloin kanne on jätetty vain osaksi tutkittavaksi ottamatta, ei erillinen valitus ole mahdollinen. Jos kantaja hakee myöhemmin muutosta alioikeuden tuomioon, tapahtuu se vetoteitse myös sen päätöksen osalta, jolla kanne on osaksi jätetty tutkimatta, ks. *T. Ellilä* 1965, 174 ja *Tirkkonen* 1974, 456 ja 1966, 472. Toisin *Wrede—Palmgren* 1953, 328.

Muutoksenhakukeinojen järjestely perustuu meillä siten pääasiassa juttujen laatuun eikä tuomioistuinratkaisun laatuun. Tämä johtuu historiallisista syistä. Ks. lähemmin jäljempänä VI luvussa olevaa esitystä.

Nykyisin ei ole aihetta järjestää muutoksenhakukeinoja jutun laadun perusteella. Rikosprosessissa varsinkin törkeimpien rikosten osalta noudatettu inkvisitorinen menetelmä on vaihtunut akkusatoriseksi eikä rikosasioissa tehtävän muutoksenhaun tarkoituksena siten ole enää suuntautua tuomarin lainvastaiseen menettelyyn, vaan myös sen tarkoituksena on pääasian uudelleen tutkiminen ylemmän oikeuden toimesta. Alistuksen käyttöala on sitä paitsi suuresti supistunut eikä menettely valitusasioissa eroa olennaisesti vetomenettelystä. Kehittyneimmissä oikeusjärjestyksissä muutoksenhakukeinojen järjestely ei perustukaan jutun laatuun, vaan nimenomaan tuomioistuinratkaisun laatuun olipa sitten kysymys siviili- tai rikosprosessista. Tällöin lopullisista pääasiaratkaisuista, tuomioista, haetaan muutosta eri muutoksenhakukeinoa käyttäen kuin lopullisista prosessiratkaisuista tai valmistelevaa laatua olevista ratkaisuista (päätöksistä). Pääasiaa koskevassa muutoksenhaussa asian käsittelyn on oltava yhtä perusteellista kuin alioikeudessa, jotta ylemmällä oikeudella olisi edellytykset arvioida alemman oikeuden tuomion oikeellisuutta. Jos siis menettely on alioikeudessa järjestetty suullisuus-, välittömyys- ja keskitysperiaatteiden varaan, ei kirjalli-

Lopullisten prosessiratkaisujen ohella annetaan oikeudenkäynnissä valmistelevaa laatua olevia päätöksiä.[51] Ne kohdistuvat oikeudenkäyntiaineiston hankkimiseen, oikeudenkäynnin ulkoiseen kulkuun tai muuhun prosessinjohtoon. Esim. jutun siirtämisessä (lykkäämisessä) toiseen oikeudenkäyntitilaisuuteen on kysymys valmistelevaa laatua olevasta ratkaisusta (välipäätös).

Valmistelevaa laatua olevien ratkaisujen osalta on pääsääntönä, että niihin saadaan hakea muutosta ainoastaan pääasian yhteydessä eli haettaessa muutosta itse tuomioon.[52] Eräiden ratkaisujen kohdalla muutok-

---

nen muutoksenhakumenettely voi pääsääntöisesti tulla kysymykseen. Sitä vastoin valmistelevaa laatua olevien ratkaisujen samoin kuin lopullisten prosessiratkaisujen tekeminen ei edellytä välttämättä menettelyn järjestämistä yhtä perusteelliseksi, joten myös niistä tehtävä muutoksenhaku voi tapahtua kirjallisessa ja muutenkin yksinkertaisemmin järjestetyssä menettelyssä kuin pääasiaratkaisuista tapahtuva muutoksenhaku. Tämän mukaan sekä riita- että rikosprosessissa haetaan tuomiosta muutosta samalla muutoksenhakukeinolla (veto, vad, Berufung, ylimmässä instanssissa nosto, revisio), mutta lopullisia ja valmistavaa laatua olevia päätöksiä vastaan on käytettävissä erillinen muutoksenhakukeino (valitus, besvär, Beschwerde). Ks. muutoksenhakukeinojen järjestelystä em. perusteella esim. *PLB* 1938, 54, *Gärde* 1949, 725 ss., *Ekelöf* 1973, 14 ja *Welamson* 1974, 14 s.

Milloin taas alioikeusmenettely on suullis- pöytäkirjallista ja ylioikeusmenettely niin muodoin kirjallista, voidaan samaa muutoksenhakukeinoa käyttää haettaessa muutosta sekä pääasia- että valmistavaa laatua oleviin ratkaisuihin. Niinpä meillä ei nykyisin ole muutoksenhakemusten käsittelyssä olennaisia eroja sen mukaan, haetaanko muutosta pääasiaratkaisuihin vai prosessiratkaisuihin. Tämän vuoksi meillä on äskettäin ehdotettu, että muutoksenhakukeinoja olisi vastaisuudessa vain yksi, valitus, jota käyttäen haettaisiin muutosta sekä alioikeuden että hovioikeuden antamista tuomioista ja päätöksistä. Ks. *Muutoksenhakutyöryhmän mietintö* (OikM lso:n julk. 25/1975), 7 s. Kuten siinä huomautetaan, saatetaan meillä kuitenkin vastaisuudessa tarvita nopeampi ja yksinkertaisempi menettely prosessiratkaisuja koskevien muutoksenhakemusten käsittelyä varten. Tämän vuoksi ei ole perusteltua syytä poistaa vetoa eikä nostoa muutoksenhakukeinojen joukosta, koska tulevaisuudessa näihin nimityksiin jouduttaisiin kuitenkin palaamaan. Ks. myös *Halilan* muutoksenhakutyöryhmän mietinnön johdosta antamaa lausuntoa *(OikM:n lso:n julk.* 3/1976). Sitä vastoin ei ole estettä siihen, että jo tässä vaiheessa siirrytään käyttämään rikosprosessissa tehtävästä, pääasiaratkaisua koskevasta muutoksenhausta nimitystä veto ja haettaessa muutosta korkeimmassa oikeudessa nosto. Valitus jäisi niin ollen käytäntöön ainoastaan prosessiratkaisuista tehtävän muutoksenhaun osalta.

51 Ks. *Tirkkonen* 1974, 500, *T. Ellilä* 1965, 48, *Reinikainen* 1956, 20 s. sekä *Kallenberg* 1922, 6.

52 Ks. *Tirkkonen* 1975, 242.

senhaku on sitä paitsi kokonaan kielletty.[53] Eräissä toisissa tapauksissa muutoksenhaku on kuitenkin sallittu sellaisista oikeudenkäynnin aikana annetuista päätöksistä, jotka eivät kohdistu itse pääasiaan, mutta ovat silti täytäntöönpantavissa. Tällaisista ratkaisuista voidaan mainita päätös, jolla asianosainen, todistaja tai asiantuntija tuomitaan poissaolo- tai uhkasakkoon (OK 12: 17,1 ja 25, 17: 42,1 ja 54,1) ja päätös, jolla henkilö tuomitaan järjestysrangaistukseen oikeudenkäyntirikkomuksesta (OK 14: 7,2). Päätöksestä, joka koskee todistajalle, asiantuntijalle tai oikeuden määräämälle oikeudenkäyntiavustajalle tulevaa korvausta, saa niin ikään erikseen valittaa (OK 17: 42,1 ja 54,1 sekä MOL 23 §).

Edellä mainittuja seikkoja koskeva ratkaisu voidaan antaa myös varsinaisen pääasianratkaisun yhteydessä. Tuolloin niihin tyytymätön saa yleensä hakea muutosta samassa ajassa ja järjestyksessä kuin pääasian ratkaisuun haetaan muutosta.[54] Kysymystä reformatio in pejuksesta on tällöin luonnollisesti tarkasteltava kummankin ratkaisun osalta erikseen.

Muutoksenhakuun oikeutettuja ovat edellä mainituissa tapauksissa korvausvelvollisten ja korvaukseen oikeutettujen sekä järjestysrangaistukseen tuomittujen ohella virallinen syyttäjä julkisen edun valvojana sekä lisäksi asianosaiset heidän maksettavakseen tuomittujen korvausten osalta.

Milloin päätös on kummallekin osapuolelle osaksi vastainen, ovat edellytykset reformatio in pejukselle olemassa toisen hakiessa yksin muutosta. Kun kysymyksessä on täytäntöönpanovaikutuksen puolesta pääasiaratkaisun rinnastettavasta päätöksestä, vaatii pejus-kiellon tarkoitus, ettei ratkaisua muuteta yksin muutosta hakeneen vahingoksi. Kielto tulee yleisesti oikeudenkäynnissä noudatettava periaatteena kysymykseen aina kun sen ratio legis niin vaatii riippumatta ratkaisun oikeudellisesta luonteesta ja käytetystä muutoksenhakukeinosta.[55]

---

[53] Niinpä esim. rikosasiassa esitetyn yksityisoikeudellisen vaatimuksen erottamisesta erilliseksi riita-asiaksi koskevaan päätökseen ei saa hakea muutosta (OK 14: 9). Sama koskee asian lykkäämistä uuteen käsittelyyn (OK 16: 4,2). Lykkäämispäätöksestä saadaan kuitenkin kannella.

[54] Ks. esim. OK 12: 25 ja MOL 24 §. Sitä vastoin päätökseen, jolla todistaja poissaolosta tai muusta niskoittelusta on tuomittu sakkoon, uhkasakkoon tai korvausvelvolliseksi tahi määrätty pidettäväksi vankeudessa tai tuotavaksi oikeuteen taikka joka koskee todistajalle tulevaa korvausta, saadaan OK 17: 42,1:n mukaan hakea muutosta valittamalla.

[55] *Welamsonin* (1971, 407 aliv. 3) mukaan kieltoa noudatetaan myös *besvär*-nimisen muutoksenhakukeinon osalta, vaikka reformatio in pejus on nimenomai-

Tässä tutkimuksessa rajoitutaan käsittelemään ainoastaan lopullisista pääasiaratkaisuista tehtävää muutoksenhakua pitämällä alussa tehdyn suunnitelman mukaisesti silmällä lähinnä rikosasioissa tapahtuvaa varsinaista muutoksenhakua. Tutkimuksen loppupuolella tarkastellaan kiellon soveltamista erikseen ylimääräisten muutoksenhakukeinojen, tuomionpurun ja tuomiovirhekantelun yhteydessä.

Kiellon soveltaminen edellyttää vertailua samasta asiasta annetun kahden eri tuomioistuinratkaisun välillä. Kun meillä käytössä oleville reformatorisille muutoksenhakukeinoille on ominaista, että ylempi oikeus muutoksenhakemuksen hyväksyessään samalla muuttaa tuomiota, tapahtuu vertailu hovioikeudessa vireillä olevan muutoksenhaun osalta sen ja alioikeuden ratkaisun välillä. Jos taas on kysymys korkeimman oikeuden annettavasta ratkaisusta, suoritetaan vertailu sen ja hovioikeuden tuomion välillä, jos alempien oikeuksien antamat ratkaisut ovat konformeja. Jos taas hovioikeus on muuttanut tuomiota muutoksenhakijan eduksi, pidetään vertailussa edelleen silmällä hovioikeuden ratkaisua. Mutta jos hovioikeudessa hävinnyt osapuoli hakee yksin muutosta, on huomiota kiinnitettävä hovioikeuden ratkaisun ohella myös alioikeuden tuomioon. Jollei kyseinen muutoksenhakija ole hakenut muutosta alioikeuden tuomioon, hän ei voi vaatia enempää kuin mitä hän oli alioikeudessa saavuttanut ja miltä osin hovioikeuden ratkaisu on hänelle vastainen. Alioikeuden tuomio on tullut muulta osin häntä vastaan lainvoimaiseksi.[56]

---

sesti kielletty laissa vain pääasiaratkaisua koskevien muutoksenhakukeinojen kohdalla (rikosprosessissa).

Saksassa aikaisemmin esitetyn mielipiteen mukaan kielto koskisi ainoastaan vain laissa nimenomaan mainittuja tapauksia. Tätä perusteltiin mm. sillä, että kielto merkitsee poikkeusta nimenomaan rikosprosessin puolella muutoksenhakumenettelyssä vallitsevasta virallistoimintoisuudesta, joten sitä olisi sovellettava vain määrätyissä poikkeustapauksissa. Ks. *Seuffert* 1861, 11, *Kleinfeller* 1886, 580, *Gerber* 1913, 2 ja *Sprengel* 1937, 24 s. Sitä vastoin *Lohsing* 1907, 1 s. ja 18, *Beling* 1928, 340, *Lauckner* 1913, 19 ss. ja *Wolf* 1931, 39 s. katsovat kiellon tulevan kysymykseen myös *Beschwerde*-nimisen muutoksenhakukeinon osalta, vaikka sitä ei ole laissa sen osalta nimenomaan sanottu. Viimeksi mainittu kanta on nykyisin vallitseva, ks. *Ganske* 1960, 10 s., jonka mukaan kieltoa voidaan pitää »als Fundamentalsatz des Strafverfahrens». Ks. kuitenkin *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1663, jonka mukaan kieltoa sovelletaan Beschwerde-muutoksenhaussa vain milloin muutoksenhaussa on kysymys rangaistuksen luontoisesta seuraamuksesta, vrt. lisäksi *Eb. Schmidt* 1954, 889 s.

56 Tällöin puhutaan ns. *yksipuolisesta lainvoimasta,* ks. siitä tarkemmin VII luvussa olevaa esitystä.

Jos hovioikeudessa hävinneelle osapuolelle tuomittaisiin enemmän kuin mitä hän on menettänyt, merkitsisi se reformatio in pejusta hovioikeudessa yksin muutosta hakeneelle asianosaiselle. Jos esimerkiksi hovioikeus on syytetyn yksin tekemästä valituksesta alentanut vankeusrangaistuksen kahdesta vuodesta yhteen vuoteen, ei korkein oikeus voi reformatio in pejus-kieltoa rikkomatta korottaa rangaistusta yli kahden vuoden syyttäjän valituksesta. Korkeimmassa oikeudessa on kieltoa sovellettaessa pidettävä silmällä siten hovioikeuden tuomion ohella myös alioikeuden ratkaisua, milloin siihen on hakenut muutosta vain toinen osapuoli ja kieltoa sovelletaan ylipäätään hänen hyväkseen.[57] Reformatio in pejus-kiellosta ei olisi paljon jäljellä, jos esimerkiksi syytetyn tulisi alioikeuden tuomiosta valittaessaan ottaa huomioon, että syyttäjä tai asianomistaja voivat kuitenkin hakemalla muutosta hovioikeuden tuomioon saada alioikeuden tuomitseman rangaistuksen kovenemaan.

Kuten jo aikaisemmin on mainittu, ei muutoksenhakutuomioistuin aina muutoksenhakemuksen hyväksyessään itse ratkaise juttua, vaan juttu voidaan palauttaa alempaan oikeuteen uudelleen käsiteltäväksi. Jos alempi oikeus on irtaantunut jutun käsittelystä lopullisesti prosessipäätöksellä jättämällä kanteen asiallisesti tutkimatta, on jutun palauttaminen pääsääntöisesti välttämätöntä, jos juttu olisi ylemmän oikeuden mielestä otettava tutkittavaksi. Palauttamisen jälkeisessä oikeudenkäynnissä voi tällöin ilmetä, että kanne olisi ollut tutkimatta jättämisen asemesta asiallisesti hylättävä, mikä yleensä on alkuperäisen kantajan kannalta prosessiratkaisua epäedullisempi lopputulos.

Palauttaminen voi tulla kysymykseen myös silloin, kun alempi oikeus on jo antanut lopullisen pääasiaratkaisun. Kun aikaisempi tuomio kumotaan palauttamisen yhteydessä, ei sillä ole sitovaa merkitystä palauttami-

---

[57] Ks. myös *Welamson* 1971, 410 s. ja 1974, 173.

Mikäli korkein oikeus ei myönnä muutoksenhakulupaa OK 30:3, 1:n nojalla, saa hovioikeuden ratkaisu lainvoiman. Tuolloin ei reformaatio in pejus voi tulla kysymykseen. Mutta toisaalta kiellon noudattamisesta saattaa johtua, ettei muutoksenhakulupaa voida myöntää. Tutkiessaan, onko muutoksenhakuluvan myöntämiseen syytä, korkeimman oikeuden on tutkittava juttu yhtä perusteellisesti kuin alempien oikeuksienkin voidakseen ratkaista, onko hovioikeuden ratkaisu oikea. Tällöin voi käydä ilmi, että hovioikeuden ratkaisu on virheellinen, muttei muutoksenhakijan vahingoksi, vaan hänen edukseen. Pejus-kiellon vuoksi ratkaisua ei kuitenkaan voida muuttaa, mutta tätä ei lupa-anomuksen hylkäävässä päätöksessä tarvitse lausua, koska se sisältyy toteamukseen, ettei ole syytä suostua muutoksenhakulupa-anomukseen.

sen jälkeisessä uudessa menettelyssä. Uudessa käsittelyssä voi osoittautua, että aikaisempi tuomio on ollut virheellinen siihen yksin muutosta hakeneen asianosaisen hyväksi. Jos tämä on hävinnyt jutun vain osaksi, on mahdollista, että hän tulisi häviämään sen palauttamisen jälkeen annettavassa uudessa tuomiossa kokonaan.

Reformatio in pejus voi siten tulla palauttamisen jälkeen kysymykseen samoin edellytyksin kuin ylemmässä oikeudessa tapahtuvassa muutoksenhaussakin. Kun kiellon soveltaminen palauttamisen jälkeisessä menettelyssä riippuu kirjallisuudessa yleisesti esitettyjen mielipiteiden mukaan myös siitä, millä perusteella palauttaminen tapahtuu, on asianmukaista tarkastella kiellon soveltamista palauttamisen osalta erikseen.[58]

[58] Ks. XII luku.

IV HAITAN ARVIOIMISPERUSTEISTA

1. Rikostuomion muuttumismahdollisuuksista

Alemman oikeuden tuomio voi osoittautua virheelliseksi joko asiallisessa (aineellisessa) tai muodollisessa (prosessuaalisessa) suhteessa. Tuomio on asiallisesti väärä, milloin sen sisältö ja ulkoprosessuaalinen asiaintila eivät vastaa toisiaan. Jos taas oikeudenkäyntimenettelyssä on tapahtunut sellainen virhe, joka vaikuttaa tuomion pätevyyteen, on tuomio muodollisesti virheellinen.[1]

Rikostuomio voi olla asiallisesti väärä joko syyllisyys- tai rangaistuskysymyksen osalta. Jälkimmäisessä tapauksessa on kysymys lähinnä väärästä lainsoveltamisesta tai arviointivirheestä. Yleensä rangaistuskysymyksen ratkaisua rasittava virhe johtuu syyllisyyskysymyksen virheellisestä ratkaisemisesta. Tämä taas puolestaan saattaa aiheutua paitsi väärästä lainsoveltamisesta myös virheellisen eli tosioloja vastaamattoman tosiseikaston käyttämisestä ratkaisun perustana. Väärästä lainsoveltamisesta on kysymys silloin, kun tiettyä oikeussäännöstä ei joko ole otettu lainkaan huomioon tai sitten sen sisällys on ymmärretty väärin. Syytetyn viaksi luettu teko ei esimerkiksi ole lainkaan rangaistava, tai on olemassa jokin rangaistavuuden poistava peruste, taikka sitten syytetty on tuomittu rangaistukseen väärää rangaistussäännöstä soveltaen. Ratkaisun perustana käytetty tosiseikasto on väärä paitsi siinä tapauksessa, ettei täydellistä prosessiaineistoa ole onnistuttu kokoamaan, myös esimerkiksi silloin, kun todistajan lausuma, johon tuomio perustuu, osoittautuu perättömäksi.

Kun tuomio voi siten muuttua sekä syyllisyyskysymyksen että rangaistuksen osalta ja tulla lisäksi kumotuksi oikeudenkäyntivirheen perusteella, voitaisiin myös kysymystä reformatio in pejuksesta tarkastella

---

[1] Ks. myös edellä I luvussa aliv. 3 lausuttua.

kunkin tapauksen osalta erikseen. Alussa esitetyistä syistä ei rangaistusseuraamusten systemaattiseen tarkasteluun tässä yhteydessä kuitenkaan ryhdytä. Syyllisyyskysymyksen muutosta ja eräitä menettelyvirheitä koskevia ratkaisutilanteita sen sijaan tullaan tarkastelemaan lähinnä kiellon tarkoituksen kannalta. Vaikka kiellon sisältö ja haitan käsite eivät olekaan tutkimuksen ensisijaisia kohteita, on seuraavassa kuitenkin käsiteltävä kysymykseen tulevia haitan arvioimisperusteita täydellisemmän kuvan saamiseksi kiellon soveltamisesta.

2. Haitan toteamisesta yleensä

Reformatio in pejus-kieltoa sovellettaessa on muutoksenhakutuomioistuimen ratkaisua verrattava alemman instanssin antamaan tuomioon. Muutoksen haitallisuus ilmenee joko muutoksenhakijan alemmassa oikeudessa saavuttaman edun menetyksenä tai vähenemisenä taikka sitten hänen suoritettavakseen tuomitun velvoitteen lisääntymisenä.[2] Kun esim. asianomistajalle tuomittua korvausta alennetaan tai syytetylle määrättyä rangaistusta kovennetaan, voidaan puhua haitallisesta muutoksesta näiden asianosaisten kannalta.

Yleensä tuomion haitallisuuden toteaminen ei tuota suurempia vaikeuksia. Selvää on esimerkiksi, että samaa rangaistuslajia tuomittaessa merkitsee rangaistuksen määrän korottaminen syytetyn muutoksenhaun johdosta reformatio in pejusta. Mutta myös sellaisia tapauksia esiintyy, joissa on epätietoista, koituisiko ajateltu muutos yksin muutosta hakevan asianosaisen vahingoksi. Tällöin voidaan päätyä erilaiseen tulokseen valittavasta tarkastelukulmasta riippuen.

Muutoksen haitallisuutta voidaan tarkastella joko muutoksenhakijan itsensä kannalta, subjektiivisesti, tai sitten hänen mielipiteistään riippumatta, objektiivisesti. Tarkastelussa voidaan edelleen pitää silmällä joko tuomiota kokonaisuudessaan, sen lopputulosta, taikka suorittaa vertailu erikseen kunkin tuomion osan osalta. Lisäksi vertaamisessa on mahdollista ottaa huomioon yksinomaan tuomion tosiasialliset vaikutukset, jolloin

---

[2] *Sartoriuksen* (1848, 83) mukaan merkitsee reformatio in pejus »eine zweite oder spätere Entscheidung, welche für eine Partei oder auch für beide Parteien ungünstiger ist als ein entsprechendes vorhergegangenes Erkenntnis.»

muutoksesta aiheutuva oikeudellinen, juridinen haitta ei estä muuttamasta tuomiota.[3]

3. Tosiasiallinen ja oikeudellinen haitta

Haitasta kiellon yhteydessä puhuttaessa voidaan tarkoittaa joko tosiasiallista tai pelkästään oikeudellista haittaa.[4] Kun jälkimmäisessä on kysymys sellaisesta tuomion vastaisuudesta alemman oikeuden tuomioon verrattuna, joka oikeuttaa asianosaisen hakemaan muutosta, ymmärretään tosiasiallisella haitalla sitä vastoin sellaista ulkonaista kärsimystä, pahaa tai vahinkoa, jonka asianosainen joutuu todellisuudessa kärsimään tai suorittamaan tahi jota vastaavan edun hän ylemmässä oikeudessa faktillisesti menettää.[5] Muutoksenhakuinstanssin tuomio, jolla tuomittua rangaistusta kovennetaan tai vahingonkorvausta alennetaan, merkitsee tosiasiallista haittaa, edellisessä tapauksessa syytetylle, jälkimmäisessä taas asianomistajalle. Rangaistuksen lieventäminen sitä vastoin merkitsee asianomistajan kannalta ainoastaan tuomion muuttumista oikeudellisessa mielessä hänen vahingokseen. Kun virallisella syyttäjällä ei ole henkilökohtaisia intressejä oikeudenkäynnissä valvottavanaan, voidaan hänen osaltaan aina puhua vain oikeudellisesta haitasta.

Paitsi rangaistuksen ja rikokseen perustuvan korvauksen kohdalla saattaa tosiasiallinen haitta ilmetä myös rikoksen perusteella määrättävien turvaamistoimenpiteiden yhteydessä.[6] Tuomioistuimen määrättävistä turvaamistoimenpiteistä voidaan mainita ajokielto (TLL 10 §), erilaiset menettämisseuraamukset (RL 2: 16), vangitseminen (RVA 30 a §), pakkolaitoslausuma (VaarRikL 1,1 §) sekä mielisairashoitoa koskevan esityksen tekeminen (MielisairasL 35 §).[7] Vaikka sellaisten toimenpiteiden

---

3 Jaottelu noudattaa saksalaisen *Gansken* tutkimuksessaan (1960, 27 ss.) käyttämää metodia. *Gansken* tutkimus käsitteleekin juuri haitan (Nachteil) käsitettä kiellon soveltamisessa.

4 Ks. *Silber* 1924, 52, *Fischer* 1934, 28, *Haas* 1934, 40 ja *Ganske* 1960, 42 ss.

5 Ks. *Gerber* 1913, 36 s. ja *Silber* 1924, 56 ss.

6 Ks. turvaamistoimenpiteistä esim. *Alanen* 1926, *Honkasalo* 1965, 12 s., *Anttila—Heinonen* 1971, 133 ja *Lahti* 1974, 66. Nimenomaan ajokiellon osalta ks. lisäksi *R. Ellilä* 1975, 33 s., jossa kielto todetaan luonteeltaan suojaamis- eli turvaamistoimenpiteeksi, mutta samalla todetaan sen haitallisuus ajokieltoon joutuneen kannalta.

7 Kahdessa viimeksi mainitussa tapauksessa tuomioistuin ei voi itse suo-

suoranaisena tarkoituksena ei olekaan rangaistuksen kaltaisen kärsimyksen aiheuttaminen rikoksentekijälle, saattaa niistä aiheutua tuomitulle tosiasiallisesti suurtakin kärsimystä ja haittaa. Sen vuoksi on kiellettyä määrätä syytetyn valituksesta sellaista turvaamistoimenpidettä, jota alempi oikeus ei ole tuominnut samoin kuin koventaa määrättyä toimenpidettä.[8]

---

raan määrätä toimenpiteen käyttämisestä, mutta jo niitä koskevien esitysten tekemistä voidaan pitää sellaisena puuttumisena syytetyn muutoin turvattuihin intresseihin, jota kiellolla juuri suojataan.

[8] *Tirkkosen* 1936, 251 s. mukaan meillä ei de lege lata ole esitettävissä perusteita sille, että tuomioistuimella olisi vapaat kädet muunlaisiin kuin rangaistusluontoisiin seurauksiin nähden.

KKO 1952 II 98: Syytetty oli tuomittu rangaistukseen lahjoman tarjoamisesta virkamiehelle virkatoimesta, mutta lahjoman arvo oli jätetty tuomitsematta menetetyksi. Syytetyn valituksesta ei alioikeuden päätöstä voitu oikaista. — *OKa* 1951, 54: KO oli tuominnut syytetyn väkijuoman luvattomasta myynnistä, mutta hylännyt vaatimuksen rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn tuomitsemisesta menetetyksi, koska tuon hyödyn suuruudesta ei ollut esitetty selvitystä. Syytetyn yksin valittaessa HO jätti päätöksen pysyväksi kun syyttäjä oli siihen tyytynyt. KO:n puheenjohtaja tuomittiin myöhemmin rangaistukseen virkavirheestä. Samoin *Helsingin HO p. 795/28. 10. 1953* ja *OKa* 1929, 132 ja 1925, 31 s. Vrt. myös *KKO 1949 II 131:* Säännöstelyrikoksesta tuomittu oli HO:ssa vapautettu suorittamasta RO:n rikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä tuomitsemia 250.000 markkaa. KKO jätti HO:n päätöksen pysyväksi. Sen jälkeen tuomittu ilmoitti, että ao. rikostuomioiden täytäntöönpanija oli vaatinut häneltä mainittuja 250.000 markkaa, joista KKO:n päätöksessä ei ollut mainittu mitään, ja anoi, että KKO sanotun päätöksensä selitykseksi ilmoittaisi, ettei hän ollut velvollinen maksamaan valtiolle mainittua rahamäärää. Koska KKO:n päätös oli selvä siinä, ettei tuomitun ollut suoritettava valtiolle sanottuja 250.000 markkaa, joiden maksamisesta HO oli hänet vapauttanut ja joista ei tuomitun ollessa yksinään KKO:ssa valittajana ollut KKO:n päätöksessä tarpeettomasti mitään mainittu, tuomitun anomus ei aiheuttanut toimenpidettä KKO:n puolelta.

Ajoluvan menetetyksi julistamisen osalta ks. *KKO p. 82/10. 1. 1963* virkasyytejutussa, jossa alioikeus oli tuomitessaan syytetyn rangaistukseen moottoriajoneuvon kuljettamisesta alkoholin vaikutuksen alaisena 7 kk vankeuteen jättänyt määräämättä syytetyn ajoluvan menetetyksi. Syytetyn valituksesta HO alensi rangaistuksen 5 kk vankeutta, mutta ajoluvan menettämättä jättämisen osalta RO:n päätös, kun syyttäjä oli siihen tyytynyt, jäi pysyväksi. RO:n jäsenet tuomittiin myöhemmin tuomarinviran toimittamisessa tapahtuneesta virkavirheestä saamaan varoituksen.

Sitä vastoin ylemmillä oikeuksilla on tapana julistaa rikoksentekijältä takavarikkoon otettu rikoksentekoväline menetetyksi, vaikka tuomittu yksin hakee

Voitaisiinko tosiasiallisen haitan kieltämistä sitten pitää riittävänä vai olisiko kielto ulotettava koskemaan myös oikeudellista haittaa? Tämä on eräs vaikeimmista kiellon sääntelyssä ja soveltamisessa esille tulevista kysymyksistä. Sen ratkaiseminen riippuu lähinnä siitä tarkoituksesta, joka kiellolla voidaan katsoa ylipäätään olevan. Tähän kysymykseen palataan myöhemmin. Jo nyt voidaan kuitenkin todeta, että kiellon tulisi kattaa kaikki sellaiset haittatilanteet, jotka voivat estää asianosaista turvautumasta muutoksenhakuun silloin, kun siihen on perusteltua aihetta. Jos riski oikeudellisessa suhteessa tapahtuvasta vahingollisesta muutoksesta voisi saada asianosaisen luopumaan perusteltuna pitämästään muutoksenhausta, ei sanottu muutos ole luvallinen. Milloin näin tulisi tapahtumaan, riippuu rikosprosessissa kuitenkin myös muutoksenhakijan henkilöstä.[9]

Tosiasiallisen ja pelkän juridisen haitan erottaminen toisistaan ei ole

---

muutosta, jos alempi oikeus on laiminlyönyt antaa siitä lausunnon. Näin esim. Helsingin *HO:n p. 1392/16. 11. 1971.*

Vangitsemisen suhteen tilanne osoittautuu ongelmalliseksi silloin, kun alempi oikeus on jättänyt perusteluitta kahta vuotta pitemmäksi ajaksi vankeuteen tuomitsemansa syytetyn vangitsematta ja syytetty yksin hakee muutosta. Vaikka tutkintavankeusaika otetaankin kokonaisuudessaan rangaistukseen täytäntöönpanossa vähennyksenä huomioon, on katsottava, ettei ylempi oikeus saa määrätä syytettyä vangituksi ainakaan ennen muutoksenhakemuksen ratkaisemista. Vrt. kuitenkin *Vaasan HO:n p. III/79/18. 1. 1977*, josta ilmenee, että hovioikeus oli välitoimellaan julistanut mielentilatutkimukseen määräämänsä, murhapoltosta alioikeudessa yli 2 vuoden vankeusrangaistukseen tuomitun syytetyn tämän oman valituksen johdosta vangituksi. Lopullisessa päätöksessä syytetty määrättiin pidettäväksi edelleen vangittuna. Kyseisessä tapauksessa vangitseminen kylläkin joudutti mielentilatutkimuksen suorittamista, minkä lisäksi lienee otettu huomioon, että syytetty oli suorittamassa muista rikoksia tuomittuja rangaistuksia.

Pakkolaitoslausuman osalta ks. jäljempänä aliv. 69 mainittua tapausta *KKO 1946 I 12.*

Saksan liittotasavallan StPO 331 §:n 2 kohdan mukaan vain siinä nimenomaan mainitut hoitotoimenpiteet (Unterbringung in einem psychiatrischen Krankenhaus oder einer Entziehungsanstalt) ovat sellaisia turvaamistoimenpiteitä, joista tuomioistuin voi vapaasti reformatio in pejus-kiellon estämättä määrätä. Muiden turvaamistoimenpiteiden (»Massregeln der Sicherung und Besserung») osalta reformatio in pejus-kielto on sitä vastoin voimassa, ks. esim. *Bruns* 1954, 737, *Eb. Schmidt* 1954, 950 s., *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1769, *Kleinknecht* 1975, 889 ja *Ganske* 1960, 19 ss., jonka mukaan pejus-kielto koskee »alle Unrechtsfolgen ohne Rücksicht auf ihre Rechtsnatur.» Samoin *Lauckner* 1913, 76.

9 Ks. jäljempänä IX luvussa olevaa esitystä.

aina helposti suoritettavissa. Voidaan kuitenkin sanoa, että tuomioperusteiden muuttamisessa on kysymys ainoastaan oikeudellisesta haitasta. Eihän asianosaisilla pääsääntöisesti edes ole oikeudellista intressiä hakea muutosta pelkästään tuomioperusteiden osalta, vaan muutoksenhaun tulee kohdistua tuomion lopputulosta vastaan.[10] Siten muutoksenhakuinstanssi voi ratkaisussaan turvautua toisiin tuomioperusteisiin kuin alempi oikeus, jos vain niiden perusteella voidaan päätyä samaan lopputulokseen.[11]

Reformatio in pejus-kiellon soveltamisessa voidaan niin ollen rajoit-

---

10 Ks. edellä II luvussa aliv. 29 kohdalla lausuttua.

11 Erityisesti lausuttu pitää paikkansa kanteen hyväksyvien tuomioiden osalta vastaajan hakiessa yksin muutosta, ks. *Plischke* 1921, 30, *Ricci* 1955, 24 s., *Stein—Jonas—Grunsky* 1968, § 536 I 2 b, *Thomas—Putzo* 1974, 639 ja *Rosenberg—Schwab* 1974, 765. Ks. myös *KKO 1926 I 11:* Vastaajan hakiessa yksin muutosta todettiin alemman oikeuden käyttämä vahingon suuruuden laskuperuste paikkansapitämättömäksi. Siitä huolimatta voitiin ottaa huomioon toinen laskuperuste, jota alempi oikeus ei ollut hyväksynyt ja jonka avulla päästiin samaan lopputulokseen kuin alemman oikeuden tuomiossakin.

Sitä vastoin kanteen hylkäävien tuomioiden osalta voi esiintyä tapauksia, joissa ylemmän oikeuden on kiellon takia rajoituttava lausumaan tuomiossa mainittuista perusteista. Jos esim. kanne on alemmassa oikeudessa hylätty ennenaikaisena, merkitsi sen lopullinen hylkääminen muutoksenhakuasteessa reformatio in pejusta, ks. *Stein—Jonas—Grunsky* 1968, § 536 I 2 b ja *Tirkkonen* 1936, 226. Samoin olisi asianlaita, jos kantajan hakiessa muutosta tuomioon, jolla vastaajan kuittausvaatimus on hyväksytty ja kanne sen johdosta hylätty, muutoksenhakutuomioistuin hylkäisi kanteen toteennäyttämättömänä, ks. *Stein—Jonas—Grunsky* 1968, § 536 I 2 d, *Blomeyer* 1963, 527 s., *Thomas—Putzo* 1974, 639, *Rosenberg—Schwab* 1974, 766 sekä *Tirkkonen* 1936, 226 s. Jos taas kanne on vastaajan kuittausvaatimuksen johdosta osaksi hyväksytty, ja vastaaja hakee yksin muutosta, on ylemmän oikeuden lähdettävä siitä, että vastasaatava pysyy. Meillä kuittausvaatimuksen hyväksyvälle ratkaisulle ei myönnetä oikeusvoimavaikutusta joko lainkaan (*Tirkkonen* 1966, 350) tai sitten kuittausvaatimukseen sisältyvän saamisvaateen katsotaan tulevan oikeusvoimaisesti vahvistetuksi vain pro summa concurrente (*Wrede* 1943, 243 ja *Halila* 1961, 280). Toisin Ruotsin RB 17: 11, 2 ja Saksan liittotasavallan ZPO 322, 2 §. Ks. vielä *Lager* 1975 (a), 85 jonka mukaan kuittausvaatimus ei tule myöskään lainvoimasta osalliseksi.

Jos vastaaja on alemmassa oikeudessa tuomittu suoritusvelvolliseksi vain vastasuoritusta vastaan (»Zug um Zug»), merkitsisi kanteen hylkäävä päätös kantajan hakiessa yksin muutosta reformatio in pejusta, ks. *Stein—Jonas—Grunsky* 1968, § 536 I 2 f. Asia olisi samoin vastaajaan nähden, jos suoritusvelvollisuus määrättäisiinkin ehdottomaksi, ks. *Rosenberg—Schwab* 1974, 766 ja *Tirkkonen* 1936, 227.

tautua vertaamaan toisiinsa alemman instanssin ratkaisun lopputulosta ja sitä lopputulosta, johon muutoksenhakutuomioistuin on ratkaisussaan päätynyt.[12] Tämä perustuu siviiliprosessissa pohjimmiltaan siihen, etteivät tuomioperusteet tule oikeusvoimaisiksi.[13]

Kysymys tuomioperusteiden oikeusvoimasta siviiliprosessissa on kuitenkin riitainen eräiden tutkijoiden ulottaessa oikeusvoiman tietyissä tapauksissa tosiseikkoihin ja ennakkokysymyksen luonteisiin oikeussuhteisiin.[14] Jos uuden perusteen asettaminen alemman instanssin tuomiossa olevan perusteen tilalle samalla johtaisi siihen, että tuomio sanotun uuden tuomioperusteen johdosta sitoisi muutoksenhakijaa hänen vahingokseen laajemmalti kuin mitä olisi ollut asian laita alkuperäisen tuomioperusteen voimassa ollessa, ei perusteen muuttaminen ole sallittua.[15] Tämä johtaa siihen, että kieltoa sovellettaessa on verrattava toisiinsa alemman oikeuden tuomion ja jutussa annettavaksi suunnitellun ratkaisun oikeusvoimakelpoista sisällystä ja kiinnitettävä siis huomiota tuomioperusteisiinkin, jos se on välttämätöntä tuomion oikeusvoimakelpoisen sisällön toteamiseksi.[16]

Rikosprosessissa syyllisyyskysymyksen ratkaiseminen on perustana rangaistuksen määräämiselle. Rangaistuksen mittaaminen tapahtuu kuhunkin rikokseen sovellettavan rangaistusasteikon rajoissa (RL 6: 1). Syyllisyyskysymystä koskevan ratkaisun muuttaminen ei kuitenkaan ilman muuta vaikuta rangaistuksen lajiin tai määrään. Syytetty voidaan tuomita ylemmässä oikeudessa sellaisesta rikoksesta, johon sovellettava rangaistusasteikko on ankarampi kuin sen rikoksen asteikko, johon alempi oikeus oli katsonut hänen syyllistyneen tai päinvastoin, ilman että rangaistusta tarvitsisi sen johdosta muuttaa. Rikoksiin sovellettavat rangaistusasteikot ovat näet varsin väljiä peittäen usein toisensa. Siihen, onko syyllisyyskysymyksen muuttaminen edellä kuvatulla tavalla sallittua reformatio in pejus-kieltoa rikkomatta, palataan myöhemmin. Joka

12 Ks. siviiliprosessin osalta *Tirkkonen* 1936, 225 sekä rikosprosessin *Kleinfeller* 1886, 582 s., *Bennecke—Beling* 1900, 444, *Lauckner* 1913, 75 aliv. 2 ja *Engströmer* 1937, 5. Vrt. myös *Tarjanne* 1934, 161.

13 Ks. *Tirkkonen* 1966, 344.

14 Niinpä mm. *Granfelt* 1927, 98 ja *Wrede* 1943, 240 ulottavat oikeusvoiman tosiseikkoihin silloin, kun nämä ovat välttämättömiä oikeudenkäynnin kohteena olevan vaatimuksen yksilöimiselle.

15 *Tirkkonen* 1936, 226.

16 Ks. *Stein—Jonas—Grunsky* 1968, § 536 I 2 ja *Blomeyer* 1963, 527.

tapauksessa voidaan todeta, että syyllisyyskysymyksen muuttamisessa rangaistukseen puuttumatta näyttäää olevan kysymys yksinomaan oikeudellisesta haitasta.

4. Objektiivinen ja subjektiivinen tarkastelutapa

Seuraamusten ankarammuutta voidaan tarkastella joko objektiivisesti tai subjektiivisesti.[17] Objektiivisen menetelmän mukaan konkreettisten rangaistusten keskinäinen ankarammuus ratkaistaan asianomaisten rangaistussäännösten perusteella, kun taas subjektiivisessa menetelmässä ratkaiseva merkitys annetaan epäselvissä tapauksissa muutoksenhakijan ja tavallisesti syytetyn mielipiteelle. Menetelmät voivat joissakin tapauksissa johtaa erilaiseen tulokseen.

Objektiivinen menetelmä edellyttää rangaistuslajien keskinäisen ankarammuuden määrittelyä rikoslaissa. Yleisiä rangaistuslajeja on meillä vain kaksi: vankeus ja sakko (RL 2: 1). Erityisiä rangaistuksia virkamiehiä varten ovat viraltapano ja virantoimituksesta erottaminen.[18] Mainittujen rangaistusten lisäksi luetaan yleisiksi päärangaistuksiksi tavallisesti myös nuorisovankilarangaistus, elinkautiselle vankeusvangille tuomittava (valoisa) yksinäishuone (RL 2: 13,2), ehdollinen rangaistus sekä ilmoittamatta, syyttämättä ja tuomitsematta jättäminen. Erityiseksi päärangaistukseksi voidaan katsoa myös varoitus (RL 40: 21). Rangaistuksentyyppisenä seuraamuksena pidetään rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn useampikertaista menettämistä.[19] Näistä nuorisovankilarangaistuksen määrääminen sekä ilmoittamatta ja syyttämättä jättäminen eivät kuitenkaan ole tuomioistuinten määrättävissä.

Päärangaistusten ohella on olemassa lisärangaistuksia, joita voidaan käyttää ainoastaan yhdessä päärangaistuksen kanssa. Niistä mainittakoon toimen, toiminnan tai elinkeinon harjoitusoikeuden menetetyksi

---

17 *Ganske* 1960, 28 ss.

18 Ks. seuraamusjärjestelmämme osalta yleensä *Honkasalo* 1953, 7 ss. ja *Anttila—Heinonen* 1971, 133 ss.

19 Ks. *Anttila—Heinonen* 1971, 134 ja *KKO 1974 I 2:* Velvollisuus korvata valtiolle pidättämättä jätetyt veroennakot katsottu niiden yksinkertaisen määrän ylittävältä osalta rangaistusseuraamukseksi. Ratkaisussa oli kysymys syyteoikeuden vanhentumisesta.

julistaminen tai kieltäminen, joita toisinaan pidetään myös turvaamistoimenpiteinä.[20]

Sotaväen rikoslain rikkomisesta voidaan tuomita vankeuden ja sakon ohella järjestysrangaistus, joita ovat aresti ja varoitus (SRL 12 §). SRL:n lisärangaistuksia ovat sotilasarvon menettäminen eräissä tapauksissa.

Rangaistuslajeja luetellessaan laki ei mainitse mitään niiden keskinäisestä ankarammuudesta.[21] Tästä ei kuitenkaan yleensä aiheudu haittaa, koska ainakin yleisimpien rangaistuslajien välistä ankaruussuhdetta voidaan pitää selvänä. Niinpä vankeus on sakkoa ankarampi rangaistus.[22] Järjestysrangaistuksista varoitus on arestia lievempi. RL:n mukaan tuomittava varoitus on puolestaan sakkoa lievempi. Vankeus on lajiltaan ankarampi kuin aresti, kun taas arestia ja sakkoa on pidettävä keskenään yhtä ankarana ottaen huomioon, että SRL:n alainen henkilö voidaan yleisen lain mukaan tuomittaessa tuomita sakon sijasta arestiin (SRL 17 § 2 ja 3 mom.). Erityisistä päärangaistuksista viraltapano on virantoimituseroa ankarampi seuraamus. Myös vankeusrangaistusta on pidettävä virantoimituseroa ankarampana,[23] kun taas vapausrangaistuksen ja viraltapanon vertailussa ei ole olemassa objektiivista mittapuuta.

Rangaistuslajien ankaruutta osoittava skaala ei kuitenkaan yksin riitä

---

[20] Ks. esim. RL 16: 11,4; 38: 9 a; 40: 16 sekä 43: 4,2 ja 8. Aikaisemmin ko. seuraamuksia pidettiin lisärangaistuksina, nyttemmin taas yleensä turvaamistoimenpiteinä, ks. *Lahti* 1974, 520 aliv. 69 ja 70 mainitut lähteet.

[21] Rikoslain valmistelutöistä ilmenee, että RL 2: 1:ssä luetellulla rangaistuslajien järjestyksellä oli tarkoitus määrätä myös rangaistuslajien keskinäinen ankarammuus. Vuoden 1884 ehdotuksen rangaistuksia koskevan 2 luvun 1 (9) §:n 1 ja 2 momentti kuuluivat alkuperäisessä asussaan nimittäin seuraavasti: »Allmänna straffarter äro:

1. Dödsstraff för brott, vilka i 91 och 180 §§ omförmälas.
2. Tukthus.
3. Fängelse.
4. Böter.

Allmänna straffarterna äro, i förhållande till hvarandra, svårare eller lindrigare efter den ordning, hvari de nu blifvit nämnda.»

Asiantuntijana kuullun ruotsalaisen *Hagströmerin* lausunnon perusteella poistettiin lopullisesta lakiehdotuksesta kuitenkin mainittu rangaistusten ankarammuusjärjestystä koskeva säännös eikä sellaista sitten otettu itse lakiinkaan. Ks. *Hagströmer* 1884, 25.

[22] Ks. myös *Forsman* 1930, 556, *Grotenfelt* 1912—13, 36 ja *Koskinen* 1973, (a) 101.

[23] Tämä todetaan myös HE:ssä n:o 237/1972 vp., 6.

kieltoa sovellettaessa. Tuomittujen rangaistusten ankaruutta ei voida määrätä yksinomaan rangaistuslajien perusteella. Syytetty voi kyllä rangaistuslajien järjestyksestä nähdä, että sakkorangaistuksen asemesta häntä ei voida oman valituksensa johdosta tuomita vankeuteen. Mutta rangaistuslajien välinen ankaruusjärjestys ei anna vastausta siihen, onko kieltoa rikkomatta mahdollista pitentää rangaistuksen määrää, jos rangaistuslajia samalla lievennetään. Konkreettisen rangaistuksen ankaruuteen vaikuttaa lajin ohella myös määrä.

Rangaistuslajia vaihdettaessa on kiellon noudattamisen suhteen yleensä annettu ratkaiseva merkitys rikosoikeudellisille muuntamissäännöille.[24] Niinpä aikoinaan vankeusrangaistusta kuritushuonerangaistukseksi vaihdettaessa oli noudatettava rikoslain 7 luvun 5 §:ssä ollutta sääntöä, jonka mukaan muunnettaessa vankeusrangaistus kuritushuonerangaistukseksi rangaistuksia yhdistettäessä siitä oli vähennettävä neljännes. Siten neljän vuoden vankeusrangaistuksen asemesta olisi syytetyn valituksesta ollut mahdollista tuomita kolmen vuoden kuritushuonerangaistus kieltoa rikkomatta. Toisaalta jos alempi oikeus oli tuominnut kuritushuonetta, olisi syytetyn valituksesta voitu tuomita sanotun muuntamissäännöksen rajoissa pitempiaikaisempi vankeusrangaistus, esim. puolentoista vuoden kuritushuonerangaistuksen asemesta kaksi vuotta vankeutta.

Vankeusrangaistusta sakoksi vaihdettaessa taas voidaan käyttää hyväksi RL 2 luv. 5 §:stä ilmenevää muuntamissäännöstä. Sen mukaan sakkoa vankeudeksi muunnettaessa vastaa kutakin maksamatta olevaa päiväsakkoa yhden päivän vankeus. Muuntorangaistuksen täytäntöönpano tapahtuu nykyisin samanlaisissa oloissa kuin välittömästi tuomitun rangaistuksen täytäntöönpanokin (RTpA 3: 15). Jos ylemmän oikeuden syytetyn valituksesta kaavailema sakko vankeudeksi muunnettuna olisi pitempi kuin alemman oikeuden syytetylle välittömästi tuomitsema vankeusrangaistus, merkitsisi muutos objektiivisen tarkastelutavan mukaan reformatio in pejusta syytetylle.[25]

---

[24] Ks. *Kleinfeller* 1886, 609 s., *v. Kries* 1892, 116, *Brachvogel* 1893, 211, *Thode* 1896, 23 ss., *Gerber* 1913, 14 ss., *Lauckner* 1913, 62 ss., *Silber* 1924, 60 ss., *Wolf* 1931, 8 ss., *Pabst* 1934, 26 ss., *Fischer* 1934, 26 ss., *Haas* 1934, 44 ss., *Sprengel* 1937, 36, *Bernoulli* 1953, 37 ss., *Eb. Schmidt* 1954, 949 s., *Ganske* 1960, 53 ss. ja *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1762.

[25] Rikoslain 7 luvun 5 §:n säännöksestä sen alkuperäisessä muodossaan ilmenee, että yhdistettäessä sakko- ja vapausrangaistuksia keskenään oli pohjaksi pantava sakko, jos se vankeudeksi muunnettaessa oli pitempi kuin sen kanssa yhdis-

Korkein oikeus onkin plenumratkaisussaan *1948 I 15* katsonut, ettei ylempi oikeus saa syytetyn valituksesta määrätä syytetylle, jonka alempi oikeus on tuominnut rikoksesta vankeuteen, tuosta rikoksesta suurempaa sakkoa kuin se vankeudeksi muunnettuna vastasi enintään alemman oikeuden välittömästi tuomitsemaa vankeusrangaistusta.[26] Ratkaisusta ilmenevän oikeusohjeen lienee katsottava olevan voimassa olevaa oikeutta vielä nykyisinkin, sillä sen jälkeen ei ole annettu toisenlaisia ratkaisuja.[27]

---

tettävä vankeus. Laissa erotettiin siis selvästi kovemman lajinen rangaistus ankarimmasta rangaistuksesta; vaikka vankeus on lajiltaan sakkoa kovempi, voi sakko in concreto olla kuitenkin sitä ankarampi. Vuoden 1939 tapahtuneen lainmuutoksen (402/39) jälkeen ei sakkoa ja vankeutta enää yhdistetä.

[26] Po. tapauksessa KO oli tuominnut A:n ja B:n säännöstelyrikoksesta, A:n 4 kk vankeuteen ja B:n 200:aan 50 markan määräiseen päiväsakkoon, tai varojen puuttuessa pidettäväksi 180 päivää vankeudessa. Syytettyjen valituksesta Turun HO tuomitsi A:n 250:een 50 markan päiväsakkoon tai pidettäväksi enintään 180 päivää vankeudessa. Syytettyjen valituksesta KKO katsoi, ettei A:lle olisi, kun virallinen syyttäjä oli tyytynyt KO:n päätökseen, saanut hänen oman valituksensa johdosta tuomita suurempaa sakkorangaistusta kuin että se vankeudeksi muunnettuna olisi vastannut enintään KO:n hänelle tuomitsemaa vankeusrangaistusta, minkä vuoksi KKO alensi A:lle kuin myös B:lle tuomitun rangaistuksen 120 päiväsakoksi, ja oli heidän alempien oikeuksien soveltaman maksuperusteen mukaan maksettava sakkoa 6000 markkaa tai varojen puuttuessa oltava 120 päivää vankeudessa. Kolme jäsentä ei muuttanut HO:n päätöstä. Kolme jäsentä sitä vastoin alensi ainoastaan A:lle tuomitun sakon muuntorangaistuksen 120 päiväksi vankeutta.

Aikaisemmin olivat *Grotenfelt* (1912—13, 36) ja *Tirkkonen* (1936, 248) jo asettuneet KKO:n päätöksestä ilmenevälle kannalle, ja se on saanut kannatusta myöhemminkin. Ks. *Salmiala* 1948, 84 s. Ks. myös *Tirkkosen* 1936, 248 aliv. 58 selostama *KKO:n p. 1730/27. 4. 1927*, jossa syytettyyn nähden reformatio in pejuksena on pidetty sitä, että hänelle kahdesta rikkomuksesta kummastakin määrätyt neljän kuukauden vankeusrangaistukset on hänen valituksestaan muutettu kummastakin 200 päiväsakoksi (äänestys 3—2). Ks. myös *Honkasalo* 1947, 22 sekä *Tirkkonen* 1972, 429; jossa 50 päiväsakon suuruista sakkoa pidetään ankarampana kuin kuukauden vankeusrangaistusta. *Palmgren* 1948 (b), 110 sitä vastoin tuntuu kiinnittävän huomiota ainoastaan rangaistuslajiin.

[27] Vrt. kuitenkin *Salmialan* 1949, oik.tap., 13 ss. kommentoimaa ratkaisua *KKO 1948 II 328* virkasyytejutussa, jossa oli kyse siitä, oliko rangaistus määrätty RL 6: 1:n mukaisesti, kun rikoksen uusija oli tuomittu rikokseen sovellettavan lainkohdan sallimaan minimirangaistukseen 3 kk vankeutta, kun seuraamukseksi oli vankeuden ohella säädetty vähintään 75 päiväsakkoa. KKO hylkäsi virkasyytteen koska sanotusta rikoksesta saattoi seurata kolmen kuukauden vankeusrangaistusta lievempi sakkorangaistus eikä syytettyä ollut niin ollen tuomittu tuosta rikoksesta säädettyyn alimpaan rangaistukseen. *Salmialan* mukaan päätös raken-

Rikoslain muuntosäännökset ovat ainoa käytettävissä oleva mittapuu, jonka avulla vertailu kysymykseen tulevien rangaistusseuraamusten välillä voidaan kieltoa sovellettaessa objektiivisesti suorittaa. Muuntosäännöksiin perustuvalle menetelmälle, jota voidaan nimittää *yleisobjektiiviseksi* tarkastelutavaksi,[28] onkin kirjallisuudessa yleensä annettu etusija.[29] Asianosaisen henkilökohtainen arviointi muutoksen haitallisuudesta olisi kieltämättä sangen epävarma vertailuperuste. Sen omaksuminen olisi sitä paitsi ristiriidassa rikosprosessissa omaksutun virallisuusperiaatteen kanssa, jonka mukaan rikoksen julkisoikeudelliset seuraamukset on tuomarin viran puolesta määrättävä. Jos ylemmän oikeuden tulisi toimia kieltoa soveltaessaan asianosaisten ja lähinnä syytetyn toivomusten mukaisesti, voisi tapahtua, että sellainen muutos, jota yleensä pidetään vahingollisena, olisikin jossain tapauksessa suorastaan toivottu. Tällä olisi luonnollisesti haitallinen vaikutus rangaistuskäytännön yhtenäisyyden kannalta. Erityisesti sellaisten seuraamusten osalta, joiden ankarammuus voidaan objektiivisesti määritellä, ei muutoksenhakijan subjektiivisille käsityksille voida panna painoa. Ennustettavuuteen perustuvat näkökohdat tulevat myös objektiivisessa vertailussa paremmin huomioon otetuiksi. Muutoksenhakija voi muutosta hakiessaan arvioida, millainen muutos seuraamusten osalta on odotettavissa.[30]

Muuntosääntöjen käyttäminen yleisen normin tavoin kieltoa sovellettaessa on kuitenkin asetettu kyseenalaiseksi. Tällöin on viitattu siihen, että muuntosäännöt on säädetty erityisesti rikosoikeudellista tarvetta varten, joka ei välttämättä liity kiellon soveltamiseen. Muuntosäännökset palvelevat valtion intressiä, vankeusrangaistusten yhdistämistä sekä sakon muuntorangaistuksen määräämistä tuomitun maksukyvyttömyy-

---

tuisi siihen käsitykseen, että vankeus on aina ankarampi kuin sakko. Kun perusteluissa puhutaan lievemmästä sakosta, viittaa se kuitenkin siihen, että po. tapauksessa olisi voitu tuomita vankeuden asemesta sitä ankarampi sakkorangaistus. Ks. po. tapauksen johdosta myös *Miettinen* 1954, 146 aliv. 28.

28 *Ganske* 1960, 33.

29 Ks. *Kleinfeller* 1886, 609 s., *v. Ullman* 1893, 600, *Gerber* 1913, 17, *Silber* 1924, 61 ss., *Fischer* 1934, 29 s., *Haas* 1934, 44 ja 47 s., *Sprengel* 1937, 36, *Jagusch* 1953, 690, *Henkel* 1953, 424 aliv. 15, *Bruns* 1954, 733, *Mittelbach* 1955, 7 s., *Eb. Schmidt* 1957, 949 ja *Ganske* 1960, 34 s., joissa korostetaan muuntamissäännöille annettavaa ratkaisevaa merkitystä kieltoa sovellettaessa.

30 Esim. *Pabst* 1934, 29 ja *Grethlein* 1963, 142 s. antavat kuitenkin syytetyn subjektiiviselle arvioinnille ratkaisevan merkityksen silloin, kun eri seuraamuksia ei voida objektiivista mittapuuta käyttäen keskenään vertailla.

den tapauksessa. Reformatio in pejus-kielto sitä vastoin on säädetty ensisijaisesti asianosaisten ja heistä lähinnä syytetyn etua silmällä pitäen. Kiellon soveltamisessa on kysymys konkreettisesta rangaistusten vertailusta, joten ei ole itsestään selvää, että muuntosäännöksiä voitaisiin siinä analogisesti noudattaa.

Muuntosäännöksiin perustuvaa yleisobjektiivista menetelmää vastaan voidaan lisäksi huomauttaa, että rangaistuksen mittaaminen tulisi sen vallitessa muistuttamaan enemmänkin aritmeettista laskutoimitusta kuin eri näkökohdat huomioon ottavaa oikeudellista harkintaa. Viime aikoina suuntaus näyttää kuitenkin rikosoikeudessa kääntyneen kohti väljempiä säännöksiä, jolloin tuomioistuinten harkintavalta on lisääntynyt.[31]

Yleisobjektiivinen metodi saattaisi eräissä tapauksissa kieltoa sovellettaessa johtaa sitä paitsi suorastaan kohtuuttomuuksiin syytetyn kannalta. Niinpä aikoinaan vankeusrangaistuksen vaihtamista syytetyn valituksesta kuritushuoneeksi voitiin pitää reformatio in pejuksena siitä huolimatta, että vapauden menettämisaikaa olisi samalla muuntosäännösten mukaisesti lyhennetty.[32] Olihan kuritushuonerangaistus alun alkaen tarkoitettu vankeutta häpeällisemmäksi rangaistukseksi ja sen suorittamista pidettiin muutoinkin raskaampana. Vielä arveluttavampaa olisi kuitenkin ollut kuritushuonerangaistuksen voimassaolon viimeisinä vuosina tuomita sen asemesta syytetyn valituksesta pitempi, vaikkakin muuntosäännöksen rajoissa mitattu vankeusrangaistus.[33] Mainittujen vapausrangaistusten täytäntöönpanossa ei nimittäin viime aikoina ollut tosiasiallisesti suurtakaan eroa.[34]

Yleisobjektiivisen tarkastelutavan ohella voidaan puhua myös *konk-*

---

31 Tuomioistuinten harkintavallan lisäämistä merkitsevät muun muassa aikaisemman uusimissäännöstön (RL 6:1 ja 2) kumoaminen rangaistuksen mittaamis- ja enentämisperusteena sekä uusi laki ehdollisesta rangaistuksesta (135/76).

32 Näin myös *Tirkkonen* 1936, 247 sekä Saksan oikeuden osalta *v. Kries* 1880, 116 s., ja *sama* 1892, 662 ss., *Thode* 1896, 25 ss., *Brachvogel* 1893, 222, *Bennecke* 1895, 748 aliv. 25, *Lauckner* 1913, 63 ss., *Pabst* 1934, 27 ss., *Seibert* 1954, 340 s., *Eb Schmidt* 1954, 949, *Ganske* 1960, 49 ss. ja *Grethlein* 1963, 142.

Kuritushuonerangaistukseen tuomitsemiseen liittyi meillä sitä paitsi aikaisemmin kansalaisluottamuksen menettämisseuraamus.

33 Sitä ovat pitäneet kiellettynä esim. *Tirkkonen* 1936, 247 ja *sama* 1963, 222, *v. Kries* 1892, 663, *Thode* 1896, 24, *Lauckner* 1913, 65, *Bernoulli* 1953, 38 s. Toisin sitä vastoin esim. *Eb. Schmidt* 1954, 949 ja *Ganske* 1960, 54 s.

34 Ks. siitä *Lvk:n* julk. 3/1972, 6.

reettisobjektiivisesta menetelmästä.[35] Myös sen mukaan haitta on ratkaistava ulkopuolisen, puolueettoman tarkkailijan toteamien seikkojen perusteella. Siinä ei kuitenkaan voida käyttää mitään yleistä mittapuuta, esim. muuntosääntöjä, vaan muutoksen haitallisuutta on tarkasteltava kussakin yksityistapauksessa muutoksenhakijan ja lähinnä syytetyn erityisten olosuhteiden kannalta. Ratkaisevinta on se, vaikuttaisiko muutos konkreettisessa tapauksessa objektiivisesti tarkastellen muutoksenhakijan asemaan haitallisesti.

Muutoksen haitallisuutta joudutaan arvostelemaan erikseen kussakin yksityistapauksessa varsinkin silloin, kun kysymykseen tulevien eri rangaistuslajien keskinäistä ankarammuutta ei ole mahdollista muuntamissääntöjen tai muun käytettävissä olevien mittapuun puuttuessa yleisesti määrittää. Tämä koskee esim. ehdollisen vankeusrangaistuksen suhdetta ehdottomaan rangaistukseen.[36] Selvää kyllä on, että syytetyn valituksesta ei ole lupa pejus-kieltoa rikkomatta tuomita ehdollisen vankeusrangaistuksen asemesta samansuuruista ehdonta rangaistusta.[37] Mutta

---

35 Ks. *Ganske* 1960, 30 s. Sanotun menetelmän edustajista voidaan mainita *Thode* 1896, 24 s., *Wolf* 1931, 10 ss., *Pabst* 1934, 27, *Fischer* 1934, 33 ja *Grethlein* 1963, 142 s. Ks. myös *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1761: »Ob eine Verschlechterung vorliegt, ist unter Berücksichtigung der *konkreten Umstände des Einzelfalls* unter Abwägung der Nachteile zu ermitteln, die dem Angeklagten bei *objektiver Würdigung* seiner Belange zugefügt werden.» Näin myös *Bundesgerichtshof* ratkaisussaan 1974 (*BGHSt* 1974, 11).

36 Myös vankeusrangaistuksen ja viraltapanon sekä virantoimituseron tuomitsemiseen saattaa liittyä samanlaisia ongelmia. Siten kussakin tapauksessa on erikseen harkittava, voidaanko vankeuden sijasta tuomittava virantoimitusero määrätä vankeusrangaistusta pitemmäksi ja kuinka paljon, ks. *Welamson* 1971, 417 s. Viraltapano ja virantoimitusero voivat kuitenkin nykyisin tulla kysymykseen vankeusrangaistuksen sijasta vain harvoissa tapauksissa.

37 *Tirkkosen* 1936, 252 s. ja 1972, 483 mukaan ehdollista rangaistusta on pidettävä aina lievempänä seuraamuksena kuin ehdotonta rangaistustuomiota. Ehdollista rangaistusta ei voida syytetyn valituksesta määrätä ehdottomaksi siinäkään tapauksessa, ettei alempi oikeus olisi voinut ehdollista rangaistustuomiota koskevien säännösten puitteissa antaa ehdollista rangaistusta.

Toisin *Meister* 1953, 218. Vrt. myös *Engströmer* 1938, 16 s.: »Likaså bör utbyte av ovillkorlig dom kunna ske mot villkorlig och tvärtom.» Nykyisinkään ei Ruotsissa ole estettä muuttaa ehdollista tuomiota syytetyn valituksesta esim. vankeusrangaistukseksi. Ruotsissa ehdollisessa tuomiossa ei kuitenkaan määrätä rangaistusta lainkaan, vaan siinä on kysymys, ei vain rangaistuksen täytäntöönpanon, vaan samalla myös rangaistuksen määräämisen lykkäytymisestä.

Selvää on myös, ettei syytetyn valituksesta voida pidentää ehdollisen ran-

sitä vastoin voitaisiin ajatella, että ehdollinen rangaistus saataisiin muuttaa syytetyn valituksesta ehdottomaksi, jos rangaistuksen määrää samalla alennettaisiin. Tätä on perusteltu sillä, ettei rangaistuksen ehdollisuudessa ole kysymys rangaistuksen lajista eikä määrästä, vaan ainoastaan sen täytäntöönpanosta.[38] Toisaalta saattaisi olla mahdollista korottaa syytetylle tuomittua ehdotonta rangaistusta, jos se kompensoitaisiin määräämällä rangaistus ehdolliseksi.[39]

Rangaistuksen tuomitseminen ehdollisena merkitsee tuomitun kannalta etua ehdottomaan rangaistukseen verrattuna sikäli, että rangaistuksen täytäntöönpano lykkäytyy tuomiossa määrätyn koetusajan ja raukeaa sen jälkeen kokonaan, ellei tuomittu menetä sanottua etua koetusaikana tekemänsä uuden rikoksen johdosta. Ehdollisessa rangaistuksessa on itse asiassa kysymys itsenäisestä, ehdotonta rangaistusta lievemmästä rangaistuslajista.[40] Ehdollisuuteen liittyvän edun poistaminen merkitsisi

---

gaistuksen koetusaikaa, ks. myös *Majanen* 1976, 328. Niin ei voida menetellä edes siinä tapauksessa, että koetusaika olisi jo päättynyt ylemmän instanssin ottaessa asian vasta käsiteltäväkseen. Näin saattaa tapahtua siitä syystä, että koetusaika alkaa juosta alioikeuden tuomion julistamisesta silloinkin, kun tuomioon haetaan muutosta, ks. EhdRangL 3 §, jonka johdosta myös *Oikeusministeriön julk. n:o 17/1973* ehdollisen rangaistuksen uudistamisesta sekä *HE* 108/1975 II vp., 5 s. Myöskään siinä tapauksessa, että koetusaika on määrätty virheellisesti kahta vuotta lyhyemmäksi sitä ei voida syytetyn valituksesta pidentää. Vrt. myös *KKO:n p. 10. 11. 1933 (OKa* 1932, 86 aliv. 1): koetusajan pituudeksi oli määrätty 1,5 vuotta. KKO totesi sille tehdyn rangaistustuomion oikaisemista tarkoittavan esityksen johdosta koetusajan virheelliseksi, mutta katsoi, ettei sitä voitu tuomitun vahingoksi muuttaa.

38 Niinpä *Mittelbach'in* mukaan (1955, 5 ss.) olisi kyllä kiellettyä vaihtaa syytetyn valituksesta ehdollinen rangaistus saman suuruiseksi ehdottomaksi rangaistukseksi, mutta hänen mielestään ei sitä vastoin olisi estettä muuttaa ehdollista 5 kk vankeusrangaistusta 4 kk ehdottomaksi vankeusrangaistukseksi. Ks. myös *Hellmer* 1956, 715 s. ja *Preiser* 1956, 1222.

39 Siten *Mittelbach* 1955, 5 ss., *Hellmer* 1956, 715 ja *Preiser* 1956, 1222. Vrt. myös *Jagusch* 1953, 689 ja *Maasen* 1954, 4 s.

40 Itsenäisenä rangaistuslajina tarkastelee ehdollista rangaistusta myös *Heinonen* 1976, 142 ss.

Aikaisemmin on korostettu sitä, että tuomioistuimen on määrättävä ensin rangaistuksen laji ja sen suuruus tekijän syyllisyyden ja teon vahingollisuuden ja vaarallisuuden perusteella, minkä jälkeen vasta ratkaistaan kysymys rangaistuksen ehdollisuudesta. Tämä ilmenee myös äänestysmenettelyssä: Ensin äänestetään rangaistuksen lajista ja määrästä ja vasta sen jälkeen erikseen sen ehdollisuudesta, ks. *KKO 1949 II 368* sekä KKO:n *p. 2169/6. 9. 1963* ja *2633/18. 10. 1966.*

syytetyn kannalta konkreettista, rangaistuksen määrän korottamiseen verrattavaa haittaa. Ehdollisuuden poistaminen merkitsisi reformatio in pejusta syytetylle siinäkin tapauksessa, että rangaistuksen määrää

Nousiainen (1960, 9) mukaan rangaistuksen määrääminen ehdolliseksi ei ole rangaistuksen mittaamista, jolla *Nousiainen* tarkoittaa sekä rangaistuslajin valintaa että rangaistuksen määräämistä asteikon puitteissa. Rangaistuksen laadun ja suuruuden määrääminen on erotettava täytäntöönpanoa koskevasta kriminaalipoliittisesta ratkaisusta. *Nousiaisen* mukaan on kysymys ehdollisen tuomion aiheuttamasta mittaamisvirheestä, jos rangaistus vastoin konkreettisen tapauksen edellytyksiä alennetaan niihin rajoihin, että voidaan käyttää ehdollista tuomiota. Lain säätämä järjestys käännetään virheellisesti päinvastaiseksi: Ehdollista tuomiota koskeva säännöstö ratkaisee rangaistuksen määrän, vaikka lainsäätäjä on tarkoittanut ehdollisen tuomion käyttämisen riippuvaiseksi tuomitun rangaistuksen määrästä. Päinvastainen virhe on se, että tuomari, kun rikoksen perusteella määräytyvä rangaistus tulisi muodostumaan verrattain alhaiseksi, antaa pelotusnäkökohtien vuoksi korkeamman rangaistuksen määräten sen kuitenkin ehdolliseksi, ks. *Nousiainen* 1960, 247 ss. Vrt. *v. Eyben* 1950, 17, joka lukee ehdollisuuskysymyksen rangaistuksen mittaamiseen.

On huomattava, että uuden EhdRangL 1 §:n 2 mom:n mukaan vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi, jollei yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen vaadi rangaistuksen tuomitsemista ehdottomana. Ehdollisen vankeusrangaistuksen käyttö on siten ensisijaisesti sidottu yleisestävyyteen liittyviin näkökohtiin, kun sitä vastoin aikaisemmin painopiste oli syytetyn henkilöön liittyvissä seikoissa. Vanhan EhdRangL 3 §:n 1 mom:n mukaan ehdollista rangaistusta voitiin käyttää ainoastaan silloin, kun tuomitun voitiin otaksua ojentuvan, vaikkei rangaistusta pantukaan täytäntöön. Ehdollisen rangaistuksen muuttuminen ilmentää osaltaan meillä viime vuosina tapahtunutta rikosoikeudellisen ajattelun muutosta. 1960-luvun loppupuolelle saakka korostettiin vielä yksilöllisesti määräytyvien rangaistusten merkitystä, erityisestäviä seikkoja. Nykyisin sitä vastoin painotetaan enemmän oikeuskäytännön yhtenäisyyttä, rangaistuksen yleisestävää merkitystä sekä normaalirangaistuksia. Ks. *Anttila* 1975, 278 ss. sekä *Heinonen* 1976, 139 ss.

Määrätessään alemman oikeuden ehdottomana tuomitseman rangaistuksen ehdolliseksi ylemmät oikeudet ovat tähän saakka rajoittuneet toteamaan, että rangaistuksen täytäntöönpano lykkäytyy määräajan lausumatta mitään rangaistuksen lievenemisestä. Rangaistuksen ehdollisuus todetaan eri lauseessa sen jälkeen kun on lausuttu, ettei ole syytä muuttaa alemman oikeuden tuomiota. Pyydettäessä muutoksenhakulupaa KKO:lta ei ehdollista rangaistusta ole asetettu eri asemaan vastaavan suuruisen ehdottoman rangaistuksen kanssa. Syytetylle voidaan myöntää muutoksenhakulupa säännönmukaisissa tapauksissa aina, kun tuomittu vankeusrangaistus on yhdeksää kuukautta korkeampi riippumatta rangaistuksen ehdollisuudesta.

samalla alennettaisiin.[41] Sitä paitsi ei voida objektiivisesti määritellä, kuinka paljon rangaistusta olisi alennettava, jotta se samalla voitaisiin määrätä täytäntöönpantavaksi.[42]

Ehdolliseen rangaistukseen sinänsä liittyy kyllä useita tuomitun kannalta haitallisia seikkoja. Ehdollisesti tuomittu rangaistus voidaan myöhemmin määrätä koetusaikana tehdyn uuden rikoksen johdosta täytäntöönpantavaksi sen suuruisena kuin se on tuomittukin, minkä lisäksi siitä myös tehdään merkintä rikosrekisteriin. Ehdollista rangaistusta ei ole myöskään prosessuaalisessa suhteessa asetettu erityisasemaan ehdottomaan rangaistukseen verrattuna. Sen vuoksi ei voida pitää sallituna korottaa syytetyn valituksesta hänelle tuomittua rangaistusta edes sillä perusteella, että rangaistus määrätään ehdolliseksi.[43] Rangaistuksen koventaminen merkitsee aina haittaa syytetylle. Kun myös rangaistuslajin koventaminen sinänsä merkitsee syytetylle pejusta, on hänen valituksestaan kiellettyä muuttaa ehdotonta sakkorangaistusta ehdolliseksi vankeusrangaistukseksi.[44]

---

41 Tällä kannalla ovat mm. *Eb. Schmidt* 1954, 954, *Bruns* 1956, 235 ss., *Kaufmann* 1958, 299 s. ja aliv. 34, *Ganske* 1960, 98, *Kern—Roxin* 1970, 245, *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1768, *Kleinknecht* 1975, 889 s., *Komar* 1973, 71 s., *Roeder* 1963, 285 aliv. 3 ja *Bernoulli* 1953, 44 s.

42 *Tirkkonen* 1936, 254, jossa todetaan, etteivät tuomion ehdollisuus tai ehdottomuus ole rangaistukseen verrattavissa olevia, sen kanssa yhteismitallisia suureita.

43 Ks. edellä aliv. 41 mainittuja lähteitä sekä *Tirkkonen* 1936, 254.

Kiellettynä ei sitä vastoin vanhan EhdRangL:n mukaan pidetty ehdottomana tuomitun rangaistuksen muuttamista syytetyn valituksesta saman pituiseksi ehdolliseksi rangaistukseksi sillä ehdolla, että syytetty määräajassa täytti hänelle määrätyn vahingonkorvausvelvollisuuden, ks. *KKO 1949 II 12* ja *299*. Samoin *KKO p. 1676/5. 7. 1967* ja *Vaasan HO p. 5. 10. 1971 (RD 1970/113)*. Samoin *Bruns* 1956, 235 ja *Kaufmann* 1958, 299 aliv. 32. Toisin *Jagusch* 1953, 690 ja *Ganske* 1960, 100 s.

Nykyisen lain mukaan sellaista velvoitetta ei voida asettaa.

44 Näin myös Saksan liittotasavallan oikeuden osalta *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1768 sekä Itävallan osalta *Komar* 1973, 71 s.

Vrt. kuitenkin *Tirkkonen* 1936, 252 ss. ja 1972, 483, joka lausuu, että ehdollista tuomiota on pidettävä aina lievempänä rikoksen seuraamuksena kuin ehdotonta rangaistustuomiota. Tämän mukaan ei ilmeisesti olisi kiellettyä muuttaa ehdotonta sakkoa ehdolliseksi vankeudeksi.

Vrt. Ruotsin oikeuskäytännön osalta *NJA* 1967, 209, jossa vähemmistö katsoi, että kun laissa (RB 51:25) ei ole nimenomaan mainintaa sakon ja ehdollisen tuomion välisestä suhteesta, ei ollut estettä syytetyn valituksesta vaihtaa ehdotonta

Johdonmukaisuus näyttäisi vaativan, ettei ehdollista vankeusrangaistusta olisi syytetyn valituksen johdosta sallittua muuttaa myöskään ehdottomaksi sakoksi. Merkitsisihän sellainen päätös tuomion ehdollisuuteen liittyvän edun menettämistä. Näin olisi asianlaita siinäkin tapauksessa, että sakon muuntorangaistus ei ylittäisi ehdollisesti tuomitun vapausrangaistuksen aikaa. Tällä kannalla on oltu meillä oikeuskirjallisuudessa. Niinpä *Tirkkosen* mukaan ehdollista tuomiota on pidettävä aina lievempänä seuraamuksena kuin ehdotonta rangaistusta rangaistuslajista riippumatta.[45] *Anttila* puolestaan päätyy samaan lopputulokseen, vaikka hän pitää ehdotonta sakkorangaistusta ehdollista vankeusrangaistusta lievempänä. Kun sakko varojen puuttuessa joudutaan kärsimään ehdottomana vankeutena, merkitsisi ehdollisen vankeuden muuttaminen ehdottomaksi sakoksi *Anttilan* mukaan tuomitun maksukyvystä riippuen toisessa tapauksessa rangaistuksen koventamista, toisessa taas sen lieventämistä.[46]

Oikeuskäytäntö näyttää kuitenkin asettuneen joissakin ratkaisuissa toiselle kannalle. 1930-luvulta on olemassa kaksi ennakkotapausta, joissa molemmissa lausuttiin, että ehdollinen vankeusrangaistus voitiin syytetyn valituksen johdosta muuttaa täytäntöönpantavaksi sakkorangaistukseksi *(KKO 1934 II 215* ja *618).*[47] Myös viimeaikaisesta käytännöstä on löydettävissä samanlaisia ratkaisuja.[48]

---

sakkoa ehdolliseksi rangaistukseksi. Enemmistö oli kuitenkin toisella kannalla erinäisten lainkohtien (BrB 26:3 ja 36:6) ja RB:n esitöiden perusteella pitäen ehdollista tuomiota samoin kuin suojeluvalvontaa (skyddstillsyn) sakkoa ankarampana seuraamuksena. Samoin *Welamson* 1971, 418 s.

Ks. myös *Helsingin HO p. 1367/25. 11. 1971,* jossa asianomistajan valituksesta *kovennettiin* alioikeuden syytetylle tuomitsema 50 päiväsakkorangaistus 3 kuukaudeksi vankeutta, jonka täytäntöönpano määrättiin kuitenkin lykkäytymään ja *Vaasan HO p. 11. 5. 1971/RD 1969/1144,* jossa syyttäjän valituksesta muutettiin ehdottomana tuomittu sakko ehdolliseksi vankeudeksi.

45 Ks. *Tirkkonen* 1936, 25 s, ja 1972 483. *Tirkkonen* mainitsee perusteluna lisäksi, että jos ehdollinen vankeusrangaistus voitaisiin muuttaa ehdottomaksi sakoksi, niin johdonmukaisuus vaatisi, että myös ehdollinen kuritushuone olisi muutettavissa ehdottomaksi vankeudeksi.

46 *Anttila* 1960, 28.

47 Edellisessä tapauksessa syytetty tuomittiin omasta valituksestaan 2 kuukauden ehdollisen vankeusrangaistuksen asemesta ehdottomaan 60 päiväsakkoon. Jälkimmäisessä 4 kuukauden ehdollisen vankeusrangaistuksen asemesta 40 päiväsakkoon. Kummassakaan tapauksessa ei sakon muuntorangaistus ylittänyt ehdollisena tuomitun vankeuden määrää.

48 *KKO p. 2839/7. 11. 1966:* ehdollinen 4 kk vankeusrangaistus vaihdettu

Yleinen oikeustajunta tuskin pitää esim. vuoden ehdollisen vankeusrangaistuksen vaihtamista syytetyn valituksesta muutaman kymmenen päiväsakon suuruiseksi ehdottomaksi sakkorangaistukseksi rangaistuksen koventamisena, vaan päinvastoin sen lieventämisenä. Samaa mieltä voidaan otaksua olevan myös useimpien ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittujen. Syytetty tuskin jättäisi hakematta muutosta siinä pelossa, että ehdollinen vankeus muutettaisiin ehdottomaksi sakoksi. Muutoksenhakuinstanssilla on lisäksi yleensä mahdollisuus arvostella, pystyykö syytetty sakon maksamaan. Ainakaan sellaisessa tapauksessa, jolloin syytetty valituksessaan nimenomaan pyytää ehdollisen vankeuden muuttamista sakoksi, ei kielto voi olla esteenä. Ehdollisesti tuomitut vapausrangaistukset merkitään lisäksi rikosrekisteriin, mutta ei sitä vastoin sakkoja.

Myöskään sakon ja vankeuden vertailussa ei nykyisin ole käytettävissä ehdotonta ja objektiivista mittapuuta. Sakkoa vankeudeksi muutettaessa vastaa kyllä edelleenkin kutakin maksamatta olevaa päiväsakkoa yhden päivän vankeus (RL 2: 5,2). Kun muuntorangaistuksen aika kuitenkin voi olla enintään 90 päivää, on mahdollista syytetyn valituksesta vaihtaa esim. kolmen kuukauden vankeusrangaistus 100 päiväsakoksi kieltoa rikkomatta. Tuomioistuin, jossa erillinen muuntorangaistuksen määrääminen tapahtuu, saa lisäksi erityisten olosuhteiden vuoksi määrätä muuntorangaistuksen säännönmukaista aikaa lyhyemmäksikin ja eräin edellytyksin voidaan jopa antaa määräys muuntorangaistuksen raukeamisesta

---

syytetyn valituksesta ehdottomaksi 100 päiväsakoksi; *p. 1903/28. 9. 1967:* varkaudesta tuomittu 6 kk ehdollinen vankeus muutettiin 50 päiväsakkoon kun syyksilukeminen muuttui näpistämiseksi; *2134/8. 10. 1969:* vähemmistö (3—2) tuomitsi syytetyn 2 kk ehdollisen vankeusrangaistuksen asemesta 60 päiväsakkoon; *p. 75/14. 1. 1970:* 6 kk ehdollinen vankeus muutettiin 30 ehdottomaan päiväsakkoon, vähemmistö (2 jäsentä) tuomitsi 5 kk ehdolliseen vankeusrangaistukseen; *p. 254/3. 2. 1970:* 5 kk ehdollinen vankeus muutettiin 40 ehdottomaksi päiväsakoksi ja *p. 1305/15. 6. 1970:* vähemmistö muutti 5 kk ehdollisen vankeusrangaistuksen ehdottomaksi 50 päiväsakon suuruiseksi sakoksi (3—2, enemmistö alensi vankeuden 3 kuukauteen). KKO:ssa em. tapauksissa tapahtuneet äänestykset ovat harvinaisia sanotunlaisissa suhteellisen vähäisiä rikoksia koskevissa jutuissa ja osoittanevat, että pohjimmiltaan niissä on ollut kysymys siitä, onko ehdollisen vankeuden muuttaminen ehdottomaksi sakoksi sallittua.

Ks. myös LM 1966, 891 s. selostettua *Helsingin HO:n p. 1796/19. 11. 1965,* jossa HO lievensi syytetyn omasta valituksesta 2 kk ehdollisen vankeusrangaistuksen 60 päiväsakoksi. Syytetty oli ko. tapauksessa valituksessaan nimenomaan pyytänyt rangaistuksen lieventämistä ja huomauttanut siitä, että häneen nähden oli sovellettu liian ankaraa rangaistuslajia.

(RL 2: 5, 4).[49] Kun muuntorangaistus ei määräydy aina ehdottomasti kiinteän laskuperusteen mukaan, ei alemman oikeuden tuomitsemaa vankeusrangaistusta sakoksi vaihdettaessa voida tietää mahdollisen muuntorangaistuksen aikaa, jos sen määrääminen tulee lainkaan ajankohtaiseksi tuomitun maksaessa sakkonsa. Vankeuden ja sakon ankaruutta arvioitaessa ei siten voida enää antaa ratkaisevaa merkitystä muuntamissäännökselle, vaan sakko koetaan yleisesti vankeutta lievempänä silloinkin, kun sen päiväluku ylittää välittömästi tuomitun vankeusrangaistuksen ajan.[50]

---

[49] Muuntorangaistuksen tarkoituksena ei nykyään ole ensisijaisesti sakotetun saattaminen rahasakkoa vastaavaksi tarkoitetun rangaistuksen alaiseksi, vaan uhkana tehostaa sakon suorittamista, rahassa, ks. *Kom. mietintö (sakkotoimikunta) 1966: A 16.*

Aikaisemmin muuntorangaistus määrättiin jo sakkotuomiossa. Tästä kuitenkin luovuttiin vuonna 1963 (317/63) toteutuneen sakkouudistuksen yhteydessä, koska sakotetulle varattiin tilaisuus maksaa sakkonsa myös useammassa osassa. Muuntorangaistus määrättiin täytäntöönpanovaiheessa kiinteän laskuperusteen mukaan.

[50] Toisin aikaisemman muuntorangaistusjärjestelmän voimassa ollessa *KKO 1948 I 15,* ks. edellä aliv. 26 kohdalla. *Tirkkosen* mukaan (1972, 483) on kuitenkin edelleen esim. 50 päiväsakon suuruista sakkorangaistusta pidettävä ankarampana kuin yhden kuukauden pituista vankeusrangaistusta.

Luonnollisesti ylempi oikeus voi tuomitessaan syytetyn valituksen johdosta vankeuden asemesta sakkoa määrätä päiväluvun edelleen siten, ettei se ylitä vankeusrangaistuksen pituutta. Milloin kysymyksessä on kuukauden tai parin pituinen vankeusrangaistus, saattaa sitä vastaavan 30—60 päiväsakon tuomitseminen osoittautua liian lieväksi, jolloin vankeus pysytetään, vaikka syytetyn mielestä suurempikin sakko olisi vankeutta lievempi eikä sellainen muutos siten estäisi häntä hakemasta muutosta. Jos sitä vastoin etukäteen näyttää varmalta, ettei tuomittu pysty sakkojaan maksamaan, ei ole aiheellista muuttaa hänelle tuomittua vankeutta lainkaan sakoksi, vaan mahdollinen lieventäminen kohdistuu vankeusajan lyhentämiseen. Maksukykyiselle on sakko sen sijaan useimmissa tapauksissa vankeusrangaistuksen lyhentämistä edullisempi silloinkin, kun sakon päiväluku ylittää tuomitun vapausrangaistuksen pituuden.

Sakon ja vankeuden vertailussa olisi siten mielestäni otettava huomioon myös muutoksenhakijan oma mielipide. Se, mikä merkitys mainituille seuraamuksille annetaan, riippuu paljolti asianosaisen varallisuudesta. Norjalaisen *Haugen* tutkimuksesta vuodelta 1968 ilmenee, että kun kolmenkymmenen päivän vankeusrangaistuksen arvioitiin alle 12.000 kruunun vuosituloon jäävässä perheessä vastaavan keskimäärin 400 kruunun suuruista sakkoa, olisivat 40.000 kruunua tai enemmän vuodessa ansaitsevat olleet valmiit maksamaan sanotun vankeusrangaistuksen asemesta sakkoa 1.500 kruunua ja enemmänkin. Ks. myös *Anttila—Törnudd* 1970, 184 s., jossa ehdotetaan, että erilaisten seuraamusten keskinäistä

Tämä johtuu suureksi osaksi siitä, että päiväsakon rahamäärät on tähän asti vahvistettu niin pieniksi, että nekin sakkorangaistukset, joissa päiväsakkojen lukumäärä on huomattava, jäävät lieviksi. Sakon yleisestävän tehon lisäämiseksi on päiväsakkojen rahamääriä vuoden 1977 alussa tosin korotettu.[51] Tavoitteena on ollut saada sakkorangaistuksesta entistä käyttökelpoisempi vaihtoehto vankeusrangaistukselle. Päiväsakon rahamäärän määräämistä koskevan uudistuksen tarkoituksena on ollut saada aikaan muutosta myös päiväsakkojen lukumääriin. Eduskunta-asiakirjojen mukaan päiväsakon rahamäärän korottamisella pyritään myös siihen, että päiväsakkojen lukumääriä alennetaan nykyisestään huomattavasti

---

vertailua varten olisi kehitettävä »kärsimysindeksi», jotta voitaisiin osoittaa, miten suureksi keskimääräinen oikeustajunta ja asianomainen itse arvioivat eri sanktioiden aiheuttaman kärsimyksen.

Vrt. myös *HE* n:o 109/1975 II vp., 3: »Tuntuvimmatkaan sakkorangaistukset eivät tällä hetkellä muodosta vaihtoehtoa vapausrangaistuksille, koska vapausrangaistus koetaan aina sakkorangaistusta ratkaisevasti ankarammaksi seuraamukseksi.»

Ruotsissa ei kiellon katsota estävän tuomitsemasta syytetyn valituksesta vankeuden asemesta sakkoa, koska BrB 1:4:n mukaan vankeus on sakkoa ankarampi seuraamus. Jos sakko tuomitaan päiväsakkoina ei sakon päivälukuun tarvitse kieltoa sovellettaessa kiinnittää huomiota, ks. *Welamson* 1971, 417 ja *Strahl* 1955, 88 s. Muuntorangaistus ei määräydy suoraan sakon päiväluvun mukaan, ks. Lag om verkställighet av bötesstraff 20. 3. 1964.

Vrt. myös *Koskinen* 1973 (a), 102 s., jonka mukaan sakon ja vankeuden vertailu ideaalikonkurrenssin kannalta sakkoa mahdollisesti vastaavan muuntorangaistuksen välityksellä on nykyisin ideaalikonkurrenssin kannalta sangen epävarmalla pohjalla. *Koskisen* mielestä rangaistusuhkien vertailussa on lähdettävä siitä, että sakkouhka on aina lievempi kuin vankeusuhka. Jos taas joudutaan vertaamaan konkreettista muuntorangaistusta ja vankeusrangaistusta, voidaan ankaruussuhde määrätä päiväluvun mukaan.

Saksan liittotasavallassa tuli päiväsakkojärjestelmä käyttöön v. 1975 alussa. Muuntorangaistus määrätään sakon päiväluvun mukaan. Siten on katsottu, ettei sakon päiväluku voi vankeutta sakoksi muutettaessa ylittää vankeusrangaistuksen pituutta, ks. *Hanack* 1973, 661 ja *Kleinknecht* 1975, 890.

[51] Tätä merkitsee 1. 1. 1977 voimaan tullut RL 2:4 a § (650/76), jonka mukaan päiväsakon rahamääränä pidetään yhtä kolmasosaa sakotettavan keskimääräisestä kokonaispäivätulosta eli bruttotulosta, jollei sitä sakotettavan varallisuuden, elatusvelvollisuuden tai muiden maksukykyyn vaikuttavien seikkojen vuoksi ole vahvistettava suuremmaksi tai pienemmäksi. Aikaisemmin päiväsakon rahamäärä vahvistettiin nettotulon perusteella. Hallitus esitti päiväsakkojen rahamäärän korottamista siten, että päiväsakon suuruus olisi ollut 40 % kokonaispäivätulosta (HE 1975 II vp. n:o 109), mutta tätä pidettiin liian suurena.

erityisesti vähäisistä rikkomuksista tuomittavien sakkojen osalta.[52] Paitsi mahdollisesti tuomittavien muuntorangaistuksen kohtuullistuttamiseksi on viimeksi mainitulla tavoitteella luonnollinen perusta siksi, että päiväsakkojen rahamäärien noustessa uusien säännösten mukaan keskimäärin kaksinkertaisiksi, sakkojen rahamäärät nousisivat muutoin aivan kohtuuttomiksi, mitä muuten on jo ehditty julkisuudessa valittaa. Lainsäätäjän tarkoitus päiväsakkojen lukumäärien alentamisesta on luonnollisesti otettava huomioon myös vankeutta syytetyn valituksesta sakoksi muutettaessa, vaikkei sakon muuntorangaistus välttämättä määräydykään suoraan sakon lukumäärän perusteella.[53]

Se, mitä edellä on lausuttu rangaistuslajien keskinäisen ankarammuuden vertailussa ilmenevien ongelmien vaikeudesta, tulee vielä selvemmin esille silloin, kun on kysymys turvaamistoimenpiteen vaihtamisesta joko muuksi turvaamistoimenpiteeksi tai rangaistukseksi.[54] Turvaamistoimenpiteen laatua ja laajuutta määrättäessä ei oteta huomioon ensisijassa rikollista tekoa, vaan seuraamus määräytyy tekijän vaarallisuuden, erityisen hoidontarpeen tai yleensä sen asosiaalisuuden perusteella, jonka oireena rikollista tekoa pidetään. Kun seuraamuksen oikeudenmukainen suhteuttaminen teossa ilmenevään pahaan ei, toisin kuin on asian laita rangaistuksen määräämisen osalta, vaikuta ratkaisevasti toimenpiteen valintaan, on selvää, ettei turvaamistoimenpiteiden keskinäistä ja niiden sekä rangaistusseuraamusten välistä ankarammuutta voida mitään yleistä mittapuuta käyttämällä määritellä.

---

[52] Ks. *Oikm:n lso:n julk. 8/1976,* 11 s. olevaa sakko-ohjetyöryhmän ehdotusta liikkuvan poliisin käytännön mukaan eri rikoksista vaadittavien päiväsakkojen lukumäärien alenemisesta. Rangaistusmääräysmenettelyä varten on tarkoituksena antaa valtakunnalliset yleisohjeet tämän vuoden alussa.

[53] Ks. myös edellisessä aliv. mainittu sakko-ohjetyöryhmän ehdotus (s. 11), jonka mukaan silloin kun sakkorangaistusta käytetään vaihtoehtona vankeusrangaistukselle, on tuomittava käytössä olevia vankeusrangaistuksia vastaavia päiväsakkojen lukumääriä.

[54] *Vrt. KKO 1956 II 12:* alemmat oikeudet olivat RL 38:15 nojalla tuominneet valtiolle menetetyksi sen vakuuden, jonka syytetty oli tullilain 124 §:n 2 mom:n mukaisesti asettanut tulliviranomaisille saadessaan haltuunsa näiden takavarikoiman, salakuljetettujen tavaroiden kuljetukseen käytetyn autonsa. Koska tuomioistuimen asiana ei ole määrätä sanotunlaisen vakuuden menettämisestä takavarikkoon otetun tavaran sijasta, on syytetyn valituksen johdosta päätöstä oikaistu siten, että vakuuden menettämisestä annettu lausuma on poistettu ja auto julistettu valtiolle menetetyksi.

Seuraamusjärjestelmän perustuessa yksilöllisiin rangaistuksiin voisi tuntua luonnolliselta, että ylemmällä oikeudella on mahdollisuus muutoksenhakutilanteesta riippumatta vapaasti valita kysymykseen tulevista turvaamistoimenpiteistä ja rangaistuksista sellainen, jota erityisestävyyden kannalta on pidettävä sopivimpana. Näin on menetelty Ruotsissa, jossa ylempi oikeus voi syytetyn valityksesta tuomita ehdollisen tuomion asemesta vankeutta tai vaihtaa vankeusrangaistuksen turvaamistoimenpiteeksi, esim. määrätä hänet internoitavaksi.[55]

Kun turvaamistoimenpiteet tosiasiallisesti usein vaikuttavat tuomitun asemaan rangaistuksen tavoin haitallisesti, voi tuomittu itse kokea muutoksen vahingollisena, vaikka sitä erityisprevention ajatusten mukaan olisikin pidettävä tarkoituksenmukaisena. Erityisesti näin on asianlaita silloin, kun syytetty, hänen pyytäessään vapausrangaistuksen lyhentämistä, määrätään rangaistuksen sijasta laitoshoitoon ennalta määrättömän pituiseksi ajaksi. Siksi on ehdotettu, että rangaistusseuraamuksen vaihtaminen syytetyn muutoksenhaun johdosta vapaudenriistoa merkitseväksi turvaamistoimenpiteeksi tai muuksi sellaiseksi seuraamukseksi olisi sallittua ainoastaan syytetyn pyynnöstä tai hänen suostumuksensa perusteella.[56] Vaihtoehtoisena ratkaisumallina on ehdotettu, että kielto koskisi rangaistusten ohella myös turvaamistoimenpiteitä, niin että ylempi oikeus joutuisi kussakin yksityistapauksessa erikseen ratkaisemaan, aiheutuisiko muutoksesta haittaa syytetylle. Seuraamuksen vaihtamista ei voitaisi perustaa yksinomaan erityisestäviin seikkoihin. Jälkimmäinen vaihtoehto on omaksuttu mm. Saksan liittotasavallassa.[57]

---

55 Ks. jäljempänä VI lukua.

56 Ks. *Thornstedt* Forhandlingerne 1963, 227 ja 242 s., *Ekelöf* 1973, 41 sekä *Welamson* 1974, 74 s. *Strahl* (Forhandlingerne 1963, 233) sitä vastoin katsoo, että jos joku on tehnyt rikoksen, on hänen alistuttava sellaiseen seuraamukseen, jota pidetään tarkoituksenmukaisimpana rikollisuutta vastustettaessa. Rikoksentekijällä ei ole oikeutta vaatia juuri määrätynlaista, hänelle mieleisen seuraamuksen määräämistä.

57 Ks. Saksan liittotasavallan StPO:n 331 §:n osalta VI luvussa olevaa esitystä.

Meillä ei vastaavanlaisia ongelmia kiellon soveltamisen yhteydessä esiinny, koska käytössä ei ole sellaisia turvaamistoimenpiteitä, joita voitaisiin tuomita varsinaisina päärangaistuksina vaihtoehtoisesti rangaistusseuraamusten kanssa. Välillisesti ongelman aiheuttavana vaikka melko teoreettisena tapauksena on kuitenkin mainittava tilanne, jossa syytetty, joka on alemmassa oikeudessa jätetty ymmärrystä vailla olevana tekemästään rikoksesta rangaistukseen tuomitsematta,

5. Kokonaisvaltainen ja osittainen tarkastelutapa

Nyt on kysymys siitä, koskeeko kielto tuomion jokaista osaa erikseen, vai riittääkö kiellon noudattamiseen se, ettei muutoksenhakijan asema

---

hakee muutosta. Jos syytetty on mielisairashoidon tarpeessa, on tuomioistuimen tehtävä siitä mielisairaslain nojalla esitys lääkintöhallitukselle. Aikaisemmin esitetyn mukaisesti voi syytetty tällöin hakea muutosta ja vaatia syytteen hylkäämistä näyttämättömänä, jolloin myös seuraamuskysymys kävisi merkityksettömäksi. Mutta voisiko rikoksensa tunnustanut syytetty vaatia, että hänet todettaisiin ylemmässä oikeudessa syyntakeiseksi siinä tarkoituksessa, että hän vapautuisi rangaistusta haitallisempana pitämästään mielisairashoidosta? Eräässä vanhassa tapauksessa (*SOO:n p. 21. 1. 1908*) on syytetyllä katsottu olevan tähän oikeus. Ks. *JFT* 1910, 142 ss., jossa tapausta on selostettu, sekä *Tirkkonen* 1936, 239, 1940, 132, 1948, 296 ja 1972, 478 aliv. 17 sekä erään keskustelukysymyksen johdosta *JFT* 1940, 14 ss. Sanotussa keskustelussa enemmistö (18) asettui *Palmgrenin* kannattamalle, kysymykseen nähden myönteiselle kannalle, vähemmistön (12) kannattaessa alustajana toimineen *Nilssonin* kielteistä mielipidettä. Nilssonin mukaan rikostuomion perusteet, josta myös syyntakeisuutta koskevassa ratkaisussa on kysymys, eivät tule oikeusvoimaisiksi, joten perusteisiin ei myöskään saa hakea muutosta.

Ruotsissa korkein oikeus asettui vuonna 1938 plenumratkaisussa äänin 15—8 edellä esitetylle kannalle, ks. *NJA* 1938, 7. Ks. myös *Fischler* 1938, 77 s. ja *Engströmer* 1937, 21 s. Aikaisempi käytäntö oli toisenlainen, ks. *NJA* 1935, 413 ja 1936, 212.

Kyseisessä tapauksessa SOO p. 21. 1. 1908 syytetty oli liittänyt valitukseensa selvityksen siitä, että hän oli rikosta tehdessään ollut vailla täyttä ymmärrystä. Hänet myös tuomittiin ko. pahoinpitelyrikoksesta yli kahden vuoden vankeusrangaistukseen. Myös HO oli päätöksessään katsonut syytetyn olleen syyntakeisen, mutta koska häntä ei voitu oman valituksensa johdosta tuomita rangaistukseen, HO katsoi, ettei ollut ollut syytä muuttaa alioikeuden päätöstä muulla tavoin kuin että alioikeuden määräys syytetyn hoitoon saattamisesta poistettiin. HO:n päätös olisi johtanut omalaatuiseen tilanteeseen, kun syytettyä, vaikka hän oli syyntakeinen, ei tuomittu rangaistukseen, mutta toisaalta häntä ei määrätty internoitavaksikaan. SOO:n päätös on siinä suhteessa johdonmukaisempi. Samalla tavalla on menetelty myös Ruotsissa em. vuoden 1938 plenumratkaisussa. Vaikka yleisobjektiivisen tarkastelutavan mukaan ylimmän oikeusasteen ratkaisua voitaisiin ilmeisesti pitää reformatio in pejuksena, on se syytetyn omalta kannalta edullisempi siksi, että hänet katsottiin syyntakeiseksi. Välttyihän syytetty, joka todennäköisesti piti oleskelua terveiden vankien kanssa miellyttävämpänä vaihtoehtona kuin mielisairaalaa, joutumasta internoiduksi laitoshoitoon ennalta määräämättömäksi ajaksi. Ks. myös *Palmgren* 1948 (a), 17, joka lausuu, että silloin kun syytetty hakee muutosta ja vaatii, että hänet syyntakeisena tuomittaisiin rangaistukseen, ei, jos syytetyn vaatimukseen suostutaan, ole kysymys reformatio in pejuksesta, koska muutos on muutoksenhakijan vaatimuksen mukainen.

tule kokonaisuutena arvostellen huononemaan uuden tuomion johdosta.[58] Jälkimmäisessä tapauksessa alemman oikeuden hyväksymien vaatimusten hylkääminen kompensoidaan hyväksymällä eräät muut muutoksenhaun alaisessa tuomiossa hylätyiksi tulleet vaatimukset. Kokonaisvaltainen menetelmä edellyttää, että vaatimukset on arvioitavissa saman perusteen mukaan, esimerkiksi rahassa.

Milloin siviiliprosessissa esitetty vaatimus koostuu useammasta tili- tai laskuerästä, ei ole estettä muuttaa jotakin erää muutoksenhakijan vastapuolen eduksi, jollei tuomio muutu sen johdosta kokonaisuudessaan muutoksenhakijan vahingoksi.[59] Tuomiotahan ei ole mahdollista panna täytäntöön minkään erän osalta erikseen.

Jos sitä vastoin tuomiolla on ratkaistu useampia kanteessa esitettyjä itsenäisiä vaatimuksia, ei osittaista reformatio in pejusta ole katsottu sallituksi.[60] Mikäli muutoksenhaussa ei ole enää edes kysymys kaikista vaa-

---

Palmgren tuntuu siis antavan ratkaisevan merkityksen haitan arvioinnissa subjektiiviselle menetelmälle.

Edellä mainittu tilanne voi nykyisin syntyä lähinnä vain silloin, kun aikaisemmin syyntakeettomana rangaistukseen tuomitsematta jätetty syytetty katsotaan myös uutta rikosta tehdessään olleen ymmärrystä vailla mielentilatutkimusta suorittamatta ja hänet vasta ylioikeudessa todetaan uuden tutkimuksen perusteella syyntakeiseksi. Nykyisin kuitenkin rangaistuksen tuomitsematta jättäminen syyntakeettomuuden johdosta perustuu lähes poikkeuksetta mielentilatutkimuksen perusteella laadittuun asiantuntijalausuntoon, josta tuomioistuimet eivät juuri poikkea. Sitä paitsi mielisairashoitoa ei enää nähdä yhtä peloittavana seuraamuksena kuin ennen. Niinpä oikeuskäytännössä on katsottu, ettei tuomitun eduksi tehty muutoksenhaku ole esteenä mielisairashoitoa koskevan esityksen tekemiselle. Tapauksessa *KKO 1964 II 98* KO oli lainvoimaisella päätöksellään tuominnut A:n täyttä ymmärrystä vailla olevana tehdystä rikoksesta vapausrangaistukseen, minkä jälkeen oli käynyt selville, että A oli sanotun rikoksen tehdessään ollut ymmärrystä vailla. Samalla kun KO:n päätös purettiin, mikäli A oli sillä tuomittu rangaistukseen, KKO, joka katsoi, että A oli mielisairaalahoidon tarpeessa, esitti, että lääkintöhallitus määräisi annettavaksi A:lle sanotunlaista hoitoa. Vrt. myös *KKO 1970 II 49*.

58 Ks. *Tirkkonen* 1936, 222 ja *sama* 1963, Forhandlingerne (b), 3, *Welamson* 1953, 12 s., *Schultzenstein* 1903, 4 s. ja *Ganske* 1960, 35 ss.

59 Ks. *Rosenberg—Schwab* 1974, 765 ja *Tirkkonen* 1936, 223 s. Viimeksi mainittu lausuu, että kokonaistarkastelua voidaan soveltaa vain silloin, kun alemmassa instanssissa käsitellyt vaatimukset ovat toisiinsa nähden siksi epäitsenäisiä, että juttu muutoksenhaun johdosta aina kokonaisuudessaan joutuu muutoksenhakutuomioistuimeen.

60 Ks. *Tirkkonen* 1936, 222 s., *Stein—Jonas—Grunsky* 1968, § 536 I c ja *Rosenberg—Schwab* 1974, 765.

timuksista, on tuomio saanut osaksi lainvoiman eikä siihen voida siltä osin ylemmän oikeuden toimesta puuttua.[61] Mutta siinäkin tapauksessa, että muutoksenhaussa on kysymys koko tuomiosta, on kysymystä reformatio in pejuksesta tarkasteltava jokaisen vaatimuksen osalta erikseen. Käytännössä on näin edellytetty meneteltäväksi silloinkin, kun vaatimuksilla on sama peruste.[62] Kantajan kannalta osittaisella tarkastelutavalla on merkitystä täytäntöönpanoa ajatellen: Jos tuomiota voitaisiin hänen muutoksenhaustaan muuttaa vastapuolen eduksi kanteen hyväksytyiltä osin, ei sitä voitaisi panna miltään osin täytäntöön ennen kuin muutoksenhakutuomioistuin on antanut tuomionsa.

Rikosprosessin puolella ei täytäntöönpanonäkökohdilla ole samanlaista merkitystä kuin siviiliprosessissa. Se, miten reformatio in pejusta on arvosteltava, riippuu siinä lähinnä siitä, millä tavoin kiellon tarkoitus tulee parhaiten huomioon otetuksi. Jos muutoksenhakija voi olla varma siitä, ettei tuomio kokonaisuutena arvostellen muutu hänen vahingokseen, ei riski tuomion jonkin osan muuttamisesta hänen haitakseen voine yleensä olla niin suuri, että se estäisi häntä hakemasta muutosta. Tilanne muodostuu tällöin itse asiassa samanlaiseksi kuin muutoksenhaun hylkäämistapauksessa, mihin muutoksenhakijan tulee aina varautua.[63]

Ruotsissa ÄRB:n voimassa ollessa näyttää käytäntö olleen siviiliprosessin puolella kokonaistarkastelun kannalla, jolloin ei aina pidetty kiinni edes vaatimusten itsenäisestä luonteesta, ks. *Kallenberg* 1922, 180 ss. sekä *Welamson* 1953, 13 ja s. 21 ss. mainittuja oikeustapauksia. NRB:n voimaan tulon jälkeen ei sitä vastoin mainitunlaista kompensaatiota pidetä enää mahdollisena. Muutoksenhakumenettelyssä pääsääntöisesti vallalla olevasta suullisesta ja välittömästi käsittelystä johtuen ei tutkinnan ulottamista muutoksenhakijan vaatimusten ulkopuolelle viran puolesta käy päinsä edes sillä edellytyksellä, ettei kokonaistulos muuttuisi muutoksenhakijan vahingoksi, ks. *Welamson* 1953, 57. Vastapuolella on käytettävissään erityinen vastaveto, jos hän haluaa saada muutoksen edukseen.

61 *Tirkkonen* 1936, 222 s. Ks. myös *Reinikainen* 1956, 127 s. ja 316 s.

62 Tapauksessa *KKO 1969 II 59* KO oli velvoittanut A:n maksamaan B:lle palkkaa ja vuosiloman korvausta vähennettynä kuittaamiseen käytetyllä A:n saatavalla B:ltä. Kun B oli yksinään hakenut KO:n päätökseen muutosta, ei HO olisi saanut alentaa KO:n määräämää vuosiloman korvausta, vaikka A:n B:lle suoritettavaa kokonaismäärää korotettiin.

Jos saman vahinkotapahtuman perusteella kantajalle on tuomittu korvausta sekä ansion menetyksestä että kivusta ja särystä, ei esim. edellistä saa alentaa kantajan hakiessa muutosta, vaikka jälkimmäistä samalla lisättäisiin.

63 Saksalaisissa erikoistutkimuksissa puolletaan kokonaisvaltaista tarkastelutapaa. Ks. esim. *Kleinfeller* 1886, 610, *v. Kries* 1892, 662, *v. Ullmann* 1893, 559,

Seuraavassa tarkastellaan eräitä esimerkkejä kysymyksen havainnollistamiseksi. Syytetty on voitu ensinnäkin tuomita useammasta rikoksesta eri rangaistuksiin, joista on muodostettu yhteisrangaistus joko laskemalla yksikkörangaistukset yhteen täysin määrin (sakot) tai yhdistämällä vankeusrangaistukset lievennettyä lisäämisperiaatetta noudattaen (RL 7: 5). Kokonaisarvostelun mukaisen menetelmän mukaan ei olisi estettä syytetyn valituksesta korottaa jotakin yksikkörangaistusta, jollei yhteinen rangaistus sen johdosta kovene. Tämä estetään muita sakkorangaistuksia vastaavalla määrällä alentamalla, kun taas vankeusrangaistusten kohdalla samaan tulokseen voidaan lievempää lisäämistapaa noudattamalla päästä tarvitsematta edes alentaa muita yksikkörangaistuksia.

Yksikkörangaistuksen koventamisen sallimisen tueksi on vedottu siihen, ettei sillä täytäntöönpanossa ole itsenäistä merkitystä, vaan että siinä on kysymys vain rangaistuksen laskemisperusteesta.[64] Mutta kuitenkin myös yksikkörangaistusten määräämisessä on kysymys todellisesta rangaistuksen mittaamisesta. Yksikkörangaistukset on määrättävä ensin, ja yhteisrangaistus määräytyy niiden perusteella.[65] Muutoksenhaku voidaan kohdistaa erikseen kustakin rikoksesta tuomittuun rangaistukseen.

Thode 1896, 29, *Fischer* 1934, 28 ja 43, *Pabst* 1934, 38, *Haas* 1934, 53 s., *Wolf* 1931, 15 s., *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1762, *Kleinknecht* 1975, 889 ja *Seibert* 1954, 340. *Ganske* puolestaan huomauttaa, että tietyissä tilanteissa muutoksenhakutuomioistuin joutuu käyttämään myös osittaista tarkastelutapaa, jolla kannalla hän näyttää yleensäkin olevan, milloin kysymykseen tulevat tuomionosat ovat toisiinsa verrattavissa, ks. *Ganske* 1960, 42.

Welamsonin mukaan kielto oli Ruotsissa ÄRB:n aikana voimassa rikosprosessissa siinä mielessä, ettei kokonaistulosta saanut muuttaa yksin muutosta hakeneen vahingoksi, ks. *Welamson* 1953, 13. Myös NRB:n voimassa olleessa kieltoa syytetyn eduksi sovellettaessa pidetään silmällä kokonaistulosta, ks. *Welamson* 1953, 56. Tällöin ei kuitenkaan voida ottaa huomioon sellaista tekoa, jota muutoksenhakuvaatimus ei koske.

64 Siten mm. *Stenglein* 1898, § 398.

65 Tosiasiallisesti tuomioistuin voi kuitenkin ensin määritellä käsityksensä kohtuullisesta kokonaisseuraamuksesta. Näin on asianlaita esim. rangaistuksen ehdollisuutta harkittaessa. Tuomioistuimen on silti määrättävä ensin sellaiset yksikkörangaistukset, että niiden yhdistämisen kautta voidaan päätyä kaavailtuun lopputulokseen. Tuolloin yksikkörangaistuksia voidaan pitää melko summittaisen työn tuloksena, ks. *Koskinen* 1973 (a), 310. Yhtenäisrangaistusjärjestelmä, jonka mukaan ilmoitetaan vain kokonaisrangaistus, antaisi tuomioistuimelle mahdollisuuden suunnata koko energiansa kokonaisseuraamuksen asialliseen harkintaan.

Jos ylempi oikeus hylkää syytteen jostakin reaalikonkurrenssissa olevasta rikoksesta, purkautuu yhdistetty rangaistus ja jäljelle jäävistä yksikkörangaistuksista on muodostettava uusi yhdistetty rangaistus. Tällöin yksikkörangaistusten suuruus ei ole vailla merkitystä. Hovioikeuden koventama yksikkörangaistus voi myös jäädä ainoaksi rangaistukseksi, milloin korkein oikeus hylkää muita rikoksia koskevat syytteet. Kiellon täytyy sen vuoksi katsoa koskevan paitsi yhdistettyä, myös jokaista siihen kuuluvaa yksikkörangaistusta.[66]

---

[66] Tämä kanta onkin ollut vallitsevana, ks. *Tirkkonen* 1936, 249 aliv. 60 sekä Saksan oikeuden osalta *Reichsgericht*'in plenumratkaisu vuodelta 1895 (RGStr 26, 167) ja *Bundesgericht*'in ratkaisua vuodelta 1951 (*BGHSt* 1, 252 ss.) sekä kirjallisuuden osalta *v. Kries* 1892, 663, *v. Ullmann* 1893, 600, *Thode* 1896, 30, *Bennecke—Beling* 1900, 444 aliv. 35, *Binding* 1904, 279, *Gerber* 1913, 32, *Lauckner* 1913, 68, *Gerland* 1927, 413, *Wolf* 1931, 25, *Silber* 1924, 84, *Haas* 1934, 59, *Seibert* 1954, 341, *Eb. Schmidt* 1954, 955, *Ganske* 1960, 79 s., *Peters* 1966, 501 ja *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1766 sekä *Kleinknecht* 1975, 890 s. Vrt. kuitenkin *Seuffert* 1861, 71. »Das Verbot bezieht nicht auf die einzelnen Faktoren, sondern auf das Resultat der Entscheidung.» Sveitsin oikeuden osalta, ks. *Bernoulli* 1953, 42 ss.

Pitäisikö yhdistettyä rangaistusta sitten alentaa siitä syystä, että syyte jonkin rikoksen osalta hylätään tai jostakin rikoksesta tuomittua yksikkörangaistusta alennetaan? Edellisessä tapauksessa yhdistettyä rangaistusta ei voi kyllä pysyttää, milloin rikoksia on ollut vain kaksi, ja toista koskeva syyte hylätään muutoksenhaussa. Myös kahta useamman rikoksen tapauksessa voi esiintyä tilanteita, joissa aikaisemman yhdistettyä rangaistusta on joka tapauksessa alennettava. Mutta vaikka aikaisemman yhdistetyn rangaistuksen säilyttäminen olisi yhdistämissääntöjen mukaan mahdollista, on esitetty, että jonkin yksikkörangaistuksen kumoaminen aiheuttaisi johdonmukaisesti samalla myös kokonaisrangaistuksen alenemisen. Näin *Tirkkonen* 1936, 249, joka perustelee kantaansa sillä, että yhdistetty rangaistus perustuu syytetyn syyksi luetuista yksityisistä rikoksista määrättyyn rangaistukseen ja että mainituissa rikoksissa tapahtuvat muutokset välttämättömästi vaikuttavat yhdistettyyn rangaistukseen. Saksan oikeuden osalta tällä kannalla ovat olleet mm. *Bennecke* 1895, 748 aliv. 25, *Bennecke—Beling* 1900, 444, *Gerber* 1913, 34, *Lauckner* 1913, 67 s. ja *Gerland* 1927, 413.

Kyseistä kantaa voidaan kyllä pitää kriminaalipoliittisesti tarkoituksenmukaisena ja syytetyn omalta kannalta edullisena. Reformatio in pejus-kiellosta se ei kuitenkaan johdu. Kielto estää korottamasta syytetyn valituksesta rangaistusta, mutta ei sitä vastoin pysyttämästä aikaisempaa rangaistusta. Siten *BGHSt* 1957, 86 ja *v. Kries* 1892, 663 s., *v. Ullmann* 1893, 599, *Binding* 1904, 279, *Kleinfeller* 1886, 608 ss., *Thode* 1896, 29, *Haas* 1934, 61, *Eb. Schmidt* 1954, 955, *Ganske* 1960, 80 s., *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1766 sekä *Kleinknecht* 1975, 890. Ks. myös *Bernoulli* 1953, 42 s.

Vaikkei kielto siten edellytä yhdistetyn rangaistuksen alentamista jonkin

Samasta rikoksesta on mahdollista eräissä tapauksissa tuomita kaksi erillistä seuraamusta niitä keskenään yhdistämättä. Ehdollisen vankeusrangaistuksen ohella voidaan tuomita ehdoton sakko silloinkin, kun rikoksesta ei ole säädetty sakkoa, jos ehdollista rangaistusta yksinään on pidettävä riittämättömänä seuraamuksena (EhdRangL 1 § 3 mom.). Virkamies voidaan tuomita yleisen päärangaistuksen lisäksi viraltapantavaksi tai erottaa virantoimituksesta määräajaksi. Lisäksi rangaistusten ohella voidaan tuomita turvaamistoimenpiteen luontoisia seuraamuksia, esim. liikennerikosasioissa ajokielto. Sitä, kuinka paljon toista seuraamusta olisi tuolloin lievennettävä, jotta toista voitaisiin koventaa, ei voida objektiivisesti mitata, vaan ratkaisu täytyy tehdä kussakin tapauksessa erikseen.

Ehdollista vankeusrangaistusta ei kyllä ole lupa muuttaa syytetyn valituksesta ehdottomaksi edes sillä perusteella, että oheissakko samalla kumoutuisi. Käytännössä kysymys oheissakosta tulee useimmiten esille siinä tapauksessa, että muutoksenhakutuomioistuin haluaa syytetyn valituksesta muuttaa ehdottoman rangaistuksen ehdolliseksi, jota se ei kuitenkaan pidä yksin riittävänä seuraamuksena. Osittaisen tarkastelutavan mukaan oheissakon tuomitseminen uutena seuraamuksena merkitsisi reformatio in pejusta ainakin silloin, kun vankeusrangaistusta ei alenneta. Oheissakolla voisi ajatella olevan rangaistusta koventavan vaikutuksen siinä tapauksessa, että ehdollinen vankeusrangaistus määrätään myöhemmin uuden rikoksen johdosta täytäntöönpantavaksi. Mutta jollei oheissakkoa olisi lupa tuomita, voisi seuraamuskokonaisuus taas ylemmän oikeuden mielestä muodostua niin lieväksi, että muutos jäisi kokonaan tekemättä. Syytetyn kannalta ei oheissakon tuomitsemista ehdollisen vankeusrangaistuksen ohella alemman instanssin tuomitseman ehdottoman

---

yksikkörangaistuksen tultua poistetuksi, ei muiden yksikkörangaistuksen korottaminen tuolloin ole kuitenkaan mahdollista.

Luonnollisesti kiellon soveltaminen ei edellytä yhteisen rangaistuksen lieventämistä myöskään silloin, kun jotakin yksikkörangaistusta alennetaan. *Vrt. KKO 1935 I 59:* syytetty oli HO:ssa tuomittu juopumuksesta, lievästä pahoinpitelystä ja kotirauhan rikkomisesta kustakin 25:een päiväsakkoon sekä virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta 3 kk vankeuteen, mitkä rangaistukset oli yhdistetty 4 kk vankeutta. Syyttäjän hakiessa muutosta KKO totesi, ettei lievästä pahoinpitelystä olisi saanut lain mukaan tuomita 20 päiväsakkoa suurempaa rangaistusta, minkä vuoksi päätöstä oikaistiin mainitussa suhteessa mutta yhdistetty rangaistus pysytettiin kuitenkin entisen suuruisena. Yhdistetyn rangaistuksen pysyttäminen saattoi todennäköisesti johtua myös siitä, että muutoksenhakijana oli syyttäjä, jonka hyväksi kiellon ehkä katsottiin olevan tuolta osin voimassa.

vankeuden sijasta voitane pitää haitallisena muutoksena, vaikkei vankeusrangaistusta alennettaisikaan.[67] Ehdollisen vankeusrangaistuksen mahdolliseen täytäntöönpanoon ei tarvitse kiinnittää huomiota, sillä se ei liity tuomittavana olevaan rikokseen, vaan riippuu kokonaan syytetystä itsestään. Oheissakko olisi kuitenkin määrättävä sellaiseksi, että kokonaisseuraamukseen ilman sitä jäävä vajavuus juuri ja juuri täyttyy, ei niin suureksi, että vankeusrangaistusta on pakko lyhentää seuraamuskokonaisuuden kohtuullistuttamiseksi.

Myös edellä mainituissa muissa tämän ryhmän tapauksissa voi syntyä vaikeasti arvioitavia tilanteita. Jos viraltapano halutaan syytetyn valituksesta muuttaa virantoimituseroksi, niin voidaanko samalla kertaa tuomittua vankeusrangaistusta korottaa ja kuinka paljon?[68] Pakkolaitoslau-

---

67 Ainakin silloin, kun syytetty pyytää vankeusrangaistuksen määräämistä ehdolliseksi ja hän otaksuvasti pystyisi suoriutumaan sakkorangaistuksesta, voidaan oheissakko tuomita.

Ruotsissa voidaan myös syytetyn valituksesta antaa vankeusrangaistuksen asemesta ehdollinen tuomio ja sen ohessa ehdoton sakkorangaistus ks. *Beckman* 1970, 44 ja *Welamson* 1971, 419.

Ruotsin aikaisemman ehdollisesta tuomiosta annetun lain osalta ks *NJA* 1961, 545: Syytetty, joka oli hovioikeudessa tuomittu 4 kk kuritushuoneeseen, haki muutosta pyytäen ehdollista rangaistusta. Korkein oikeus määräsi rangaistuksen ehdolliseksi ja tuomitsi syytetyn lisäksi 75 päiväsakkoon á 12 kr. Samanlainen tapaus *NJA* 1962, 352.

Vaasan HO:n käytännöstä saamieni tietojen mukaan on syytetty voitu omasta valituksestaan tuomita oheissakkoon, milloin alioikeuden hänelle tuomitsema vankeusrangaistus on määrätty ehdolliseksi.

68 Vrt. *NJA* 1962, 783: Syytetty oli tuomittu alioikeudessa 6 kk kuritushuoneeseen ja sen ohella viraltapantavaksi. Syytetyn hakiessa muutosta hovioikeus korotti kuritushuonerangaistuksen 8 kuukaudeksi ja määräsi syytetyn erotettavaksi virantoimituksesta 3 kk ajaksi. Syytetty haki edelleen muutosta katsoen, ettei kuritushuonerangaistusta olisi saanut korottaa. Korkeimman oikeuden mielestä hovioikeuden tuomitsema seuraamuskokonaisuus ei ollut ankarampi kuin alioikeuden tuomitsemat rangaistukset. Ks. myös *Welamson* 1971, 421.

Vrt. *KKO p. 2761/7. 6. 1950:* syytetty oli HO:ssa tuomittu kuritushuoneeseen ja menettämään ratavartijan toimensa. Kun syytetty, joka jo ennen HO:n päätöksen antamista oli saanut eron virastaan, haki yksin muutosta, ei sijaisrangaistusta voitu tuomita. Vrt. myös *KKO 1949 II 304:* purkua pyydettiin sillä perusteella, ettei KO tuomitessaan virkamiehen rangaistukseen ollut tuominnut tätä, joka oli aikaisemmin saanut virkaeron, sijaisrangaistukseen viraltapanon sijasta. Anomus hylättiin, koska päätöksen oikaiseminen em. tavalla olisi tietänyt syytetylle tuomitun rangaistuksen koventamista.

Ks. vielä *NJA* 1967 B 19: Syytetty, joka oli tuomittu 9 kk vankeuteen ja mää-

sumaa ja ajokieltoa on myös vaikea suhteuttaa rangaistusseuraamuksiin kokonaisarvostelun kannalta. Siten on tuskin mahdollista määrätä syytettyä oman valituksensa johdosta ajokieltoon tai antaa pakkolaitoslausuma, vaikka tuomittua rangaistusta samassa yhteydessä lievennettäisiin.[69]

Rangaistuksen määräytyessä kahden tai useamman erillisen komponentin perusteella on kokonaisarvostelussa mahdollista muuttaa jotakin laskemisperustetta muutoksenhakijan vahingoksi muuttamalla jotakin toista vastaavasti hänen edukseen. Niinpä päiväsakon lukumäärää voitaisiin syytetyn valituksesta nostaa alentamalla vastaavasti sakon rahamäärää tai päinvastoin niin, ettei hänen maksettavakseen tuleva sakko tosiasiallisesti suurene. Kun päiväsakon lukumäärä määrätään tekijän syyllisyyden perusteella, ei sen korottaminen voi kuitenkaan tulla syytetyn valituksesta kysymykseen.[70] Sakon muuntorangaistus tuomitaan sitä paitsi ensisijassa juuri päiväsakon lukumäärän perusteella. Mutta olisiko sitten sallittua korottaa syytetyn valituksesta päiväsakon rahamäärää, jos lopullinen sakko ei päiväluvun alentamisen johdosta muuttuisi?

---

rätty karkoitettavaksi maasta, haki muutosta vaatien karkoittamismääräyksen poistamista ja rangaistuksen alentamista. Korkeimman oikeuden vähemmistö, joka suostui vaatimukseen karkoittamismääräyksen poistamisesta, korotti samalla vankeusrangaistuksen 10 kuukaudeksi. Samanlainen tapaus *SvJT* 1959, oik.tap. 6.

69 Ajokiellon osalta ks. edellä aliv. 8 mainittua *KKO:n p. 82/10. 1. 1963*, jossa HO ei katsonut voivansa tuomita syytetyn valituksesta tämän ajolupaa menetetyksi, vaikka rangaistusta samalla alennettiin.

Vrt. *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1771: syytetyn valituksesta on sallittua korottaa sakkorangaistusta, jos ajokielto samalla poistetaan (*BGHSt* 24, 11). Vrt. myös *Kleinknecht* 1975, 890.

Pakkolaitokseen määrätty on voimassa olevan lain mukaan päästettävä ehdonalaiseen vapauteen kun hän on kokonaan suorittanut rangaistuksensa ellei häntä edelleen ole pidettävä laissa tarkoitetulla tavalla vaarallisena, VaarRikL 15 §. Sitä vastoin elinkautisvanki voi päästä ehdonalaiseen vapauteen vain armahduksen nojalla. Siten määräaikaiseen vapausrangaistukseen liittyvää pakkolaitoslausumaa voitaisiin syytetyn kannalta pitää elinkautista vankeusrangaistusta lievempänä, ellei sitten määräaikainen vankeusrangaistus ole lähes elinkautisen rangaistuksen pituinen. Elinkautisvangit vapautuivat 1960-luvulla keskimäärin 13 vuotta rangaistusta suoritettuaan ja vain 2 % heistä oli vankilassa vielä 20 vuoden jälkeen, ks. *Anttila—Heinonen* 1971, 152. Aikaisemman eristyslain voimassa ollessa meillä on katsottu, ettei reformatio in pejus-kielto estänyt korkeinta oikeutta syytetyn valituksesta päättämästä, että hänet voitiin määrätä pidettäväksi pakkolaitoksessa kun elinkautinen kuritushuonerangaistus samalla lievennettiin määräaikaiseksi (*KKO 1946 I 12*).

70 Näin myös *Welamson* 1971, 408.

Sakon rahamääräähän ei määrätä syyllisyysasteen, vaan syytetyn maksukyvyn mukaan.

Osittaisen tarkastelutavan mukaan myös rahamäärän korottaminen sinänsä merkitsisi reformatio in pejusta syytetylle, koska se on periaatteessa sakon lukumäärästä riippumaton sakon suuruuteen vaikuttava tekijä.[71] Korkein oikeus onkin aikaisemmin katsonut, ettei syytetyn valituksesta hänelle tuomittujen päiväsakkojen rahamäärää saa korottaa (*KKO 1948 II 303*).[72]

Kysymys on kuitenkin tullut uuteen valoon vuonna 1969 toteutetun sakkouudistuksen myötä. Tuolloin sekä päiväsakkojen enimmäismääriä että muuntorangaistuksen maksimipituutta alennettiin tuntuvasti. Uudistuksen päätavoitteena oli päästä lyhyempiin muuntorangaistuksiin ja sakonsovittajien määrään tuntuvaan alenemiseen. Jotta sakkorangaistus ei kuitenkaan olisi kokonaan menettänyt merkitystään, oli päiväsakkojen

---

[71] *Welamson* 1971, 408 s.

[72] Po. tapauksessa syytetty oli tuomittu alioikeudessa rikoksesta a 6 kk vankeuteen ja rikoksesta b 100:aan 30 markan määräiseen päiväsakkoon tai varojen puuttuessa pidettäväksi 100 päivää vankeudessa. HO puolestaan tuomitsi syytetyn hänen omasta valituksestaan, a:n osalta 100:aan päiväsakkoon sekä yhdisti tämän ja b:stä tuomitun rangaistuksen 200 päiväsakoksi, jotka syytetyn oli sovitettava 100 markan mukaan päiväsakolta maksamalla sakkoa 20.000 markkaa tai varojen puuttuessa 180 päivän vankeudella. KKO, jonne asianomainen lääninhallitus oli syytetyn tekemän kirjeen johdosta asian saattanut, harkitsi oikeaksi, koska HO oli, vaikkei virallinen syyttäjä ollut valittanut alioikeuden päätöksestä, em. tavoin korottanut syytetylle b:stä tuomittujen päiväsakkojen rahamäärän 30 markasta 100 markkaan, siten oikaista HO:n päätöstä, että syytetylle sanotusta rikoksesta tuomittujen päiväsakkojen rahamäärä alennettiin alioikeuden määräämäksi 30 markaksi. Niin ollen syytetyn oli maksettava sakkoa 13.000 markkaa, mikä sakkorangaistus varojen puuttuessa oli kärsittävä, kuten HO oli määrännyt, 180 päivän vankeutena.

HO:n rikoksesta b tuomitsema sakko oli kokonaisuudessaankin noussut alioikeuden tuomitsemaa suuremmaksi sen johdosta, ettei päiväsakon rahamäärää korotettaessa ollut samalla alennettu päiväsakkojen lukumäärää tekstissä edellytetyllä tavalla. Ratkaisusta laaditun tiedonannon otsikko osoittaa kuitenkin, että KKO:n mielestä päiväsakkojen rahamäärän korottaminen on kiellettyä siinäkin tapauksessa, ettei sakon kokonaisrahamäärä kasva. — Jos tapausta tarkastellaan syytetyn kokonaisrikollisuuden kannalta, niin voidaan todeta, ettei HO:n päätös sen lieventäessä rikoksesta a tuomitun rangaistuksen sakoksi, jolloin yhteenlaskettujen sakkojen muuntorangaistus ei voinut nousta alioikeuden a:sta tuomitsemaa vapausrangaistusta suuremmaksi ilmeisestikään olisi koitunut syytetylle vahingoksi.

rahamäärää puolestaan nostettava.[73] Tällöin myös muutoksenhakutuomioistuimilla tuli prosessitilanteesta riippumatta olla mahdollisuus sakkorangaistuksen uudelleen muodostamiseen uudistuksen hengessä. Korkein oikeus katsoikin plenumratkaisussaan *1969 I 4* aikaisemmasta kannastaan poiketen, että tuomitun valituksesta on mahdollista korottaa päiväsakon rahamäärää reformatio in pejus-kiellon estämättä, kun tuomittujen sakkojen yhteismäärä ei päiväsakkojen lukumäärän alenemisen vuoksi muutu tuomitun vahongoksi.[74] Vaikka kyseinen ratkaisu liittyikin lähinnä sakkouudistuksen ylimenokauden ongelmiin, on sitä pidettävä voimassa olevana oikeusohjeena vielä tälläkin hetkellä.[75]

---

73 Ks. uudistuksen tavoitteista *Kom. miet. 1962: 8* ja *1966: A 14*. Ks. myös ennen uudistusta vallinneista epäkohdista esim. *Voipio* 1954, 236 ss. ja *Salonen* 1969, 525 ss. Uudistuksen tarkoitusta terotettiin myös oikeuskanslerin kiertokirjeessä virallisille syyttäjille. Ks. *Oka* 1969; 31 ss.

74 Po. tapauksessa alemmat oikeudet olivat tuominneet syytetyn TLL 6 §:n 1 mom:n nojalla varomattomuudesta liikenteessä 40:een 2 markan 50 pennin määräiseen päiväsakkoon eli maksamaan sakkoa 100 markkaa. KKO katsoi päätöksessään, ettei ollut syytä muuttaa HO:n päätöstä muulla tavoin kuin että syytetylle tuomittujen päiväsakkojen lukmäärä, ottaen huomioon myös että TLL 6 §:n 1 momenttiin sisältyvä rangaistusasteikko oli RL 2 luvun 4 §:n muutoksen sisältävän 17. 1. 1969 annetun, seuranneen kesäkuun 1 päivänä voimaan tulleen lain johdosta tullut rikoksen tekoaikana voimassa ollutta vastaavaa säännöstä lievemmäksi, jollaisena sitä oli sanottuun tekoon sovellettava, alennettiin 15 päiväsakoksi, jotka syytetyn tuli suorittaa, kun hänen päiväsakkonaan oli pidettävä 5 markkaa, maksamalla sakkoa 75 markkaa. Kaksi jäsentä alensi tosin päiväsakkojen lukumäärän 15 päiväsakoksi, mutteivät korottaneet päiväsakkojen rahamäärää. He eivät kuitenkaan perustelleet rahamäärän pysyttämistä sillä, että se olisi merkinnyt reformatio in pejusta. Kaksi jäsenistä ei taas muuttanut päiväsakkojen lukumäärää, joten he eivät voineet puuttua myöskään päiväsakkojen rahamäärään.

75 Toisenlaisiakin käsityksiä on kyllä esitetty. Ks. Vaasan hovioikeuspiirin tuomareiden vuoden 1969 neuvottelukokouksesta laadittua pöytäkirja (moniste) s. 60, jossa *Alkio* on esittänyt, että jos tuomittu yksin valittaa, ei HO voi korottaa päiväsakon markkamäärää. *Voipio* yhtyi Alkion käsitykseen ja katsoi, että jos syytetty tulee yksin HO:een, päiväsakon rahamäärä ei ole nostettavissa, vaikkei sakko kokonaisuudessaan suurenisikaan.

Kun vuoden 1977 alussa voimaan tulleella RL 2 luvun muutoksella on päiväsakon rahamäärää korotettu, seuraa ns. lievemmän lain periaatteesta (RVA 3 §), ettei uutta lakia voida soveltaa vanhan lain aikana tehdystä rikoksesta sakkoa määrättäessä tai vaadittaessa. Jos rikos on tehty vanhan lain voimassaollessa, ei ylempi oikeus saa syytetyn valituksesta korottaa päiväsakon rahamäärää uutta lakia soveltaen edes sillä edellytyksellä, että päiväsakon lukumäärää vastaavasti

Tutkintavankeusajan vähentämisen (RL 3: 11) osalta on myös mahdollista päätyä kiellon soveltamisessa erilaiseen tulokseen valitusta tarkastelutavasta riippuen. Kokonaisarvostelun mukaan ei ylemmällä oikeudella olisi syytetyn valituksesta estettä alentaessaan rangaistusta oikaista samalla tutkintavankeuden vähentämisessä syytetyn eduksi koitunutta virhettä, kunhan täytäntöönpantava rangaistus ei tule ankarammaksi. Jos taas tutkintavankeutta tarkastellaan erillisenä seuraamuksena, ei kyseinen muutos ole luvallinen.[76]

Viimeksi mainittua kantaa tukee tutkintavankeusajan nykyisin voimassa oleva vähentämistapa, joka korostaa vähennyksen itsenäistä merkitystä. Tuomiossa määrätään ensin rikoksesta tuleva rangaistus, josta sitten vähennetään tutkintavankeutta tosiasiallisesti vastaava aika.[77] Tuo-

---

alennetaan. Mutta jos päiväsakon rahamäärä on määrätty vanhankin lain mukaan liian alhaiseksi, saadaan sitä sanottua lakia soveltaen korottaa edellyttäen että samalla on aihetta alentaa päiväsakon lukumäärää. Sakkouudistuksen ylimenokauden osalta on huomattava myös, että vuoden 1969 uudistuksessa alennettiin nimenomaan päiväsakkojen lukumääriä koventamatta päiväsakon rahamäärän arvioimisperusteita, ks. *Salonen* 1969, 531 s. Sitä vastoin vuonna 1977 voimaan tullut uudistus koskee nimenomaan sakon rahamäärän korottamista, mutta päiväsakkojen lukumääriä ei laissa ole alennettu.

[76] Tutkintavankeusajan lyhentäminen rangaistusta alentamatta merkitsisi syytetylle reformatio in pejusta ks. *Grotenfelt* 1912—13, 97, *Tirkkonen* 1936, 247 aliv. 57 ja *sama* 1948, 298 s., *R. Ellilä* 1949, 245, *Bernoulli* 1953, 45 ja *Ganske* 1960, 95. Tapauksessa *KKO 1957 II 55* ei tuomiota voitu oikaista syytetyn vahingoksi, kun HO oli vähentänyt rangaistuksesta viiden päivän asemesta, jotka tuomittu todellisuudessa oli ollut vapautensa menettäneenä, kaikkiaan kaksi kuukautta.

[77] Nykyisin voimassa olevan RL 3: 11:n (377/73) mukaan tuomioistuimella ei ole enää harkinnanvaraa siinä, kuinka paljon rangaistuksesta on tutkintavankeuden johdosta vähennettävä kuten asianlaita oli aikaisemmin. Kysymys tutkintavankeusajan oikaisemisesta tulee niin ollen ylioikeuksissa esille vain silloin, kun alempi oikeus on laskenut ajan väärin tai jos sama tutkintavankeus on erehdyksestä tai tietämättömyydestä johtuen vähennetty useamman kerran. Jos syytetty on tuomittu sakkoon tai virantoimituksesta erotettavaksi, voidaan rangaistuksesta kuitenkin tehdä tosiasiallista tutkintavankeusaikaa suurempikin vähennys, sillä tutkintavankeutta pidetään mainittuja seuraamuksia ankarampana, ks. *HE* n:o 237/1972 vp., 6.

Vuoden 1977 alussa voimaan tulleen RTpA 2 luv. 2 a §:n uusilla säännöksillä (958/76) pyritään siihen, että samaa vapaudenmenetysaikaa koskeva RL 3: 11:n nojalla tehty vähennys otettaisiin täytäntöönpanossa vähennyksenä huomioon vain kerran ja ettei vähennystä tuomitun hyväksi tehdä siltä ajalta, jona hän on

mioistuin ei myöskään laske tuomiossa lopullista täytäntöönpantavaa rangaistusta, vaan se tapahtuu täytäntöönpanossa. Asianosaiset voivat tuolloin itse todeta, onko vähentäminen oikein suoritettu.[78] Tutkintavankeuden vähentämisellä ei toisaalta ole mitään itseisarvoa, vaan sen tarkoituksena on rikoksesta tulevan rangaistuskärsimyksen kuittaaminen saman rikoksen johdosta jo ennen tuomiota kärsityllä seuraamuksella.[79] Tutkintavankeuden ja vankeusrangaistuksen suorittamisessa ei nykyisin juuri ole eroa, joten vankeusrangaistuksen lyhentäminen kompensoisi

---

samanaikaisesti suorittanut vankeusrangaistusta tai sakon muuntorangaistusta. Kun vähennyksen tekevällä tuomioistuimella ei ole aina käytettävissään tätä varten tarpeellisia tietoja, on uusien säännösten mukaan ao. rangaistuslaitoksen johtajan tehtävä ratkaisu tuomioistuimen päätöksessä tehdyn vähennyksen joko kokonaan tai osaksi huomioon ottamatta jättämisestä. Tämä edellyttää, että tuomioistuin päätöksessä ja sitä vastaavassa täytäntöönpanoilmoituksessa mainitaan RL 3:11:n vähennyksen ohella myös vapaudenmenetystä vastaava kalenteriaika.

Uudistus ei aiheuta muutosta itse vähennyksen tekemiseen. Jos alempi oikeus on määrännyt rangaistuksesta vähennettäväksi pitemmän ajan kuin minkä vapaudenmenetys on todellisuudessa kestänyt, on muutoksenhakutuomioistuin siihen syytetyn valituksesta sidottu, ellei itse rangaistusta samalla alenneta. Rangaistuslaitoksen johtajalla ei liene myöskään oikeutta jättää tuomioistuimen tekemää vähennystä osaksi huomioon ottamatta sillä perusteella, että vähennys on laskettu väärin syytetyn eduksi. Toisin on sitä vastoin asian laita, milloin vähennyksen tekemisessä oleva virhe perustuu siihen, että vähennys on luettu tuomitun hyväksi siltäkin ajalta, jona on samanaikaisesti suorittanut muuta vapausrangaistusta, mitä virhettä ylempi oikeus ei ole voinut oikaista syytetyn valituksesta.

Tekstissä tarkoitetaan tutkintavankeudella vain ennen alemman oikeuden tuomion antamista kulunutta vapauden menetystä. Muutoksenhakutuomioistuimella on oikeus tarkastaa alemman oikeuden tuomiota tutkintavankeusajan vähentämisen osalta omasta aloitteesta. Lain sanamuoto näyttää edellyttävän sitä. Ks. myös *HE* n:o 41/1966 vp., *R. Ellilä* 1949, 245 s., *Grotenfelt* 1912—13, 97 ja *Honkasalo* 1953, 175. Käytännössä on katsottu, että ylemmän oikeuden tulee puuttua syytetyn vahingoksi virheelliseen tutkintavankeusajan vähentämiseen silloinkin, kun se on johtunut sellaisesta rikoksesta, josta muutoksenhaussa ei enää ole edes kysymys.

78 Muutoksenhaku on mahdollista rajoittaa yksinomaan tutkintavankeuden vähentämiseen, ks. *KKO 1964 II 95* ja *1973 II 58*.

79 *R. Ellilän* mukaan (1949, 108 ss.) tutkintavankeuden vähentämisinstituutti on parhaiten luonnehdittavissa kompensaatioajatukselle rakentuvaksi oikeussäännöstöksi sui generis.

täysin vähennyksen lyhennyksen.[80] Siten kokonaisvaltainen tarkastelutapa näyttäisi syytetynkin kannalta riittävän kiellon soveltamisessa.[81]

---

[80] Aikaisemmin on tutkintavankeutta pidetty meillä toisinaan jopa vapausrangaistuksen täytäntöönpanoa ankarampana seuraamuksena, ks. *HE* n:o 237/1972 vp, 5. Nykyisin tutkintavangin vapautta rajoitetaan vain siinä määrin kuin vangitsemisen tarkoitus sekä vankilassa pitämisen varmuus ja järjestyksen säilyminen edellyttävät, ks. L tutkintavankeudesta (615/74).

[81] Näin myös *R. Ellilä* 1949, 325 ja *Tirkkonen* 1936, 248 aliv. 57 sekä Saksan oikeuden osalta *Lauckner* 1913, 67, *Gerland* 1927, 413, *Wolf* 1931, 15 s., *Pabst* 1934, 38, *Eb. Schmidt* 1954, 950 ja *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1765 s.

KKO 1966 II 30: HO oli tuominnut elinkautista kuritushuonerangaistusta kärsineen syytetyn hänen ehdonalaisessa vapaudessa ollessaan tekemästä rikoksesta menettämään sanotun ehdonalaisen vapautensa ja pidettäväksi 5 kk valoisassa yksinäishuoneessa, josta oli RL 3:11 nojalla vähennettävä 15 päivää. Syytetyn valituksesta KKO poisti HO:n lausunnon tutkintavankeusajan vähentämisestä, koska valoisa yksinäishuonerangaistus ei ollut sellainen, mistä RL 3:11 nojalla voitiin vähentää vapaudenmenetystä vastaava määrä, mutta tutkiessaan jutun muutoin ja ottaen tällöin myös huomioon mainitun lausuman poistamisen, harkitsi oikeaksi alentaa syytetylle tuomitun rangaistuksen 4 kk valoisaa yksinäishuonetta. — *KKO p. 1298/30. 5. 1969:* RO oli vähentänyt rangaistuksesta RL 3:11 nojalla 32 päivää. HO vähensi syytetyn valituksen johdosta vain 23 päivää, mutta alensi samalla rangaistuksen 1 vuodesta 10 kuukauteen kuritushuonetta. KKO ei puuttunut ko. vähennykseen, josta syytetty ei ollut siellä huomauttanut. Vrt. myös *EOA* 1965, 76 s. selostettua hovioikeusratkaisua.

Sitä vastoin sakosta ja virantoimituserosta tehtävän vähennyksen osalta kysymykseen on suhtauduttava varovaisemmin. Kun tutkintavankeutta on pidettävä mainittuja seuraamuksia ankarampana, ei ole olemassa mitään yleistä mittapuuta, jota muutosta tehtäessä voitaisiin seurata.

V HISTORIALLINEN KATSAUS

1. Reformatio in pejus-termin alkuperä

Reformatio in pejus-termin alkuperää on etsitty roomalaisesta oikeudesta. Eräiden tutkijoiden mukaan kyseinen käsite olisi myös todella peräisin roomalaisista oikeuslähteistä.[1] Tällöin on viitattu *Ulpianuksen* (170—228) seuraavaan lausumaan (L 1 pr. Dig. de appell. et rel. 49,1):

»Appellandi usus quam sit frequens, quamque necessarius, nemo est qui nesciat, quippe quum iniquitatem judicantium vel imperitiam recorrigat, licet nonnunquam bene latas sententias *in pejus reformet;* neque enim utique melius pronuntiat, qui novissimus sententiam laturus est.»

Reformatio in pejuksesta siinä merkityksessä kuin mikä sillä on nykyisessä juridisessa kielenkäytössä ei Ulpianuksen kirjoituksessa kuitenkaan ollut kysymys.[2] Ulpianus on tahtonut sanoa, ettei instanssijärjestys ole mikään tuomarin pätevyyden mittapuu eikä ylemmän oikeuden tuomio ole aina juridisesti parempi kuin alemman oikeuden tuomarin antama tuomio. Missään tapauksessa lausumassa ei ole kysymys muutoksenhakijan aseman muuttumisesta alemman oikeuden tuomioon verrattuna. Ulpianuksen kirjoituksesta ei myöskään voi päätellä, oliko roomalaisessa oikeudessa muutoksenhakuinstanssilla oikeus muuttaa tuomiota muutoksenhakijan vahingoksi.

Tarkkaa ajankohtaa, jolloin sanontaa on alettu käyttää täsmällisessä

---

1 Mm. *Sartorius* 1848, 83 ss., *Thode* 1896, 53 ja *Keber* 1892, 61 johtavat kiellon alkuperän Ulpianuksesta.

2 Ks. *Schultzenstein* 1903, 31, *Lauckner* 1913, 1 ss., *Sprengel* 1937, 2 s. ja *Silber* 1924, 2, jotka ovat sitä mieltä, ettei Ulpianuksella ole yhteyttä pejus-kiellon kanssa.

juridisessa merkityksessä, on vaikea määrittää. Näyttää kuitenkin ilmeiseltä, ettei sitä vielä 1700-luvulla tunnettu, vaan että sitä ryhdyttiin käyttämään saksalaisessa kirjallisuudessa vasta 1800-luvun alkupuolella. Ensimmäisenä sitä lienee käyttänyt *Gönner* vuonna 1802 ilmestyneessä siviiliprosessioikeuden käsikirjassaan kirjoittaessaan seuraavasti: . . .» man sollte denken, dass ein Urteil in Rücksicht dessen, welcher kein Rechtsmittel ergriffen hat, auch bei einem von seinem Gegner gebrauchten Rechtsmittel in dem Sinne rechtskräftig werde, dass er dasselbe nicht mehr anfechten, eine Abänderung desselben zu noch grösserem Nachteil seines Gegners (reformatio in peius) nicht fordern kann.»[3] Gönnerin teoksen ilmestymisen jälkeen alkoivat myös muut käyttää reformatio in pejus-käsitettä, vaikka toisinaan vielä turvauduttiin sellaisiin sanontoihin kuin »in peius erkennen» tai »in durius abändern». 1850-luvun paikkeilla termi reformatio in peius tuli yleisesti hyväksytyksi.

2. Roomalainen oikeus

Varhaisemmalla ajalla tuomiovalta kuului julkisen elämän alueella kuninkaalle, joka muodosti samalla sekä ensimmäisen että viimeisen instanssin. Kun muutoksenhakumahdollisuutta ei ollut, oli reformatio in pejus sen ajan roomalaisille tuntematon käsite.

Kuninkaanvallan lakattua 510 e.Kr. siirtyi ylin tuomiovalta konsulille. Varsinainen muutoksenhakukeino, *appellatio*, syntyi vähitellen konsulinvallan rajoittamiseksi muodostetusta oikaisukeinosta *provocatio ad populum* (*lex Valeriae Horatiae* 449). Mutta reformatio in pejuksen mahdollisuus näyttää vielä tuolloin olleen tuntematonta sekä siviili- että rikosjutuissa, vaikkei toisaalta ollut olemassa mitään nimenomaista pejus-kieltoa.[4] Asianosaisilla oli prosessissa yleensä hallitseva asema. Niinpä tuomarilla oli muutoksenhaussa vain valta hyväksyä tai hylätä muutoksenhakemus asianosaisten esittämillä perusteilla.

Keisari *Justinianuksen* hallituskaudelta (527—565) peräisin olevassa *lex amplioremissa* todetaan aluksi, ettei asianosaisella ollut ollut aikaisemmin mahdollisuutta saada muutosta edukseen, ellei hän ollut itse sitä

[3] *Gönner* 1802, 163. Ks. myös *Lauckner* 1913, 5.

[4] Ks. *Lauckner* 1913, 30 ss. sekä siinä mainitut lähteet. Siviiliprosessin osalta *Malss* 1916, 13 ja *Plischke* 1921, 1.

hakenut.[5] Nyt sitä vastoin määrättiin, että sellainen mahdollisuus tuli varata vastapuolelle. Tämä saattoi tapahtua joko siten, että paikalle tullut vastapuoli pyysi muutosta edukseen tai siten, että tuomari poissaolevan vastapuolen puolesta tavallaan liittyi muutoksenhakuun. Tuomarilla oli siten eräänlainen kaksoisrooli. Kun toinen asianosaisista haki muutosta, katsottiin muutoksenhaun devolutiivisen vaikutuksen ulottuvan myös vastapuolen hyväksi. Jos vastapuoli tuli saapuville, voitiin muutos tavallisesti tehdä hänen edukseen ilman nimenomaista vaatimustakin (*communio appellationis*). Jollei muutoksenhakemusta ollut rajoitettu tiettyyn tuomion osaan, katsottiin sen tarkoittavan tuomiota kokonaisuudessaan (*simpliciter*). Jos taas hakemus oli rajoitettu tiettyyn osaan (*capitula*), ei muuta osaa tutkittu.

Puheena olevaa lakia voidaan hyvällä syyllä pitää muutoksenhakumenettelyssä nykyisin esiintyvän liittymisoikeuden esikuvana.[6] Voidaanko sitä myös pitää osoituksena siitä, että reformatio in pejus oli sallittua, riippuu luonnollisesti siitä, kuinka tiukasti halutaan pitää kiinni kiellon teknisluontoisesta määritelmästä.[7] Lex ampliorem koski sitä paitsi vain riita-asian oikeudenkäyntiä. Kuitenkin saattoi Rooman suuruuden aikana useimmista rikoksista seurata vain yksityisoikeudellinen rangaistus, sakko. Nämä yksityisdeliktit käsiteltiin samassa järjestyksessä kuin riita-asiatkin. Myös julkisia deliktejä koskeva muutoksenhaku lienee ollut samanlaista kuin riita-asioissakin, milloin muutoksenhaku oli ylipäätään edes sallittua.[8]

---

5 *Lex ampliorem* (C 7, 62, 39, 1).

6 Ks. esim. *Walsmann* 1928, 11 ss. ja *Lenhardt* 1933, 3 ss.

7 Niinpä esim. *Sartorius* 1848, 91 katsoo, ettei kysymyksessä ollut reformatio in pejus, koska tuomiota voitiin muuttaa muutoksenhakijan vahingoksi myös vastapuolen vaatimuksesta, mitä mainittu tutkija ei pidä reformatio in pejuksena, samoin *Sprengel* 1937, 6 s, toisin *Lauckner* 1913, 31 s.

8 Ks. *Thode* 1896, 54 ja *Lauckner* 1913, 31 ss. Osoituksena reformatio in pejuksesta viitataan *Ammianus Marcellinuksen* kertomukseen, jonka mukaan eräs *Lollianus* joutui prefektin tuomiosta valittaessaan ojasta allikkoon, kun hänet valituksensa johdosta tuomittiin kuolemaan, ks. *Keber* 1892, 59 ss., *Thode* 1896, 54 ja *Lauckner* 1913, 34. Toisten mukaan kyseessä oli kuitenkin yksi ja sama tuomio, ks. *Seuffert* 1861, 31 aliv. 68. Sellaisista rikoksista, joista tuomitun rangaistuksen täytäntöönpanoa ei katsottu voitavan tekijän vaarallisuuden vuoksi lykätä, ei ollut muutoksenhakuoikeutta.

3. Germaaninen oikeus

Muutoksenhaku, *appellation*, oli myös vanhalle germaaniselle oikeusjärjestykselle vieras.[9] Väärää tuomiota pidettiin henkilökohtaisena loukkauksena, ja kannetta oli sen johdosta ajettava tuomaria vastaan. Tämä kanne ratkaistiin formalistisin todistuskeinoin, kuten esimerkiksi puhdistusvalalla tai toisinaan jopa kaksintaistelun avulla. Tuomion asiallisesta tutkinnasta ei siis ollut kysymys. Myöskin oikeusvoiman käsite oli germaanisessa oikeudessa tuntematon. Jokaista tuomiota voitiin moittia vieläpä täytäntöönpanon tapahduttuakin. Jos tuomiota oli moitittu aiheetta, tuomittiin moittija rangaistukseen. Näistä germaanisen prosessin erityispiirteistä jo voidaan havaita, ettei reformatio in pejus voinut olla tunnettu käsite.[10]

4. Kanoninen oikeus

Kanonisessa oikeudessa oli instanssijärjestys muodostunut jo varhain. Eräiden kirkollisten oikeusjärjestysten mukaan oli muutoksenhaku, *provocatio*, sallittu neljännellä vuosisadalla. Roomalaisen oikeuden vaikutuksesta kanonisessa prosessissa omaksuttiin muutoksenhausta samanlaiset säännökset kuin Rooman valtakunnassakin. Mitään säännöstä, josta voitaisiin päätellä, oliko reformatio in pejus sallittu vai kielletty, ei ole voitu osoittaa.[11] Oletettavasti muutoksenhakijan vastapuolella oli oikeus roomalaisesta oikeudesta saadun mallin mukaan liittyä muutoksenhakuun ja näin saada itselleen edullisempi ratkaisu. Rikosprosessi kehittyi kanonisessa oikeudessa ja sen omaksuneessa italialaisessa oikeuskäytännössä vähitellen inkvisitoriseksi, kun taas siviiliprosessi pysyi kahden asianosaisen välisenä menettelynä.[12]

---

9 Saksalaisen rikosprosessin historiasta yleensä ks. esim. *Eb. Schmidt* 1968, 21 ss. ja *Kern—Roxin* 1970, 318 ss.

10 *Thode* 1896, 54 *Lauckner* 1913, 27 s., *Sprengel* 1937, 4 s. Myöhäiskaroliinisella ajalla tunnettiin jo ylioikeus (*Oberhofe*), mutta siinä tuominneet »*Comes*», »*Missus*» ja keisari eivät olleet ylituomareita, vaan tuomitsivat ensimmäisenä oikeusasteena.

11 Ks. *Lauckner* 1913, 34 ss., *Sprengel* 1937, 8 ja niissä mainitut lähteet.

12 Ks. siviiliprosessin kehityssuunnasta tuona aikana esim. *Ekelöf* 1956, 165.

5. Yleissaksalainen oikeus (gemeine Recht)

Italialais-kanonisen prosessioikeuden resipioinnin tuloksena omaksuttiin Kaarle V:n aikana koko Saksan valtakuntaa koskeva yhtenäinen rikoslaki, *Constitutio Criminalis Carolina* (Carolina), vuonna 1532. Sanotun vuosisadan alkupuolelle saakka akkusatorisena säilynyt rikosprosessi muuttui sanottujen vieraiden vaikutusten seurauksena vähitellen inkvisitorisemmaksi.[13] Oikeudenkäynnin päämääränä oli löytää aineellinen totuus, ja se oli yksin tuomarin velvollisuutena. Oikeudenkäynti jakaantui kahteen osaan: *inquisitio generalis* ja *inquisitio specialis*. Edellisen tarkoituksena oli asian valmistaminen inquisitio specialista eli varsinaista tuomitsemismenettelyä varten, mutta ajan oloon inquisitio generalis muodosti koko menettelyn. Syytetty menetti puolustautumismahdollisuutensa lähes kokonaan. Langettavan ja täydellisesti vapauttavan tuomion ohella voitiin antaa myös tuomio, jolla asian käsittely siirrettiin vastaiseksi kunnes uusia todisteita syytteen tueksi ilmeni (*absolutio ab instantia*). Tuomio ei saanut oikeusvoimaa. Myös kokonaan vapauttava tuomio voitiin uusien syiden takia ottaa uudelleen tutkittavaksi, ja langettavia tuomioita voitiin samoin muuttaa uuden tutkinnan perusteella.

Carolina ei tuntenut minkäänlaista muutoksenhakukeinoa. Appellaatiota pidettiin alun alkaen inkvisitoriseen prosessiin soveltumattomana. Myöhemmin kuitenkin syntyi muutoksenhakukeino, *weiteren Verteidigung* (remedium ulterioris defensionis). Sen käyttäminen johti siihen, että koko asia otettiin uudelleen tutkittavaksi samassa tuomioistuimessa, joka oli jo ratkaissut asian. Muutoksenhaku oli syytetylle suotu etu, ja tuomarin tehtävänä oli vain tutkia »ist dem Verurteilten nicht ein zu grossess Übel auferlegt.» Tämän mukaan tuomarilla ei olisi ollut valtaa muuttaa tuomiota syytetyn vahingoksi. Mutta kun uudessa käsittelyssäkin noudatettiin tinkimättömästi inkvisitorista menettelyä ja siinä oli materiallisen totuuden vuoksi otettava huomioon myös uudet syytettyä vastaan puhuvat seikat, saattoi uusi tuomio itse asiassa muodostua syytetylle epäedullisemmaksi. Tuomarilla oli lisäksi puuttuvan oikeusvoimavaikutuksen vuoksi valta suorittaa uusien seikkojen perusteella tutkinta syytettyä vastaan uudelleen.

Tässä yhteydessä on erityistä aihetta tarkastella tuolloin käytännössä

---

[13] Ks. inkvisitorisesta prosessista yleensä *Gerland* 1927, 18 s., *v. Hippel* 1941, 29 ss., *Peters* 1966, 50 ss., *Ekelöf* 1956, 187 ss. ja *Tirkkonen* 1969, 28 ss.

esiintynyttä asiakirjojen lähettämisjärjestelmää (*Aktenversendung*), sillä reformatio in pejus-kiellon synty näyttää läheisesti perustuvan juuri tästä instituutista aiheutuneisiin epäkohtiin.

Aktenversendung-menettelylle oli ominaista, ettei tuomari toimittamansa tutkinnan (inquisitio generalis) jälkeen ratkaissut asiaa suoraan muutoin kuin poikkeustapauksissa. Tavallisesti hän lähetti tutkinnan tuloksena syntyneet asiakirjat jollekin paikalliselle lainopilliselle tiedekunnalle lausuntoa varten. Tiedekunnan lausunto koski vain oikeuskysymyksen ratkaisemista. Tiedekunnan lausunnon katsottiin periaatteessa sitovan tuomaria. Milloin tiedekunnan asiakirja-aineiston perusteella antama lausunto oli kuitenkin tuomarin mielestä väärä tai rangaistuskysymyksen ratkaisun osalta liian lievä, saattoi tuomari lähettää asiakirjat edelleen toiselle tiedekunnalle saadakseen oikean tai riittävän ankaran tuomion.

Aktenversendung-menettely johti usein syytetyn kannalta kohtuuttomaan lopputulokseen. Syytetty oli täysin tuomarin mielivallan armoilla kun hän ei voinut estää asiakirjojen edelleen lähettämistä. Syytetyn ainoana mahdollisuutena oli pyytää käytössä ollutta muutoksenhakumenettelyä (*weiteren Verteidigung*), mutta sekin saattoi koitua hänen vahingokseen. Mitään määräaikaa ei Aktenversendung-menettelyä varten ollut olemassa, ja kysymys tuomitun rangaistuksen ankaruudesta voitiin koska tahansa ottaa uudelleen käsiteltäväksi.

Kiellon juuret on löydettävissä eräiden luonnonoikeuden edustajien Aktenversendung-prosessia vastaan esittämästä kritiikistä, joka taas sai vaikutteita ranskalaisista valitusaatteista ja kohdistui myös oikeusvoimaoppeihin.[14] 1700-luvun alkupuoliskolta lähtien tuomaria kiellettiin lähettämästä asiakirjoja tiedekuntien ratkaistavaksi muutoin kuin poikkeustapauksissa. Tällöin tuomari oli myös sidottu saamaansa ratkaisuun. Tässä yhteydessä mainitaan usein Hallen yliopiston professorin *Thomasiuksen* nimi.[15] Thomasiuksen ajatuksia kehiteltiin myöhemmin sanotun yliopiston lainopillisen tiedekunnan vuosina 1751—53 antamassa kolmessa lausunnossa. Vapauttavaa tuomiota pidettiin heti oikeusvoimaisena. Koska tuomari ei voinut jatkaa Aktenversendung-menettelyä edelleen, oli

---

14 Ks. *Gerber* 1913, 121 ss., *Lauckner* 1913, 36 s., *W. Schmidt* 1950, 196 s. ja *Sprengel* 1937, 2 ss.

15 *Thomasius* esitti oppinsa vuonna 1709 ilmestyneessä teoksessaan »Dissertatio de judice sententiam in causis criminalibus latam ab actis removente.»

tuomio tullut sitovaksi, oikeusvoimaiseksi, eikä sitä voitu enää muuttaa. Milloin taas tuomarin oli ratkaistava langettavaan tuomioon päättynyt asia syytetyn aloitteesta uudelleen, oli tuomiota lupa muuttaa vain siltä osalta kuin se ei ollut vapauttava ja oikeusvoimainen. Tuomiota ei pidetty vapauttavana yksinomaan silloin, kun syyte oli hylätty, vaan myös syypääksi julistavaan tuomioon saattoi sisältyä vapauttavia osia. Jos esimerkiksi syytetty oli tuomittu kavalluksesta eikä varkaudesta, pidettiin tuomiota jälkimmäisen rikoksen suhteen vapauttavana. Tuomion muuttaminen syytetyn vahingoksi ei niin ollen ollut mahdollista.

Tässä alkuperäisessä muodossa kieltoa noudatettiin lähes puolen vuosisadan ajan. Muutoksen aiheutti oikeusvoimasta omaksuttu uusi käsitys.

Alun alkaen oikeusvoimalla ymmärrettiin samaa kuin materiaalisella totuudella.[16] Tuomiota pidettiin oikeusvoimaisena vain jos syytetty oli osoitettu syyttömäksi. Vapauttava tuomio oli oikeusvoimainen siksi, ettei ollut ketään, joka olisi voinut sitä moittia. Tuomari, jonka vastuulla syyllisyyden selvittäminen yksin oli, ei voinut moittia omaa tuomiotaan. Myöhemmin alettiin kuitenkin epäillä, oliko vapauttava tuomio mikään tae siitä, että tuomio vastasi todellista asiaintilaa. Sitten kun rikosprosessissa syytettyä alettiin pitää siviiliprosessin tapaan vastaajana ja valtiota kantajana, vaikkei asianosaisista siviiliprosessin tapaan voitu puhuakaan, voitiin myös vapauttavia tuomioita moittia, jos tuomion jälkeen ilmeni uusia seikkoja syytettyä vastaan. Muutoksenhaku sidottiin kuitenkin määräaikaan, jonka umpeen kuluttua ei enää ollut oikeutta hakea muutosta vapauttavista tuomioista. Siten oikeusvoima ei merkinnyt enää materiaalisen totuuden vahvistamista, vaan tuomion muuttamattomuutta määräajan jälkeen.

Oikeusvoimaopin saaman uuden käänteen vuoksi putosi myös siihen perustuvalta reformatio in pejus-kiellolta pohja. Uuden oikeusvoimaopin edustajien mukaan tuomio kumoutui muutoksenhaun johdosta kokonaan. Syytetty ei voinut vedota osittain vapauttavan tuomion etuun. Muutoksenhaussa oli tuomittava niinkuin jutussa ei olisi aikaisemmin tuomiota annettukaan, vain sen perusteella, mitä uudessa käsittelyssä tuli ilmi.[17] Jos tällöin esimerkiksi ilmeni, että syytetty oli tuomittava anka-

[16] Rikosprosessuaalisen ne bis in idem-periaatteen historiikista, ks. esim. *Welamson* 1949, 58 ss.

[17] Ks. *Sprengel* 1937, 15 s., *Gerber* 1913, 129 ss. ja *Ganske* 1960, 4 s.

rampaan rangaistukseen, oli tuomiota muutettava syytetyn vahingoksi. Muutoksenhakijan tarkoitusta saada rangaistukseen lievennystä tai kokonaan vapauttava tuomio, ei voitu ottaa huomioon. Reformatio in pejus myös syytetyn vahingoksi oli siis mahdollista. Toisaalta kuitenkin katsottiin, että kielto oli säilytettävä syytetyn eduksi kriminaalipoliittisista syistä. Materiaalisen totuuden vaatimus ei saanut heikentää syytetyn asemaa muutoksenhaussa. Molemmat käsitykset heijastuivat myöhemmin eri osavaltioiden rikosprosessijärjestyksissä.

6. Kehitys Ranskassa

Myös Ranskassa, jossa oikeudenkäynti oli alun alkaen rakentunut asianosaiskäsittelyn pohjalle, oli keski- ja uudella ajalla siirrytty italialais-kanonisen oikeuden vaikutuksesta inkvisitioprosessiin. Vaikka jo 1400-luvulta lähtien Ranskassa oli alkanut kehittyä erityinen valtiollinen syyttäjälaitos, ei syytetyn asema oikeudenkäynnissä muodostunut turvatummaksi kuin muissakaan manner-euroopan valtioissa. Siksi on ymmärrettävää, että rikosprosessi oli eräs niistä yhteiskunnallisista institutioista, joihin valistusfilosofien taholta kohdistettiin voimakasta kritiikkiä. Inhimillisten perusoikeuksien korostaminen, vaatimus tasa-arvosta oikeuden edessä sekä yksilön ja valtion valtapiirien selvä erottaminen toisistaan johtivat uudistuksiin myös oikeudenkäynnin alalla. Vallankumouksen myötä hävisi Ranskassa inkvisitorinen oikeudenkäyntimuoto, ja se korvattiin englantilaisen mallin mukaan rakennetulla akkusatorisella prosessilla.[18] Oikeudenkäynnistä tuli julkinen ja menettely perustui suullisuus- ja välittömyysperiaatteille. Syytetylle suotiin mahdollisuus puolustautua.

Reformatio in pejus-kieltoa alettiin käytännössä soveltaa syytetyn eduksi 1800-luvun alussa, ensimmäinen sitä koskeva kassaatiotuomioistuimen ratkaisu on vuodelta 1812.[19] Kielto perustettiin oppiin relatiivisesta lainvoimaista: syytetylle edullinen osa ratkaisusta sai heti oikeusvoiman. Muutoksenhakuoikeutta syytetyn vahingoksi oli rajoitettu. Vuoden 1808 Code d'instruction criminelle ei tosin tuntenut kieltoa. Muodollisena perusteena kiellon noudattamisessa oli 12. 11. 1806 annettu *Avis du Conseil*

---

[18] Ranskalaisen rikosprosessin kehityksestä ks. esim. *Ekelöf* 1956, *Schorn* 1963, 14 ja *Tirkkonen* 1969, 32.

[19] Ks. *Gerber* 1913, s. 135 ss. ja *Engströmer* 1938, 4 s.

d'Etat.[20] Se koski itse asiassa kylläkin vain yhdessä rangaistusvaatimuksen kanssa kumuloituna käsiteltyä korvausvaatimusta, josta voitiin hakea muutosta itsenäisesti. Jolleivät syytetty taikka syyttäjä hakeneet muutosta rikosoikeudellisista seuraamuksista, oli tuomio siltä osin tullut oikeusvoimaiseksi, vaikka korvauksen osalta haettiinkin muutosta. Muutoksenhaussa oli tuolloin noudatettava siviiliprosessia koskevia säännöksiä tuomioistuimen tutkinnan rajoittuessa vain siihen osaan tuomiota, josta oli muutosta haettu, siis korvauskysymykseen. Muutoksenhakutuomioistuin oli myös materiaalisesti sidottu muutoksenhakijan esittämään vaatimukseen ja sen perusteeseen. Vaikka Avis du Conseil d'Etat ei koskenutkaan muutoksenhakua rangaistuskysymyksessä, ryhdyttiin sitä kuitenkin analogisesti soveltamaan myös rikosprosessissa. Rangaistusta voitiin korottaa vain, jos syyttäjä, jolla yksin oli syyteoikeus, haki muutosta. Muutoksenhakutuomioistuimella oli kuitenkin oikeus muuttaa rikoksen rubrikointia syytetylle epäedullisemmaksi.

7. Kehitys Saksassa

Useimpiin 1800-luvun alkupuolelta peräisin oleviin osavaltioiden rikosprosessijärjestyksiin sisällytettiin nimenomaiset säännökset pejus-kiellosta syytetyn eduksi.[21] Ennen v. 1877 StPO:n voimaantuloa oli kielto voimassa syytetyn eduksi kahdeksassa valtiossa. Seitsemässä valtiossa kielto oli lisäksi periaatteessa voimassa, mutta syyttäjällä oli kuitenkin valta liittyä syytetyn vireille panemaan muutoksenhakumenettelyyn ja vain yhdessä valtiossa oli reformaatio in pejus sallittu syytetyn vahingoksi.[22] Ranskan valistuksen ajalta peräisin olleet ajatukset olivat ilmeisesti vaikuttaneet kiellon ottamiseen lakiin.[23] Mutta partikulaarioikeuksien syntyvaiheisiin perehtyneet tutkijat ovat voineet osoittaa, että kielto tunnettiin Saksassa jo ennen Ranskan vuoden 1806 Avis du Conseil d'Etat'ia. Kiellon alkujuuret olisivat näiden tutkijoiden mukaan peräisin yhteis-

---

20 Ks. sen johdosta esim. *Stefani—Levasseur* 1973, 590.

21 Ks. niiden johdosta *Thode* 1896, 56 s., *Seuffert* 1861, 37 ss., *Lauckner* 1913, 41 ss., *Gerber* 1913, 100 ss.

22 *Würtembergin* rikosprosessijärjestys v. 1843.

23 Esim. *Thode* 1896, 55, *Norden* 1909, 782 s. ja *Pabst* 1934, 17 johtavat kiellon Ranskan valitusajan vaikutuksista.

saksalaiselta ajalta; tarkoituksena oli parantaa syytetyn heikkoa asemaa inkvisitioprosessin aikana.[24]

Vuoden 1877 StPO:n esitöistä ilmenee, ettei kiellon sisällyttäminen uuteen rikosprosessilakiin perustunut oikeusdogmatiikkaan, vaan se katsottiin yleisesti hyväksyttyjen kriminalipoliittisten periaatteiden mukaiseksi.[25] Kielto oli voimassa haettaessa muutosta syytetyn eduksi ylioikeudessa alioikeuden tuomioon *(Berufung)*, muutoksenhaussa ylimmässä instanssissa *(Revision)* ja ylimääräisessä muutoksenhaussa *(Wiederaufnahmeverfahren)*.

Uuden kehitysvaiheen muodostaa kiellon poistaminen laista vuonna 1935. Kiellon soveltaminen rikosprosessissa oli kohdannut voimakasta kritiikkiä jo heti StPO:n voimaantulon jälkeen ja oikeuskäytäntö oli vasta vähitellen vakiintunut.[26] Mutta vasta kansallissosialistien valtakaudella ryhdyttiin lainsäädäntöteitse kiellon kumoamiseen. Kansallissosialistisen valtiollisen ajattelun lähtökohtana ei ollut yksilö vaan kansa. Sen vuoksi ei ollut oikein, että kielto suojasi syytettyä sellaisilta muutoksilta, joita »gesundes Volksempfinden» vaati toteutettaviksi. Juridisesti kieltoa vastustettiin nojautumalla materialisen totuuden maksiimiin. Vuonna 1935 säädettiin sitten, että tuomiota voitiin sekä varsinaisessa että ylimääräisessä muutoksenhaussa muuttaa myös syytetyn vahingoksi silloinkin,

---

[24] Ks. erityisesti *Gerber* 1913, 145, ja *Sprengel* 1937, 20.

[25] Lakiehdotukseen sisältyi pejus-kielto ainoastaan revision osalta, ks. *Lauckner* 1913, 48. Reformatio in pejus-kielto sai sisältönsä vasta valtiopäiväkäsittelyn aikana. Tässä yhteydessä siteerataan yleisesti asianomaisen lakivaliokunnan puheenjohtajan *Thilon* seuraavia perusteluja: »Das aufgehobene Urteil der ersten Instanz behält zu Gunsten des Angeklagten die Wirkung, dass kein anderes Urteil eine härtere Strafe als die in dem ersten erkannte über ihn verhängen darf. Es sei ein kriminalpolitisch anerkannter Grundsatz, dass ein einseitig ergriffenes Rechtsmittel eine reformatio in pejus zu Ungunsten des Beschwerdeführers nicht zur Folge haben könne.» *Gerberin* mukaan (1913, 113 ja 134) lakiin otettiin vanhempi, rikospoliittisiin syihin nojautuva kanta kiellon välttämättömyydestä. Hänen mukaansa uudempi suuntaus ei pitänyt kiellon ottamista lakiin tarpeellisena.

[26] Epätietoisuutta oli omiaan aiheuttamaan erityisesti Berufung-menettelyä ja Revisiota koskevien säännösten erilaisuus. Edellisen osalta oli kielto voimassa yleisesti syytetyn eduksi (»nicht zum Nachteile des Angeklagten abgeändert werden»), mutta jälkimmäisessä kielto koski ainoastaan rangaistuksen koventamista (»eine härtere Strafe .... nicht verhängen»). Käytäntö ja oikeuskirjallisuus päätyi kuitenkin siihen, että myös Berufung-menettelyssä oli kieltoa sovellettava vain rangaistuksen osalta *(reformatio in durius)*.

kun muutosta oli haettu yksinomaan hänen edukseen. Tuomarilla oli kuitenkin vain oikeus, mutta ei velvollisuutta sanotunlaiseen muutokseen (»kannvorschrift»). Harkittaessa esim. rangaistuksen koventamista syytetyn valituksesta oli ratkaisevaa »ob eine Verschärfung nach Lage des Falles im Intresse einer Gesunden Rechtspflege und gemessen an der gesunden Rechtsauffassung des Volkes erforderlicht ist.»[27] »Gemeinschaftsgedanke» ja »Führergrundsats» olivat johtavia oikeusperiaatteita myös muilla oikeuden aloilla. Niinpä rikosoikeudessa sallittiin analogian käyttö varsin laajasti. Sekä siviili- että rikosprosessin puolella korostettiin tutkintamenetelmän paremmuutta käsittelymenetelmään verrattuna. Rikosprosessissa suunniteltiin *ne bis in idem* -periaatteen poistamista, mutta tämä samoin kuin eräät muutkaan suunnitelmat eivät ehtineet toteutua.[28]

Säännökset pejus-kiellosta syytetyn eduksi otettiin rikosprosessilakiin uudelleen 12. 9. 1950.[29]

6. Kehitys Ruotsissa ja Suomessa

Vuoden 1734 lakia edeltäneestä tilanteesta voidaan todeta, että käytäntö oli melko vakiintumaton muutoksenhakumenettelyn suhteen.[30] Maakuntalakien aikana (1200-luvun alusta noin vuoteen 1350) oli olemassa vain yksi varsinainen muutoksenhakukeino, veto *(vad).* Sitä voitiin periaatteessa käyttää sekä riita- että rikosasioissa. Sitä ajettiin kuitenkin tuomaria vastaan; tyytymätön asianosainen löi tuomarin kanssa vetoa tuomion oikeellisuudesta, missä tarkoituksessa kummankin oli talletettava vetoraha. Asia ratkaistiin ylemmässä oikeudessa haasteen nojalla tuomarin esiintyessä toisena asianosaisena. Menettely tapahtui säännönmukaisesti laamanninkäräjissä, mutta toisinaan myös kuninkaan käräjissä, koska mitään määrättyä instanssijärjestystä ei ollut olemassa. Voittanut osapuoli sai alun alkaen nostaa yksin koko vetosumman.

---

[27] Ks. kiellosta 1935 jälkeen *Sprengel* 1937, s. 64 ss., *v. Hippel* 1941, 563 ja *Kern* 1949, 168.

[28] Ks. kansallissosialistisen ajan rikosprosessista yleensä *Kern* 1949, 62 s., *Schorn* 1963, 14 s. ja *Peters* 1966, 62 s.

[29] Sitä ennen kielto oli jo palautettu voimaan sekä amerikkalaisella että englantilaisella miehitysvyöhykkeellä, ks. *Kern* 1949, 168.

[30] Ks. tekstissä esitetyn johdosta *Bergendahl* 1916, 160 ss., *Almquist* 1946, 59 ss. ja *Hemmer* 1968, 159 ss.

Sama luonne oli vedolla vielä maanlakien (1350 vuoteen 1736) aikanakin. Hovioikeuden perustamisen jälkeen (1614) vedon luonne kuitenkin muuttui lähinnä saksalaisen oikeuden vaikutuksesta. Se lakkasi olemasta hyökkäyskeino tuomaria vastaan ja muuttui keinoksi saada alemmassa oikeudessa tapahtunut oikeudenkäynti ylemmän oikeuden tarkastettavaksi saman menettelyn jatkona. Myös vedon käyttöalaa rajoitettiin. Siihen ei enää voitu turvautua, jos tuomiota haluttiin moittia tuomarin virheellisen menettelyn perusteella. Asianosaisilla oli jo keskiaikana ollut oikeus valittaa häntä tuomarin puolelta kohdanneesta oikeudenvastaisesta menettelystä kuninkaalle ilman aikarajoitusta. 1600-luvun alkupuolella annettiin valituksesta tarkempia säännöksiä. Valituksesta *(besvär, querela)* muodostui saksalais-roomalaisessa oikeudessa tunnetun mitättömyys- eli nulliteettikantelun tyyppinen muutoksenhakukeino ja sitä voitiin käyttää oikeudenkäynnissä tapahtuneen virheellisen menettelyn perusteella. Valitus tehtiin hovioikeuteen, jonka tehtävänä oli valvoa alempia tuomioistuimia. Valituksen tarkoituksena oli tapahtuneen oikeudenkäyntivirheen oikaiseminen, jolloin jutun asiallinen puoli jäi taka-alalle. Valituksen hyväksyminen johtikin tavallisesti asian palauttamiseen alioikeuteen uudelleen käsiteltäväksi.

Veto lakkasi 1600-luvulla vähitellen olemasta muutoksenhakukeinona rikosasioissa.[31] Tämä johtui lähinnä tutkintamenetelmän laajemmasta käyttöönottamisesta rikosasioissa.[32] Kun tuomarin velvollisuudeksi tuli huolehtia oikeudenkäynnin kulusta, oli luonnollista, että syytetyn muutoksenhakuun katsottiin sisältyvän tuomariin kohdistuvan moitteen lainvastaisesta menettelystä. Muutoksenhakukeinoksi tuli sen vuoksi valitus.

Tällöin juttu ratkaistiin sitä palauttamatta suoraan hovioikeudessa. Valituksen tekeminen ei ollut alun alkaen sidottu määräaikaan. Tör-

---

[31] Kunink. kirjeessä 17. 2. 1702 Turun HO:lle määrättiin, että sellaisissa rikosjutuissa, joita ei alistettu, oli asianosaisten käytettävissä tuomiota vastaan *beneficium querela*, ja tuli hovioikeuden, vaikkei alituomari ollut siirtänyt juttua hovioikeuteen, kuitenkin ottaa se tutkittavaksi ja oikaista tuomiota lain mukaan, ks. *Olin* 1934, 829. Kehitys rikostuomiota vastaan käytettävästä muutoksenhakukeinosta ei ollut kuitenkaan täysin selvä. Vielä 1717 oikeudenkäymiskaaren ehdotuksessa sanottiin, ettei rikostuomioista saanut vedota paitsi mitä tuli oikeudenkäyntikuluihin ja vahingonkorvaukseen, vaan tyytymättömän tuli kannella asiasta eikä kantelu ollut sidottu määräaikaan.

[32] Ks. *Hemmer* 1968, 161.

keimpiä rikoksia koskevat jutut oli *Kaarle IX* hallituskaudelta alkaen alistettava ensin kuninkaalle ja sitten hovioikeuteen. Hovioikeuden toisena instanssina antamista tuomioista voitiin edelleen anoa revisionia kuninkaalta, joka oli pidättänyt itselleen oikeuden purkaa kaikki väärät ja oikeudenvastaiset tuomiot.

Vuoden 1734 laissa tuli valituksesta lopullisesti varsinainen muutoksenhakukeino rikosjutuissa. Sen käyttäminen sidottiin nyt myös määräaikaan (OK 25: 5). Samassa lainpaikassa säädetty alistus pysyi kuitenkin vielä pitkään tärkeimpänä keinona, jonka avulla hovioikeus saattoi ottaa käsiteltäväkseen alioikeuen ratkaiseman rikosjutun. Valitusten lukumäärä lisääntyi hitaasti.

Oliko reformatio in pejus sitten sallittu valitusasioissa? Mitään varmaa ja luotettavaa vastausta tähän kysymykseen ei voida antaa. Ensiksikin kysymys reformatio in pejuksesta tuli vain harvoin ajankohtaiseksi sen vuoksi, että 1734-vuoden laissa eri teoista seuraavat rangaistukset oli määrätty absoluuttisesti niin, ettei oikeuden harkinnalle rangaistuksen mittaamisessa jäänyt juuri sijaa. Rangaistuksen koventaminen tai sen lieventäminen ei voinut useinkaan tulla kysymykseen. Muutoksenhaussa oli etupäässä kysymys siitä, tuomittiinko rangaistus vai ei. Leuteraatioinstituutilla oli tässä suhteessa kylläkin huomattava vaikutus. Lain määräämää rangaistusta voitiin lieventävien asianhaarojen vallitessa joko alentaa tai vaihtaa lievemmänlaatuiseen rangaistukseen, jonka hovioikeus tai kuningas sai valita vapaan harkintansa mukaan.[33] Toiselta puolen alistetuissa jutuissa rangaistusta voitiin myös koventaa siitä, mitä laissa oli määrätty. Hovioikeuden esityksestä oli ainakin kuninkaalla sellainen oikeus. Alistetuissa jutuissa jutun tutkinta suoritettiin kokonaan uudelleen, jolloin muutos saattoi tapahtua kumpaan suuntaan hyvänsä.

Mitä tulee querela-muutoksenhakukeinoon, niin liene aihetta otaksua, että ylemmällä oikeudella myös tällöin oli valta tutkia asia kokonaisuudessaan ja muuttaa tuomiota myös valittajan vahingoksi. Vuonna 1683 annettua kuninkaallista päätöstä voidaan tulkita siten, että hovioikeudella oli valta asianosaisten vaatimuksista riippumatta oikaista alioikeuden rikostuomiota lain mukaiseksi.[34] *Nehrman* lausuu vuonna 1759 julkais-

---

[33] Ks. *Olin* 1934, 826 ss., *Nousiainen* 1960, 60 ss., *Hemmer* 1968, 97 s., *Blomstedt* 1973, 144 s. ja *Lahti* 1974, 95 s.

[34] Kgl. Res. 28. 7. 1683: .... »när någon Criminal sak til them per querelam inkommer, skole the hafva tilstånd at see Underräternes Protocoll igenom, och således ex officio til följe at Rättegångz Ordinantien och Processen uptaga merita

tussa teoksessaan, että »vid hovrättens prövning av besvärsmål skola såväl rannsakningen och domen som besvären och förklaringarna prövas efter lag, då det, som felaktigt och orättvist är, rättat och det lagliga bestyrkt varder.»[35] Hän korostaa edelleen oikeuden suorittaman tutkinnan tärkeyttä sekä sitä, että epätäydellinen tutkinta ei voi johtaa oikeaan tuomioon, minkä vuoksi hovioikeuden on asianosaisten tahdosta riippumatta toimitettava uusi tutkinta, jos se havaitaan tarpeelliseksi. Nehrman siteeraa myös kuninkaallista kirjettä 11. 11. 1756, jossa annetaan lähempiä määräyksiä siitä, milloin uusi tutkinta on suoritettava. Se voi tapahtua joko syyttäjän tai syytetyn pyynnöstä taikka kun alioikeuden tutkinta havaitaan virheelliseksi tai hovioikeus itse katsoo tarkemman selvityksen jutun ratkaisemiseksi välttämättömäksi. Näistä Nehrmanin lausunnoista on päätelty, että hovioikeudella olisi ollut valta uuden tutkinnan perusteella muuttaa tuomiota muutoksenhakijan vahingoksi, vaikkakin juttu puutteellisen tai virheellisen tutkinnan vuoksi useimmiten palautettiin alioikeudessa suoritettavaa uutta tutkintaa varten.[36]

Sen tueksi, että reformatio in pejus olisi ollut kielletty, on vedottu eräiden Svean hovioikeuden 1700-luvulla muutoksenhaun hylkäävien tuomioien perusteluihin, joissa todettiin, ettei hovioikeuden mielestä valittaja ollut esittänyt syytä päätöksen muuttamiseen.[37] Käytetystä sanonnasta voitaisiin ehkä päätellä, että ellei vastapuoli olisi tyytynyt päätökseen, olisi sitä muutettu hänen edukseen. Ratkaisevaa merkitystä ei voitane kuitenkaan antaa päätösten erilaisille kirjoitustavoille.

Mitään varmaa tukea ei siis voida saada sille käsitykselle, että kielto olisi ollut Ruotsissa voimassa jo 1700-luvulla tai sitä aikaisemmin. Mutta viimeistään 1800-luvun alkupuolella kielto näyttää tulleen tunnetuksi myös Ruotsissa Niinpä *Schrevelius* viittaa 1853 ilmestyneessä siviilioikeuden oppikirjassaan saksalaisen *Linden* 1838 julkaistuun oppikirjaan ja lausuu, että jos vain toinen asianosaisista on hakenut muutosta ei ylempi tuomioistuin saa muuttaa tuomiota vastapuolen eduksi ja muutoksenhakijan vahingoksi. »En sådan ändring kallas af Juristen vanligen Reformatio

causae, och tilsee om Underrätternes Domar på Lag och skiäl grundade äro, tå them at approbera, eller i widrig händelse saken efter Lag rätta . . .» Ks. sen johdosta *Granfelt* 1915, 148 s.

35 *Nehrman* 1759, 257.

36 Ks. *Engströmer* 1937, 17.

37 *Engströmer* 1937, 18.

in pejus.»[38] Rikosprosessin osalta voidaan viitata vuonna 1849 julkaistuun uudistusehdotukseen. Alistuksen osalta siinä huomautetaan, että jos ylempi oikeus katsoo syytetyn syyksi luetun teon olevan vähäisemmän rikoksen kuin mistä alioikeus oli hänet tuominnut, niin oli oikeudella valta ilman palauttamista tuomita sellainen rangaistus, joka rikoksesta oli laissa määrätty. Mutta »till högre straff än underrätten ådömt må den tilltalade ej fällas, där ej åklagare eller målsägande besvär över domen anfört.»[39] Tämä lisäys, jota ei vielä ollut vuoden 1826 lakikomission ehdotuksessa, osoittaa haluttomuutta reformatio in pejukseen syytetyn vahingoksi.[40]

Vuonna 1884 valmistuneessa oikeudenkäyntiä koskevassa uudistusesityksessä asetuttiin myös rikosprosessin osalta yleisen pejus-kiellon kannalle.[41] Kielto olisi ehdotuksen mukaan ollut voimassa myös syyttäjän hyväksi tämän hakiessa muutosta syytetyn vahingoksi. Perustelujen mukaan ylioikeuden tehtävä muodostuisi raskaaksi, jos sen tulisi valitusmenettelyssä tutkia juttu kokonaan uudelleen siltä varalta, että muutos olisi tarpeen muutoksenhakijan vastapuolen eduksi.

Suomessa tunnettiin reformatio in pejus-kielto jo ainakin 1800-luvun loppupuolella. Vuonna 1900 valmistuneessa oikeudenkäyntiä rikosasioissa koskevassa lakiehdotuksessa esitettiin nimittäin yleisenä muutoksenhakumenettelyä koskevana säännöksenä, ettei ylempi oikeus saanut tehdä muutosta syytetyn vahingoksi, kun muutosta oli haettu ainoastaan hänen edukseen.[42] Sitä vastoin olisi tuomiota ehdotuksen mukaan voitu muuttaa syytetyn hyväksi, jos muutosta oli syyttäjän tai asianomistajan toimesta haettu ainoastaan syytetyn vahingoksi. Perusteluista saa sen käsityksen, että viimeksi mainittu ehdotus olisi toteutuessaan merkinnyt uudistusta;

---

38 *Schrevelius* 1853, 128.

39 Ks. *Äldre lagberedningens Förslag till Rättegångsbalk* 1849, senare delen, 4 kap., 14 §.

40 *Engströmer* 1937, 19 viittaa *Lindbladin* luentoihin vuodelta 1860, jossa tämä mainitsee tärkeänä sääntönä »att den part, som söker ändring i ett rättens beslut, aldrig kan tappa derpå och att sål. den rätt, der han sin klagan fört, icke kan ådöma honom något högre ansvar än det, vartil han i den överklagade domen är ålagd. Att sådan förhöjning dock i underställningsmål kan ske, faller sig sjelf.»

41 *Nya lagberedningens betänkande III* 1884, 231 s. Ks. myös *Skarstedt* 1896, 64, jossa puhutaan vain yleensä pejus-kiellosta.

42 Ks. *Ehdotus 1900 III*, 320 §. — Kuitenkin muutoksenhakutuomioistuimella oli ehdotuksen mukaan (319 §) oikeus omasta aloitteestaan kumota tuomio ehdottoman prosessinedellytyksen puuttumisen perusteella.

todennäköisesti käytännössä oli vallalla pejus-kielto myös syyttäjän ja asianomistajan hyväksi.[43] Ehdotuksessa riita-asiain oikeudenkäyntilaiksi ei sitä vastoin ollut nimenomaista pejus-kieltoa. Ylempää oikeutta kiellettiin kuitenkin tutkimasta alemman oikeuden tuomiota tai päätöstä laveammalti kuin tyytymätön asianosainen oli muutoksenhakukirjelmässään vaatinut.[44] Perustelujen mukaan mainittu seikka johtui riita-asiain oikeudenkäynnissä vallitsevasta käsittelymenettelystä eikä sisältänyt mitään poikkeusta voimassaolevasta oikeudesta.

Käytännössä pejus-kiellon soveltamisala ja sisältö näyttävät rikosprosessin osalta aiheuttaneen epätietoisuutta. Tästä on osoituksena vuonna 1902 lainopillisessa yhdistyksessä käyty keskustelu, jolloin mielipiteet hajaantuivat ja asiasta jouduttiin äänestämään.[45]

---

[43] Ks. ko. ehdotus, 304 s.

[44] Ks. *Ehdotus 1900 II*, 338 §.

[45] Ks. *JFT* 1904, 209 ss. — Vuoden 1900 ehdotuksen mukaan kielto koski kaikkia kolmea varsinaista muutoksenhakukeinoa, vetoa, revisionia ja valitusta. Pienemmät rikosjutut olisi ehdotuksen mukaan käsitelty ensimmäisenä oikeusasteena kihlakunnanoikeudessa ja törkeimmät useammista tuomiokunnista muodostetusta laamannioikeudessa, joka olisi toiminut samalla muutoksenhakutuomioistuimena kihlakunnanoikeudesta vedotuissa rikosjutuissa. Laamanninoikeuden muutoksenhakutuomioistuimena antamista ratkaisuista olisi saanut hakea muutosta oikeuskysymysten osalta hovioikeudessa. Laamanninoikeudessa vireille pannuista rikosasioista ei olisi voitu hakea lainkaan muutosta näyttökysymyksen osalta, vaan ainoastaan revisionia korkeimmassa oikeudessa.

Komitean ehdotuksen mukaan ei ylempi oikeus saanut tutkia alemman oikeuden ratkaisua laveammalti kuin muutoksenhakija oli sen tutkimista vaatinut. Sitä vastoin lainvalmistelukunnan oikeudenkäyntikomitean ehdotuksen pohjalta laatiman tarkistusehdotuksen mukaan menettely olisi rikosasiain osalta vetotuomioistuimessa (laamanninoikeudessa) muodostunut kokonaan asian uudeksi käsittelyksi, jonka katsottiin johtuvan suullisuus- ja välittömyysperiaatteen johdonmukaisesta soveltamisesta. Tästä oli samalla seurauksena, ettei muutoksenhakutuomioistuin ollut ehdotuksen mukaan sidottu kihlakunnanoikeuden tuomioon edes sikäli, ettei päätöstä olisi voitu muuttaa syytetyn vahingoksi, jos muutosta oli haettu vain hänen edukseen. Ks. *Ehdotus 1909* rikosasiain oikeudenkäyntilaiksi, 299 §. Lainvalmistelukunta viittaa tässä suhteessa Norjan rikosprosessilaissa omaksuttuun vastaavanlaiseen uusintakäsittelyyn *(fornyet behandling)* ja katsoo, että reformatio in pejus syytetyn vahingoksi olisi omiaan ehkäisemään muutoksenhakukeinon kevytmielistä käyttöä. Lisättyyn lainvalmistelukuntaan kuuluneen hovioikeudenasessori *Selinin* mielestä reformatio in pejus syytetyn muutoksenhaun seurauksena olisi kuitenkin vastoin maassamme vallitsevaa oikeuskäsitystä, minkä vuoksi hän halusi pysyttää 299 §:n säännöksen muuttamattomana oikeudenkäyntikomitean esittämässä muodossa (320 §).

VI OIKEUSVERTAILEVA KATSAUS

1. Ruotsi

Ennen vuoden 1942 RB:n säätämistä laissa ei ollut säännöksiä reformatio in pejus-kiellosta. Kieltoa noudatettiin kuitenkin vakiintuneen käytännön perusteella sekä siviili- että rikosprosessissa.[1] Rikosprosessin puolella kielto oli kiistatta voimassa syytetyn eduksi, mutta syyttäjän ja asianomistajan muutoksenhaun suhteen asia ei ollut täysin selvä.[2] Esitetyistä kannanotoista ja oikeuskäytännöstä voidaan kuitenkin tehdä se johtopäätös, että syyttäjän muutoksenhaun johdosta ratkaisua voitiin muuttaa myös syytetyn eduksi.[3]

RB:ssa on reformatio in pejus rikosprosessissa seuraamusten osalta syytetyn vahingoksi kielletty. Kieltoa on kuitenkin huomattavasti modifioitu, kuten säännös 51: 25:ssa osoittaa:

»Ej må hovrätten i anledning av den tilltalades talan eller talan, som av åklagare föres till hans förmån, döma till brottspåföljd, som är att anse såsom svårare än den, vartill underrätten dömt. Har den tilltalade av underrätten dömts till fängelse, äge hovrätten förordna om villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsfängelse, internering eller överlämnande till särskild vård, så och jämte villkorlig dom, skyddstillsyn eller överlämnande till vård enligt barnavårdslagen döma till

---

1 Ks. siviiliprosessin osalta *Kallenberg* 1922, 177 ss. ja rikosprosessin osalta *Engströmer* 1937, 18 ss. ja *Agge* 1936, 141 ss..

2 Syytetyn vahingoksi ei ollut lupa muuttaa tuomiota edes rubrikoinnin osalta. *NJA* 1907, 257 selostetusta HD:n ratkaisusta ilmenee, että enemmistön mielestä syytetty olisi pitänyt tuomita teosta, josta oli säädetty ankarampi rangaistus kuin alempien oikeuksien hänen syykseen lukemasta rikoksesta, mutta kun teosta säädetty minimirangaistuskin olisi ollut alempien oikeuksien tuomitsemaa rangaistusta kovempi, ei lainkohtaa voitu sisällyttää tuomion johtopäätösosaan ja rangaistusta korottaa. Ks. myös *Engströmer* 1937, 20, *SOU 1926: 32*, 201 s. ja 210 ja *PLB* 1938, 536 s.

3 Ks. *Engströmer* 1937, 22 s. ja siellä mainittuja oikeustapauksia. — Toisin *Bäärnhielm* 1927, 185.

böter. Har underrätten meddelat förordnande som nu sagts, äge hovrätten döma till annan påföljd.»[4]

RB: 55: 15:n mukaan vastaava säännös on voimassa myös korkeimmassa oikeudessa muutosta haettaessa (revision).[5]

Säännöksestä voidaan päätellä, ettei kielto ole voimassa syyttäjän ja/tai asianomistajan hakiessa yksin muutosta. Jos syyttäjä tai asianomistaja vaativat rangaistuksen koventamista, voi hovioikeuden tutkinta siis päätyä rangaistuksen lieventämiseen tai jopa syytteen hylkäämiseen, vaikkei syytetty ole itse hakenut muutosta.[6] Esitöiden mukaan reformatio in pejus-kielto syytetyn eduksi perustuu kohtuunäkökohtiin.[7] Kielto ei kuitenkaan suojaa syytettyä syyllisyyskysymyksen muuttamiselta hänen vahingokseen.[8]

---

4 Lainkohta sellaisena kun se on 20. 3. 1964 annetulla lailla muutettuna. Muutos tapahtui rikoskaaren (BrB) voimaan tulon yhteydessä ja sen tarkoituksena oli RB 51: 25:n (ja 55: 15:n) sopeuttaminen BrB:ssa omaksuttuun seuraamusjärjestelmään. Ks. siitä *NJA II 1964*, 163 s. Alkuperäisessä RB 51: 25:ssä puhuttiin rikosseuraamuksen (brottspåföljd) asemesta rangaistuksesta (straff).

5 Ks. myös RB 59: 5, jonka mukaan, jos rangaistusmääräykseen (strafföreläggande) tyytynyt syytetty on kannellut rangaistusmääräyksestä ja se kumotaan, ei samasta teosta voida tuomita tai uudessa rangaistusmääräysmenettelyssä määrätä ankarampaa rangaistusta. Sama koskee järjestyssakon (ordningsbot) poistamisen jälkeistä menettelyä, RB 59: 9. Ks. myös *Welamson* 1971, 407 aliv. 3 ja *sama* 1959, 257 sekä *NJA* 1954, 393, joista ilmenee, että kielto on voimassa syytetyn eduksi myös tuomiovirhekantelussa (besvär över domvilla). Syytetyn eduksi tapahtuvassa tuomionpurkumenettelyssä sisältyy kielto siihen, että purkuun suostutaan syytetyn eduksi, *Welamson* 1971, 407 aliv. 3.

Palauttamisen jälkeisessä menettelyssä näytään Ruotsissa nykyisin rikosprosessin puolella noudatettavan kieltoa syytetyn eduksi palauttamisperusteesta riippumatta, ks. *Welamson* 1974, 74 ja siellä aliv. 21 ja 22 mainittuja oikeustapauksia. Vrt. myös *Welamson* 1953, 54 s. ja *sama* 1959, 257 s.

6 *PLB* 1938, 538, *Gärde* 1949, 798, *Welamson* 1953, 14 ja *sama* 1974, 67., *Olivecrona* 1968, 310 ja *Ekelöf* 1973, 39 s. Oikeuskäytännöstä *SvJT* 1949, 356: syytetty oli alioikeudessa tuomittu sakkorangaistukseen. Syyttäjän hakiessa muutosta ja pyytäen rangaistuksen koventamista, hovioikeus hylkäsi syytteen ja vapautti syytetyn hänelle tuomitusta rangaistuksesta.

7 Ks. *PLB* 1938, 538.

8 *PLB* 1938, 538, jossa samalla korostetaan sitä, ettei ylempi oikeus saa tuomita syytettyä muusta teosta kuin mistä muutoksenhakemuksessa on ollut kysymys. Ks. myös *Welamson* 1974, 67: »I fråga om brottsrubriceringen har hovrätten alltid fria händer.» Vrt. kuitenkin *Olivecrona* 1954, 569, jossa on asetuttu sille kannalle, että reformatio in pejus-kieltoa syytetyn eduksi olisi analogisesti ehkä

RB 51: 25:n mukaan reformatio in pejus-kielto koskee seuraamustenkin osalta vain rangaistuksen koventamista. Sitä vastoin se ei koske sellaisia rikosoikeudellisia seuraamuksia, jotka ovat inkommensuraabeleja rangaistuksen kanssa, kuten säännöksen 2 ja 3 lauseesta ilmenee. Rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän voimakkaasta differentioitumisesta on ollut seurauksena, ettei aina ole helppo ratkaista, koituuko seuraamuksen muutos syytetyn eduksi vai ei.[9] Tulkintavaikeuksien syntymistä on yritetty eliminoida RB 51: 25 säännöksellä; toisessa ja kolmannessa kohdassa mainitut muutokset voidaan suorittaa riippumatta siitä, johtavatko ne syytetyn kannalta seuraamuksen kovenemiseen. Rangaistusseuraamus voidaan muuttaa erityisestävien syiden vaatiessa muunlaiseksi seuraamukseksi ja päinvastoin.[10]

Ylemmille oikeuksille puheena olevassa suhteessa annetun verrattain suuren toimintavapauden on katsottu merkitsevän sen suojan olennaista heikkenemistä, jonka reformatio in pejus-kielto syytetylle muutoin tuottaisi. Seurauksena saattaa olla, että syytetty joutuu oman valituksensa johdosta omasta mielestään entistä ankaramman seuraamuksen alaiseksi. Oikeastaan vain siinä tapauksessa, että syytetty on tuomittu sakko- tai kurinpitorangaistukseen, tarjoaa RB 51: 25:n säännös huomattavampaa suojaa.[11] Se, joka on tuomittu muuhun seuraamukseen, saa ottaa riskin

---

sovellettava myös »på skärpt brottsrubricering.» Ks. kuitenkin tämän johdosta *Ekelöf* 1961, 28 ja *sama* 1973, 41 sekä käytännön osalta *NJA* 1954, 254 ja 393. Ks. myös *Olivecrona* 1968, 311: »Stadgandet (RB 51: 25) utgör intet hinder för att gärningen hänföres under strängare lagrum; det är endast skärpning av påföljden som uteslutes.»

9 Tiettyä johtoa saadaan tässä suhteessa BrB 1: 4:stä, jonka mukaan vankeus, virantoimitusero ja viraltapano ovat sakkoa ja kurinpitorangaistusta ankarampia seuraamuksia.

10 Ks. *Welamson* 1971, 407: »Stadgandena i 51: 25 p. 2 och 3 RB gör det dessutom i avsevärd utsträckning obehövligt att i förevarande hänseende söka bestämma skilda påföljders inbördes svårhetsgard. Det bör redan här anmärkas, att nämnda stadganden inte utformats såsom vare sig undantag från bestämmelsen i 51: 25 p. 1 eller som någon legaldefinition, enligt vilken ändring som i p. 2 ja 3 avses inte skall anses innebära någon skärpning av påföljden.» Ks. *sama* s. 423, jossa todetaan, että RB 51: 25:n säännöksellä on »särskilt eftersträvat att undvika tillämpningsproblem i form av jämförelser från svårhetssynpunkt mellan reaktioner, som i detta hänseende inte är direkt kommensurabla.» Ks. myös *PLB* 1938, 538 s., *Gärde* 1949, 798 ja *Olivecrona* 1968, 312.

11 Näin *Welamson* 1974, 72 s. ja *Ekelöf* 1973, 40. Ks. myös *Westman* 1953, 105 s.

siitä, että hän tulee oman valituksensa johdosta tuomituksi seuraamukseen, joka hänestä itsestään tuntuu ja jokaisesta arvostelukykyisestä ulkopuolisestakin täytyisi tuntua alemman oikeuden tuomitsemaa seuraamusta kovemmalta. Esimerkiksi ehdollinen tuomio voidaan syytetyn valituksesta muuttaa pitkäaikaiseksi vankeusrangaistukseksi tai ajaltaan määräämättömäksi vapaudenriistoksi.[12] Erityisesti prosessualistien taholta on lainsäätäjän ratkaisuun kohdistettu voimakasta kritiikkiä. On sanottu, ettei reformatio in pejus-kiellosta itse asiassa ole enää mitään jäljellä, kun syytetyn oikeussuoja prosessuaalisessa suhteessa on saanut väistyä, jotta yksittäisessä tapauksessa erityisestävästä näkökulmasta katsottuna tehokkain seuraamus voitaisiin ottaa käyttöön.[13] Sitä paitsi on osoitettu, ettei kaikkia soveltamisvaikeuksia ole pystytty kysymyksessä olevalla järjestelyllä silti ehkäisemään.[14] Siksi on ehdotettu RB 51: 25:n 2 ja 3 kohdan poistamista edellyttäen, että tulkintavaikeudet voitaisiin hallita käytännössä.[15] Myös on esitetty, että puheena olevissa kohdissa tarkoitettu muutos sallittaisiin syytetyn valituksesta vain, jos tämä itse sitä pyytää tai suostuu siihen.[16]

---

12 Ks. esim. *NJA* 1942, 488 ja 1950, 174 sekä *Welamson* 1971, 411 ss. ja *saman* 1974, 72 s. selostamia tapauksia sekä *Bornan* 1975, 310 selostamaa internointitapausta.

13 Ks. *Ekelöf* 1973, 40, *Welamson* 1971, 423 ja *sama* 1974, 74 s. sekä *Thornstedt* Forhandlingerne 1963, 226 s. Toisin sitä vastoin *Strahl* Forhandlingerne 1963, 237.

14 Tämä koskee niitä tilanteita, joissa tulee kysymykseen rangaistusseuraamuksen vaihtaminen suojeluluontoiseksi seuraamukseksi taikka päinvastoin, ks. *Welamson* 1974, 73 s.

15 Näin *Welamson* 1974, 75. Mainittakoon, että Ruotsissa kysymys eri rikosseuraamusten keskinäisestä ankarammuussuhteesta tulee esille myös RB 41: 10:ssä tarkoitetussa tilanteessa. Po. lainkohdan mukaan syytetty, jota koskeva asia on joko hänen itsensä taikka vastapuolen toimesta saatettu muutoksenhakutuomioistuimen ratkaistavaksi, velvoitetaan mm. korvaamaan valtion varoista hänen julkiselle puolustajalleen suoritettu palkkio, jos hänet ylemmässä oikeudessa tuomitaan seuraamukseen, »som är att anse såsom svårare än den, vartill lägre rätt dömt.» Lain esitöiden mukaan näyttää olleen tarkoituksena, että BR 31: 10:ää sovellettaessa ei seuraamuksen koventamiseksi pitäisi katsoa RB 51: 25 §:n 2 ja 3 lauseessa tarkoitettuja muutoksia, ks. *PLB* 1938, 352. Kuten *Welamson* on osoittanut (1971, 423 ss), ei Ruotsin korkein oikeus ole kuitenkaan noudattanut aina esitöiden lausumaa, vaan on asettanut syytetylle kulujen korvaustastuun silloinkin, kun ylempi oikeus on tehnyt RB 51: 25 §:n 2 tai 3 lausessa tarkoitetun muutoksen syytetyn valituksesta. Ks. myös *Rubensson* 1969, 51 ss.

16 Tätä on ehdottanut *Thornstedt* Forhandlingerne 1963, 227: »Då den tilltalade ensam överklagar, kan domstolen .... c) endast på yrkande av den tilltalade

Syytetyn asemaa muutoksenhaussa vaikeuttaa myös se, että reformatio in pejuksesta hänelle muutoin koituva etu voidaan tehdä tyhjäksi vastapuolen liittymisoikeuden avulla.[17] Syyttäjällä ja asianomistajalla on nimittäin myös oikeus liittyä syytetyn tekemään vetoon (RB 51: 2). Korkeimmassa oikeudessa ei liittymisoikeuden käyttö sitä vastoin ole mahdollista, ja hovioikeudessakin se on aksessorinen alkuperäiseen muutoksenhakemukseen nähden; jos vetokanne peruutetaan tai se muusta syystä raukeaa, on myöskin vastaveto rauennut. Myös liittymisoikeusjärjestelmä on joutunut arvostelun kohteeksi, koska sillä ei katsota olevan syyttäjän ja asianomistajan kannalta samanlaista merkitystä kuin syytetyn osalta. Vastavedon rutiininomaisella käyttämisellä on sanottu olevan sama vaikutus kuin jos reformatio in pejus-kielto ei olisi rangaistuskysymyksen osalta lainkaan voimassa syytetyn eduksi. Siksi syyttäjän liittymisoikeus on ehdotettu poistettavaksi.[18]

Siviiliprosessin puolella ei laissa ole nimenomaista reformatio in pejus -kieltoa. RB:n esitöissä viitataan RB 17: 3:ään, jonka mukaan »dom ej må givas över annat eller mera än vad part i behörig ordning yrkat.» Tästä säännöstä on katsottu johtuvan, ettei ylempi oikeus voi, kun ainoastaan toinen asiaosaisista hakee muutosta, muuttaa tuomiota muutoksenhakijan vahingoksi.[19] Muutoksenhakijan vastapuolen, vetovastaajan eduksi voidaan tuomiota muuttaa ainoastaan hänen liittymisoikeutta (RB 50: 2) käyttäen esittämästään vaatimuksesta. Vain tällöin hänen vaatimuksensa on tehty »i behörig ordning.»[20]

2. Norja

Menettelystä rikosasiain oikeudenkäynnissä säädetään rikosprosessilaissa (Lov om rettergångsmåten i straffesaker, Strpl, 1. 7. 1887) ja tuo-

---

eller med hans medgivande utbyta ådömt straff mot skyddsåtgärd eller mot straff.» Tällaista muutosta on kannattanut myös *Ekelöf* 1973, 41.

17 Ks. siitä erityisesti *Welamson* 1953, passim., erityisesti s. 83 ss.

18 Näin *Welamson* 1953, 192 s., 1971, 431 ja 1974, 80 s., *Thornstedt* Forhandlingerne 1963, 227 ja 243 sekä *Westman* 1953, 105 s. *Ekelöf* 1973, 41 on puolestaan esittänyt toivomuksen, että syyttäjä käyttäisi vastamuutoksenhakuoikeuttaan vain silloin kun syytetyn valitus ilmeisesti on perusteeton.

19 Ks. *PLB* 1938, 524., *Gärde* 1949, 739 ja *Hassler* 1963, 297 s.

20 Vrt. kuitenkin *Ekelöf* 1949, 555, jonka mukaan RB 17: 3:n säännöksestä ei voida johtaa reformatio in pejus-kieltoa, koska siitä seuraa ainoastaan, että

mioistuinlaissa (Lov om domstolene 13. 8. 1915). Alioikeuksina toimivat *herreds-* ja *byrettene-* nimiset tuomioistuimet. Törkeimmät rikokset, joista voi seurata viittä vuotta ankarampi vankeusrangaistus, käsitellään kuitenkin ensimmäisenä asteena laamanninoikeudessa (*lagsmannsretten).* Tällöin oikeuden kokoonpanoon kuuluu jury, joka nykyisin osallistuu lähinnä vain syyllisyyskysymyksen ratkaisemiseen.[21]

Lagsmannsretten toimii rikosjutuissa myös muutoksenhakuinstanssina. Alioikeuden päätöksen syyllisyyskysymyksen ratkaisuun tyytymätön voi nimittäin pyytää jutun uusintakäsittelyä, *fornyet behandling,* laamanninoikeudessa (Strpl 28 luku). Luvan tähän voi myöntää korkeimman oikeuden *(Höyesteretten) Kjæremaalsutvalg*-niminen jaosto. Alioikeuden päätökseen ei saa näyttökysymyksen osalta hakea muutosta appelilla. Uusintamenettely muodostuu samanlaiseksi kuin menettely laamanninoikeudessa sen käsitellessä juttuja ensimmäisenä instanssina. Jury osallistuu myös uusintakäsittelyyn.[22]

Alioikeuden päätökseen muussa suhteessa, siis lain soveltamista, rangaistuksen mittaamista ja prosessuaalisia kysymyksiä koskeviin ratkaisuihin tyytymätön saa hakea muutosta *anke*-nimistä muutoksenhakukeinoa käyttäen suoraan korkeimmalta oikeudelta. Sama pätee lagsmannsrettenin tuomioihin, joiden osalta ei voida näytön osalta hakea lainkaan muutosta, olipa tuomio annettu ensimmäisenä asteena tai uusintakäsittelyssä. Norjassa on siten toteutettu kahden instanssin järjestelmä.

Laamannioikeudessa tapahtuvassa jutun uusintakäsittelyssä juttu tutkitaan täydellisesti uudelleen eikä oikeus ole sidottu muutoksenhakuperusteisiin (Strpl 404 §). Syytettä voidaan tällöin laajentaa. Alioikeuden tuomiota voidaan sekä syyllisyys- että rangaistuskysymyksen osalta koventaa silloinkin, kun uusintakäsittely tapahtuu syytetyn aloitteesta. Reformatio in pejus syytetyn vahingoksi ei siis ole kielletty.[23] Fornyet

---

kantajalle ei voida tuomita enempää kuin mitä hän on vaatinut eikä vähempää kuin mihin vastaaja on suostunut.

[21] Ks. tarkemmin *Andenaes* 1962, 343 ss. — Vuonna 1957 rikosprosessilakia uudistamaan asetetun komitean (Straffeprocesslovkomiteen) vuonna 1969 valmistuneessa mietinnössä (Innstilling om Rettergangsmåten i straffesaker) jury-systeemistä on ehdotettu luovuttavaksi, ks. *Innstilling* 1969, 81 ss. Ks. mainitun komitean mietinnön johdosta yleensä *Bratholm* 1970, 240 ss.

[22] Ks. *Innstilling* 1969, 110 ss., jossa enemmistö on ehdottanut luovuttavaksi koko uusintakäsittelystä. Vähemmistö *(Andenaes* ja *Christophersen)* haluaisi säilyttää sen.

[23] Ks. fornyet behandling-käsittelystä tarkemmin *Hagerup II* 1905, 286—299

behandling muistuttaa meidän alistusmenettelyämme, mutta se ei kuitenkaan tule vireille viran puolesta, vaan asianosaisten aloitteesta.

Anke-menettelyssä muutoksenhakuinstanssi on pääsäännön mukaan sidottu muutoksenhakuperusteiseen niin, ettei ylempi oikeus saa muuttaa päätöstä muulla perusteella kuin mihin on vedottu (392,1 §). Sen sijaan vedotun perusteen rajoissa muutoksenhakuinstanssilla on vapaat kädet muuttaa ratkaisua muutoksenhakijan ja siten myös syytetyn vahingoksi. Itsestään selvänä on kuitenkin pidetty, ettei muutoksenhaussa voida tutkia muita syytekohtia kuin niitä, joita muutoksenhaku koskee.

Muutoksenhakuperusteen sitovuudesta on olemassa eräitä poikkeuksia. Niinpä jos muutoksenhakija vetoaa ainoastaan rangaistuksen mittaamisen virheellisyyteen, voidaan alemman oikeuden ratkaisua muuttaa myös lain sovellutuksen ja rubrikoinnin osalta. Tämä voi tapahtua myös syytetyn vahingoksi. (392,1 §). Syytetty on muutoksenhaussa kuitenkin muihin asianosaisiin verrattuna sikäli edullisemmassa asemassa, että ratkaisua voidaan muuttaa muutoksenhakuperusteesta riippumatta hänen edukseen myös lain soveltamisen, rangaistuksen mittaamisen ja hänen edukseen säädettyjen prosessinedellytyskysymysten osalta (392,2 §). Edelleen ratkaisua voidaan oikaista syytetyn eduksi myös muulta kuin siltä osin, josta muutosta on haettu edellyttäen, että kyseinen virhe on vaikuttanut myös tuomion muuhun osaan.[24]

Strpl 397 §:n mukaan reformatio in pejus-kielto tulee eräissä tapauksissa kysymykseen palauttamisen jälkeisessä menettelyssä. Jos muutosta on haettu ankella yksinomaan syytetyn eduksi, ei palauttamisen jälkeen annettavassa uudessa tuomiossa voida antaa syytetylle aikaisempaa tuomiota vahingollisempaa ratkaisua. Jos taas juttu on palautettu syyttäjän haettua muutosta yksinomaan syytetyn vahingoksi, on palauttamisen jälkeen sallittu muuttaa aikaisempaa tuomiota yksinomaan siltä osin kuin aikaisempi ratkaisu on kumottu palauttamisen yhteydessä. Muulta osalta ei aikaisempaa tuomiota saa muuttaa syytetyn vahingoksi syyllisyyskysymyksen, lain soveltamisen eikä rangaistuksen osalta, ellei ole olemassa perustetta, jonka nojalla tuomio voitaisiin purkaa syytetyn vahingoksi.

---

ja *sama* 1930, 302 s., *Salomonsen II* 1925, 111—119, *Skeie II*, 1939 113—117, *Stang* 1941, 236—239 ja *Andenaes* 1962, 13 s.

[24] Ks. *Hagerup II* 1905, 258—262 ja *sama* 1930, 289—292, *Salomonsen* 1925, 65—70, *Skeie II* 1939, 58—68 ja *Stang* 1941, 225—227.

Merkille pantavaa on, ettei vuonna 1969 valmistunessa uudessa rikosprosessilakia koskevassa komiteanmietinnössä ole esitetty nimenomaista reformatio in pejus-kieltoa edes anke-menettelyn osalta. Muutoksenhakuperusteen sallimissa rajoissa alioikeuden tai laamanninoikeuden ratkaisua saataisiin siten edelleen muuttaa myös muutoksenhakijan vastapuolen eduksi. Ehdotuksessa todetaan, ettei se seikka, että muissa maissa on yleisesti voimassa pejus-kielto syytetyn eduksi muodossa tai toisessa, ole esteenä voimassa olevan käytännön säilyttämiseen, koska laki on ollut voimassa kymmeniä vuosia eikä sitä vastaan ole sanotulta osin esitetty kritiikkiä. Mietinnön mukaan kiellolla syytetyn hyväksi ei olisi käytännössä suurempaa merkitystä, koska ylemmän oikeuden on todettu vain poikkeustapauksissa muuttaneen tuomiota rangaistuksen osalta syytetyn valituksesta hänen vahingokseen.[25]

3. Tanska

Rikosprosessimenettelyssä, jota koskeva laki (Lov om rettens pleje, Rpl) on peräisin vuodelta 1916, on olemassa kolme muutoksenhakukeinoa: *anke, kære* ja *genoptagelse.* Kaksi ensiksi mainittua ovat appellityyppisiä muutoksenhakukeinoja ja genoptagelse ylimääräinen. Anke tulee kysymykseen haettaessa muutosta lopullisiin tuomiohin, kun taas kærella haetaan muutosta oikeudenkäynnin aikana annetuista ratkaisuista, esim. silloin, kun syyte on jätetty tutkittavaksi ottamatta.

Muutoksenhakumenettelyssä on omaksuttu kahden instanssin järjestelmä. Siten alioikeuden *(underretten)* päätöksestä voidaan hakea muutosta maaoikeudessa *(landsretten),* muttei enää korkeimassa oikeudessa *(höysteretten),* ja maaoikeuden ensimmäisenä instanssina antamista tuomioista korkeimmassa oikeudessa lukuunottamatta näyttökysymystä, jolloin muutoksenhakuun tarvitaan erityinen oikeusministeriön lupa.

Muutoksenhakuperusteet on laissa tarkoin määritelty.[26] Ylempi oikeus on sidottu muutoksenhakemukseen siten, ettei sen tutkinta voi ulottua syytetyn vahingoksi muutoksenhakemuksessa ilmoitettua perustetta eikä tekoa ulommaksi. Kun muutosta on haettu syytetyn eduksi

---

25 Ks. *Innstilling* 1969, 333 s.

26 Ks. niistä *Hurwitz* 1959, 368—370, *Gomard—Hansen—Hurwitz* Rpl II, 943 ja 963 § sekä *Munch-Petersen V* 1918, 233—237.

virheellisen lainsoveltamisen perusteella, voidaan tutkia myös rangaistuskysymys, ja jos muutoksenhaussa on kyse näytön arvioinnista, on ylemmän oikeuden tutkittava juttu kokonaisuudessaan. Syytetyn muutoksenhaun johdosta on reformatio in pejus hänen vahingokseen kielletty rangaistuksen osalta. Kielto on voimassa sekä haettaessa muutosta alioikeuden tuomioon maaoikeudessa että viimeksi mainitun instanssin päätöksiin korkeimmassa oikeudessa:

960,3 §: »Er sagen kun inanket fra tiltaltes sida, kan der derhos ikke idømmes strangere straf end bestemt af landsretten.»

965 a §: »Har kun tiltalte anket, kan en strangere straf end ved underretsdommen bestemt ikke idømmes.»[27]

Teko voidaan reformatio in pejus-kiellon estämättä lukea syytetyn viaksi ankaramman lainkohdan mukaan, vaikkei rangaistusta saakaan koventaa.[28] Säännös ei myöskään estä vaihtamasta alemman oikeuden tuomitsemaa rangaistusta johonkin muuhun, rangaistuksen kanssa yhteismitattomaan seuraamukseen.

Sitä vastoin ylemmällä oikeudella on oikeus, kun muutosta haetaan yksinomaan syytetyn vahingoksi, tutkia juttu muutoksenhakijan tekemistä rajoituksista huolimatta myös syytetyn eduksi.[29] Tosin näyttökysymyksestä annettua ratkaisua, johon ei ole haettu muutosta, ei voida tutkia, mutta epäselvissä tapauksissa muutoksenhakemusta on tulkittava siten, että se käsittää myös näytön arvioimisen.

Reformatio in pejus-kiellon suojaa syytetyn eduksi on omiansa kaventamaan se seikka, että syyttäjällä on oikeus liittyä syytetyn vireille panemaan muutoksenhakuun (*mot-* tai *kontra-anke* 949,1 §). Käytännössä syyttäjä myös yleensä käyttää kontra-ankea aina syytetyn hakiessa muutosta.[30] Vaikka syytetty on peruuttanut oman muutoksenhakunsa, voidaan syyttäjän tekemä vastamuutoksenhaku silti tutkia.[31]

Palautuksen jälkeisessä menettelyssä ei alempi oikeus ole pääsäännön

---

27 Ks. *Munch-Petersen* 1918, 243.

28 Ks. *Hurwitz* 1959, 373: »At der ikke kan idømmes strengere straf antages ikke at udelukke, at forholdet henføres under en strengere strafferamme, når den idømte straf dog ikke forhøjes.» Ks. myös *v. Eyben* 1950, 304.

29 Syyttäjällä on oikeus hakea muutosta paitsi syytetyn vahingoksi myös tämän eduksi, Rpl 941 §, vrt. 963 §. Ks. myös *Munch-Petersen* 1918, 238.

30 Näin *Trolle* 1951, 15 s.

31 *Hurwitz* 1959, 366 ja oik.tap. *UfR* A 1929, 821.

mukaan sidottu aikaisempaan ratkaisuunsa, mutta se on kuitenkin velvollinen noudattamaan ylemmän oikeuden palautuspäätöksestä ilmenevää oikeusohjetta. Reformatio in pejus-kielto suojaa nytkin syytettyä rangaistuksen koventamiselta (961,2 §).[32]

4. Saksan liittotasavalta

Muutoksenhakukeinot ovat rikosprosessissa *Beschwerde, Berufung* ja *Revision.* Beschwerde tulee kysymykseen haettaessa muutosta oikeudenkäynnin aikana annettuihin muihin kuin lopullisiin asiaratkaisuihin, Berufung haettaessa muutosta tuomioiden osalta sekä asia- että oikeuskysymyksistä ja Revision yksinomaan oikeuskysymyksistä.[33]

Asiakysymysten osalta saadaan hakea muutosta vain alimman oikeuden *Amtsgericht*'in (yksijäseninen) ja sen kolmijäsenisen (lainoppinut puheenjohtaja ja kaksi maallikkoa) jaoston, *Schöffengericht*'in tuomioihin. Muutoksenhakuinstanssina on edellisessä tapauksessa ns. *kleine Strafkammer* ja jälkimmäisessä tapauksessa *Grosse Strafkammer.* Revisiotuomioistuimia ovat *Oberlandsgericht* ja *Bundesgerichtshof.*[34]

Toisessa instanssissa tapahtuu samanlainen täydellinen ja suullinen pääkäsittely kuin alemmassakin oikeudessa. Uutta näyttöä ja uusia seikkoja voidaan esittää. Muutoksenhaku voidaan rajoittaa tiettyyn osaan tuomiosta (318 §), johon muutoksenhakutuomioistuin on pääsäännön mukaan sidottu (327 §).

Reformatio in pejus-kielto (Verschlechterungsverbot) on syytetyn eduksi voimassa sekä Berufung-menettelyn että Revisionin osalta:

StPO 331 §: »Das Urteil darf in Art und Höhe der Rechtsfolgen der Tat nicht zum Nachteil des Angeklagten geändert werden, wenn lediglich der Angeklagte,

---

32 Ks. *Hurwitz* 1959, 383.

33 Varsinaista muutoksenhakua koskevat säännökset sisältyvät StPO:n kolmanteen kirjaan, joka jakaantuu yleisiin määräyksiin (§§ 296—303) ja eri muutoksenhakukeinoja koskeviin jaksoihin (Beschwerde §§ 304—311 a, Berufung §§ 312—332, Revision §§ 333—358). Ylimääräisestä muutoksenhausta (Wiederaufnahme eines durch rechtskräftiges Urteil abgeschlossenen Verfahrens) säädetään neljännessä kirjassa, §§ 359—373 a.

34 Eri tuomioistuinten asiallisesta toimivallasta on olemassa oma lakinsa, *Gerichtsverfassungsgesetz* (GVG). Ks. tuomioistuinjärjestelmästä ja eri muutoksenhakumahdollisuuksia koskevista järjestelyistä esim. *Kern-Roxin* 1970, 23 ss.

zu seinen Gunsten die Staatsanwaltschaft oder sein gesetzlicher Vertreter Berufung eingelegt hat.»[35]

Saman pykälän 2 kohdan mukaan kielto ei kuitenkaan koske »der Anordnung der Unterbringung in einem psychiatrischen Krankenhaus oder einer Entziehungsanstalt.»[36] Samanlainen säännös on voimassa Revisionissa (358,2 §). Beschwerde-menettelyn osalta ei ole voimassa nimenomaista kieltoa, mutta silti katsotaan, että kieltoa on tuolloinkin noudatettava.[37]

Kielto ei koske syyllisyyskysymyksen muuttamista syytetyn muutoksenhaun johdosta hänelle epäedullisemmaksi eikä lainkaan syyttäjän muutoksenhakua, jonka osalta on nimenomaan säädetty, että sillä on se vaikutus, että tuomiota voidaan muuttaa myös syytetyn eduksi.[38]

Revisionissa muutoksenhaun hyväksyminen johtaa pääsääntöisesti asian palauttamiseen takaisin alempaan oikeuteen, mutta sitä vastoin Berufung-menettelyssä palauttaminen tulee kysymykseen vain poikkeustapauksessa. Myös palauttamisen jälkeisessä menettelyssä noudatetaan kieltoa syytetyn eduksi.[39]

Ylimääräisessä muutoksenhaussa, *Wiederaufnahme des Verfahrens,* jota haetaan asiassa tuominneelta oikeudelta, ei tuomiota liioin saa muuttaa syytetyn vahingoksi, jos tuomion purkamista on haettu syytetyn eduksi (373,2 §).

Siviiliprosessissa ei ole voimassa nimenomaista pejus-kieltoa, mutta

---

35 Po. lainkohdan johdosta ks. esim. *Eb. Schmidt* 1954, 947—956, *Ganske* 1960, 8 ss., *Peters* 1966, 545 ss., *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1754—1773 sekä *Kleinknecht* 1975, 888—892. — Ennen vuonna 1974 tapahtunutta muutosta lainkohdassa puhuttiin yksinomaan rangaistuksen lajin ja määrän koventamiskiellosta. Kuitenkin katsottiin, että kielto koski myös turvaamistoimenpiteitä pykälän 2 kohdassa mainittuja seuraamuksia lukuunottamatta.

36 Ks. kiellon soveltamisesta muiden turvaamistoimenpiteiden osalta esim. *Bruns* 1954, 73 ss. — Reformatio in pejus-kiellon problematiikkaa nuorille rikoksentekijöille määrättävien erityisseuraamuksien osalta käsittelee *Grethlein* 1963 Kielto koskee pääsääntöisesti myös nuorisorangaistuksia.

37 Ks. esim. *Bennecke-Beling* 1900, 340, *Lohsing* 1907, 1 s. ja 18, *Lauckner* 1913, 20—22, *Wolf* 1928, 39 s. sekä *Ganske* 1960, 10 s. Toisin sitä vastoin esim. *Gerber* 1913, 2, *Haas* 1934, 22 ss., *Pabst* 1934, 7 ja *Sprengel* 1937, 24.

38 StPO 301 §. Syyttäjä voi käyttää muutoksenhakukeinoa myös syytetyn eduksi (296, 2 §), ks. siitä *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1604 s.

39 *Gerland* 1927, 430, *Eb. Schmidt* 1954, 948, *Ganske* 1960, 9, *Löwe—Rosenberg —Gollwitzer* 1973, 1773.

sen katsotaan johtuvan ZPO 536 §:stä, jonka mukaan »Das Urteil erster Instanz darf nur insoweit abgeändert werden, als eine Abänderung beantragt ist.» Toisin kuin rikosprosessissa, on asianosaisella siviiliprosessissa oikeus liittyä vastapuolen vireille panemaan muutoksenhakuun (ZPO 521 §).

5. Itävalta

Reformatio in pejus-kielto oli alun alkaen voimassa vuoden 1873 rikosprosessilaissa (ÖStPO) syytetyn hyväksi.[40] Kielto kumottiin vuonna 1938 Itävallan tultua liitetyksi Saksaan. Vuonna 1945 lakiin otettiin uudelleen säännökset reformatio in pejus-kiellosta syytetyn eduksi. Se koskee kaikkia kolmea muutoksenhakukeinoa: *Nichtigkeitsbeschwerde* (290,2 §), jolla haetaan muutosta yksinomaan oikeuskysymyksistä,[41] *Berufung* (295,2 § ja 477,2 §),[42] jonka avulla haetaan muutosta asiakysymysten osalta, sekä ylimääräinen muutoksenhakukeino *Wiederaufnahme des Strafverfahrens* (359,2 §). Kielto, joka ei ole voimassa syyttäjän hyväksi,[43] koskee yksinomaan rangaistusseuraamusten koventamista syytetyn vahingoksi, mutta se ei estä käyttämästä syytetyn hyväksi teh-

---

40 Kielto koski ainoastaan kovemman tai ankaramman rangaistuksen tuomitsemista, ei sitä vastoin teon kvalifiointia ankaramman rangaistuksen määräävän lainpaikan mukaan, ks. *Lohsing* 1907, 21 ss. Jo vuoden 1853 rikosprosessijärjestys kielsi reformatio in pejuksen syytetyn vahingoksi, ks. *Komar* 1973, 59 s.

41 Ks. esim. *Gampp* 1933, 148 ja *Tlapek—Serini* 1959, 243 s. Kielto on tällöin voimassa myös palauttamisen jälkeen (293, 2 §).

42 477,2 §: »Ist die Berufung lediglich zugunsten des Angeklagten ergriffen worden, so kann der Gerichtshof keine strengere Strafe gegen den Angeklagten verhängen, als das erste Urteil ausgesprochen hat.» Mainittu lainkohta koskee alueoikeuden *(Bezirksgerichte)* tuomiosta tehtyä muutoksenhakua. Kyseinen tuomioistuin käsittelee ainoastaan ns. rikkomuksia *(Übertretungen)*. Törkeämmät rikosasiat käsitellään ensiasteessa joko *Schöffengerichte-* tai *Geschwornengerichte*-nimisissä instansseissa, ja pejus-kielto on myös näiden tuomioistuinten päätöksistä vedottaessa voimassa syytetyn eduksi, 295, 2 §. Ks. *Gampp* 1933, 142 ja *Tlapek—Serini* 1959, 249. Täydellisen muutoksenhakukeinon käyttämisen seurauksena tapahtuvassa palauttamisessa (ÖStPO 475,2 §) on reformatio in pejus-kielto syytetyn eduksi todettu riitaiseksi kysymykseksi, ks. *Lohsing* 1907, 36, *Tlapek—Serini* 1959, 379 ja *Komar* 1973, 64 s.

43 Ks. *Roeder* 1963, 285 ja 286 aliv. 4 sekä *Tlapek—Serini* 1959, 244.

dyn muutoksenhaun johdosta ankarampaa lainpaikkaa.[44] ÖStPO ei tunne vastapuolen liittymisoikeutta muutoksenhaussa.[45]

Siviiliprosessin puolella kiellon katsotaan johtuvan ÖZPO 462 §:stä, jonka mukaan muutoksenhakutuomioistuin voi tutkia alemman instanssin antaman tuomion vain muutoksenhakemuksessa esitettyjen vaatimusten rajoissa.[46] Muutoksenhakijan vastapuolella ei ole myöskään siviiliprosessissa oikeutta liittyä muutoksenhakuun.

6. Ranska

Rikosasioita käsittelevät ensimmäisenä asteena *tribunal d'instance* (rikosjutuissa nimeltään *tribunal de police), tribunal de grande instance (tribunal correctional)* sekä *cour d'assise.* Yksijäseninen tribunal de police käsittelee vähäisimmät rikkomukset *(contraventions),* kolmijäseninen tribunal correctional taas rikokset, joista on säädetty enintään vuosi vankeutta tai sakkoa enemmän kuin 2.000 frangia *(délits)* sekä cour d'assise törkeimmät rikokset *(crimes).*[47] Viimeksi mainittu tuomioistuin koostuu kolmesta ammattituomarista ja yhdeksästä maallikkojäsenestä *(jurés)* jotka kaikki osallistuvat sekä syyllisyys- että seuraamuskysymyksen ratkaisemiseen.

Ranskassa on omaksuttu kahden instanssin järjestelmä siinä mielessä, että täydellinen muutoksenhaku (appelli) tulee kysymykseen ainoastaan yhden kerran. Muutoksenhakutuomioistuimena toimii tällöin ammattituomareista koostuva, meidän hovioikeuksiamme vastaava *cour d'appel,* joita on kaikkiaan 27. Cour d'assisen antamista tuomioista ei kuitenkaan voi hakea muutosta asiakysymyksen osalta, koska katsotaan,

---

44 Ks. *Roeder* 1963, 285 aliv. 3 ja *Komar* 1973, 65 ss.

45 Itävallan StPO:n mukaan voidaan tietyissä tapauksissa antaa yksipuolinen tuomio poissa olevaa syytettyä vastaan. Jos syytetty hakee takaisinsaantia, ei häntä tässä menettelyssä voida tuomita ankarampaan rangaistukseen kuin yksipuolisessa tuomiossa, ks. *Komar* 1973, 63 s. Sitä vastoin jos syytetty haluaa hänelle annetun rangaistusmääräyksen tuomioistuimen käsiteltäväksi, ei reformatio in pejus-kielto suojaa häntä, koska oikeuden päätös katsotaan ensimmäiseksi ratkaisuksi asiassa.

46 Ks. sen johdosta *Fasching IV* 1971, 44 ss.

47 Ks. Ranskan tuomioistuinorganisatiosta rikosasioiden osalta esim. *Vitu* 1957, 109 ss., *Bouzat—Pinatel* 1963, 876 ss. ja *Stefani—Levasseur* 1973, 318 ss.

etteivät ammattituomarit saa muuttaa sellaista ratkaisua, johon maallikkojäsenet ovat osallistuneet.

Kassaatiotuomioistuinta *(Cour de cassation)* ei lueta varsinaiseen tuomioistuinorganisatioon kuuluvaksi. Sen tehtävänä on tutkia ainoastaan oikeuskysymyksiä, lainsoveltamista sekä oikeudenkäyntimenettelyn laillisuutta. Hyväksyessään muutoksenhakemuksen kassaatiotuomioistuin ei itse oikaise tuomiota, vaan ainoastaan »kasseeraa» sen ja palauttaa asian takaisin tuomion antaneeseen tuomioistuimeen.[48] Kassaatiossa *(pourvoi en cassation)* samoin kuin revisionissa *(pourvoi en revision)* on kysymys ylimääräisestä muutoksenhausta.

Kun virallinen syyttäjä *(ministère public)* hakee muutosta, on appellituomioistuimella vapaat kädet muuttaa tuomiota rikosta koskevia yksityisoikeudellisia vaatimuksia lukuunottamatta. Reformatio in pejus-kielto ei ole voimassa syyttäjän hyväksi, vaan tuomiota voidaan syyttäjän muutoksenhakemuksesta muuttaa joko kokonaan tai osaksi myös syytetyn eduksi (Code de procédure pénale, C.P.P. art 515,1).

Sitä vastoin kielto on voimassa syytetyn eduksi: »La cour ne peut, sur le seul appel du prévenu ou du civilement responsable, aggrever le sort de l'appelant» (C.P.P. art. 515,2). On katsottu, ettei tuomiota voida muuttaa edes rikoksen rubrikoinnin osalta yksin muutosta hakeneen syytetyn haitaksi.[49]

Syytetyn hyväksi voimassa olevan kiellon merkitystä vähentää muutoksenhakijan vastapuolelle myönnetty oikeus liittyä toisen osapuolen muutoksenhakemukseen, sillä se on myös virallisen syyttäjän käytettävissä (art. 500 ja 527).[50] Liittymisoikeutta on käytettävä viiden päivän kuluessa varsinaiselle muutoksenhaulle säädetyn määräajan päätyttyä. Alkuperäisen muutoksenhaun rauetessa tai sen osoittautuessa mitättö-

---

[48] Kassaation tapahduttua ei alempi tuomioistuin kuitenkaan ole sidottu kassaatiotuomioistimen laintulkintaan, vaikka yleensä niin tapahtuukin. Jos alempi tuomioistuin kuitenkin pysyy kannassaan ja sen ratkaisusta haetaan uudelleen muutosta, on kassaatiotuimioistuimen käsiteltävä asia täysistunnossa, jolloin sen päätös myös sitoo alempaa oikeutta. — Kassaatio voi tapahtua paitsi asianosaisten myös virallisen syyttäjän toimesta (cassation dans l'interest de la loi).

[49] Ks. *Stefani—Levasseur* 1973, 590 ja *Bouzat—Pinatel* 1963, 1137. Reformatio in pejus-kielto on voimassa myös rikoksen yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta tehdyn asianomistajan muutoksenhaun hyväksi (art. 515, 3).

[50] Ks. siitä *Vitu* 1957, 932, *Bouzat—Pinatel* 1963, 1139 sekä *Stefani—Levasseur* 1973, 592.

mäksi raukeaa myös liittymisoikeutta käyttäen tehty vastamuutoksenhakemus.

Myös ylimääräisessä muutoksenhaussa, kassatiossa ja revisionissa on reformatio in pejus-kielto voimassa syytetyn hyväksi, vaikkei siitä ole laissa nimenomaista säännöstä.[51]

7. Sveitsi

Vuodelta 1934 peräisin olevan liittotasavallan rikosprosessilain 227 artiklan mukaan reformatio in pejus on kielletty liittotasavallan kassaatiotuomioistuimessa tapahtuvassa muutoksenhaussa *(Nichtigkeitsbeschwerde)* kaikkien muiden asianosaisten paitsi virallisen syyttäjän *(Bundesanwalt)* hyväksi. Säännös koskee varsinaisesti vain liittotasavallan rikostuomioistuinten *(Bundesassisen, Kriminalkammarer, Bundesstrafgericht)* päätöksistä tehtyä muutoksenhakua, mutta kassaatiotuomioistuin on laajentanut säännöksen soveltamisalaa koskemaan myös kantonien tuomioistuinten liittotasavallan rikoslainsäädännön alaan kuuluvissa asioissa tehtyä muutoksenhakua.[52]

Mitä taas tulee eri kantonien rikosprosessijärjestyksiin, niin 15 kantonissa kielto on voimassa joko nimenomaisen säännöksen tai vakiintuneen käytännön perusteella syytetyn eduksi.[53] Kahdeksan kantonin rikosprosessijärjestykseen sisältyy nimenomainen reformatio in pejus-kielto.

Esimerkkinä voidaan mainita Zürichin StPO:n 399 §: »Wurde vom Angeklagten oder vom Staatsanwalt zugunsten des Angeklagten ein Rechtsmittel eingelegt, so darf das Urteil nicht zuungunsten des Angeklagten abgeändert werden, sofern nicht die Gegenpartei das Rechtsmittel ergriffen hat.»[54] Kahdessa kantonissa *(Bern* ja *Neuenburg)* kielto on rajoitettu koskemaan vain rangaistuksen koventamista.[55]

---

51 Ks. *Stefani—Levasseur* 1973, 606 ja 619.

52 Ks. *Bernoulli* 1953, 18 ja *Ricci* 1955, 80.

53 Ks. niistä *Bernoulli* 1953, 17 ss. ja *Ricci* 1955, 81 s.

54 Sellaisia kantoneja, joiden rikosprosessijärjestyksissä on nimenomaan maininta syytetyn eduksi sovellettavasta kiellosta, ovat myös *Glarus, Basel—Stadt, Basel—Land, Appenzell IR* ja *Wallis.*

55 *Bernin* StPO:n 319,2 §: »Als Abänderung gilt jedoch nur die schärfere Bestrafung.»

Seitsemässä kantonissa kieltoa noudatetaan lisäksi käytännössä syytetyn eduksi ilman nimenomaista lainsäännöstä.[56]

Kymmenessä kantonissa tuomiota voidaan sitä vastoin muuttaa myös yksin muutosta hakeneen syytetyn vahingoksi.[57] Eräissä kantoneissa tästä sisältyy lakiin nimenomainen säännös, kun taas toisissa reformatio in pejuksen salliminen perustuu yksinomaan oikeuskäytäntöön.[58]

8. Englanti

Oikeudenkäyntimenettely on erilaista riippuen siitä, onko sen kohteena rikos, joka vaatii perusteellisemman tutkinnan *(indictable offences)* vaiko vähäisempi rikos, joka voidaan käsitellä summaarisessa menettelyssä *(summary offences)*.[59] Pääsäännön mukaan rikokset kuuluvat edelliseen ryhmään, jollei rikosta ole laissa nimenomaan määrätty jälkimmäiseen ryhmään. Suurin osa tavallisimmin esille tulevista rikoksista voidaan käsitellä vaihtoehtoisesti kummassakin menettelyssä. Tällöin se, missä järjestyksessä rikos konkreettisessa yksityistapauksessa käsitellään, riippuu asianosaisten toivomuksesta, syytetyn iästä ja tuomioistuimen luvasta.[60]

Indictable offences-ryhmään kuuluvat rikokset edellyttävät esitutkinnan suorittamista, erityistä syytekirjelmää *(indictment)* ja käsittelyä valamiestuomioistuimessa.[61] Summary offences-ryhmään kuuluvat rikokset taas käsitellään ilman juryä rauhantuomioistuimessa (*Petty*

---

56 Nämä ovat *Uri, Zug, Freiburg, Appelzell AR, Thurgau,* ja *Waadt.*

57 Ks. *Bernoulli* 1953, 19 ss. ja *Waiblinger,* 1958, 193, jotka korostavat, ettei reformatio in pejus ole kuitenkaan aina tarvittaessa pakollista, vaan muutoksenhakutuomioistuimella on siihen ainoastaan mahdollisuus.

58 Ks. esim. *Gengin* kantonin rikosprosessijärjestyksen 142,2 §: »Dans tous les cas si elle réforme ou modifie le jugement la cour statuera librement sur le quotité de la peine.»

59 Ks. ko. jaosta *Smith—Hogan* 1968, 24 ss., *Cross—Jones* 1969, 26 ss. sekä *Arguile* 1969, 41 ss.

60 *Smith—Hogan* jakaakin rikokset mainitulla prosessuaalisella perusteella viiteen ryhmään: 1. offences which are indictable only, 2. indictable offences triable on indictment or summarily, 3. offences which are both indictable and summary (»hybrid offences»), 4. summary offences triable summarily or on indictment, ja 5. offences which are summary only.

61 Nämä ovat *Assizes, Central Criminal Court* (Old Bailey Lontoossa), *Crown Courts* sekä *Quarter Sessions*-nimiset tuomioistuimet.

Sessional Court, yleisnimeltään *magistrates).* Muissa kuin edellä mainituissa suhteissa ei menettelyillä ole mainittavampaa eroa.[62]

Rauhantuomioistuimen päätöksestä on tuomitulla yleinen muutoksenhakuoikeus *(right of appeal)* sekä itse tuomion (syyksilukeminen, *conviction)* että rangaistuksen *(sentence)* osalta. Jos syytetty on tunnustanut syyllisyytensä *(plead guilty),* on hänellä oikeus hakea muutosta vain rangaistuksesta.[63] Syyttäjällä ei ole muutoksenhakuoikeutta edes vapauttavista tuomioista.[64] Muutoksenhakutuomioistuimena on *Quarter Session,* jolloin jury ei osallistu käsittelyyn. Muutoksenhaussa juttu tutkitaan kokonaisuudessaan uudelleen; sitä, mikä on tapahtunut alemmassa oikeudessa, ei voida pääsääntöisesti ottaa huomioon. Muutoksenhakutuomioistuin ei ole sidottu pelkästään muutoksenhaussa esitettyihin perusteisiin. Se voi vapaasti muuttaa, kumota tai vahvistaa alemman oikeuden tuomion tai palauttaa jutun uudelleen alempaan oikeuteen. Muutoksenhakutuomioistuimella on siten oikeus muuttaa ratkaisua myös muutoksenhakijan vahingoksi.[65]

Mitä sitten tulee indictable offences- rikoksista annettuihin tuomioihin, niin voidaan todeta, ettei Englannissa ollut ennen v. 1907 mitään varsinaista muutoksenhakukeinoa jurytuomioistuimen tuomioihin. Eräin edellytyksin syytetyllä oli mahdollisuus turvautua ylimääräiseen muutoksenhakukeinoon *(writ of error),* mutta siinä voitiin tutkia ainoastaan oikeuskysymyksiä. Mitään säännöstä siitä, voitiinko tuomiota tuolloin muuttaa myös syytetyn vahingoksi, ei ollut.[66]

---

62 Ks. *Arguile* 1969, 1—18, *Cross—Jones* 1969, 28 s. sekä *Petersen—Soukka* 1965, 72 ss.

63 Ks. *Magistrates Court Act* 1952, s. 83 (1) sekä *Hampton* 1973, 310 s.

64 Eräissä tapauksissa kuitenkin niin syyttäjäpuoli (prosecution) kuin syytetytkin saavat hakea oikeuskysymyksen osalta muutosta ylioikeuden *(The High Court) Queens Bech Division*-nimiseltä osastolta, jolloin muutoksenhakuinstanssi ei kuitenkaan voi puuttua rangaistuksen mittaamiseen. Ks. *Arguile* 1969, 79 sekä *Cross—Jones* 1969, 329.

65 Ks. *Courts* Act 1971, s. 9 (4) sekä *Cross—Jones* 1969, 328, *Arguile* 1969, 76 ja *Hampton* 1973, 314.

66 Saksalainen *Keber* mainitsee tutkimuksessaan (1892, 73) tiedustelleensa asiaa tunnetulta englantilaiselta Sir *James Fitzjames Stephen*'iltä, jonka mukaan ainoa tapaus, jossa reformatio in pejus syytetyn vahingoksi oli tapahtunut, koski hänen teoksessaan Digest of the law of Criminal Procedure (1883, 196) mainittua juttua, jossa syytetty tuomittiin raskaammanlaatuisesta rikoksesta (felony) kuin mistä alempi oikeus oli hänet tuominnut (misdemeanour).

Vuonna 1907 perustettiin *Court of Criminal Appeal,* ja tällöin tuli mahdolliseksi hakea muutosta myös sellaisia rikoksia koskevista tuomioista, joissa jury oli ollut mukana. Samalla appellituomioistuin oikeutettiin myös korottamaan syytetylle tuomittua rangaistusta.[67]

Vuoden 1968 jälkeen tilanne on kuitenkin muuttunut. Ainoastaan syypääksi tuomittu voi edelleen yksin hakea muutosta, mutta nyt ylempi oikeus ei voi korottaa syytetylle tuomittua rangaistusta.[68] Ratkaisevaa tässä suhteessa on se, ettei tuomion lopputulos kokonaisuutena arvostellen muodostu syytetyn haitaksi. Siten rangaistuksen koventaminen jostakin rikoksesta edellyttää, että jostakin toisesta rikoksesta tuomittua rangaistusta vastaavasti alennetaan tai syytetty vapautetaan siitä kokonaan.[69] Kielto ei kuitenkaan koske sellaista seuraamusta, joka ei ole rangaistuksen kanssa yhteismitallinen. Siten on esimerkiksi mahdollista korvata vapausrangaistus vähentyneen syyntakeisuuden perusteella jollakin hoitotoimenpiteellä, vaikka se merkitsisi itse asiassa pitempiaikaista vapaudenriistoa.[70] Rikoksen rubrikointia voidaan niin ikään muuttaa syytetylle epäedullisemmaksi edellyttäen, että se voi tapahtua saman tosiasiallisen syyksilukemisen puitteissa.[71]

Muutoksenhaku parlamentin ylähuoneessa *(The House of Lords)* voi tapahtua ainoastaan luvanvaraisesti ja on rikosjutuissa erittäin harvinaista. Jos lupa-anomukseen suostutaan, on katsottu, ettei oikeus ole sidottu muutoksenhakuperusteisiin, mutta rangaistuksen koventamismahdollisuudesta ei ole olemassa kirjoitettua lakia eikä ennakkoratkaisua.[72]

---

[67] Ks. *Criminal Appeal Act* 1907, s. 4 sekä *Kenny* 1966, 633. Ks. myös *Petersen—Soukka* 1965, 304.

[68] Ks. *Criminal Appeal Act* 1968, s. 4 (3) sekä *Arguile* 1969, 183 s., *Archbold* 1969, 337 ja *Cross—Jones* 1969, 332. Ks. myös *Lahti* 1970, 294.

[69] Jos syyte on käsittänyt useampia rikoksia, ja ylempi oikeus hylkää syytteen joltakin osin, voidaan muista rikoksista tuomittua rangaistusta koventaa alituomarin määräämän kokonaisrangaistuksen puitteissa pysyen. Huomiota kiinnitetään näin ollen tuomion lopputulokseen kokonaisuutena arvostellen. Ks. *Arguile* 1969, 180 aliv. 8 ja *Archbold* 1969, 341.

[70] Ks. *Archbold* 1969, 341 sekä yleensä niistä vaikeuksista, joita syntyy verrattaessa toisiinsa varsinaisia rangaistuksia ja erilaisia turvaamistoimenpiteitä *White* 1973, 382—398.

[71] *Criminal Appeal Act* 1968, s. 3 (2).

[72] Ks. *Cross—Jones* 1969, 334.

9. Neuvostoliitto

Seuraavassa on tarkastelun kohteena yksinomaan *Venäjän neuvostotasavallan,* joka on suurin Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liiton 15 neuvostotasavallasta, vuodelta 1960 peräisin oleva ja vuonna 1965 uudistettu rikosprosessilaki. Se perustuu vuonna 1958 hyväksyttyihin, koko liittovaltiota koskeviin rikosprosessuaalisiin periaatteisiin.[73]

Instanssijärjestyksestä todettakoon, että alimpana oikeusasteena toimivat kansanoikeudet *(narodnyj sud),* jollainen on jokaisessa piirissä ja suuremmissa kaupungeissa. Toisena oikeusasteena ovat alueoikeudet *(oblastnoj sud),* jotka käsittelevät myös ensimmäisenä asteena kaikki huomattavimmat rikosjutut. Tasavallan ylimpänä oikeusasteena on korkein oikeus, joka pääsääntöisesti toimii ainoastaan muutoksenhakuasteena. Neuvostoliiton korkein oikeus *(Verhovnyj sud SSSR)* valvoo kaikkia liittovaltion tuomioistuimia.[74]

Asianosaisilla on mahdollisuus hakea muutosta vain kerran tuomion antanutta oikeutta ylemmässä instanssissa, siis joko alueoikeudessa tai tasavallan korkeimmassa oikeudessa.[75] Tällöin juttu tutkitaan sekä asia- että oikeuskysymysten osalta kokonaan uudelleen ja uutta näyttöä voidaan esittää.

Muutoksenhakutuomioistuin voi muutoksenhaun hyväksyvässä tapauksessa joko itse muuttaa tuomiota tai sitten palauttaa asian takaisin alempaan oikeuteen. Suora muutos voi tapahtua yleensä vain silloin, kun on kysymys lainsoveltamisessa tai rangaistuksen määräämisessä tapahtuneesta virheestä. Ratkaistessaan jutun välittömästi itse ylempi oikeus ei saa korottaa syytetylle tuomittua rangaistusta eikä tuomita häntä ankarammanlaatuisesta rikoksesta. Viimeksi mainituissa tapauksissa jutun palauttaminenkin tulee kysymykseen vain, milloin syyttäjä on hakenut muutosta kyseisillä perusteilla taikka rikoksen uhri on esittänyt sellaisen muutosvaatimuksen (art. 340 ja 350). Palauttamisen jälkeen tapahtuvassa uudessa käsittelyssä saadaan tuomittua rangaistusta korottaa ja syytetty tuomita rangaistukseen törkeämmästä rikoksesta vain silloin, kun palauttaminen on tapahtunut syytetyn vahingoksi tehdystä muutoksenhakemuksesta. Jos syytetty on kuitenkin palauttami-

---

73 Esityksen lähde: *Berman* 1966.

74 Ks. tuomioistuinorganisaatiosta *Berman* 1966, 42 ss.

75 Syytetyn käytettävissä oleva muutoksenhakukeino on nimeltään *kassatsionna zhaloba* ja syyttäjän *kassatsionna protest.*

sen jälkeen ilmenneiden uusien seikkojen perusteella tuomittava törkeämmänlaatuisesta rikoksesta, voidaan myös hänelle tuomittua rangaistusta koventaa (art. 353,2 §). Ylemmällä oikeudella on nimittäin palauttaessaan jutun puutteellisen tutkinnan takia tai uusien seikkojen perusteella oikeus samalla määrätä, että asiassa on toimitettava uusi esitutkinta (art. 348).

Eräillä ylemmillä oikeusviranomaisilla on Neuvostoliitossa mahdollisuus tuomioistuinten ratkaisujen lainmukaisuuden tarkastamiseen. Tällä seikalla on merkitystä myös nyt puheena olevassa suhteessa. Laissa (art. 371) mainitut ylimmät syyttäjäviranomaiset ja ylimpien oikeuksien puheenjohtajat voivat vaatia jo lainvoiman saaneen tuomion tarkastamista. Tämän ylimääräisen oikaisukeinon *(poriadke nadzora)* käyttämisen seurauksena sellaisetkin tasavallan tuomioistuimien ratkaisut, joista asianosaisilla ei enää ole mahdollisuutta hakea muutosta, voidaan kumota ja ottaa uudelleen käsiteltäviksi. Valvonta kohdistuu sekä asia- että oikeuskysymyksiin. Syytetyn eduksi on kuitenkin säädetty, ettei tätä keinoa voida vapauttavien tuomioiden johdosta eikä tuomion lievyyden perusteella käyttää enää sen jälkeen, kun vuosi on kulunut lainvoimaisesta päätöksestä (art. 373) eikä valvova oikeus myöskään voi korottaa syytetylle tuomittua rangaistusta taikka muuttaa syyllisyyskysymystä hänen vahingokseen (art. 380). Mutta se voi kuitenkin aina kumota tuomion ja osoittaa asian uuteen käsittelyyn.

Edellä selostetusta valvontaoikeudesta saattaa olla seurauksena, että syytetyn muutoksenhausta alkanut jutun jatkokäsittely voi lopulta koitua hänen vahingokseen. Jos muutoksenhakuoikeuden tuomari syytetyn muutoksenhaun johdosta asiaa tutkiessaan katsoo, että tuomio on syytetyn eduksi liian lievä; tekoon on esimerkiksi sovellettu liian lievää lainpaikkaa, hän voi ilmoittaa tästä oikeuden puheenjohtajalle, jonka vaatimuksesta valvova oikeus voi sitten sanotulla perusteella kumota tuomion ja määrätä sen uudelleen käsiteltäväksi, jolloin syytetty voi tulla tuomituksi alkuperäistä ankarampaan rangaistukseen.[76] Mutta mikäli uusi käsittely on valvontaoikeuden päätöksellä määrätty syytetyn vahingoksi tapahtuneen virheellisen käsittelyn tai väärän lain soveltamisen johdosta, on uudessa käsittelyssä reformatio in pejus syytetyn vahingoksi kielletty, ellei siinä ilmenneiden uusien seikkojen johdosta syytetyn

76 Tästä huomauttaa *Berman* 1966, 90.

viaksi luettuun tekoon ole sovellettava ankarampaa rangaistussäännöstä (art. 382,2).

10. Saksan demokraattinen tasavalta

Vuonna 1968 annetussa rikosprosessilaissa on reformatio in pejus-kielto syytetyn hyväksi tunnustettu yhdeksi lain ensimmäiseen lukuun otetuksi perussäännöksi. Lain 11 §:n 3 kohdassa säädetään nimittäin seuraavaa:

»Wird eine Entscheidung nur zugunsten des Angeklagten angefochten, darf im Rechtsmittelverfahren, im Kassationsverfahren und im Verfahren wegen Wiederaufnahme eines durch rechtskräftige Entscheidung abgeschlossenen Verfahrens auf keine schwerere Massnahme der strafrechtlichen Verantwortlichkeit erkannt werden.»[77]

Kielto on edellä olevan perussäännöksen mukaan voimassa rangaistusmääräystä *(Strafbefehl)* vastaan ajettavassa takaisinsaannissa *(Einspruch,* § 274,2), valitettaessa poliisituomioistuimen antamasta päätöksestä *(polizeiliche Strafverfugung,* § 285), varsinaisessa muutoksenhaussa tuomioistuimen tuomioihin *(Protest des Staatsanwalt* ja *Berufung des Angeklagten)* ja päätöksiin *(Beschwerde),* § 285,[78] syytetyn eduksi vireille pannussa kassaatiomenettelyssä *(Kassationsverfahren,* § 321,2)[79] sekä syytetyn eduksi haetussa purkumenettelyssä *(Wiederaufnahme des Verfahren,* § 335,2). Kielto koskee vain rangaistuksen koventamista *(Verbot der Straferhöhung),* mutta ei syyksilukemista eikä rubrikointia, jotka tutkitaan aina viran puolesta muutoksenhaun perusteesta riippumatta (§ 291). Syyttäjä voi hakea muutosta syytetyn eduksi.

11. Unkari [80]

Vuodelta 1962 peräisin olevan rikosprosessilain mukaan muutoksenhakutuomioistuimella on valta muutoksenhakuperusteista riippumatta

---

77 Ks. DDR:n oikeusministeriön julkaiseman rikosprosessijärjestyksen oppikirja (Lehrkommentar zur Strafprozessordnung der Deutsche Demokratischen Rebublik vom. 12. Januar 1968), 38.

78 Ks. *Lehrkommentar* 1968, 318 s.

79 Kassaatiomenettely tulee vireille yksinomaan ylimmän syyttäjäviranomaisen tai korkeimman oikeuden presidentin aloitteesta.

80 Ks. *Mezöfy* 1966.

tutkia juttu kokonaisuudessaan, ei kuitenkaan siltä osin kuin syyte on hylätty, milloin syytetty hakee muutosta muulta osin (241 §). Muutoksenhaussa voidaan esittää uutta näyttöä (236,2 §). Syyttäjällä on oikeus hakea muutosta syytetyn eduksi (234,1 §).

264 §:n mukaan ensimmäisen instanssin vapauttama syytetty voidaan julistaa syypääksi vain hänen vahingokseen tehdystä muutoksenhausta, ja sama koskee myös tuomitun rangaistuksen koventamista, vaikka ylemmällä oikeudella onkin aina oikeus täydentää teonkuvausta (rikoksen tunnusmerkistöä, syyksilukemista) tai oikaista sitä.[81] Reformatio in pejus-kielto on samoin rajoituksin voimassa myös palauttamisen jälkeisessä menettelyssä. Siitä voidaan kuitenkin poiketa, milloin palauttaminen perustuu johonkin ehdottoman prosessinedellytyksen kaltaiseen puutteeseen taikka jos palautuksen jälkeen syytetty on uuden näytön perusteella tuomittava törkeämmänlaatuisesta rikoksesta.

Pejus-kielto on voimassa myös lainvoimaisen tuomion purkamista koskevassa uudessa menettelyssä, joka on pantu vireille syytetyn eduksi (276,2 §).

12. Japani

Japanin rikosprosessilaki *(Keiji-Soshoho)* on vuodelta 1948.[82] Se on saanut paljon vaikutteita anglo-amerikkalaisesta oikeudesta. Silti myös saksalaisen oikeusajattelun jäljet näkyvät laissa, jota siis voidaan pitää kahden eri oikeusjärjestelmän yhdistelmänä.

Muutoksenhakumenettelyn yleisestä luonteesta mainittakoon, että alun alkaen toisessa instanssissa tapahtuneessa menettelyssä oli kielletty esittämästä uutta oikeudenkäyntimateriaalia. Lakia jouduttiin kuitenkin tässä suhteessa muuttamaan vuonna 1953. Nykyisin voidaan appellityyppisessä muutoksenhaussa vedota myös sellaisiin seikkoihin ja todisteisiin, joita ei olut voitu esittää alemmassa oikeudessa (382,2 §).

Appellituomioistuimen tutkinta rajoittuu periaatteessa muutoksenhaussa ilmoitettuihin perusteisiin. Tästä pääsäännöstä on kuitenkin olemassa lukuisia poikkeuksia, niin että käytännössä ylemmän oikeuden tutkinta tapahtuu muutoksenhakuperusteista riippumatta (392 §).

---

81 Ks. *Mezöfy* 1966, 107 s.

82 Lähde: *Nakamura,* Die japanische Strafprozessordnung 1970.

Reformatio in pejus-kielto on voimassa syytetyn eduksi sekä varsinaisen (appelli ja revisio 402 §, 414 §) että ylimääräisen muutoksenhakukeinon (452 §) osalta. Se koskee yksinomaan rangaistuksen suuruutta. Ylimääräistä muutoksenhakua haetaan siinä oikeudessa, joka on asian viimeksi ratkaissut, mutta sitä voidaan hakea vain syytetyn eduksi.

VII KIELLON TEOREETTISISTA PERUSTEISTA

A. KIELLON JOHTAMINEN RELATIIVISESTA LAINVOIMASTA

1. Lainvoimasta yleensä

Tuomion lainvoimalla tarkoitetaan sitä tuomioistuinratkaisun ominaisuutta, ettei siihen voida hakea muutosta varsinaisin muutoksenhakukeinoin.[1] Niin kauan kuin sellainen mahdollisuus on olemassa, on tuomio moitteenvarainen. Jos taas varsinaiseen muutoksenhakukeinoon ei voida enää turvautua, on tuomio tullut ei-moitteenvaraiseksi eli lainvoimaiseksi.

Lainvoima syntyy tavallisimmin silloin, kun tuomioon ei ole haettu muutosta säädetyssä järjestyksessä, vaikka siihen olisi ollut mahdollisuus. Asianosainen on tällöin joko jättänyt kokonaan hakematta muutosta tai sitten hän on menettänyt muutoksenhakumahdollisuuden laiminlyömällä jotakin, mitä hänen olisi tullut siinä suhteessa noudattaa. Asianosaiset voivat myös eräissä tapauksissa nimenomaan etukäteen luopua käytettävissään olevasta muutoksenhakukeinosta.[2] Mutta tuomio voi tulla lain-

---

[1] Ks. lainvoiman määritelmästä *Wrede* 1943, 230, *Tirkkonen* 1933, 49 ss. ja 1972, 430, *Tarjanne* 1929, 389 ss., *Reinikainen* 1956, 19 s. ja 347, *T. Ellilä* 1970 (a), 226 s., *Aalto* 1968, 11, *Lager* 1972, 88 ja 1975 (a), 41, *Kallenberg* 1922, 200 s., *Agge* 1932, 51 s., *Hassler* 1963, 177, *Ekelöf* III 1970, 63 s. ja *Welamson* 1949, 21 ja 1974, 9.

[2] Rikosprosessin osalta tämä tulee kysymykseen silloin, kun vangittuna oleva syytetty haluaa aloittaa vankeusrangaistuksen suorittamisen välittömästi tuomion antamisen jälkeen. Hänen tulee silloin ilmoittaa vankilanjohtajalle todisteellisesti tyytyvänsä päätökseen siltä osin kuin hänet on tuomittu vankeusrangaistukseen tai muuten määrätty sitä suorittamaan (RTpA 2:1, 2 ja VapRangA 6,1 §). Tällöin syytetty menettää oikeuden hakea sanotulta osin tuomioon muutosta, *KKO 1932 II 481* ja *p. 619/4. 3. 1960* sekä *1974 II 75*. Jos vangittu ilmoittaa suostuvansa täytäntöönpanoon vasta sen jälkeen, kun hän on jo ilmoittanut tyytymättömyyttä ja mahdollisesti ajanut muutoksenhakemuksensa myös perille

voimaiseksi myös asianosaisista riippumattomista syistä. Näin on asianlaita esim. silloin, kun muutoksenhakuaste puuttuu, tai kun asianosaisilla ei muutoin ole lakiin perustuvaa muutoksenhakuoikeutta.

Lainvoima aikaansaa erilaisia vaikutuksia, joita voidaan tarkastella erikseen jutun asianosaisten, tuomion antaneen tuomioistuimen sekä muutoksenhakutuomioistuimen kannalta.

Asianosaisten kannalta lainvoima ilmenee muutoksenhakuoikeuden menettämisenä; lainvoiman saanutta tuomiota ei voida moittia varsinaisin muutoksenhakukeinoin. Tuomion lainvoima voidaan purkaa vain poikkeustapauksissa, ylimääräisin muutoksenhakukeinoin, milloin siihen on olemassa laissa tarkoin määritelty peruste. Saadessaan lainvoiman tuomio on saavuttanut tarkoituksensa; asia on tullut lopullisesti ratkaistuksi.

Lainvoimalla on asianosaisiin nähden myös positiivinen merkitys. Kun tuomio on tullut lainvoimaiseksi, astuvat tuomion vaikutukset voimaan. Niinpä tuomio saadaan pääsääntöisesti panna täytäntöön vasta sitten, kun se on saavuttanut lainvoiman.

Tuomioistuinten kannalta lainvoiman vaikutus ilmenee asian vireilläolon päättymisenä.[3] Asian vireilläolo tuomion antaneessa oikeudessa ei pääty vielä tuomion julistamiseen (antamiseen), vaan vasta sitten, kun tyytymättömyyden (vedon) ilmoittamiselle varattu aika on kulunut umpeen. Tyytymättömyys on nimittäin ilmoitettava asian ratkaisseelle

---

(VapRangA 6,2 §) hän menettää niin ikään muutoksenhakuoikeutensa (*KKO 1949 II 115*). Vankilanjohtajalle tehtävä ilmoitus käy tällöin muutoksenhaun peruuttamisesta eikä muutoksenhakemusta voida ottaa tutkittavaksi. Ks. esim. *KKO:n p. 2164/9. 11. 1976:* koska syytetty ollessaan jutun vuoksi vangittuna oli 22. 11. 1975 tyytynyt KO:n päätökseen ryhtyen suorittamaan hänelle siinä tuomittuja vapausrangaistuksia eikä HO:n, kun syytetyn valitus oli koskenut vain noiden rangaistusten määriä, näin ollen olisi pitänyt tutkia hänen valitustaan, KKO kumosi syyttäjän valituksesta HO:n 4. 12. 1975 antaman päätökseen, jolla KO:n tuomitsemia rangaistuksia oli alennettu ja jätti asian KO:n päätöksen varaan.

Sitä vastoin sakon vapaaehtoinen maksaminen ei estä tuomittua hakemasta muutosta (RTpA 6: 2,2).

Myös siviiliprosessin puolella voivat asianosaiset eräissä tapauksissa luopua muutoksenhakukeinoista, ks. OK 25: 2 ja 24, joiden johdosta erityisesti *Lager* 1973, 261 ss. Vrt. myös MHakuA 2 §:n säännöstä tyytymättömyyden ilmoittamisen peruuttamisesta. Sitä vastoin meillä ei ole yleistä mahdollisuutta disponoida erityisin sitoumuksin muutoksenhakuoikeudesta, ks. *Lager* 1973, 177 ss.

[3] Ks. erityisesti *Lager* 1975 (a), 47.

tuomioistuimelle.[4] Jollei sellaista ilmoitusta ole tehty, tulee tuomio lainvoimaiseksi ja asia lakkaa olemasta vireillä. Jos taas tyytymättömyyttä on ilmoitettu, ei tuomio tule vielä lainvoimaiseksi. Asia lakkaa kyllä nytkin olemasta vireillä tuomion antaneessa oikeudessa, mutta sen vireilläolo jatkuu muutoksenhakuoikeudessa (muutoksenhaun devolutiivinen vaikutus).

Kun varsinaisin muutoksenhakukeinoin on rikosprosessissa haettava muutosta ylemmässä tuomioistuimessa, kohdistuu lainvoima säännönmukaisesti toiseen tuomioistuimeen kuin ratkaisun antaneeseen.[5] Muutoksenhakutuomioistuimen kannalta lainvoima merkitsee ratkaisun sitovuutta. Se johtuu kuitenkin yksinomaan muodollisesta seikasta eli vireilläolon lakkaamisesta. Sillä ei ole materiaalista perustetta kuten tuomion positiivisella oikeusvoimavaikutuksella, joka ilmenee sillä tavoin, että jos oikeusvoimaisesti ratkaistu seikka on uudessa oikeudenkäynnissä ennakkokysymyksen eli esikysymyksen luonteinen, niin se on ilman muuta asetettava viran puolesta tuomioperusteeksi. Muutoksen-

---

4 MHakuA 2 § sekä OK 25:1 ja 30:9,2.

5 Tuomion antaneen tuomioistuimen kannalta lainvoimalla ei ole välittömiä vaikutuksia. Tuomioistuin ei voi peruuttaa antamaansa tuomiota. Peruuttamattomuus syntyy kuitenkin välittömästi ratkaisun antamisella ja siis riippumatta ratkaisun lainvoimaiseksi tulosta. Peruuttamattomuuden täytyy katsoa koskevan yksinomaan pääasiaa koskevia ratkaisuja ja muita oikeudenkäynnin aikana syntyneistä kysymyksistä annettuja lainvoimakelpoisia ratkaisuja, mutta ei sitä vastoin tuomioistuimen suorittamia muita toimenpiteitä, kuten esim. prosessinjohdon piiriin kuuluvia toimia, ks. *Sjöström—Alkio* 1948, 60 s., *Tirkkonen* 1974, 501, *Aalto* 1961, 727 ja *T. Ellilä* 1965, 84 s. Jos syytetty on tuomittu rangaistukseen esteettömästä poissaolosta (OK 12:17,1), mutta myöhemmin oikeudenkäynnin aikana poissaolon todetaan johtuneen laillisesta esteestä, ei tuomioistuin voi peruuttaa sakkopäätöstään, vaan se on poistettava muutoksenhakukeinoin, jolloin joudutaan usein turvautumaan ylimääräisiin muutoksenhakukeinoihin. Ks. kysymyksestä de lege ferenda *Möller* 1973, 365 ss.

Kun tuomion peruuttamismahdollisuus edellyttää asian vireilläolon jatkumista tuomion antaneessa instanssissa, se tulee ajankohtaiseksi vain ns. osa- ja välituomioiden kohdalla, joita meillä ei ole pääsääntöisesti mahdollista antaa. Kuitenkin tuomioistuin on rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta ratkaistessaan sidottu samaa rikosta koskevasta syytteestä aikaisemmin antamaansa (OK 14:9) ratkaisuun, vaikkei syyllisyyskysymystä koskeva ratkaisu vielä ole saanut lainvoimaa.

Uuden päätöksen tekemistä ja aikaisemman tuomion muuttamista ei merkitse tuomioistuimen oikeus oikaista tuomiossa oleva lasku- tai kirjoitusvirhe, OK 24:10. Ks. ko. lainkohdan tulkinnasta *Aalto* 1961, 739 ss. ja *Tirkkonen* 1972, 423 s.

hakuajan umpeen kuluttua tehty muutoksenhakemus sitä vastoin on jätettävä asiallisesti tutkimatta, ja alemman oikeuden tuomio jää lainvoiman saaneena sellaisenaan noudatettavaksi. Tässä kohdin lainvoimalla on itse asiassa samanlainen vaikutus kuin negatiivisella oikeusvoimavaikutuksella. Tuomio sitoo toista tuomioistuinta siitä hetkestä lähtien kun siihen ei voida enää hakea muutosta. Tämä vaikutus on piilevä ja saattaa ilmetä kahdessa eri tilanteessa, joko lainvoimana tai (negatiivisena) oikeusvoimana. Edellinen tulee esille silloin, kun lopullisesti ratkaistun asian käsittelyä yritetään jatkaa muutoksenhaun avulla suoraan ylemmässä oikeudessa jälkimmäisen vaikutuksen taas ilmetessä myöhemmässä (uudessa) oikeudenkäynnissä, jossa on kysymys samasta asiasta.[6]

Lainvoiman vaikutusten laajuuden suhteen on tehtävä ero absoluuttisen ja relatiivisen lainvoiman välillä. Tuomio on *absoluuttisesti* lainvoimainen, milloin sitä ei voida moittia miltään osin kenenkään asianosaisen toimesta.

Absoluuttinen lainvoima tulee kysymykseen useimmiten silloin, kun

---

[6] Lainvoimaa kutsutaankin ulkomaisessa prosessikirjallisuudessa tavallisesti *muodolliseksi oikeusvoimaksi (»formell rättskraft», »formelle Rechtskraft»)*, ks. esim. *Peters* 1966, 427, *v. Hippel* 1941, 372, *Eb. Schmidt* 1968, 163, *Roeder* 1963, 276, *Kern—Roxin* 1970, 230 s. ja *Thomas—Putzo* 1974, 828 s.

Lahtisen (1952, 219 ss.) mukaan lainvoimassa, oikeusvoiman negatiivisessa vaikutuksessa ja tuomion itseoikaisukiellossa on itse asiassa kysymys samasta ilmiöstä, minkä vuoksi niistä kaikista voitaisiin käyttää määrättyä lyhennystä *BT* (bunden av tidigare). Tämän ehdotuksen kritiikistä, ks. *Tirkkonen* 1953, 253 ss.

Meillä on korostettu sitä, että lainvoima merkitsee vain tuomion ominaisuutta (ei-moitteenvaraisuutta), joten se on erotettava oikeusvoimasta, jolla kuvataan tuomioistuinratkaisun sisällyksen uudessa oikeudenkäynnissä ilmenevää sitovaa vaikutusta. Lainvoiman ja oikeusvoiman välillä vallitsee kuitenkin selvä syysuhde: tuomion lainvoimaiseksi tuleminen on ratkaisun oikeusvoimavaikutuksen syntymisen edellytyksenä. Ks. lainvoiman ja oikeusvoiman suhteesta esitetyistä käsityksistä yleensä *Tirkkonen* 1933, 49 ss. ja 1972, 424 ss., *Aalto* 1968, 11 s. ja *Lager* 1975 (a), 44 ss.

Lainvoiman sitovasta vaikutuksesta voidaan kuitenkin puhua silloin, kun tuomioon on haettu muutosta vain osittain. Tuomio on tuolloin tullut muulta osalta lainvoimaiseksi ja ylempää oikeutta sitovalla tavalla ratkaistuksi, koska jutun vireilläolo on sanotulta osin päättynyt. Vrt. myös *Lager* 1975 (a), 103 s., joka puhuu osittaisesti lainvoimaisen tuomion negatiivisesta ja positiivisesta vaikutuksesta.

Kun lainvoima syntyy samalla hetkellä kuin tuomion oikeusvoimakin ja niillä kummallakin on sama sitova vaikutus, ei voida sanoa, että lainvoima olisi oikeusvoiman edellytys, ks. *Ekelöf III* 1970, 63 s.

muutosta ei joko lainkaan haeta tai edes voida hakea. Milloin taas muutosta haetaan, voi tuomio silti tulla joltakin osalta lainvoimaiseksi, koska muutoksenhakua ei ole pakko kohdistaa koko tuomioon. Ja jos vastakkaisista osapuolista vain toinen on muutoksenhakijana (vaikkapa koko tuomion osalta), tulee tuomio ei-moitteenvaraiseksi toiseen asianosaiseen nähden: hänen muutosvaatimustaan ei enää tutkita. Näissä tilanteissa voidaan puhua tuomion *relatiivisesta* lainvoimasta absoluuttisen lainvoiman vastakohtana.[7]

Relatiivisen lainvoiman vaikutuksia voidaan edellä olevan mukaisesti tarkastella joko asianosaisten tai itse asian (tuomion) kannalta. Tällöin voidaan puhua *subjektiivis-relatiivisesta* lainvoimasta henkilöön nähden ja *objektiivis-relatiivisesta* lainvoimasta asiaan nähden.[8] Meidän oikeuskirjallisuudessamme vakiintuneen terminologian mukaan puhutaan kuitenkin edellisessä tapauksessa *yksipuolisesta* ja jälkimmäisessä tapauksessa *osittaisesta* lainvoimasta, ja näitä melko kuvaavia termejä tullaan tässäkin esityksessä käyttämään.[9] Milloin toisen osapuolen yksin tekemä muutoksenhaku kohdistuu koko tuomioon, ei voida puhua osittaisesta lainvoimasta edellä tarkoitetussa mielessä. Toisaalta tuomio tulee molemminpuolisessa muutoksenhaussa lainvoimaiseksi siltä osin kuin siihen ei kummaltakaan taholta haeta muutosta.

2. Yksipuolinen lainvoima

a. *Yksipuolisen lainvoiman aiheuttavista tilanteista.* — Tuomio voi tulla lainvoimaiseksi yksipuolisesti jotakuta asianosaisista vastaan eri perusteilla, joista eräitä otetaan seuraavassa tarkasteltaviksi.[10]

---

7 Ks. relatiivisen lainvoiman käsitteestä absoluuttisen lainvoiman vastakohtana *Kern—Roxin* 1970, 230 s. Vrt. myös *Reinikainen* 1956, 315, joka ymmärtää relatiivisella lainvoimalla yksipuolista lainvoimaa jäljempänä tarkoitetussa mielessä, samoin *Lager* 1975 (a), 62 s.

8 Näin esim. *Kern—Roxin* 1970, 230 s. ja *Roeder* 1963, 284 s.

9 Ks. *Reinikainen* 1965, 315, *Aalto* 1966, 126 ja *Lager* 1972, 96 ja *sama* 95 (a), 63 s. *Tirkkonen* erottaa myös osittaisen lainvoiman henkilöön ja asiaan nähden, mutta käyttää molemmista nimitystä osittainen eli relatiivinen lainvoima, ks. 1956 (b), 651 s. ja 1966, 329 s. Ks. myös *Engströmer* 1938, 5 ja *Welamson* 1953, 32, jotka puhuvat myös vain relatiivisesta lainvoimasta yleensä.

10 Ks. lisäksi eräistä muista, lähinnä siviiliprosessia koskevista tilanteista *Lager* 1975 (a), 73 ss. (välttämättömän prosessiyhteyden tilanteesta ja sivuväliintulijaa koskeva lainvoima).

Muutoksenhakuoikeuden puuttuminen. — Jollei tuomio ole asianosaiselle miltään osin vastainen, ei hänellä ole tarvittavaa intressiä saada muutosvaatimustaan ylemmässä oikeudessa tutkittavaksi.[11] Muutoksenhakuoikeuden puuttuessa tuomio on saanut häntä vastaan lainvoiman.[12] Tilanne on tällöin sellainen, että asianosaisen kaikkiin vaatimuksiin on suostuttu, hän on voittanut jutun kokonaisuudessaan. Siviiliprosessissa näin tapahtuu sekä kanteen hyväksyvän että sen hylkäävän tuomion kohdalla, rikosprosessissa taas vain syytteen hylkäävän tuomion osalta syytettyä vastaan. Langettava tuomio on rikosprosessissa sitä vastoin yleensä molemmille osapuolille sikäli vastainen, että kummallakin on riittävä intressi hakea muutosta.

Eräissä tapauksissa tuomion vastaisuuden on noustava laissa säädettyyn määrään ennen kuin hänellä on oikeus saada muutoksenhakunsa ylemmässä oikeudessa tutkituksi. Näin on asian laita haettaessa muutosta hovioikeuden toisena oikeusasteena antamista tuomioista. Asianosaiselle, jolle hovioikeuden tuomio ei ole vastainen OK 30 luvun 5 §:ssä

---

11 Vrt. *VML* 25 §, jonka mukaan välitystuomiota saa moittia tuomioistuimessa se asianosainen, jolle välitystuomio on vastainen.

12 Vrt. *Lager* 1975 (a), 66 s., joka katsoo, että kun tuomion antaneella instanssilla ei ole oikeutta ratkaista tuomiossa kysymystä tuomion vastaisuudesta, se ei myöskään voi evätä asianosaiselta muutoksenhakuoikeutta puuttuvan intressin johdosta. Se sotisi instanssijärjestyksen periaatetta vastaan. Vasta muutoksenhakutuomioistuin voi ratkaista kysymyksen tuomion vastaisuudesta, joten tuomio tulee lainvoimaiseksi po. tilanteessa vasta sitten, kun muutoksen hakeminen ei enää voi tulla kysymykseen.

Kysymys tuomion vastaisuudesta on kyllä yleensä jo tuomion antaneen tuomioistuimen melko helposti ratkaistavissa. Se ratkeaa vertaamalla asianosaisten vaatimuksia tuomion sisältöön, ks. III luku kohta 4.

Sitä paitsi muutoksenhakuoikeudesta päättäminen on eräissä tapauksissa nimenomaan jätetty sen tuomioistuimen ratkaistavaksi, joka antaa lopullisen ratkaisun ja muutoksenhakuosoituksen. Vrt. jäljempänä olevaa esitystä KKO:lta pyydettävästä muutoksenhakuluvasta. Sitä paitsi vaikka kysymys tuomion vastaisuudesta voidaankin saattaa ylemmän oikeuden tutkittavaksi, se ei voine vaikuttaa tuomion saamaan lainvoimaan, jollei tuomio ole muutoksenhakijalle vastainen. Ylempi oikeus toteaa tuolloin, että muutoksenhakuoikeutta ei ole ollut ja alemman oikeuden tuomio jää muutoksenhakijaa vastaan lainvoimaisena noudatettavaksi. Tuomio saa lainvoiman asianosaista vastaan riippumatta siitä, missä asteessa se todetaan. Esim. Saksan liittotasavallan StPO:n mukaan pidetään tuomion vastaisuutta muutoksenhaun tutkimisen edellytyksenä, ks. *Gerland* 1927, 392, *v. Hippel* 1941, 563 s., *Peters* 1966, 539, *Kern—Roxin* 1970, 240 s. ja *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1606, toisin kuitenkin *Eb. Schmidt* 1954, 848 s.

määritellyn *summa* tai *poena revisibiliksen* suuruisena, ei voida myöntää muutoksenhakulupaa, ts. hän ei voi saattaa hovioikeuden tuomion oikeellisuutta korkeimman oikeuden tutkittavaksi muuten kuin prejudikaatti- tai intressidispenssin perusteella, jolloin on jo kysymys ylimääräisen muutoksenhakukeinon käyttämisestä. Tuomio on tällöin saanut häntä vastaan lainvoiman, vaikka se sinänsä olisi hänelle vastainen ja vastapuolella olisi muutoksenhakuoikeus vielä jäljellä.

Aktiivinen subjektiivinen kumulaatio. — Milloin oikeudenkäynnissä esiintyy joko kantajina tai vastaajina useampia henkilöitä, puhutaan oikeuskirjallisuudessa *subjektiivisesta kumulaatiosta.*[13] Tällöin on itse asiassa kysymys yhtä monesta jutusta (oikeudenkäynnistä) kuin on samallą puolella olevia asianosaisia. Kutakin juttua olisi mahdollisuus periaatteessa ajaa erillisessä oikeudenkäynnissä. Jos juttujen välillä vallitsee tietynlainen läheinen aineellinen yhteys, on niiden yhteistä käsittelemistä pidettävä prosessitaloudellisista syistä ja oikeusvarmuuden kannalta tarkoituksenmukaisena. Siten esimerkiksi saman rikoksen osallisia vastaan ajettavat syytteet on pääsääntöisesti käsiteltävä yhdessä.[14] Edellytyksenä on lisäksi, että kaikkien juttujen käsittelyssä voidaan noudattaa samanlaista prosessimenettelyä.

Rikosprosessissa subjektiivinen kumulaatio tulee kantajapuolella säännönmukaisesti esille (aktiivinen subjektiivinen kumulaatio). On nimittäin pyrittävä siihen, että kaikki ne henkilöt, joille on rikoksen johdosta syntynyt syyteoikeus, esittävät rangaistusvaatimuksensa samassa oikeudenkäynnissä.

Virallisella syyttäjällä ja asianomistajalla on meillä virallisen syytteen alaisten rikosten osalta itsenäinen ja rinnakkainen syyteoikeus. He voivat siten käyttää syyteoikeuttaan toisistaan riippumatta. Sama koskee asianomistajarikoksia, milloin asianomistaja on ilmoittanut rikokseen syytteeseen pantavaksi eikä ole peruuttanut syytepyyntöään. Syyteoikeuden luonteesta johtuen kummallakin on myös itsenäinen muutoksenhakuoikeus, joten tuomio voi tulla toista vastaan lainvoimaiseksi toisen hakiessa muutosta.[15]

---

[13] Ks. *Tirkkonen* 1975 (a), 112 s. — Subjektiivinen kumulaatio voi ilmetä myös ns. välttämättömänä prosessinyhteytenä, jossa on kysymys sellaisesta usealle henkilölle yhteisesti kuuluvasta yksityisoikeudellisesta oikeussuhteesta, jota koskevaa oikeudenkäyntiä voivat ajaa vain kaikki oikeussuhteen subjektit yhdessä.

[14] Ks. objektiiviseen rikosyhteyteen perustuvasta laillisesta oikeuspaikasta *Tirkkonen* 1969, 205 s.

[15] Ks. *Lager* 1975 (a), 73.

Virallisen syyttäjän ja asianomistajan syyteoikeuden käyttäminen ei ole siinä mielessä välttämätöntä prosessinyhteyttä, että toisen suorittamat toimenpiteet syyteoikeuden käyttämisessä koituisivat samalla myös toisen hyväksi. Syyteoikeuden rinnakkaisuudesta seuraa päinvastoin, että kummankin on itse huolehdittava syyteoikeuden säilymisestä. Tästä johtuu, että jos vain toinen heistä (siis virallinen syyttäjä tai asianomistaja) on esittänyt alioikeudessa rangaistusvaatimuksen toisen siihen yhtymättä, ei jälkimmäisellä meillä vakiintuneen käytännön mukaisesti ole oikeutta hakea muutosta rangaistuskysymykseen osalta, vaikka syyte olisi hylätty. Ratkaisun katsotaan tulleen lainvoimaiseksi rangaistuskysymyksen osalta virallista syyttäjää tai sitä asianomistajaa vastaan, joka ei ole käyttänyt puhevaltaansa.

Oikeuskäytännöstä voidaan mainita korkeimman oikeuden plenumratkaisu *1952 I 11:* Kun asianomistaja ei ollut alioikeudessa yhtynyt syyttäjän virallisen syytteen alaisesta rikoksesta nostamaan syytteeseen, ei hänellä enää ollut oikeutta tehdä rangaistusvaatimusta hovioikeudessa (äänestys).[16] Kun asianomistaja ei ollut esittänyt rangaistusvaatimusta, voidaan katsoa, että tuomio ei ollut rangaistuskysymyksen osalta hänelle vastainen, joten hän on menettänyt muutoksenhakuoikeutensa.[17] Asianomistajan muutoksenhaussa oli lisäksi kysymys ensimmäisen kerran vasta ylioikeudessa esitetystä vaatimuksesta. Instanssijärjestyksen periaatteen

---

[16] Ks. myös *KKO 1934 II 50*: Asianomistajalla, joka oli alioikeudessa ajanut vain vahingonkorvauskannetta, mutta joka ei ollut yhtynyt syyttäjän esittämään rangaistusvaatimukseen, ei ollut oikeutta hakea muutosta alioikeuden päätökseen rangaistuksen osalta. Samoin *KKO 1958 II 75* sekä palauttamisen jälkeisen menettelyn osalta *KKO 1958 II 3:* RO:n hylättyä virallisen syyttäjän ajaman syytteen ja HO:n, jossa vain asianomistaja oli hakenut muutosta päätökseen vahingonkorvausta koskevalta osalta, palautettua jutun RO:een, asianomistaja oli siellä esittänyt syytettyä vastaan aikaisemman syytteen mukaisen rangaistusvaatimuksen. Kun RO:n päätös oli virallisen syyttäjän tyydyttyä siihen saanut lainvoiman mikäli rangaistusvaatimus oli sillä hylätty, ei asianomistajalla ollut oikeutta sanotunlaisen vaatimuksen esittämiseen.

Toisin KKO tapauksessa *1927 II 507:* Lääninverolautakunta jatkoi virallisen syyttäjän yksin aloittamaa syytettä hakemalla muutosta alioikeuden päätökseen. Kun HO ei tutkinut muutoksenhakemusta, palautettiin juttu takaisin HO:een. Ks. myös *KKO 1939 II 38:* asianomistaja, joka virallisen syyttäjän nostettua jutussa syytteen oli ilmoittanut, ettei hän tahtonut tehdä mitään rangaistus- ja korvausvaatimuksia, katsottu oikeutetuksi sen jälkeen, kun alioikeus oli hylännyt syytteen mutta HO oli syyttäjän valituksesta palauttanut jutun alioikeuteen, esittämään tällaisia vaatimuksia.

johdosta ylempi oikeus ei saa antaa lausuntoa muista kuin sellaisista vaatimuksista, jotka ovat olleet alemman oikeuden tutkittavina.

Oikeuskäytäntö antaa kuitenkin aihetta eräisiin kriittisiin huomautuksiin varsinkin siltä osin kuin on kysymys asianomistajan muutoksenhausta. Omaksuttu kanta näyttää olevan johdonmukainen seuraus asianomistajan ja virallisen syyttäjän itsenäisestä syyteoikeudesta. Siitä lienee päätelty, ettei jommankumman esittämä rangaistusvaatimus voi koitua toisen hyväksi niin, että tällä olisi mahdollisuus jatkaa syyteoikeuden käyttämistä ylemmässä instanssissa. Asianosaisten kilpaileva syyteoikeus on nähty negatiivisesti niin, etteivät virallisen syyttäjän jutussa suorittamat toimenpiteet voisi koitua asianomistajan hyväksi. Tämä on kuitenkin ristiriidassa sen käsityksen kanssa, joka on voimassa virallisen syyttäjän ja asianomistajan välisestä suhteesta yleensä. Asianomistajahan voi käyttää prosessissa laajasti hyväkseen virallisen syyttäjän samoin kuin poliisiviranomaisten toimesta tehtyjä tutkimuksia. Tähän näkökohtaan perustuu osaltaan rikokseen perustuvien korvausvaatimusten käsittelymahdollisuus yhdessä rangaistusvaatimuksen kanssa.[18] Asianomistajan ei myöskään tarvitse haastaa vastaajaa erikseen korvauskysymysten osalta vastaamaan, vaan hän voi esittää korvausvaatimuksensa rangaistusvaatimuksen yhteydessä. Sen ei tarvitse välttämättä tapahtua heti oikeudenkäynnin alussa, vaan vasta myöhemminkin alioikeuskäsittelyn kestäessä esitetyt vaatimukset otetaan huomioon.[19] Johdonmukaiselta tuntuisi sen vuoksi, että asianomistaja voisi myös ylioikeudessa saada hyväkseen virallisen syyttäjän jutussa suorittamat toimenpiteet ja yhtyä syytteeseen vasta tuolloin.

Kysymyksen ratkaisussa voidaan päätyä erilaiseen tulokseen riippuen siitä, mitä pidetään oikeudenkäynnin ja siten myös muutoksenhaun kohteena. Jos asianosaisen rangaistusvaatimusta pidetään rikosoikeudenkäynnin kohteena, on luonnollista, ettei hänellä ole oikeutta esittää sitä

---

17 Ks. *Grotenfelt*, 1912—13, 225 aliv. 1 sekä *Tirkkonen* 1934 (b) 213 ja *sama* 1969, 357 ja 1972, 435 aliv. 24. *Tirkkosen* mukaan asianomistajalla, joka ei ole yhtynyt virallisen syyttäjän rangaistusvaatimukseen, ei ole muutoksenhakuoikeutta, koska ratkaisu on tullut häneen nähden lainvoimaiseksi. Ks. myös *T. Ellilä* 1965, 64 ja aliv. 6 sekä *Reinikainen* 1956, 142 ja 236.

18 Ks. *Halila* 1972, 466 s.

19 OK 14: 3:n mukaan virallisen syyttäjän on rikosasiassa heti oikeudenkäynnin alussa esitettävä vaatimuksensa ja niiden perusteet. Sama koskee lainkohdan mukaan myös asianomistajaa, jollei pakottavista syistä muuta johdu, ks. po. lainpaikan johdosta *Tirkkonen* 1972, 364 ss.

vasta muutoksenhakuvaiheessa tai edes yhtyä myötäpuolensa alemmassa oikeudessa tekemään rangaistusvaatimukseen. Mutta milloin rikollista tekoa sinänsä pidetään prosessin esineenä, ei näytä olevan estettä ottaa tutkittavaksi sellaista syytteeseen oikeutetun asianosaisen vasta ylemmässä oikeudessa esittämää, samaa tekoa koskevaa rangaistusvaatimusta, joka on esitetty jo alemmassa oikeudessa, vaikkakin vain toisen samalla puolella olevan asianosaisen toimesta. Ylemmässä oikeudessa on kysymys samasta teosta kuin alemmassakin, joten sen tutkinta ei ulotu alemman oikeuden tutkintaa kauemmaksi.[20] Prosessitaloudellisiin syihin ei näin ollen voida vedota kyseisen muutoksenhaun estämiseksi.

Reformatio in pejus-kiellon soveltamisen kannalta ei puheena olevan kysymyksen ratkaisu ole yhdentekevä. Milloin langettavasta tuomiosta hakee syytetyn ohella muutosta asianomistaja tai virallinen syyttäjä, mutta tämä ei ole alioikeudessa käyttänyt rangaistuskysymyksen osalta puhevaltaansa, on kielto voimassa syytetyn hyväksi, jos vastapuolen muutoksenhaku olisi muutoksenhakuoikeuden menettämisen vuoksi jätettävä tutkimatta. Päinvastaisessa tapauksessa voidaan tuomiota muuttaa myös syytetyn vahingoksi.

Edellä olevassa tilanteessa tuomion saama yksipuolinen lainvoima kantajapuolella olevaa asianosaista vastaan johtui siis siitä, ettei hän voi yhtyä juttuun vasta muutoksenhakuvaiheessa.[20a] Mutta tuomio tulee

---

20 *Palmgren* (1939, 159 ss.) onkin tekstissä esitetyllä perusteella katsonut, että asianomistaja voi jatkaa virallisen syyttäjän vireille paneman syytteen ajamista hakemalla päätökseen muutosta, vaikkei hän ollut yhtynyt syyttäjän rangaistusvaatimukseen alemmassa oikeudessa.

Mainittakoon, että Ruotsissa oli käytäntö ennen uuden RB:n voimaantuloa sellainen, että asianomistajalla ja virallisella syyttäjällä oli oikeus hakea muutosta alioikeuden tuomioon rangaistuskysymyksen osalta, vaikkeivät he olleet alemmassa oikeudessa yhtyneet toistensa rangaistusvaatimuksiin, ks. *Palmgren* 1939, 162 aliv. 2 ja 3 mainitut oikeustapaukset.

RB 20: 8,2:n mukaan asianomistajalla on oikeus hakea muutosta rangaistuskysymykseen, vaikka hän ei ole alioikeudessa yhtynyt syytteeseen. Asianomistajalla on Ruotsissa eräitä poikkeuksia lukuunottamatta vain toissijainen syyteoikeus, mutta virallisen syyttäjän syyteoikeuden käyttämisen kontrolloimiseksi asianomistajalle on myönnetty ko. muutoksenhakuoikeus. Ks. sen johdosta *PLB* 1938, 261, *Gärde* 1949, 245 ss., *Olivecrona* 1968, 83 ja *L. Heuman* 1973, 63. — Kun meillä asianomistajalla on virallisen syyttäjän kanssa ensisijainen syyteoikeus, ei voitane pitää asianmukaisena, että hänet asetettaisiin muutoksenhaussa huonompaan asemaan kuin mikä seuraisi toissijaisesta syyteoikeudesta.

20a Jollei asianomistajalle tai viralliselle syyttäjälle ole varattu alioikeudessa

lainvoimaiseksi virallista syyttäjää tai asianomistajaa vastaan myös silloin, kun heillä olisi ollut oikeus hakea muutosta, mutta he eivät ole sitä tehneet menettäen siten muutoksenhakuoikeutensa. Jos virallinen syyttäjä ja asianomistaja ovat alioikeudessa yhdessä ajaneet syytettä, mutta vain virallinen syyttäjä hakee siihen kantajapuolelta muutosta, tulee tuomio lainvoimaiseksi asianomistajaa vastaan. Hänellä ei siis ole oikeutta esittää hovioikeudessa vaatimusta tuomion muuttamisesta syytetyn vahingoksi eikä hakea muutosta hovioikeuden tuomioon, ellei hovioikeus muuta sitä syytetyn valituksesta tämän eduksi.[21]

Passiivinen subjektiivinen kumulaatio. — Subjektiivinen kumulaatio on olemassa rikosprosessissa vastaajapuolella, milloin kahta tai useampaa henkilöä syytetään samassa oikeudenkäynnissä joko samasta rikoksesta tai sellaisista rikoksista, joilla muuten on yhteyttä keskenään. Jos vain joku tai jotkut syytetyistä hakevat muutosta, tulee tuomio muita vastaan lainvoimaiseksi. Muutosta hakeneen syytetyn valituksesta tuomiota ei voida muuttaa tuomioon tyytyneen syytetyn eduksi.[22] Tällöin voi sattua, että tuomioon tyytyneen syytetyn suoritettavaksi jää ankarampi rangaistus kuin samaan rikokseen syyllistyneen syytetyn, joka saa muutoksenhaussa rangaistukseensa lievennyksen.[23] Voi käydä jopa niin,

---

tilaisuutta käyttää jutussa puhevaltaa, on heillä sitä vastoin oikeus yhtyä juttuun vielä muutoksenhakuvaiheessa, ks. *Tirkkonen* 1934 (b), 212 s., vrt. myös *Äärnhielm* 1927, 50 s.

21 Vastaavasti syyttäjä menettää po. tilanteessa muutoksenhakuoikeutensa tyytyessään alioikeuden päätökseen, ks. *KKO 1932 I 69:* Virallisen syyttäjän tyydyttyä KO:n päätökseen, jolla syyte oli hylätty, ja HO:n, jossa asianomistaja oli hakenut päätökseen muutosta, jätettyä sen pysyväksi, OKa:n HO:n päätöksestä tekemä valitus jätettiin varteen ottamatta, ks. tapauksen johdosta *J. Nybergh* 1940, 345. Mutta jos KO:n päätöstä olisi po. tapauksessa syytetyn valituksesta muutettu hänen edukseen, olisi myös syyttäjällä ollut ilmeisesti oikeus hakea muutosta HO:n tuomioon muutoksen tarkoittamalta osalta.

22 Vrt. *KKO 1954 II 119,* jossa katsottiin, ettei reformatio in pejus -kielto ollut esteenä siihen, että tuomittu, joka oli tyytynyt HO:n päätökseen, syyttäjän valituksesta vapautettiin sellaista rikosta koskevasta syytteestä, josta toinen tuomittu oman valituksensa johdosta oli vapautettu. Syyttäjä oli tapauksessa vaatinut KKO:ssa molemmille syytetyille tuomitun rangaistuksen koventamista. Muussa tapauksessa tuomiota ei olisi ilmeisesti voitu muuttaa siihen tyytyneen syytetyn eduksi.

23 Ks. esim. *EOA* 1953, 31 s: Rikoskumppanit A ja B oli tuomittu HO:ssa törkeästä ryöstöstä, A 7 vuodeksi ja B 5 vuodeksi kuritushuoneeseen. A:n valituksesta KKO tuomitsi hänet ryöstöntapaisen kiristämisen yrityksestä 3 vuodeksi kuritushuoneeseen. Oikeusasiamies haki purkua B:n eduksi katsoen, ettei B:n

että kun syyte muutosta hakenutta syytettyä vastaan hylätään hovioikeudessa, hänen kanssasyytettynsä joutuu suorittamaan rangaistuksen, vaikka hänenkin syyttömyytensä osoittautuisi muutoksenhaun tuloksena ilmeiseksi.[24] Kun alioikeuden tuomio tulee tyytyneen syytetyn osalta lainvoimaiseksi, ei hänellä ole tuolloin edes oikeutta hakea muutosta korkeimmassa oikeudessa, sillä tuomio ei ole muuttunut hänelle vastaiseksi alioikeuden tuomioon verrattuna.[25] Tuomioon tyytynyt syytetty voi saada tuomion oikaistuksi ainoastaan tuomionpurun avulla. Mutkattomampaa olisi kuitenkin sallia ylemmän oikeuden muuttaa tuomiota jonkun syytetyn valituksesta myös muiden syytettyjen eduksi, jos tuomiossa oleva virhe ulottuu myös heitä koskevaan tuomion osaan. Tällainen säännös sisältyykin eräiden maiden rikosprosessijärjestyksiin.[26]

---

rikosta voitu asiakirjoista saadun selvityksen mukaan pitää ainakaan raskaampana kuin A:n eikä hänen voitu katsoa syyllistyneen törkeään ryöstöön, vaan ryöstöntapaisen kiristämisen yritykseen. Koskei B ollut säädetyssä järjestyksessä hakenut muutosta HO:n päätökseen ja se oli niin muodoin saanut hänen osaltaan lainvoiman, KKO ei katsonut voivansa purkaa HO:n päätöstä. Tuomiota esitettiin kuitenkin armosta lievennettäväksi B:lle tuomitun rangaistuksen osalta 2 vuodeksi kuritushuonetta.

24 Jos esim. A on tuomittu rangaistukseen rattijuoppoudesta ja B moottoriajoneuvon luovuttamisesta ilmeisesti alkoholin vaikutuksen alaisen A:n kuljetettavaksi, ja syyte A:ta vastaan hylätään hovioikeudessa näyttämättömänä, jää tuomio siihen tyytyneen B:n osalta pysyväksi.

Vrt. myös *KKO 1950 II 132:* A, B ja C oli tuomittu alioikeudessa samasta pahoinpitelyrikoksesta vapausrangaistukseen. Syyttäjän ja A:n valitettua HO korotti kaikille tuomittuja rangaistuksia. Kaikki syytetyt hakivat tämän jälkeen muutosta KKO:ssa, jossa HO:n päätös kumottiin kokonaisuudessaan, koska pahoinpitely ei ollut virallisen syytteen alainen ja asianomistaja oli peruuttanut ilmiantonsa ennen jutun esille tuloa alioikeudessa. Lisäksi KKO kumosi A:n valituksesta myös alioikeuden päätöksen häntä koskevalta osalta sekä B:n ja C:n valitustensa yhteydessä tekemästä anomuksesta purki ja poisti heihin nähden lainvoimaisen alioikeuden päätöksen.

25 Näin *KKO 1948 II 336:* Syytetty oli tyytynyt KO:n päätökseen, jolla hänet oli yhteisvastuullisesti erään osuuskunnan kanssa tuomittu menettämään valtiolle rikoksella saatu hyöty. Hänellä ei ollut oikeutta hakea muutosta HO:n päätökseen, jolla osuuskunta tekemänsä valituksen johdosta oli vapautettu tuosta seuraamuksesta (ään.).

26 Ks. esim. Saksan liittotasavallan *StPO* 357 §, joka koskee yksinomaan Revisionia: »Erfolgt zugunsten eines Angeklagten die Aufhebung des Urteils wegen Gesetzesverletzung bei Anwendung des Strafgesetzes und erstreckt sich das Urteil, soweit es aufgehoben wird, noch auf andere Angeklagte, die nicht Revision eingelegt haben, so ist zu erkennen, als ob sie gleichfalls Revision ein-

Yksipuolinen lainvoima kahden asianosaisen välisessä oikeudenkäynnissä. — Tämän tutkimuksen kannalta kiintoisin yksipuolisen lainvoiman tilanne syntyy kuitenkin kahden asianosaisen välisessä oikeudenkäynnissä, milloin tuomioon haetaan muutosta vain joko kantaja- tai vastaajapuolelta. Tuomio tulee silloin lainvoimaiseksi toista osapuolta vastaan. Jutun vireilläolon vaikutus toisen osapuolen toimesta ulottaa kyllä vaikutuksensa myös tyytyneeseen osapuoleen. Hänellä on muutoksenhakijan vastapuolena mahdollisuus käyttää hyväkseen normaaleja puolustus- ja myös tiettyjä hyökkäyskeinoja. Niinpä hän voi tehdä prosessi- ja asiaväitteitä sekä esittää uutta prosessiaineistoa niissä rajoissa kuin sen esittäminen on muutoksenhaussa yleensä mahdollista.[27] Hänellä ei kuitenkaan ole oikeutta vaatia tuomion muuttamista itselleen edullisemmaksi, vaan ainoastaan muutoksenhaun hylkäämistä ja alemman oikeuden tuomion pysyttämistä.[28]

Jollei ylempi oikeus muuta tuomiota toisen asianosaisen vaatimuksesta hänen edukseen, ei vastapuoli voi enää seuraavassa oikeusasteessa vaatia itselleen edullisempaa ratkaisua. Onhan alemman oikeuden tuomio jäänyt pysyväksi, ja siihen tyytynyt asianosainen on menettänyt

---

gelegt hätten.» Ks. po. lainpaikan johdosta *v. Kries* 1892, 690, *Peters* 1966, 585, *Eb Schmidt* 1954, 1036 ss. ja *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1904 ss. — Samanlainen säännös on myös Itävallan StPO:ssa (290, 1 §; 295 § 1; 344 § ja 477 § 1), ks. *Roeder* 1963, 285 ja *Tlapek—Serini* 1959, 243; Norjassa (*Strpl* 392, 3 §), ks. sen johdosta *Salomonsen* 1925 II 65 ss., *Skeie* II 1939, 58 ss. ja *Stang* 1951, 225, sekä Tanskassa (Rpl 959, 2 §), jonka johdosta *Hurwitz* 1959, 368 ss. ja *Munch—Petersen* 1918, 233 ss. Ks. myös *Bernoulli*, 1953, 53.

Meillä olisi erityistä aihetta tutkia juttu tuomioon tyytyneen syytetyn osalta toisen hakiessa muutosta nimenomaan siinä tapauksessa, että hänellä ei ole muutoksenhakuluparajoitusten vuoksi edes mahdollisuutta saada muutoksenhakudispenssiä, jolloin tuomio jää ilman muuta lainvoimaiseksi. Tähän seikkaan on kiinnittänyt huomiota *T. Ellilä* (1972, b). Ellilän mukaan olisi annettava selvät säännökset, että KKO olisi velvollinen verekseltään ryhtymään toimenpiteisiin jutun tutkimiseksi myös niiden osalta, joiden rangaistukset ovat jääneet kynnysrajan alapuolelle.

27 Ks. *Lager* 1975 (a), 69 s. sekä erityisesti siviiliprosessia koskevalta osalta *Kallenberg* 1922, 188 ss. Kuittausvaatimus voidaan esittää vasta muutoksenhakutuomioistuimessa, ks. *Halila* 1961, 207 ss. — Vastauskirjelmän sisällöstä ja sen jättämisestä oikeuteen yleensä ks. *Tirkkonen* 1972, 513 s. ja 538 sekä 1966, 425 s. ja 483. — Muutoksenhakutyöryhmän mietinnössä ehdotetaan lakiin otettavaksi yksityiskohtaiset säännökset muutoksenhakuun vastaamisesta, ks. *OikM:n lso:n julk.* 1975/25, 24 s. ja 32.

28 *Ekelöf* 1973, 34 s.

muutoksenhakuoikeutensa lopullisesti. Tuomio on tullut häntä vastaan ehdottomasti lainvoimaiseksi.[29]

Jos taas toinen oikeusaste on muuttanut tuomiota, on tilannetta arvosteltava myös lainvoiman osalta toisin. Jos tuomio muuttuu kokonaan on ylemmän oikeuden samalla kumottava alemman oikeuden tuomio. Tällöin kumoutuu myös tuomion yksipuolinen lainvoima ja tyytyneelle asianosaiselle avautuu uusi mahdollisuus hakea muutosta.[30] Alemman oikeuden tuomion häntä vastaan saama lainvoima on ollut vain ehdollinen. Jos taas tuomiota muutetaan ainoastaan joltakin osin, ei alemman oikeuden tuomiota ole tarpeen kumota (ja poistaa). Tällöin ei myöskään sen muutoksenhakijan vastapuolta vastaan saavuttama lainvoima kumoudu. Tällä on kuitenkin oikeus hakea muutosta mahdollisesta kolmannesta asteesta siltä osin kuin tuomiota on muutettu hänen vahingokseen.[31] Hän ei tuolloin kolmannessa asteessa esitä mitään uutta vaatimusta, vaan vaatii vain alioikeuden tuomion pysyttämistä kuten keskiasteessakin. Alioikeuden tuomion yksipuolinen lainvoima estää häntä vaatimasta itselleen sitä edullisempaa tuomiota.[32]

---

[29] Ks. esim. *KKO 1922 II 433:* Syytettyjen tekemät valitukset jätettiin tutkimatta, koska he olivat tyytyneet KO:n päätökseen ja se oli niin muodoin saanut heitä vastaan lainvoiman sekä HO oli jättänyt KO:n päätöksen pysyväksi. Se, ettei asianosaisella, joka on tyytynyt alioikeuden päätökseen, ole muutoksenhakuoikeutta HO:n päätökseen, jolla alioikeuden ratkaisu on jätetty pysyväksi ilmenee myös tapauksista *KKO 1933 II 389, 1947 II 98* ja *270.* Vrt. myös *KKO* 1946 *II 33.*

[30] Siinä tapauksessa, että ylioikeus palauttaa jutun toisen asianosaisen valituksen johdosta, täytynee katsoa, että vastapuolella on oikeus hakea muutosta alemman oikeuden uuteen ratkaisuun silloinkin, kun juttu on ratkaistu samalla tavalla kuin ensimmäisessä tuomiossakin. Palauttamispäätöksellä alemman oikeuden tuomio on tullut kumotuksi ja sen saama yksipuolinen lainvoima tyytynyttä asianomaista vastaan on poistunut. Ks. *KKO p. 10. 12. 1900* (JFT 1901, bil. 146 a N:o 17) ja *KKO 1938 II 1:* Syytetyn tyydyttyä alioikeuden päätökseen, jolla hänet oli tuomittu rangaistukseen, HO oli asianomistajan valituksesta kumonnut päätöksen ja palauttanut jutun alioikeuteen. Syytetyllä oli KKO:n päätöksen mukaan oikeus valittaa alioikeuden uudesta päätöksestä, vaikkei häntä ollut sillä tuomittu muuhun tai ankarampaan rangaistukseen kuin aikaisemmalla HO:n kumoamalla päätöksellä. Samoin *J. Nybergh* 1940, 345. Toisin *KKO 1932 I 69* ja nähtävästi myös *Reinikainen* 1956, 404 s.

[31] Ks. *Wrede* 1943, 304, *Palmgren* 1939, 167 s, *Reinikainen* 1956, 315 s., *Tirkkonen* 1972, 434 s., *Lager* 1975 (a), 70 s. ja *Kallenberg* 1922, 316 s.

[32] *KKO 1948 II 131:* Kun asianomistaja oli tyytynyt KO:n aikaisemmin julistamaan päätökseen, ei hänelle jutun tultua syytetyn valituksen johdosta palaute-

b. *Kiellon johtaminen yksipuolisesta lainvoimasta.* — Reformatio in pejus syntyy sillä edellytyksellä, että muutoksenhakijana on ainoastaan jompikumpi eri puolella olevasta kahdesta asianosaisesta. Reformatio in pejus-kiellon soveltaminen edellyttää yksipuolisen lainvoiman tilannetta. Siksi voidaan ehkä pitää luonnollisena, että eräät tutkijat selittävät kiellon soveltamisen johtuvan yksipuolisesta (relatiivisesta) lainvoimasta.[33]

Tuomion saama yksipuolinen lainvoima merkitsee asianosaisen kannalta sitä, ettei hän voi enää vaatia tuomion muuttamista edukseen. Kun muutos tuomioon tyytyneen asianosaisen eduksi merkitsisi vastaavaa muutosta muutoksenhakijan vahingoksi, johtaa yksipuolinen lainvoima siihen, ettei tuomiota voida muuttaa muutoksenhakijan vahingoksi. Tyytynyt asianosainen voi vain esittää tuomion pysyttämistä muuttamattomana. Kun sanotaan, että tuomio on saanut lainvoiman siihen tyytynyttä asianosaista vastaan, tarkoitettaneen sillä paitsi sitä, ettei asianosainen voi enää esittää muutosvaatimusta, myös sitä, ettei tuomiota voida muuttaa hänen edukseen.[34]

---

tuksi, olisi saanut määrätä varastetun omaisuuden arvon alenemisesta suurempaa korvausta kuin edellisellä kerralla. *KKO 1949 II 207:* Syytetyn valitusta petosta koskevalta osalta ei tutkittu, koska syytetty oli tyytynyt KO:n päätökseen eikä HO ollut tässä kohden muuttanut KO:n päätöstä. Valitus tutkittiin siltä osalta kuin HO oli julistanut syytetyn menettäneeksi ehdonalaisen vapautensa. Samoin *KKO:n p. 11. 12. 1950/5399* (ään. 4—1). *KKO 1954 II 129:* A oli alioikeudessa tuomittu ehdollisella rangaistustuomiolla, mihin hän oli tyytynyt. Virallisen syyttäjän muutoksenhaun johdosta HO poisti lausunnon rangaistuksen ehdollisuudesta. A:n valituksesta ei rangaistuksen määrää enää voitu muuttaa.

Kun juttu syytetyn valituksesta palautetaan takaisin alioikeuteen, on meillä katsottu *(KKO 1934 II 23)*, etteivät syyttäjä ja asianomistaja, joihin nähden tuomio oli heidän siihen tyytyessään saanut lainvoiman, voi palauttamisen jälkeisessä menettelyssä vaatia, että teko olisi luettava syytetyn viaksi törkeämpänä rikoksena, kuin mistä alioikeus on hänet ennen palauttamista tuominnut. Kun oikeudella on valta rubrikoida syytetyn viaksi luettu teko olematta siinä suhteessa sidottu syyttäjän tai asianomistajan vaatimuksiin, näyttää tapauksessa itse asiassa olleen kysymys reformatio in pejus -kiellosta syytetyn hyväksi eikä relatiivisesta lainvoimasta. Vrt. lisäksi edellä aliv. 16 mainittu tapaus *KKO 1939 II 38*, jossa asianomistajalla katsottiin olevan oikeus esittää palauttamisen jälkeen uusia vaatimuksia, vaikka hän oli tyytynyt ennen palauttamista annettuun tuomioon, mutta tuolloin palauttaminen tapahtuikin syyttäjän valituksesta. Ks. myös *Reinikainen* 1956, 401.

33 Ks. *Schultzenstein* 1903, 34 mainitut viittaukset ja *Binding* 1904, 258.

34 Ks. edellä aliv. 29 mainittu tapaus *KKO 1922 II 433* sekä *NJA* 1887, 198,

Muutoksenhakutuomioistuimen kannalta yksipuolinen lainvoima taas merkitsee sitä, ettei tuomioon tyytyneen asianosaisen muutosvaatimuksia voida ottaa tutkittaviksi. Näin ollen tuomiota ei voida vastapuolen vaatimuksesta muuttaa muutoksenhakijan vahingoksi. Tällöin on kuitenkin edellytettävä, että tuomioistuin on sidottu asianosaisten vaatimuksiin, niin ettei tuomion muuttaminen voi tapahtua tuomioistuimen omasta aloitteesta.

Tuomioistuimen sidonnaisuus asianosaisten vaatimuksiin tulee kysymykseen sellaisissa (dispositiivisissa) jutuissa, joissa asianosaisten sovinto on sallittu. Näissä jutuissa noudatetaan alioikeusmenettelyssä määräämis- eli dispositiivista periaatetta, joka ilmenee muun muassa edellä mainittuna sidonnaisuutena. Yksipuolisella lainvoimalla ja määräämisperiaatteella onkin tietynlainen yhteys keskenään.[35] Kiellon johtaminen dispositiivisissa riitajutuissa yksipuolisesta lainvoimasta ja määräämisperiaatteesta edellyttää kuitenkin, että sanottu periaate vallitsee myös muutoksenhaussa ja että siinä voidaan vedota niihin tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiin, joihin määräämisperiaate perustuu.[36]

Tietyissä tapauksissa tuomion muuttaminen voi tulla kysymykseen myös tuomioistuimen omasta aloitteesta. Vaikka siis muutoksenhakijan vastapuoli on menettänyt mahdollisuuden vaatia itselleen edullisempaa tuomiota, ei se estä ylempää oikeutta viran puolesta sellaista muutosta suorittamasta, jos oikeudella on valta määrätä seuraamukset olematta sidottu asianosaisten vaatimuksiin. Rikoksen julkisoikeudellisten seuraamusten osalta asia on juuri näin. Oppi yksipuolisesta lainvoimasta pejus-kiellon perustana ei siis näytä ottavan huomioon tapauksia, joissa

---

jossa HD, koska syytetty Karlsson oli tyytynyt RO:n päätökseen »och samma utslag förty mäste anses emot Karlsson hava vunnit laga kraft, alltså och då HovR vid sådant förhållande ej bort K:s besvär till prövning upptaga», poisti HO:n K:n valituksesta antaman lausunnon. Ks. myös vähemmistö tapauksessa *KKO 1963 II 21:* ... »koska HO:n päätös on edellä KKO:n päätöksessä kerrotuin tavoin saanut lainvoiman N:ta vastaan...» Vrt myös *Agge II* 1936, 143.

35 Ranskan *Avis du Conceil d'Etat* vuodelta 1806 perustui sekä dispositiiviseen periaatteeseen että relatiivisen lainvoiman käsitteeseen. Yleensä määräämisperiaatetta ja relatiivista lainvoimaa käsitellään reformatio in pejus-kieltoa koskevissa tutkimuksissa yhdessä, ks. esim. *Bernoulli* 1953, 46 ss., *Kleinfeller* 1886, 587 ss. ja *Engströmer* 1938, 3 ss. *Kleinfellerin* mukaan (1886, 591) relatiivinen lainvoima ja reformatio in pejus-kielto ovat kumpikin »Folgen des im Rechtsmittelverfahren theilweise herrschenden Dispositionsprincips.»

36 Ks. siitä seuraavassa luvussa olevaa esitystä.

oikeusseuraamukset määrätään viran puolesta asianosaisten vaatimuksista riippumatta. Taikka sitten muutoksenhaussa ei rikosprosessissa noudatettaisikaan samoja periaatteita kuin alioikeuskäsittelyssä. Viimeksi mainittuun kysymykseen tullaan jäljempänä palaamaan.

Edellä olevasta voidaan kuitenkin jo päätellä, ettei reformatio in pejus-kielto johdu suoraan yksipuolisesta lainvoimasta. Jos näin olisi asianlaita, seuraisi siitä johdonmukaisesti, että kieltoa olisi rikosprosessissa noudatettava myös virallisen syyttäjän hyväksi. Kuten oikeusvertaileva katsaus osoitti, voidaan tuomiota yleensä syyttäjän valittaessa muuttaa myös syytetyn eduksi ex officio. Toisaalta vain reformatio in pejus-kielto voi estää syytetyn valituksesta muuttamasta tuomiota hänen vahingokseen, kun oikeudella olisi muutoin siihen oikeus omasta aloitteesta. Siten ei voida sanoa, että kielto johtuisi yksipuolisesta lainvoimasta, vaan pikemminkin yksipuolinen lainvoima muutoksenhakijan eduksi johtuu reformatio in pejus-kiellosta.[37] Tuomio on saanut lainvoiman muutoksenhakijan eduksi silloin, kun sitä ei voida muuttaa hänen vahingokseen.[38]

3. Osittainen lainvoima

a. *Osittaisesta lainvoimasta yleensä.* — Yksipuolista lainvoimaa tarkasteltaessa on ratkaisevassa asemassa muutoksenhakumenettelyn subjekti, muutoksenhakija. Tuolloin ei tarvitse pitää silmällä sitä tilannetta,

---

37 Ks. *Seuffert* 1861, 33 ja 41: »Durch diese Motivierung (siis että kielto johtuu relatiivisesta lainvoimasta) verkehren sie aber, indem sie die Folge zum Grund machen, das richtige Verhältnis zwischen dem Verbote der reformatio in peius und der Rechtskraft.» Samoin *Merckel* 1853, 474 s., *Keber* 1892, 96 s., *Kleinfeller* 1886, 591, *Schultzenstein* 1903, 33 ss., *Norden* 1909, 783 s., *Lauckner* 1913, 87, *Haas* 1934, 73 s., *Sprengel* 1937, 48 s. ja *Bernoulli* 1953, 51 s.

38 Tuomioistuinkielessä tämä ilmaistaan tavallisesti epäsuorasti lausumalla, ettei muutoksenhakija (esim. syytetty) ole esittänyt syytä muuttaa alemman oikeuden päätöstä, joka siis, kun vastapuoli (esim. virallinen syyttäjä) on siihen tyytynyt, jää pysyväksi. Jos on yleensä kysymys sellaisista seuraamuksista, jotka muutoksenhakuinstanssi saa tuomita viran puolesta siitä huolimatta, että toinen osapuoli on tuomioon tyytynyt, olisi parempi puhua tuomion häneen nähden saamasta lainvoimasta.

Ks. myös *Peters* 1966, 432; »Relative Rechtskraft tritt ein, wenn ein Urteil nur vom Angeklagten oder vom Staatsanwalt zu seinem Gunsten angefochten wird.»

että muutosta olisi haettu tai voitu hakea vain tiettyyn osaan tuomiota. Tuomion osittaista lainvoimaa tarkastellaan sitä vastoin yksinomaan tuomion laajuuden eli siinä ratkaistujen kysymysten kannalta. Siinä ei ole välttämätöntä kiinnittää huomiota siihen, onko samalla ehkä kysymys myös yksipuolisesta lainvoimasta. Osittaisen lainvoiman kannalta ei ole merkitystä, onko tuomio muilta osin saatettu ylemmän oikeuden tutkittavaksi yhden tai useamman asianosaisten toimesta. Kuitenkin on pidettävä mielessä, että reformatio in pejuksesta voi tulla kysymys ainoastaan yksipuolisen lainvoiman tilanteessa.

Haettaessa muutosta vain jostakin tuomion osasta tulee tuomio muulta osalta lainvoimaiseksi.[39] Asianosaiset eivät voi tuomion lainvoimaiselta osin esittää muutosvaatimuksia eikä tuomioistuin saa ottaa asiaa siltä osin tutkittavakseen. Osittaisessa lainvoimassa on siten kysymys lopullisen lainvoiman luonteisesta vaikutuksesta. Kokonaislainvoimaan verrattuna sitäkin on silti pidettävä laadultaan relatiivisena. Osittainen lainvoima voi ilmetä vasta kolmannessa instanssissa: Jos tuomiota on muutosta hakeneen asianosaisen vaatimuksesta muutettu joltakin osalta hänen edukseen, on vastapuolella oikeus hakea muutosta sanotulta osalta, mutta ei enää siltä osalta, jolta asia ei ole ollut toisen oikeusasteen tutkittavana.

Myös osittaisen lainvoiman aiheuttavat tilanteet voidaan jakaa kahteen eri ryhmään sen mukaan, aiheutuuko osittainen lainvoima asianosaisista riippuvista syistä vai suoraan lain nojalla. Tuomio tulee lainvoimaiseksi välittömästi lain nojalla esimerkiksi silloin, kun asianosaiselta puuttuu oikeus esittää tiettyjä vaatimuksia.[40] Niinpä virallisella syyttäjällä ei ole mahdollisuutta hakea muutosta rikokseen perustuvien yksityisoikeudellisten vaatimusten eikä asianomistajilla taas valtion varoista maksettaviksi määrättyjen korvausten osalta, jotka syytetty on velvoitettu valtiolle korvaamaan. Edelleen osittainen lainvoima saattaa johtua lakiin perustuvasta muutoksenhaun rajoituksesta (summa revisibilis tai poena revisibilis), jolloin tuomioon saadaan hakea muutosta vain tietyiltä osin. Osittainen lainvoima aiheutuu myös muutoksenhakutuomio-

---

39 Ks. edellä aliv. 9 mainitut lähteet sekä Saksan liittotasavallan StPO:n (318 §) Teilrechtskraft'in osalta *v. Kries* 1880, 91 ss., *v Hippel* 1941, 577 ss., *v. Ullmann* 1893, 595 s., *Bennecke* 1895, 740, *Binding* 1904, 256 ss., *Eb. Schmidt* 1954, 906 ss., *Peters* 1966, 428 ss., *Kern-Roxin* 1970, 242, *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1691 ss., *Bruns* 1961, passim., *Grünwald* 1964, 9 ss., *Sieveking* 1967, 43 ss. ja *Spendel* 1955, 556 ss. Itävallan StPO:n osalta taas *Roeder* 1963, 284.

40 Ks. *Lager* 1975 (a), 88 ss.

istuimen päätöksestä, milloin se ratkaisee sinne muutoksenhaulla saatetun jutun vain osaksi palauttaen asian muulta osin takaisin tuomion antaneeseen tuomioistuimeen, edellyttäen ettei muutosta voida viimeksi mainitulta osalta enää hakea.[41]

Näitä tilanteita ei tulla seuraavassa lähemmin käsittelemään. Selvää on, että jos tuomioon ei ole joltakin osalta mahdollista hakea muutosta, ei ylempi oikeus saa ottaa sitä myöskään tutkittavakseen, joten reformatio in pejus ei voi tulla kysymykseen. Lainvoima suojaa toisaalta myös muutoksenhakijan vastapuolta, jonka vahingoksi tuomiota ei voida sanotulta osin muuttaa. Tuomio on tullut sanotulta osalta lopullisesti lainvoimaiseksi.[42] Vastaavasti alempi oikeus on palauttamisen jälkeisessä oikeudenkäynnissä sidottu palauttamispäätökseen niin, ettei se voi puuttua asiaan siltä osin kuin sitä ei ole palautettu. Se, milloin osapalautus voidaan suorittaa, riippuu taas palauttamisen aiheuttaneesta perusteesta. Jos sen vaikutus ulottuu koko juttuun, ei jutun osan palauttaminen voi yleensä tulla kysymykseen.

Puhuttaessa osittaisesta lainvoimasta rajoitutaan seuraavassa vain sellaisiin tapauksiin, joissa osittainen lainvoima johtuu muutoksenhakemuksessa tehdystä rajoituksesta. Kun asianosaisilla on valta itse ratkaista, hakevatko he muutosta vai eivät, täytyy heillä johdonmukaisesti olla myös oikeus rajoittaa muutoksenhakunsa tuomion tiettyyn osaan sekä esittää vain tietynlaisia vaatimuksia ja vedota niiden tueksi vain mää-

---

41 Ks. *Reinikainen* 1956, 315 ss., *Lager* 1975 (a), 59, *Grünwald* 1964, 9, ja *Peters* 1966, 428. — Osittaisesta lainvoimasta on kysymys myös silloin, kun muutoksenhaku peruutetaan tai siitä luovutaan osaksi.

42 Vrt kuitenkin *KKO 1938 I 46:* Sitten kun alempi oikeus päätöksellään, johon virallinen syyttäjä on tyytynyt, oli hylännyt syytteen ja määrännyt yleisistä varoista maksetut todistajanpalkkiot jäämään valtion vahingoksi, on ylempi oikeus, asianomistajan valituksen johdosta tuomitessaan syytetyn rangaistukseen, velvoittanut hänet valtiolle korvaamaan manitut palkkiot. Äänestys 3—2. Vähemmistö poisti HO:n lausunnon syytetyn velvollisuudesta korvata valtiolle sanotut todistajanpalkkiot, »koskei niistä, kun virallinen syyttäjä on tyytynyt KO:n päätökseen, HO:ssa ole ollut kysymystä.»

Vähemmistön kanta on mielestäni johdonmukaisempi, sillä tuomion saamaa lainvoimaa po. osalta ei voida tuomioistuimen omasta aloitteesta poistaa edes silloin, kun kysymys on normaalisti tuomioistuimen viran puolesta määrättävistä seuraamuksista. Kyseisessä tapauksessa osittaisen lainvoiman rikkominen on koitunut ei-muutoksenhakijan vahingoksi; reformatio in pejuksesta ei siis ole kysymys, muttei myöskään reformatio in meliuksesta, koska asianomistajalla ei ollut hyötyä kyseisten palkkioiden korvaamisesta.

rättyihin seikkoihin. Siihen, millä edellytyksillä asianosaiset voivat muutoksenhakutuomioistuinta sitovasti rajoittaa muutoksenhaun alaa, palataan jäljempänä. Ensin on syytä tarkastella, mikä vaikutus muutoksenhaun rajoittamisella on reformatio in pejus-kiellon soveltamisen kannalta.

b. *Osittainen lainvoima ja reformatio in pejus-kielto.* — Muutoksenhaun rajoittaminen tehokkaasti eli muutoksenhakutuomioistuinta sitovalla tavalla tiettyyn osaan tuomiota merkitsee sitä, etteivät muutoksenhaun vaikutukset kohdistu muuhun osaan tuomiota. Viimeksi mainitulta osin tuomio tulee lainvoimaiseksi, ja se on periaatteessa mahdollista panna siltä osin myös täytäntöön. Ylempi oikeus ei saa ottaa juttua lainvoimaiselta osin tutkittavaksi, joten myöskään reformatio in pejus ei voi siltä osin tulla kysymykseen. Sehän edellyttää juuri jutun asiallista tutkintaa. Voidaan siis sanoa, että muutoksenhaun tehokas rajoittaminen merkitsee eräänlaista osittaista tai välillistä pejus-kieltoa muutoksenhakijan hyväksi.[43] Muutoksenhaun rajoittaminen koituu muutoksenhakijan eduksi edellyttäen, että tuomio on ollut väärä hänen hyväkseen. Mutta toiselta puolen voidaan havaita, että rajoittaminen saattaa koitua myös muutoksenhakijan vahingoksi; tuomiota ei voida silloin muuttaa muulta osin hänen edukseen (*reformatio in melius*-kielto). Tässä tapauksessa rajoitus koituu vastapuolen eduksi, jos tuomio on ollut väärä muutoksenhakijan vahingoksi.

Reformatio in pejus-kiellolla ja osittaisella lainvoimalla on siis samanlainen tutkintaa estävä vaikutus. Itsenäistä merkitystä osittaisella lainvoimavaikutuksella onkin vain siinä tapauksessa, jolloin kieltoa ei sovelleta. Kun kieltoa noudatetaan yleensä syytetyn hyväksi, on hänen muutoksenhakunsa rajoittamisella tiettyyn osaan tuomiota merkitystä vain edellyttäen, että kielto koskee yksinomaan kokonaistuloksen muuttamista muutoksenhakijan vahingoksi. Muutoksenhaun tehokas rajoittaminen estää tällöin muuttamasta tuomiota muulta osin syytetyn vahingoksi silloinkin, kun tuo muutos voitaisiin kompensoida muulla vastaavan suuruisella muutoksella hänen edukseen, niin ettei tuomio kokonaisuutena arvostellen muuttuisi hänen vahingokseen. Yksin muutosta hakevaa syytettyä ei siten voida tuomita rangaistukseen tai alemman oikeuden tuomitsemaa rangaistusta ankarampaan rangaistukseen sellaisesta teosta, jota muutoksenhaku ei koske, vaikka hänet valituksensa johdosta vapautettaisiin tai hänelle tuomittua rangaistusta lievennettäisiin toisesta teosta,

---

43 Näin *Thornstedt* Forhandlingerne 1963, 225.

edellyttäen, että kyseinen rajoitus on tehokas. Tuolloin ei luonnollisesti olisi sallittua jättää perusteltua muutoksenhakemusta hyväksymättä sen vuoksi, että tuomio on muulta osin vastaavasti virheellinen syytetyn eduksi.[44]

Osittaisella lainvoimalla näyttää olevan suurempi merkitys virallisen syyttäjän muutoksenhaun osalta, jolloin reformatio in pejus-kieltoa ei, kuten oikeusvertaileva katsaus osoitti, yleensä noudateta. Siltä osin kuin yksin muutosta hakenut syyttäjä ei ole valittanut, saa tuomio lainvoiman hänen edukseen ja samalla syytettyä vastaan.

Edellä olevasta lienee selvinnyt, ettei kieltoa voida johtaa osittaisesta lainvoimasta. Niissä on kummassakin kysymys samasta, eri puolelta tarkasteltavasta asiasta. Siltä osin kun tuomio on saanut lainvoiman ja on ylempää oikeutta sitova, sitä ei voida muuttaa muutoksenhakijan vahingoksi ja kääntäen: tuomio saa lainvoiman siltä osin kun sitä ei voida muuttaa muutoksenhakijan vahingoksi.[45]

Seuraavaksi on lähemmin tutkittava, milloin muutoksenhaun rajoittaminen sitoo ylempää oikeutta.

4. Muutoksenhaun rajoittamisesta

a. *Rajoituksen tehokkuus.* — Muutoksenhaun rajoittaminen on tarkoituksenmukaista sekä asianosaisten että muutoksenhakutuomioistuimen kannalta. Keskittymällä muutoksenhakukirjelmässään vain siihen osaan tuomiota, johon hän todella on tyytymätön, asianosaisella on suuremmat mahdollisuudet saada ylempi oikeus kiinnittämään huomionsa juuri sanottuun osaan. Tämä koskee erityisesti laajoja rikosjuttuja, joissa sama henkilö saattaa olla syytteessä jopa kymmenistä eri rikollisista teoista. Jos syytetty, joka on alioikeudessa kiistänyt suurimman osan väitetyistä rikoksista, tällöin tyytyy muutoksenhakukirjelmässään vain uudistamaan kaiken aikaisemmin lausumansa vaatimalla lisäksi rangaistuksen alentamista, joutuu ylempi oikeus tutkimaan jutun kaikkien syytekohtien osalta uudestaan. Tämä lisää luonnollisesti ylioikeuksien jo muutoinkin suuresti kasvanutta työmäärää ja aiheuttaa siten osaltaan juttujen viipymistä muutoksenhakutuomioistuimissa kohtuuttoman kauan.

---

44 *Welamson* 1953, 18.

45 *Welamson* 1953, 32. Vrt. *Reinikainen* 1956, 383. Ks. myös *Kleinknecht* 1975, 889.

Jotta tuomioistuin voisi keskittyä tutkimaan juttua vain siltä osin, johon muutosta todella halutaan, on tärkeätä, että muutoksenhakukirjelmä yksilöidään mahdollisimman tarkasti. Muutoksenhakumenettelyä koskevien säännösten eräänä kaikkein olennaisempana puutteena meillä on pidetty täsmällisten säännösten puuttumista siitä, miten tarkasti muutoksenhakukirjelmä on yksilöitävä.[46]

Äskettäin julkaistussa lainvalmisteluasiakirjassa on sanottuun epäkohtaan puututtu ehdottamalla, että muutoksenhakua koskeviin säännöksiin otettaisiin nimenomaiset määräykset muutoksenhakukirjelmien yksilöimisestä.[47] Ehdotuksen mukaan muutoksenhakemuksessa on mainittava miltä kohdin alioikeuden ratkaisuun haetaan muutosta, mitä muutoksia alioikeuden ratkaisuun vaaditaan tehtäväksi sekä ne perusteet, joilla muutosta vaaditaan. Muutoksenhakemusta ei kuitenkaan saisi ehdotuksen mukaan jättää puutteellisesti yksilöitynä heti tutkimatta, vaan muutoksenhakijaa olisi kehotettava täydentämään hakemustaan määräajassa.[48]

Milloin sitten muutoksenhaun rajoittaminen on mahdollista suorittaa tehokkaasti eli muutoksenhakuoikeutta sitovalla tavalla? Tähän kysy-

---

[46] Kirjallisuudessa on muutoksenhakemusten yksilöintiin kiinnitetty toistuvasti huomiota, ks. esim. *T. Ellilä* 1971, 171 ss. ja *sama* 1973, 74 s., *Grönqvist* 1960, 262 ss., *Heikola* 1963, 223 ss. ja *Parikka* 1969, 387 ss. Ks. myös *OKa:n* yleiskirje 24. 1. 1966 virallisille syyttäjille, jossa korostetaan syyttäjien muutoksenhakukirjelmien yksilöimisen tärkeyttä sekä *Aalto* 1973, 37. Vrt. myös HallintovalitusL 9 § 1 mom. ja 9 a §.

[47] Ks. Muutoksenhakutyöryhmän mietintö *Oik.M:n lso:n julk. 25/1975,* 23 s. Vrt. myös *KKO-komitea 1973,* 154 ss.

[48] Voimassa olevan oikeuden mukaan lienee katsottava, että jollei muutoksenhakija ole rajoittanut muutoksenhakua tuomion alaan nähden, on asia tutkittava kokonaan uudelleen. Lisäksi on esitetty, että jollei muutoksenhakija ole sanonut, millä tavalla tuomiota olisi muutettava, niin hänen on katsottava vaatineen kaikkia ajateltavissa olevia muutoksia edukseen, ks. *Grönqvist* 1960, 271, toisin *T. Ellilä* 1973, 75 aliv. 19. Muille kuin maallikkomuutoksenhakijoille voidaan yksilöimisen suhteen asettaa suurempia vaatimuksia. Vrt. kuitenkin *KKO 1958 II 60,* jossa rautatiehallitus oli asianomistajana HO:een annetussa muutoksenhakemuksessa toistanut sen, mitä sen puolesta asiassa jo aikaisemmin oli esitetty ja lausuttu. HO katsoi, ettei rautatiehallitus, jonka rangaistusvaatimus oli alioikeudessa hylätty, ollut muutoksenhakukirjelmässään vaatinut syytetyn tuomitsemista rangaistukseen tai korvausvelvollisuuteen ja jätti valituksen tutkimatta. KKO puolestaan katsoi rautatiehallituksen HO:ssakin vaatineen syytetyn tuomitsemista rangaistukseen, joten HO:n ei olisi pitänyt esittämällään perusteella pidättäytyä juttua tutkimasta.

mykseen ei mainitussa uudistusehdotuksessa ole puututtu. Perusteluissa kyllä huomautetaan siitä, ettei asiaa pitäisi tutkia laajemmalti kuin muutoksenhakemus edellyttää, ellei siihen ole muutoksenhakijan oikeusturvan kannalta erityistä syytä. Tarkoituksena ei siis näytä ehdotuksenkaan mukaan olevan, että asianosaiset voisivat vapaasti kaikissa tapauksissa rajoittaa muutoksenhakutuomioistuimen tutkimisvaltaa puheena olevassa suhteessa. Jollei rajoitus ole tuomioistuinta sitova, ei juttua ole jätettävä kokonaan tutkimatta, vaan se on päinvastoin tutkittava kokonaisuudessaan. Rajoitusta ei ole otettava huomioon, se ei ole tehokas.[49] Tällöin on mahdollista, että tutkinnan laajeneminen muuhun osaan tuomiota johtaa tuomion muuttamiseen muutoksenhakijan vahingoksi.

Edellytykseksi muutoksenhaun rajoittamiselle on yleensä asetettu, että muutoksenhaun tulee kohdistua sellaiseen tuomion osaan, joka voidaan tutkia ja ratkaista itsenäisesti muista osista riippumatta.[50] Epäitsenäiseen osaan kohdistuva rajoitus ei ole tehokas, vaan asia tutkitaan kokonaisuudessaan. Tuomion muuttamiselta muulta kuin muutoksenhakemuksessa tarkoitetulta osin muutoksenhakijan vahingoksi voi tuolloin suojella yksinomaan muutoksenhakijan hyväksi sovellettava reformatio in pejus-kielto.

---

[49] Muutoksenhaun rajoituksen tehokkuudesta ks. erityisesti *Eb. Schmidt* 1954, 906, jonka mukaan rajoituksen tehokkuus (wirksamkeit) merkitsee muutoksenhakutuomioistuimen kannalta sitä, että se on otettava huomioon (»beachtlich»). Ks. myös *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1962.

[50] Ks. *Wrede* 1943, 275, *Tirkkonen* 1936, 223 s. ja *sama* 1966, 329 sekä 1972, 435, *Candolin* 1955, 11, *Reinikainen* 1956, 315, *Aalto* 1966, 126 s., *Lager* 1972, 96 ja *sama* 1975 (a), 79, sekä *Kallenberg* 1922, 177 s. aliv. 70 ja *Welamson* 1974, 55.

Vrt. myös Saksan Reichsgericht'in lausumaa (*RGSt* 69, 110 s.): »Eine Beschränkung der Anfechtung ist stets zulässig und als solche wirksam, wenn sich als Gegenstand ein Teil der Entscheidung darstellt, der losgelöst und getrennt von den nicht angefochtenen Entscheidungsteilen eine in sich selbständige Prüfung und Beuerteilung zulässt.» Samaan tapaan *Bundesgerichtshof* (*BGHSt* 7, 101 ja 10, 101). Kirjallisuudesta ks. aliv. 39 mainitut lähteet.

Sikäli kuin muutoksenhaku voidaan rajoittaa koskemaan vain osaa tuomiosta voidaan sellainen rajoitus tehdä jo tyytymättömyyden ilmoittamisen yhteydessä, ks. *Candolin* 1955, 5 ss. ja *Tirkkonen* 1966, 412 sekä *Aalto* 1966, 128 aliv. 37. Tätä on edellytetty myös Muutoksenhakutyöryhmän mietinnössä, ks. *OikM lso:n julk. 25/1975,* 21. Viralliselle syyttäjälle on ehdotuksessa asetettu erityisvelvollisuus mainita ne henkilöt, joita hänen tyytymättömyyden ilmoittamisensa koskee. Muiden vastaajien osalta ratkaisu tulisi tällöin välittömästi lainvoimaiseksi ja täytäntöönpanokelpoiseksi, mikäli nämä eivät ole itse ilmoittaneet siihen tyytymättömyyttä.

Mutta millä tavalla tuomio voidaan jakaa sellaisiin itsenäisiin osiin, joihin on mahdollisuus hakea muutosta erikseen? Tarkastelun lähtökohdaksi on luonnollista valita oikeudenkäynnin kohde. Oikeudenkäynnissä voi samanaikaisesti olla ratkaistavana useampia yksityisoikeudellisia vaatimuksia ja rikosprosessissa useampia rikollisia tekoja. Silloin niistä kaikista samalla kertaa annettu tuomio voidaan kuvitella jaettavaksi *vertikaalisesti* osiin kohteiden mukaisesti. Tuomion *horisontaalisesta* jakamisesta taas on kysymys silloin, kun kukin kohde yksin tai ne kaikki yhdessä jaetaan pitkittäissuunnassa laadultaan erilaisten osien mukaan.[51] Tällaisina osina voidaan tarkastella esimerkiksi tuomion perusteluja, näyttökysymyksestä annettua ratkaisua, lainsoveltamiskysymystä ja rikosprosessissa seuraamuskysymystä. Vertikaalinen ja horisontaalinen lainvoima voivat esiintyä myös yht'aikaa.

b. *Muutoksenhaun rajoittaminen tiettyyn tekoon.* — Saman henkilön tekemiksi väitettyjen useampien rikollisten tekojen käsittelemistä samassa oikeudenkäynnissä on pidettävä sekä kriminaalipoliittisesti että prosessitaloudellisesti tarkoituksenmukaisena. Tämä koskee erityisesti sellaisia tilanteita, joissa rikollisuutta on arvosteltava yhtenä kokonaisuutena, kuten esimerkiksi silloin, kun rikollisista teoista on tuomittava yksi rangaistus (RL 7: 2). Muutenkin yhteisestä käsittelystä on hyötyä, jos rikokset ovat laadultaan samankaltaisia. Yhteiseen rangaistukseen siirtyminen aiheuttaa sen, että rikokset on välttämätöntä käsitellä aina samalla kertaa. Vain silloin on mahdollisuus saada selvä käsitys syytetyn persoonallisuudesta ja ylipäätään niistä seikoista, joilla on merkitystä arvioitaessa tekojen subjektiivista puolta. Käsittely muodostuu yleensä myös nopeammaksi ja halvemmaksi kuin jos kaikki teot olisi käsiteltävä erikseen. Lisäksi kumulaation avulla voidaan estää keskenään ristiriitaisten ratkaisujen antaminen samanlaisissa asioissa. Meillä on tavanomaisoikeudellisesti voimassa sääntö, että samaa henkilöä vastaan yht'-

---

[51] Kyseisiä lainvoiman käsitteitä on käytetty saksalaisessa kirjallisuudessa, ks. esim. *Grünwald* 1964, 18 ja *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1695: »Die Anfechtung kann sich nur auf eine oder einige vom mehreren abgeurteilten strafbaren Handlungen, auf eine von mehren nebeneinander verhängten Strafen oder Massnahmen beziehen *(vertikale Begrenzung)*, oder sie kann bestimmte primäre Urteilesgrundlagen, inbesondere den Schuldspruch, ausnehmen und nur die darauf aufbaunden Folgeentscheidungen bekämpfen *(horizontale Begrenzung)*.» Vrt. myös *Sieveking* 1967, 6 ss., joka käyttää käsiteparia »Strafmassberufung (vertikale Beschränkung) — Strafteilberufung (horizontale Beschränkung).»

Meillä on sanottuja nimikkeitä käyttänyt *Lager* 1975 (a), 79 ss.

aikaa vireillä olevat syytteet on käsiteltävä samassa oikeudenkäynnissä. Yhdessä käsittelemiseen on mahdollisuus myös silloin, kun rikokset on tehty eri tuomiopiirien alueilla.[52]

Kukin rikollinen teko muodostaa kuitenkin erikseen tarkasteltuna oman juttunsa, joka voidaan tarvittaessa käsitellä muista teoista erikseen. Niinpä yhdessä käsiteltäväksi otetuista jutuista voidaan jokin erottaa käsiteltäväksi erikseen, ellei yhdessä käsitteleminen ole välttämätön esimerkiksi samanlajisen rangaistuksen tuomitsemiseksi kaikista rikoksista.[53] Yhdessä käsitellyistä teoista on tuomiossa annettava syyllisyyskysymyksen osalta erillinen lausunto. Siten on selvää, että asianosaiset voivat rajoittaa muutoksenhakunsa vain johonkin tiettyyn yhdessä käsitellyistä rikollisista teoista.[54] Muutoksenhakuvaiheessa ei juttujen

---

[52] Ks. *Tirkkonen* 1969, 352, *Reinikainen* 1956, 176 s., *Granfelt* 1915, 101 s., *Sjöström—Alkio* 1948, 132 ss. sekä Ruotsin vanhan oikeuden osalta *Agge* 1936, 64 s. Käsitys on johdettu meillä OK 10: 21 rikosasiain yleistä oikeuspaikkaa koskevasta säännöksestä. OikPL:n mukaan on mahdollista siirtää vireillä oleva juttu sellaiseen toiseen tuomioistuimeen, jossa samaa syytettyä vastaan on vireillä toinen juttu. Vrt. myös Ruotsin RB 45: 3.

[53] Vrt. Ruotsin RB 45: 3,3. Vrt. kuitenkin *Lager* 1975 (a), 82 s.

[54] Näin myös *Lager* 1975 (a), 83 siitä huolimatta, ettei rikossyytteitä voida hänen mukaansa periaatteessa erottaa. Vrt. myös *Candolin* 1955, 13 s.

KKO:n ratkaisuissa tuomion saama osittainen lainvoima tulee rikosjuttujen osalta esille siinä tapauksessa, että syytetty, joka on alioikeudessa tuomittu rangaistukseen kahdesta tai useammasta eri rikoksesta, hakee HO:ssa muutosta vain joistakin niistä. Tuolloin syytetyllä ei ole enää tilaisuutta valittaessaan KKO:een puuttua toisista rikoksista tuomittuihin rangaistuksiin. Esim. *KKO p. 8. 3. 1954/747:* koska syytetty ei ollut HO:ssa hakenut muutosta KO:n päätökseen vankilasta karkaamisen (vaan ainoastaan petoksen) osalta ja tuo päätös, johon virallinen syyttäjä oli tyytynyt, siis oli saanut lainvoiman siltä osalta, KKO jätti tutkimatta, mitä syytetty oli siltä kohdalta esittänyt muutoksen saamiseksi alempien oikeuksien päätökseen. Samanlainen tapaus *KKO p. 9. 3. 1954/769* ja *12. 6. 1969/1385.* Ks. myös *KKO p. 7. 2. 1951/324:* syytetty, joka oli tuomittu rangaistukseen varkauden yrityksestä ja varkaudesta, haki muutosta molempien osalta. KKO ei ottanut valitusta varkautta koskevalta osalta tutkittavaksi, »koska syytetty hakiessaan muutosta hovioikeudessa raastuvanoikeuden päätökseen on tältä kohdalta tyytynyt siihen ja raastuvanoikeuden päätös siten on mainitulta osalta tullut lainvoimaiseksi.» *KKO p. 8. 2. 1965/381:* HO, jossa syyttäjä ja syytetty hakivat muutosta, syyttäjä kuitenkin vain siltä osin kuin erästä rikosta koskeva syyte oli hylätty, jätti RO:n päätöksen muutoin pysyväksi, paitsi että syytetylle eri rikoksesta tuomittuja rangaistuksia korotettiin. KKO katsoi, ettei syyttäjän voitu katsoa vaatineen syytetylle tuomittujen rangaistusten korottamista HO:ssa, minkä vuoksi HO:n päätöstä muutettiin, niin että RO:n päätös jäi pysyväksi (ään. 4—1).

yhdessä käsittelemiseksi voida vedota samoihin perusteisiin kuin alemmassa oikeudessa, jos muutosta on haettu vain osaan niistä. Muita tekoja koskevalta osalta tuomio saa lainvoiman ja voidaan myös periaatteessa panna täytäntöön erikseen.[55]

Muutoksenhaun rajoittaminen edellä mainituin tavoin vertikaalisesti voi tapahtua sekä syyttäjän ja/tai asianomistajan että syytetyn toimesta. Syytetyn hakiessa muutosta vain osasta tuomiolla ratkaistuista teoista on syyte yleensä muiden tekojen osalta hylätty, jolloin rajoittaminen on itse asiassa pakollista. Mutta rajoitus on tehokas myös sellaisten tekojen osalta, joihin hänen on todettu syyllistyneen. Muutoksenhaun rajoittamisen vaikutus ilmenee siinä, ettei tuomioon voida muiden tekojen osalta puuttua. Muutoksenhakukirjelmä määrää muutoksenhakutuomioistuimen tutkinnan rajat puheena olevassa tilanteessa samalla tavalla kuin syyte alioikeuden tutkinnan rajat; tutkintaa ei voi ulottaa muihin tekoihin. Syytettyä ei voida vapauttaa niistä hänen syykseen luetuista rikoksista, joista muutoksenhaussa ei ole kysymys. Vastaavasti syyttäjän valituksesta syytettyä ei voida tuomita rangaistukseen teoista, joista syyte on hylätty, mutta joista muutosta ei silti haeta. Myöskään näiden tekojen rikosoikeudelliseen rubrikointiin ei voida enää puuttua.

Eräissä tapauksissa muutoksenhakutuomioistuimen on kuitenkin otettava kantaa myös niistä rikoksista tuomittuihin rangaistuksiin, joista muutosta ei haeta. Jos alioikeuden tuomiossa on kysymys kahdesta teosta, joista kummastakin on tuomittu eri rangaistukset, jotka on yhdistetty, jää toisesta rikoksesta tuomittu yksikkörangaistus pysyväksi, jos

---

Ruotsin RB:ssa ei ole muutoksenhakuinstanssin tutkimisvallan laajuudesta po. suhteessa mitään säännöksiä. Selviönä on kuitenkin pidetty, että ylemmät oikeudet tutkivat ainoastaan sen teon, josta muutosta on haettu, ks. *PLB* 1938, 538, *Gärde* 1949, 777, *Olivecrona* 1968, 308, *Welamson* 1953, 20 ja *sama* 1974, 55, *Cars* 1966, 111 ja *Victor* 1966 718. Tämän katsotaan johtuvan RB 30: 3:stä, jonka mukaan tuomio ei saa tarkoittaa muuta tekoa kuin mistä kannetta on laillisessa järjestyksessä ajettu ja 51: 24,2:stä, jonka mukaan vetokantaja ei saa muuttaa kannettaan koskemaan muuta tekoa kuin mitä vetokirjelmässä on mainittu.

Samoin Saksan liittotasavallan oikeuden osalta, ks. *Beling* 1928, 337, *v. Hippel* 1941, 579, *Eb. Schmidt* 1954, 909 ja *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1702 s.

55 Siitä rikoksesta, josta ei haeta muutosta, tuomittu rangaistus on täytäntöönpantavissa erikseen vain, jos se on eri lajia kuin muutoksenhaun alaisesta rikoksesta tuomittu rangaistus.

Tuomittu, joka on määrätty vangituksi, ja haluaa tyytymällä tuomioon aloittaa täytäntöönpanon välittömästi, voi myös hakea muutosta sakolla sovitettavasta rikoksesta, RTpA 2: 1.

toista rikosta koskeva syyte hylätään. Jos sitä vastoin alioikeudessa on tuomittu kolmesta rikoksesta eri rangaistukset, ja muutosta haetaan vain yhdestä ja sitä koskeva syyte hylätään, on kahdesta jäljelle jäävästä rikoksesta muodostettava uusi yhdistetty rangaistus, vaikkei niistä tuomittujen yksikkörangaistusten määriin voida puuttua. Yhdistetty rangaistus on muodostettava uudelleen myös siinä tapauksessa, että muutoksenhaun alaisesta teosta tuomittua rangaistusta joko kovennetaan tai lievennetään. Niiden tekojen syyksilukemiseen, joista muutosta ei ole haettu, ei tuolloin voida kuitenkaan puuttua.[56]

Edellä on sen rikollisen teon, josta muutosta haetaan, edellytetty käsittävän vain yhden rikoksen tunnusmerkistön. Samalla teolla on kuitenkin mahdollista toteuttaa kahden tai useammankin rikoksen tunnusmerkistö (RL 7: 1). Esimerkiksi syytetty, joka on varomattomalla ajolla aiheuttanut jalankulkijan loukkaantumisen, tuomitaan yksin teoin tehdyistä varomattomuudesta liikenteessä ja ruumiinvamman tuottamuksesta. Työnantaja tai tämän edustaja, joka on työturvallisuusmääräysten rikkomisella syyllistynyt kuolemantuottamukseen, tuomitaan yksin teoin tehdyistä sanotuista rikoksista yhteen rangaistukseen *(KKO 1962 II 101* ja *1964 II 47).* Samoin voi tulla kysymykseen rangaistuksen tuomitseminen yksin teoin tehdyistä räjähdysaineen varomattomasta käsittelystä tai säilyttämisestä ja sanotulla toiminnalla aiheutetusta ruumiinvammasta *(KKO 1953 II 139* ja *1957 II 58).*[57] Miten on suhtauduttava siihen, että muutoksenhakija rajoittaa tuolloin muutoksenhakemuksensa vain johonkin rikokseen?

Kysymys saattaa tulla edellä mainituissa esimerkkitapauksissa esille siinä muodossa, että rangaistukseen ja korvausvelvollisuuteen tuomittu pyytää, tarkoituksenaan vapautua ensi sijassa tuomituista korvauksista, yksinomaan vamman tai kuolemantuottamusta koskevan syytteen hylkäämistä. Jos rajoitus olisi sitova, ei ylempi oikeus voi puuttua rangaistukseen, vaikka se katsoisikin, ettei syytettä vamman tai kuolemantuotta-

---

[56] Vrt. Ruotsissa useammasta rikoksesta määrättävän uuden yhteisen rangaistuksen määräämisestä po. tilanteessa *Welamson* 1974, 68 ja *Cars* 1966, 112. Kun yhteisen rangaistuksen osalta ei voida sanoa, minkä osan rangaistuksesta kukin teko käsittää, on ylemmällä oikeudella yhteisrangaistusjärjestelmän vallitessa uuden rangaistuksen muodostamisessa tekstissä mainituissa tapauksissa laajempi harkintavalta kuin yhdistämiseen perustuvassa järjestelmässä.

[57] Ks. tekstissä mainitunlaisten ideaalikonkurrenssitapausten johdosta *Koskinen* 1973 (a), 282 ss.

muksesta ole näytetty toteen ja vapauttaisi tuomitun korvausvelvollisuudesta. Tällaisten kohtuuttomien tulosten estämiseksi täytyykin katsoa, ettei sellainen rajoitus sido muutoksenhakutuomioistuinta, vaan se saa tutkia teon rikosoikeudellisesti tyhjentävästi. Rajoitusta ei voida siis ulottaa saman teon eri momentteihin.[58]

Edellä lausutusta seuraa johdonmukaisesti, että osittainen lainvoima ei estä ylempää oikeutta myöskään tuomitsemasta syytettyä sellaisesta rikoksesta, jota alempi oikeus ei ollut hänen syykseen lukenut, mutta jonka teko yhdessä muiden alemman oikeuden toteamien rikosten kanssa toteuttaa.[59] Sellaisen muutoksen syytetyn muutoksenhaun johdosta estää sitä vastoin reformatio in pejus-kielto, edellyttäen, että sitä noudatetaan myös syyllisyyskysymyksen osalta.[60]

Osittaisen lainvoiman johdonmukainen noudattaminen saattaa puheena olevissa tapauksissa johtaa kohtuuttomiin tuloksiin. Niinpä muutoksenhakunsa vain osaan tuomiota rajoittanutta syytettyä ei voitaisi vapauttaa muista teoista, vaikka hänen syyttömyytensä niihin kävisi muun osan tutkimisen yhteydessä selväksi, hänen esimerkiksi havaittai-

---

58 Tapauksessa *NJA* 1963: 39 syytetty, joka oli tuomittu kahdesta rikoksesta (för allmänfarlig vårdlöshet ja vållande till kropsskada) sakkoon ja maksamaan loukkaantuneelle korvausta, haki muutosta yksinomaan vamman tuottamuksesta pyytäen sitä koskevan syytteen samoin kuin korvauskanteen hylkäämistä. HO vahvisti alioikeuden tuomion syyllisyyskysymyksen osalta, koska syytetty ei ollut hakenut muutosta ensiksi mainitun rikoksen osalta. Syytetty vaati korkeimmassa oikeudessa syytteen hylkäämistä kokonaisuudessaan. HD otti muutoksenhaun tutkittavakseen »jämväl i vad gäller ansvar för allmänfarlig vårdlöshet, i vilken del RB:ns dom icke, såsom HovR:n ansett, vunnit laga kraft.» Syyte hylättiin ja syytetty tuomittiin rangaistukseen vain räjähdysaineen huolimattomasta hoidosta. Syytetyn tekemä rajoitus ei siten estänyt tutkimasta syyllisyyskysymystä kokonaisuudessaan. Ks. tapauksen johdosta *Cars* 1966, 113 s., *Vicktor* 1966, 715 ss. sekä *Olivecrona* 1968, 308.

Sitä vastoin jatketun rikoksen tapauksessa voidaan muutoksenhaku rajoittaa koskemaan vain jotakin sanottuun konstruktioon kuuluvaa erillistä, itsenäistä tekoa, jolloin kuitenkin rangaistuskysymys on tutkittava kokonaan uudelleen. Vallitsevan kannan mukaan jatkettuun rikokseen kuuluu useita tekoja, ks. *Koskinen* 1973 (a), 142, mikä tukee rajoittamisen tehokkuutta. Toisin sen sijaan *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1703.

59 Ks. *Virolainen* 1974, 42. Vrt. myös *Ekelöf* 1973, 41.

60 *KKO 1950 II 74:* Syytetty, jonka myymällä toiselle kuuluvan lehmän omanaan oli katsottava varastaneen sen, tuomittiin yksin teoin tehdyistä varkaudesta ja petoksesta. Alioikeus oli tuominnut syytetyn erittäin raskauttavien asianhaarain vallitessa tehdystä varkaudesta ja syytetty yksin haki muutosta.

siin olleen kaikkia tekoja tehdessään syyntakeettoman. Jos menettelyssä on sattunut sellainen virhe, jonka perusteella koko tuomio olisi kumottava, olisi se kuitenkin muutoksenhaun rajoittamisen vuoksi mahdollista ainoastaan siltä osin kuin muutosta on haettu. Sellaisissa tapauksissa olisi lainvoiman purkamiseksi turvauduttava ylimääräisiin muutoksenhakukeinoihin. Yksinkertaisempi tapa olisi antaa ylemmälle oikeudelle, meillä siis myös hovioikeudelle, valta muuttaa tuomiota syytetyn eduksi siltäkin osalta, josta muutosta ei ole haettu, milloin tuomion virheellisyys käy selville muutoksenhaunalaista osaa tutkittaessa. Vastaavaa tutkinnan laajentamista ei sitä vastoin olisi syytä sallia virallisen syyttäjän tai asianomistajan eduksi. Varsinkin syyttäjän voidaan edellyttää pystyvän laatimaan muutoksenhakukirjelmänsä niin tarkasti, ettei sitä pitäisi tulkita laajentavasti syytetyn vahingoksi. Ylemmän oikeuden tutkinnan rajat näyttäisivät tällöin itse asiassa määräytyvän kiellon henkilöllisen soveltamisalan mukaisesti.[61]

Meillä onkin joskus oikaistu tuomiota syytetyn eduksi selvästi virheellisissä lainsovellutustapauksissa siltäkin osalta josta muutosta ei ole haettu. Näin voidaan menetellä vain korkeimmassa oikeudessa, jolla on purkuinstanssina katsottu olevan oikeus omasta aloitteestaankin oikaista tuomiota. Ratkaisussa *1950 II 67* korkein oikeus, käsitellessään syytetyn valitusta, oikaisi alempien oikeuksien päätöksiä myös niiden lainvoimaisilta osilta, mikäli syytetty oli niillä virheellisesti tuomittu rangaistukseen rikoksen uusijana. Mikäli muutoksenhakijan vahingoksi koitunut muutoksenhaun ulkopuolista osaa koskeva lainsovellutusvirhe havaitaan hovioikeudessa, on hovioikeudella mahdollisuus omasta aloitteestaan tehdä tuominpurkua koskeva esitys korkeimmalle oikeudelle. Mutta muutoksenhaun ulkopuolisia tekoja koskeviin näyttökysymyksiin eivät ylemmät oikeudet näytä voivan meillä omasta aloitteestaan puuttua, ja sama koskee myös näiden tekojen rubrikointia. Kun purkumenettely on turhan monimutkainen keino selvissä virhetapauksissa, olisi tuolloin aiheellista suoda ylioikeuksille mahdollisuus omasta aloitteestaan reformatio in pejus-kiellon sallimissa rajoissa oikaista tuomiota muutoksenhaun ulkopuolisilta osin. Oikaisuun olisi kuitenkin välttämätöntä ryhtyä

---

61 Norjan Strpl 393, 3 §:n mukaan voidaan alemman oikeuden päätöstä oikaista syytetyn eduksi myös siltä osin, josta muutosta ei ole haettu, jos muutoksenhaun alaista tuomion osaa rasittava virhe on vaikuttanut myös muuhun osaan. Sitä vastoin syytetyn vahingoksi ei tutkintaa voida ulottaa muutoksenhaun kohdetta ulommaksi. Samanlainen säännös on myös Tanskan Rpl 959, 2 §:ssä.

vain sellaisten koko tuomioon vaikuttavien virheiden perusteella, jotka käyvät ilmi muutoksenhaun alaista osaa tutkittaessa. Jollei siis muutoksenhakua lainkaan voitaisi ottaa asiallisesti tutkittavaksi, ei virheen oikaiseminen olisi mahdollista.[62]

Edellä on edellytetty, että tiettyyn tekoon rajoittuva muutoksenhaku on kattanut kaikki tekoon kuuluvat kysymykset. Huomiota ei niin ollen ole kiinnitetty siihen, mitä vaatimuksia tuon teon suhteen on esitetty. Mutta kuten jo mainittiin, on muutoksenhaku periaatteessa mahdollista rajoittaa myös eri vaatimusten ja perusteiden osalta.

c. *Muutoksenhaun rajoittaminen syyllisyyskysymykseen.* — Syyllisyyskysymyksessä voidaan erottaa näyttöä sekä teon juridista rubrikointia koskevat osat. Tuomioistuimen on ensin selvitettävä relevanttien tosiseikkojen olemassaolo, joihin kysymykseen tulevia oikeusohjeita sitten verrataan sen ratkaisemiseksi, onko kysymyksessä rangaistava teko. Vasta syyllisyyskysymyksen tultua ratkaistuksi määrätään mahdolliset seuraamukset. Voidaan niin ollen kysyä, olisiko mahdollista erottaa syyllisyyskysymys seuraamuskysymyksestä hakemalla muutosta yksinomaan edellisen osalta.

Kun rangaistukseen tuomittu pyytää muutoksenhaussa syytteen hylkäämistä tai teon arvostelemista lievemmän lainpaikan mukaan, täytyy vaatimuksen katsoa käsittävän pyynnön myös rangaistuksen poistamisesta ja vastaavasti sen alentamisesta. Samoin myös syyttäjän vaatimus syytteen hyväksymisestä tarkoittaa rangaistuksen tuomitsemista. Asianosaisilla ei ole intressiä ajaa kannetta yksinomaan syyllisyyden vahvistamiseksi. Rangaistuksen määräytyessä juuri teossa ilmenevään syyllisyyden perusteella ei ole mahdollista rajoittaa muutoksenhakua syyllisyyskysymykseen.[63]

Milloin on kysymyksessä vain yksi teko voidaan syytetyn valituksesta siten rangaistusta alentaa, vaikka hänen vaatimukseensa syytteen hylkäämisestä tai rubrikoinnin lieventämisestä ei voida suostua.[64] Vastaavasti virallisen syyttäjän valituksesta saadaan rangaistusta koventaa,

---

62 Vrt. kuitenkin *KKO 1948 II 89:* Kun syytetty oli tyytynyt KO:n päätökseen, valitus ei antanut aihetta HO:n päätöksen muuttamiseen, mutta koska syytetyn ennen ko. rikoksen tekemistä oli harkittava kärsineen 18 vuotta täyttäneenä tekemistään rikoksista välittömästi tuomittua vapausrangaistusta vähemmän kuin vuoden, poistettiin lausunto uusimisesta.

63 *Binding* 1904, 257, *Spendel* 1955, 557 s. ja *Eb. Schmidt* 1954, 910.

64 Ks. *Welamson* 1974, 69.

vaikkei hänen vaatimuksensa esim. varkauden katsomiseksi törkeäksi varkaudeksi menestyisikään.[65] Jos taas on kysymys useammasta syytetyn viaksi luetusta teosta, on muutoksenhaku edellä esitetyn mukaan mahdollista rajoittaa vain johonkin niistä. Valituksenalaisesta teosta tuomittua yksikkörangaistusta voidaan tuolloin muutoksenhakijasta riippuen joko korottaa tai alentaa, vaikkei muutoksenhaku johtaisi syyllisyyskysymyksen osalta toivottuun tulokseen. Muista teoista tuomittuihin yksikkörangaistuksiin ei sitä vastoin voida puuttua. Se ei kuitenkaan estä muuttamasta kaikista teoista tuomittua yhdistettyä rangaistusta valituksenalaista tekoa koskevan yksikkörangaistuksen muutoksen perusteella.

Jos syytetty on alemmassa oikeudessa tuomittu useammasta erillisestä teosta yhteiseen rangaistukseen, voidaan muutoksenhaku edellä esitetyn mukaisesti silti rajoittaa vain johonkin tekoon. Tällöin syylli-

---

65 Ks. *KKO p. 2195/11. 9. 1963:* Syytetty oli tuomittu alioikeudessa rangaistukseen avunannosta ryöstöön. Syyttäjä valitti ja pyysi, että syytetty tuomittaisiin syytteen mukaisesti ryöstöstä varsinaisena tekijänä selittäen nimenomaan tyytyvänsä rangaistuksen määrään ja sen ehdollisuuteen. Siitä huolimatta Helsingin HO tuomitsi syytetyn ryöstöstä ankarampaan rangaistukseen ja määräsi sen pantavaksi lykkäyksettä täytäntöön. KKO ei myöntänyt syytetylle muutoksenhakulupaa.

Sitä vastoin syyttäjällä täytyy katsoa olevan oikeus rajoittaa muutoksenhakunsa syyllisyyskysymykseen ehdollisesti siten, ettei rangaistusta saa koventaa, ellei syyttäjän vaatimukseen tuomion muuttamisesta syyllisyyskysymyksen osalta suostuta. Ks. *KKO p. 909/16. 4. 1970,* jossa RO oli tuominnut syytetyn huumausaineiden luvattomasta hallussapidosta ja sen kanssa osaksi yksin teoin tehdyistä ryhtymisestä tullimaksua kavaltaen maahan tuotuun tavaraan 1 vuodeksi 6 kk vankeuteen. Syyttäjä ja syytetty hakivat muutosta syyttäjän vaatiessa syytetylle tuomitun rangaistuksen koventamista sillä edellytyksellä, että hänet tuomittaisiin RO:n hänen syykseen lukeman hallussapitorikoksen ohella myös huumausaineiden luvattomasta välittämisestä, jonka osalta syyte oli RO:ssa hylätty. Helsingin HO ei muuttanut syyksilukemista, mutta kovensi siitä huolimatta rangaistuksen 3 vuodeksi vankeutta. A tyytyi päätökseen, mutta syyttäjä anoi muutoksenhakulupaa OK 30 luv. 3 §:n 2 kohdan nojalla pyytäen, että HO:n lausunto rangaistuksen koventamisesta poistettaisiin, ellei hänen katsottaisi syyllistyneen myös huumausaineiden luvattomaan välittämiseen. Vaihtoehtoisesti syyttäjä pyysi, että lausunto rangaistuksen koventamisesta poistettaisiin kanteluteitse. KKO hylkäsi lupa-anomuksen, mutta tutki asian kantelun pohjalta ja harkitsi esitystä syystä lailliseksi OK 31 luv. 1 §:n 4 kohdan nojalla poistaa HO:n lausunnon tuomitun rangaistuksen koventamisesta, joten syytetylle tuomittu rangaistus alennettiin RO:n tuomitsemaan määrään.

syyskysymykseen ei voida muiden tekojen osalta puuttua. Jos muutoksenhaku johtaa valituksenalaisen teon osalta tulokseen, saadaan yhteistä rangaistusta muutoksenhan tuloksesta riippuen vapaasti joko alentaa tai korottaa, vaikkei sellaista vaatimusta olisi nimenomaan esitettykään. Yhteisestä rangaistuksestahan on mahdotonta sanoa, minkä osan rangaistuksesta kukin teko käsittää. Niinpä syytetty, joka vapautuu jotakin rikosta koskevasta syytteestä kokonaan, on oikeutettu yleensä saamaan lievennyksen yhteiseen rangaistukseen. Lievennyksen suuruutta harkittaessa joudutaan ottamaan huomioon tietyllä tavalla myös hänen syyllisyytensä muihin rikoksiin, joista häntä ei kuitenkaan voida pääsääntöisesti vapauttaa. Ja vaikkei muutoksenhaku jonkin teon syyllisyyskysymyksen osalta johdakaan tulokseen, on johdonmukaisesti edellä yhtä tekoa koskevan esityksen kanssa edellytettävä, että ylemmällä oikeudella on tällöinkin mahdollisuus muuttaa yhteistä rangaistusta.[66] Yleensä siihen ei kuitenkaan ole aihetta.

Milloin syyllisyyskysymykseen muuttamiseen tähtäävä muutoksenhaku perustuu yksinomaan rubrikoinnin muuttamiseen, näyttäisi yleensä aiheettomalta ryhtyä tutkimaan näyttökysymystä. Näin on asianlaita syytetyn hakiessa muutosta silloin, kun hän on tunnustanut rikoksen. Tuomioistuimen työn kannalta muutoksenhaun rajoittaminen lainsoveltamiskysymykseen on tuolloin tarkoituksenmukaista. Näyttökysymyksen tutkinta muodostuisi tuolloin tuskin mitenkään perusteelliseksi. Mutta toisinaan voi kuitenkin lainsoveltamisen yhteydessä syntyä epätietoisuutta siitä, mitkä todella ovat jutun ratkaisemisen kannalta relevantteja tosiseikkoja, ja silloin ei voida välttää ottamasta kantaa niiden olemassaoloon. Muutoksenhakuinstanssille on siten annettava mahdollisuus muuttaa näyttökysymyksestä annettua ratkaisua, milloin siihen on aihetta. Ja jos syytetty pyytää syytteen hylkäämistä toteennäyttämättömänä, ei tuomioistuimella ole estettä tutkia teon rikosoikeudellista puolta ja sen seuraamuksia, vaikkei näihin kysymyksiin ole muutoksenhaussa nimenomaan puututtu.[67]

Syyllisyyskysymyksen epäitsenäisyys merkitsee sitä, että huolimatta muutoksenhaun rajoittamisesta siihen voidaan myös rangaistukseen puut-

---

66 *Welamson* 1974, 69. Toisin *Victor* 1966, 717. Ks. myös *Hedström* 1976. 39 s.

67 Ks. *Agge* 1936, 141 ja *Tirkkonen* 1972, 508 sekä *Schwarz* 1935, 3346 mainittuja saksalaisia oikeustapauksia.

tua. Reformatio in pejus -kiellon henkilöllisestä soveltamisalasta tällöin riippuu, voidaanko sitä muuttaa myös hänen vahingokseen.

d. *Muutoksenhaun rajoittaminen yksityisoikeudellisiin seuraamuksiin.* — Rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus, kuten esimerkiksi vahingonkorvausvaatimus, on prosessuaaliselta kannalta täysin itsenäinen rangaistusvaatimukseen verrattava oikeussuojapyyntö. Sen käsitteleminen kumuloituna rangaistusvaatimuksen kanssa samassa oikeudenkäyntimenettelyssä on kuitenkin tarkoituksenmukaista. Kumuloinnista on hyötyä varsinkin asianomistajalle, jonka hyväksi virallisen syyttäjän toiminta tavallisesti koituu.[68] Rikosasiassa esitetyn yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsitteleminen voidaan kuitenkin, milloin siihen on syytä, erottaa omaksi erilliseksi jutukseen.[69] Erottaminen on aiheellista varsinkin silloin, kun yksityisoikeudellisen vaatimuksen tutkimiseen kuluisi runsaasti enemmän aikaa kuin rangaistusvaatimuksen selvittämiseen ja siitä aiheutuisi useita lykkäyksiä. Samanaikaisesti vireillä olevista puheena olevista jutuista on kuitenkin syytejuttu ratkaistava ensiksi.[70]

Samanlaisesta juttujen erottamisesta on oikeastaan kysymys myös silloin, kun samalla tuomiolla ratkaistuista rangaistus- ja yksityisoikeudellisista vaatimuksista haetaan muutosta vain jälkimmäisen osalta.[71] Tähän erilliseen juttuun on sovellettava siviiliprosessuaalisia säännöksiä.[72] Syyllisyys- ja rangaistuskysymyksen osalta tuomio saa lainvoiman, johon ylempi oikeus ei voi enää puuttua.[73] Jos yksityisoikeudel-

---

68 Ks. *Halila* 1972, 467, jossa huomautetaan OK 14:8:n (21/72) johdosta, että samaan rikokseen perustuvan syytteen ja korvauskanteen yhteiskäsittely tulee jatkuvasti olemaan sääntönä. Ks. aikaisemman oikeuden osalta *Sjöström—Alkio* 1948, 150 s., *Tirkkonen* 1945, 8 s. ja *Aalto* 1965, 121 s.

69 OK 14:9.

70 OK 14:10, jonka johdosta *Halila* 1972, 468. Rikokseen perustuvan yksityisoikeudellisen vaatimuksen ratkaisu ei kuitenkaan edellytä, että syytteen johdosta annettu päätös olisi lainvoimainen.

71 Ks. *Aalto* 1965, 127 s., jossa todetaan, että rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus saadaan saattaa ylemmän oikeuden tutkittavaksi yksinään silloinkin, kun rangaistusvaatimus on alemmassa oikeudessa hylätty. Ks. myös *Tirkkonen* 1972, 509 ja *Agge* 1936, 257 sekä *Aallon* (1965, 128 aliv. 3) mainitsemat oikeustapaukset.

72 Vrt. myös Ruotsin RB 51:31. — Muutoksenhakukeino ja muutoksenhaun perilleajamisaika määräytyvät kuitenkin rikosprosessuaalisten säännösten mukaisesti.

73 Kun vapausrangaistukseen tuomittu on ilmoittanut tyytyvänsä päätökseen

lista vaatimusta koskeva juttu palautetaan takaisin alempaan oikeuteen, ei tuomioon voida nytkään muulta osin puuttua,[74] ja sama on voimassa haettaessa muutosta toisen instanssin antamasta tuomiosta.[75] Jos muu-

---

rangaistuksen osalta alkaen suorittaa sitä, on hänellä kuitenkin oikeus ilmoittaa päätökseen tyytymättömyyttä rikokseen perustuvien yksityisoikeudellisten vaatimusten osalta, RTpA 2:1, 2. Aikaisemmin käytäntö oli po. suhteessa toinen, ks. esim. *KKO 1946 I 16* ja *1963 II 21* (ään.). Vrt. myös edellä aliv. 2:ssa selostettu KKO:n päätöstä 2164/9. 11. 1976.

Ks. myös *KKO p. 3. 4. 1963/892:* Koska HO:n siihen nähden, että syyttäjä oli tyytynyt KO:n päätökseen ja asianomistaja oli hakenut siihen muutosta ainoastaan korvausten osalta, ei olisi pitänyt määrätä syytetylle aikaisemmin ehdollisesti tuomittua rangaistusta täytäntöönpantavaksi, sanottu määräys kumottiin.

Vrt. kuitenkin *KKO p. 23. 1. 1963/170:* Koska syytetty oli alioikeuden päätöksellä, josta asianomistaja oli hakenut muutosta vain hänen syytetyltä vaatimiensa korvausten osalta, tuomittu rangaistukseen sellaisesta teosta, josta hänelle ei ollut vaadittu rangaistusta, KKO on HO:n esityksestä, koska alioikeuden päätös perustui ilmeisesti väärään lain soveltamiseen, oikaissut päätöstä sanotulta osin. Po. ratkaisu merkitsee osittaisen lainvoiman kumoutumista syytetyn eduksi.

[74] *KKO 1958 II 3:* RO:n hylättyä virallisen syyttäjän ajaman syytteen ja HO:n, jossa vain asianomistaja oli hakenut muutosta RO:n päätökseen vahingonkorvausta koskevalta osalta, palautettua jutun RO:een asianomistaja oli siellä esittänyt syytettyä vastaan aikaisemman syytteen mukaisen rangaistusvaatimuksen. Kun RO:n päätös oli virallisen syyttäjän tyydyttyä siihen saanut lainvoiman mikäli rangaistusvaatimus oli sillä hylätty, ei asianomistajalla ollut oikeutta sanotunlaisen vaatimuksen esittämiseen.

[75] *KKO p. 5204/28. 11. 1950:* Kun syytetty oli HO:ssa valittanut ainoastaan rikoksen perusteella maksettavaksi tuomitusta korvauksesta, ei hänellä ollut enää KKO:ssa oikeutta hakea muutosta rikoksesta tuomitun rangaistuksen osalta, koska hän oli siihen tyytynyt. Samoin *KKO p. 1349/9. 6. 1969.*

Muutoksenhakulupaa koskevat OK 30 luvun säännökset lähtevät siitä, että syytetylle lupa voidaan myöntää joko hänelle HO:ssa tuomitun rangaistuksen taikka vahingonkorvauksen tai muun sellaisen rahassa arvioitavan menetyksen perusteella. Milloin lupa voidaan myöntää vain tuomitun rangaistuksen perusteella, saadaan muutosta kuitenkin hakea myös korvauksesta ja päin vastoin, toisin sanoen koko juttu voidaan tutkia. Tästä seuraa, että syytetty voi rajoittaa muutoksenhakemuksensa KKO:ssa rangaistuskysymykseen silloinkin, kun hänelle ei olisi voitu yksinomaan sillä perusteella lainkaan myöntää muutoksenhakulupaa, ks. *Tirkkonen* 1956 (a), 137 s. Tällöin on kuitenkin edellytettävä, että siitä mistä lupaa pyydetään, on ollut kysymys myös hovioikeudessa. Vrt. *KKO 1974 II 1:* Syytetylle, joka oli tuomittu rikoksestaan 4 kk vankeuteen ja maksamaan sen perusteella vahingonkorvausta 5 000 mk, ei voitu OK 30:3,1:n nojalla myöntää muutoksenhakulupaa, kun hän oli tyytynyt alioikeuden päätökseen vahingonkorvausta koskevalta osalta eikä HO ollut muuttanut siltä osin päätöstä hänen vahingokseen. Samoin *KKO p. 1352/13. 6. 1974.*

toksenhaku puolestaan rajoitetaan yksinomaan rangaistusseuraamuksiin, ei vastaavasti korvauskysymyksestä annettua ratkaisua voida muuttaa.[76] Muutoksenhaun perustuessa syytteen kiistämiseen, on kuitenkin yleensä edellytettävä, että muutosta on ollut tarkoitus hakea myös rikoksen perusteella tuomitusta vahingonkorvauksesta.[77]

e. *Muutoksenhaun rajoittaminen rangaistuskysymykseen.* — Rajoitettaessa muutoksenhaku rangaistukseen jäisi tuomio syyllisyyskysymyksen osalta pysyväksi edellyttäen, että rajoitus sitoo ylempää oikeutta. Ylemmän oikeuden ei tarvitsisi ryhtyä tutkimaan syyllisyyskysymystä, mikä keventäisi sen työtä. Syytetyn valituksesta ei syytettä voitaisi hylätä eikä vapauttaa häntä rangaistuksesta, vaikka hänen syyttömyytensä rangaistuksen aiheuttaneeseen tekoon olisi ilmeistä. Syyttäjän tai asianomistajan valituksesta ei syytettä liioin voitaisi syytetyn eduksi hylätä, mutta toisaalta sitä ei voitaisi muuttaa rubrikoinnin osalta syytetyn vahingoksi. Jos taas rajoitus ei sitoisi ylempää oikeutta, voitaisiin syyte hylätä, vaikka muutoksenhaussa olisi vaadittu vain rangaistuksen lieventämistä tai esimerkiksi sen määräämistä ehdolliseksi.

Meillä on kirjallisuudessa esitetty, että valitus, joka tarkoittaa ainoastaan tuomitun rangaistuksen määrän tai laadun muuttamista, ei pääsääntöisesti oikeuta ylempää oikeutta puuttumaan näyttökysymykseen.

---

[76] *KKO 1965 II 46:* Kun A oli tyytynyt alioikeuden liikennerikosjutussa julistamaan päätökseen, jolla hänen B:tä vastaan kohdistamansa korvausvaatimus oli hylätty ja alioikeuden päätös niin ollen oli saanut ko. osin lainvoiman, KKO jätti A:n muutoksenhakulupa-anomuksen siltä osin tutkimatta. Vrt. myös edellä aliv. 75 mainittu *KKO 1974 II 1.*

[77] *KKO p. 5. 7. 1954/2270:* Syytetty, joka oli KO:ssa tuomittu rangaistukseen yksin teoin tehdyistä moottoriajoneuvon kuljettamisesta juopuneena ja kuolemantuottamuksesta sekä velvoitettu suorittamaan surmansa saaneen uhrin omaisille erinäisiä korvauksia, haki HO:ssa muutosta kiistäen kuolemantuottamuksen katsoen surmansa saaneen olleen yksin syypää vahinkoon. KKO, jossa syytetty vaati myös hänen maksettavakseen määrättyjen korvausten alentamista, sovitteli korvauksia ja alensi korvauksia puolella, koska surmansa saanut oli itse osaltaan ollut vahinkoon syyllinen (ään. 4—1: yksi jäsen jätti korvausten alentamisvaatimuksen tutkimatta, koska syytetty ei ollut siltä osin hakenut HO:ssa muutosta KO:n päätökseen, joka siis oli korvausten osalta saanut lainvoiman).

Vrt. myös *KKO p. 19. 7. 1954/2307:* Syytetty oli tuomittu rangaistukseen 1) viranomaisten erehdyttämisestä ja 2) osanotosta uhkapeliin ja velvoitettu suorittamaan jälkimmäisen rikoksen osalta korvauksia. Syyttäjän valituksesta HO korotti syytetylle 1 kohdasta tuomittua rangaistusta. KKO jätti syytetyn valituksen 2 kohdan osalta tutkimatta, koska alioikeuden päätös oli jäänyt siltä osin lainvoimaiseksi.

Milloin kuitenkin olisi ilmeistä, etteivät tuomion perusteena olevat tosiseikat ole jutussa esitetyn näytön valossa tulleet lainkaan selvitetyiksi, voisi ylempi oikeus puuttua omasta aloitteestaan niihin. Sitä vastoin muutoksenhakutuomioistuin olisi rangaistuskysymykseen rajoitetussa muutoksenhaussa velvollinen viran puolesta aina oikaisemaan rikoksen väärän rubrikoinnin reformatio in pejus-kiellon rajoissa.[78] Samoin ylioikeuden olisi aina huomioitava teon rangaistavuus sekä rangaistusta vähentävät tai sitä enentävät perusteet. Rangaistukseen rajoittuvassa muutoksenhaussa ylempi oikeus ei toisin sanoen olisi sidottu alemman oikeuden lainsoveltamiskysymyksestä antamaan ratkaisuun, mutta kylläkin näyttökysymykseen. Vanhemmassa ruotsalaisessa kirjallisuudessa esiintyy sama kanta.[79] Sitä vastoin uudemmassa kirjallisuudessa ja käytännössä on Ruotsissa katsottu, että muutoksenhakutuomioistuimen pitäisi tutkia myös syyllisyyskysymys, vaikka muutoksenhaku koskee vain rangaistuksen lieventämistä tai sen koventamista.[80] Saksan liittotasavallassa ollaan sen sijaan pääsääntöisesti rangaistuskysymyksen itsenäisen tutkimisen kannalla.[81]

Tuomioistuinkäytäntömme ei ole puheena olevassa suhteessa vakiintunut. Asiaa suoranaisesti koskevia ennakkotapauksia ei ole olemassa. Näyttää kuitenkin siltä, että edellä kirjallisuudessa esitetty mielipide on saanut kannatusta myös käytännössä. Niinpä syyttäjän vaatiessa yksinomaan rangaistuksen koventamista on myös rubrikointia voitu tuomioistuimen omasta aloitteesta muuttaa syytetyn vahingoksi.[82] Vastaavasti syytetyn vaatiessa rangaistuksen alentamista on katsottu mahdolli-

78 Ks. *Tirkkonen* 1972, 508.

79 *Agge* 1936, 140 s.

80 Ks. *Welamson* 1974, 69 ja *Cars* 1966, 719 s. Kun useammista rikoksista tuomitaan Ruotsissa normaalisti yksi yhteinen rangaistus, on ylemmän oikeuden tutkittava syyllisyyskysymys kaikkien rikosten kohdalta, jos muutoksenhaussa on kyse vain rangaistuksen alentamisesta taikka korottamisesta. Käytäntö on ollut kuitenkin taipuvainen rajoittamaan muutoksenhaun tutkinnan yksinomaan rangaistukseen, milloin vain siitä selvästi on ollut kysymys, ks. *Vicktor* 1966, 717. Jos taas mutoksenhaku kohdistuu nimenomaan vain tiettyä tekoa koskevaan rikosoikeudelliseen arviointiin ja rangaistuksen alentamiseen sillä perusteella, voidaan syyllisyyskysymyksen tutkiminen rajoittaa sanottuun tekoon, mutta seuraamuskysymys on tutkittava kaikkia tekoja koskevalta osalta, ks. *Welamson* 1974, 71 ja *Gärde* 1949, 798.

81 Siitä on kuitenkin monia poikkeuksia. Osittaista lainvoimaa käsittelevä saksalainen kirjallisuus on varsin laaja. Uusimmista monografioista voidaan mainita *Bruns* 1961, *Grünwald* 1964 ja *Sieveking* 1967. Ks. myös *Spendel* 1955.

seksi käyttää lievempää rangaistussäännöstä.[83] Tuomioistuimen tutkintavallan rajat näyttävät toisaalta määräytyvän pikemminkin reformatio in pejus-kiellon kuin muodollisen lainvoiman puitteissa.[84] Niinpä syytetyn vaatiessa vain rangaistuksen alentamista hänet on voitu vapauttaa rangaistuksesta kokonaan, jos hänen ei ole katsottu syyllistyneen menettelyllään hänen syykseen luettuun rikokseen.[85] Toisaalta, kun virallinen syyttäjä on vaatinut rangaistuksen korottamista, ei ylemmällä oikeudella ole katsottu aina olevan oikeutta lukea tekoa syytetyn syyksi törkeämmän laatuisena rikoksena.[86] Edellyttäen, että kielto olisi voimassa yksin-

---

[82] *KKO p. 1. 10. 1954/2950:* syyttäjän valittaessa vain syytetylle tuomitun rangaistuksen määrästä KKO muutti myös rikoksen rubrikointia syytetyn vahingoksi: yhden rikoksen asemesta tuomittiin rangaistus myös toisesta rikoksesta, jonka teko samalla käsitti. — *KKO p. 23. 10. 1967/2484:* syyttäjä vaati HO:ssa vain syytetylle useista omaisuusrikoksista, joista KO oli tuominnut rangaistuksen jatkettuna rikoksena, tuomitun rangaistuksen koventamista. Helsingin HO purki KO:n muodostaman jatketun rikoksen, jolloin yhdistetty rangaistus koveni huomattavasti eli 2 vuodesta 5 vuoteen. KKO alensi syytetyn valituksesta yhdistettyä rangaistusta (Ks. LM 1968 s. 355—59, jossa tapausta selostanut *Hiltunen*). Samoin *Helsingin HO p. 12. 1. 1972/1745/71* ja Turun HO tapauksessa *KKO 1973 II 63.*

[83] Näin esim. *KKO 1950 II 356*, jossa syytetty valitti KKO:ssa ainoastaan siltä osin kuin hänet oli tuomittu menettämään ehdonalainen vapaus.

[84] *Peters* on aikaisemmin oppikirjansa ensimmäisessä painoksessa (1952, 392) esittänyt, että osittaisesta lainvoimasta johtuva rajoitus olisi voimassa vain syytetyn eduksi. Sittemmin hän on kuitenkin luopunut tästä käsityksestään (1966, 431).

[85] *KKO p. 1. 7. 1954/2245:* Syytetty, joka oli tuomittu väärennysrikoksesta vapausrangaistukseen, oli KKO:n päätöksen sanamuodon mukaan rajoittanut valituksensa yksinomaan rangaistukseen. KKO katsoi, ettei syytetyn voitu katsoa menettelyllään (myös teon syyksilukemista muutettiin) syyllistyneen hänen syykseen luettuun rikokseen, ja hylkäsi syytteen ja vapautti hänet rangaistuksesta. Asianomistajalle tuomitun oikeudenkäyntikulujen korvauksen osalta HO:n päätös jäi voimaan (ään. 3—2, yksi jäsen pysytti HO:n päätöksen ja yksi vain alensi tuomittua rangaistusta).

[86] *KKO p. 9. 11. 1970/2398:* KO oli tuominnut syytetyn jatketusta petoksesta rikoksen uusijana 6 kk vank. Syyttäjä yksin valitti vaatien vain rangaistuksen koventamista. *Vaasan HO* katsoi, että syytetty oli menettelyllään syyllistynyt jatketun petoksen asemesta jatkettuun yksityisen asiakirjan väärentämiseen ja tuomitsi syytetyn siitä 10 kk kuritushuoneeseen. KKO katsoi syytetyn valituksesta, että koska syyttäjä oli vaatinut vain syytetylle tuomitun rangaistuksen koventamista, HO:n ei olisi tullut lukea mainittua tekoa hänen syykseen väärentämisenä, minkä vuoksi KKO kumosi päätöksen sanotulta osin ja tuomitsi syytetyn jatke-

omaan syytetyn hyväksi, ei olisi syyttäjän rangaistukseen rajoittuvan muutoksenhaun perusteella estettä hylätä syytettä, mikäli osoittautuisi, ettei syytetty ole syyllistynyt kysymyksessä olevaan rikokseen. Tällaisia tapauksia ei käytännöstä kuitenkaan ole löytynyt.

Kysymys tutkinnan rajoittamisesta yksinomaan rangaistuskysymykseen voi osoittautua monessa suhteessa ongelmalliseksi. Aina ei ole täysin selvää, onko asianosaisen tarkoitus ollut muutoksenhakukirjelmässä lainkaan rajoittaa vaatimustaan rangaistukseen. Vaatimusta rangaistuksen koventamisesta tai sen alentamisesta voidaan tulkita siten, että rangaistusta olisi juuri teon laadun (syyllisyyden) perusteella muutettava. Sovitusteorian mukaan rangaistus on määrättävä syyllisyyden perusteella, joten kysymystä rangaistuksen määrästä tai sen laadusta ei voida tutkia erillään syyllisyyskysymyksestä. Muutoksenhakukirjelmää on tulkittava objektiivisesti, ei muutoksenhakijan subjektiivisen tarkoituksen mukaan.[87]

Lisäksi on otettava huomioon ne edellytykset, jotka kullakin asianosaisella on yksilöidä muutoksenhakukirjelmänsä. Syytetylle, joka esiintyy muutoksenhaussa ilman avustajaa tai asiamiestä, ei voi asettaa tässä suhteessa yhtä suuria vaatimuksia kuin viralliselle syyttäjälle tai sellaiselle syytetylle, joka esiintyy oikeudenkäyntiavustajan edustamana. Hänen muutoksenhakuaan on sen vuoksi lupa tulkita laajentavasti hänen edukseen. Sitä vastoin virallisen syyttäjän muutoksenhakukirjelmässä esittämiä vaatimuksia on tulkittava suppeasti ja muutoksenhaussa on rajoituttava lausumaan vain siitä osasta tuomiota, johon syyttäjä on nimenomaan ilmoittanut haluavansa muutosta. Ylimalkaiset viittaukset tuomion oikaisemiseen »muissakin suhteissa» taikka »kokonaisuudessaan» on syyttäjien tekeminä jätettävä vaille huomiota.[88] Se, ettei syyttäjä ole kyennyt yksilöimään muutoksenhakuaan asianmukaisella tavalla, osoit-

---

tusta petoksesta 6 kk vankeuteen (ään. 3—2, yksi jäsen pysytti HO:n päätöksen ja yksi tuomitsi syytetyn jatketusta petoksesta 8 kk vankeuteen).

87 Ks. prosessuaalisten tahdonilmaisujen tulkinnasta yleensä esim. *Halila,* 1950, 45 ss.

88 Vrt. *KKO 1969 II 38:* Kun virallinen syyttäjä ei ollut hakenut muutosta alioikeuden päätöksen syytetylle maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetun lain nojalla määrätyn oikeudenkäyntiavustajan palkkiota koskevalta osalta, HO ei saanut alentaa alioikeuden maksettavaksi tuomitsemaa palkkiota. Muutoksenhakemuksen ei katsottu koskeneen avustajalle määrättyä palkkiota, vaikka virallinen syyttäjä oli erään nimenomaan tekemänsä vaatimuksen lisäksi anonut, että alioikeuden päätöstä muutoinkin oikaistaisiin. (Ään. 3—2).

taa, ettei hän ole itse asiassa voinut esittää perusteita tuomion muuttamiseksi. Tällöin on tuskin aiheellista varata syyttäjälle tilaisuutta muutoksenhakukirjelmän täydentämiseen.

Rangaistuksen mittaamiseen rajoittuvan muutoksenhaun tehokkuutta harkittaessa on edelleen otettava huomioon se, että tietyillä seikoilla, joiden perusteella rangaistuksen määrää tai laatua vaaditaan muutettavaksi, on merkitystä myös rikoksen tunnusmerkistötekijöinä.[89] Niinpä vähentynyt syyntakeisuus muodostaa rangaistuksen vähentämisperusteen juuri sen vuoksi, että se osoittaa syyllisyyden vähentymistä; se on anteeksiantoperuste. Jos rangaistuksen alentamispyynnön tueksi vedotaan tekijän vähentyneeseen syyntakeisuuteen, tutkitaan ensin syytetyn mielentila. Syytetyn mielentilasta hankittu asiantuntijalausunto voi osoittaa syytetyn olleen teon tapahtuessa kokonaan vailla ymmärrystä. Jos syyllisyyskysymykseen ei olisi lupa puuttua, olisi siitä seurauksena, että syyntakeeton henkilö tuomittaisiin rangaistukseen. Tietysti olisi mahdollista hakea purkua, mutta se merkitsisi kiertotietä ja oikeudenkäynnin pitkittymistä.

Rikoksen erityisillä tunnusmerkistötekijöillä saattaa niin ikään olla merkitystä myös rangaistuksen mittaamisperusteina. Esineen anastaminen on varkauden ja jonkun erehdyttäminen hyötymistarkoituksessa petoksen tunnusmerkintötekijä. Se, mitä on varastettu ja kuinka monta henkilöä on erehdytetty, vaikuttaa myös rangaistuksen määrään. Jos sitä vastoin rangaistuksen mittaamisperuste ei liity tekoon tunnusmerkistötekijänä, vaan ulkopuolisena seikkana tai olosuhteena, voidaan muutoksenhaku yleensä tehokkaasti rajoittaa rangaistuskysymykseen. Mutta jos pahoinpitelystä tuomittu vaatii rangaistuksen alentamista vedoten uhrin provosoivaan käyttäytymiseen, ei rajoitus ole tehokas, vaan myös syyllisyyskysymyksestä annettua ratkaisua on muutettava, jos syytetyn havaitaan toimineen hätävarjelutilanteessa.

Yhteenvetona voidaan todeta, että muutoksenhaun rajoittaminen rangaistukseen ei sido ylempää oikeutta niin, ettei se voisi tutkia tuomiota myös syyllisyyskysymyksen osalta syytetyn eduksi, jos rangaistuksen lieventämiseksi vedotut vähentämisperusteet tosiasiallisesti vaikuttavat oikeutus- tai anteeksiantoperusteiden tavoin. Asianlaita on sama, milloin rangaistus perustuu tekoon, joka ei ole joko koskaan ollut rangais-

89 Ks. po. seikkojen (»doppelrelevat Tatsachen») johdosta *Spendel* 1955, 565, *Bruns* 1961, 51 ja *Grünwald* 1964, 60.

tava tai sen rangaistavuus on tuomitsemishetkellä jo lakannut tahi jos ilmenee, että joku toinen on syyllinen tuomitun viaksi luettuun tekoon.[90]

Rangaistuskysymykseen rajoittuvan tutkinnan puolesta puhuu se seikka, että tutkintaa voitaisiin yksinkertaistaa, jos ylempi oikeus voisi ilman muuta hyväksyä tuomion syyllisyyskysymyksen osalta. Sillä, että asianosaiset eivät ole itse halunneet puuttua syyllisyyskysymykseen, onkin tietty vaikutus tutkinnan intensiivisyyteen nähden. Syyllisyyskysymyksen tutkinnan voidaan olettaa muodostuvan yleensä jokseenkin summaariseksi, elleivät asianosaiset ole esittäneet epäilyksiään siltä osin. Useimmiten kysymykseen tullee vain edellä lueteltujen suhteellisten selvien virheiden oikaiseminen. Jos oikeudenkäynnissä on ollut kysymys vain yhdestä ainoasta teosta, ei syyllisyyskysymyksen tutkimisesta aiheudu yleensä suurempaa haittaa ylioikeuden työssä. Sitä vastoin suurissa rikosjutuissa jo suhteellisen pintapuolisestikin suoritettu syyllisyyskysymyksen uudelleen tutkinta on usein aikaaviepää. Erityisesti tämä koskee suullista hovioikeuskäsittelyä. Jos syytetty on esimerkiksi vaatinut vain useista eri rikoksista tuomitun yhteisen tai yhdistetyn rangaistuksen alentamista, olisi ylemmän oikeuden tutkittava jokaisen teon osalta syyllisyyskysymys uudelleen, koska, kuten aikaisemmin on todettu, yhteisen rangaistuksen suuruudesta ei voida lainkaan päätellä, mikä osa siitä voidaan laskea kullekin teolle. Ylemmän oikeuden saattaa olla tuolloin vaikea arvioida, kuinka perusteellisesti sen on tutkittava sellainen kysymys, josta kumpikaan osapuoli ei ole välittänyt hakea muutosta.[91]

Tulkintasuosituksena voidaan kuitenkin esittää, ettei muutoksenhakua voida ylempää oikeutta sitovasti rajoittaa pelkästään rangaistukseen niin, ettei tuomiota voitaisi tarvittaessa syyllisyyskysymyksen osalta muuttaa. Erityisesti näin on asianlaita syytetyn eduksi tapahtuvassa muutoksenhaussa.

Mikä vaikutus rangaistus- ja syyllisyyskysymyksen jakamattomuudella on niissä tilanteissa, joissa muutoksenhakija jätettyään hakematta muutosta alioikeuden päätökseen on menettänyt oikeutensa vaatia itselleen edullisempaa tuomiota? Syytetty, joka on alioikeudessa tuomittu esimerkiksi yhden vuoden vankeusrangaistukseen, ei aikaisemmin yksi-

---

90 Ks. myös *Peters* 1966, 431, *Spendel* 1955, 561 s. ja *Eb. Schmidt* 1954, 919 s., *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1698 ss. ja *Sieveking* 1967, 28 s.

91 Ks. *Welamson* 1974, 71.

puolista lainvoimaa koskeneen esityksen yhteydessä esitetyn mukaan voisi enää vaatia syytteen hylkäämistä tai rangaistuksen alentamista sitä pienemmäksi, jos hovioikeus korottaa rangaistusta syyttäjän valituksesta esimerkiksi kahteen vuoteen.[92] Syytetyn rajoittaessa muutoksenhakunsa korkeimmassa oikeudessa vain rangaistuksen alentamiseen, ei tuomioistuimella kuitenkaan olisi edellä esitetyn mukaan estettä tutkia myös sitä, onko syytetty lainkaan syyllinen. Rajoittaminen ei siten voi muodostua hänen vahingokseen, vaikka muodollisen lainvoiman käsitteen mukaan hän on itse menettänyt oikeutensa vaatia syytteen hylkäämistä. Koska syyllisyyskysymys on aina tutkittava viran puolesta, ei muutoksenhakuoikeuden osittainen menettäminen estä syytteen hylkäämistä.[93]

---

92 Ks. edellä aliv. 32 kohdalla lausuttua.

93 Tällä kannalla ollaan Ruotsissa, ks. *Ekelöf* 1973, 107 sekä *Welamson* 1974, 173 aliv. 2. Samoin HD tapauksessa *NJA* 1945, 205 (toisin *NJA* 1903, 105).

Meillä käytäntö näyttää olevan toisella kannalla kuten KKO:n päätöksestä *12. 3. 1974/353* ilmenee. HO oli siinä syyttäjän valituksesta korottanut syytetylle viidestä varkausrikoksesta tuomittua yksikkörangaistusta ja yhdistettyä rangaistusta. Syytetty, joka oli jo alioikeudessa samoin kuin syyttäjän valituksen johdosta antamassaan vastauksessaan HO:ssa kiistänyt syyllisyytensä neljään varkauteen, pyysi KKO:ssa syytteiden hylkäämistä niiltä osin tai vaihtoehtoisesti rangaistusten alentamista. KKO katsoi, että koska syytetty oli tyytynyt alioikeuden päätökseen, jota HO oli syyttäjän valituksesta muuttanut ainoastaan rangaistuksen osalta, ei syytetyllä ollut oikeutta hakea muutosta siltä osin kuin hänet oli julistettu syylliseksi ko. neljään varkausrikokseen, minkä vuoksi KKO jätti syytetyn muutoksenhakulupa-anomuksen sanotulta osin tutkimatta.

Samankaltainen tapaus on myös *KKO p. 17. 6. 1971/1564:* Kun syytetty oli tyytynyt RO:n päätökseen, jolla teko jo oli luettu hänen syykseen varkauden yrityksenä, eikä HO myöskään ollut muuttanut syytetylle jutussa asetettua korvausvelvollisuutta, syytetyn anomus siltä osin kuin hän oli KKO:ssa vaatinut mainitun rikoksen lukemista hänen syykseen näpistämisen yrityksenä sekä hänelle määrätyn korvausvelvollisuuden alentamista, jätettiin tutkimatta. Valitus tutkittiin siltä osin kuin HO:ssa oli yhdistettyä rangaistusta syyttäjän valituksesta kovennettu. Samoin *KKO p. 28. 6. 1954/2169.*

KKO:n käytäntö ei kuitenkaan näytä po. suhteessa täysin vakiintuneelta. Niinpä esim. tapauksessa *KKO p. 30. 9. 1971/2245* HO oli syyttäjän valituksesta korottanut syytetylle tekijänä tuomittua rangaistusta ja määrännyt sen pantavaksi lykkäyksettä täytäntöön rubrikointiin puuttumatta. KKO, jossa syytetty pyysi rangaistuksen alentamista ja sen määräämistä ehdolliseksi, tuomitsi syytetyn yllytyksestä po. rikokseen HO:n määräämään rangaistukseen (ään. 3—2, vähemmistö olisi pysyttänyt myös HO:n syyksilukemisen). Mahdollisesti alioikeuden tuomion saamasta lainvoimasta huolimatta KKO:ssa voidaan puuttua syyllisyyskysymykseen sikäli kuin on kysymys rubrikoinnista. — Ratkaisut ovat siten

Tällöin on kuitenkin edellytettävä, että reformatio in pejus on sallittu virallisen syyttäjän vahingoksi. Korkeimman oikeuden syytteen hylkäävä päätöshän merkitsee syyttäjän kannalta alioikeuden tuomion muuttamista, johon vain hän on hakenut muutosta, hänen vahingokseen. Jos syyte voitaisiin hylätä, ei voisi myöskään olla estettä alentaa esimerkkitapauksessa rangaistusta alle vuoden, sillä sehän merkitsisi pienempää tappiota syyttäjän kannalta. Jos päinvastaisessa tilanteessa hovioikeus olisi syytetyn valituksesta alentanut rangaistuksen kahdesta vuodesta vuoteen, ei korkein oikeus kyllä saisi korottaa syyttäjän valituksesta rangaistusta yli kahden vuoden. Joka tapauksessa voidaan sanoa, että tutkimisvallan laajuus määräytyy puheena olevassa tilanteessa kiellon henkilöllisen soveltamisalan mukaan, ja että tuomion osittainen lainvoima osoittautuu lähinnä muodolliseksi.

Rangaistuksen tuomitsemisen ohella voi tuomioon sisältyä myös muunlaisia rangaistuksen suorittamista koskevia lausumia. Niinpä tuomiossa on lausuttava siitä, onko tuomitulle aikaisemmin ehdollisesti tuomittu rangaistus määrättävä uuden rikoksen johdosta täytäntöönpantavaksi (EhdRangL 4 §). Rangaistuksen ehdollisuutta sinänsä voidaan käsitellä rangaistuksen mittaamisesta erillisenä kysymyksenä. Jos tuomittu on rikosta tehdessään ollut ehdonalaisessa vapaudessa, on tuomioistuimen rangaistuksen tuomitessaan lausuttava, onko hän menettävä ehdonalaisen vapautensa (RTpA 2: 15,2). Myös tutkintavankeuden vähentämistä koskevaa lausumaa (RL 3: 11) on mahdollista tarkastella erillisenä, täytäntöönpantavaa rangaistusta vähentävänä yksikkönä.[94] Lisäksi tuomittu rangaistus saattaa johtaa erilaisten menettämisseuraamusten tuomitsemiseen tai muihin sen kaltaisiin seuraamuksiin, esimerkiksi ajokiellon määräämiseen. Periaatteessa olisi siten mahdollista, että muutoksenhaussa esitettäisiin rangaistuskysymyksen osalta vain joko rangaistukseen mittaamiseen liittyvä tai sitten muu rangaistuksen suorittamista koskeva vaatimus.[95] Seuraavassa tarkastellaan oikeuskäytännön valossa,

---

yhdenmukaisia sen aikaisemmin todetun seikan kanssa, että rangaistukseen rajoittuva muutoksenhaku ei estä muuttamasta syyllisyyskysymyksestä annettua ratkaisua rubrikoinnin, mutta kylläkin näyttökysymyksen osalta.

94 Ks. myös *Grünwald* 1964, 300 ss., *Sieveking* 1967, 19 ja *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1706.

95 Ks. esim. *KKO p. 26. 6. 1950/3024*, jossa muutoksenhaku oli KKO:n päätöksen sanamuodon mukaan nimenomaan rajoitettu ehdonalaisen vapauden menetetyksi julistamista koskevaan osaan.

mikä vaikutus tällaisilla vaatimuksilla on ylemmän oikeuden tutkimisvallan laajuuden kannalta.

Tapauksessa *KKO 1973 II 58* todetaan, että virallisella syyttäjällä, joka vielä hovioikeudessa oli vaatinut syytetylle rangaistusta, oli oikeus rajoittaa muutoksenhakunsa koskemaan pelkästään rangaistuksesta RL 3: 11:n nojalla tehtäväksi määrättyä vähennystä. Ratkaisusta ei kuitenkaan ilmene, onko rajoitus ollut korkeinta oikeutta sitova, niin ettei se ole voinut tutkia enää rangaistuksen mittaamiskysymystä. Ilmeisesti rajoituksen tehokkuutta on kuitenkin pidetty itsestään selvänä.[96]

Eräässä aikaisemmassa tapauksessa *(KKO 1964 II 95)* sitä vastoin katsottiin, että hovioikeudella, jonka tutkittavaksi virallinen syyttäjä oli valittamalla saattanut jutun pyytäen ainoastaan RL 3: 11:ää sovellettaessa tapahtuneen virheen oikaisemista, oli poistaessaan alioikeuden tuon lainkohdan nojalla tekemän vähennyksen, oikeus myös julistaa syytetyn menettäneeksi sen ehdonalaisen vapauden, jossa hän oli rikoksen tehdessään ollut, mutta jonka menettämisestä alioikeus oli laiminlyönyt antaa lausunnon. Reformatio in pejuksesta syytetyn vahingoksi ei tapauksessa ole kysymys. Päätöstä on tosin muutettu syytetyn vahingoksi, mutta ei hänen oman muutoksenhakunsa johdosta. Toisaalta muutos ei ole myöskään aiheutunut syyttäjän vaatimuksesta, vaan tuomioistuimen omasta aloitteesta. Kuten edellä olen jo maininnut, tulisi syyttäjän muutoksenhakua tulkita suppeasti eikä yksinomaan rangaistukseen muutosta haettaessa enää pitäisi puuttua syyllisyyskysymykseen (ja sillä perusteella rangaistukseen) syytetyn vahingoksi. Oikeuden on tosin viran puolesta lausuttava ehdonalaisen vapauden menettämisestä,[97] mutta kyseisessä tapauksessa olisi voitu tyytyä lausumaan, ettei syytetty menetä sanottua vapauttaan. Syytetyn pitäisi voida syyttäjän valitukseen vastatessaan luottaa siihen, että tuomiota voidaan muuttaa hänen vahingokseen vain valituksessa esitetyltä osalta.

Jos taas muutoksenhaussa on ollut kysymys vain ehdonalaisen vapauden julistamisesta menetetyksi tai aikaisemman ehdollisen rangaistuksen

---

96 Toiselta puolen vapausrangaistukseen tuomitulla vangitulla henkilöllä, joka on ilmoittanut tyytyvänsä tuomioon ja alkanut suorittaa rangaistustaan, ei ole katsottu olevan oikeutta hakea muutosta tuomioon RL 3: 11 nojalla tehtävää vähennystä koskevalta osalta, ks. *KKO 1972 II 17.*

97 *KKO 1950 II 206:* RO:n puheenjohtaja ja jäsenet tuomittu virkavirheestä sen johdosta, että RO tuomitessaan syytetyn rikoksista, jotka tämä oli tehnyt ehdonalaisessa vapaudessa ollessaan, oli laiminlyönyt antaa lausunnon siitä, oliko syytetty noiden rikosten johdosta menettävä sanotun vapautensa.

määräämisestä täytäntöönpantavaksi, ei tuomitun rangaistuksen lajiin tai määrään pitäisi syytetyn vahingoksi puuttua. Onhan muutoksenhaku nyt tarkasti yksilöity. Jos taas syyttäjä on vaatinut yleensä vain rangaistuksen koventamista, lienee muutoksenhakua syytä tulkita syytetyn eduksi suppeasti, joten ehdonalaista vapautta ei voida julistaa menetetyksi taikka ehdollista rangaistusta määrätä täytäntöönpantavaksi. Korkein oikeus on kuitenkin ainakin parissa tapauksessa tulkinnut syyttäjän valitusta laajentavasti syytetyn vahingoksi.[98] Samoin on käytännössä muutettu syyttäjän valituksesta lisärangaistuksen tyyppistä seuraamusta syytetyn vahingoksi, vaikka valitus on rajoittunut yksinomaan päärangaistuksen korottamiseen.[99]

Mitä taas syytetyn valituksessa tehtyyn rajoitukseen rangaistuskysymyksen sisällä tulee, niin johdonmukaisuus vaatii, että rajoitus sitoo ylempää oikeutta samalla tavalla kuin syyttäjän valituksessa tehtynä. Ainakin rajoitus estää muuttamasta tuomiota muulta osin syytetyn vahingoksi. Sen sijaan kohtuussyistä voidaan rajoituksesta poiketa syytetyn eduksi, mikä saattaa joissakin tapauksissa merkitä reformatio in pejusta syyttäjälle.

f. *Muutoksenhaun rajoittaminen prosessuaalisiin kysymyksiin.* —

---

98 *KKO p. 25. 3. 1966/840:* Virallinen syyttäjä oli KKO:ssa vaatinut ainoastaan syytetyn tuomitsemista ankarampaan rangaistukseen. KKO lausui päätöksessään samalla, että syytetty oli menettävä sen ehdonalaisen vapauden, jossa hän oli rikosta tehdessään ollut, ään. 3—2. Vähemmistö katsoi, että koska syyttäjä oli KKO:ssa vaatinut ainoastaan syytetyn tuomitsemista ankarampaan rangaistukseen, ei lain mukaan ollut edellytyksiä KKO:ssa viran puolesta syytetyn vahingoksi oikaista HO:n päätöstä siten, että po. ehdonalainen vapaus julistettiin menetetyksi.

Toisessa tapauksessa (*KKO p. 21. 6. 1973/1146*) taas Helsingin HO oli syyttäjän valituksesta julistanut syytetyn erään rikoksen johdosta menettäneeksi ehdonalaisen vapautensa, vaikka syyttäjä oli pyytänyt vain niistä rikoksista tuomittujen rangaistusten koventamista, joita tehdessään syytetty ei enää ollut ehdonalaisessa vapaudessa, »tekojen laatua vastaavalle tasolle». KKO, jossa syytetty pyysi muutoksenhakulupaa OK 30: 3,2:n nojalla ei suostunut anomukseen (ään. 4—1). Edellisessä tapauksessa alemmat oikeudet eivät olleet lausuneet ehdonalaisen vapauden menetyksestä, mutta jälkimmäisessä RO oli katsonut, ettei ehdonalaista vapautta ollut julistettava menetetyksi. Samoin on menetelty *Itä-Suomen HO:n* päätöksessä *2. 2. 1965/991.*

99 Ks. *Turun HO p. 31. 12. 1969 (RD 356/41/1969):* Syyttäjä oli valituksessaan ainoastaan vaatinut syytetylle rattijuoppoudesta ynnä muusta tuomitun rangaistuksen koventamista. HO ei korottanut rangaistusta, mutta pitensi sitä aikaa, jonka kuluessa syytetylle ei saanut myöntää uutta ajolupaa, lähes 3 vuodella.

Tuomion kumoamista voidaan vaatia paitsi asiallisin perustein myös sillä perusteella, että tuomiota rasittaa sellainen menettelyssä tapahtunut virhe, jonka perusteella tuomio on poistettava (oikeudenkäyntivirhe). Tällöin on kysymys joko prosessinedellytyksen puuttumisesta, jolloin asiaa ei olisi saanut ottaa lainkaan asiallisesti tutkittavaksi, tai sitten muunlaisesta oikeudenkäynnin kuluessa tapahtuneesta menettelyvirheestä.

Milloin muutoksenhaku perustuu oikeudenkäyntivirheeseen, ei tuomio tule lainvoimaiseksi siltä osin kuin siitä on muutoksenhaussa kysymys, koska muutoksenhaku tähtää tuomion kumoamiseen sanotun virheen perusteella. Perustaessaan muutoksenhakemuksensa oikeudenkäyntivirheeseen muutoksenhakijan on vaadittava tuomion kumoamista. Jollei virheen edes väitetä vaikuttaneen lopputulokseen, ei muutoksenhakemusta voida ottaa tutkittavaksi.

Onko muutoksenhakutuomioistuimen sitten rajoitettava tutkintansa muutoksenhakemuksessa esitettyyn prosessuaaliseen perusteeseen, vai voisiko se tutkia myös, onko tuomio asiallisessa suhteessa oikea? Muutoksenhakutuomioistuin voi aikaisemmin esitetyn mukaisesti ottaa ratkaisua tehdessään säännönmukaisesti huomioon vain ne seikat, joihin muutoksenhaun tueksi on vedottu. Tästä seuraa, ettei muutoksenhaussa voida ryhtyä tutkimaan tuomion asiallista puolta, vaan ylemmän oikeuden on rajoitettava tutkintansa siihen kysymykseen, jonka perusteella tuomion kumoamista vaaditaan. Jos muutoksenhakemus hylätään, sisältää ratkaisu vain sen, ettei ole havaittu olevan syytä tuomion kumoamiseen pätemättömänä muutoksenhakemuksessa mainitulla perusteella.[100] Tuomion asialliseen sisältöön ylempi oikeus ei ole tällöin ottanut kantaa.[101]

Virallisen syyttäjän ja asianomistajan muutoksenhaku toisaalta ja syytetyn muutoksenhaku toisaalta ovat kuitenkin eräässä suhteessa eri asemassa. Jos alioikeus on jättänyt syytteen tutkittavaksi ottamatta tai hylännyt sen esimerkiksi syyteoikeuden puuttumisen tai vanhentumisen perusteella, ei ylempi instanssi voi syyttäjän muutoksenhakemuksen hyväksyessään suoraan tutkia pääasiaa. Tämä olisi instanssijärjestyksen periaatteen vastaista ja useimmiten siihen ei voida ryhtyä senkään vuoksi,

---

100 Kun muutoksenhakutuomioistuimella on valta tarkastaa alemmassa oikeudessa tapahtuneen menettelyn laillisuutta omasta aloitteesta, merkitsee muutoksenhaun hylkäävä päätös tekstissä mainitussa tilanteessa itse asiassa sitä, ettei tuomion poistamiseen ole olemassa muutakaan prosessuaalista perustetta.

101 Ks. *Wrede* 1943, 290, *Kallenberg* 1922, 235 ja *Tirkkonen* 1966, 430.

ettei prosessiaineisto ole riittävä.[102] Syytetty taas ei puolestaan voi edes hakea muutosta päätökseen, jolla on syyte jätetty tutkimatta tai hylätty muodollisella perusteella, esimerkiksi vanhentumisen vuoksi.[103]

Syytetty on sitä vastoin syyttäjää ja asianomistajaa edullisemmassa asemassa sikäli, että oikeuden on viran puolesta omasta aloitteestaan kiinnitettävä huomiota rangaistavuutta poistaviin tai sitä vähentäviin seikkoihin, vaikkei niihin olisi nimenomaan vedottukaan. Jos syytetty vaatii langettavan tuomion kumoamista prosessinedellytyksen puuttumisen tai muun oikeudenkäyntivirheen perusteella, on ylemmällä oikeudella valta, vaikkei muutoksenhakemukseen voitaisi syytetyn esittämillä perusteilla suostua, kumota tuomio muulla perusteella tai jopa hylätä syyte, jos esimerkiksi ilmenee, että syyteoikeus on vanhentunut tai ettei syytetyn viaksi luettu teko itse asiassa ole lainkaan rangaistava.[104] Sitä vastoin ylemmällä oikeudella ei ole velvollisuutta ryhtyä tutkimaan, onko syytetyn edes näytetty tehneen hänen viakseen luettua rikosta, mihin käsillä oleva prosessiaineisto ei yleensä ole edes riittävä. Jos tuomittu on jättänyt sanottuun seikkaan muutoksenhaussa vetoamatta, merkitsee se sitä paitsi yleensä tuomion hyväksymistä asiallisessa suhteessa. Ja jos tuomion kumoamiseen tai syytteen hylkäämiseen muodollisella perusteella (vanhentuminen) ei ole aihetta, ei ylempi oikeus toisaalta voi ryhtyä tutkimaan, onko rikos oikein rubrikoitu tai onko rangaistus oikeassa suhteessa rikoksen törkeyteen.[105]

Kun myös ylemmällä oikeudella on mahdollisuus omasta aloitteestaan ottaa huomioon rangaistavuutta poistavat tai sitä vähentävät seikat, merkitsee tämä sitä, että ylempi oikeus voi, katsoessaan syyttäjän valituksesta, että alempi oikeus on virheellisesti jättänyt syytteen tutkittavaksi ottamatta, ottaa asian välittömästi tutkittavakseen ja hylätä syytteen esim. vanhentuneena tai sillä perusteella, ettei kysymyksessä oleva teko ole rikos. Tämä riippuu kuitenkin siitä, onko reformatio in pejus

---

102 Ks. *Reinikainen* 1956, 115 ss., *Wrede* 1943, 276 s., *Kallenberg* 1922, 164, *Tirkkonen* 1972, 484 s. Vrt. myös *Grünwald* 1964, 318 ss. ja *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1710.

103 Ks. edellä III luku aliv. 39 kohdalla lausuttua.

104 Vrt. myös *Spendel* 1955, 568 s. ja *Eb. Schmidt* 1954, 921.

105 Jos taas syytetyn syyteoikeuden vanhentumiseen perustuva muutoksenhakemus hyväksytään, ei ylemmällä oikeudella liene aihetta ryhtyä tutkimaan, toteuttaisiko rikos mahdollisesti jonkin ankarammin rangaistavan teon tunnusmerkistön, jonka syytteeseenpano ei ole vielä vanhentunut.

sallittu syyttäjän vahingoksi, mihin kysymykseen tullaan myöhemmin palaamaan.

Se, että muutoksenhakemus perustuu, kuten useimmiten on laita, siihen, että tuomio on asiallisesti väärä, ei sitä vastoin estä ylempää oikeutta puuttumasta alemmassa oikeudessa tapahtuneen menettelyn laillisuuteen. Rikosprosessissa on tuomioistuimen ja siis myös ylemmän oikeuden omasta aloitteestaan huolehdittava muun muassa kaikkien prosessinedellytysten olemassaolosta. Mikä vaikutus reformatio in pejus-kiellolla on tässä suhteessa, toisin sanoen, onko muutoksenhakuinstanssilla oikeus puuttua alemmassa oikeudessa tapahtuneeseen oikeudenkäyntivirheeseen siinäkin tapauksessa, että se koituisi muutoksenhakijan vahingoksi, otetaan tarkasteltavaksi niin ikään jäljempänä. Samassa yhteydessä käsitellään myös osittaisen lainvoiman mahdollista syrjäytymistä oikeudenkäyntivirheen perusteella. Tästä on kysymys, jos ylempi oikeus voisi kumota tuomion virheen perusteella kokonaisuudessaan eli myös siltä osin, josta ei ole haettu muutosta.

B. KIELLON JOHTAMINEN YLEISISTÄ PROSESSIPERIAATTEISTA

1. Kielto ja dispositiivinen periaate sekä käsittelymenetelmä

Jos muutoksenhakutuomioistuin olisi sidottu muutoksenhakemuksessa esitettyihin perusteisiin niin, ettei se voi muuttaa tuomiota muulla perusteella, on reformatio in pejuksen katsottu olevan käsitteellisesti mahdotonta.[106] Kun ylempi oikeus ei voisi ottaa juttua kokonaisuudessaan uudelleen tutkittavaksi eikä asianosaisilla ole oikeutta vaatia tuomion muuttamista vastapuolensa eduksi, olisi muutoksenhakemus aina hylättävä, jollei tuomion muuttamiseen ole muutoksenhakemuksessa esitetyllä perusteella aihetta.

Muutoksenhakutuomioistuin ei ole kuitenkaan aina sidottu asianosaisten muutoksenhakemuksessaan esittämiin perusteisiin tai tuomion osaa koskeviin rajoituksiin, niin kuin edellä todettiin. Asianosaisilla ja myös

106 Ks. esim. *Merckel* 1853, 471, *Kleinfeller* 1886, 588 ja *Norden* 1909, 788.

muutoksenhakijan vastapuolella on lisäksi oikeus ainakin tietyssä laajuudessa esittää muutoksenhaussa uutta aineistoa. Muutoksenhakumenettely ei muodosta mitään täysin itsenäistä menettelyä, vaan se on alemmassa oikeudessa vireille tulleen oikeudenkäynnin jatkamista.[107] Reformatio in pejuksen on katsottu kuitenkin myös tällöin olevan muutoksenhakumenettelyn luonteelle vierasta. Kun muutoksenhaku voi tulla vireille ainoastaan asianosaisten aloitteesta ja se tapahtuu heidän omien intressiensä vuoksi, olisi sopimatonta, jos tuomiota voitaisiin muuttaa muutoksenhakijan vahingoksi ja hänen vastapuolensa eduksi.[108] Muutoksenhakutuomioistuimen olisi rajoituttava tutkimaan tuomion oikeellisuutta yksinomaan muutoksenhakijan kannalta tarkastamalla, ovatko hänen intressinsä tulleet alemmassa oikeudessa riittävästi ja asianmukaisella tavalla huomioon otetuiksi. Jos tuomiota olisi lupa muuttaa muutoksenhakijan vahingoksi, osoittautuisi asianosaisaloitteinen muutoksenhakumenettely illusoriseksi.[109] Lisäksi on viitattu siihen, että kun muutoksenhakijan vastapuoli ei ole hakenut muutosta, hän on tyytynyt tuomioon ja luopunut tosiasiallisesti muutoksen saamisesta edukseen. Tuomion muuttamista muutoksenhakijan vastapuolen eduksi ei siis voida ryhtyä tutkimaan, vaan tuomion on oletettava olevan siltä osin oikea.

Edellä mainituille perusteille on ominaista, että kielto johdetaan sellaisista yleisistä tai johtavista prosessiperiaatteista, joiden mukaan asianosaisilla on valta tuomioistuinta sitovalla tavalla määrätä oikeudenkäynnin aloittamisesta, oikeudenkäynnin kohteesta sekä prosessiaineiston kokoamisesta ja esittämisestä. Tällaisia periaatteita ovat siviiliprosessin puolella *määräämis-* eli *dispositiivinen* periaate ja *käsittelymenetelmä virallisuus-* eli *offisiaaliperiaatteen* ja *tutkintamenetelmän* vastakohtina.[110] Riippuen siitä, mikä sisältö mainituille periaatteille kulloinkin annetaan, on kiellon sanottu siviiliprosessissa seuraavan joko dispositiivisesta periaatteesta tai käsittelymenetelmästä. Niinpä esimerkiksi *Tirkkosen* mukaan reformatio in pejus-kielto perustuu suorastaan siviiliprosessissa vallitsevaan määräämisperiaatteeseen.[111] Myös *Palmgren*

107 Ks. I luvussa aliv. 20 kohdalla lausuttua.

108 Ks. esim. *v. Schwarze* 1878, 285 s. Vrt. myös *Schultzenstein* 1903, 28 ss. ja *v. Ullmann* 1893, 549.

109 Vrt. myös *Engströmer* 1938, 3 s.

110 Ks. po. periaatteista *Tirkkonen* 1974, 76—89.

111 Ks. *Tirkkonen* 1936, 256 etenkin aliv. 70; 1963, 7 ja 1966, 389.

lausuu, että kielto johdetaan siviiliprosessissa dispositiivisesta periaatteesta ja maksiimista *ne eat judex ultra petita partium*.[112] Ulkomaisessa tieteisopissa kiellon katsotaan taas yleensä olevan seurausta siviiliprosessissa omaksutusta käsittelyperiaatteesta (förhandlingsprincip, Verhandlungsgrundsatz).[113] Tällöin on voitu viitata nimenomaisiin säännöksiin, joissa muutoksenhakutuomioistuinta kielletään muuttamasta tuomiota enempää kuin mitä muutoksenhaussa on vaadittu.[114]

Rikosprosessin puolella kiellon on taas katsottu johtuvan oikeudenkäynnissä omaksutusta *akkusatorisesta* periaatteesta, jonka mukaan menettely on järjestetty kaksiasianosaissuhteen pohjalle siviiliprosessin tapaan.[115] Kysymys asianosaisten ja tuomioistuimen välisestä työnjaosta

---

112 *Palmgren* 1948 (a), 16 s. Vrt. myös *Wrede* 1943, 279: »Å andra sidan kan vädjanden icke i anledning av sitt vad få sämre rätt, än honom tillerkänts i underrätten. Detta innebure nämligen att domen ändrades till motpartens förmån, ehuru denne icke däri sökt ändring, vilket vore stridande mot dispositionsprincipen. Härpå grundar sig förbudet mot reformatio in pejus.» Ks. lisäksi *Reinikainen* 1956, 26 s. ja 315.

113 Ks. esim. *Kallenberg* 1922, 177 ja *SOU* 1926: 32, 213 s. Vrt. myös *Bernoulli* 1953, 6 s. ja *Lauckner* 1913, 6 s.

114 Ks. esim. Saksan liittotasavallan ZPO 536 §: »Das Urteil erster Instanz darf nur insoweit abgeändert werden, als eine Abänderung beantragt ist.»

Itävallan siviiliprosessissa reformatio in pejus-kiellon katsotaan johtuvan ÖZPO:n 462 §:stä: »Das Berufungsgericht überprüft die Entscheidung des Gerichtes erster Instanz innerhalb der Grenzen der Berufungsanträge.» Ks. *Fasching IV* 1971, 30 s. ja 44 s.

Sveitsin siviiliprosessioikeuden osalta ks. *Guldener* 1958, 510 s. ja *Ricci* 1955, 8.

Ruotsin *Processlagberedningenin* (1938) mukaan (s. 524) kielto johtuu siviiliprosessissa RB 17: 3:stä, jonka mukaan »dom må ej givas över annat eller mera, än vad part i behörig ording yrkat.» Tästä säännöksestä, joka on voimassa myös muutoksenhaussa, seuraa *Gärden* mukaan (1949, 739), ettei ylioikeus voi vetokantajan kanteesta muuttaa tuomiota hänen vahingokseen. Ks. myös *Hassler* 1963, 297 s. sekä *Welamson* 1953, 34 ss. ja 1974, 30. *Ekelöfin* mielestä sitä vastoin RB 17: 3:stä ei kuitenkaan saada selvää perustetta kiellolle. Lainkohdasta ei hänen mukaansa seuraa muuta kuin ettei vetokantajalle saa tuomita enempää tai muuta kuin mitä hän on yliokeudessa vaatinut eikä myöskään vähempää kuin mitä vetovastaaja on »i behörig ordning» myöntänyt. Pejus-kiellossa taas on kysymys siitä, että ainoa vaatimus, jonka vastaaja voi muutoksenhaussa esittää, on alemman oikeuden tuomion pysyttäminen, ja tämä voi tapahtua ilman nimenomaista muutoksenhakuvaatimustakin, ks. *Ekelöf* 1949, 555 s. ja 1973, 34 s.

115 Ks. esim. *Engströmer* 1938, 3 s.

ja toimintavallasta muodostuu akkusatorisessa rikosprosessissa itse asiassa samanlaiseksi kuin siviiliprosessissakin.[116]

2. Yleisten prosessiperiaatteiden merkityksestä

Ne tutkijat, jotka johtavat kiellon sellaisista yleisistä prosessiperiaatteista kuin dispositiivinen periaate, käsittelymenetelmä tai akkusatorinen periaate, näyttävät usein lähtevän siitä luonnonoikeudelliselle koulukunnalle ominaisesta piirteestä, että joistakin ajasta ja paikasta riippumattomiksi katsotuista aksioomeista voidaan johtaa mitä monimutkaisempia normijärjestelmiä hyvänsä. Siten myös yleisistä prosessiperiaatteista voitaisiin dedukoida positiiviseen oikeuteen kuuluvia prosessisäännöksiä, kuten esimerkiksi juuri reformatio in pejus-kielto. Sellainen käsitejuridinen tarkastelutapa ei tunnetusti ole enää aikoihin kelvannut oikeustieteellisen tutkimuksen metodiksi.[117] Voidaan kuitenkin kysyä, onko edellä mainittujen prosessiperiaatteiden osalta edes kysymys sellaisista prosessioikeuden johtavista periaatteista, joita voitaisiin käyttää hyväksi voimassa olevien oikeussäännösten tapaan? Mitä oikein tarkoitetaan puhuttaessa dispositiivisesta periaatteesta, käsittelymenetelmästä tai prosessiperiaatteista yleensä?

Kuten *Ekelöf* on todennut, voidaan yleisten prosessiperiaatteiden muodostamisessa menetellä kahdella eri tavalla.[118] Ensiksikin prosessiperiaatteelta voidaan vaatia, että sitä on mahdollista käyttää voimassa

---

116 Vanhemmassa saksalaisessa kirjallisuudessa yleisesti vallalla olevan käsityksen mukaan reformatio in pejus-kielto on suora seuraus rikosprosessissa muutoksenhakuvaiheessa ilmenevästä dispositiivisesta periaatteesta. Alemmassa instanssissa tapahtuvan menettelyn vastakohtana, joka perustuu kyllä ehdottomasti virallisuusperiaatteelle, menettely muutoksenhaussa on riippuvainen »Parteiintresse und die demselben entsprechenden Parteianträge.» Ks. *v. Ullman* 1893, 598 s., *Binding* 1904, 185, *Kleinfeller* 1886, 588 ss. ja *Norden* 1909, 787. Myös Ranskan *Avis du Conceil d'Etat* 12. 11. 1806 perusti kiellon dispositiiviselle periaatteelle.

117 Käsitelainopillinen eli juridiskonstruktiivinen metodi, joka kehittyi 1800-luvulla saaden varsinkin Saksassa suurta jalansijaa, on säilynyt kauemmin prosessioikeuden kuin materiaalisen oikeuden piirissä. Saksalaisten prosessualistien vaikutuksesta metodilla on ollut merkitystä myös pohjoismaissa. Esim. tunnetun ruotsalaisen prosessualistin *Kallenbergin* on sanottu edustaneen tätä suuntausta, ks. *Ekelöf* I 1973, 51.

118 Seuraava esitys perustuu pääasiassa *Ekelöfin* (1956, 207 ss.) esitykseen.

olevan oikeussäännöksen tavoin. Tämä ei merkitse sitä, etteikö periaatteen soveltamisesta olisi lupa tietyissä erityistapauksissa poiketa.[119] Mutta jotta yleisestä prosessiperiaatteesta voidaan saada johtoa lainkäytössä ja tulkinnassa, se ei saa olla sisällöltään epämääräinen eikä heikko. Siinä on myös oltava kysymys tiettyjen, käytännössä tärkeiden oikeussäännösten kokonaisuudesta, synteesistä tai siitä tulee ainakin käydä ilmi kyseisille säännöksille luonteenomaisia piirteitä. Sellaista prosessiperiaatetta voidaan käyttää hyväksi oikeusjärjestyksen systematisoinnissa yhdistämällä siihen eri säännöksiä. Esimerkkeinä tällaisista todellisista prosessiperiaatteista voidaan mainita kontradiktorinen periaate, oikeudenkäynnin julkisuusperiaate sekä vapaan todistusteorian periaate.[120]

Prosessiperiaate saattaa toisaalta olla vallitsevana ainoastaan tietyssä suhteessa. Sitä ei voida silloin suoranaisesti asettaa lainkäytön perustaksi. Periaatteen arvo rajoittuu tällöin siihen, että sen avulla voidaan saada johtoa tietystä menettelytavasta, jota noudattamalla jokin prosessuaalinen ongelma voidaan järkevällä tavalla ratkaista. Sellaista periaatetta voidaan käyttää hyödyksi kuvattaessa, miten tietyt ongelmat on voimassa olevan oikeuden mukaan ratkaistu. Samoin sillä on mielenkiintoa de lege ferenda. Sitä vastoin sitä analysoimalla ei voida selvittää, millainen on voimassa oleva oikeus jossakin tietyssä suhteessa, kuten on asianlaita ensiksi mainittujen prosessiperiaatteiden osalta.

Dispositiivinen periaate, käsittelymenetelmä ja akkusatorinen menetelmä ovat luonteeltaan viimeksi mainitunlaisia prosessiperiaatteita. Niiden sisältö ei ensinnäkään ole täsmällisesti määriteltävissä eikä vakiintunut.[121] Sen, minkä eräät tutkijat katsovat kuuluvan dispositiiviseen periaatteeseen, lukevat taas toiset käsittelymenetelmän alaan ja päinvastoin.[122] Jotkut tutkijat katsovat voivansa työskennellä yksin-

---

119 Niinpä esim. oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteesta voidaan tietyissä tapauksissa poiketa, ks. L oikeudenkäytön julkisuudesta 5. 2. 1926/26.

120 Vrt. myös *Tirkkonen* 1969, 81 s.

121 Tästä ovat huomauttaneet esim. *Halila* 1950, 71 ss., *Tirkkonen* 1945, 425, *Aalto* 1965, 9, *T. Ellilä* 1970, 389 sekä erityisesti *Ekelöf* 1956, 245 ja *sama* 1973, 33 s. ja 44.

122 Meillä yleisesti kannatusta saavuttaneen mielipiteen mukaan dispositiivinen eli määräämisperiaate suo asianosaisille vallan ratkaista, tahtooko hän saada oikeussuojaa, missä laajuudessa hän sitä haluaa saada ja mitä oikeussuojan muotoja hän kulloinkin haluaa käyttää. Sen vastakohtana virallis- eli offisiaaliperiaate sisältää yleisesti sen, että oikeussuojaa annetaan yksityisen henkilön tah-

omaan kahdella käsitteellä, kun taas toiset käyttävät neljää eri periaatetta kuvatessaan asianosaisten ja tuomioistuimen suhdetta ja toimintaa

---

dosta riippumatta. Toisessa käsiteparissa, käsittely- ja tutkintamenetelmässä taas on kysymys tuomioistuimen ja asianosaisten välisestä työnjaosta prosessiaineiston hankinnassa oikeudenkäynnin alettua. Käsittelymenetelmän vallitessa asianosaisten asiana on esittää ne tosiseikat, jotka he haluavat tuomioistuimen ottavan huomioon, ja hankkia niistä tarvittava näyttö. Tutkintamenetelmän vallitessa sanottujen tehtävien hoitaminen on taas tuomioistuimen asiana. Ks. *Wrede—Palmgren* 1953, 76 ss., *Granfelt* 1911, 44 ss., *Sjöström—Alkio* 1948, 17 ss., *Tirkkonen* 1945, 424 ss. ja 1974 81 ss., *Halila* 1950, 71 s. ja 77, *T. Ellilä* 1947, 129 ss. ja *sama* 1970 (a), 389, *Aalto* 1962, 568 ss. ja 1965, 9. sekä *Lager* 1975 (a), 55.

Saksan siviiliprosessia koskevissa yleisesityksissä dispositiivisella periaatteella tarkoitetaan yleensä asianosaisten valtaa määrätä riidan kohteesta (»Streitgegenstand»), jolla tarkoitetaan lähinnä kantajan haasteanomuksesta ilmeneviä vaatimuksia. Käsittelyperiaatteella taas ymmärretään sitä, ettei tuomioistuin voi ottaa huomioon tuomiota antaessaan sellaisia seikkoja, joihin asianosaiset eivät ole vedonneet ja ettei tuomioistuimella ole oikeutta omasta aloitteestaan päättää todisteiden hankinnasta. Lisäksi tosiseikan tunnustamisen sitova vaikutus luetaan usein käsittelyperiaatteeseen kuuluvaksi. Ks. *Stein—Jonas—Pohle* 1965, VI ja VII vor § 128, *Blomeyer* 1963, 63 ss. ja 66 ss., *Bruns* 1968, 114 s. ja *Thomas—Putzo* 1974, 1 s. Vrt. myös *Rosenberg—Schwab* 1974, 388 ss. ja 396 ss.: »Die Verhandlungsmaxime bezieht sich aber auf die Stoffsamlung und hat mit der Disposition der Parteien über Streitgegenstand nichts zu tun».

Itävallan siviiliprosessilain osalta ks. *Fasching II* 1962, 840 ss. ja III 1966, 644 ss., Tanskan oikeuden osalta taas *Hurwitz—Gomard* 1970, 17 s. ja *Taksøe—Jensen* 1976, 377 ss. sekä Norjan siviiliprosessilain osalta *Bratholm—Hov* 1973, 31 s. ja 33: »I noen grad griper de to prinsipper inn i hverendre, og det kan undertiden vaere et terminologisk spørsmål om en regel skal henføres under det ene eller det annet prinsippe».

Ruotsissa *Kallenberg* on esittänyt, että tietyt säännöt, jotka tuottavat asianosaisille määräämisvallan oikeudenkäynnissä, voidaan johtaa loogisesti ja ne ovat asian luonnosta voimassa jokaisessa oikeudenkäyntijärjestyksessä, kun taas toisten sääntöjen tueksi voidaan esittää ja ne voidaan perustaa pelkkiin tarkoituksenmukaisuussyihin. Vain jälkimmäiset säännöt kuuluvat käsittelymenetelmän (förhandlingsprincipen) piiriin. Ensiksi mainitut säännöt muodostavat dispositiivisen periaatteen ja siihen kuuluvat seuraavat säännöt: siviiliprosessi edellyttää kantajan taholta tehtyä vaatimusta, joka samoin kuin kanteen peruuttaminen ja siitä luopuminen sekä vastaajan kanteen myöntäminen, ovat oikeutta sitovia; asianosaisilla on valta esittää tosiseikkoja ja niiden tueksi näyttöä; oikeus on sidottu esitettyihin perusteisiin ja vastaajan tunnustamiseen. Ks. *Kallenberg* 1927, 13 ss. Nämä säännöt johtuvat K:n mukaan asianosaisten aineellisoikeudellisesta disponointioikeudesta ja vain tunnustaminen lepää kokonaan prosessioikeudellisella perusteella. *Kallenbergin* mukaan asianosaisten oikeus esittää todisteita kuuluu dispositioperiaatteeseen. Sen, että asianosaisilla on yksinoikeus todis-

prosessissa.[123] Rikosprosessissa käytetään lisäksi usein kokonaan omia käsitteitä: akkusatorinen ja inkvisitorinen menetelmä. Lisäksi on huomattava, ettei mitään edellä luetelluista periaatteista pidetä yleensä yksin vallitsevana. Niinpä dispositiivisissa riitajutuissa ei meillä katsota vallitsevan puhdas käsittelymenetelmä, vaan tapana on puhua *sovitellusta* eli *modifioidusta* käsittelymenetelmästä.[124] Vastaavasti rikosprosessin puolella menettelyn on sanottu olevan joko inkvisitorista akkusatorisessa muodossa tai sitten sovitellusti akkusatorista, muttei sitä vastoin

---

teiden hankkimiseen, Kallenberg lukee sitä vastoin käsittelymenetelmän piiriin (mt. s. 43). Tutkintamenetelmä sisältää taas sen, että oikeus voi taikka sen tulee ex officio hankkia näyttöä. Käsitelymenetelmään kuuluu lisäksi se, että oikeus ei voi »införa några nya fakta,» (s. 40).

123 *Ekelöf* on muodostanut kokonaan omat käsitteensä. Hän käyttää vain kahta käsitettä, mihin ovat vaikuttaneet seuraavat havainnot: Ensinnäkin myös sellaisissa jutuissa, joissa dispositiivista periaatetta noudatetaan, oikeus voi toimia asianosaisista riippumatta. Oikeus voi esim. käyttää kyselyoikeuttaan ja koko menettelyn ulkonainen kulku tapahtuuu oikeuden johdolla asianosaisista ja heidän toimistaan riippumatta. Toisaalta ns. indispositiivisissa riitajutuissa ja rikosjutuissa, joissa oikeus voi ex officio päättää näytön hankkimisesta, asianosaiset voivat esittää sitä koskevia pyyntöjä oikeudelle. Tämän perusteella *Ekelöf* erottaa toisaalta ne säännöt, joiden mukaan oikeuden tulee tai se saa toimia prosessissa itsenäisesti sekä toisaalta sellaiset säännöt, joiden perusteella asianosaiset voivat toimia prosessissa omasta aloitteestaan. Edellistä ryhmää hän kutsuu offisiaaliperiaatteeksi, ja siihen eivät kuulu ainoastaan ne säännöt, joiden nojalla oikeus voi omasta aloitteestaan hankkia prosessiaineistoa (aineellinen prosessinjohto), vaan myös sellaiset säännöt, joiden perusteella oikeus voi kehottaa asianosaisia niin tekemään. Jälkimmäisiä E. nimittää käsittelyperiaatteeksi (förhandlingsprincipen), johon kuuluvat kaikki asianosaisten suorittamat prosessitoimet riippumatta siitä, ovatko ne oikeutta sitovia vai eivät. Siten dispositiivinen periaate sisältyy käsittelyperiaatteeseen. Ks. *Ekelöf I* 1973, 43 s. sekä 1956, 245 ss.

Meillä *T. Ellilä* (1947, 129 ss. ja 1970 (a), 390) on omaksunut ulkolaisissa esityksissä toisinaan esitetyn kaksijaon *asianosaistoimintoisuus—virallistoimintoisuus*. Ks. siitä myös *Tirkkonen* 1974, 88 s. Asianosaistoimintoisuus on määräämisperiaatteen ja käsittelymenetelmän, virallistoimintoisuus virallisperiaatteen ja tutkintamenetelmän yläkäsite.

Useat ruotsalaiset kirjailijat 1800-luvun jälkipuoliskolla käyttivät yksinomaan käsittely- ja tutkintamenetelmän käsitteitä, ks. *Schrevelius* 1853, 80 s., *Annerstedt* 1887, 2 ja *Broomé* 1890, 111. He olivat saaneet vaikutteensa saksalaiselta *Gönneriltä*, joka lienee ensimmäisenä ryhtynyt askartelemaan mainituilla periaatteilla, ks. v. *Gönner* 1804, 122 ss.

124 Tämä sisältää sen, että tuomioistuin saa eräissä tapauksissa ottaa omasta aloitteestaan huomioon sellaisia seikkoja, joihin asianosaiset eivät ole vedonneet ja että tuomioistuimella on oikeus aineellista prosessinjohtoa käyttämällä hank-

puhtaasti joko inkvisitorista taikka akkusatorista.[125] Mainittuja periaatteita ei niin ollen voida pitää minään todellisina prosessiperiaatteina, joista voitaisiin suoraan johtaa jokin tietty säännös, esimerkiksi juuri reformatio in pejus-kielto. Niitä voidaan käyttää kuvaamaan eri menettelytapoja, jotka ovat tietyssä suhteessa luonteenomaisia voimassa olevaa oikeutta ajatellen, mutta niistä ei voida saada johtoa jonkin kiistanalaisen tulkintaongelman ratkaisussa. Itse asiassa mainittuihin periaatteisiin vedottaessa on kysymys siitä, että on olemassa perusteita ratkaista ongelma juuri periaatteesta ilmenevällä tavalla. Nojautumalla jonkin ongelman ratkaisussa yleiseen prosessiperiaatteeseen voidaan antaa eräänlainen suurpiirteinen kuva niistä tarkoituksenmukaisuusnäkökohdista, joille johtopäätös rakentuu.[126] Jos esityksessä nojauduttaisiin kaikkiin yksityiskohtiin, siitä tulisi tarpeettoman perusteellinen ja raskassoutuinen. Käsittelymenetelmän ja dispositiivisen periaatteen voidaan sanoa siten olevan vain systemaattisia tarpeita varten kehitettyjä nimikkeitä, joita käytetään kuvaamaan niitä tarkoituksenmukaisuussyitä, joiden perusteella asianosaisten toimille on oikeudenkäynnissä annettu etusija.[127]

---

kia eräissä tapauksissa oikeudenkäyntiaineistoa sekä kyselyoikeuttaan käyttämällä koettaa saada asianosaiset selventämään ja täydentämään vaatimuksiaan ja väitteitään. Ks. *Tirkkonen* 1974, 84 ss. sekä tarkemmin seuraavassa VIII luvussa.

125 Ks. *Tirkkonen* 1969, 85 ss., jossa meidän rikosprosessimenettelymme on luonnehdittu törkeitä rikoksia koskevien juttujen osalta inkvisitoriseksi akkusatorissa muodossa, kun taas muunlaisia rikoksia koskevissa jutuissa on pääpaino akkusatorisilla piirteillä.

126 Ks. *Ekelöf* 1956, 210 s.

127 *Welamson* 1953, 35 ja *Ekelöf* 1956, 211.

Vrt. myös *Halila* 1950, 72 ss. ja 270, jossa korostetaan sitä, että käsittelymenettelyllä ymmärretään tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiin perustuvaa työnjakoa tuomioistuimen ja asianosaisten välillä, ja ettei tunnustamista voida johtaa suoraan käsittelymenetelmästä, vaikka ne tarkoituksenmukaisuussyyt, joita käsittelymenettelyn puolesta voidaan esittää, ovat tunnustamisen kohdalla varsin tärkeitä. *Tirkkosen* mukaan taas ns. johtavilla periaatteilla ei yleensä ole ehdottomien oikeusperiaatteiden merkitystä. Niiden johdonmukainen toteuttaminen ei niin ollen ole mikään oikeuspakko, vaan ne ovat sellaisia käytännöllisiä sääntöjä, joita sovelletaan sikäli kuin prosessin tarkoituksen, so. oikeudenkäyntimenettelyn varmuutta, nopeutta ja halpuutta, saavuttamista siten edistetään. Ks. *Tirkkonen* 1969, 81. Vrt. myös *Wrede—Palmgren* 1953, 74 s., *Kallenberg* 1927, 1 s. sekä *Aalto* 1965, 31 s.

VIII KIELTO OIKEUDENKÄYNNIN TARKOITUKSENMUKAISUUDEN KANNALTA

1. Asianosaistoimintoisuudesta siviiliprosessissa

Kuten edellisessä jaksossa olevasta esityksestä ilmeni, ei kieltoa voida johtaa deduktiivisesti asianosaisten ja tuomioistuimen välisiä suhteita koskevista yleisistä prosessiperiaatteista. Mutta onko kiellon tueksi sitten esitettävissä sellaisia tarkoituksenmukaisuussyitä, jotka vaikuttavat oikeudenkäynnin muodostumiseen yleensä sellaiseksi, että asianosaisilla on oikeus tuomioistuinta sitovalla tavalla määrätä oikeudenkäyntiaineistosta ja itse menettelystä? Aluksi on tutkittava, millä tavalla asianosaisten määräämisvalta oikeudenkäynnissä ilmenee ja mitkä seikat siihen ovat vaikuttaneet. Kun mainituilla näkökohdilla on merkitystä etenkin siviiliprosessissa, on kysymystä vertailun vuoksi tarkasteltava ensin sen osalta.

Asianosaistoimintoisuus, jolla seuraavassa tarkoitetaan sitä, että tuomioistuin saa tai sen tulee ryhtyä prosessitoimeen vain jommankumman tai kummankin asiansosaisen pyynnöstä, on ominaista varsinkin niin sanotuissa *dispositiivisissa jutuissa,* joissa asianosaiset voivat tehdä keskenään sovinnon.[1] Tuomioistuin ei saa omasta aloitteestaan ottaa sellaista juttua tutkittavakseen (»nemo judex sine actore») eikä tuomita enempää tai muuta kuin mitä asianosaiset ovat vaatineet (»ne eat judex ultra petita partium»). Tuomiota ei ole lupa perustaa sellaiseen seikkaan, johon asianosaiset eivät ole nimenomaan vedonneet (»judex judicare debet secundum allegata et probata a partibus et non secundum consientiam suam»).[2]

---

[1] Sanonnan »asiassa, jossa sovinto on sallittu» johdosta ks. esim. OK 17: 4,1 ja 8 sekä 12: 10 ja 12. Ks. myös VML 1,1 §

[2] Tästä ei meillä ole laissa nimenomaista säännöstä eikä siitä pidetä aina käytännössä kiinni, varsinkin kun on kysymys oikeudenkäynnistä, jossa jompikumpi asianosaisista toimii ilman avustajaa. Ks. periaatteen johdosta *Tirkkonen* 1974, 83, Halila 1950, 273 s., Aalto 1962, 583 s. ja Lager 1975 (a), 55.

Tosiseikan tunnustaminen on tuomioistuinta sitova (OK 17: 4,1) eikä oikeus saa omasta aloitteestaan määrätä uutta todistajaa kuultavaksi tai asiakirjaa esitettäväksi (OK 17: 8,1). Vaatimukseen myöntäminen johtaa ilman muuta kanteen hyväksymiseen. Asianosaisen poissaolo ei estä (yksipuolisen) tuomion antamista toisen asianosaisen vaatimuksesta (OK 12: 10, 2 ja 12,2).[3]

Asianosaistoimintoisuuden tueksi vedotaan tavallisesti teknisiin ja tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiin. Tärkeää on kuitenkin havaita, etteivät prosessioikeudelliset säännöksetkään ole luonteeltaan yksinomaan teknisiä, vaan yhteiskunnassa kulloinkin vallalla olevat näkemykset vaikuttavat niiden muotoutumiseen samalla tavalla kuin aineelliseen oikeuteenkin.[4] Se, miten laajasti asianosaiset voivat toimia oikeudenkäynnissä vapaasti tuomioistuinta sitovalla tavalla, riippuu ratkaisevasti vallitsevasta yhteiskuntajärjestelmästä. Tässä suhteessa on luonnollisesti olemassa huomattavia eroja siirryttäessä diktatuurista demokratiaan, mutta myös demokraattisessa yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset yksilön ja valtion välisissä suhteissa ovat tavallisia. Milloin valtiovallan vaikutusvalta elinkeinoelämän ja yleensä politiikan alalla kasvaa, voidaan myös tuomarin aseman havaita vahvistuvan oikeudenkäynnissä. Sitä vastoin asianosaistoimintoisuus on vallalla silloin, kun valtion toiminta elinkeinoelämän alalla on luonteeltaan rajoittunutta.[5] Sosialistisen ja liberaalisen yhteiskunnan asettaessa yksilöille erilaisia vaatimuksia on syytä otaksua, että asianosaistoimintoisuuteen perustuva siviiliprosessi toimii paremmin liberaalisessa kuin sosialistisessa yhteiskunnassa. Edellisessähän yksilöt ovat tottuneet muutenkin oma-aloitteiseen toimintaan, kun taas sosialistisessa yhteiskuntamallissa on etusijalla mukautuminen valtiovallan ohjeisiin ja määräyksiin.

---

3 Todettakoon, että kun äskettäin julkaistussa oikeudenkäyntimenettelyä ja tuomioistuinuudistusta koskevassa periaatemietinnössä käsitellään tuomioistuimen ja asianosaisten välisiä suhteita oikeudenkäynnissä, siinä ei juuri lainkaan puututa kaikkein oleellisimpaan piirteeseen, jossa suhteessa ns. asianosaistoimintoisuus (määräämisperiaate) eroaa virallistoimintoisuudesta (virallisperiaatteesta). Tarkoitan tällä sitä, että asianosaistoimintoisuuden vallitessa tuomiota ei saa perustaa seikkaan, johon asianosaiset eivät ole vedonneet, ja että tosiseikan tunnustaminen ja kanteen myöntäminen sitovat tuomioistuinta. Ks. *Isku-ryhmän mietintö* 1976, 16 s.

4 Ks. erityisesti *Ekelöf* 1941, 106 ss.

5 Ks. *Ekelöfin* 1956, 165—186, esitystä siviiliprosessin kehityspiirteistä erilaisissa yhteiskuntajärjestelmissä.

Kun asianosaisilla on yksityiskapitalistisessa yhteiskunnassa ainakin suurin piirtein mahdollisuus huolehtia omista varallisuusoikeudellisista intresseistään harkintansa mukaan, ei tätä mahdollisuutta voida riistää heiltä myöskään oikeudenkäynnissä. Oikeudenkäyntijärjestyshän muodostaa vain erään niistä keinoista, joita asianosaiset voivat käyttää hyväkseen. Asianosaisilla oikeudenkäynnissä olevan määräämisvallan tulee olla sopusoinnussa siviilioikeudellisella tasolla vallitsevan sopimusvapauden kanssa.[6] Asianosaisten määräämisperiaatteesta ei voida luopua varallisuusoikeudellisten juttujen osalta niin kauan kuin asianosaisilla oikeudenkäynnin ulkopuolella on määräämisvalta riidan kohteesta. Siviiliprosessia ei voida »sosialisoida» ilman, että tuotantovälineet on otettu yhteiskunnan haltuun.[7] Jotta prosessioikeus voisi täyttää tarkoituksensa se täytyy sopeuttaa aineellisen oikeuden perusrakenteeseen.[8]

Asianosaisten asiana on ensinnäkin harkita, onko oikeudenkäynti siitä aiheutuvien kustannusten ja vaivannäön arvoinen, vai olisiko heidän edullisempaa sopia asia keskenään. Asianosaisten oikeudenkäynnin kohdetta koskevalla määräämisvallalla on merkitystä myös oikeudenkäynnin alettua.[9] Kun kantaja luopuu osaksi kanteestaan tai vastaaja myöntää sen joltakin osalta oikeaksi, voivat asianosaiset rajoittaa oikeudenkäynnin riitai-

---

6 Ks. *Ekelöf I* 1973, 35 ja *Boman* 1964, 18. Vrt. myös *Kallenberg* 1927, 11, *Tirkkonen* 1974, 77, *Halila* 1950, 72, *Blomeyer* 1963, 65 s., *Rosenberg—Schwab* 1974, 396 ja *Hurwitz—Gomard* 1970, 17.

7 *Ekelöf* 1941, 116.

8 Virallisuusperiaatteen noudattaminen varallisuusoikeudellisia oikeussuhteita koskevissa oikeudenkäynneissä soveltuu paremmin sosialististen maiden siviiliprosessijärjestyksiin. Oikeus ei ole niissä yleensä sidottu asianosaisten vaatimuksiin eivätkä myöskään myöntäminen ja tunnustaminen aina sido tuomioistuina. Lisäksi tuomioistuin voi perustaa ratkaisunsa sellaiseen seikkaan, johon asianosaiset eivät ole vedonneet. Ks. esim. *Ekelöf* 1956, 181 ss., *Jodlowski* 1962, 607 ss. sekä *Névai* 1969, 934 ss. Asianosaisten määräämisperiaatteen korvaaminen siviiliprosessissa virallisuusperiaatteella oli suunnitteilla myös Saksassa kansallissosialistien valtakaudella 1933—45, tosin eri syistä kuin mihin sen soveltaminen perustuu sosialistisissa maissa. Nämä suunnitelmat eivät ehtineet kuitenkaan toteutua. Ks. *Ekelöf* 1941, 113 ss.

Tekstissä mainittu seikka näyttää jääneen oikeudenkäyntimenettelyn suuntaviivoja hahmottaneelta työryhmältä huomaamatta sen suosittaessa virallistoimintoisuuden lisäämistä jutun laatuun katsomatta ja siis myös dispositiivisten riitajuttujen osalta, ks. Isku-ryhmän mietintö 1976, 26. Virallistoimintoisuudesta puhuttaessa lienee mietinnössä kuitenkin pidetty silmällä lähinnä materiaalista prosessinjohtoa ja sen tehostamista.

9 Ks. *Ekelöf* 1941, 116 ss.

siksi katsomiinsa kohtiin. Tämän ei tarvitse välttämättä johtua siitä, että asianosainen todella pitäisi muuta osaa oikeana. Vastaaja voi esimerkiksi katsoa kanteen osittaisen myöntämisen edullisemmaksi yksinomaan siksi, ettei hän halua ehkä suhteellisen pienen riidan takia ottaa riskiä sellaisesta todistelusta aiheutuvista kustannuksista, jonka merkitystä on etukäteen vaikea arvioida. Myös tosiseikan tunnustamisella on käytännössä merkitystä juuri prosessitaloudelliselta kannalta. Tunnustamalla esim. saamisen perusteen vastaaja voi keskittyä prosesseeraamaan sen suuruudesta, josta asianosaisten kesken saattaa vallita erimielisyys.[10]

Edellä mainittuihin näkökohtiin voidaan vedota myös kun on kysymys siitä oikeudenkäyntiaineistosta, joka tuomiota annettaessa voidaan ottaa huomioon. Asianosaiset voivat eri syistä haluta, ettei tiettyä seikkaa sisällytetä oikeudenkäyntiaineistoon.[11] Seikka voi esimerkiksi olla vaikeasti toteennäytettävissä, jolloin siihen vetoaminen johtaisi oikeudenkäynnin pitkittymiseen ja aiheuttaisi ylimääräisiä kustannuksia. Tiettyyn seikkaan vetoaminen saattaisi myös johtaa sellaisen liikesalaisuuden paljastumiseen, jonka asianosainen haluaisi pitää salassa kilpailevilta yrityksiltä. Näistä ja muista syistä asianomaiset voivat jättää vetoamatta johonkin seikkaan silloinkin, kun se voi johtaa jutun häviämiseen. Näin on asianlaita etenkin silloin, kun riidassa ei ole kysymys mistään suuremmasta arvosta.

Se, ettei tuomiota voida perustaa muihin kuin asianosaisten itse vaatimustensa tueksi vetoamiin seikkoihin, on prosessitaloudellisesti edullista, koska siten voidaan rajoittaa tutkinnan alaa. Jos tuomioistuin voisi omasta aloitteestaan kiinnittää huomiota kaikkiin ratkaisun kannalta relevantteihin seikkoihin, olisi asianosaisten usein pakko pyytää asian lykkäämistä voidakseen esittää näyttöä seikan johdosta ja vedotakseen vastakkaisiin seikkoihin. Oikeudenkäynti hidastuisi ja muodostuisi kalliimmaksi.[12]

Se, etteivät asianosaiset itse vetoa tiettyyn seikkaan, johtuu usein siitä, ettei sitä itse asiassa ole lainkaan olemassa tai ettei sillä kuitenkaan olisi merkitystä jonkin vastakkaisen seikan johdosta. Tällöin tuomioistuimen tutkinta osoittautuisi tarpeettomaksi. Toiset seikat, joihin asianosaiset

---

10 Vrt. myös *Halila* 1950, 74 ss.

11 Ks. *Boman* 1964, 18.

12 *Boman* 1964, 21. Vrt. *Isku-ryhmän* mietintö 1976, 17, jossa virallistoimintoisuuden lisäämistä perustellaan mm. sillä, että se nopeuttaisi menettelyä ja säästäisi kustannuksia.

jättävät vetoamatta, voivat taas osoittautua riidattomaksi ilman, että niiden toteamiseksi tarvittaisiin enemmän tai vähemmän kallista todistelua. Asianosaiset pääsevät usein jo ennen oikeudenkäynnin alkua asianajajiensa välityksellä sopimukseen niistä seikoista, joihin ei oikeudenkäynnin aikana tulla vetoamaan joko epäolennaisina tai riidattomina. Jos tuomioistuin voisi kiinnittää huomiota kaikkiin seikkoihin omasta aloitteestaan, ei asianosaisilla olisi ennen jutun vireille tuloa mahdollista arvioida oikeudenkäynnistä aiheutuvien kulujen suuruutta ja sitä, kannattaako heidän ylipäätään viedä asiaa oikeuteen.[13]

Lisäksi on huomattava, että asianosainen, jonka vastapuolen eduksi tuomioistuin tutkii ja ottaa huomioon sellaisen seikan, johon tämä ei ole vedonnut, saisi aiheen epäillä tuomioistuimen puolueettomuutta.[14] Tuomioistuimen puolueettomuus voidaan taata tehokkaammin, jos asianosaisten on itse hankittava oikeudenkäyntiaineisto.

Asianosaistoimintoisuuteen kuuluu myös tarvittavan näytön esittäminen. Tuomioistuimen aloiteoikeus todisteiden hankkimisessa rajoittuu dispositiivisissa jutuissa asianosaisten esittämien todisteiden täydentämiseen. Tuomioistuimen ei kannata ryhtyä tutkimaan, onko näyttöä mahdollisesti saatavissa, koska asianosaiset itse parhaiten tietävät, mitä todisteita on juttuun saatavissa. Tuomioistuimen on rajoituttava sellaisen näytön hankkimiseen, jonka olemassaolo ilmenee kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta. Lisäksi tuomioistuin ei voi dispositiivissa riitajutussa määrätä uutta todistajaa kuultavaksi tai asiakirjaa esitettäväksi, mitä vodaan perustella lähinnä prosessitaloudellisilla syillä. Tuomioistuimen täysin vapaa aloiteoikeus voisi vaarantaa myös sen puolueettomuuden, sillä mitä intensiivisemmin tuomioistuin toimii asian selvittämisessä, sitä vaikeampi sen on säilyttää objektiivisuutensa todisteiden harkinnassa.[15]

---

[13] Ks. *Ekelöf II* 1973, 112 ja *Boman* 1964, 22. Sillä, ettei tuomioistuin voi tutkia muuta kuin sellaisen seikan, johon asianosainen vetoaa, on merkitystä myös vastapuolen kannalta, koska hän voi tällöin ottaa huomioon, mihin hänen tulee kiinnittää huomiota oikeudenkäynnissä.

[14] Ks. *Halila* 1950, 274. Vrt. myös *Bericht* 1961, 175.

[15] On kyllä todettava, ettei tuomioistuimen aloiteoikeuden rajoittamisella ole todistelun osalta yhtä painavia perusteita kuin esimerkiksi tosiseikkojen huomioimisen osalta. Ks. esim. *Tirkkonen* 1966, 165 s. ja *Ekelöf* 1941, 129 ss. Kysymys tuomioistuimen oikeudesta hankkia todisteita omasta aloitteestaan dispositiivisissa riitajutuissa onkin ratkaistu eri maiden siviiliprosessilaeissa eri tavoin. Ks. siitä *Ekelöf IV* 1973, 47.

Tuomioistuin ei luonnollisesti saa dispositiivisissakaan riita-asioissa olla täy-

Asianosaisten oikeudenkäynnin kohdetta ja prosessiaineistoa koskeva määräämisvalta on pääsääntöisesti voimassa koko siviiliprosessissa, ellei toisin ole määrätty. Asianosaistoimintoisuutta on rajoitettu etenkin sellaisissa jutuissa, joissa sovinto ei ole sallittu, ns. *indispositiiviset* jutut.[16] Käytännössä tämä ilmenee etenkin siinä, ettei tuomioistuimen oikeutta hankkia omasta aloitteestaan oikeudenkäyntiaineistoa ole rajoitettu. Niinpä uuden isyyslain (700/75) 30 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen on omasta aloitteestaan määrättävä hankittavaksi kaikki se selvitys, minkä se katsoo asian ratkaisemisen kannalta tarpeelliseksi. Lain esitöissä korostetaan, että isyysoikeudenkäynnin johtavana periaatteena on virallistoimintoisuus ja tuomioistuimen oma-aloitteisuus.[17] Virallistoimintoisuus on leimaa antavana myös esimerkiksi avioliiton purkamista koskevissa jutuissa.

Oikeudenkäyntiaineiston hankkimisen lisäksi virallistoimintoisuus ilmenee indispositiivisissa jutuissa siinä, että ratkaisu on mahdollista perustaa ainakin tietyssä laajuudessa sellaiseen seikkaan, johon asianosaiset eivät ole vedonneet. Tunnustaminen ja myöntäminen eivät sido tuomioistuinta eikä asianosaisen poissaollessa voida toisen vaatimuksesta antaa yksipuolista tuomiota.[18]

Se, ettei asianosaisilla ole oikeutta määrätä oikeudenkäynnin kohteesta ja prosessiaineistosta, johtuu siitä, ettei asianosaisilla ole julkisen intressin vuoksi oikeutta sopia riidan kohteesta myöskään oikeudenkäynnin ulkopuolella. Tuo-

---

sin passiivinen. Paitsi että tuomio saadaan perustaa sellaisiin kokemus- ja oikeussääntöihin, joihin asianosaiset eivät ole nojautuneet, on tuomioistuimen huolehdittava myös oikeudenkäynnin kulusta (*muodollinen prosessinjohto*). Ks. siitä *Sjöström—Alkio* 1948, 49 ss. ja *Tirkkonen* 1975 a, 201 s. Sillä pyritään estämään oikeudenkäynnin pitkittymistä, minkä lisäksi tuomioistuimen tehtävänä on huolehtia siitä, että oikeudenkäyntiaineisto esitetään mahdollisimman selvässä muodossa. Tuomioistuimella on lisäksi käytettävissä ns. *aineellinen prosessinjohto*, jolla tarkoitetaan tuomioistuimen toimintaa oikeudenkäyntiaineiston hankkimiseksi ja oikeudenkäynnin kohteen tarkemmaksi toteamiseksi. Ks. *Tirkkonen* 1974, 84. Perusteellisen esityksen Saksan, Itävallan, Ruotsin ja Tanskan siviiliprosessilaeissa dispositiivisten riitajuttujen osalta omaksutusta aineellisesta prosessinjohdosta antaa *Taksøe—Jensen* 1976.

16 Ks. niiden osalta esim. *Tirkkonen* 1974, 79.

17 Ks. *HE* 1974 v.p. n:o 90, 26. Ks. myös *Tirkkonen* 1975 (b), 951 ss. ja *Halila* 1976 (b), 366 ss.

18 Tuomioistuimen velvollisuus oma-aloitteeseen toimintaan on isyyden vahvistamista koskevissa oikeudenkäynneissä myös muihin indispositiivisiin riitajuttuihin verrattuna huomattavan suuri. Tuomioistuimella on muun muassa valta määrätä kantaja haastamaan vastaajaksi sellaisen miehen, jota vastaan kantaja ei ehkä itse ole lainkaan aikonut nostaa kannetta, jos miehen oikeudenkäynnissä esille tulleiden seikkojen perusteella voidaan aiheellisesti olettaa tulevan kysymykseen lapsen isänä, isyyslain 26,4 §. Kanteen peruuttaminen ns. monimiesjutuissa jonkun miehen osalta voi lisäksi käydä päinsä vain tuomioistuimen suostumuksella (29,1 §).

mioistuimen on sen vuoksi valvottava yleistä etua oikeudenkäynnissä ja huolehdittava siitä, että asia tulee selvitetyksi. Säännöstön tarkoitus jäisi saavuttamatta, jos oikeudenkäynti päättyisi puutteellisen selvityksen takia väärään tuomioon.[19]

Toisaalta tuomioistuimen ei ole syytä toimia indispositiivissa jutussa omasta aloitteestaan enemmälti kuin mitä sopimusvapauden puuttumisesta aineellisen oikeuden puolella johtuu. Myös indispositiivinen juttu voi tulla vireille vain asianosaisen haasteesta tai hakemuksesta, ja kantaja voi peruuttaa kanteensa. Oikeus ei liioin saa tuomita enempää kuin mitä kanteessa on vaadittu. Jollei kanteen tueksi esitetty näyttö ole tuomioistuimen mielestä riittävä, ei sillä ole yleensä aihetta ryhtyä tutkimaan, mitä lisänäyttöä mahdollisesti on saatavissa. Tuomioistuimen asiana ei ole esimerkiksi avioerojutussa myötävaikuttaa aktiivisesti siihen, että avioero tapahtuisi, vaan ainoastaan valvoa, ettei eroa tuomita ilman laillista perustetta.[20]

2. Kieltoa puoltavista tarkoituksenmukaisuussyistä siviiliprosessissa

Asianosaistoimintoisuus ilmenee siviiliprosessissa myös muutoksenhakumenettelyssä. Muutoksenhakijalle ei voida tuomita enempää kuin mitä hän on muutoksenhakemuksessaan vaatinut eikä tuomiota voida perustaa sellaiseen seikkaan, johon asianosaiset eivät ole muutoksenhakumenettelyssä vedonneet.[21] Jos toinen osapuoli ei ole hakenut lainkaan

---

[19] Kun esimerkiksi avioliittolain lähtökohtana on avioliiton säilyttäminen, se voidaan purkaa ainoastaan laissa määrätyillä perusteilla. Avioerotuomiota ei voida perustaa yksinomaan kanteen myöntämiseen. Puolisot voivat tosin hakea eroa yhdessä erillään asumisen perusteella, jolloin tuomio itse asiassa muodostaa vain välttämättömän muodon, jota asianosaisten tulee purkamisessa noudattaa, ks. *Ekelöf I* 1973, 37 s. Pelkkä hakemus ei kuitenkaan tällöinkään riitä, vaan puolisoiden on näytettävä erillään asumisensa toteen, koska he voisivat muutoin kiertää purulta laissa vaadittavan edellytyksen.

[20] Jos vastaaja avioero-oikeudenkäynnissä kiistäessään avioerovaatimuksen kanteessa esitetyllä perusteella samalla myöntää jonkin muun avioeroperusteen olemassaolon, mutta kantaja ei siihen nojaudu, ei oikeus voi perustaa tuomiota kyseiseen seikkaan, ks. *Halila* 1950, 272.

[21] Tekstissä tarkastellaan siviiliprosessia lähinnä dispositiivisten juttujen osalta. Kun julkinen intressi ei ole niissä välitöntä kuten indispositiivisten riitajuttujen ja rikosjuttujen kohdalla, saadaan selvempi vertailukohde siirryttäessä jäljempänä käsittelemään kiellon soveltamista rikosprosessissa tarkoituksenmukaisuusnäkökohtien kannalta.

Indispositiivisten riitajuttujen osalta voidaan todeta, että virallisuusperiaate vallitsee samassa laajuudessa myös muutoksenhakumenettelyssä. Tuomio voidaan siten perustaa sellaiseen seikkaan, johon asianosaiset eivät ole muutoksenhaussa nimenomaan vedonneet. Tutkinnan tulee kuitenkin rajoittua

muutosta, on siten luonnollista, ettei tuomiota myöskään voida muuttaa hänen edukseen.

Muutoksenhakua on edellä tarkasteltu omana menettelynään. Se ei kuitenkaan itse asiassa muodosta mitään itsenäistä menettelyä, vaan on alemmassa oikeudessa vireille tulleen oikeudenkäynnin jatkoa molempien vaiheen muodostaessa yhden kokonaisuuden. Siksi olisi periaatteessa mahdollista, että ylempi oikeus voisi ottaa asianosaisten alemmassa oikeudessa esittämät vaatimukset ja prosessiaineiston huomioon omasta aloitteestaan ja antaa tuomion koko aineiston perusteella. Asianosaistoimintoi-

---

niihin kysymyksiin, jotka muutoksenhaussa on nimenomaan otettu esille. Jos esimerkiksi avioerotuomion saaneet asianosaiset ovat tyytymättömiä tuomioon ainoastaan lasten huollon tai elatusavun osalta, ei kysymystä avioerosta voida ottaa enää tutkittavaksi. Jos taas muutoksenhaussa on kyse ainoastaan elatusavun suuruudesta, jää tuomio lasten huoltoa koskevalta osalta lainvoimaisena pysyväksi. Milloin isyyden vahvistamista koskevassa oikeudenkäynnissä on ajettu kannetta myös lapselle tulevasta elatusavusta, saattaa asianosainen hakea muutosta ainoastaan lapselle suoritettavaksi vahvistetun elatusavun määrän osalta. Tällöin päätös isyyden vahvistamisen osalta saa lainvoiman eikä ylempi oikeus voi siihen enää puuttua. Ks. isyyslain 31, 1 §, jonka mukaan vetoilmoitusta voidaan sanotulla tavalla rajoittaa.

Isyyslain (700/75) 33 §:n 1 momentin mukaan muutoksenhakutuomioistuin on velvollinen käsittelemään isyyskysymyksen kaikkien asianosaisten osalta koko laajuudessaan kantajan tai vastaajan hakiessa muutosta isyydestä annettuun tuomioon. Säännös, joka merkitsee poikkeusta relatiivisen lainvoiman periaatteesta, ilmentää isyyden vahvistamista koskevissa oikeudenkäynnissä vallitsevaa julkista intressiä siitä, että isyyskysymys ratkaistaan tosioloja vastaavasti. Jutussa vastaajina olevat useammat »isäkandidaatit» muodostavat siten tavallaan eräänlaisen välttämättömän prosessinyhteyden. Vaikka joku heistä on alioikeudessa todettu lapsen isäksi, on kysymys isyydestä otettava ylemmässä oikeudessa viran puolesta esille myös niiden asianosaisina olleiden miesten osalta, jotka eivät ole itse hakeneet muutosta ja joihin muutoksenhakuvaatimusta ei myöskään ole kohdistettu. Muutoksenhakutuomioistuimella on lisäksi oikeus omasta aloitteestaan määrätä, että kysymys isyydestä on tutkittava myös sellaisen miehen osalta, joka ei ole alioikeudessa ollut lainkaan asianosaisena. Tällöin juttu on isyyslain 33 §:n 2 momentin mukaan palautettava kokonaisuudessaan alioikeuteen.

Se, että muutoksenhakutuomioistuin lapsen muutoksenhaun johdosta vahvistaa isäksi sellaisen miehen, johon muutoksenhakua ei ollut kohdistettu, ei suoranaisesti merkitse reformatio in pejusta, koska kysymys isyydestä on kuitenkin tullut kantajan kannalta positiivisesti ratkaistuksi. Välillisesti ratkaisu saattaa tietenkin koitua lapselle haitalliseksi esimerkiksi elatusavun vähenemisen muodossa. Asia voi lisäksi päättyä muuutoksenhaussa siihen, ettei ketään asianosaisvastaajina olleesta useammasta miehestä voida vahvistaa lapsen isäksi, vaan sitä koskeva kanne hylätään kokonaisuudessaan.

suuden periaate tulisi tällöin huomioiduksi sikäli, ettei muutoksenhakutuomioistuin voisi tuomita asianosaisille enempää kuin mitä nämä ovat alemmassa oikeudessa vaatineet. Tällöin ei myöskään riski tuomion perustumisesta puutteelliseen aineistoon olisi kovin suuri.

Muutoksenhakumenettely muodostuisi kuitenkin tarpeettoman rasittavaksi ylemmän oikeuden työn kannalta, ja asianosaisille aiheutuisi lisäkustannuksia, jos ylemmän oikeuden tulisi omasta aloitteestaan tutkia juttu yhtä laajasti kuin mitä alempi oikeus on tehnyt. Muutoksenhakijan olisi varauduttava esittämään näyttöä siltäkin osin kun hänen vaatimuksensa on alemmassa oikeudessa hyväksytty siltä varalta, että ylempi oikeus päätyisi toiseen tulokseen.

Muutoksenhakutuomioistuimen tutkinnan rajoittumisella muutoksenhakijan esittämiin vaatimuksiin on prosessitaloudellista merkitystä etenkin sellaisissa tapauksissa, joissa on kysymys vain osasta alemmassa oikeudessa esitetystä useammasta vaatimuksesta. Mutta milloin kanteessa on ollut kysymys vain yhdestä ainoasta vaatimuksesta, joka on osaksi hyväksytty, voitaisiin väittää, ettei prosessitaloudellisiin näkökohtiin voida vedota, koska asian tutkimisesta kokonaisuudessaan ei aiheutuisi otaksuttavasti sen enempää työtä kuin minkä muutoksenhakutuomioistuin kuitenkin joutuisi suorittamaan. Jos esimerkiksi 5.000 markan vahingonkorvauskanne on hyväksytty 3.000 markan osalta, ja kantaja hakee yksin muutosta, ei hänen muutoksenhakemustaan voida hyväksyä ennen kuin ylempi tuomioistuin määrittelee kantansa itse korvauskanteen perusteeseen. Jos muutoksenhakutuomioistuimen kanta korvausvelvollisuuden perusteeseen olisikin kielteinen, ei kantajalle luonnollisesti voida tuomita sanottuja 3.000 markkaa enempää, mutta samalla on selvitetty, että alemman oikeuden olisi itse asiassa tullut hylätä kanne kokonaisuudessaan. Reformatio in pejus ei siis puheena olevassa tapauksessa vaatisi sen enempää työtä kuin mikä muutoksenhaun tutkimiseen on joka tapauksessa uhrattava.

Mutta reformatio in pejus-kielto vaikuttaa muutoksenhakutuomioistuimen työhön keventävästi siten, että sen avulla voidaan rajoittaa tutkinnan laajuutta myös edellä mainitun kaltaisissa tapauksissa.[22] Kiellon voimassa ollessa ei ylemmän oikeuden tarvitse edellä olevassa esimerkkitapauksessa tutkia kysymystä vahingonkorvausvelvollisuuden perusteesta lainkaan, mikäli on muutoinkin selvää, ettei korvausta voida missään

[22] Ks. *Welamson* 1953, 37.

tapauksessa tuomita 3.000 enempää. Muutoksenhakijalta taas säästyy aikaa ja vaivaa kun hänen ei tarvitse uudelleen selvittää korvausvelvollisuuden perustetta, vaan hän voi rajoittua käsittelemään korvauksen suuruutta.

Ne tarkoituksenmukaisuussyyt, joihin yleensä voidaan vedota annettaessa asianosaisille oikeus määrätä oikeudenkäynnin kohteesta ja prosessiaineistosta tuomioistuinta sitovalla tavalla, näyttävät siis dispositiivisten juttujen kohdalla puhuvan sen puolesta, ettei tuomiota voida muutoksenhakutuomioistuimen omasta aloitteesta muuttaa muutoksenhakijan vahingoksi. Reformatio in pejus-kiellon avulla voidaan vähentää asianosaisille oikeudenkäynnistä aiheutuvia kustannuksia ja keventää muutoksenhakutuomioistuimen työtä. Kiellon ei myöskään voida katsoa vähentävän oikeusvarmuutta, vaan sen avulla tutkinta päinvastoin voidaan keskittää siihen, mistä muutoksenhaussa todella on kysymys, jolloin tuomio ei tule perustumaan puutteelliseen selvitykseen.[23] Kiellon tueksi esitettävien prosessitaloudellisten näkökohtien merkitys ei kyllä ole yhtä suuri kirjallisessa kuin suullisessa ylioikeusmenettelyssä. Edellisessä ylemmässä oikeudessa esillä oleva prosessiaineisto perustuu pääsääntöisesti alioikeudessa pidettyyn pöytäkirjaan, joten siinä suhteessa ei tutkinnan laajenemisesta aiheudu sellaisia vaikeuksia kuin suullisessa ylioikeusmenettelyssä, jossa oikeudenkäyntiaineisto esitetään uudelleen.[24]

Edellä on tarkasteltu tutkinnan rajoittamista muutoksenhakijan vaatimuksiin yksinomaan muutoksenhakutuomioistuimen omasta aloitteesta tapahtuvaa toimintaa silmällä pitäen. Ne perusteet, joihin tutkinnan rajoittamisen puolesta tällöin vedottiin, eivät kuitenkaan yksin riitä, kun on kysymys tuomion muuttamisesta muutoksenhakijan vastapuolen eduksi tämän ilman muutoksenhakemusta tekemästä vaatimuksesta. Relatiivista lainvoimaa koskevan esityksen yhteydessä tosin todettiin, että muutoksenhakijan vastapuoli on tyytyessään tuomioon menettänyt oikeutensa vaatia tuomion muuttamista edukseen. Hän voi vaatia ainoastaan muutoksenhakemuksen hylkäämistä ja tuomion pysyttämistä. Tämä on kuitenkin vain asian teoreettinen selitys. Myös relatiivinen lainvoima perustuu tiettyihin tarkoituksenmukaisuussyihin. Nämä tähtäävät ennen muuta oikeudenkäynnin mahdollisimman suureen keskittämiseen niin,

---

23 *Welamson* 1953, 87.

24 Po. seikkaan kiinnitettiin huomiota Ruotsin uuden RB:n esitöissä, ks. *SOU* 1926: 32, 201 s. ja *PLB* 1938, 537 s.

että juttu voidaan käsitellä yhdessä ainoassa yhtäjaksoisessa menettelyssä. Tämä edellyttää muun muassa riidan kohteen täsmentämistä mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, jolloin asia tulee todella vain riidanalaiselta osin tuomioistuimen käsiteltäväksi. Vaatimukset on yksilöitävä riittävän tarkasti eikä niitä ole lupa oikeudenkäynnin aikana muuttaa.

Myös muutoksenhakuvaiheessa on menettelyn tarkoituksenmukaisen järjestämisen ja keskittämisen kannalta tärkeää, että tutkinnan rajat määräytyvät mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Jos muutoksenhakija on rajoittanut vaatimuksensa tiettyyn osaan tuomiota, ei hän voi enää myöhemmin laajentaa vaatimustaan. Menettelyn keskittämisen kannalta on edelleen tarpeen, ettei muutoksenhakijan vastapuoli saa milloin tahansa muutoksenhakumenettelyn kestäessä vaatimuksillaan laajentaa tutkintaa muuhun osaan tuomiota kuin mistä muutoksenhakuvaatimuksessa on kysymys.[25]

Mutta jos vastapuolen oikeus vastavaatimusten esittämiseen rajoitetaan muutoksenhakemuksen johdosta annettavaan vastaukseen, ei siitä ainakaan kirjallisessa ylioikeusmenettelyssä aiheutuisi keskityksen kannalta haittaa. Tutkinnan rajoittamista puoltavien keskitysnäkökohtien painavuus riippuu lisäksi suuresti siitä, millainen yhteys vastapuolen vapaamuotoisesti tekemillä vaatimuksilla on muutoksenhakukirjelmässä tehtyjen vaatimusten kanssa. Mitä vähemmän yhteyttä niillä on keskenään, sitä arveluttavammalta tuntuu prosessitaloudelliselta kannalta hyväksyä vastapuolen vaatimusten tutkiminen. Milloin vaatimukset sitä vastoin nojautuvat olennaiselta osalta samaan perusteeseen, on tutkinnan laajentamisesta ilmeisesti menettelyn kannalta vähemmän haittaa.[26] Lop-

---

[25] Reformatio in pejus-kiellosta keskitysperiaatteen kannalta, ks. *Welamson* 1953, 40 s. ja *Engströmer* 1938, 8 ss. Vrt. myös *Palmgren* 1948 (a), 19 ss.

[26] *Welamson* 1953, 51 s. Ks. myös *Welamsonin* mt, 21—23 selostamia oikeustapauksia uuden RB:n voimaan tuloa edeltäneeltä ajalta, joista ilmenee, että eräissä tapauksissa muutoksenhakuinstanssi on omasta aloitteestaankin muuttanut tuomiota tietyltä osalta muutoksenhakijan vastapuolen eduksi edellyttäen, että tuomiota on joltakin muulta osin muutettu mutoksenhakijan eduksi niin, ettei kokonaistulos ole muodostunut hänelle epäedullisemmaksi. Sanotunlainen menettely käy kyllä päinsä kirjallisessa menettelyssä. Ylempi oikeus voi ensin ratkaista suhtautumisensa muutoksenhakemuksessa tehtyyn vaatimukseen ja, jos muutoksenhakemus hyväksytään, asiakirja-aineiston avulla tutkia, voidaanko muutos mahdollisesti kompensoida vastapuolelle muuttamalla tuomiota joltakin muulta osalta hänen edukseen. Suullisessa ylioikeusmenettelyssä ei sitä vastoin voida menetellä samalla tavalla, ks. *Welamson* 1953, 51.

putuloksen kannalta saattaa sitäpaitsi olla kohtuutonta, jollei muutoksenhakijan vastapuolen muutoksenhakuvaiheessa kärsimää tappiota voitaisi kompensoida sellaisen vastavaatimuksen hyväksymisen avulla, jolla on selvä yhteys päävaatimuksen kanssa. Esimerkkinä tällaisesta tapauksesta voidaan mainita vahingonkorvausta koskeva juttu, jossa alkuperäisen kantajan hakiessa yksin muutosta ja vaatiessa pysyvästä viasta ja haitasta tuomitun korvauksen korottamista, vastapuoli vaatii antamassaan vastauksessa hänen maksettavakseen saman vahinkotapahtuman johdosta kivusta ja särystä tuomitun korvauksen alentamista. Tällaisen vaatimuksen tutkimista puoltaa myös se, ettei meillä ole vastapuolen käytössä erityistä vastamuutoksenhakumahdollisuutta kuten eräissä muissa maissa. Jollei vapaamuotoista vaatimusta voitaisi ottaa tutkittavaksi, olisi asianosaisen pakko hakea muutosta, mikä tuntuisi kohtuuttomalta, jos hänen tarkoituksenaan on ainoastaan alemman oikeuden tuomion lopputuloksen säilyttäminen siltä varalta, että muutoksenhakijan vaatimukseen suostuttaisiin.[27]

[27] Myöskään eräissä muissa vastaavanlaisissa tapauksissa muutoksenhakijan vastapuolta ei voida vaatia hakemaan muutosta. Jos asianosaisen tekemistä vaihtoehtoisista vaatimuksista on hyväksytty ensisijaisesti tehty, on myös hänen toissijainen vaatimuksensa voitava tutkia ylemmässä oikeudessa vastapuolen hakiessa muutosta siltä varalta, että kanne hylätään ensisijaisen vaatimuksen osalta. Kyseisellä asianosaisella ei ole edes oikeutta hakea muutosta, koska hänen kanteensa on hyväksytty. Jos vastaaja on velkomusjutussa ensisijaisesti vastustanut saatavan tuomitsemista ja on toissijaisesti tehnyt kuittausväitteen, ja pääsäätävä on hylätty alioikeudessa, ei kuittausväitteestä ole tarvinnut alioikeuden tuomiossa antaa lausuntoa eikä vastaajalla ole siltä osin muutoksenhakuoikeutta. Samoin jos kantaja on vedonnut kanteensa tueksi vaihtoehtoisesti kahteen eri perusteeseen, joista toinen on tullut hyväksytyksi, voidaan tuomion lopputulos vastaajan hakiessa yksin muutosta pysyttää, vaikka muutoksenhakuinstanssi ei hyväksyisi alemman oikeuden tuomionperustetta, vaan alkuperäisessä kanteessa esitetyn toissijaisen perusteen, johon kantaja on muutoksenhakuun vastatessaan myös vedonnut. Oikeudenkäynnin keskittämisen kannalta olisi kyllä puheena olevissa tapauksissakin tarpeellista selvittää mahdollisimman pian ylemmän oikeuden tutkinnan rajat, mutta toisaalta ei voida kuitenkaan vaatia, että vastapuolen olisi haettava muutosta, koska hänellä ei ole siihen lopputuloksen osalta edes tarvittavaa intressiä.

Milloin sitä vastoin muutoksenhakijan vastapuolella olisi itsellääkin ollut muutoksenhakuoikeus, on tilanne kyllä edellisessä kappaleessa esitettyyn tilanteeseen verrattuna erilainen. Hänen tarkoituksenaan saattaa olla esittää vastavaatimuksensa ainoastaan siltä varalta, että vastapuoli hakee muutosta. Vastavaatimuksen tutkimisen ehdoksi ei kuitenkaan voida asettaa muutoksenhaun

Sen tueksi, ettei muutoksenhakijan vastapuolen vastauksessaan edes kompensaatiotarkoituksessa tekemää vastavaatimusta oteta huomioon, voidaan vedota kanteen hyväksyvän tuomion kohdalla sen täytäntöönpanon tarpeeseen.[28] Tuomion mahdollisimman nopea täytäntöönpano on kantajan kannalta luonnollisesti tärkeää. Hänen tulisi sen vuoksi verrattain lyhyen ajan kuluttua tuomion antamista saada lopullinen ja varma tieto siitä, miltä osin tuomioon haetaan muutosta ja miltä osin sitä voidaan muuttaa.[29] Jos vetoa on ilmoitettu ainoastaan osasta tuomiota, voidaan se panna muilta osin täytäntöön lainvoimaisen tuomion tavoin vain sillä edellytyksellä, että muutoksenhakuinstanssin tutkinta myös rajoittuu ainoastaan muutoksenhakemuksessa esitettyihin vaatimuksiin.[30]

---

hyväksymistä. Vastapuolen vaatimus ei myöskään ilman muuta raukea, vaikka muutoksenhakemus peruutettaisiin. Sen vuoksi ei ole kohtuutonta vaatia, että vaatimus on tehtävä muutoksenhakemukselle säädetyssä järjestyksessä. Eräänlaista kompromissiratkaisua merkitsisi se, että muutoksenhakijan vastapuolen vapaamuotoisesti tekemä vaatimus saadaan tutkia, milloin sillä on olennaisesti sama peruste kuin muutoksenhakemuksessa esitetyllä vaatimuksellakin. Ks. *Welamson* 1953, 41.

Nimenomainen vastamuutoksenhakuoikeus olisi po. tilannetta varten kyllä tarkoituksenmukaisin ratkaisu. Ks. siitä XIV luvussa olevaa esitystä.

28 Siten esim. *Ekelöf* 1949, 554 ja 1973, 37, joka katsoo, etteivät edellä mainitut käsittely- ja keskitysperiaatteeseen liittyvät prosessitaloudelliset ja oikeusvarmuusnäkökohdat anna riittävää tukea kiellon noudattamiselle siviiliprosessissa.

29 Nimenomaan tästä syystä on siviiliprosessin osalta tarpeen, että vedon ilmoittaminen tapahtuu lyhyessä määräajassa tuomion antamisen jälkeen.

30 Lainvoimaa vaillä olevan tuomion perusteella saadaan kyllä ryhtyä ulosmittaukseen, mutta täytäntöönpano on kuitenkin monien rajoitusten alainen. Viittaan UL 3 luvun 7—14 §:ssä oleviin säännöksiin. Ks. lainvoimaa vailla olevan tuomion täytäntöönpanosta yleensä *T. Ellilä* 1970 (a), 227 sekä *Lager* 1975 (b), 279 ss.

Täytäntöönpanonäkökohtiin ei luonnollisesti voida vedota vahvistus- ja muotoamistuomioiden kohdalla eikä suoritustuomion osaltakaan silloin, kun vastaaja yksin hakee muutosta. Mutta niissäkin tapauksissa, joissa täytäntöönpanonäkökohdilla on merkitystä reformatio in pejus-kiellon kannalta, on käytännössä osoittautunut epätietoiseksi, voidaanko ja missä laajuudessa osaksi lainvoimainen tuomio panna täytäntöön lainvoimaisen tuomion tavoin. Ks. *T. Ellilä* 1970 (a), 226 s. Täytäntöönpanon hakijan on käytännössä esitettävä selvitys tuomion tai muun ulosottoperusteen lainvoimaisuudesta, mikä merkitsee poikkeusta ulosotossa muutoin noudatettavasta virallistoimintoisuudesta. Käytännössä on lisäksi esiintynyt erilaisia menettelytapoja vaadittaessa selvitystä tuomion tai päätöksen lainvoimasta samoin kuin siitä, missä vaiheessa selvitys on esitettävä. Täytäntöönpanon hakijan on usein vaikea selvittää, miltä osin tuomio on saanut lainvoiman, jos muutosta siihen on haettu. Tämä johtuu siitä, ettei meillä ole selviä säännöksiä

3. Asianosaisten ja tuomioistuimen suhteista rikosprosessissa

Rikosoikeudenkäynnissä ei ole kysymys ainoastaan yksityisen oikeuden loukkauksesta tai häiritsemisestä. Rikos loukkaa myös yleistä oikeusjärjestystä, jonka turvaaminen ja voimassapitäminen on valtion tehtä-

---

tyytymättömyyden ilmoittamisen ja muutoksenhakukirjelmän yksilöinnistä ja siitä, voidaanko tyytymättömyyden (vedon) ilmoitus rajoittaa johonkin osaan tuomiosta ja mikä merkitys tällaisella rajoituksella on tuomion tutkinnan kannalta. Meillä on kyllä pidetty mahdollisena, että mutoksenhakija voi jo tyytymättömyyden tai vedon ilmoittaessaan rajoittaa tulevan muutoksenhakemuksensa osaan tuomiota siitä tarkoituksessa, että tuomio saadaan muilta osin panna täytäntöön, ks. *Candolin* 1955, 5 ss. Muutoksenhakutyöryhmä ehdottaa nimenomaista säännöstä tyytymättömyyden ja vetoilmoituksen rajoitusmahdollisuudesta, ks. *OikM:n lso:n julk.* n:o 26/1975, 21.

Jos tuomio koskee useita vaatimuksia ja muutosta haetaan vain johonkin niistä, voidaan tuomio panna täytäntöön sellaisiin vaatimuksiin nähden, joista muutosta ei haeta. Tuomio saa viimeksi mainituilta osin lainvoiman. Tästä ollaan kirjallisuudessa yksimielisiä, ks. *Wrede* 1927, 147 s., *T. Ellilä* 1970 (a), 227 ja *Hassler* 1960, 63. Jos muutosta haetaan vain oikeudenkäyntikuluista, saadaan tuomio panna täytäntöön itse pääasian osalta.

Jos sitä vastoin on kysymys yhdestä vaatimuksesta, joka on osaksi hylätty, ja kantaja hakee yksin muutosta vaatien myös hylätyn osan hyväksymistä, ei tuomiota ole aikaisemmin pidetty hyväksytyltä osin lainvoiman saaneena tuomiona. Ks. esim. *Wrede* 1927, 147, joka ilmoittaa hyväksyvänsä tässä suhteessa *Tryggerin* kannan, ja *Kallenberg* 1922, 203 s. Tämä kanta johtaisi kuitenkin kantajan kannalta kohtuuttomaan tulokseen esim. siinä tapauksessa, että kanteen osittainen hyväksyminen perustuu vastaajan myöntämiseen. Nyttemmin onkin kysymykseen vastattu myöntävästi, ks. *Hassler* 1960, 63 ja *Welamson* 1953, 33.

Tilanne on samanlainen silloin, kun kanteessa esitetyistä useammasta vaatimuksesta on kaikki hyväksytty ainoastaan osaksi. Oikeuskäytännöstä voidaan mainita *Helsingin HO:n p. 19. 1. 1971/taltio n:o 1.*

Käytännössä on asetuttu samalle kannalle siinäkin tapauksessa, että vaatimuksilla on sama peruste. Näin esim. *Helsingin HO:n p. 15. 5. 1973 (SV 1971/84/132),* jota on selostettu käytännön ulosotto-oikeutta koskevassa lakimiesliiton koulutuksen julkaisusarjan n:ossa 12/1974, 197 ss.

Huomattakoon kuitenkin, että tuomion osittainen täytäntöönpano po. tilanteessa tapahtuu kantajan riskillä. Jos muutoksenhakutuomioistuin havaitsee, että tuomiota rasittaa sellainen oikeudenkäyntivirhe, jonka nojalla tuomio olisi kumottava, on mahdollista, että tuomio kumotaan kokonaisuudessaan, jos virheen vaikutus ulottuu koko tuomioon. Ks. lähemmin jäljempänä XI luvussa olevaa esitystä. Milloin taas hävinnyt osapuoli hakee muutosta vain osasta siitä, minkä hän on hävinnyt, on kirjallisuudessa yleensä katsottu, ettei tuomiota voida miltään osin panna täytäntöön lainvoimaisen tuomion tavoin. Ks. *Hassler* 1960, 63 ja *Welamson* 1953, 33.

vänä. Voidakseen täyttää sanotun tehtävänsä on valtio oikeutettu käyttämään rankaisuoikeuttaan riippumatta siitä, haluaako rikoksen kautta välittömästi loukattu henkilö sitä.[31]

Oikeusjärjestyksen ylläpitämiseksi ei riitä, että jokin rangaistus ylipäätään seuraa rikosta, vaan siinä suhteessa vaaditaan välttämättä, että rangaistus kohtaa juuri sitä henkilöä, joka on todella rikoksen tehnyt eikä ketään muuta. Lisäksi syyllistä kohtaavan rangaistuksen on oltava oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen sekä rikoksesta ilmenevään tekijän syyllisyyteen. Rangaistus ja muut rikoksesta mahdolliset aiheutuvat toimenpiteet on määrättävä oikeudenkäynnissä. Rikoksesta epäilty ei voi, toisin kuin dispositiivisen riita-asian vastaaja, välttää oikeudenkäyntiä suostumalla vapaaehtoisesti seuraamuksen alaiseksi.

Se välitön etu, joka valtiolla on rikosprosessissa valvottavanaan, vaikuttaa myös tuomioistuimen ja asianosaisten välisiin suhteisiin oikeudenkäynnin aikana. Syytetty ei voi saada oikeudenkäyntiä keskeytymään myöntämällä syytteen oikeaksi, vaan tuomioistuimen on omasta aloitteestaan valvottava rangaistuksen edellytyksiä. Rangaistuksen liittyessä yksinomaan laissa rangaistavaksi määrättyyn tekoon on syytteessä mainitulla teolla juuri keskeinen merkitys rikosprosessissa; se on menettelyn kohteena, kuten on tapana sanoa.[32] Oikeudenkäynnissä on ennen muuta tutkittava, onko syytetty tehnyt syytteessä mainitun teon ja voidaanko hänet tuomita siitä rangaistukseen tai muuhun seuraamukseen sekä lopuksi määrättävä nuo seuraamukset. Tuomioistuin ei ole näiltä osin sidottu asianosaisten vaatimuksiin ja selityksiin, vaan rikosprosessissa vallitsee siinä suhteessa *virallistoimintoisuus (virallisuusperiaate).*

Edellä olevasta seuraa, että tosiseikkojen selvittämisellä on rikosprosessissa toisenlainen merkitys, ja se muodostaa tuomioistuimen kannalta myös vaativamman tehtävän kuin siviiliprosessissa. Siviiliprosessissahan voidaan rajoittua asianosaisten esittämien tosiseikkojen selvittämiseen heidän itsensä kokoaman oikeudenkäyntiaineiston perusteella. Vaikkei rikosprosessissakaan luonnollisesti voida vaatia, että esitetyt faktat ehdottomasti pitävät yhtä todellisuuden kanssa, on käsittelyn tarkoituksena

---

31 Poikkeuksen muodostavat asianomistajarikokset, joista virallinen syyttäjä ei voi nostaa syytettä ilman asianomistajan pyyntöä (RVA 17, 1 §). Rikokset ovat virallisen syytteen alaisia, ellei laissa tai asetuksessa nimenomaan toisin määrätä (RVA 16, 1 §).

32 Ks. edellä II luvussa aliv. 2. Vrt. myös *Waiblinger* 1958, 162.

pyrkiä saamaan aineellinen totuus selville mahdollisimman varmasti.[33] Siksi vastaajan tunnustaminen ei tee seikkaa rikosjutussa riidattomaksi, vaan syyllisyydestä on tällöinkin esitettävä täysi näyttö. Tuomioistuimen mahdollisuutta näytön hankkimiseksi ei voida rajoittaa samalla tavalla kuin dispositiivisissa riitajutuissa. Tuomioistuimella on siten oikeus määrätä omasta aloitteestaan myös todistajain kuulemisesta ja asiakirjan esittämisestä.[34]

Kun valtion intressi rankaisuoikeuden käyttämisestä on yhteneväinen oikeusjärjestyksen ylläpitämisen eli lainkäytön kanssa, ei olisi periaatteessa välttämätöntä järjestää rikosprosessia varten mitään erillistä orgaania valvomaan valtion etua, vaan tuomioistuin voisi huolehtia kaikista valtiolle menettelyssä kuuluvista tehtävistä. Tuomioistuimen tehtävä alkaa kuitenkin vasta kanteen (syytteen) tultua nostetuksi ja päättyy tuomioon, kun sitä vastoin valtion rikosoikeudellinen intressi alkaa jo rikoksen tekemisestä ja päättyy vasta rangaistuksen tultua suoritetuksi.[35] Siitä seuraa, että jälkimmäisen intressin edustajan tehtävänä on selvittää rikoksentekijä, kun taas tuomioistuimen asiana on ainoastaan tutkia, onko syytetty tehnyt rikoksen vai ei. Prosessin tulos, kunhan se vain on oikea, on tuomioistuimelle yhdentekevä, mutta ei sitä vastoin ensiksi mainitun intressin edustajalle, jonka tehtävänä on löytää syyllinen. Jos rikos ja sen tekijä jäävät selvittämättä, on kyseinen orgaani epäonnistunut tehtävässään. Sen vuoksi se on taipuvainen uskomaan epäillyn syyllisyyteen eikä voi siten arvostella syyllisyyskysymystä täysin objektiivisesti. Valtion rankaisuoikeudellisen intressin uskominen tuomioistuimelle voisi niin ollen vaikuttaa haitallisesti oikeudenkäynnin tulokseen, minkä vuoksi tehtävä on uskottava jollekin muulle orgaanille.

Syytteen nostamisen uskominen tuomioistuimesta erilliselle orgaanille, viralliselle syyttäjälle, ei vielä merkitse sitä, ettei tuomioistuimella olisi oikeutta puuttua tosiseikkojen selvittämiseen oikeudenkäynnissä. Virallisen syyttäjistön olemassaolo ei periaatteessa vaikuta tuomioistuimen asemaan valtion rankaisuoikeuden päävalvojana itse oikeudenkäyn-

---

33 Ks. siviili- ja rikosprosessin välillä po. suhteessa vallitsevasta erosta esim. *Agge* 1937, 19, *Ekelöf* 1941, 139, *Andenaes* 1962, 5 ss. ja *Tirkkonen* 1969, 24 s.

34 Dispositiivisiin riitajuttuihin rinnastetaan tekstissä mainitussa aineellista prosessinjohtoa koskevassa suhteessa OK 17:8:n mukaan asia, jossa ainoastaan asianomistaja vaatii rangaistusta asianomistajarikoksesta, mistä ei ole säädetty muuta tai kovempaa rangaistusta kuin sakkoa tai vankeutta.

35 *Ignatius* 1900, 29.

nin aikana. Jutussa mahdollisesti esiintyvä asianomistaja edustaa lähinnä vain omaa intressiään, ja virallinen syyttäjä voi olla pikemminkin tuomarin apulainen tai tuomarin määräysten mukaan asian selvittämiseksi toimiva orgaani kuin valtiota edustava kantaja.

Tilanne oli edellä mainitun kaltainen inkvisitioprosessin aikana, jossa tuomarin velvollisuutena oli pyrkiä jokaisessa jutussa ehdottomaan totuuteen.[36] Tuomioistuimen asiana oli yksin huolehtia kaikkien menettelyä varten tarpeellisten toimenpiteiden suorittamisesta ja oikeudenkäyntiaineiston keräämisestä. Tutkintaa jatkettiin kunnes tuomioistuin päätti sen lopettamisesta.[37] Tuomari ei ollut sidottu syyttäjän vaatimuksiin, vaan voi itse vapaasti tutkia asian ja tutkimuksensa perusteella langettaa tuomion. Tuomioistuimen ei tarvinnut aina edes odottaa syyttäjän taholta esitettyä syytettä, vaan se voi virkansa puolesta ja todennäköisten syiden perusteella ottaa kiinni ja asettaa syytteeseen rikoksentekijöitä.[38] Törkeimpien rikosten osalta tuomarin ei tarvinnut välttämättä odottaa tietoa edes epäillystä, vaan hän voi rikosta koskevan huhun perusteella ryhtyä tutkimaan huhun paikkansa pitävyyttä.[39]

Kun tuomioistuimella on inkvisitorisessa prosessissa yksin vastuu tosiseikkojen selvittämisestä, muodostuu menettely luonteeltaan syytettyyn

---

36 Ks. inkvisitoriselle rikosprosessille ominaisista piirteistä tarkemmin *Ignatius* 1900, 106 s., *Granfelt* 1925, 7 ss., *Sjöström—Alkio* 1948, 40 ss., *Pälmgren* 1939, 22, *Tirkkonen* 1969, 85 ss., *Dillén* 1947, 31 ss., *Ekelöf* 1956, 187 ss., *Olivecrona* 1968, 18 s., *SOU* 1926: 32, 6 ss. ja *Andenaes* 1962, 33 ss.

37 Inkvisitoriselle rikosprosessille ominainen on myös ns. *absolutio ab instantia* -säännöstö. Se tuli sovellettavaksi silloin, kun syytteen tueksi oli esitetty »enempi kuin puoli todistetta», mutta ei kuitenkaan niin paljon, että syyte olisi ollut hyväksyttävissä. Tällöin asia jätettiin vastaisen varalle, ja jos myöhemmin saatiin uutta näyttöä, voitiin asia aikaisempaa tuomiota purkamatta ottaa uudelleen esille. Vuoden 1734 lain OK 17: 32:n mukainen absolutio ab instantia-säännöstö, joka tuli kysymykseen ainoastaan törkeimmissä rikosasioissa, oli voimassa vuoteen 1949 asti, jolloin OK 17 luku uudistettiin kokonaisuudessaan. Ks. säännöstöstä *Tirkkonen* 1937, 69 ss. ja 184 ss. ja *Halila* 1975 (a), 293 s.

38 Ks. *Ignatius* 1900, 107 s.

39 OK 4: 1:n mukaan tuomarin tuli määrätä välikäräjät, jos nousee yleinen kulkupuhe törkeästä rikoksesta ja on pätevää syytä luulla siä todeksi, vaikka ei kukaan tee rikoksesta kannetta. Tämä säännös kumottiin vasta 12. 8. 1960 annetulla lailla. *Sjöströmin* mukaan tuomioistuimella oli sanotun säännöksen perusteella valta saattaa loppuun törkeän rikoksen tutkinta ja antaa asiassa tuomio, vaikka asianomistaja taikka syyttäjä halusi jättää jutun sikseen, ks. *Sjöström—Alkio* 1948, 43.

kohdistuvaksi tutkinnaksi. Syytetty ei ole valtiovallan orgaanin vastapuoli, vaan tutkimusobjekti, jolta tuomioistuin pyrkii saamaan totuuden selville. Syytetyn kuulustelu muodostaa siksi menettelyn tärkeimmän osan, ja syytetyn tunnustus on merkittävin todistuskeino.

Puhtaasti inkvisitorisessa rikosprosessissa tuomarin edellytetään toimivan samanaikaisesti syyttäjänä, syytetyn puolustajana ja tuomarina. Näin vaativasta tehtävästä ei ole mahdollista suoriutua tyydyttävällä tavalla. Objektiivisuutta, jota tuomarilta nimenomaan vaaditaan, ei voida saavuttaa, jos tuomarin on samalla huolehdittava myös eri osapuolten intresseistä. Tämä voi olla nimenomaan syytetyn kannalta vaarallista. Tuomari saattaa olla taipuvainen katsomaan päätehtäväkseen huolehtia siitä, ettei syyllinen pääse vapaaksi. Hänen yksinomaiseksi pyrkimyksekseen voi tulla syytetyn tuomitseminen.[40] Tuomari ei joko pyri hankkimaan näyttöä syytetyn eduksi lainkaan tai sitten hän yliarvioi syytettyä vastaan esitetyn näytön merkityksen.

Mainittujen inkvisitorisessa rikosprosessissa esiintyvien epäkohtien korjaamiseksi on rikosprosessi nykyisin järjestetty ns. *akkusatorisen* eli *syyttämisperiaatteen* mukaisesti.[41] Siinä oikeudenkäynnissä suoritettavat tehtävät on jaettu eri orgaanien kesken. Virallisen syyttäjistön asiana on päättää syytteen vireille panemisesta tuomioistuimessa ja siitä, missä laajuudessa asian käsittely tapahtuu. Oikeudenkäyntiaineiston hankkiminen kuuluu niin ikään syyttäjälle, jolla on siihen tuomioistuinta paremmat mahdollisuudet suuremman liikkuvuutensa ansiosta. Todisteiden kokoaminen tapahtuu ennen varsinaista tuomioistuinkäsittelyä tapahtu-

---

40 Vrt. myös *Halila* 1975 (a), 295 s., jonka mukaan inkvisitorinen menettely ei tosin sinänsä välttämättä johtanut syytetyn prosessuaalisen aseman huononemiseen, mutta että se loi kuitenkin oikeussaliin sellaiset olosuhteet, että syytetyn oikeusturva voi vaarantua, kuten käytäntö on osoittanut.

41 Ks. siitä edellä aliv. 36 mainittu kirjallisuus. Alun alkaen mannereurooppalainen rikosprosessi oli akkusatorista ja muodostui inkvisitoriseksi vasta kanonisen oikeuden vaikutuksesta. Akkusatorinen menettely omaksuttiin uudelleen Keski-Euroopassa 1800-luvun alkupuolella valmistuneissa rikosprosessilaeissa. Esikuva saatiin Englannista, jossa rikosprosessi oli säilyttänyt akkusatoriset piirteensä, lähinnä valitusfilosovien välityksellä. Ks. nykyaikaisen akkusatorisen menetelmän synnystä esim. *Agge* 1934 (b), 161 ss. ja *Dillén* 1947, 33 s.

Vaikka 1734-vuoden lain mukaista oikeudenkäyntimenettelyä voidaankin luonnehtia lähinnä inkvisitoriseksi (*Tirkkonen* 1969, 88), ei sitä toteutettu koskaan äärimmäisessä muodossaan kuten Keski-Euroopassa. Tämän voidaan katsoa johtuvan suurelta osin 1635 lukien lakikirjaan otetuista tuomarinohjeista, joissa muun muassa korostetaan syytetyn suojaamisen tarvetta oikeudenkäynnissä.

vassa esitukinnassa, jonka perusteella päätetään myös syytteen nostamisesta.[42] Kun syytteen toteennäyttäminen on virallisen syyttäjän asiana, voidaan tuomioistuimelle säilyttää rikoksen tutkinnan suhteen pidättyvä asema, joka on omiaan turvaamaan sen objektiivisuuden ja vahvistamaan suuren yleisön luottamusta lainkäytön puolueettomuuteen, millä seikalla juuri rikosprosessissa on ensiarvoisen tärkeä merkitys. Mutta vaikkei tuomari ensisijaisesti vastaakaan rikosasioiden tosiasiapuolen selvittämisestä, ei sanottuihin asioihin välittömästi liittyvä julkinen intressi salli kuitenkaan syyttämisperiaatteen äärimmäistä noudattamista. Tuomarin on sen vuoksi kontrolloitava virallisen syyttäjän toimintaa ja huolehdittava siitä, että asia tulee perusteellisesti selvitetyksi ja hänellä on virallisen syyttäjän ajamissa asioissa oikeus tarvittaessa määrätä niiden todisteiden hankkimisesta, joita asian selvittäminen vaatii.

Tuomioistuimelle inkvisitorisessa prosessissa kuuluvien tehtävien jakaminen osaksi syyttäjälle on tehnyt mahdolliseksi järjestää oikeudenkäynti rikosjutuissa siviiliprosessin tapaan kahden asianosaisen väliseksi keskusteluksi virallisen syyttäjän ja/tai asianomistajan toimiessa kantajana ja syytetyn vastaajana.[43] Järjestelmään kuuluu, että samoin kuin kantajalle ei voida siviiliprosessissa tuomita enempää tai muuta kuin mitä hän on kanteessaan vaatinut eikä tuomiota voida perustaa sellaiseen seikkaan, johon asianosaiset eivät ole vaatimustensa tueksi vedonneet, ei syytettyä voida rikosprosessissa tuomita rangaistukseen muusta kuin syytteessä tarkoitetusta teosta.[44] Kun syyttäjää, asianomistajaa ja syy-

---

42 Asianosaisaloitteisuudesta kaikkien oikeudenkäynnissä tutkittavien rikos- ja riitajuttujen osalta huomauttavat *T. Ellilä* 1947, 130 ja *Halila* 1950, 242.

43 Tällöin lähtökohtana on puhtaasti muodollinen eli prosessuaalinen asianosaiskäsite, jonka mukaan asianosaisia ovat ne henkilöt, joiden nimessä oikeutta käydään, ks. *Tirkkonen* 1969, 228.

44 Ks. *Virolainen* 1974, 25 ss. ja siellä mainittu kirjallisuus.

Tekstissä mainittu sääntö, jota meillä ei ole puettu kirjoitetun lain muotoon, rinnastetaan tavallisesti siviiliprosessuaaliseen maksiimiin *ne eat judex ultra petita partium*. Ks. esim. *Tirkkonen* 1969, 86 ja *Palmgren* 1939, 22. Jälkimmäinen katsoo periaatteeseen sisältyvän lisäksi sen, ettei syytetyn syyksi saa lukea ankarampaa rikosta, kuin mitä syytteessä on vaadittu. Mikäli vaatimuksella tarkoitetaan rikosprosessissa vain rangaistuksen tuomitsemista ja sen suuruutta koskevaa vaatimusta, ei periaate ne eat judex ultra petita ole rikosprosessissa voimassa. Se, ettei rangaistusta saa tuomita sellaisesta teosta, josta ei ole syytettä nostettu, vastaa siviiliprosessin puolella kieltoa perustaa tuomiota sellaiseen seikkaan, johon asianosaiset eivät ole vedonneet. Ks. esim. *Ekelöf II* 1973, 113.

Voitaisiin sanoa, että ne eat judex ultra petita partium-periaate tulee rikos-

tettyä tarkastellaan oikeudenkäynnissä muodollisina asianosaisina, voidaan myös rikosprosessissa sanoa sanotuilta osin vallitsevan asianosaistoimintoisuuden tai asianosaisen määräämisperiaatteen.[45] Se ilmenee myös siinä, että syyttäjällä ja asianomistajalla on valta tuomioistuinta sitovasti peruuttaa syyte ennenkuin asia on alioikeudessa ratkaistu.[46]

Akkusatorisessa prosessissa syytetty ei ole vain pelkkä tutkimusobjekti. Syytettyä voidaan kyllä kuulustella tietojen antamista varten, mutta hänelle varattu asianosaisasema asettaa siinä suhteessa kuitenkin eräitä rajoituksia. Sitä, että syytetty kieltäytyy vastaamasta hänelle esitettyihin kysymyksiin, voidaan käyttää todistusaiheena häntä vastaan, millä saattaa olla joissakin tapauksissa suurikin merkitys.[47] Kuitenkaan syytettyä ei saa johdattelevilla tai painostavilla kysymyksillä tai epäasiallista kuulustelutapaa käyttäen pakottaa vastaamaan kysymyksiin. Akkusatorisessa menettelyssä voidaan inhimillisyysnäkökohdat ottaa huomioon myös sikäli, että syytetyllä on mahdollisuus käyttää puolustajaa. Syyttämisperiaatteelle rakentuva rikosprosessi suorastaan edellyttää syytetyn puolustuksen tehokasta järjestämistä, koska syytetty ei yleensä kykene käyttämään vastaajan puhevaltaansa yksin.

4. Kiellon merkitys muutoksenhakumenettelyn tarkoituksenmukaisuuden kannalta rikosprosessissa

Inkvisitorisen rikosprosessin aikana alistus oli yleisin tapa saattaa rikostuomio ylemmän oikeuden tutkittavaksi. Sen tavoitteena on taata aineellisen totuuden toteutuminen mahdollisimman täydellisesti. Puh-

---

prosessissa kysymykseen sikäli, ettei tuomioistuin saa omasta aloitteestaan tuomita syytettyä kokonaan syytteen ulkopuolelle jäävästä teosta. Syytteessä tarkoitetun teon osalta tuomioistuin on taas sidottu syytteeseen sikäli, ettei syytetyn viaksi voida lukea sellaista seikkaa, joka johtaisi siihen, että tekoon olisi sovellettava ankarampaa rangaistusasteikkoa, kuin mitä syytteessä on tarkoitettu.

45 *Ekelöf I* 1973, 40 s.

46 Meillä on tosin katsottu, että tuomioistuimella on oikeus ilmoittaa asiasta syyttäjän esimiehelle, lähinnä oikeuskanslerille, jos syyttäjä on tuomioistuimen mielestä syyllistynyt virkavelvollisuutensa vastaiseen menettelyyn jättäessään syytteen ajamisen sikseen, ks. *Tirkkonen* 1972, 393.

47 Jos asianosainen jättää vastaamatta asian selvittämistä tarkoittavaan kysymykseen, on oikeuden OK 17: 5:n mukaan harkittava, mikä vaikutus sillä on todisteena. Ks. asianosaisen käyttäytymisestä todisteena yleensä *Aalto* 1967, 731 ss.

taasti akkusatorisessa prosessissa alistus ei tule kysymykseen, vaan asianosaisten asiana on itse päättää menettelyn jatkamisesta ylemmässä oikeudessa. Merkitseekö siirtyminen alistuksesta muutoksenhakukeinojen käyttämiseen sitten aineellisen totuuden periaatteesta luopumista? Näin tuskin voidaan sanoa. Antamalla asianosaisille aloite muutoksenhakumenettelyn suhteen lainsäätäjä on vain halunnut suoda etusijan edellä siviiliprosessin yhteydessä käsitellyille tarkoituksenmukaisussyille. Alistusinstituutin säilyttäminen on riidassa akkusatorisen prosessin rakenteen kanssa, sillä tuomioistuimella ei ole siinä valtaa päättää prosessin vireille tulemisesta. Asianosaisaloitteisella menettelyllä voidaan ylemmät oikeudet lisäksi vapauttaa uhraamasta aikaa ja vaivannäköä sellaisten juttujen uudelleen tutkimiseen, joissa muutokseen ei yleensä ole aihetta. Jolleivät asianosaiset ole ilmaisseet tyytymättömyyttään tuomiota vastaan, voidaan sitä varsin suurella todennäköisyydellä pitää oikeana. Muutoksenhakutuomioistuimelle jää siten enemmän aikaa sellaisten juttujen tutkimiseen, joissa asianosaiset ovat itse ilmoittaneet tyytymättömyyttä. Edellytykset aineelliseen totuuteen pääsemiseksi ovat viimeksi mainittujen juttujen osalta olennaisesti paremmat kuin siinä tapauksessa, että ylemmän oikeuden tulisi tutkia kaikki jutut uudelleen.[48]

Kuten oikeusvertailevasta katsauksesta ilmeni, saattaa asianosaisaloitteen merkitys muutoksenhaussa rikosprosessin osalta kuitenkin rajoittua pelkästään menettelyn vireille saattamiseen ylemmässä oikeudessa. Muutoksenhakumenettely voidaan silti järjestää niin, että se johtaa alemman oikeuden tutkinnasta ja asianosaisten muutoksenhaussa esittämistä vaatimuksista riippumatta jutun uudelleen tutkintaan.[49] Vaikka alkuperäinen syyte sitoisi alinta instanssia siten, ettei tutkinta saa ulottua syytteen ulkopuolelle jääviin tekoihin tai teonosiin, ei muutoksenhakuvaatimuksen tarvitse välttämättä analogisesti sitoa muutoksenhakuinstanssia.[50] Koska ylemmässä oikeudessa tapahtuva menettely ei ole mikään erillinen oikeudenkäynti, vaan jo aloitetun prosessin jatkoa, ei olisi käsitteellisesti mahdotonta, että ylempi instanssi tutkisi jutun yhtä perusteellisesti kuin alempikin ja tuomitsisi siitä, mistä alempikin olisi voinut tuomita. Muutoksenhakuinstanssin tutkinnan rajoittuminen asianosaisten vaatimuksiin

---

48 Ks. *Lauckner* 1913, 89 ja *W. Schmidt* 1950, 198.

49 Ks. esim. Norjan Strpl:n *fornyet behandling*-säännöstöstä edellä VI luvussa aliv. 22 kohdalla.

50 Ks. *Lauckner* 1913, 88 s., *Haas* 1934, 75, *Sprengel* 1937, 50 ja *Engströmer* 1938, 6 s.

ei johdu mistään asian luonnosta. Se, missä määrin tutkinnassa ollaan sidottuja asianosaisten vaatimuksiin, riippuu siitä, millä tavalla rikosprosessin tarkoituksen voidaan parhaiten katsoa toteutuvan. Tällöin on otettava huomioon esimerkiksi se, mitä edellytyksiä asianosaisilla on asian hoitamisessa sekä millä tavalla syyttäjälaitos ja syytetyn puolustus on järjestetty. Jollei niitä ole kyetty asianmukaisella tavalla järjestämään, jää viime kädessä tuomioistuimen ja tässä tapauksessa ylemmän instanssin asiaksi valvoa, että prosessin tarkoitus, syyllisen vastuuseen saattaminen ja syyttömän vapauttaminen toteutuu. Myös se, millä tavalla oikeudenkäynti alioikeuksissa on järjestetty, voi vaikuttaa ylempien oikeuksien asennoitumisessa tehtäväänsä. Jollei alioikeuksien kokoonpanon voida katsoa tarjoavan riittäviä takeita juttujen oikealle ratkaisemiselle ja jollei menettely ole välittömyys- eikä suullisuusperiaatteen mukaisesti järjestetty, saatetaan muutoksenhakuinstanssin tutkinnan ulottamista asianosaisten vaatimuksia laajemmalle pitää perustellumpana kuin siinä tapauksessa, ettei alioikeuksien kokoonpanoa ja niissä noudatettavaa menettelyä vastaan ole huomauttamista.[51]

Alemman oikeuden tutkinnan ja tuomion saattaminen oikeuden omasta aloitteesta alistuksessa ylemmän oikeuden tutkittavaksi on selvä osoitus alioikeusprosessin puutteista.[52] Mutta sitä mukaa kun alioikeuksien kokoonpanoa on voitu parantaa ja menettelyä tehostaa, on alistuksen käyttöala supistunut niin, että se on nykyisin käytössä enää kaikkein törkeimpien rikosten ja vaarallisten rikoksenuusijain tekemien rikosten osalta. Mitä taas tulee valitusteitse ylempiin oikeuksiin saatettujen juttujen tutkintaan, niin tutkinnan rajoittamista asianosaisten muutoksenhakukirjelmissä esittämällä tavalla koskemaan vain sitä tekoa, johon on vaadittu muutosta, voidaan perustella samoilla prosessitaloudellisilla ja rationalisointiperusteilla kuin asianosaisaloitteeseen perustuvaa muutoksenhakumenettelyä siviiliprosessissa.[53] Sama koskee tutkinnan rajoittamista rikosoikeudellisiin seuraamuksiin, kun tuomio on rikokseen perustuvien yksityisoikeudellisten vaatimusten osalta saanut lainvoiman.

Jos sitä vastoin on kysymys siitä osasta tuomiota, joka nimenomaan on saatettu ylemmän oikeuden tutkittavaksi, ei, kuten edellä on esitetty,

---

51 *Engströmer* 1938, 9 s.

52 Alistusmenettelyn käyttöön ottaminen 1600-luvulla johtui ennen muuta kihlakunnanoikeuksissa laajalti käytännössä olleesta sijaisjärjestelmästä, ks. *Halila* 1958, 383 s. ja *sama* 1975 (a), 10. Ks. edellä III luku aliv. 2.

53 Ks. edellä aliv. 32 kohdalla olevaa esitystä.

näytä olevan olemassa teoreettista perustetta rajoittaa ylemmän oikeuden tutkimisvaltaa siten, että se voisi kohdistua yksinomaan syyllisyyskysymykseen. Pelkän rangaistusvaatimuksen tutkiminen näyttäisi olevan periaatteessa mahdollinen, mutta jos rangaistusten edellytysten havaitaan puuttuvan, on ylemmän oikeuden omasta aloitteestaan puututtava asiaan. Tuomioistuin ei ole sidottu asianosaisten rangaistusseuraamuksia tai rikoslain soveltamista koskeviin käsityksiin ja vaatimuksiin. Niiltä osin on voimassa virallisuusperiaate. Tutkinnan rajoittuminen muutoksenhaussa asianosaisten esittämällä tavalla merkitsisi siten normaalia pitemmälle menevää asianosaisten vaatimusten huomioon ottamista ja selvää poikkeusta alioikeusmenettelystä.[54]

Vaativatko edellä mainitut prosessitaloudelliset, rationalisointi- tai oikeusvarmuustekijät sitten tutkinnan rajoittamista asianosaisten esittämiin muutosvaatimuksiin? Virallisuusperiaatteen mukainen tutkintahan edellyttää mahdollisimman laajan oikeudenkäyntiaineiston käsillä oloa. Asian tutkiminen laajemmalti kuin mitä asianosaiset ovat vaatineet edellyttää luonnollisesti perehtymistä oikeudenkäyntiaineistoon laajemmalti kuin mikä muuten olisi välttämätöntä.

Kirjallisessa ylioikeusprosessissa ei alemmassa oikeudessa esitetyn oikeudenkäyntiaineiston uudelleen esittäminen ole välttämätöntä, vaan tutkinta perustuu pääosin alioikeudessa suullis-pöytäkirjallisessa menettelyssä kirjattuun oikeudenkäyntiaineistoon. Tutkinnan laajeneminen asianosaisten esittämiä vaatimuksia ulommaksi ei siten suurestikaan vaikuttaisi ylioikeusprosessin kulkuun edellyttäen, että tutkinta joka tapauksessa pysyy sen tai niiden tekojen rajoissa, joista asianosaisen muutoksenhakemuksessa on kysymys. Tämä koskee etenkin teon rikosoikeudellista arviointia ja seuraamusten määräämistä. Tuomioistuimen tutkinnan ei voida sanoa oleellisesti vaikeutuvan tai sen työmäärän kasvavan, jos se esim. syyttäjän tai asianomistajan vaatiessa tuomitun rangaistuksen koventamista samalla tutkii, onko teon rikosoikeudellinen rubrikointi oikea tai pitäisikö rangaistusta pikemminkin alentaa kuin koventaa.[55] Yhtä vähän haittaa aiheutuisi siitä, että syytetyn valituksesta tutkitaan rangaistuksen mittaamiskysymys kokonaan uudelleen. Yleensä rangaistuksen mittaaminen muodostuu varsin rutiininomaiseksi tehtäväksi seu-

54 *Palmgren* 1948 (a), 18 *Gärde* 1949, 777, *Welamson* 1953, 39 s. ja *Waiblinger* 1958, 173.

55 *Palmgren* 1948 (a), 20.

raamuksen määräytyessä useimmissa tapauksissa käytännössä vakiintuneiden normaalirangaistusten puitteissa. Jos muutoksenhaku koskee vain rangaistusta, ei syyllisyyskysymyksen tutkimiselle tarvitse yleensä omistaa enempää työtä kuin mikä on tarpeen rangaistusta vastaavan syyllisyyden määrää arvioitaessa; näytön perusteellinen tutkinta ei yleensä tule ajankohtaiseksi.[56] Mitä taas suulliseen ylioikeusmenettelyyn tulee, ei koko oikeudenkäyntiaineiston toistaminen ole tällöinkään tarpeen, vaan osa alioikeudessa esitetystä aineistosta voidaan ottaa huomioon sellaisena kuin se on alioikeudessa esitetty. Rikosprosessissa nimenomaan teon rikosoikeudellinen arviointi ja rangaistuksen mittaaminen ovat sellaisia kysymyksiä, joissa suullisesti esitetty aineisto, esim. todistajainkuulustelu tulee harvemmin kysymykseen.

Kun asian käsittely pysyy muutoksenhakemuksessa tarkoitetun teon puitteissa, ei tutkinnan ulottamisesta kaikkiin tekoon liittyviin kysymyksiin aiheudu myöskään sitä vaaraa, että tutkinta perustuisi puutteelliseen selvitykseen. Ja jos tällöin tulee esille jokin sellainen seikka, jota alioikeudessa ei ole otettu huomioon, ei se johda mihinkään järjestelmän vastaiseen menettelyyn, koska tuomioistuimella on aina valta virallisen syyttäjän ajamissa rikosjutuissa määrätä omasta aloitteestaan hankittavaksi selvitystä. Se saattaa kyllä hidastaa menettelyä ja johtaa kirjallisessa ylioikeusmenettelyssä jutun palauttamiseen. Rikosjutuissa yhteiskunnalla on kuitenkin välitön intressi asian perusteellisesta selvittämisestä ja oikeasta ratkaisemisesta, jolloin nopeusnäkökohdat saavat tarvittaessa väistyä.

Yhteenvetona voidaan edellä esitetyn perusteella rikosprosessin osalta todeta, etteivät muutoksenhakumenettelyn rakenne ja siinä noudatettavat periaatteet ole esteenä reformatio in pejukselle ja ettei sen sallliminen myöskään vaikuta merkittävästi oikeudenkäynnin muotoutumiseen prosessitaloudelliselta kannalta edellyttäen, että tutkinta rajoittuu siihen tai niihin tekoihin, joista muutoksenhakemuksessa on kysymys.[57] Reformatio

---

[56] Näin Ruotsin oikeuden osalta *Welamson* 1953, 69 ja *Cars* 1966, 719 s. Vrt. *Vicktor* 1966, 718.

[57] Vrt. SOU 1932: 32, 202, jossa todetaan, ettei Ruotsin silloinen oikeusjärjestys estänyt muuttamasta tuomiota muutoksenhakijan vahingoksi, ja *PLB* 1938, 537, jonka mukaan mitään periaatteellisia taikka asian laadusta johtuvia syitä reformatio in pejuksen puolesta taikka sitä vastaan ei ole olemassa, vaan se, noudatetaanko kieltoa vai ei, on ratkaistava laissa sen mukaan »som bäst tillgodosätter överrättsprocessens syfte.»

in pejus-kiellolla ei voida mainittavassa määrin yksinkertaistaa tai helpottaa sitä tutkintaa, joka muutoksenhakutuomioistuimen täytyy joka tapauksessa omistaa muutoksenhakemuksen käsittelyssä.

Reformatio in pejus-kielto näyttäisi päinvastoin olevan ristiriidassa rikosprosessissa noudattavan virallisuusperiaatteen ja siten myös aineellisen totuuden periaatteen kanssa, jota virallisuusperiaate juuri palvelee. Tämä onkin yleisimmin käytetty argumentti kieltoa vastaan.[58] Kun tuomioistuimella on velvollisuus alioikeusmenettelyssä noudattaa virallisuusperiaatetta, niin voidaan kysyä, miksi siitä pitäisi luopua muutoksenhaussa. Virallisuusperiaatteen toteutuminen edellyttää, että ylemmällä oikeudella on valta omasta aloitteestaan puuttua alemman oikeuden tuomioon syyllisyys- ja rangaistuksen mittaamiskysymyksen osalta. Kieltoa on pidettävä rikosprosessin rakenteelle vieraana elementtinä juuri sanotuilta osin.[59]

---

58 Näin esim. *Tirkkonen* Forhandlingerne 1963 (Bilag), 9: »Såsom ett starkt argument mot upprätthållande av vårt förbud har man anfört, att rättmedelsinstansens bundenhet av klagandes yrkande är oförenlig med den materiella sanningens princip». *Tirkkonen* on myös itse mm. mainitulla perusteella ilmoittanut olevansa taipuvainen kannattamaan kiellon poistamista, ks. mk., 11. *Reinikainen* 1956, 383 ja aikaisemmin myöskään *Palmgren* 1948 (a), 20 eivät näe kiellolle mitään oikeudellista perustetta. Samoin esim. *Haas* 1934, 76 s. ja *W. Schmidt* 1950, 197 s.

59 Vrt. myös *Bernoulli* 1953, 50 s.: »Nicht das Verbot reformatio in peius ist eine Folge des Dispositionsprinzips, sondern erst durch das V.r.i.p. gewinnt des Verfahren von zweiter Instanz den Anschein, als ob gewisse Prinzipen der Parteimaxime durchgeführt seien».

IX KIELTO MUUTOKSENHAKIJAN OIKEUSTURVAN KANNALTA. KIELLON HENKILÖLLINEN SOVELTAMISALA RIKOSPROSESSISSA

1. Reformatio in pejuksen muutoksenhakua estävästä vaikutuksesta

Muutoksenhaulla pyritään turvaamaan oikeusvarmuutta. Hakiessaan muutosta asianosaisen tarkoituksena on saada tuomioon muutos edukseen. Jos asianosaisen täytyisi ottaa lukuun se mahdollisuus, että tuomiota voitaisiin muuttaa hänelle epäedullisemmaksi, voisi sanottu riski saada hänet luopumaan muutoksenhausta, vaikka siihen olisi objektiivisesti arvioiden perusteltua aihetta. Jos reformatio in pejus olisi sallittua joutuisi asianosainen valitsemaan: muutoksenhaku vai ei. Päättäessään hakea muutosta hän ottaa samalla riskin reformatio in pejuksesta, mutta jollei hän hae muutosta, hän ei voi missään tapauksessa saada muutosta edukseen.

Kysymyksessä olevassa prosessitilanteessa voi vääriä tuomioita syntyä siis kahdesta syystä, ensiksikin siksi, ettei reformatio in pejuksen vuoksi uskalleta hakea muutosta, ja toiseksi siksi, että pejus-kielto estää oikaisemasta väärää tuomiota.[1] Kysymys on nyt siitä, kumpiko vaihtoehdoista on syytä sallia eli kummanko vallitessa aiheutuisi vähemmän vääriä tuomioita. Empiirisesti ongelmaa ei ole mahdollista ratkaista, mutta kummankin vaihtoehdon puolesta voidaan esittää enemmän tai vähemmän painavia näkökohtia.

Se, ettei väärää tuomiota voida oikaista muutoksenhakijan vahingoksi, on ristiriidassa yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden periaatteiden kanssa. Tuomioistuimen olisi meneteltävä näiden periaatteiden mukaan

---

1 *Welamson* 1953, 45. Vrt. myös *Beling* 1928, 341, joka huomauttaa siitä, että reformatio in pejus-mahdollisuus yhtä hyvin kuin sen kieltäminenkin saattavat johtaa aineellisesti väärään tulokseen.

relevanteissa suhteissa samanlaisissa tapauksissa samalla tavalla muutoksenhakutilanteesta riippumatta.

Reformatio in pejuksen salliminen näyttäisi puolestaan olevan ristiriidassa muutoksenhakijan oikeusturvavaatimuksen ja tuomioistuinratkaisujen ennustettavuuden kanssa. Muutoksenhakija ei voisi kyseisessä prosessitilanteessa ennakoida muutoksenhakunsa vaikutusta edes sikäli, voidaanko tuomiota muuttaa, ei vain hänen edukseen, vaan myös vahingoksi. Jos asianosainen jättää hakematta reformatio in pejuksen takia muutosta, vaikka tuomiota olisi voitu muuttaa hänen edukseen, on lopputulos nytkin ristiriidassa oikeusvarmuuden idean kanssa, jota ratkaisun ennustettavuudella osaltaan pyritään turvaamaan.[2]

Kiellon oikeusperustetta pohdittaessa onkin ratkaiseva merkitys sillä, kummalleko edellä mainituista tavoitteista halutaan mainitussa prosessitilanteessa panna pääpaino. Seuraavassa ongelmaa tarkastellaan ensin ennustettavuuden ja muutoksenhakijan oikeusturvavaatimuksen kannalta, aluksi siviiliprosessissa ja sen jälkeen rikosprosessissa eri asianosaisten muutoksenhaun kohdalla. Yhdenvertaisuuden ongelmaan kiellon soveltamisen yhteydessä palataan tutkimuksen viimeisessä luvussa.

2. Reformatio in pejus-riskin merkityksestä siviiliprosessissa

Siviiliprosessissa noudatettavan reformatio in pejus-kiellon tueksi ei yleensä vedota muutoksenhausta luopumiseen vaikuttaviin riskinäkökohtiin, vaan lähinnä edellisessä luvussa käsiteltyihin juridisiin ja tarkoituksenmukaisuussyihin. Mutta kuten siinä yhteydessä voitiin todeta, eivät mainitut näkökohdat aina muodosta riittävää perustetta tutkinnan rajoittamisen puolesta mitä erityisesti kirjalliseen ylioikeusmenettelyyn tulee. Kun kuitenkin on selvää, ettei muutoksenhakuinstanssin tutkinta voi ulottua muutoksenhakemuksessa esitettyä vaatimusta ulommaksi niin, että tuomion lopputulosta voitaisiin muuttaa muutoksenhakijalle epäedullisemmaksi, on kiellon tueksi tuskin esitettävissä muuta perustetta kuin että asianosainen ei uskaltaisi hakea muutosta, jos hän sen kautta voisi vaarantaa alemmassa oikeudessa saavuttamansa osittaisen voiton.[3]

---

[2] Vrt. ennustettavuuden ja yhdenvertaisuuden käsitteiden keskinäisestä suhteesta rikosoikeuden eräiden osa-alueiden kohdalla *Lahti* 1974, 245 s. ja 399 s. sekä *Koskinen* 1973 (a), 302 s.

[3] *Welamson* 1953, 44 s. ja *Ekelöf* 1973, 36.

Toisaalta on kyllä esitetty, ettei suurta vahinkoa tapahtuisi, vaikka riski tuomion muuttamisesta vastapuolen eduksi saisi asianosaisen luopumaan muutoksenhausta silloin, kun mahdollisuudet tuomion muuttamiseen kumpaankin suuntaan, siis sekä muutoksenhakijan eduksi että hänen vahingokseen ovat likipitäen yhtä suuret.[4] Kun tuomiossa on päädytty kompromissiratkaisuun asianosaisten esittämien vaatimusten välillä, voisi kiellosta nimittäin olla seurauksena, ettei kumpikaan asianosaisista halua suoda vastapuolelleen yksipuolista tilaisuutta tuomion muuttamiseen edukseen. Tämä johtaa molemminpuoliseen muutoksen hakemiseen silloinkin, kun kumpikin osapuoli itse asiassa olisi tyytyväinen kompromissiin. Reformatio in pejus-mahdollisuus estäisi asianosaisia hakemasta muutosta, milloin siihen ei ole välttämätöntä tarvetta.

Mainittu näkökohta on kyllä otettava vakavasti huomioon ja siihen palataan kiellon haittavaikutuksia ja niiden eliminoimista käsittelevässä viimeisessä luvussa. Tässä yhteydessä on vain huomautettava siitä, ettei etukäteen voida yleensä varmuudella sanoa, milloin mahdollisuudet tuomion muuttamiseen ovat kumpaankin suuntaan samansuuruiset. Siinä tapauksessa, että tuomion muuttaminen muutosta aikovan asianosaisen eduksi olisi objektiivisesti arvioiden todennäköisin vaihtoehto, merkitsisi reformatio in pejus-mahdollisuus hänen kannaltaan kohtuutonta riskiä.

Siviiliprosessissa voidaan kiellon tueksi nojautua reformatio in pejuksen muutoksenhakua estävään vaikutukseen kuitenkin lähinnä vain silloin, kun kysymys on tuomion lopputuloksen muuttamisesta. Ennustettavuudella ja oikeusturvanäkökohdilla ei sitä vastoin ole yhtä paljon painoa silloin, kun epäedullinen muutos voidaan kompensoida vähintään saman suuruisella muutoksella muutoksenhakijan eduksi niin, ettei ratkaisu kokonaisuutena arvioiden muodostu hänelle epäedullisemmaksi.[5] Muutoksenhakijan tulee nimittäin aina ottaa huomioon se mahdollisuus, ettei muutoksenhaku johda tuomion muuttamiseen.

---

[4] Näin *Ekelöf* 1949, 556 s., *Forhandlingerne* 1963, 239 ja 1973, 35 s. Vrt. myös *Schultzenstein* 1903, 57.

[5] *Welamson* 1953, 47, joka huomauttaa myös siitä, että »förbud mot ändring av helhetsresultatet till ensam klagande parts nackdel blir ur den ifrågavarande trygghetssynpunkten fullt effektivt endast om det gäller icke blott ändring ox officio utan även ändring på därom framställt yrkande av klangandens motpart.»

3. Kiellon henkilöllisestä soveltamisalasta rikosprosessissa yleensä

Kiellon henkilöllistä soveltamisalaa määriteltäessä kysytään, onko kielto välttämätön rikosprosessissa jokaisen asianosaisen, so. yhtä hyvin syytetyn, asianomistajan kuin virallisen syyttäjänkin muutoksenhaun johdosta, vain voidaanko kiellon soveltamisalaa sanotussa suhteessa rajoittaa. Kysymyksenasettelu on oikeuspoliittinen ja se eroaa meillä yleensä vallitsevasta käsityksestä, jonka mukaan kiellon katsotaan olevan oikeusdogmaattisin perustein voimassa muutoksenhakijan henkilöstä riippumatta. Mutta kuten aikaisemmin on todettu, eivät rikosprosessin rakenne, prosessioikeuden johtavat periaatteet tai tarkoituksenmukaisuussyyt välttämättä vaadi kiellon soveltamista rikosprosessissa. Päinvastoin kielto merkitsee poikkeusta rikosprosessissa muutoin vallalla olevasta virallisuusperiaatteesta. Tämä on syytä pitää mielessä myös kiellon henkilöllistä soveltamisalaa määrättäessä. Kielto on tarpeen vain silloin, kun muutoksenhakijan aseman turvaamiseksi on välttämätöntä, ettei hän luovu muutoksenhausta reformatio in pejus-mahdollisuuden vuoksi. Mainitulla perusteella voidaankin vetää melko selvät kiellon henkilöllistä soveltamisalaa koskevat rajat.

4. Syytetyn muutoksenhaku

Syytetyn eduksi voimassa olevan kiellon tueksi vedotaan usein kohtuus- ja inhimillisyysnäkökohtiin. Kiellolla tahdotaan tämän mukaan osoittaa myötätuntoa syytettyä (tuomittua) kohtaan. Syytettyä ei olisi tarkasteltava yksinomaan rikollisena, vaan ennen muuta onnettomana yksilönä, jota tulisi suojella lisäseuraamuksilta. Lievennystä rangaistukseensa pyytävälle tuomitulle ei pitäisi aiheuttaa pettymystä seuraamusta koventamalla. Muutoksenhakumenettelystä tulisi muodostaa eräänlainen Magna Charta syytetyn suojaksi. Olkoonkin, että syytetty ansaitsisi ankaramman rangaistuksen, sitä ei voida pitää kohtuullisena, kun syytetty itse pyytää lievennystä.[6]

Kyseiset perustelut ovat varmaankin olleet paikallaan inkvisitorisessa

---

[6] Ks. *Merckel* 1853, 471, *Brachvogel* 1893, 207 s. ja *Keber* 1892, 17. Vrt. myös *Agge* 1936, 147: »Denna grundsats (= reformatio in pejus-kielto) är en ren billighetsregel och kan medföra en viss inkonsekvens i resultatet av rättsmedelsinstansens prövning.»

rikosprosessissa. Menettely tähtäsi siinä pääasiallisesti syypääksi julistavaan tuomion aikaansaamiseen. Jos syytetty kuitenkin oli selvityksen puutteessa vapautettava, ei tuomio estänyt aloittamasta tutkintaa uudelleen. Tämän vastapainona syytetyllä yksin oli oikeus hakea muutosta. Siksi olisi ollut järjestelmän vastaista, jos tuomittu olisi oman muutoksenhakunsa seurauksena joutunut huonompaan asemaan kuin tyytyessään tuomioon.[7]

Nykyisin syytetyn oikeusturvan takeet ovat esitutkinnassa ja alioikeuskäsittelyssä kokonaan toista luokkaa, ja tuomion lainvoima estää syytteen uudelleen tutkimisen. Syytetyn asemaa on helpotettu prosessissa mm. järjestämällä hänelle asianmukainen puolustus. Muutoksenhakuun oikeutettuja ovat sitä paitsi nykyisin syytetyn ohella myös syyttäjä ja asianomistaja. Siten on selvää, ettei kieltoa voida perustaa yksinomaan pelkästään inhimillisyysnäkökohtiin.[8]

Ei voida kuitenkaan kiistää sitä tosiasiaa, että syytetyllä on nykyisinkin monessa suhteessa erikoisasema muihin asianosaisiin verrattuna. Tavoitteena on nimittäin pidettävä paitsi sitä, että rikoksiin syyllistyneet joutuvat vastuuseen, myös sitä, ettei syyttömiä tuomita ja että syylliselle tuomittava rangaistus on oikeassa suhteessa teossa ilmenneeseen syyllisyyteen. Jälkimmäiselle tavoitteelle on perustellusti annettu etusija. Se, että syyte joudutaan näytön puuttuessa hylkäämään ja syyllinen onnistuu välttämään vastuun teostaan, ei merkitse mitään suurta katastrofia, sillä huomattava osa rikoksista jää kokonaan selvittämättä tai syytteeseen panematta. Rikoslainkäytön voidaan katsoa täyttävän silti tarkoituksensa, kunhan vain valtaosa rikoksista pystytään kuitenkin selvittämään.[9]

Sitä vastoin syyttömän tuomitseminen on todellinen onnettomuus paitsi syytetyn itsensä myös yhteiskunnan kannalta. Samaa voidaan sanoa, milloin tuomittu rangaistus on samanlaisesta rikoksesta keskimäärin tuomittua rangaistusta selvästi ankarampi. Vaikkei yleistä lainkuuliaisuutta olisi mahdollista ylläpitää ilman, että rikoksiin syyllistyneet

---

7 *Merckel* 1853, 471, *Kleinfeller* 1886, 587 s., *v. Schwarze* 1862, 287, *Thode* 1896, 59 ja *Pabst* 1943, 17. *Gerber* 1913, 147 lausuu: »Das Verbot der reformatio in peius ist entstanden als eine strafpolitische Massnahme, die den Zweck hatte, die Härten der einseitig verurteilenden Tendenz des gemeinen Prozesses zu mildern, idem es dem Angeklagten Schutz gegen die Willkür der Inquirenten gewährte.»

8 Ks. *Lauckner* 1913, 85 s., *Haas* 1934, 79, *Sprengel* 1937, 53 ss. ja *W. Schmidt* 1950, 196.

9 Ks. *Ekelöf*, Forhandlingerne 1963, 239 ja *Halila* 1975 (a), 289.

tuomitaan rangaistukseen, niin toisaalta yleinen oikeustajunta vaatii aiheuttamasta syyttömille aiheetonta kärsimystä. Syyttömän tuomiseminen toistuvasti rangaistukseen olisi omiaan herättämään paheksuntaa lainkäyttöä kohtaan, mikä puolestaan vaikuttaisi haitallisesti sen moraalia ylläpitävään tehtävään yhteiskunnassa.

Näkemys, jonka mukaan väärä syypääksi julistava tuomio on yleisen edun kannalta paljon vahingollisempi kuin virheellisiin edellytyksiin rakentuva vapauttava tuomio, on johtanut ns. *puolustuksen suosimisen* eli *favor defensionis-periaatteen* soveltamiseen nykyajan vaatimuksia vastaavissa rikosprosessijärjestyksissä.[10] Sen toteuttamista pyritään turvaamaan monella eri tavalla. Ensinnäkin todistamisvelvollisuus ei rikosprosessissa jakaannu asianosaisten kesken samalla tavalla kuin siviiliprosessissa, vaan kantajapuolen asiana on näyttää toteen kaikki rikosoikeudellisesti relevantit tosiseikat (OK 17: 2,1). Jos näyttö jää epäselväksi, on asia ratkaistava syytetyn eduksi ja syyte hylättävä, *in dubio pro reo*. Rikoslain soveltamisessa taas on epäselvissä tilanteissa sovellettava periaatetta *in dubio mitius*.[12] Ja jos kollegiaalisessa tuomioistuimessa äänet ovat ratkaisua tehdessä jakaantuneet tasan (*paria vota*), on tuomio annettava sen mielipiteen mukaan, joka on syytetylle edullisin (OK 23: 3).[13] Syytetty on kantajapuolta edullisemmassa asemassa myös mitä tulee mahdollisuuteen saada lainvoimainen tuomio uudelleen tutkittavaksi.[14]

---

10 Ks. po. periaatteesta esim. *Tirkkonen* 1969, 23 s. ja *Ekelöf I* 1973, 46.

11 Ks. siitä erityisesti *Halila* 1975 (a), 288 ja siinä mainitut lähteet ja lisäksi *Eb. Schmidt* 1968, 60 ja *Peters* 1966, 247 ss. Kuten *Halila* toteaa, eivät kansalaisten oikeudenhoidolliset perusoikeudet pääsisi toteutumaan, jos syytetty voitaisiin tuomita rangaistukseen silloinkin, kun syytteen perusteena olevat seikat ovat jääneet toteen näyttämättä. In dubio pro reo-sääntö täydentää rikosoikeudessa omaksuttua periaatetta *nulla poena sine lege*. Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen vuonna 1948 hyväksymän Ihmisoikeuksien Julistuksen 11:nnessä artiklassa on in dubio pro reo-sääntö saanut yleismaailmallisen kantavuuden. Kyseisen artiklan mukaan näet jokaisella on oikeus syyttömän asemaan siihen saakka kunnes hänen on todistettu syylliseksi julkisessa oikeudenkäynnissä.

12 Ks. siitä esim. *R. Ellilä* 1968, 62.

13 Sama tavoite käy ilmi myös OK 23: 4:n säännöksestä, jonka mukaan, jos rikosasiassa oikeuden jäsenillä on useampia eriäviä mielipiteitä, ne äänet voittavat, jotka voidaan parhaiten toisiinsa sovittaa ja tarkoittavat sitä, mikä on lievin.

14 Niinpä tuomio voidaan purkaa ilmeisesti väärän lain soveltamisen perusteella ainoastaan syytetyn eduksi, minkä lisäksi syytetyn eduksi tapahtuva lainvoiman saaneen tuomion purkaminen ei ole sidottu mihinkään määräaikaan kuten

Kun syytetty on oikeudenkäynnissä viralliseen syyttäjään ja asianomistajaan verrattuna monessa suhteessa heikommassa asemassa, voidaan favor defensionis-periaatteen soveltamisella saavuttaa asianosaisten kesken tasapaino.

Myöskin syytetyn hyväksi voimassa olevaa reformatio in pejus-kieltoa voidaan pitää favor defensionis -periaatteen ilmauksena. Kiellon avulla voidaan osaltaan estää väärien syypääksi julistavien tuomioiden syntymistä. Milloin muutoksen saantiin on syytetyn mielestä perusteltua aihetta, tulee hänen voida siihen ryhtyä tarvitsematta pelätä tuomion muuttumista vahingokseen. Pejus-kiellolla voidaan poistaa tuon riskin muutoksenhakua estävä vaikutus. Kielto lisää luottamusta muutoksenhakukeinon käyttämiseen ja palvelee samalla siten aineellisen totuuden periaatetta. Mikäli tuomiota ei sitten kuitenkaan voida muuttaa syytetyn vaatimalla tavalla, vaan muutoksenhakumenettelyssä päin vastoin todetaan, että tuomio on väärä syytetyn eduksi, ei mitään suurta haittaa voida katsoa tapahtuneen. Milloin virallinen syyttäjä ja asianomistaja eivät ole katsoneet aiheelliseksi reagoida tuomiota vastaan, ei tuomion oikaisemista syytetyn vahingoksi voida yleensä pitää välttämättömänä.

Riski tuomion muuttamisesta syytetyn vahingoksi siinä tapauksessa, että hän ansaitsisi muutoksen edukseen, on tärkein ja ratkaiseva peruste reformatio in pejus-kiellolle syytetyn hakiessa muutosta. Kielto on sopusoinnussa muiden puolustuksen suosimisen periaatteelle ominaisten sääntöjen kuten in dubio reo-säännön kanssa. Yhdessä sanotuilla säännöillä on merkittävä vaikutus rikosprosessin muotoutumisessa.[15]

De lege ferenda on merkille pantavaa, että reformatio in pejuksen muutoksenhakua estävän vaikutuksen poistaminen on ratkaisevasti vaikuttanut eri maiden rikosprosessijärjestyksissä tapahtuneeseen kiellon legalisointiin syytetyn hyväksi.[16] Niin ikään oikeuskirjallisuudessa vii-

---

purku syytetyn vahingoksi (OK 31:10). Purkua hakevan syytetyn on kylläkin selvitettävä purkuperusteiden olemassaolo, ks. *Halila* 1975 (a), 297.

15 *Ekelöf* Forhandlingerne 1963, 239 s. Vrt. myös *Schorn* 1963, 133, joka pitää syytetyn eduksi sovellettavaa reformatio in pejus-kieltoa eräänä keinona syytetyn aseman ja hänen ihmisarvonsa loukkaamattomuuden suojaamisessa.

16 Niinpä esim. Saksan StPO:n valmistelutöissä on tekstissä mainittu seikka vaikuttanut selvästi kiellon ottamiseen lakiin, ks. edellä V luvussa aliv. 25 mainittu *Thilon* lausunto. *Lauckner* 1913, 48 s., korostaa, että kieltoa ei otettu lakiin juridisista, vaan rikospoliittisista perusteista ja inhimillisyyssyistä.

Saksan *Reichsgericht'in* mukaan kielto on »ein prozessuales Schutzrecht», (*RGSt* 1922, 422). Saksan liittotasavallan nykyinen ylin oikeusaste, *Bundesgericht*,

tataan kiellon rationa useimmiten syytetyn oikeusturvaa muutoksenhakumenettelyssä lisääviin varmuusnäkökohtiin.[17] Pohjoismaisessa laki-

---

korostaa kiellon tarkoitusta eräässä vuonna 1958 antamassaan päätöksessä seuraavasti: »Der die Vorschrift (§ 358,2) beherrschende Grundgedanke ist, dass der Angeklagte bei seiner Entscheidung darüber, ob er von dem ihm zustehenden Rechtsmittel Gebrauch machen will, nicht durch die Besorgnis beeinträchtigt werden soll, es könne ihm durch die Einlegung des Rechtsmittels ein Nachteil in Gestalt härter Bestrafung enstehen.» *(BGHSt* 1958, 86 s. ks. myös *BGHSt* 1955, 157 s.)

Myös Ruotsin RB:n esitöissä katsotaan olevan kohtuullista syytetyn asema oikeudenkäynnissä huomioon ottaen, että kielto on voimassa hänen hyväkseen, ks. *PLB* 1938, 538.

17 Niinpä *Merckel*'in mukaan (1853, 471) valtion edun mukaista ei ole, että syytetty pelotettaisiin reformatio in pejuksen vuoksi hakemasta muutosta. Kiellon katsotaan kuuluvan saksalaisen rikosprosessin perusperiaatteisiin, »die ausschliesslich vom Gesetzgeber im Intresse des Angeklagten gegeben wurde,» ks. *Pabst* 1934, 17. *Wolfin* 1928, 4 mukaan kielto takaa syytetylle muutoksenhakukeinojen esteettömän käytön. Samoin *Ganske* 1960, 5, *Beling* 1928, 341, *Henkel* 1953, 424, *Seibert* 1954, 340 ja *v. Hippel* 1940, 563. Ks. myös *Eb. Schmidt* 1954, 947: »Die Wiedereinführung des Verbotes der ref.i.p. durch das Vereinh. Ges.ist m. E. zu billigen... Dem Angeklagter aber die Einlegung eines Rechtsmittels dadurch zu verleiden, dass man ihm ein risiko aufburdet und legung eines Rechtsmittels ihm die Möglichkeit eines Hereinfalls schafft, erscheint rechtsstaatlichen Strafverfahrensrecht unfair.» Samaan tapaan perustelee kieltoa myös *Peters* 1966, 501. Vrt. myös *Bernoulli* 1953, 49 s.

Welamson (1971, 406) pitää kieltoa »en från rättssäkerhetssynpunkt högst värdefulla regel», ks. lisäksi *sama* 1953, 45 s. ja *Ekelöf* 1973, 27: »Enligt min mening är förbudet mot reformatio in pejus ett icke oviktigt moment i skyddet för den enskildes personliga trygghet». Ks. lisäksi *Olivecrona* 1968, 310 s. ja *Thornstedt,* Forhandlingerne 1963, 224 s.: »Saknar man ett dylikt förbud, har ett psykologiskt hinder skapats mot att en tilltalad försöker få rättelse i en dom, som gått honom emot».

T. Ellilä kirjoittaa (1947, 126 s.): »Jos asianosainen pelkää, että asia saattaisi muutoksenhaun johdosta muuttua hänelle vielä epäedullisempaan suuntaan, voisi hän tätä riskiä peläten jättää turvautumatta muutoksenhakuun, vaikka siihen olisi täysi aihekin. Paras tae menettäisi tällöin oleellisesti merkitystään. Sen vuoksi *reformatio in pejus-kielto lisää luottamusta muutoksenhakukeinon käyttöön ja siten palvelee myös aineellista totuutta,* joten reformatio in pejus-kiellolla on kosketellunlainen kaksiteräinen merkityksensä, mikä ansaitsee huomiota myös de lege ferenda.»

Palmgren, joka aikaisemmin (1948 a, 21 ss) on ollut reformatio in pejus-kieltoa vastaan, on myöhemmin asettuessaan kannattamaan syytetyn eduksi sovellettavaa kieltoa, pitänyt ratkaisevana sitä, että »domstolen inte får vara den tilltalades motståndare» Syytetyn tulee voida luottaa siihen, että vain syyttäjä ja asian-

mieskokouksessa vuonna 1963, jossa kysymystä reformatio in pejus-kiellon perustasta pohdittiin vilkkaasti, tulivat mainitut näkökohdat myös selvästi esille.[18]

Jos reformatio in pejus-kieltoa on syytä ylipäätään pitää voimassa, on sitä noudatettava nimenomaan syytetyn muutoksenhaun osalta. Kieltoa tukevat oikeusvarmuutta ja ennustettavuutta palvelevat näkökohdat liittyvät juuri syytetyn muutoksenhakuun. Tuomion muuttamisessa syytetylle epäedullisemmaksi on kysymys, ei vain oikeudellisesti, vaan tosiasiallisesti syytetyn asemaan haitallisesti vaikuttavasta seikasta. Kieltoa on ennen muuta sovellettava syytetyn eduksi rangaistuskysymyksen osalta, koska riski rangaistuksen koventamisesta olisi omiaan saamaan syytetyn luopumaan perusteltuna pitämästään muutoksenhausta. Onko kiellon soveltaminen tarpeen myös muussa tapauksessa vai olisiko kiellon soveltamisalaa rajoitettava yhdenvertaisuusperiaatteen ja rikosprosessissa noudatettavan virallisuusperiaatteen takia yksinomaan rangaistuskysymykseen, on ratkaistava sen mukaan, voisiko reformatio in pejus-riski saada syytetyn myös muulloin luopumaan muutoksenhausta.[19]

5. Virallisen syyttäjän muutoksenhaku

a. *Syyttäjän asemasta ja tehtävistä oikeudenkäynnissä.* — Rikosprosessissa omaksutun muodollisen eli prosessuaalisen asianosaiskäsitteen mukaan kantajaksi kutsutaan henkilöä, joka tapahtuneen rikoksen johdosta omissa nimissään vaatii tuomioistuimen toimenpiteitä johonkin toiseen henkilöön eli vastaajaan (syytettyyn) nähden. Tällaisista kantajapuolella esiintyvistä henkilöistä ovat rikosprosessissa tärkeimmät virallinen syyttäjä ja asianomistaja.[20]

---

omistaja ovat hänen vastustajiaan. Mutta jos syytetty yksin hakee muutosta ja käy niin, että tuomioistuin ilman pyyntöä muuttaa päätöstä hänen vahingokseen, ei syytetty tuskin voi välttyä tuntemasta tuomaria vastustajakseen, ks. *Palmgren,* Forhandlingerne 1963, 231 s.

18 Ks. *Forhandlingerne* 1963, 221 ss.

19 Erityisesti ratkaisun muuttaminen syyllisyyskysymyksen osalta syytetylle epäedullisemmaksi rangaistusta koventamatta aiheuttaa mainitussa suhteessa ongelmia, joihin palataan seuraavassa luvussa.

20 Muodollinen asianosaiskäsite, jonka mukaan asianosaisia ovat ne henkilöt, joiden nimissä oikeutta käydään, on nykyisin omaksuttu myös siviiliprosessissa. Ks. *Tirkkonen* 1934 (b), 180 ja 1974, 303 s. Aikaisemmin vallalla olleen ns. aineel-

Asianomistaja voidaankin vaikeuksitta luonnehtia henkilöksi, joka käy oikeutta omissa nimissään välittömästi omien intressiensä vuoksi. Virallisen syyttäjän asema on sitä vastoin ongelmallisempi. Syyttäjä ei toteuta oikeudenkäynnissä henkilökohtaisia intressejään, vaan toimii valtion rikosoikeudellisten etujen edustajana. Kun syyttäjä kuitenkin tosiasiallisesti esiintyy prosessissa henkilönä, jonka nimissä oikeutta käydään, ei hänelle ole katsottu olevan estettä myöntää todellisen asianosaisen asemaa. Virallisen syyttäjän asema poikkeaa kuitenkin asianomistajan asemasta eräissä periaatteellista laatua olevissa suhteissa, joten seuraavassa tarkastellaan kiellon soveltamista erikseen syyttäjän ja asianomistajan kannalta.

Meidän voimassa olevan oikeusjärjestyksemme mukaan syyttäjän tehtävänä on päättää poliisin ilmoittaman rikoksen syytteeseen panemisesta, huolehtia rangaistusvaatimuksen esittämisestä ja rikollisen teon toteennäyttämisestä oikeudenkäynnissä sekä hakea tarvittaessa muutosta oikeuden ratkaisuun. Syyteharkinnan ja oikeudenkäynnissä tapahtuvan toiminnan ohella syyttäjällä on lisäksi esitutkinnassa tehtäviä, joiden tarkoituksena on palvella syyttäjistön päätehtävien suorittamista, ja eräissä tapauksissa syyttäjä joutuu toimimaan jopa esitutkinnan johtajana.[21]

---

lisen eli aineellisoikeudellisen asianosaiskäsitteen mukaan asianosaisia ovat riitautetun oikeussuhteen subjektit. Ks. aineellisoikeudellisesta asianosaiskäsiteestä siviiliprosessissa esim. *Sundström* (Salmiala) 1923, 27 ss. ja *Tarjanne* 1929, 18 ss. Aineellista asianosaiskäsitettä on meillä edustanut mm. *Granfelt* (1915, 370 s.).

Tieteisopissa on aikaisemmin ollut kiistanalaista, voidaanko rikosprosessissa lainkaan puhua asianosaisista. Kielteistä kantaa on perusteltu muun muassa sillä, että rankaisuvaaderakennelman hylkääminen välttämättä pakottaa luopumaan asianosaiskäsitteestä. Rikosprosessissa ei lisäksi ole kysymys oikeussubjekteille kuuluvista oikeuksista ja velvoitteista kuten siviiliprosessissa. Ks. *Tirkkonen* 1934 (b), 177 s. ja *sama* 1969, 227 s. Toisinaan on vain asianomistajalle tahdottu myöntää todellisen asianosaisen asema, mutta evätä se viralliselta syyttäjältä, näin esim. *Sundström (Salmiala)* 1923, 348 ss. *Wreden* ja *Granfeltin* mielestä valtio on todellisuudessa kantajana rikosprosessissa, mutta kuitenkin virallinen syyttäjä ja asianomistaja ovat syytettä ajaessaan muodollisesti asianosaisia, ks. *Wrede* 1919, 159 ja *Granfelt* 1915, 371.

[21] Nimismiespiireissä syyttäjät ovat poliisiorganisaatiossa esimiehinä ja nimismies-syyttäjille kuuluu näin ollen myös poliisitoimen ja esitutkinnan johto ja valvonta. Myös kaupunginviskaalilla on valta toimittaa esitutkinta itse, ks. KaupVOS 9 §. Kaupunginviskaalin oikeutta osallistua esitutkintaan on kuitenkin rajoitettu OKa:n määräyksellä (yleiskirje 600/1928). Ks. myös PolTarkA 9 §, jonka mukaan poliisitarkastajan on valvottava esitutkinnan kulkua sellaisten rikosten osalta, joista lääninsyyttäjän on ajettava syytettä.

Mitä tulee erityisesti virallisen syyttäjän tehtäviin muutoksenhakuvaiheessa, johtuu syyttäjän asemasta asianosaisena, että hänellä on asianomistajan ja syytetyn tavoin oikeus hakea muutosta tuomioon. Valvoessaan oikeudenkäynnissä julkista kannevaltaa syyttäjällä on samalla osavastuu tuomion laillisuudesta. Tämä ei ilmene yksinomaan itse oikeudenkäynnissä, vaan syyttäjä on myös velvollinen tarkastamaan, että tuomio on oikeusohjeiden mukainen. Kun tuomiossa olevat virheet voidaan oikaista pääsääntöisesti ainoastaan ylemmän oikeuden toimesta, on syyttäjä ei vain oikeutettu, vaan myös velvollinen hakemaan muutosta.[22]

Miten laajasti syyttäjä on velvollinen tarkastamaan ratkaisujen laillisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta, on aiheuttanut käytännössä epätietoisuutta.[23] Tapauksesta riippuen syyttäjälle jää luonnollisesti enemmän

---

22 Ks. *Wrede* 1919, 223 s. ja *Tirkkonen* 1934 (b), 215 ja *sama* 1969 sekä *Aalto* 1973, 34. Vrt. myös *JFT* 1899, 383 ss. erään keskustelukysymyksen johdosta ja Syyttäjälaitostyöryhmän mietintö (*Oikm:n lso:n julk. 11/1974*), 19. KaupVOS 7 §:n 2 momentin mukaan kaupunginviskaalin tulee, kun syytä siihen on, valittamalla päätöksestä, jolla syyte on hylätty tai syytetty tuomittu lievempään rangaistukseen kuin syytteessä on vaadittu, saattaa juttu ylemmän oikeuden tutkittavaksi.

23 Ks. siitä erityisesti *Aalto* 1973, 33 ss. Syyttäjän muutoksenhakuvaiheessa ilmenevä valvontavelvollisuus saattaa käytännössä osoittautua ongelmalliseksi johtuen syyttäjistön asemasta tuomioistuimeen nähden. Perua inkvisitioprosessista lienee ajattelu, jonka mukaan syyttäjä olisi alistetussa asemassa tuomioistuimeen nähden. Siitä seuraisi, ettei syyttäjä olisi vastuussa mistään, kun syyte on esitetty ja se on johtanut tuomioon. Tuomioistuin vastaisi siten yksin ratkaisun laillisuudesta. Tuomari saattaa lisäksi tuntea syyttäjän muutoksenhaun loukkauksena, milloin ratkaisussa ei ole ylitetty tuomioistuimelle suotua harkintavaltaa.

Organisatorisesti ei syyttäjien muutoksenhakuvelvollisuudelle ole kuitenkaan estettä, koska syyttäjät ovat meillä pääsääntöisesti tuomioistuimista erillisiä orgaaneja eivätkä tuomioistuimen virkamiehiä. Poikkeuksena on hovioikeudessa virallisena syyttäjänä toimiva hovioikeuden kanneviskaali, joka kuitenkin on toisaalta myös oikeuskanslerin alainen.

Syyttäjien toiminnan tehokkuutta sekä alioikeus- että muutoksenhakumenettelyä ajatellen on myös de lege ferenda tarkoituksenmukaista, ettei virallisia syyttäjiä sijoiteta organisatorisesti tuomioistuinten yhteyteen. Tätä mieltä on syyttäjälaitostyöryhmän enemmistö, ks. *Oikm:n lso:n julk. 11/1974*, 22 s. Ks. myös *Halila*n (1975, b) työryhmän mietinnöstä antama lausunto. Samalla kannalla ollaan myös muissa pohjoismaissa, ks. esim. *SOU* 1926: 31, 179, *Lithner* 1965, 107 s., *Ekelöf I* 1973, 126 s., *Andenaes* 1962, 38 s. ja *Hurwitz* 1959, 128 s.

Syyttäjälaitostyöryhmän enemmistö on asettunut kannattamaan muusta paikallishallinnosta erillisen alisyyttäjäorganisaation perustamista, ks. *Oikm:n lso:n*

tai vähemmän harkintavaltaa muutoksenhaun suhteen. Harkintavalta on suurimmillaan näyttökysymysten kohdalla. Myös rangaistuksen mittaamisen osalta muutoksenhaku riippuu syyttäjän harkinnasta in casu, mikäli tuomioistuimen tuomitsema rangaistus pysyttelee laillisen asteikon puitteissa. Jos sitä vastoin tuomioistuin on ylittänyt sille rikos- ja prosessilaeissa suodut harkintavallan rajat, on syyttäjä velvollinen saattamaan asian muutoksenhakuteitse ylemmän oikeuden oikaistavaksi.[24]

Edellä on tarkasteltu syyttäjän asemaa syytetyn vastapuolena, jolloin hänen suorittamansa toimenpiteet tähtäävät yleensä syytettyä vastaan, tämän vahingoksi. Valtion etu ei kuitenkaan vaadi syypääksi julistavaa tuomiota, vaan ainoastaan oikeudenmukaista ratkaisua. Toimiessaan prosessissa valtion edustajana syyttäjän on otettava sanottu näkökohta huomioon ja pyritävä mahdollisimman suureen objektiivisuuteen, *tasapuolisuus-* eli *objektiviteettiperiaate.*[25] Yhteiskunnan edun kannalta asiaa tarkastellen on väärää syypääksi julistavaa tuomiota pidettävä vahingollisempana kuin virheellisiin edellytyksiin perustuvaa vapauttavaa tuomiota. Syyttäjän asiana on sen vuoksi valvoa, ettei ketään tuomita rangaistukseen syyttömästi eikä epäoikeudenmukaiseen seuraamukseen, vaan että syytetyn edut tulevat oikeudenkäynnissä oikeudenmukaisesti huomioiduiksi. Langettavaa tuomiota tavoitellessaankin syyttäjän tulisi pyrkiä seuraamukseen, joka vastaa rikoksesta ilmenevää tekijän syyllisyyttä ja on oikeassa suhteessa rikoksen vahongollisuuteen ja vaarallisuuteen.

Syyttäjän objektiviteettiperiaatteen noudattamisen mukainen toiminta voi ilmetä kaikissa edellä kuvatuissa oikeudenkäynnin vaiheissa. Niinpä syyttäjän on esitutkintaan osallistuessaan huolehdittava siitä, että tutkinnassa otetaan huomioon syytettä tukevien seikkojen ohella myös epäillyn hyväksi vaikuttavat seikat, ja että nämä myös sisällytetään

---

julk. 11/1974, 35. Vrt. myös *Halila* 1975 (b), 7. Kannatusta on saavuttanut myös ajatus alisyyttäjien sijoittamisesta poliisiorganisaatioon.

[24] Ks. *Aalto* 1973, 35 mainittuja käytännössä esiintyneitä virhetilanteita, joissa syyttäjän olisi ollut haettava muutosta.

[25] Syyttäjiä koskevan objektiviteettiperiaatteen voidaan katsoa sisältyvän OKa:n OS:n 7 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan oikeuskanslerin on valtakunnan ylimpänä syyttäjäviranomaisena valvottava, että rikokseen syylliset viivytyksettä saatetaan lailliseen edesvastuuseen, mutta että syyttömiä ei panna syytteeseen eikä tuomita rangaistukseen. Ks. lisäksi *Palmgren* 1939, 52, *Tirkkonen* 1934 (b), 214 s. ja 1969, 23 ja 253. Vrt. Ruotsin oikeuden osalta esim. *M. Heuman* 1952, 121 ss.

oikeudelle esitettävään prosessiaineistoon.[26] Syyteharkinta voi päätyä siihen, että syyttäjä jättää syytteen eräiden rikosten taikka tiettyjen rikoksentekijöiden kohdalla laissa määritellyin edellytyksin nostamatta, ellei yleinen etu vaadi syytteen ajamista.[27] Ja mikäli syyte on nostettu, on syyttäjä velvollinen luopumaan syytteen ajamisesta tai peruuttamaan sen, jollei syytteen tueksi esitettyä näyttöä hänen mielestään voida pitää riittävänä.[28]

b. *Syyttäjän muutoksenhaku syytetyn eduksi.* — Virallisen syyttäjän asema on siis varsin erikoislaatuinen ja arkaluonteinenkin. Toisaalta hänen on esiinnyttävä syytetyn vastapuolena, mutta toisaalta pyrittävä ottamaan huomioon myös syytetyn etu oikeudenmukaista tuomiota tavoitellessaan.

Syyttäjän asemaan valtion oikeudenhoidollisten etujen vaalijana ja hänelle asetettavaan objektiviteettiperiaatteeseen perustuu myös hänen mahdollisuutensa toimia muutoksenhaussa syytetyn hyväksi.[29] Myös meillä on syyttäjällä katsottu olevan oikeus ainakin tietyissä tilanteissa hakea muutosta syytetyn eduksi. Aikaisemmin oikeuskäytännössä esiintynyt toisenlainen kanta selittynee sillä, ettei törkeimpien rikosten osalta tullut muutoksenhaku lainkaan kysymykseen, koska niitä koskevat jutut alistettiin suoraan ylempään oikeuteen, ja osaksi sillä, että pienempien

---

[26] Ks. esitutkinnassa noudatettavasta objektiviteettiperiaatteesta esim. *T. Ellilä* 1967 (a), 810 ss. ja 1970 (c), 640 ss. Vrt. myös *Olivecrona* 1968, 183 s. Esitutkintaa koskevassa äskettäisessä lainvalmisteluasiakirjassa pidetään tasapuolisuusperiaatetta niin ikään eräänä esitutkinnassa noudatettavana johtavana periaatteena, ks. *Oikm:n lso:n julk. 3/1973*, 5 s. Poliisilain 12 §:n 2 momentissa puolestaan korostetaan puolueettomuuden noudattamista poliisitoiminnassa yleensä.

[27] Viittaan RVA 15 §:n 2 momentissa ja 18 §:n 3 momentissa oleviin syyttämättä jättämistä koskeviin yleissäännöksiin. Ks. syyttämättä jättämisestä ja ns. opportuniteettiperiaatteesta legaliteettiperiaatteen vastakohtana myös *Ignatius* 1900, 204 ss., *Palmgren* 1939, 143 ss., *R. Ellilä* 1968, 255 ss., *Tirkkonen* 1969, 282 ss., *Anttila—Heinonen* 1971, 174 ss. sekä *Lahti* 1974, 77 ss. Vrt. myös *Elwing* 1960, 22 ss., *Ekelöf V* 1972, 101 ss., *Andenaes* 1962, 279 ss., *v. Hippel* 1941, 337 ss., *Peters* 1966, 148 ss., *Eb. Schmidt* 1968, 61 ss. ja *Kern—Roxin* 1970, 51 ss.

[28] Ks. *T. Ellilä* 1961, 819, *Palmgren* 1939, 177 ja *Tirkkonen* 1969, 372. Vrt. myös Ruotsin RB 20:9,2.

[29] Ks. *Tirkkonen* 1969, 254 s., *Virolainen* 1972, 610 ss., *Aalto* 1973, 36 ja *T. Ellilä* 1973, 63. Ks. myös *JFT* 1899, 383 ss. asiasta lainopillisessa yhdistyksessä käytyä keskustelua.

rikosten osalta noudatettiin tiukasti akkusatorista ja siviiliprosessin periaatteisiin perustuvaa menettelyä.[30]

Tosin on myös nykyisen käytännön osalta todettava, että faktillisesti syyttäjän muutoksenhaku syytetyn hyväksi tulee varsin harvoin kysymykseen. Syytetyillä on näet poikkeuksetta itselläänkin halu saada tuomio muuttumaan edukseen, ja heidän myös voidaan todeta käyttävän tätä mahdollisuutta hyväkseen sangen herkästi. Mutta poikkeustapauksissa syyttäjän valitus syytetyn eduksi saattaa tulla ajankohtaiseksi, jos syytetty ei joko ymmärrä tai halua itse hakea muutosta tai häneltä puuttuvat siihen tarvittavat edellytykset. Tilanne on sanotunlainen yleensä silloin, kun syytetty on esiintynyt oikeudenkäynnissä ilman puolustajaa tai avustajaa, mikä saattaa meillä vielä tulla kysymykseen.

Kenties asetelman poikkeuksellisuudesta johtuu, että syyttäjän muutoksenhaku syytetyn eduksi on meillä tahdottu rajoittaa koskemaan vain erityistilanteita. Syyttäjän on katsottu voivan hakea muutosta syytetyn eduksi vain, milloin tuomiota rasittaa sellainen virhe syytetyn vahingoksi, että tuomio olisi siltä osin poistettavissa ylimääräisin muutoksenhakukeinoin.[31]

Käytännössä syyttäjällä on katsottu olevan oikeus hakea muutosta syytetyn eduksi varsinaisin muutoksenhakukeinoin muun muassa seuraavissa tapauksissa: kun asianomistajan syytteestä rangaistukseen tuomittu ei ollut syyllistynyt mihinkään rikokseen *(KKO 1968 II 1* ja *1959 II 102,* ään.), kun alempi oikeus oli tuominnut syytetyn rangaistukseen liian ankaran rangaistussäännöksen mukaan *(KKO 1932 II 344)* tai tuominnut syytetyn rangaistukseen sellaisesta teosta, jonka syytteeseenpano-oikeus oli jo vanhentuneena rauennut *(KKO 1933 II 363)* tai kun syytetty on tuomittu rangaistukseen rikoksen uusimissääntöjä virheellisesti soveltaen *(KKO 1945 II 261).*[32]

---

30 Ks. esim. *KKO p. 28. 11. 1919/1165.*

31 Näin *Tirkkonen* 1969, 254 s. ja *Aalto* 1973, 36.

32 Ks. myös *KKO 1967 II 94* ja muista tapauksista *Virolainen* 1972, 619 ss. — Tekstissä mainituissa tapauksissa on ollut kysymys virheellisestä lain soveltamisesta, jonka perusteella lainvoimainen tuomio voidaan OK 31 luv. 8 §:n 4 kohdan nojalla purkaa syytetyn eduksi.

Virallisen syyttäjän oikeus turvautua ylimääräisiin muutoksenhakukeinoihin syytetyn eduksi on katsottava itsestään selväksi asiaksi. Käytännössä purku syytetyn eduksi saa usein alkunsa OKa:n suorittaman jälkivalvonnan ja asianosaisten hänelle sekä EOA:lle tekemien kantelujen tuloksena. Ks. myös *Tirk-*

Kun tuomioistuin on selostetuissa tilanteissa syyllistynyt harkintavallan ylitykseen tai muutoin virheelliseen menettelyyn, on syyttäjällä velvollisuus hakea muutosta syytetyn eduksi. Mutta myös eräässä toisessa tapauksessa syyttäjä on muutoksenhakuvelvollinen, vaikkei tuomioistuimen voida katsoa syyllistyneen virheeseen. Tarkoitan tilannetta, jossa alemman oikeuden tuomion jälkeen tulee ilmi sellaisia uusia seikkoja tai todisteita, joihin vetoaminen todennäköisesti johtaisi syytetyn vapauttamiseen tai siihen, että rikokseen sovellettaisiin lievempää rangaistussäännöstä. Tällöinhän tuomio voidaan OK 31 luv. 8 §:n 3 kohdan nojalla purkaa, jotta kysymys syytetyn syyllisyydestä saataisiin uudelleen tutkituksi. Syyttäjä olisi siten velvollinen hakemaan purkua syytetyn eduksi. Mutta jos uutta materiaalia tulee esille jo ennen tyytymättömyyden ilmoittamiselle varatun määräajan päättymistä, ei syyttäjän tarvitse jäädä odottamaan ratkaisun lainvoimaiseksi tulemista, vaan hän voi puuttua asiaan varsinaisin muutoksenhakukeinoin.[33]

---

konen 1937, 113 ss. ja Ruotsin oikeuden osalta *Cars* 1959, 128. Vrt. myös *Lager* 1972, 106 ss.

Esimerkkeinä sellaisista itse oikeudenkäyntimenettelyssä sattuvista virheistä, joista syyttäjä voi valittaa syytetyn eduksi, voidaan mainita tapaukset, jolloin syytetty on tuomittu vapausrangaistukseen häntä itseään henkilökohtaisesti kuulematta tai tuomioistuin on tuominnut syytetyn rangaistukseen sellaisesta rikoksesta, josta syyttäjän käsityksen mukaan syytteessä ei ollut kysymys. Tuolloin alemman oikeuden ratkaisu olisi ollut poistettavissa OK 31 luv. 1 §:n nojalla kantelun avulla.

Eräs käytännössä usein esiintyvä tilanne koskee syyttäjän vaatimusta syytetylle tuomitun poissaolosakon poistamisesta, jos kohta päätöksen jälkeen ilmenee, että syytetyllä on ollut laillinen este saapua tuomioistuimeen.

33 Ks. *Virolainen* 1972, 621 sekä siinä aliv. 26 selostettuja hovioikeusratkaisuja. Samalla kannalla myös *Tirkkonen* 1936, 240 ja 1972, aliv. 12.

Vrt. myös *OKa* 1973, 48 s. selostettua *KKO:n p. 22. 3. 1973*, jossa *OKa*, otettuaan nimismiehen ajaman syytteen ajaakseen, pyysi OK 30 luv. 3 §:n 2 kohdan nojalla lupaa hakea muutosta HO:n päätökseen ja ko. päätöksellä liikennerikosjutussa ajetun, langettavaan tuomioon johtaneen syytteen hylkäämistä sillä perusteella, ettei syytetyn ollut näytetty syyllistyneen hänen syykseen luettuun liikennerikokseen tai vaihtoehtoisesti jutun palauttamista uutta tutkintaa varten. KKO palautti jutun alioikeuteen.

Jos syyttäjä on jo ehtinyt ajaa syytetyn vahingoksi tarkoittamansa muutoksenhaun perille ylemmässä oikeudessa ja vasta sen jälkeen käy ilmeiseksi, ettei syytetty ole syyllistynyt siihen rikokseen, josta hänet on tuomittu tai että rikos on toisen tekemä, täytyy syyttäjällä olla oikeus muuttaa muutoksenhakukirjelmäänsä syytetyn eduksi välittömän oikaisun saamiseksi. Tästä on Ruotsissa nimenomainen säännös, RB 51:24, ks. lisäksi *Gärde* 1949, 765 s.

Muulloin ei syyttäjä meillä esitettyjen mielipiteiden mukaan olisi velvollinen kontrolloimaan tuomiota syytetyn eduksi tapahtuvaa muutoksenhakua silmällä pitäen. Ja vaikka syyttäjällä epäilemättä onkin oikeus hakea myös muissa kuin harkintavallan ylitystapauksissa muutosta syytetyn vahingoksi, ei sanottua oikeutta ole tahdottu myöntää hänelle päinvastaisessa tilanteessa. Tästä olisi seurauksena, että syyttäjän syytetyn eduksi tekemä muutoksenhaku olisi jätettävä tutkimatta esim. silloin, kun syyttäjä vaatii syytetylle laillisen asteikon puitteissa tuomitun rangaistuksen alentamista sellaisiin uusiin seikkoihin ja todisteisiin vetoamalla, jotka eivät tosin vaikuttaisi käytettyyn rangaistusasteikon valintaan, mutta kylläkin rangaistuksen mittaamiseen lieventävästi.[34] Vain syytetyllä itsellään olisi tarvittava muutoksenhakuintressi kysymyksen ollessa näytön riittävyydestä ja asteikon sisäpuolella liikkuvan rangaistuksen suuruudesta.

Kuten aikaisemmin on jo useasti todettu, vaatii yhteiskunnan etu kuitenkin vain oikeudenmukaista tuomiota, mikä edellyttää muun muassa sitä, ettei syytöntä tuomita ja että samanlaisista rikoksista tuomitaan samansuuruisia rangaistuksia. Siksi ei voida pitää mielestäni hyväksyttävänä, ettei syytetyn eduksi tehtyä muutoksenhakemusta oteta tutkittavaksi vain siksi, ettei se ole syytetyn itsensä tekemä. Kun virallinen syyttäjä juuri edustaa valtiota, tulee hänen muutoksenhakuintressinsäkin määräytyä sen mukaan, mikä olisi yleisen edun mukaista.[35] Kun yhteiskunnan edun mukaista epäilyksettä on, että syytetyllä on tilaisuus saattaa langettava tuomio ainakin kerran ylemmän oikeuden tutkittavaksi, on esillä olevassa kysymyksessä päädyttävä siihen, että virallisella syyttäjällä on tarvittava intressi hakea muutosta syytetyn eduksi aina, milloin tuomio on ollut syytetylle vastainen. Toisin sanoen syyttäjän muutoksenhakuoikeus sanotussa tilanteessa määrätytyy syytetyn omalta muutoksenhaulta vaadittavan intressin mukaan.[36]

---

[34] *Granfelt* 1915, 134, *Wrede* 1919, 223 ja *Tirkkonen* 1936, 240 katsovat, ettei syyttäjällä ole oikeutta vaatia syytetylle laillisen asteikon puitteissa tuomitun rangaistuksen alentamista.

[35] Syyttäjä ei myöskään toimi syytetyn edustajana, mikä ilmenee siitä, että hän voi tehdä muutoksenhakunsa, vaikka syytetty sitä vastustaisi, ks. *Virolainen* 1972, 630. Toisaalta syyttäjä tarvitsee syytetyn luvan luopuakseen tämän hyväksi tekemästään muutoksenhausta. Ks. siitä myös Saksan liittotasavallan StPO § 302, 1 ja DDR:n StPO § 286, 3.

[36] *Virolainen* 1972, 625. Vrt. myös *Lager* 1975 (a) 89. Ulkomaisissa rikosprosessisäännöksissä on yleensä nimenomainen säännös, joka oikeuttaa syyttäjän

Syyttäjän muutoksenhaulla syytetyn eduksi on merkitystä myös reformatio in pejus-kiellon soveltamisen kannalta. Kun syyttäjän muutoksenhakemus on otettava asiallisesti tutkittavaksi, ovat edellytykset kiellon soveltamiselle olemassa. Kysymykseen tulevaa muutosta ja sen haitallisuutta on luonnollisesti tarkasteltava yksinomaan syytetyn kannalta.

---

hakemaan muutosta myös syytetyn eduksi. Ks. esim. RB 20: 2, 3, Saksan liittotasavallan StPO § 296,2, Itävallan StPO § 282, 1 ja 283, 1, Norjan rikosprosessilain 379,3 (anke), Tanskan Rpl § 941, DDR:n StPO 383,1 ja Unkarin rikosprosessilaki § 234 sekä *Virolainen* 1972, 613 aliv. 6 mainitut lähteet. Syyttäjän muutoksenhakuoikeutta ei po. laeissa ole rajoitettu mihinkään tiettyihin tapauksiin. Kirjallisuudessa on katsottu, että syyttäjän muutoksenhaku syytetyn eduksi on paikallaan esim. juuri siinä tapauksessa, että syytetty on tuomittu tavanmukaista ankarampaan rangaistukseen, ks. esim. *Ekelöf* 1973, 31, *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1609 s. ja *Eb. Schmidt* 1954, 857 s.

Tekstissä esitetystä seuraa, että syyttäjä voi muutoksenhakemuksessaan vaatia tuomion kumoamista sillä perusteella, ettei syytetty ole syyllistynyt hänen viakseen luettuun rikolliseen tekoon. Syyttäjähän ei voi enää alioikeuden tuomion tultua julistetuksi peruuttaa syytettään tai luopua sitä ajamasta, joten syyttäjälle on varattava tilaisuus reagoida varsinaisin muutoksenhakukeinoin syytetyn hyväksi tämän syyttömyyden ilmetessä vasta tuolloin.

Laissa ei ole säännöksiä syyttäjän oikeudesta peruuttaa ajamansa syyte. *RVA* 17,2 §:n mukaan asianomistajalla on oikeus jättää itse ajamansa syyte sikseen ennen kuin juttu on alioikeudessa ratkaistu. Säännöksen on katsottu meillä soveltuvan myös viralliseen syyttäjään. Langettavan tuomion jälkeen syyttäjä voi vain esittää uusia seikkoja, jotka puoltavat vapauttavaa tuomiota. Jos taas syyte on hylätty, ei syytteen yksipuolisella peruuttamisella voida syytetyltä riistää vapauttavan tuomion etua. Ks. *Forsman* 1930, 630, *Grotenfelt* 1912—13, 236 s., *Agge* 1936, 78, *Palmgren* 1939, 179 s. ja 206, *Tirkkonen* 1972, 394 ja *Majanen* 1971, 181 s. Oikeuskäytännöstä ks. *KKO* p. n:o 977/1919 ja *1950 II 244 a*, joista ilmenee, että KKO:ssa tehty ilmoitus syytteen peruuttamisesta ei aikaansaa HO:n jutussa antaman tuomion raukeamista.

Edellä olevassa on pidetty silmällä ainoastaan rikoksen julkisoikeudellisia seuraamuksia. Rikokseen perustuvat yksityisoikeudelliset seuraamukset ovat sitä vastoin syyttäjän muutoksenhakumahdollisuuteen nähden kokonaan eri asemassa. Niiden osalta syyttäjällä ei ole asianosaisen asemaa eikä muutoksenhakulegitimaatiota. Syyttäjä ei voi siten hakea muutosta esim. rikoksen perusteella tuomittavan vahingonkorvauksen määrän osalta.

Ks. *Lager* 1975 (a), 91 ja Turun HO:n *p. n:o 870/3. 9. 1971:* KO oli velvoittanut syytetyn suorittamaan asianomistajalle korvausta vahingosta, joka lain mukaan oli korvattava syytetyn auton liikennevakuutuksen perusteella. Syyttäjän valittaessa HO jätti hänen vaatimuksensa päätöksen oikaisemisesta vahingonkorvausvelvollisuuden osalta tutkimatta, koska syyttäjällä ei ollut siltä osin asiassa puhevaltaa.

Oikeuskirjallisuudessa on kyllä joskus katsottu, ettei syytetyn eduksi muutoin voimassa oleva kielto ulotu tilanteeseen, jossa syyttäjä toimii syytetyn eduksi.[37] Tällöin on ilmeisesti ajateltu, etteivät ne näkökohdat, jotka muutoin puhuvat kiellon soveltamisen puolesta syytetyn eduksi, voi olla vaikuttamassa, kun ei ole kyse nimenomaan syytetyn itse tekemästä muutoksenhausta. Selvänä voidaan kuitenkin pitää, ettei syyttäjän syytetyn eduksi tekemän valituksen johdosta tuomion muuttaminen tämän vahingoksi olisi asianmukaista, huomioon ottaen että syytetty olisi yhtä hyvin itse voinut hakea muutosta syyttäjän toimiessa tavallaan viran puolesta hänen edukseen. Tuomiota ei voida muuttaa syytetylle epäedullisemmaksi vain siksi, ettei syytetty itse hae muutosta, kun vaatimuksessa kuitenkin on kysymys tuomion muuttamisesta hänen edukseen. Virallinen syyttäjä voi katsoa tuomion oikaisemisen selvästi virheellisissä tapauksissa suorastaan velvollisuudekseen, jolloin hän sopii syytetyn kanssa asian niin, ettei tämän itse tarvitse siinä tapauksessa hakea muutosta. Syytetyn on tuolloin voitava luottaa siihen, että hän voi jättää muutoksenhaun riskittä syyttäjän tehtäväksi. Kiellon täytyy sen vuoksi katsoa olevan voimassa syytetyn eduksi paitsi hänen itse tekemänsä muutoksenhaun johdosta, myös siinä tapauksessa, että virallinen syyttäjä hakee muutosta hänen edukseen.[38] Ratkaisevaa ei tässä suhteessa olekaan, kuka hakee muutosta, vaan se, kenen hyväksi muutosta haetaan. Reformatio in pejus-kiellon määritelmää voidaan tämän vuoksi täydentää siten, että kielto estää muuttamasta alemman oikeuden tuomiota sen asianosaisen vahingoksi, jonka eduksi muutosta on haettu.

c. *Syyttäjän muutoksenhaku syytetyn vahingoksi.* — Käytännössä

---

37 Ks. *Bennecke—Beling* 1900, 443 s.

38 Ks. *Reinikainen* 1956, 384 aliv. 9, *T. Ellilä* 1973, 63 ja *Virolainen* 1972, 628. Ulkomaisissa reformatio in pejus-kieltoa koskevissa säännöksissä puhutaan nimenomaan syytetyn eduksi tapahtuvasta muutoksenhausta eikä syytetyn muutoksenhausta, ks. esim. Ruotsin RB 51:25 ja Saksan liittotasavallan StPO 331 § sekä Norjan *Innstilling* 1969, 356 § ja Tanskan *Rpl* 941 §. Kirjallisuudesta ks. esim. *Thode* 1896, 11 s., *Lohsing* 1907, 4, *Gerber* 1913, 4 ss., *Lauckner* 1913, 23 s., *Wolf* 1931, 6 s., *Pabst* 1934, 2 ss., *Fischer* 1934, 5 s., *Haas* 1934, 26, *Bernoulli* 1953, 29, *Eb. Schmidt* 1954, 948, *Gärde* 1949, 798, *Hurwitz* 1959, 140 s. ja 363, *Peters* 1966, *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1958 s. Milloin syytetyn laillinen edustaja voi hakea muutosta syytetyn puolesta (esim. Saksan liittotasavallan StPO § 297), on kielto luonnollisesti myös voimassa syytetyn hyväksi. Mainittakoon, että toisin kuin virallinen syyttäjä ei syytetyn laillinen edustaja, esim. hänen holhoojansa, voine hakea meillä muutosta vastoin syytetyn nimenomaista tahtoa.

syyttäjän tehtävä on suurimmaksi osaksi syytetyn vastapuolena toimimista ilman, että syyttäjän voidaan sanoa menettelevän puolueellisesti sanan huonoimmassa merkityksessä. Tämä onkin ymmärrettävää kun otetaan huomioon, että syytetyllä ei itsellään ole minkäänlaista velvollisuutta vaikuttaa prosessissa totuuden selvittämiseksi, vaan hänellä on päinvastoin oikeus kaikin keinoin yrittää välttää langettavaa tuomiota. Tässä syytetyllä on käytettävissään usein valtion varoilla palkattu lainopillisen koulutuksen saanut henkilö. Jos syyllinen tällöin onnistuu välttämään rangaistuksen kokonaan tai pääsee muihin samankaltaisiin tapauksiin verrattuna liian lievällä tuomiolla, on tuomio yhdenvertaisuuden periaatteen vastaisena julkisen intressin kannalta vahingollinen. Syyttäjällä on tällöin oikeus saattaa tuomio ylemmän oikeuden tutkittavaksi.

Meillä on oikeuskirjallisuudessa katsottu reformatio in pejus -kiellon olevan pääsääntöisesti voimassa myös virallisen syyttäjän hakiessa yksin muutosta syytetyn vahingoksi. Kiellosta on kuitenkin katsottu voitavan poiketa, ja tuomiota muuttaa myös syytetyn eduksi, milloin syyttäjä olisi voinut itse hakea muutosta syytetyn eduksi.[39] Mutta muussa tapauksessa reformatio in pejusta syyttäjän vahingoksi ei ole pidetty mahdollisena. Kun syyttäjällä ei ole katsottu olevan oikeutta vaatia esim. syytetylle laillisen asteikon puitteissa tuomitun rangaistuksen alentamista, ei rangaistusta voitaisi pejus-kieltoa rikkomatta alentaa, jos syyttäjä on vaatinut sen koventamista. Kun virallinen syyttäjä vaatii tuomion muuttamista syytetyn eduksi, on sen katsottu merkitsevän sitä, että hän vaatisi ratkaisun muuttamista samalla itselleen epäedullisempaan suuntaan.[40] Jos muutoksenhakuinstanssi sitten muuttaisi tuomiota vaaditulla tavalla syytetyn eduksi, merkitsisi se siten poikkeusta kiellon soveltamisesta.

Milloin tuomiota muutetaan syytetyn eduksi, on syyttäjä puhtaasti juridisesti syytetyn vastapuolena hävinnyt jutun muutosta vastaavalta osin. Tuomio on muuttunut syyttäjälle vastaiseksi, ja hänellä on oikeus hakea edelleen muutosta ylimmässä asteessa, elleivät mutoksenhakuluparajoitukset ole esteenä. Jos hovioikeus esimerkiksi alentaa vankeusrangaistuksen 3 vuodesta 2 vuoteen on syyttäjällä oikeus vaatia korkeim-

---

[39] Näin *Tirkkonen* 1936, 240 s., *sama* 1948, 295 s. ja *sama* 1972, 479 s. sekä *J. Nybergh* 1940, 344. Samoin *Lohsing* 1907, 4. Vrt. myös *Bernoulli* 1953, 28 s.

[40] Ks. *Tirkkonen* 1936, 237: ——— »virallinen syyttäjä voi muutoksenhakuteitse vaatia alemman instanssin ratkaisun muuttamista hänelle, syyttäjälle, epäedullisempaan ja syytetylle edullisempaan suuntaan.»

massa oikeudessa rangaistuksen korottamista. Mutta jos rangaistusta syyttäjän valituksesta edelleen alennetaan alle 2 vuoden, niin merkitsisikö tämä sellaista haittaa, ettei muutokseen saisi ryhtyä.

Tosiasiallisesta, syyttäjää henkilökohtaisesti haittaavasta muutoksesta ei sanotussa tilanteessa ole kysymys, koska syyttäjällä ei ole omia intressejä oikeudenkäynnissä valvottavanaan.[41] Syyttäjähän edustaa prosessissa valtiovaltaa. Kun syyttäjä on tässä ominaisuudessa oikeutettu ja jopa velvollinen hakemaan muutosta syytetyn eduksi julkisen intressin sitä vaatiessa, ei hänen muutoksenhakuaan voi estää mahdollisuus, että muutos saattaisi koitua syytetyn eduksi silloin, kun syyttäjä esittää päinvastaisen vaatimuksen. Syyttäjä ei toimi omien etujensa puolesta eikä niitä vastaan. Syyttäjän käsitys tuomion oikeellisuudesta ei myöskään voi sitoa ylempää oikeutta. Muutoksenhakuinstanssin tuomiota tulee syyttäjän viranomaisena pitää yhteiskunnan etujen kannalta alemman oikeuden tuomioon verrattuna »parempana» instanssijärjestyksestä johtuen.[42]

Reformatio in pejus syyttäjän vahingoksi ei siis näytä olevan käsitteellisesti edes mahdollinen.[43] Muutoksenhakuinstanssin tekemä muutos merkitsee yhteiskunnan ja siten myös syyttäjän kannalta aina muutosta parempaan. Tällöin on myös ymmärrettävää, että syyttäjä voi hakea muutosta syytetyn eduksi.

Syytetyn kannalta on luonnollisesti tärkeää, että hänet voidaan vapauttaa syytteestä taikka tuomita lievemmin silloinkin, kun hän ei ole itse muutosta hakenut, mutta asia on vastapuolen toimesta saatettu muu-

---

41 Ks. *Wrede* 1919, 159 ja 165, *Tirkkonen* 1934, (b) 215, *J. Nyberg* 1940, 343 s., *Engströmer* 1938, 4 ja *Bernoulli* 1953, 8.

42 *Kleinfeller* 1886, 580 ss.

43 Ks. *Seuffert* 1861, 13, *v. Ullmann* 1893, 583, *Binding* 1904, 250, *Lauckner* 1913, 23 s. ja *Bernoulli* 1953, 28.

Myös meidän lainopillisessa kirjallisuudessamme on huomautettu joko siitä, ettei pejus-kielto ylipäätään ole voimassa syyttäjän hyväksi taikka että siitä on ainakin tällöin tehtävä huomattavia poikkeuksia, ks. *Granfelt* 1915, 134, *Wrede* 1919, 223 ja *Tirkkonen*, joka on sitä mieltä, että vain niissä tapauksissa, joissa syyttäjä voisi hakea muutosta syytetyn eduksi, tuomiota voidaan myös muuttaa syyttäjän valituksesta hänen vahingokseen (1936, 240 s. ja 1972, 479 s.), vrt. kuitenkin *sama* LM 1954, 754 ja *Reinikainen* 1956, 384.

Ruotsin vanhemman oikeuden osalta ks. *Engströmer* 1937, 22, jonka mukaan kysymys reformatio in pejus-kiellosta syyttäjän eduksi on epäselvempi kuin kysymyksen ollessa syytetyn muutoksenhausta, jossa kielto epäilemättä oli voimassa, sekä *Agge* 1936, 141 s. ja siinä mainitut oikeustapaukset.

toksenhakuinstanssin tutkittavaksi. Kohtuuttomalta tuntuisi, jos syytetty menettäisi mahdollisuutensa saada tuomio oikaistuksi vain siitä syystä, ettei hän ole henkilökohtaisesti hakenut muutosta. Onhan tuomio joka tapauksessa saatettu ylemmän oikeuden tutkittavaksi. Syyttäjän eduksi voimassa oleva kielto olisi ristiriidassa puolustuksen suosimisperiaatteen ja siten myös yleisen edun kanssa.

Käytännössä tuomion muuttaminen syyttäjän valituksesta syytetyn eduksi näyttää kuitenkin tulevan verrattain harvoin kysymykseen. Syyttäjät hakevat tunnetusti muutosta tuntuvasti syytettyjä harvemmin. Heidän muutoksenhakunsa voidaan otaksua siten tapahtuvan voittopuolisesti juuri sellaisissa tapauksissa, joissa mikään muutos syytetyn eduksi ei ole mahdollinen. Ylemmät oikeudet eivät ole kovin halukkaita muuttamaan tuomiota syyttäjän valituksesta syytetyn eduksi, ellei siihen ole todella painavia syitä. Osaltaan tämän saattaisi ajatella johtuvan siitä, että syyttäjä hakiessaan muutosta syytetyn vahingoksi nojautuu sellaiseen aineistoon, jonka hän arvelee tukevan vaatimustaan. Prosessiaineisto voi siinä tapauksessa jäädä liian puutteelliseksi, jotta tuomiota voitaisiin sen perusteella muuttaa syytetyn eduksi.[44] Toisaalta ylioikeuksissa tapahtuvan tutkinnan perustuessa alemmassa oikeudessa kirjattuun aineistoon ei mainittua vaaraa prosessiaineiston puutteellisuudesta juuri ole olemassa. Sitäpaitsi rangaistuksen alentaminen käy yleensä vaikeuksitta päinsä myös sen koventamista varten kerätyn aineiston perusteella.

Varhaisemmasta oikeuskäytännöstä voidaan havaita, että kieltoa on aikaisemmin meillä noudatettu dogmaattisin perustein myös syyttäjän hakiessa yksin muutosta. Niinpä eräässä vuonna 1919 annetussa KKO:n päätöksessä *(n:o 1165/ 28. 11. 1919)* on katsottu, ettei syytettyä voitu syyttäjän valituksesta vapauttaa sellaisesta teosta tuomitusta rangaistuksesta, joka ei ollut itse asiassa rangaistava.[45] Vielä niin myöhään kuin 1940-luvulta on löydettävissä pari samanlaista tapausta. Ratkaisussa *KKO 1949 II 341* oikaisi KKO päätöstä HO:n esityksestä sillä perusteella, että alioikeus oli tuominnut syytetyn ankarampaan rangaistukseen kuin mitä laki salli ja vain syyttäjä oli yksin hakenut HO:ssa muutosta. Samoin on menetelty tapauksessa *KKO 1944 II 1.* Jollei KKO olisi katsonut reformatio in

---

44 *Engströmer* 1937, 22.

45 Sanotussa tapauksessa HO:n tuomion pysyttämistä perusteltiin nimenomaan sillä, että syytettykin oli siihen tyytynyt. Eri mieltä ollut OikN *Granfelt* katsoi, ettei po. teko ollut rangaistava, minkä vuoksi ja kun asia oli OKa:n valituksen johdosta saatettu KKO:n tutkittavaksi, syytetty oli vapautettava hänelle jutussa tuomitusta rangaistuksesta.

pejus-kiellon olevan esteenä tuomion muuttamiseen syytetyn eduksi, olisi päätöstä voitu oikaista HO:n toimesta ex officio.[46]

Nyttemmin näyttää käytännön kanta vähitellen muuttuneen siten, ettei mainittu prosessitilanne enää estä päätöksen muuttamista syytetyn eduksi. Tuomion muuttaminen oikeuden omasta aloitteesta syytetyn eduksi näyttää käytännössä tulevan kysymykseen etupäässä virheellisen lainsoveltamisen kohdalla. Näyttökysymysten osalta muutos syytetyn eduksi ja syyttäjän vahingoksi näyttää voivan tapahtua lähinnä silloin, kun jutun tosiasiallinen puoli on tullut selvitettyä kanssasyytettyjen valitusten taikka ylemmässä oikeudessa esitetyn uuden selvityksen, esimerkiksi mielentilatutkimuksen johdosta.

Ratkaisussa *KKO 1954 II 119* ei kiellon katsottu olevan esteenä siihen, että tuomittu, joka oli tyytynyt HO:n päätökseen, syyttäjän valituksen johdosta vapautettiin sellaista rikosta koskevasta syytteestä, josta toinen tuomittu oli oman valituksen johdosta vapautettu. Syyttäjä oli puheena olevassa tapauksessa vaatinut KKO:ssa molemmille syytetyille tuomitun rangaistuksen korottamista. HO:n päätös ei siis ollut absoluuttisesti lainvoimainen myöskään HO:n tuomioon tyytyneen syytetyn osalta. Kun pejus-kielto ei ollut voimassa syyttäjän eduksi, ei HO:n tuomiota voitu pitää edes relatiivisesti mainitun syytetyn osalta lainvoimaisena eikä niin ollen ollut estettä vapauttaa syytettyä kokonaan rangaistuksesta, kun hänen syyttömyytensä oli käynyt kanssasyytetyn valituksen johdosta ilmeiseksi. Prosessiaineisto oli sen perusteella, mitä kanssasyytetty oli esittänyt, riittävä syytetyn vapauttamiseksi.

KKO p. 3. 3. 1971/522: Syytettyjen A:n ja B:n valituksista KKO poisti alempien oikeuksien lausumat heidän tuomitsemisestaan rangaistukseen väärentämisrikoksesta, koska heille ei ollut vaadittu siitä rangaistusta. Koskei myöskään C:tä, joka oli tyytynyt HO:n päätökseen, mutta jonka osalta syyttäjä oli saattanut jutun KKO:n tutkittavaksi vaatien HO:n päätöksen muuttamista syytetyn vahingoksi, ollut kyseisestä rikoksesta syytetty, oikaistiin HO:n päätöstä myös C:n osalta siten, että lausuma tuon teon lukemisesta hänen syykseen poistettiin.

Syytetyn vahingoksi tapahtunut virheellinen lain soveltaminen on syyttäjän valituksesta, joka on tähdännyt muutokseen syytetyn vahingoksi, oikaistu syytetyn eduksi muun muassa seuraavissa tapauksissa:

KKO 1946 II 198: KO oli tuominnut syytetyn virheellisesti rangaistukseen rikoksen uusijana ja ainoastaan syyttäjä oli valittanut. HO:n esitys, että sen sallittaisiin, vaikka syytetty oli tyytynyt päätökseen, mainitussa kohdin oikaista sitä jätettiin huomiotta, koska ei ollut estettä siihen, että HO itse oikaisi KO:n päätöstä tuon virheellisyyden osalta. — Kun KO:n päätös ei ollut tullut absoluuttisesti, vaan ainoastaan relatiivisesti syytettyyn nähden lainvoimaiseksi, voitiin

---

[46] Samoin *KKO 1931 II 64*, jossa KKO salli HO:n omasta esityksestä, huolimatta siitä, että syytetty oli tyytynyt KO:n päätökseen, virallisen syyttäjän valitusta käsitellessään oikaista sanottua päätöstä siten, että syytetty tuomittiin varkauden asemesta näpistämisestä. — Vrt. mainitun tapauksen johdosta edempänä selostetut tapaukset *KKO 1946 II 198* ja *1933 II 363*.

päätöstä HO:n toimesta viran puolesta oikaista, koska reformatio in pejus-kielto ei ollut syyttäjän eduksi voimassa.[47]

KKO 1972 II 44: KO oli tuominnut julkisessa huvitilaisuudessa järjestysmiehenä toimineen syytetyn virkamiehenä tehdystä kavaltamisesta kuukaudeksi vankeuteen ja viraltapanon sijasta sakkoon vapausrangaistuksen ollessa ehdollisen. Syyttäjä yksin valitti ja vaati rangaistuksen korottamista ja sen määräämistä täytäntöönpantavaksi. Itä-Suomen HO (20. 4. 1971/387) katsoi, ettei syytettyä ollut pidettävä RL 2: 12:ssä tarkoitettuna virkamiehenä ja tuomitsi syytetyn, vapauttaen hänet viraltapanon sijasta tuomitusta sakosta, kavaltamisesta KO:n määräämään ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Syyttäjän pyynnöstä KKO myönsi muutoksenhakuluvan ja katsoi, ettei ollut syytä muuttaa HO:n päätöstä.

KKO 1972 I 3: KO oli tuominnut A:n ja B:n kummankin karkaamisesta RL 16: 11 b §:n nojalla ehdolliseen 1 kk 15 päivän vankeusrangaistukseen, ja C:n, joka oli tahallaan vapauttanut A:n ja B:n poliisiaseman pidätettyjen säilytyshuoneesta, vangin vapauttamisesta myös vankeuteen. Syyttäjä ja C valittivat pyytäen syyttäjä rangaistusten koventamista ja C syytteen hylkäämistä. Itä-Suomen HO 4. 5. 1971 (täysistunto) katsoi, etteivät A ja B, jotka oli vain päihtymyksensä takia pantu pidätettyjen huoneeseen kunnes he selviäisivät, olleet luvattomasti poistumalla säilöstä syyllistyneet karkaamiseen tai muuhunkaan rangaistavaan tekoon, ja hylkäsi heitä vastaan ajetun syytteen. C tuomittiin niin ollen yksin teoin tehdyistä virkavallan anastamisesta ja vahingonteosta. KKO myönsi syyttäjälle muutoksenhakuluvan ja muuttaen HO:n päätöstä jätti asian KO:n päätöksen varaan. — Se, että vain syyttäjä oli valittanut A:n ja B:n osalta ei niin ollen estänyt HO:ta muuttamasta päätöstä heidän edukseen. Huomattava on myös se, ettei valituksen rajoittuminen yksinomaan rangaistuksen määrään

---

[47] Samanlainen tapaus on *KKO 1933 II 363,* jossa HO oli pyytänyt saada oikaista KO:n päätöstä, josta syyttäjä yksin oli valittanut, siten, että yksi syytetyn syyksi luetuista rikoksista tuomittu rangaistus poistettaisiin, koska rikoksen syytteeseenpano-oikeus oli vanhentunut. Esitys ei antanut aihetta toimenpiteisiin, koska HO:lla oli valta itse oikaista päätöstä sanotulta osin.

Vrt. myös seuraavia oikeustapauksia: *KKO p. 885/28. 5. 1974,* jossa syytetylle alemmissa oikeuksissa tuomitut kuritushuonerangaistukset oli vastoin RL 2: 2:n säännöstä yhdistetty 10 kk 15 päivän kuritushuonerangaistukseksi ja sjä oli valituksessaan pyytänyt tuomittujen rangaistusten oikaisemista. Koska kuritushuonerangaistuksia yhdistettäessä rangaistukset oli RL 2: 2:n mukaan määrättävä täysin kuukausin, syytetylle tuomitut rangaistukset yhdistettiin 10 kk kuritushuonetta. (Syyttäjä ei ollut hakenut HO:ssa muutosta eikä HO ollut muuttanut RO:n päätöstä syytetyn eduksi). *Vaasan HO p. 12. 11. 1971* (RD 1970 n:o 265): KO oli tuominnut syytetyn rangaistuksen varomattomuudesta liikenteessä hyläten syytteen liikennevahinkopaikalta poistumisesta. Sjän haettua yksin muutosta HO katsoi, ettei ko. paikkaan ollut sovellettava lainkaan TLL:n ja sen nojalla annettuja säännöksiä, ja kun HO oli saanut virheellisen lainsoveltamisen tietoonsa KO:n ratkaisun ollessa vielä lainvoimaa vailla, HO harkitsi oikeaksi, kumoten KO:n päätöksen, hylätä syytteen varomattomuudesta liikenteessä.

estänyt tässä, kuten ei myöskään edellisessä tapauksessa, ylioikeutta puuttumasta myös syyllisyyskysymykseen, kun kysymys oli teon rangaistavuudesta.

Edellä mainituissa tapauksissa on ollut kysymys aineellisoikeudellisten säännösten virheellisestä soveltamisesta syytetyn vahingoksi. Alemman oikeuden päätöstä voidaan syyttäjän valituksesta oikaista syytetyn eduksi myös prosessuaalisesti virheellisissä tapauksissa.

Ratkaisussa *KKO 1947 II 89* alioikeus oli virallisen syyttäjän syytteestä tuominnut henkilön rangaistukseen asianomistajarikoksesta, vaikka asianomistaja ennen jutun vireille tuloa oli peruuttanut ilmiantonsa. HO:n, jossa vain syyttäjä ja asianomistaja hakivat muutosta, esitys virheellisesti tuomitun rangaistuksen poistamisesta ei antanut aihetta toimenpiteisiin KKO:n puolelta, koska KKO:n mukaan ei ollut estettä siihen, että HO mainitussa prosessitilanteessa omasta aloitteestaan itse poisti päätöksen.

Sitä vastoin syyttäjän valituksesta ei tuomion muuttaminen näytön taikka rangaistuksen mittaamisen osalta syytetyn eduksi näytä yleensä käytännössä tulevan juuri kysymykseen. Esimerkkinä rangaistuksen alentamisesta syytetyn eduksi voidaan kuitenkin mainita *KKO p. 9. 5. 1961/1705,* jossa alioikeus oli tuominnut syytetyn törkeästä varkaudesta 7 kuukaudeksi kuritushuoneeseen. HO tuomitsi syytetyn hänen oman valituksensa johdosta varastetun tavaran kätkemisestä 6 kuukaudeksi vankeuteen. KKO, jossa syyttäjä vaati rangaistusta törkeästä varkaudesta ja sen korottamista, tuomitsikin syytetyn kuten alioikeus törkeästä varkaudesta 7 kuukaudeksi kuritushuoneeseen, mutta määräsi rangaistuksen ehdolliseksi.[48]

6. Asianomistajan muutoksenhaku

Asianomistajan syyteoikeus on peräisin ajalta, jolloin virallista syyttäjistöä ei vielä ollut olemassa.[49] Se perustuu edelleen yksityisten intressien loukkaamiseen tai vaarantamiseen.[50] Asianomistajaa voidaan siksi

---

[48] Ks. myös *Helsingin HO:n* päätös *n:o 1666/31. 12. 1971,* jossa langettavasta päätöksestä olivat valittaneet sekä syytetty että sjä, viimeksi mainittu pyytäen syytetyn tuomitsemista rangaistukseen lievemmin rangaistavasta rikoksesta. Syytetyn valitus jätettiin myöhään tehtynä tutkittavaksi ottamatta, mutta sjän valituksesta HO katsoi, ettei syytetty ollut syyllistynyt rangaistavaan tekoon ja hylkäsi syytteen.

Helsingin HO p. 865/9. 12. 1953: Syyttäjän valittaessa yksin ja vaatiessa syytetylle ehdollisesti tuomitun rangaistuksen määräämistä välittömästi täytäntöönpantavaksi HO on määrännyt, ettei syytettyä ollut koetusaikana asetettava valvonnan alaiseksi.

[49] Asianomistajan syyteoikeuden kehityksestä ks. esim. *Palmgren* 1939, 19 ss. ja *L. Heuman* 1973, 15 ss.

[50] Asianomistajana pidetään meillä omaksutun *Granfeltin* asianomistajakäsitteen mukaan 1) sitä, joka on rikoksen kautta ensi kädessä loukatun oikeushyvän

pitää ei vain muodollisesti, vaan myös asiallisesti syytetyn vastapuolena oikeudenkäynnissä. Välillisesti asianomistajankin voidaan tosin katsoa toimivan yhteiskunnan lukuun, jolle varsinainen rangaistusvaade kuuluu.

Nykyisissä prosessilaeissa asianomistajalle voidaan antaa joko virallisen syyttäjän kanssa ensisijainen (yhtäläinen, kilpaileva) syyteoikeus taikka vain toissijainen (subsidiäärinen) syyteoikeus riippuen siitä, mille tarkoituksenmukaisuussyille on haluttu antaa etusija.[51] Asianomistajan ensisijainen ja virallisen syyttäjän syyteoikeuden kanssa rinnakkainen syyteoikeus merkitsee käytännössä mm. sitä, että asianomistajalla on valta ajaa syytettä virallisen syytteen alaisesta rikoksesta siitä riippumatta, onko syyttäjä nostanut syytteen vai ei. Subsidiäärinen syyteoikeus taas merkitsee sitä, että asianomistaja voi käyttää syyteoikeuttaan vain siinä tapauksessa, ettei syyttäjä ole nostanut syytettä ilmiannosta huolimatta taikka on luopunut nostamastaan syytteestä. Asianomistajalle jää subsidiäärisen syyteoikeuden mukaan kuitenkin mahdollisuus kontrolloida virallisen syyttäjän syyteoikeuden käyttämistä.

Lainsäätäjä on meillä vanhastaan omaksunut asianomistajan ensisijaisen syyteoikeusjärjestelmän. Asianomistajalla on valta tehdä itse syyte myös virallisen syytteen alaisesta rikoksesta, jolloin virallinen syyttäjä on kyllä velvollinen valvomaan asiassa julkista kannevaltaa (RVA 15 § 1 mom). Sitäpaitsi meillä on virallisen syytteen alaisten rikosten ohella olemassa asianomistajarikoksia, joista syyttäjä ei saa tehdä syytettä, ellei asianomistaja ole ilmoittanut rikosta syytteen pantavaksi (RVA 17 § 1 mom). Asianomistajan itsenäisestä syyteoikeudesta seuraa muutoksenhakuvaiheessa, että hänellä on valta syyttäjästä riippumatta hakea muutosta myös rangaistuskysymyksen osalta.[52]

Asianomistajan virallisen syyttäjän syyteoikeudesta poikkeava syyte-

---

haltija, 2) sitä, jolle välittömästi rikoksen kautta on syntynyt yksityinen oikeudellinen (joko yksityis- tai julkisoikeudellinen) vaade sekä 3) sitä, jonka oikeuspiiriä tapahtunut politiarikkomus välittömästi vaarantaa. Ks. *Granfelt* 1915, 390 ss. ja 1925, 101 s. ja 107 s., *Tirkkonen* 1934 (b), 187 ss. ja 1969, 256 ss., *Grotenfelt* 1912—13, 223 ss., *Palmgren* 1939, 82 ss., *Honkasalo*, 1967, 126 ss. ja *R. Ellilä* 1968, 215 ss. — Vrt. *NRB* 20: 8,4: »Målsägande är den, mot vilken brott är begånget eller som därav förnärmad eller lidit skada.» Ks. sen johdosta *L. Heuman* 1973, 33—42.

51 Ks. esim. *Ekelöf II* 1973, 53 ss.

52 Kuten edellä VII luvussa kohdassa 2 todettiin, katsotaan asianomistajalla olevan oikeus hakea muutosta vain siinä tapauksessa, että hän on käyttänyt syyteoikeuttaan alioikeudessa *(KKO 1952 I 11)*.

oikeuden luonne tulee esille muun muassa siinä, ettei hänellä ole syytepakkoa. Hän voi jättää syytteen nostamatta tai ilmoittamatta rikosta syytteeseenpantavaksi. Lisäksi asianomistaja voi tehdä syytetyn kanssa sovinnon myös rangaistuskysymyksestä, peruuttaa syytepyyntönsä ja jättää nostamansa syytteen ajamisen sikseen.

Kun asianomistaja toimii ensisijassa omien etujen mukaisesti, ei hänellä ole samanlaista velvollisuutta kuin virallisella syyttäjällä toimia oikeudenkäynnissä syytetyn hyväksi. Asianomistajalla ei ole siten katsottu olevan oikeutta hakea muutosta syytetyn eduksi.[53] Asianomistajan

[53] Ks. *Wrede* 1919, 205, *Tirkkonen* 1934 (b), 215 ja 1948, 296 sekä 1972, 478. Ks. myös *JFT* 1904, 210 s. selostettua keskustelukysymystä. Palmgren puolestaan näyttää olevan toisella kannalla, kuten hänen esityksestään voidaan päätellä, ks. *Palmgren* 1939, 168, 179 s. ja 206. *Lagerin* (1975 (a), 89 s.) mukaan taas asianomistajalta puuttuu legitimaatio käyttää puhevaltaa rangaistuksen lieventämiskysymyksessä, mikä johtuu siitä, kuten tekstissäkin on esitetty, ettei hänen asiansa ole valvoa yhteiskunnan intressiä. Toisaalta tuomiota ei voida pitää asianomistajalle vastaisena yksinomaan siksi, että rangaistus on hänen mielestään liian ankara.

Oikeuskäytännöstä mainittakoon tapaus *KKO 1935 II 429:* rangaistukseen ja korvausvelvollisuuteen asianomistajan vaatimuksesta tuomittu, jonka muutoksenhakuun asianomistaja oli yhtynyt, on vapautettu korvausvelvollisuudesta, muttei rangaistuksesta. Julkaisemattomista ratkaisuista voidaan mainita seuraavat: *KKO p. 3013/6. 10. 1954:* yhtiö A, jonka auton kuljettamisesta B oli tuomittu liikennerikkomuksesta sakkoon pyysi muutoksenhakemuksessaan paitsi C:n, joka vastapuolen autoa kuljettaessaan oli osaksi varomattomuudellaan aiheuttanut A:n auton vaurioitumisen, A:lle maksettavaksi tuomitun korvauksen korottamista, myös B:tä vastaan tehdyn rangaistus- ja korvausvaatimuksen hylkäämistä. Koska A:lla ei ollut po. kohdin puhevaltaa KKO jätti A:n vaatimuksen huomioon ottamatta. *KKO p. 522/3. 3. 1971:* asianomistaja oli valituksessaan vaatinut mm. RO:n antaman lausunnon poistamista siltä osalta, jossa oli todettu, ettei syytetyn ollut näytetty syyllistyneen erääseen asianomistajaan kohdistuneeseen rikokseen, koska hänelle ei ollut siitä rikoksesta vaadittu rangaistusta. HO jätti asianomistajan vaatimuksen huomiotta sillä perusteella, että eräs toinen asianomistaja oli syyttänyt syytettyä ko. rikoksesta. *Helsingin HO p. 410/8. 5. 1953:* A oli tuomittu rangaistukseen vaimonsa B:n tapon yrityksestä. HO jätti tutkimatta, mitä B oli esittänyt A:n vapauttamiseksi syytteestä, koska hänellä asianomistajana ei ollut oikeutta esittää sanottua vaatimusta. Ks. lisäksi *Virolainen* 1972, 633 aliv. 61 selostettua Vaasan HO:n päätöstä.

Ruotsissa ollaan myös kysymykseen nähden kielteisellä kannalla, ks. *Gärde* 1949, 782, *Olivecrona* 1968, 84 ja *L. Heuman* 1973, 63. Ruotsissa asianomistaja voi kuitenkin vielä alioikeuden tuomion julistamisen jälkeen luopua syytteestään, ks. RB 20: 12. Saksan liittotasavallassa on kysymykseen suhtauduttu kielteisesti, ks. esim. *v. Kries* 1880, 47 s., *v. Ullmann* 1893, 547, *Bennecke—Beling* 1900, 631, *Binding* 1904, 250, *Kleinfeller* 1886, 606 ja *Fischer* 1934, 6.

vaatimus rangaistuksen lieventämisestä tai syytteen hylkäämisestä on jätettävä ylemmässä oikeudessa vaille huomiota.[54]

Siitä, ettei asianomistajalla ole oikeutta hakea muutosta syytetyn eduksi, on päätelty, ettei tuomiota myöskään voitaisi asianomistajan muutoksenhaun johdosta muuttaa syytetyn eduksi.[55] Reformatio in pejus-kiellon on katsottu olevan voimassa paitsi syytetyn myös asianomistajan hyväksi.[56] Asianomistajan muutoksenhaku ei voisi siten esim. johtaa syytetylle tuomitun rangaistuksen alentamiseen, koska ratkaisun muuttaminen merkitsisi muutosta asianomistajan vahingoksi.[57]

Oikeuskäytännöstä voidaan mainita eräs huomionarvoinen selostus-

---

Asianomistajalla ei myöskään ole oikeutta hakea tuomionpurkua syytetyn eduksi, ks. *Tirkkonen* 1937, 216, samoin Ruotsin oikeuden osalta *PLB* 1938, 576 ja *Cars* 1959, 129. Toisin Norjassa *Salomonsen* 1925, 217. Oikeuskäytännöstä *KKO p. 54/9. 1. 1969*, jossa KKO ei tosin jättänyt nimenomaan syytetyn vaimon, joka oli loukkaantunut miehensä aiheuttamassa liikenneonnettomuudessa, miehensä hyväksi tekemää purkuanomusta tutkimatta, mutta tämän voidaan katsoa aiheutuneen vain siitä, että tutkimattajättämisratkaisu olisi saattanut antaa aiheen uuteen purkuhakemukseen.

54 Virallisen syytteen alaisten rikosten kohdalla ei asianomistajalta puuttuva muutoksenhakuoikeus syytetyn hyväksi haittaa, koska syyttäjällä on sanottu oikeus. Toisin saattaa asianlaita sitä vastoin olla sellaisten asianomistajarikosten kohdalla, joissa syyttäjä ei ole käyttänyt puhevaltaa. Asianomistajalla on tosin oikeus jättää nostamansa syyte sikseen, mutta tämän on tapahduttava ennen kuin juttu on alioikeudessa ratkaistu (RVA 17 § 2 mom). Syytteen sikseen jättäminen on useimmiten asianosaisten oikeudenkäynnin aikana tehtäväksi aiotun sovinnon edellytyksenä. Sovinto voi tulla ajankohtaiseksi vasta alioikeuden tuomion jälkeen. Syytetty saattaa asettaa rikoksen sovituksen edellytykseksi tuolloinkin sen, että asianomistaja luopuu syytteestä. Asianomistaja ei kuitenkaan voi lain mukaan luopua syytteestä, mutta ei myöskään saata hakea tuomioon muutosta syytetyn eduksi. Sovinto voi jäädä tällöin saavuttamatta, vaikka se olisi sekä asianosaisten itsensä että koko yhteiskunnan etujen mukaista.

De lege ferenda voitaisiin asianomistajalle joko myöntää oikeus hakea muutosta syytetyn eduksi, tai sitten tehdä syytteestä luopuminen mahdolliseksi alioikeuden tuomion julistamisen jälkeenkin. Jälkimmäinen keino olisi luontevampi eikä muutoksenhaku voisi sitä paitsi aina johtaa toivottuun tulokseen esim. silloin kun langettava tuomio on perustunut tunnustukseen. Syytteestä luopuminen alioikeuden joko langettavan tai vapauttavan tuomion jälkeen kaipaisi erinäisiä järjestelyjä syyteoikeutta koskeviin säännöksiin esim. siihen tapaan kuin Ruotsin RB:ssa (20: 12) on menetelty.

55 *Tirkkonen* 1936, 238 s.

56 *Tirkkonen* 1936, 238 s., *sama* 1934 (b), 215 ja 1972, 480 s.

57 *Tirkkonen* 1936, 255.

ratkaisu, jossa on omaksuttu reformatio in pejus-kieltoa puoltava kanta asianomistajan eduksi. Tapauksesta *KKO 1950 I 15* laadittu selostus on otsikoitu seuraavasti: *Reformatio in pejus-kielto. RVA 3 §:n tulkintaa. Kun syytetty oli tyytynyt alemman oikeuden päätökseen hänelle tuomittua rangaistusta koskevalta osalta, ei ylemmän oikeuden, jossa asianomistaja oli vaatinut tuomitun rangaistuksen korottamista, ole poistettava rangaistusta, vaikka se teko, mistä rangaistus oli tuomittu, oli sillä välin dekriminalisoitu.*

Puheena olevassa tapauksessa KO oli katsonut A:n rikkoneen B:n kanssa solmimansa avioliiton tekemällä huorin X:n kanssa ja tuominnut heidät avioeroon ja julistanut A:n menettämään puolet naimaosastaan sekä RL 19:1:n nojalla tuominnut A:n ja X:n huoruudesta sakkoon. A ja B hakivat muutosta vaatien ainoastaan, A, että hänet vapautettaisiin menettämästä osaa naimaosuudestaan, ja B, että A:lle ja X:lle tuomittuja rangaistuksia korotettiin. *Vaasan HO p. 20. 6. 1950:* ei muutosta. A ja B hakivat muutosta toistaen HO:ssa esittämänsä vaatimukset. *KKO:* koska RL 19:1 oli kumottu 1. 12. 1948 voimaan tulleella lailla eli sen jälkeen kun A ja X olivat tyytyneet KO:n päätökseen, mikäli heidät oli sanotun lainkohdan nojalla tuomittu rangaistukseen, mutta ennenkuin HO oli ratkaissut asian, KKO katsoi, ettei HO:n olisi pitänyt antaa asiallista lausuntoa B:n vain rangaistusten korottamista tarkoittavan muutoksenhakemuksen johdosta, ja poisti sen vuoksi HO:n B:n muutoksenhausta antaman lausunnon ja jätti B:n KKO:ssa tekemän muutoksenhakemuksen raukeamaan. Edelleen KKO katsoi, ettei A ollut esittänyt syytä muuttaa HO:n päätöstä, joka siis jäi pysyväksi. Vähemmistöön jääneen jäsenen (OikN *Laitinen)* mielestä A ja X oli vapautettava heille tuomituista rangaistuksista, koska RL 19:1:n kumoamisesta 23. 9. 1948 annetulla ja seuranneen joulukuun 1 päivänä voimaan tulleella lailla oli katsottava poistetuksi sellaisen sitä ennenkin tehdyn huoruusrikoksen rangaistavuus, josta tekijää ei lain voimaan tullessa ollut lainvoiman saaneella päätöksellä tuomittu rangaistukseen.

Ratkaisusta laaditun selostuksen otsikossa, jossa ei mainita sitä, että asianomistajan muutoksenhaku oli jätettävä tutkittavaksi ottamatta, on huomiota kiinnitetty syytetyn rangaistukseen tyytymisen ohella myös siihen, että asianomistaja oli vaatinut rangaistuksen koventamista. Otsikon mukaan myös rangaistuskysymys oli siten tullut ylempien oikeuksien tutkittavaksi, niin kuin faktillisesti oli HO:ssa tapahtunutkin. Se, että A oli tyytynyt alioikeuden päätökseen rangaistuksen osalta, ei ole estänyt ylempiä oikeuksia ottamasta kantaa kyseisen teon rangaistavuuteen, koska B oli vaatinut rangaistuksen korottamista eikä hän ole voinut, kuten aikaisemmin VII luvussa on todettu, rajoitaa valitustaan tehokkaasti pelkästään rangaistuksen suuruuteen, vaan ylemmällä oikeudella

on oikeus tarpeen vaatiessa puuttua myös syyllisyyskysymykseen. Näin on asianlaita juuri silloin, kun tekoa koskeva rangaistavuus on poistettu. Jos siis syytetty olisi vaatinut puheena olevassa tapauksessa yksinomaan alioikeuden tuomitseman rangaistuksen alentamista, olisi HO voinut siitä huolimatta poistaa rangaistuksen kokonaan. Kun näin ei ole katsottu voitavan menetellä siinä tapauksessa, että asianomistaja oli vaatinut rangaistuksen koventamista, merkitsee se sitä, että reformatio in pejus-kiellon on katsottu olevan voimassa asianomistajan hyväksi.

Pejus-kiellon soveltaminen asianomistajan hyväksi on edellä olevassa tapauksessa tullut korostetusti esille, koska sen teon rangaistavuus, josta syytetyt oli tuomittu, oli alioikeuden päätöksen julistamisen jälkeen poistettu. RVA 3 §:n mukaanhan syytetyt olisi normaalitilanteessa vapautettu rangaistuksesta. Omasta puolestani asettuisin vähemmistöön jääneen jäsenen kannalle siinä, että lievemmän lain periaatteen soveltaminen olisi ollut asetettava mainitun prosessitilanteen edelle ja niin muodoin syytetyt olisi tullut rangaistuksesta vapauttaa, oltiinpa reformatio in pejus-kiellon soveltamisesta asianomistajan eduksi mitä mieltä hyvänsä.[58]

Oikeuskäytännöstä ei ole juuri löydettävissä muita ratkaisuja, joissa kysymys reformatio in pejus-kiellon soveltamisesta asianomistajan hakiessa muutosta olisi noussut yhtä selvästi esille. Yleensä asianomistajat hakevat muutosta rangaistuskysymyksestä harvemmin kuin syyttäjä, ja silloin kun näin tapahtuu, ei ole yleensä aihetta muutokseen syytetyn eduksi.

Eräässä jo selostetussa tapauksessa *KKO 1947 II 89* on HO:lla katsottu olevan oikeus poistaa tuomittu rangaistus, vaikka vain asianomistaja (yhdessä syyttäjän kanssa) oli hakenut muutosta, kun syytetty oli alioikeudessa tuomittu rangaistukseen asianomistajarikoksesta, vaikka asianomistaja oli ennen jutun vireille tuloa peruuttanut ilmiantonsa. Tapauksessa on ratkaisevinta kuitenkin ollut se, voidaanko reformatio in pejus-kiellosta poiketa silloin kun virhe on tapahtunut ehdottoman prosessinedellytyksen noudattamatta jättämisessä. Siitä ei niin ollen saa enemmälti johtoa sille, ettei pejus-kielto koskisi asianomistajan muutoksenhakua.

Onko reformatio in pejus-kielto rikosoikeudellisten seuraamusten osalta asianomistajan eduksi rikosprosessissa sitten tarpeen? Oikeus-

58 Jos alioikeus tuomitsisi syytetyn rangaistukseen sellaisesta teosta, joka tapahtumishetkellä ei enää ole rikos, on myös selvää, että ylempi oikeus voisi asianomistajan yksin valittaessa poistaa rangaistuksen.

kirjallisuudessamme on päädytty kiellon soveltamiseen asianomistajan eduksi yksinomaan teoreettisin ja juridisin perustein asianomistajaa syytetyn vastapuolena tarkastellen. Jos otetaan huomioon ne näkökohdat, joita pejus-kiellon tueksi ylipäätään on esitettävissä syytetyn muutoksenhaun johdosta, ei kieltoa kuitenkaan mielestäni ole pidettävä asianomistajan hyväksi välttämättömänä. Mahdollisuus muuttaa tuomiota syytetyn eduksi rangaistuksen osalta ei ole sellainen tekijä, jonka voisi otaksua vaikuttavan estävästi asianomistajan muutoksenhakuun perustelluissa tapauksissa, kun asianomistajalla ei ole itsellään puheena olevassa suhteessa mitään tosiasiallisesti menetettävänään. Häneltä ei voida rangaistusseuraamuksen osalta riistää mitään aikaisemmin saavuttamaansa etua eikä hänelle voi aiheutua siitä lisähaittaa. Asianomistaja voi luonnollisesti empiä reformatio in pejuksen vuoksi muutoksenhaussa, mutta se johtuu siitä, ettei hän salli syytetyn saavan minkäänlaista helpotusta asemaansa. Todennäköisesti sanottu seikka yleensä saakin asianomistajan luopumaan epävarmassa tapauksessa muutoksenhausta. Mutta aiheutuisiko tästä sitten kohtalokasta haittaa asianomistajalle, että kieltoa olisi noudatettava myös hänen edukseen? Eikö se pikemminkin osoita sitä, ettei hän ole varma menestyksestään. Reformatio in pejus-mahdollisuus on siten keino rajoittaa tehokkaasti asianomistajan perusteetonta muutoksenhakua.

Syytetyn kannalta sitä vastoin on tärkeää, että päätöstä, joka vaikuttaa hänen asemaansa tosiasiallisesti haitallisesti, voidaan myös asianomistajan valituksesta muuttaa hänen edukseen. Asianomistajan eduksi sovellettavan kiellon seurausvaikutukset syytetyn kannalta eivät ole sopusoinnussa rikosprosessissa noudatettavan puolustuksen suosimisperiaatteen kanssa.

Säädettävän lain kannalta esittäisinkin, että asianomistajan muutoksenhaulla olisi sama vaikutus kuin mikä nykyisin näyttää olevan myös virallisen syyttäjän muutoksenhaulla; tuomiota voidaan muuttaa myös syytetyn eduksi. Olisiko tästä säännöstä mahdollisesti tehtävä poikkeus asianomistajarikosten osalta? Asianomistajan yksinomainen syyteoikeus ei kuitenkaan perustu mihinkään henkilökohtaiseen oikeuteen, joka sulkisi yhteiskunnan valvonnan kokonaan pois jutun käsittelystä. Oikeudenkäynti tapahtuu valtion elimissä ja valvonnassa. Virallisella syyttäjällä on myös velvollisuus asianomistajarikosten osalta valvoa julkista puhevaltaa. Syyteoikeuden uskominen asianomistajalle johtuu tarkoituksenmukaisuussyistä. Valtion etu ei vaadi kaikkien vähäisten rikosten

tutkimista oikeudenkäynnissä viran puolesta eikä sellainen järjestely kaikissa tapauksissa olisi myöskään asianomistajan edun mukaista. Mutta sen jälkeen kun asianomistaja on nostanut syytteen, on sen käsittelyssä noudatettava yleensä samoja sääntöjä kuin virallisen syytteen alaisia rikoksia käsiteltäessäkin.

Jos asianomistaja rajoittaa muutoksenhakunsa koskemaan yksinomaan väitettyyn rikolliseen tekoon perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta, ei syyllisyys- ja rangaistuskysymykseen voida aikaisemmin esitetyn mukaan ylemmässä oikeudessa puuttua. Yksityisoikeudellisten vaatimusten osalta asianomistaja taas on siiviliprosessioikeudellisten sääntöjen mukaisesti reformatio in pejus-kiellon suojaama, jollei syytetty ole hakenut muutosta. Päätöksen muuttaminen sanotulta osin syytetyn eduksi merkitsisi tosiasiallista muutosta asianomistajan vahingoksi, hänen »aktiivansa» vähenemistä. Mutta jollei asianomistaja rajoita muutoksenhakuaan sanotulla tavalla, niin voidaanko päätöstä muuttaa silloin syytetyn eduksi syyllisyyskysymyksenkään osalta, jos siitä olisi samalla seurauksena asianomistajan aseman heikkeneminen yksityisoikeudellisten seuraamusten, kuten esim. tuomitun korvauksen osalta.

Päätöksen muuttaminen syyllisyys- ja rangaistuskysymyksen osalta ei kuitenkaan välttämättä aiheuta muutosta yksityisoikeudellisella puolella. Jos ylempi oikeus katsoo, ettei syytetyn viaksi alemmassa oikeudessa luettu teko ole rikos ja vapauttaa hänet siitä tuomitusta rangaistuksesta tai hylkää syytteen vanhentuneena, ei ratkaisu välttämättä vaikuta haitallisesti asianomistajan oikeuteen saada teon perusteella syytetyltä korvausta siviilioikeudellisella perusteella.[59] Ja jos syyteprosessin yhteydessä ei ole ajettu samalla rikokseen perustuvaa vahingonkorvausvaatimusta, vaan siitä on tarkoitus nostaa kanne myöhemmin syyteprosessin ratkettua, ei syytteen hylkääminen merkitse automaattisesti sitä, että myös vahingonkorvausvaatimus tulisi hylättäväksi. Rikostuomiolla saattaa kyllä tapauksesta riippuen olla melko voimakas todistusvaikutus

---

59 Jos kysymyksessä on langettava tuomio ja on aivan ilmeistä, ettei syytetty ole tehnyt hänen viakseen alemmassa oikeudessa luettua tekoa, ei asianomistajan muutoksenhaku edellä olevan mukaan estä tuomion kumoamista rangaistuksen osalta. Yksityisoikeudelliselta vaatimukselta saattaa tällöin pudota pohja kokonaan pois, joka puolestaan merkitsi reformatio in pejusta asianomistajalle. Eräänlaista kompromissia merkitsisi ratkaisu, jolla syytetty vapautettaisiin rangaistuksesta, mutta siitä huolimatta alemman oikeuden päätös pysytettäisiin yksityisoikeudellisen vaatimuksen osalta.

myöhemmässä samalla perusteella ajetussa siviiliprosessissa, mutta nimenomaisen säännöksen puuttuessa sillä ei ole ehdottoman sitovaa vaikutusta (positiivinen oikeusvoimavaikutus) myöhemmässä siviiliprosessissa.[60] Sitä paitsi, jos syytejuttu on jo saatettu ylemmän oikeuden ratkaistavaksi ilman, että rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta on edes pantu vireille, ei ylemmällä oikeudella ole mitään syytä kiinnittää huomiota siihen, että sellainen kanne mahdollisesti joskus tultaisiin nostamaan.

---

60 Meillä on rikosjutussa annetun tuomion vaikutuksia myöhemmässä siviilijutussa koskevalle tutkimukselle omistettu verrattain paljon huomiota. Sitä ovat tutkineet erityisesti *Tirkkonen* 1934 (a), 113 ss. sekä *Aalto* 1968, passim. ja etenkin 104 ss, jotka ovat kumpikin asettuneet oikeusvoimavaikutuksen kannalle. Toisella kannalla ovat olleet *Sjöström* (mm. 1923, 98 ss.) sekä *T. Ellilä*, 1948 (a), 623, 1967 (b), 618 ja 1969, 806 ss. Ks. myös *Halila* 1972, 467 s., jossa arvellaan kehityksen tulevan kulkemaan siihen suuntaan, ettei rikostuomiolla ilman erityisnormia ole sitovaa vaikutusta myöhemmässä siviilijutussa.

X KIELLON SOVELTAMINEN SYYLLISYYSKYSYMYKSEN OSALTA

1. Syyllisyyskysymyksen ratkaisemisesta yleensä

Tässä luvussa on tarkoitus selvittää, koskeeko syytetyn hyväksi voimassa oleva reformatio in pejus-kielto rangaistusseuraamuksen ohella myös syyllisyyskysymyksestä annettua ratkaisua eli toisin sanoen, onko tarpeen kieltää ylempää oikeutta muuttamasta tuomiota syyllisyyskysymyksen osalta yksin muutosta hakevan syytetyn vahingoksi siinäkin tapauksessa, ettei rangaistusta tämän johdosta kovenneta. Aluksi on tarkasteltava, millä tavalla syyllisyyskysymyksestä annettua ratkaisua ylipäätään voidaan muuttaa ja minkä kriteerien mukaan haitta tällöin määräytyy.

Syyllisyyskysymyksessä ratkaistaan rangaistavuuden edellytykset. Ensin tutkitaan, onko syytetty tehnyt syytteessä hänen viakseen väitetyn rikollisen teon. Se todetaan jutussa esitettyjen todisteiden arvioinnin perusteella (näyttökysymys). Syyte on hylättävä, jollei syytetyn ole näytetty menetelleen syytteessä kerrotulla tavalla. Positiiviseen tulokseen päätyminen näyttökysymyksessä ei kuitenkaan vielä riitä rangaistuksen tuomitsemiseen. Toisen vaiheen muodostaa vertailu toteen näytettyjen tosiseikkojen ja rangaistussäännöksissä määriteltyjen tunnusmerkistöjen välillä. Tätä vaihetta, jonka tarkoituksena on selvittää, soveltuuko jokin rangaistussäännös tekoon eli onko teko rangaistava, on tapana kutsua (oikeudelliseksi) *subsumptioksi*. Positiivinen tulos subsumoinnissa johtaa rikokseksi katsotun teon juridiseen nimikointiin, *rubrisointiin*.[1]

Langettavassa tuomiossa syyllisyyskysymyksestä annettua ratkaisua voidaan muutoksenhaussa muuttaa sekä näytön eli tosiseikkojen selvit-

---

[1] Rubrisoinnilla tarkoitetaan seuraavassa esityksessä ei ainoastaan itse rikoksen nimikointia, vaan myös sen perustana olevien relevanttien seikkojen arviointia.

tämisen että rubrisoinnin osalta. Ensiksi mainittua koskeva muutos aiheuttaa usein muutoksen myös jälkimmäiseen, muttei kuitenkaan aina. Toisaalta rubrisointia voidaan muuttaa saman tosiseikaston perusteellakin. Seuraavassa tarkastellaan syyllisyyskysymyksestä annetun ratkaisun muuttamista käyttäen apuna yleisen rikostunnusmerkistön rakennetta.

Rikoksen tunnusmerkistössä erotetaan objektiivinen ja subjektiivinen puoli.[2] Objektiiviseen puoleen kuuluu ensinnäkin jokin fyysisen henkilön aistimaailmassa havaittava suhtautuminen, esim. esineen ottaminen toiselta. Se voi ilmetä myös passiivisena, laiminlyöntinä. Kumpaakin suhtautumislajia voidaan kutsua yhteisesti ulkonaiseksi toiminnaksi.

Tekoon laajemmassa mielessä kuuluu toiminnan ohella tavallisesti jokin toiminnasta aiheutuva seuraus. Se ilmenee sellaista objektia vahingoittavana fyysisenä vaikutuksena, joka nauttii rikoslain suojaa, esimerkiksi ruumiinvamma. Kaikkiin rikoksiin ei kuitenkaan liity seurausta.

Tekoon saattaa edellä mainittujen tunnusmerkistötekijöiden lisäksi liittyä myös seikkoja, joissa ei ole kysymys itse teon suorittamisesta tai sen seurauksista, mutta jotka muodostavat teon ulkoisen taustan tai joilla on merkitystä teon tosiasiallisen kvalifikaation kannalta.[3] Sellaisista »muista tekoon kuuluvista seikoista» voidaan mainita rikostunnusmerkistöissä ilmaistut teon aikaa tai paikkaa, teossa käytettyä välinettä taikka rikoksen objektia koskevat määräykset.

Teon subjektiivisella puolella tarkoitetaan tekijän sielullista suhtautumista tekoon. Jotta teko voitaisiin lukea tekijälleen syyksi, hänen on täytynyt toimia joko tahallisesti tai joissakin tapauksissa ainakin tuottamuksellisesti. Tahallisuudesta on kysymys, jos tekijä on nimenomaan tarkoittanut seurauksen aikaansaamista taikka ainakin ottanut seurauksen syntymisen huomioon mielessään ja sen hyväksynyt, tuottamuksesta taas, jos tekijän osoitetaan toimineen huolimattomasti tai varomattomasti.[4] Teon subjektiiviseen puoleen kuuluu myös tietoisuus eräistä

---

[2] Ks. rikoksen yleisestä tunnusmerkistön mukaisesta rakenteesta esim. *Honkasalo* 1965, 142 s., *Anttila—Heinonen* 1971, 63, *Welamson* 1949, 87 s. ja *Ekelöf III* 1970, 117 s.

[3] *Welamson* (1949, 176) nimittää po. seikkoja »fakta utanför handlingsförloppet», *Ekelöf (III* 1970, 118) taas »omständigheter av annat slags.»

[4] Ks. *Honkasalo* 1967, 78 ss.

oikeudenvastaisuuteen liittyvistä seikoista, esim. siitä, että tavara on varkauden kautta saatu (RL 32: 1).

Teon tosiasiallinen syyksilukemisen muutos voi koskea joko sen objektiivista tai subjektiivista puolta. Muutos voi ilmetä joko *alternatiivisena* tai *kumulatiivisena*.[5] Edellisessä tapauksessa jokin uusi seikka syrjäyttää jonkin alemman oikeuden tuomiossa vahvistetun tosiseikan tullen sen tilalle. Jos taas uusi seikka ei ole ristiriidassa alemman oikeuden vahvistaman tosiseikaston kanssa, vaan täydentää sitä, on kysymys kumulatiivisesta muutoksesta.

Teon tosiasiallisen syyksilukemisen muutos voi koskea joko sen objekkumulatiivisesti voi aikaansaada vastaavan muutoksen teon rubrisoinnissa, mikäli uusi seikka joko yksin tai yhdessä aikaisemmin vahvistettujen seikkojen kanssa toteuttaa jonkin toisen rikoksen tunnusmerkistön. Aina ei näin välttämättä tapahdu, mutta muutos saattaa tällöinkin vaikuttaa raskauttavana seikkana rangaistuksen mittaamisessa saman asteikon puitteissa.

Rubrisoinnin muutos saattaa johtua paitsi syyksilukemisen muuttumisesta myös yksinomaan saman oikeustosiseikaston arvioinnista rikosoikeudellisesti eri tavalla. Itse faktillinen teko pysyy samana, siihen vain sovelletaan toista rangaistussäännöstä. Virallisuusperiaatteen mukaan alemman oikeuden on tutkittava teko rikosoikeudellisesti tyhjentävästi kaikki sen rikosoikeudelliseen arviointiin vaikuttavat seikat huomioiden.[6] Arvioinnissa lähdetään luonnollisesti syyttäjän ja asianomistajan käyttämästä lainpaikasta ja rikosnimikkeestä. Syyttäjä ja asianomistaja näet yleensä ilmoittavat syytteessä käsityksensä siitä, minkä rikoksen teko heidän mielestään toteuttaa. Tuomioistuin ei kuitenkaan ole sidottu kantajapuolen käsitykseen teon rikosoikeudellisesta arvioinnista, vaan sen velvollisuutena on tutkia teko kaikkien kysymykseen mahdollisesti tulevien säännösten kannalta. Tuomioistuin voi päätyä kokonaan väärään rikokseen tai siltä jää huomaamatta jokin seikka teon rikosoikeudellisesta puolesta. Tuomio perustuu ehkä syyttäjän taikka asianomistajan ehdottamaan rikosnimikkeeseen, vaikka teko samalla toteuttaa jonkin toisen rikoksen tunnusmerkistön. Ylemmän oikeuden on tuolloin omasta aloitteesta oikaistava virhe, vaikkei siihen

---

5 *Welamson* on käyttänyt sanottua jaottelua rikostuomion (negatiivista) oikeusvoimaa koskevassa esityksessään (1949, 164 ss.) Vrt. myös *Ekelöf III* 1970, 118.

ole vedottukaan. Muutoksenhakutuomioistuin on samoin velvollinen huomioimaan rangaistuksen yleiset enentämis- ja vähentämisperusteet viran puolesta.

Myös rubrisoinnin yhteydessä voidaan erottaa alternatiivinen ja kumulatiivinen muutos. Ensiksi mainitussa tapauksessa ylemmän oikeuden syyllisyyslausuman lopputulos on kokonaan ristiriidassa alemman oikeuden lainsovellutuksen kanssa. Esim. teko, joka toteuttaa vain varkauden tunnusmerkistön, on katsottu alemmassa instanssissa petokseksi. Kumulatiivisessa muutoksessa samaa tosiseikastoa tarkastellaan alemman oikeuden syyksilukeman rikoksen ohella toisesta oikeudellisesta aspektista, kuten on asianlaita etenkin siinä tapauksessa, että alemman oikeuden syyksilukema teko käsittää kaksi rikosta, joista vain toinen on otettu huomioon.

2. Haitan ilmenemismuodoista syyllisyyskysymyksen muuttamisessa

Voidaanko syyllisyyskysymyksestä annettua ratkaisua sitten muuttaa silloin, kun muutos koituisi syytetylle epäedullisemmaksi? Tämä on ehkä vaikein reformatio in pejus-kiellon sisältöä koskeva kysymys, ja sen ratkaisemisessa voidaan, kuten oikeusvertaileva katsaus osoitti, päätyä erilaisiin tuloksiin.[7]

Oikeuskirjallisuudessamme on rikoksen juridisen rubrisoinnin muuttaminen syytetyn muutoksenhaun johdosta katsottu kielletyksi silloin, kun ylemmän tuomioistuimen syyksilukema rikos on kaikki asiaan vaikuttavat seikat huomioon ottaen olennaisesti raskaamman laatuinen kuin alemman oikeuden tuomiossa mainittu rikos.[8] Millä edellytyksellä syyllisyyslausumaa on sitten pidettävä raskaamman laatuisena ja mitkä seikat siihen vaikuttavat?

Tarkasteltaessa, minkälaista haittaa syyllisyyskysymyksen muutos voi syytetylle aiheuttaa, voidaan vertailukohdaksi ottaa rangaistuksen koventamisesta syytetylle aiheutuvan vahingon laatu. Rangaistuksen tarkoituksena on sellaisen syyllisyyttä vastaavan kärsimyksen aiheuttaminen

---

6 *Virolainen* 1974, 27.

7 Esimerkiksi Saksassa jakaantuivat mielipiteet po. kysymyksestä varsin tasaisesti 1930-luvulla ennen reformatio in pejuksen sallimista, ks. edellä VI luku, 4. kohta. Ks. myös *Komar* 1974, 65 ss.

8 Näin esim. *Tirkkonen* 1972, 482.

syylliselle, johon tämä muussa tapauksessa ei olisi velvollinen alistumaan. Rangaistus vaikuttaa lajista riippuen haitallisesti joko syytetyn varallisuuteen, vapauteen tai kunniaan.[9] Jos pahaa joko laadullisesti tahi määrällisesti lisätään, merkitsee se syytetyn aseman huonontumista tosiasiallisesti.

Myös syyllisyyskysymyksen muutoksesta syytetylle aiheutuvan haitan edellytetään osoittavan syyllisyyden laadullista tai määrällistä kasvua alemman oikeuden tuomioon verrattuna. Rikoslain rakentuessa sovitusajatukselle eli siihen, että rikoksentekijän on kärsittävä syyllisyyttään vastaava paha,[10] voidaan syyllisyyden asteen lisääntymistä mitata eri rikoksista säädettyjen rangaistusasteikkojen perusteella. Kun jostakin rikoksesta on laissa säädetty ankarampi rangaistus kuin jostakin toisesta, niin se osoittaa tekijässä suurempaa syyllisyyttä kuin jälkimmäinen. Syyllisyyden arvioimisperusteina eli rangaistuksen määräämisperusteina tulevat varsinaisesti kysymykseen itse rikoksen tekemisessä, sen objektiivisessa ja subjektiivisessa puolessa ilmenevät seikat.

Teon rankaiseminen ankaramman rangaistussäännöksen mukaan näyttäisi siis oikeudellisessa mielessä merkitsevän syytetyn aseman huononemista. Ankaramman rangaistussäännöksen soveltaminen johtuu joko alternatiivisesta tai kumulatiivisesta syyllisyyslausumaa koskevasta muutoksesta. Alternatiivisen muutoksen aiheuttamasta syyllisyyden kasvusta on kysymys silloin, kun »uudesta», kokonaan eri nimisestä rikoksesta on laissa säädetty ankarampi rangaistus, esim. kun kiristämisen (RL 31: 4) asemesta tuomitaan ryöstöstä (RL 31: 1), rikoksen kautta saatuun tavaraan ryhtymisen (RL 32: 2) asemesta varastetun tavaran kätkemisestä (RL 32: 1) tahi solvauksen asemesta herjauksesta (RL 27: 1 ja 3). Sellaisen rikoksen syyksilukeminen, josta on säädetty rangaistukseksi yksinomaan vapausrangaistus, osoittaa juridisesta näkökulmasta suurempaa syyllisyyttä kuin rikos, josta voidaan tuomita vain sakko.

Kumulatiivinen muutos on edellä mainitulla perusteella syytetyn kannalta epäedullinen esim. silloin, kun rikoksen todetaan tapahtuneen sellaisen raskauttavan tai erittäin raskauttavan asianhaaran vallitessa, jota alempi oikeus ei ollut syytetyn syyksi lukenut.[11] Ehdottomasti anka-

---

9 *Ganske* 1960, 19.

10 Rikoslakimme on todettu rakentuvan nimenomaan sovitusajatukselle, ks. *Forsman* 1930, 35 s., *R. Ellilä* 1949, 49, *Honkasalo* 1965, 33 s. ja *Lahti* 1974, 101 s.

11 Ks. *Tirkkonen* 1972, 482, *Kleinfeller* 1886, 611, *Thode* 1896, 40 s., *Bennecke—Beling* 1900, 443 s., *Lohsing* 1907, 27, *Lauckner* 1913, 75 ja *Bernoulli* 1953, 30 s.

ramman rangaistusasteikon puitteissa tulisi rangaistus määräytymään muun muassa sellaisten kvalifioimis- eli rangaistuksen enentämisperusteiden kuten ammattimaisuuden (esim. RL 32: 3 ja 38: 10), aseellisuuden (24: 1, 3 ja 35: 2) sekä maksullisuuden (RL 22: 5,2) perusteella.

Kvalifioimisperuste voi olla myös harkinnanvarainen, jolloin tuomioistuimen asiana on kokonaisarvostelun perusteella ratkaista, seuraako kyseisestä seikasta kovennetun rangaistusasteikon käyttöönottaminen. Rangaistussäännöksessä ei toisin sanoen ole tyhjentävästi lueteltu kvalifioimisperusteita, vaan niistä on mainittu vain joitakin esimerkkejä kovennetun asteikon käyttämisen riippuessa tuomioistuimen suorittamasta kokonaisarvostelusta. Tällaisia ovat niin sanottuja törkeitä rikoksia varten muodostetut omat rikostyyppinsä.[12] Mutta raskauttavia seikkoja varten voi laissa olla muodostettu normaalitapauksia koskevan säännöksen rinnalle oma rangaistusasteikko mainitsematta edes esimerkkejä siitä, milloin tätä rangaistussäännöstä olisi sovellettava.[13]

Edellä mainituissa tapauksissa ankaramman rangaistusasteikon käyttäminen johtuu jostakin määrättyyn rikolliseen tekoon liittyvästä kvalifioimisperusteesta. Erityisten kvalifioimisperusteiden lisäksi tunnettiin rikoslaissamme aikaisemmin myös eräs yleinen rangaistuksen enentämisperuste, uusimissäännöstö (RL 6: 2). Jollei alempi oikeus ollut lukenut rikosta syytetyn viaksi rikoksen uusijana, tuomion oikaiseminen ylemmän oikeuden toimesta po. suhteessa merkitsi syytetyn aseman huononemista rangaistuksen määräytyessä korotetun asteikon puitteissa.[14]

Syyllisyysmoitteen kasvusta oikeudellisessa mielessä on kysymys myös silloin, kun oikeus katsoo teossa ilmenevän sellaisen seikan, joka ei tosin johda rangaistuksen määräytymiseen korotetun asteikon mukaan, mutta vaikuttaa kuitenkin saman asteikon puitteissa nostavasti rangaistuksen

---

12 Esim. tavallinen ja törkeä pahoinpitely (RL 21: 5 ja 6) sekä varkaus ja törkeä varkaus (RL 28: 1 ja 2).

13 Esim. petos (RL 36: 1), pesänkavaltaminen (30: 1) ja varastetun tavaran kätkeminen (32: 1). Ks. rikostyypin tunnusmerkistön ja rangaistussäännöksen lainsäädännöllisessä määrittelyssä olemassa olevista eri vaihtoehdoista tarkemmin *Anttila—Heinonen* 1971, 188 ja 1972, 15 s.

14 Uusiminen rangaistuksen enentämisperusteena on poistettu vuoden 1977 alussa voimaan tulleella RL 6 luvun muutoksella (466/76). Uuden lain mukaan uusiminen otetaan huomioon rangaistuksen koventamisperusteena rikoksesta säädetyn rangaistusasteikon puitteissa, milloin tekijän aikaisempi rikollisuus osoittaa hänessä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä (RL 6: 2 §:n 4-kohta). Ks. myös *HE* n:o 125/1975 vp., 4 ss.

mittaamiseen (rangaistuksen koventamisperuste).[15] Joitakin tällaisia koventamisperusteita on ilmaistu laissa yleisessä muodossa, yleiset rangaistuksen koventamis- eli nostamisperusteet, kuten esimerkiksi ideaalikonkurrenssi (RL 7: 1), jatkettu rikos (RL 7: 2) sekä se seikka, että tekijä on tehnyt rikoksen virassa (RL 40: 22). Puheena olevissa tapauksissa uusi syyksilukeminen aiheuttaa muutoksen myös rubrisointiin.

Mainittujen koventamisperusteiden lisäksi on olemassa joukko aikaisemmin kirjoittamattomia, rangaistukseen koventavasti vaikuttavia seikkoja. Äskettäin lakiin on otettu nimenomaiset säännökset rangaistuksen yleisistä koventamisperusteista, jotka on oikeusturvasyistä rajattu verrattain tarkasti. Rangaistuksen koventamisperusteina mainitaan laissa (RL 6: 2) rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus, rikoksen tekeminen vakavia rikoksia varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä, rikoksen tekeminen palkkiota vastaan sekä eräissä tapauksissa tekijän aikaisempi rikollisuus.[16]

Myöskin eräät rikostunnusmerkistöissä esimerkinomaisesti mainitut kvalifioimisperusteet saattavat vaikuttaa rangaistusta nostavasti, vaikka ne eivät kokonaisarvostelun perusteella oikeuta käyttämään kovennettua asteikkoa.[17] Kaikissa koventamisperusteissa on periaatteessa kysymys rangaistuksen nostamisesta tekijän teossa objektiivisesti havaittavan suuremman moitittavuuden, syyllisyyden johdosta, ja niiden sisällyttäminen syyllisyyslauselmaan merkitsee haitallista muutosta oikeudellisessa mielessä. Jos tekijän esim. katsotaan teollaan syyllistyneen alemman oikeuden hänen syykseen lukeman rikoksen ohella johonkin muuhunkin rikok-

---

15 Terminologian suhteen on huomautettava, että varsinaisiksi rangaistuksen mittaamisperusteiksi kutsutaan laissa koventamis- ja lieventämisperusteita, jotka tuomari ottaa huomioon määrätessään rangaistuksen tekoon normaalisti soveltuvan asteikon puitteissa, kun taas niitä perusteita, jotka tulevat kysymykseen tavallista asteikkoa alitettaessa tai ylitettäessä, nimitetään tavallisesti vähentämis- ja enentämisperusteiksi. Terminologia on varsinkin aikaisemmin ollut kuitenkin sangen epäyhtenäinen, ks. esim. *R. Ellilä* 1949, 57 ss., *Honkasalo* 1953, 164 ss., *Nousiainen* 1960, 4 s. sekä *Anttila—Heinonen* 1971, 187 s. ja 198 ss.

16 Tekstissä mainitut rangaistuksen koventamisperusteet on otettava huomioon myös siinä tapauksessa, jolloin rangaistussäännöksessä on harkinnanvaraisia raskauttavia asianhaaroja varten erityinen sivuasteikko. Jonkin koventamisperusteen olemassaolo ei kuitenkaan tarvitse sinänsä johtaa sivuasteikon käyttämiseen, vaan sen käyttäminen edellyttää, että teko on kokonaisuutena normaalia lievempi tai vakavampi, ks. *HE* n:o 125/1975 II vp.

17 Ks. *Anttila—Heinonen* 1971, 198.

seen, on se otettava lain mukaan huomioon raskauttavana seikkana rangaistusta määrättäessä. Jollei alemmassa oikeudessa rikoksesta ole tuomittu minimirangaistusta, ei rangaistusta ole välttämättä syytä koventaa, mutta joka tapauksessa muutos vaikuttaa rubrisointiin.

Syyllisyyskysymyksen muutosta syytetyn vahingoksi oikeudellisessa mielessä merkitsisi edelleen se, ettei alemman oikeuden huomioon ottamia rangaistuksen vähentämis- eli privilegioimisperusteita katsota olevan olemassa. Tällaisia seikkoja ovat ensinnäkin laissa mainitut yleiset vähentämisperusteet: nuoruus (RL 3: 2), vähentynyt syyntakeisuus (3: 4), hätävarjelun liioittelu (3: 6 ja 7), pakkotila (3: 10), yritys (4: 1) ja avunanto (5: 3). Ne ovat kaikki rikoksen tekemiseen liittyviä, vähempää syyllisyyttä osoittavia seikkoja, joiden poisjättäminen merkitsisi abstraktista syyllisyyden lisäämistä. Oikeuskirjallisuudessa onkin mainitulla perusteella katsottu esim., ettei syytettyä voida kieltoa rikkomatta tuomita avunannon sijasta yllytyksestä tai varsinaisena tekijänä eikä yrityksen asemesta täytetystä teosta.[18]

Eräitä lieventämisperusteita varten on muodostettu lievennetty rangaistusasteikko ja joistakin jopa oma rikostyyppinsäkin. Eräät sanotuista vähentämisperusteista ovat laissa tyhjentävästi määriteltyjä, jolloin lievempää asteikkoa on aina käytettävä,[19] toisinaan taas lievistä tapauksista on mainittu ainoastaan esimerkkejä ja jätetty säännöksen soveltaminen lainkäyttäjän kokonaisarvostelun varaan.[20] Eräissä tapauksissa on harkinnanvaraisia vähentämisperusteita varten muodostettu erillinen sivuasteikko.[21] Lisäksi rikoslain 6 luvun 3 §:ssä luetellaan eräitä yleisiä rangaistuksen lieventämisperusteita, jotka vaikuttavat yksinomaan asteikon sisällä.[22] Rangaistuksen vähentämis- ja lieventämisperusteiden

---

18 *Tirkkonen* 1948, 297 ja 1972, 482, toisin *sama* 1936, 250 s. Vrt. myös *Elfving* 1956, 133 ss., *Kleinfeller* 1886, 613, *Lauckner* 1913, 75 ja *Gerber* 1913, 41.

19 Esim. RL 21: 4 (lapsen tappo) ja 21: 7 (lievä pahoinpitely).

20 Esim. RL 28: 3 (näpistys), 36:la (lievä petos) ja 29: 3 (lievä kavallus), joissa vähentämisperusteista on siis muodostettu oma rikostyyppi. Ks. myös RL 38: 6 a, 4 TLL 8,1 ja AlkoholiL 82,1 §.

21 Esim, RL 16: 1, 4 ja 5; 17: 1, 2; 20: 3 ja 4; 22: 5; 26: 1; 34: 4; 39: 1 ja 40: 1.

22 Ne ovat lainkohdan mukaan rikoksen tekemiseen vaikuttanut huomattava painostus, uhka tai muu sen kaltainen vaikutin, rikokseen johtanut voimakas inhimillinen myötätunto taikka poikkeuksellinen ja äkkiarvaamaton houkutus tai muu vastaava seikka, joka on ollut omiaan heikentämään tekijän kykyä noudattaa lakia sekä tekijän oma-aloitteinen pyrkimys estää tai poistaa rikoksensa vaikutuksia taikka edistää rikoksen selvittämistä.

jättäminen pois syytetyn valituksesta merkitsisi reformatio in pejusta oikeudellisessa mielessä.

Edellä on tarkasteltu syyllisyyskysymyksen muutoksia yksinomaan teon objektiiviselta puolelta. Myös teon subjektiivisella puolella syyllisyyslauselmassa tapahtuvat muutokset saattavat vaikuttaa rangaistusasteikon valintaan syytetyn vahingoksi. Teko voidaan esim. lukea syytetyn syyksi tuottamuksellisen rikoksen asemesta tahallisena tai katsoa tekijällä olleen tekoa tehdessään jokin tietty tarkoitus, jota alempi oikeus ei ole hänen syykseen lukenut ja jonka johdosta on sovellettava ankarampaa rangaistusasteikkoa (esim. luvaton käyttöönottaminen — varkaus).

Kun rangaistus määräytyy suhteellisuusperiaatteen mukaan syyllisyyden perusteella ja rangaistuksen tuomitsemisessa ja sen koventamisessa on aina kysymys konkreettisen vahingon aiheuttamisesta, voitaisiin väittää, että teon arviointi ankaramman rangaistussäännöksen mukaan merkitsisi myös tosiasiallista haittaa syytetylle.[23] Toisaalta syyllisyyskysymys on teknisesti selvästi rangaistuksen määräämisestä erotettavissa. Koko oikeuskäsittely voidaan jakaa kahteen erilliseen vaiheeseen, joista toisen muodostaa syyllisyyskysymyksen ratkaiseminen ja toisen toimenpiteistä päättäminen, milloin edellisessä on päädytty syytteen kannalta positiiviseen tulokseen. Oikeudenkäynti voidaan järjestää sellaiseksi, että toimenpiteistä päättäminen ei kuulu lainkaan sille elimelle, joka päättää syyllisyyskysymyksestä. Niinpä jury-systeemiin perustuvassa oikeudenkäynnissä valamiehistö päättää syyllisyyskysymyksestä, muttei yleensä rangaistuksesta.

Tarkasteltaessa syyllisyyskysymyksen ratkaisua erillisenä oikeudenkäynnin vaiheena ei sen tarkoituksena voida sanoa olevan minkään rangaistuksenluontoisen pahan aiheuttaminen. Siinä tutkitaan ainoastaan syytetyn väitetty syyllisyys rangaistavaan tekoon. Syyllisyyskysymykseen ei ole ainakaan välittömästi tarkoitettu liittää minkäänlaista suoranaista kärsimyksen aiheuttamista. Sitä paitsi positiivinen kannanotto syyllisyyskysymyksessä ei aina johda rangaistusseuraamuksen määräämiseen, vaan rangaistus voidaan tietyin edellytyksin jättää tuomitsematta (RL 3: 5,3).

Väite syyllisyyslausuman muutoksen aiheuttamasta tosiasiallisesta vahingosta perustuu siihen, että kun syytetyn selitetään tehneen sellaisen

---

23 Näin *Lauckner* 1913, 72.

teon, josta on laissa säädetty ankarampi rangaistus kuin alemman oikeuden hänen syykseen lukemasta rikoksesta, merkitsee tuomio hänen moraaliseen mielenlaatuunsa kohdistuvaa suurempaa moitittavuutta, hänen tekonsa käymistä entistä tuomittavammaksi, lyhyesti sanoen häneen kohdistetun syyllisyysmoitteen kasvamista. Sen seurauksena hänen maineensa kärsii ja hänen elinolosuhteensa vaikeutuvat entisestään.[24]

Epäilemättä syyllisyyslausumaa voidaan sanotussa mielessä pitää toista ankarampana ja vahingollisempana. Vertailu perustuu kuitenkin vain teosta säädetyn rangaistusuhan ankarammuuteen. Jollei ankaramman rangaistussäännöksen mukaan tuomittavaa rangaistusta todella kovenneta, voidaan päinvastoin väittää, ettei teko tosiasiallisesti osoita tekijässä suurempaa moitittavuutta kuin lievemmän asteikon mukaan tuomittu tekokaan.

Edellä lausuttu koskee lähinnä syyksilukemisen alternatiivista muutosta, jossa tekijän syyksi luetaan luonteeltaan kokonaan eri rikos. Mutta myös rangaistuksen kvalifioimisperuste vaikuttaa suoranaisesti vain rangaistussäännöksen tai siihen sisältyvän sivuasteikon valintaan. Kvalifioimis- tai privilegioimisperusteesta huolimatta rangaistus voidaan mitata yhtä korkeaksi tai lieväksi kuin siinäkin tapauksessa, että tällaisia perusteita ei sovelleta. Sama koskee rangaistuksen koventamis- ja lieventämisperusteita. Kun syytetty oli aikaisemmin tuomittava rikoksen uusijana (RL 6: 2), ei rangaistusta tarvinnut vielä sen perusteella koventaa, mikäli alemmassa oikeudessa ei ollut käytetty alinta mahdollista rangaistusta. Ja jos tekijää ei olisi ollut tuomittava uusijana, ei se automaattisesti johtanut rangaistuksen alentamiseen.[25] Jos tekijä olisi tuomittava rikoksen yrityksen asemesta täytetystä rikoksesta, ei se vielä merkitse tekijään kohdistuvan syyllisyysmoitteen kasvua, koska yrityksen pienempi rangaistavuus eräissä tapauksissa ei johdu niinkään siitä, ettei tekijän

---

[24] Ks. esim. *Gerber* 1913, 44.

[25] Vrt. *KKO 1968 II 49:* Hakemus rangaistustuomion purkamisesta sillä perusteella, että KO oli rangaistusta määrätessään soveltanut RL 6 luv. 1 §:ää, vaikka edellytyksiä tuon lainkohdan soveltamiseen lain mukaan ei ollut olemassa, hylättiin, kun sanottu vähäinen virhe ilmeisesti ei ollut vaikuttanut päätöksen lopputulokseen eikä enempää yleinen kuin tuomitunkaan etu vaatinut päätöksen oikaisemista (ään.). *KKO p. 3235/9. 12. 1952:* Syytettyä ei olisi tullut tuomita, kuten oli tapahtunut rikoksen uusijana, mutta koska syytetty siitä huolimatta olisi voinut ja KKO:n harkinnan mukaan ansainnutkin saada sen rangaistuksen, johon hänet oli tuomittu, KKO oikaisi syytetyn valituksesta alempien oikeuksien päätöksiä vain siten, että lausuma RL 6: 2:n soveltamisesta poistettiin.

rikollinen tahto olisi yrityksessä yhtä suuri kuin täytetyssä rikoksessakin, vaan se on seurausta vanhasta seuraushakuisesta rikosoikeudellisesta ajattelusta.[26]

Syytetyn maineesta ja hänen elinolosuhteistaan voidaan sitäpaitsi esittää vain subjektiivisia mielipiteitä, mutta niitä ei voida objektiivisesti mitata.[27] Henkilön maine riippuu suuresti niistä ulkonaisista olosuhteista ja sen yhteiskuntaluokan näkemyksistä, jossa hän vaikuttaa. Jos syytetty tuomitaan hänen syykseen alemmassa oikeudessa luetun kavalluksen sijasta varkaudesta, on vaikea sanoa, aiheutuuko siitä hänen nauttimansa siveellisen arvonannon aleneminen. Johtavassa asemassa olevan henkilön kannalta tuomiota voidaan kenties pitää hänen edustamansa yhteiskuntaluokan näkemysten mukaan vahingollisena, vaikka kummastakin teosta on määrätty yhtä ankara rangaistus. Toisaalta jokin teko voi kuitenkin syytetystä itsestään olla ankarammin rangaistavaa rikosta häpeällisempi. Myöskin yhteiskunnassa vallalla oleva käsitys eri rikosten keskinäisestä törkeydestä tai häpeällisyydestä saattaa aikaa myöten muuttua ilman, että siitä aiheutuisi lakiin mitään muutoksia. Sen vuoksi ei voida perustellusti sanoa, että teon ankarampi kvalifikaatio rangaistusta koventamatta kaikissa tapauksissa vaikuttaisi syytetyn asemaan tosiasiallisesti epäedullisesti.

3. Syyllisyyskysymyksen muuttamista rajoittavista seikoista

Toisinaan on esitetty, että alemman oikeuden syyllisyyskysymyksestä antamaa ratkaisua olisi lupa muuttaa syytetylle epäedullisemmaksi vain silloin, kun se voi tapahtua syytetyn viaksi alemmassa oikeudessa luetun tosiseikaston puitteissa.[28] Syytetyn viaksi ei toisin sanoen voitaisi pejuskieltoa rikkomatta lukea tosiasiallisesti enempää kuin alemman oikeuden tuomiossa, mutta sanotuissa rajoissa olisi kyllä mahdollista muuttaa rikoksen rubrisointia vapaasti. Tällöin lienee ajateltu, että toisin kuin pelkän

---

26 Ks. *Anttila—Heinonen* 1971, 111, jossa toisaalta todetaan, että yrityksen täytettyä rikosta lievempää rankaisemista voidaan perustella esim. sillä, että teon jäädessä yritykseen rikoksentekijän tahto ei keskimääräisesti ottaen ole ollut yhtä intensiivinen kuin täytetyssä teossa.

27 Ks. *Gerber* 1913, 44 s.

28 Vrt. esim. *Möller* 1972, 467 s.

rubrisoinnin muuttaminen, jonkin uuden seikan lukeminen syytetyn viaksi vaikuttaisi konkreettisesti syytetyn asemaan heikentävästi.

Syypääksi julistavalla tuomiolla sinänsä ei kuitenkaan ole tarkoitus aiheuttaa syytetylle samanlaista tosiasiallista haittaa kuin rangaistuksella. Teon tosiasiallista syyksilukemista koskeva muutos ei sitäpaitsi voi syytetyn valituksesta missään tapauksessa johtaa rangaistuksen koventamiseen eikä aina edes rubrisoinnin muutokseen, kuten edellä todettiin. Jonkin uuden seikan lukemisesta syytetyn viaksi voi kyllä olla seurauksena, että syytetyn valitus rangaistuksen lieventämisestä tulee juuri sanotulla perusteella hylätyksi, mutta sellaiseen ratkaisuunhan syytetyn täytyy aina varautua.

Teon rubrisoinnin kannalta relevanttia seikkaa ei voida kuitenkaan lukea syytetyn viaksi, ellei siihen muutoksenhaussa vedota. Syytetty itse vetoaa muutoksenhakemuksessaan luonnollisesti vain itselleen edullisiin seikkoihin. Syyttäjällä ja asianomistajalla on kuitenkin muutoksenhakemukseen vastatessaan tilaisuus vedota niihin jo syytteessä esitettyihin seikkoihin, jotka alempi oikeus on joko nimenomaan hylännyt tai joista sen ei ole tarvinnut lausua, ilman että heidän pitäisi sen vuoksi hakea itse muutosta.

Se, ettei alempi oikeus ole lausunut jostakin syytteen tueksi vedotusta seikasta, voi johtua ensiksikin siitä, että syytteessä on vedottu kahteen vaihtoehtoiseen perusteeseen, joista alempi oikeus on hyväksynyt toisen. Syyttäjä on esim. vaatinut syytetylle rangaistusta ensisijaisesti varkaudesta ja vaihtoehtoisesti varastetun tavaran kätkemisestä. Jos alempi oikeus on hyväksynyt syytteen ensisijaisesti ajetulla perusteella ja tuominnut syytetyn varkaudesta, mutta ylempi oikeus puolestaan syytetyn muutoksenhausta katsoo, ettei syytettyä voida tuomita rangaistukseen ensisijaisesti esitetyllä perusteella, se ei mene syytteen ulkopuolelle, jos se tuomitsee syytetyn toissijaisesti ajetulla perusteella eli esimerkkitapauksessa varkauden asemesta varastetun tavaran kätkemisestä, jota koskevan vaatimuksen syyttäjä tai asianomistaja uudistaa muutoksenhakuvaiheessa. Tällöin ei voida sanoa, että ylempi instanssi tuomitsisi syytetyn muusta teosta tai lukisi hänen syykseen enemmän kuin alempi oikeus.

Syytteessä voi olla myös vedottu useampaan eri kvalifioimisperusteeseen, kuten asianlaita on silloin, kun rangaistusta vaaditaan perustunnusmerkistöön nähden ns. törkeästä rikoksesta. Jos alempi oikeus katsoo yhdenkin syytteessä mainituista kvalifioimisperusteista toteutta-

van kokonaisarvostelun puitteissa kovennetun asteikon mukaisen rikoksen, sen ei välttämättä tarvitse ottaa muihin syytteessä esitettyihin kvalifioimisperusteisiin kantaa. Ylemmällä oikeudella on tällöin valta joko korvata alemman oikeuden syyksilukeminen jollakin muulla kvalifioimisperusteella tai täydentää sillä alemman oikeuden päätöksen perusteluja. Teon identiteetin kannalta kyseisiä kvalifioimisperusteita on pidettävä epäolennaisina edellyttäen, että syyksilukeminen pysyy alkuperäisen syytteen rajoissa.

Voiko ylempi oikeus syytetyn valituksesta lukea hänen viakseen sellaisen seikan, jonka osalta syyte on tullut alemmassa oikeudessa nimenomaan hylätyksi? Kysymys on tällöin itse asiassa siitä, missä määrin syytetty voi tehokkaasti rajoittaa muutoksenhakunsa koskemaan yksinomaan hänelle epäedullisia tosiseikkoja. Osittaista lainvoimaa koskevan esityksen yhteydessä todettiin, että muutoksenhakija voi rajoittaa valituksensa koskemaan jotakin itsenäistä osaa tuomiosta, joka voidaan tutkia muista osista erikseen. Rajanveto on suoritettava teon ykseyden perusteella; muutoksenhakija voi rajoittaa muutoksenhakunsa koskemaan jotakin itsenäistä tekoa. Pääsääntöisesti rajoittamista ei siten ole mahdollista suorittaa rikosten yhtyessä koskemaan vain jotakin samalla teolla tehtyä rikosta, vaan muutoksenhakuinstanssilla on oikeus tutkia teko kokonaisuudessaan.[29]

Mutta voiko syytetty tehokkaasti rajoittaa yhtä tekoa koskevan valituksensa hänelle epäedullisiin eli langettaviin tosiseikkoihin niin, että alemman oikeuden hänen edukseen ratkaisemat eli hylkäävät tuomionperusteet olisi katsottava ylempää oikeutta sitovasti (lainvoimaisesti) ratkaistuksi, jolleivät syyttäjä ja asianomistaja hae siltä osin muutosta? Syyttäjä ja asianomistaja eivät voisi tällöin vedota kyseiseen seikkaan muutoksenhaun johdosta antamassaan vastauksessa, vaan heidän tulisi hakea itse muutosta. Syytteessä on esim. ensisijaisesti vaadittu syytetylle rangaistusta varkaudesta ja siltä varalta, ettei anastusta voida näyttää toteen, varastetun tavaran kätkemisestä. Jos alempi oikeus hyväksyy jälkimmäisen perusteen, sen on hylättävä syyte varkaudesta. Jollei ylempi instanssi voisi syytetyn valituksesta enää tutkia, onko syytetty itse asiassa syyllistynyt varkauteen, merkitsisi se luonnollisesti välillisesti myös pejus-kieltoa syytetyn eduksi, vaikkei kielto sinänsä koskisi syyllisyyskysymyksen muuttamista. Samoin on asian laita sellaisen syytteessä mai-

29 Ks. edellä VII luku kohta 4 b.

nitun rikolliseen tekoon kuuluvaksi väitetyn kvalifioimisperusteen suhteen, jonka alempi oikeus on nimenomaan hylännyt.

Po. kysymyksen johdosta on syytä muistaa, että rikosoikeudenkäynnin kohteena on määrätty rikollinen teko. Muutoksenhakumenettely puolestaan on, kuten alussa on esitetty, alemmassa oikeudessa vireille tulleen oikeudenkäynnin jatkamista muutoksenhakuinstanssin tehtävänä ollessa tutkia, onko alemman oikeuden tuomio väärä vai ei. Muutoksenhakutuomioistuimenkin tutkinta kohdistuu näin ollen alemmassa oikeudessa tutkittavana olleeseen, syytteessä mainittuun rikolliseen tekoon. Muutoksenhakumenettelyssä voidaan esittää uusia todisteita ja nojautua tietyssä laajuudessa uusiin perusteisiinkin. Muutoksenhakuinstanssin tutkinta ei siten appellityyppisessä menettelyssä rajoitu sen selvittämiseen, onko muutoksenhaun tueksi esitetty peruste oikea vai ei, niin että ylempi oikeus voisi vain tutkia, voidaanko tuomiota muuttaa esitetyllä perusteella. Johdonmukainen seuraus tästä on se, ettei muutoksenhakija saattaessaan alemman oikeuden tutkinnan kohteena olleen teon syyllisyyskysymyksen osalta ylemmän oikeuden tutkittavaksi voi rajoittaa tutkintaa vain langettaviin seikkoihin, vaan oikeus voi tutkia teon kokonaan uudelleen alkuperäisen syytteen puitteissa, jos vastapuoli vetoaa muutoksenhaussa sellaisiin seikkoihin, jotka on alemmassa oikeudessa hylätty. Samaa tekoa koskevalta osalta tuomio ei voi olla syyllisyyskysymyksen osalta joltakin osalta lainvoimainen ja osaksi lainvoimaa vailla.

Jos syytetyn muutoksenhakemuksessa on kysymys vain jostakin alemmassa oikeudessa esillä olleesta useammasta teosta, on luonnollisesti edellytettävä, että syyttäjän tai asianomistajan vastauksessaan vetoama seikka liittyy juuri tuohon tekoon, koska ylempi oikeus ei voi ottaa muita tekoja tutkittavakseen.[30] Jolleivät syyttäjä ja asianomistaja lainkaan vastaa syy-

---

30 *Vrt. NJA 1945 s. 173:* henkilöä oli syytetty siitä, että hän oli verotusta varten annetussa tuloilmoituksessa antanut vääriä tietoja veroviranomaisille (falskdeklaration). Syytteessä ei ollut tarkemmin yksilöity kyseisiä tietoja. Syytetty tuomittiin alioikeudessa eräästä ilmoituksessa annetusta väärästä tiedosta. HO, jossa ainoastaan syytetty haki muutosta, hylkäsi syytteen sen väärän tiedon antamisen osalta, jonka alioikeus oli lukenut hänen syykseen, mutta tuomitsi syytetyn eräästä muusta väärästä tiedosta, josta alioikeus ei ollut päätöksessään lausunut. HD lausui, että koska alioikeuden päätöstä oli viimeksi mainitulta osalta pidettävä vapauttavana, ei hovioikeuden olisi pitänyt ottaa juttua siltä osalta tutkittavakseen. — Syytetty oli luonnollisesti rajoittunut valituksessaan kiistämään syytteen siltä osalta kuin alemman oikeuden päätös oli langettava, hänellä ei olisi edes ollut mahdollisuutta hakea muutosta vapauttavalta osalta. HD:n tuomion

tetyn muutoksenhakemukseen tai he tyytyvät vain vaatimaan syytetyn muutoksenhaun hylkäämistä, heidän on edellytettävä pysyvän alemmassa oikeudessa esittämissään vaatimuksissa.[31] Jos kuitenkin syyttäjä tai asianomistaja ovat alioikeudessa vedonneet rangaistusvaatimuksensa tueksi kahteen vaihtoehtoiseen perusteeseen, joista toinen on hyväksytty, katsoisin, että heidän on myös muutoksenhaussa nimenomaan uudistettava vaihtoehtoinen vaatimuksensa, jotta se voitaisiin ottaa huomioon.

Syyllisyyskysymyksen muuttamista syytetyn vahingoksi edellä tarkoitetussa oikeudellisessa mielessä rajoittaa myös se, ettei ylempi oikeus voi viran puolesta ottaa huomioon sellaista teon juridiseen luonnehdintaan vaikuttavaa syytetylle epäedullista seikkaa, johon ei ole rangaistusvaatimuksen tueksi alioikeudessa vedottu.[32] Tämä koskee myös tapausta, jossa

---

lähtökohtana on se, että kun jostakin seikasta ei ole lausuttu, niin se merkitsee samaa kuin että tuomio on siltä osin vapauttava, ks. *Welamson* 1949, 118 aliv. 31 ja *sama* 1953, 20, jonka mukaan HO:n olisi tullut lausua vain siitä teosta, josta syytetty oli valittanut; toisin sanoen samassa tuloilmoituksessa annetut eri tiedot muodostavat kukin eri teon. Vrt. myös *Tirkkonen* 1972, 483 aliv. 25, jossa tapaukseen on viitattu, sekä *DL* 1945 s. 256.

31 Ks. *Welamson* 1974, 82.

32 Ks. *Virolainen* 1974, 25 ss. ja 41 siinä mainittuine kotimaisine ja ruotsinmaalaisine oikeustapauksineen ja kirjallisuusviittauksineen.

Tuoreena tapauksena tuomion sidonnaisuudesta syytteeseen on mainittava *KKO:n p. 617/17. 4. 1975.* Siinä A:ta oli syytetty siitä, että hän oli lyönyt vahingoittamistarkoituksessa B:tä tahallaan puukolla vatsaan ja rintaan sydämen kohdalle sillä seurauksella, että B oli jälkimmäisestä iskusta samana päivänä kuollut. Syyttäjä vaati syytetylle rangaistusta törkeästä pahoinpitelystä ja törkeästä kuolemantuottamuksesta. RO tuomitsi A:n mainituista yksin teoin tehdyistä rikoksista 6 vuodeksi kuritushuoneeseen ja katsoessaan, että A voitiin määrätä eristettäväksi pakkolaitokseen, alisti päätöksen HO:n tarkastettavaksi. *Turun HO* tuomitsi A:n 19. 12. 1973 antamallaan päätöksellä taposta 8 vuodeksi kuritushuoneeseen, vaikka syyttäjä oli HO:een toimittamassaan muistutuskirjelmässä ilmoittanut olevansa tyytyväinen päätökseen rubrisoinnin osalta. Koska virallinen syyttäjä ja asianomistajat eivät olleet vaatineet syytetyn tuomitsemista rangaistukseen siitä, että hän oli tahallaan surmannut B:n, KKO poisti HO:n lausunnon taposta ja tuomitsi A:n yksin teoin tehdyistä törkeästä pahoinpitelystä ja kuolemantuottamuksesta 6 vuodeksi kuritushuoneeseen. — Po. tapauksesta ilmenee, että myös alistetuissa jutuissa tuomioistuin ja tässä tapauksessa hovioikeus on sidottu syytteeseen siten, ettei syytetyn viaksi voida lukea muuta tekoa, kuin mistä häntä on syytetty ja että mainittu sidonnaisuus koskee myös teon subjektiivista puolta. Ks. jälkimmäisen seikan johdosta *Virolainen* 1974, 29 ss. Vrt. *Alkio* 1965, 673. — Toisinaan saattaa käytännössä olla vaikea päätellä,

sanotunlainen uusi seikka ilmenee vasta alioikeuden tuomion julistamisen jälkeen. Mutta onko virallisella syyttäjällä ja asianomistajalla sitten oikeus täydentää syytettä vetoamalla uuteen seikkaan vasta muutoksenhakuvaiheessa?

Kirjoitettuun oikeuteemme ei sisälly syytteen muuttamista tai sen täydentämistä koskevia säännöksiä edes alioikeusmenettelyn osalta. OK 14 luvun säännökset kanteen muuttamisesta koskevat ainoastaan riitajuttuja.[33] Periaatteessa syytteen muuttaminen alioikeudessa on mahdollista siinä tapauksessa, että syytetty on oikeudessa henkilökohtaisesti saapuvilla, koska oikeudessa saapuvilla olevaa vastaan voidaan aina tehdä rikokseen perustuva rangaistusvaatimus (OK 11: 22,1).[34] Milloin syytettyä sitä vastoin edustaa oikeudenkäynnissä asiamies, ei syytteen muuttaminen ole luvallista.

Muutoksenhakumenettelyssä kanteen muuttamiseen on vielä rajoitetummat mahdollisuudet kuin alioikeudessa. Niinpä kantaja ei voi ylemmässä oikeudessa esittää uutta vaatimusta, vaikka se johtuisi olennaisesti samasta perusteesta kuin aikaisempikin. Rikosprosessiin sovellettuna tämä merkitsee muun muassa sitä, ettei asianomistajalla ole lupa vasta hovioikeudessa vaatia rikoksen perusteella vahingonkorvausta, vaikka

---

mihin seikkoihin syytteessä on ollut tarkoitus vedota, ks. *Virolainen* 1974, 36 ss. Vrt. myös *Sukura* 1974, 428 ss.

[33] *Tirkkonen* 1969, 376.

Kanteen muuttamisesta on kysymys silloin, kun kantaja asian käsittelyn aikana tuomioistuimessa esittää yksilöllisyydeltään toisenlaisen kanteen kuin mikä sisältyy jutussa otettuun haasteeseen. Näin luonnehtivat kanteenmuutoksen siviiliprosessia silmällä pitäen mm. *T. Ellilä* 1939, 384 ja *Tirkkonen* 1974, 449.

[34] *Tirkkonen* 1969, 377 ss. — Ruotsissa on nimenomainen kanteenmuutoskielto myös rikosprosessissa (RB 45: 5,1). Syyttäjällä on kuitenkin oikeus tehdä syyte kokonaan muusta teosta, jos oikeus »med hänsyn till utredningen och andra omständigheter finner det lämpligt.» Erikoisesti huomattakoon tässä yhteydessä sanotun lainpaikan 3 mom:n säännös siitä, että syytteen muuttamisena ei pidetä sitä, että »åklagaren beträffande samma gärning inskränker sin talan eller åberopar annat lagrum än i stämningen uppgivits eller ny omständighet till stöd för åtalet.» Ylemmässä oikeudessa ei syytettä voida laajentaa koskemaan muuta tekoa edes oikeuden luvalla, ks. *Gärde* 1949, 777, *Ekelöf* 1957, 315 s. ja *sama II* 1973, 125 sekä *Welamson* 1974, 56 s. Ks. myös *Olivecrona* 1968, 175. Sitä vastoin RB 45: 5,3:ssa säännelty »åtalsjustering» voi tapahtua myös ylioikeuskäsittelyssä, ks. *Gärde* 1949, 777 ja 653 ss., *Olivecrona* 1968, 176, *Ekelöf II* 1973, 125 ja *sama* 1973, 48 sekä *Welamson* 1974, 57 ja 83 s.

hän on saman rikoksen perusteella vaatinut syytetyn tuomitsemista rangaistukseen alioikeudessa.[35]

Kanteen muuttamisena ei pidetä sitä, että kanteen tueksi esitetään uusia seikkoja, ellei asia sen johdosta muutu toiseksi (OK 14: 2,3). Riita-asiassa kantaja voi mainituin edellytyksin myös ylemmässä oikeudessa vedota kanteen tueksi uusiin seikkoihin.[36] Rikosprosessissa tämä merkitsee, että syytettä voidaan muutoksenhaussa tarkistaa nojautumalla sellaisiin uusiin seikkoihin, joiden johdosta teko ei muutu toiseksi.[37] Teon identiteetin voidaan pääsääntöisesti katsoa säilyvän syytteen tarkistamisen jälkeen samana, kun siitä ei voitaisi nostaa uutta syytettä toisessa oikeudenkäynnissä *(ne bis in idem)*. Milloin esim. varkautta koskevaan tekoon tulee alioikeuden tuomion jälkeen ilmi jokin sellainen seikka, jonka perusteella varkaudesta tuomittu syytetty olisi tuomittava törkeästä varkaudesta, on aiheellista, että syytettä saadaan sen perusteella

---

35 Ks. *Tirkkonen* 1969, 379, vrt. myös *Palmgren* 1939, 169 s. Ks. syytteen muuttamisesta valitusmenettelyn osalta myös *Majanen* 1971, 180 ss.

36 Jos vastaaja jää riita-asiassa tuomioistuimeen saapumatta ja kantaja haluaa asian ratkaistavaksi, pidetään kanteen muuttamisena OK 14: 2,4:n (21/72) mukaan myös uusien seikkojen esittämistä kanteen tueksi vastaajan poissa ollessa, vaikkei asia niiden perusteella muuttuisikaan toiseksi. Muutoksenhakumenettelyn osalta säännöstä on tulkittu siten, että jollei muutoksenhakijan vastapuoli ole antanut vastausta muutoksenhakemuksen johdosta, ei muutoksenhakijan vaatimuksensa tueksi esittämiä uusia seikkoja voida ottaa huomioon, ks, *KKO:n t. n:o 650/9. 3. 1976.* — Voidakseen saada vaatimuksensa uuden seikan perusteella tutkittua on muutoksenhakijan niin ollen pakko pyytää jutun palauttamista takaisin alioikeuteen kirjallisessa muutoksenhakumenettelyssä, sillä siinä asianosaisella ei ole mahdollisuutta pyytää asian käsittelyn siirtämistä myöhempään oikeudenkäyntitilaisuuteen. Jos kerran asianosaisella on oikeus vedota vasta muutoksenhakuvaiheessa uusiin seikkoihin on mielestäni arveluttavaa, että vastapuoli voi pelkällä passiivisella suhtautumisellaan tehdä sanotun edun tyhjäksi. Jollei vastapuoli anna vastausta muutoksenhakemuksessa esitetyistä uusista perusteista, olisi ylemmän oikeuden vaadittava se viran puolesta, mihin jo nykyisen lain mukaan on mahdollisuus (MHakuA 5 § 3 mom. sekä OK 30: 15).

37 Syytetyltä on tällöin tarvittaessa pyydettävä vastaus viran puolesta. Vrt. *Muutoksenhakutyöryhmän mietintö 25/1975*, 47, jossa ehdotetaan (26: 5), että jos rikosasian vastaaja ei ole vastannut muutoksenhakemukseen tai häntä ei ole sen johdosta muuten kuultu, hovioikeus ei saa vastausta pyytämättä muuttaa alioikeuden ratkaisua, jos vastaaja olisi tuomittava olennaisesti ankarampaan rangaistusseuraamukseen. Vrt. myös *laintarkastuskunnan* lakiehdotuksen johdosta antamaa *lausuntoa 1/1976*, 17 s.

täydentää. Uutta syytettähän ei ole mahdollista nostaa yksinomaan jonkin uuden kvalifioimisperusteen nojalla[38]

Tulkinnanvaraisempaa on, voivatko syyttäjä ja asianomistaja vedota muutoksenhaussa uuteen seikkaan silloinkin, kun he eivät ole itse hakeneet muutosta. Mielestäni siihen ei kuitenkaan ole estettä. Muutoksenhakijan vastapuolellahan on periaatteessa oikeus vastauksessaan vedota kaikkiin niihin seikkoihin, joihin muutoksenhaku antaa hänen mielestään aihetta.[39] Hänen prosessuaalinen toimintavapautensa rajoittuu kuitenkin muutoksenhakemuksessa esitettyyn. Uusia vaatimuksia vastapuolella ei ole oikeutta tehdä ja uusiin seikkoihin ja todisteisiin hänellä on oikeus rikosprosessissa vedota vain silloin, kun ne liittyvät muutoksenhakuvaatimuksessa tarkoitettuun tekoon.[40] Jotta vastapuolen vetoama uusi seikka voidaan ottaa huomioon, on syytetyltä pyydettävä viran puolesta vastaus. Kirjallisessa muutoksenhakumenettelyssä uusi seikka aiheuttaa usein jutun palauttamisen takaisin alempaan oikeuteen.[41]

---

38 Ks. *Welamson* 1949, 164 ss. ja *Tirkkonen* 1972, 451.

39 *Muutoksenhakutyöryhmän mietinnön* (25/1975), 46. mukaan vastauksessa muutoksenhakemukseen on ilmoitettava mm. vastaperustelut ja -todisteet, joihin halutaan nojautua (OK 25:20).

Vrt. Ruotsin oikeuden osalta *Welamson* 1974, 57 ja 67 s. sekä *NJA* 1954, 240 II; 1956, 1; 1959, 134 ja 1965, 116, joista ilmenee, että virallisen syyttäjän vetovastaajana tekemä syytteen tarkistus (åtalsjustering) on otettava huomioon, mutta siitä ei kuitenkaan saa aiheutua ankarampaa rangaistusseuraamusta. Ks. myös *Olivecrona* 1968, 309 ja *Ekelöf* 1973, 49.

40 Ks. *Gärde* 1949, 752.

41 *Reinikaisen* mukaan, 1956, 236 ss., jos teon rikosoikeudellinen luonne muuttuu sen johdosta, että ensimmäisen instanssin tuomion jälkeen on ilmaantunut lisänäkökohtia, tutkitaan juttu pääsääntöisesti suoraan muutoksenhakuasteessa ja palauttaminen tulee kysymykseen vain silloin, kun prosessiaineisto ei ole riittävä tai toista asianosaista on kuultava. Vrt. myös *Reinikainen* 1956, 241, josta ilmenee, että jos syytetyn hakiessa yksin muutosta tehdään muutoksenhakuvaiheessa syyttäjän taholta ilmoitus uudesta rikollisesta teosta tai teon rikosoikeudellisen luonteen muuttumisesta, ei ylemmän oikeuden ole aina katsottu voivan ottaa uutta tekoa tutkittavakseen samanaikaisesti, vaan asian korjaamiseksi on pidetty välttämättömänä tuomionpurkua. *Reinikaisen* mukaan kanta johtuisi relatiivisesta eli yksipuolisesta lainvoimasta alkuperäiseen kantajaan nähden ja on sopusoinnussa reformatio in pejus-kiellon kanssa. *Reinikainen* katsoo, että hovioikeudella pitäisi olla valta po. tilanteessa purkaa relatiivinen lainvoima syytetyn vahingoksi ja palauttaa juttu viran puolesta, ks. mt., s. 242. Tällä tavalla on menetelty tapauksessa *KKO 1955 II 14*, jossa syytetyn hakiessa yksin muutosta KKO:ssa syyttäjä ilmoitti syytetyn tunnustaneen syytteessä tarkoitetun varkaus-

4. Syyllisyyskysymyksen muuttaminen kiellon tarkoituksen kannalta

Edellä on käsitelty syyllisyyskysymyksestä annetun ratkaisun muuttamisen teoreettisia perusteita. Seuraavassa asiaa pohditaan kiellon tarkoituksen kannalta. Aluksi tarkastellaan sitä, mitä syyllisyyskysymyksen muuttamismahdollisuus syytetyn vahingoksi oikeudellisessa mielessä vaikuttaa syytetyn muutoksenhakuun (a). Sen jälkeen kysymystä tarkastellaan muutoksenhakumenettelyn tarkoituksenmukaisuuden kannalta (b).

a. — Jos tuomion muuttaminen syyllisyyskysymyksen osalta olisi omiaan estämään syytettyä hakemasta muutosta silloinkin, kun siihen olisi objektiivisesti arvostellen perusteltua aihetta, on olemassa perusteita kiellon ulottamisesta koskemaan rangaistuksen ohella myös syyllisyyskysymystä. Toisinaan onkin väitetty että se, miten syyllisyyskysymys ratkaistaan, saattaa syytetyn kannalta olla tärkeämpää kuin rangaistuksen määrääminen.[42] Ts. rangaistuksen rubrisointi ankaramman rangaistussäännöksen mukaan olisi syytetyn kannalta rangaistuksen suhteellisen vähäistä koventamista haitallisempi muutos, vaikkei rangaistusta tällöin korotettaisikaan. Teon rubrisointi ankaramman rangaistussäännöksen mukaan voisi saada syytetyn luopumaan muutoksenhausta.

Toisaalta taas rangaistustuomion on sanottu kiinnostavan tuomittua

---

rikoksen, jota koskevalta osin syyte oli alemmissa oikeuksissa hylätty. Syyttäjän osalta alempien oikeuksien ratkaisun katsottiin saaneen lainvoiman, ja siltä osin päätös purettiin ja poistettiin sekä, koska syytetty oli samalla kertaa tuomittava kaikista hänen tekemikseen väitetyistä rikoksista, päätös kumottiin ja poistettiin myös valituksenalaiselta osin ja juttu palautettiin kokonaisuudessaan alioikeuteen uudelleen käsiteltäväksi. Tapauksessa tuomion saama relatiivinen lainvoima syyttäjän osalta on kyllä purettu, mutta silti ei voida sanoa, että se olisi tapahtunut syytetyn vahingoksi. Kuten perusteluista ilmenee, on tuomion kumoaminen valituksenalaisilta osin ja koko jutun palauttaminen tapahtunut nimenomaan siksi, että syytetty voitiin tuomita samalla kertaa kaikista rikoksista eli itse asiassa kysymys on ollut syytetylle edullisesta ratkaisusta. Olisihan tuomio lainvoimaiselta osalta voitu purkaa ja juttu palauttaa siltä osin erikseen alioikeuteen uudelleen käsiteltäväksi, mutta syytetty olisi menettänyt sen edun, mikä juttujen yhdessä käsittelemisestä aiheutuu.

[42] *Lauckner* 1913, 72, *Bernoulli* 1953, 3 ja *Ganske* 1960, 22. — Vrt. myös *lvk:n julk. 8/1970*, 7: »Rangaistuksen merkitys yleisestävältä kannalta on mm. eri rangaistusmuotojen lisääntyessä vähentynyt. Sen vuoksi kiinnitetään nykyään tuomittavan rangaistuksen sijasta usein enemmän huomiota sen rikoksen nimeen, joka on luettu rikoksentekijän syyksi, kuin itse rangaistukseen.»

ainoastaan rangaistuksen osalta.[43] Myös muutoksenhaussa syytetty kiinnittäisi yksinomaan huomiota rangaistuksen määrään, syyllisyyskysymyksen mahdollinen muutos hänen haitakseen ei näin ollen estäisi häntä hakemasta muutosta, kunhan vain rangaistusta ei kovenneta.

Mainituilla vastakkaisilla näkökohdilla on varmaankin tapauksesta riippuen merkitystä. Syytetty ei ehkä jossakin tapauksessa hakisi muutosta, jos rubrisointia olisi mahdollista muuttaa hänen vahingokseen, kun taas jossakin toisessa tapauksessa reformatio in pejus yksinomaan syyllisyyskysymyksen osalta ei vaikuttaisi lainkaan muutoksenhakua koskevaan päätökseen. Milloin syytetty on alun alkaen kiistänyt syyllisyytensä ja vaatii syytteen hylkäämistä, ei kysymyksellä rubrisoinnin muuttamisesta ole hänen kannaltaan juuri merkitystä. Toisin saattaa olla asianlaita silloin, kun syytetty katsoo, ettei hänen tekonsa toteuta rikoksen tunnusmerkistöä tai jos hän pyytää rangaistuksen lieventämistä nimenomaan sillä perusteella, että teko toteuttaa lievemmin rangaistavan teon jonkin lieventämisperusteen vuoksi.

Vaikka syyllisyyskysymystä erikseen tarkasteltaessa voidaankin väittää kiellon funktion puhuvan tuomion pysyttämisen puolesta myös siltä osin syytetyn eduksi, on asia toisin syytetyn asemaa kokonaisuutena tarkastellen. Syyllisyyslausuman muutosmahdollisuutta harkittaessa täytyy nimittäin ottaa huomioon, että syytetyn asema on kyseisessä prosessitilanteessa suojattu joka tapauksessa sikäli, ettei rangaistusta voida koventaa. Rangaistuksen koventamiskieltoa voidaan useimmissa tapauksissa pitää riittävänä suojana syytetylle, niin ettei hän jätä käyttämättä muutoksenhakumahdollisuutta hyväkseen, vaikka syyllisyyskysymystä voidaankin mahdollisesti oikaista hänen vahingokseen. Syyllisyyskysymyksen muuttamisessa ei lisäksi ole kysymys mistään tosiasiallisesta muutoksesta syytetyn vahingoksi. Rangaistukseen liittyen syyllisyyskysymyksen muutos merkitsee vain tuomion perusteiden muuttamista.

b. — Voisiko syyllisyyskysymyksen muuttaminen syytetyn vahingoksi ja siitä aiheutuva tutkinnan laajeneminen vaikuttaa ylemmissä oikeuksissa tapahtuvaan oikeudenkäynnin ulkonaiseen kulkuun haitallisesti siten, että reformatio in pejus olisi sen vuoksi kiellettävä? Kiellon tuek-

---

43 Ks. *Bennecke* 1895, 748 s. — Vrt. myös *OikM:n lso:n julk. 1/1975*, 6: »Se, miten rangaistus mitataan, on syytetylle nykyisin usein paljon tärkeämpi asia kuin se, mikä rikosnimike teolle annetaan ja mikä rangaistusasteikko valitaan. Siksi käytännössä olisi kiinnitettävä entistä enemmän huomiota rangaistuksen mittaamiseen.»

sihan on nimittäin vedottu mm. siihen, että ylemmän oikeuden tutkinta hidastuisi ja kävisi raskaammaksi, jos oikeus tutkisi omasta aloitteestaan, pitäisikö tuomiota muuttaa yksin muutosta hakeneen asianosaisen vahingoksi. Tuomio saattaisi sitäpaitsi tuolloin tulla perustumaan puutteelliseen prosessiaineistoon.

Mikäli kysymys on yksinomaan syyllisyyskysymyksen muuttamisesta alemmassa oikeudessa selvitettyjen tosiseikkojen perusteella eli siis puhtaasti rubrisoinnista, ei syyllisyyskysymyksen uudelleen tutkinnasta aiheudu työmäärän olennaista lisääntymistä tai menettelyn hidastumista. Näin on asianlaita kirjallisessa ylioikeusmenettelyssä. Muutoksenhakijana esiintyvälle syytetylle ei tarvitse tässä tapauksessa varata tilaisuutta vastauksen antamiseen. Mutta myöskään suullisessa ja välittömyysperiaatteelle rakentuvassa ylioikeusmenettelyssä ei tutkinnan laajenemisesta aiheutuisi mainittavampaa haittaa. Kun kysymyksessä on alemman oikeuden ratkaisun muuttamisesta yksinomaan lain soveltamisen osalta, ei alioikeudessa tapahtuneen käsittelyn uudistaminen ole yleensä tarpeen.

Tutkinnan ulottaminen koskemaan tosiasiallisen syyksilukemisen osalta myös syytetylle epäedullisia seikkoja on omiaan aiheuttamaan pitkitystä oikeudenkäynnissä lähinnä vain silloin, kun ylioikeudessa vedotaan kokonaan uuteen seikkaan. Tällöinkin on kyllä mahdollista tutkia juttu pääsääntöisesti suoraan muutoksenhakuasteessa. Kirjallisessa menettelyssä tulee kuitenkin jutun palauttaminen usein kysymykseen. Palauttamisperusteena on joko prosessiaineiston riittämättömyys tai se, ettei uuteen seikkaan vedonneen asianosaisen vastapuoli, tässä tapauksessa siis muutoksenhakijana oleva syytetty, ole saanut tilaisuutta lausua käsitystään uuden aineiston johdosta.[43a] Molemmissa tapauksissa puutteellisuuden korjaaminen, siis muutoksenhakijana olevan syytetyn kuuleminen tai näytön vastaanottaminen, käy nykyoloissa parhaiten alioikeudessa.[44] Jutun palauttamisesta aiheutuu luonnollisesti oikeudenkäynnin hidastumista, mutta se on välttämätöntä ylioikeusprosessissa, jossa ei ole käytännön mahdollisuuksia ja tarvittavia edellytyksiä suullisen kuulustelun järjestämiseen.

[43a] *Palmgren* (1948 a, 23 s) korostaa, että tärkeintä reformatio in pejus-kiellon soveltamisessa on, ettei muutosta suoriteta muutoksenhakijaa kuulematta. Ks. myös *Palmgren* Forhandlingerne 1963, 236 s.

[44] Ks. edellä aliv. 41.

Jos taas muutos liittyy sellaiseen seikkaan tai perusteeseen, joka on jo ollut alemman oikeuden tutkittavana, ei palauttamista ole yleensä tarpeen suorittaa, mikäli esitettyä todistelua voidaan pitää riittävänä. Kun ylempi oikeus lukee syytetyn viaksi jonkin sellaisen seikan, jota alempi oikeus ei ole katsonut selvitetyksi, on kysymys näytön arvioinnissa tapahtuvasta muutoksesta. Jos taas alempi oikeus ei ollut antanut lausuntoa sellaisesta vaihtoehtoisesti esitetystä perusteesta, jolla ylempi oikeus aikoo pysyttää alemman oikeuden päätöksen lopputuloksen, tulee palauttaminen kysymykseen vain silloin, kun lisänäyttöä on saatavissa.

Yhteenvetona voidaan todeta, ettei reformatio in pejus-kiellon ulottaminen syyllisyyskysymykseen ole tarpeen edes syytetyn muutoksenhaun johdosta. Niissäkin rikosprosessilaeissa, joihin on otettu nimenomainen säännös kiellosta, se koskee vain rangaistuksen koventamista syytetyn vahingoksi. Toisaalta syyllisyyskysymyksen muutos syytetyn vahingoksi tulee käytännössä suhteellisen harvoin ajankohtaiseksi, koska ylemmän oikeuden tutkinta rajoittuu aina joka tapauksessa siihen tai niihin syyteessä tarkoitettuihin tekoihin, joista muutoksenhakemuksessa on kysymys.

Eräissä alternatiivisen muutoksen tapauksissa johtaisi syyllisyyskysymykseen sovellettava pejus-kielto suorastaan omituisiin tilanteisiin. Jos syytetylle on alioikeudessa vaadittu rangaistusta kahdella vaihtoehtoisella perusteella, siis kahdesta eri rikoksesta, ja syytetty on tuomittu rangaistukseen toissijaisesti esitetystä rikoksesta, olisi ylemmän oikeuden syytetyn valituksesta vapautettava hänet kokonaan rangaistuksesta, jos se puolestaan katsoisi syytetyn syyllistyneen rikokseen ensisijaisesti esitetyllä perusteella eli ankaramman rangaistussäännöksen mukaan rangaistavaan rikokseen.[45] Samoin syytetty, joka on tuomittu tuottamuksellisesti tehdystä rikoksesta, mutta joka muutoksenhakuasteessa tunnustaa tehneensä rikoksen tahallaan, olisi vapautettava kiellon vuoksi syytteestä kokonaan, koska hän ei ole voinut syyllistyä tahallisen rikoksen ohella vastaavaan tuottamukselliseen rikokseen. Vaikkei syytetylle tuomittua rangaistusta voidakaan hänen valituksestaan korottaa, on hänet tuomittava siitä rikoksesta, johon hän on teollaan syyllistynyt.[46]

---

45 Vrt. *Olivecrona* 1968, 308.

46 *Ekelöf* 1973, 41.

5. Oikeuskäytäntöä

Oikeuskäytäntöä tarkasteltaessa voidaan todeta, ettei kiellon ole katsottu estävän syytetyn valituksesta soveltamasta ankarampaa lainpaikkaa, jos se on voinut tapahtua rangaistusta koventamatta. Seuraavissa tapauksissa on muutettu alemman oikeuden rubrisointia ilman, että teon tosiasialliseen syyksilukemiseen on puututtu.

KKO 1933 II 109: alemman instanssin avunannoksi ulosmitatun omaisuuden liikuttamiseen (RL 16: 17,2) rubrisoima teko katsottiin syytetyn valituksesta avunannoksi petoksen yritykseen (RL 36: 1,2). Edellisestä oli ankarimmaksi rangaistukseksi säädetty vankeutta enintään 6 kuukautta, jälkimmäisestä 1 vuosi.

KKO 1953 II 39: alempien oikeuksien syytetyn viaksi petoksena lukemana rikos katsottu syytetyn valituksesta KKO:ssa kavallukseksi. Viimeksi mainitusta rikoksesta oli tuolloin ankarimmaksi rangaistukseksi säädetty kaksi vuotta vankeutta. (Ään. 4—1). Vähemmistö jätti perusteluitta HO:n päätöksen pysyväksi. Alemmat oikeudet olivat lukeneet syytetyn viaksi sen, että hän oli pankkitililtään varoja nostaessaan saanut kassanhoitajan erehdyksen vuoksi 200.000 markkaa liikaa ja hankkiakseen itselleen laitonta aineellista etua, jättänyt liikaa saamansa rahat palauttamatta ja salaamalla sen todellisen asianlaidan, että hän oli saanut liikaa rahaa, pitänyt vireillä erehdyksen sekä siten aiheuttanut pankille mainitun suuruisen rahan tappion. Lausuessaan syytetyn syyllistyneen siihen, että hän oli, ilman laillista oikeutta anastanut huostaansa sanotun rahamäärän, ilman laillista oikeutta anastanut tuon rahamäärän, KKO ei faktillisesti lukenut syytetyn viaksi enempää kuin alemmatkaan oikeudet, vaan itse asiassa vähemmän. Tapauksessa herättää huomiota selvästi yleiseksi oikeusohjeeksi tarkoitettu tiedonannon otsikko: »Muutoksenhakutuomioistuimella on oikeus syytetyn valituksen johdosta muuttaa rikoksen juridista rubrisointia ja käyttää ankarampaa lainpaikkaa, kun tämä tapahtuu rangaistusta muuttamatta.»[47]

KKO 1959 II 85: Reformatio in pejus-kielto ei ollut esteenä siihen, että rikos, jonka HO oli lukenut syytetylle syyksi sisällykseltään vääräksi tietämänsä kirjallisen todistuksen antamisena julkiselle viranomaiselle, syytetyn valituksen johdosta selitetään petokseksi (ään. 4—1). Ensin mainitusta rikoksesta (RL 17: 8) oli säädetty yhtä ankara rangaistus kuin petoksestakin, mutta erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa petoksesta voitiin tuomita ankarampi rangaistus.

Julkaisemattomista tähän ryhmään kuuluvista ratkaisuista voidaan mainita lisäksi *KKO:n p. 1175/18. 4. 1952,* jossa rikos, jonka alemmat oikeudet olivat lukeneet syytetyn viaksi sukupuolikuria loukkaavana tekona (RL 20: 14, L:ssa 5. 2. 1926/24, maksimirangaistus 6 kk vankeutta), syytetyn valituksesta muutettiin haureuden harjoittamiseksi samaa sukupuolta olevan kanssa (RL 20: 12, van-

---

47 Samanlainen tapaus on myös *KKO p. 1570/4. 6. 1962,* jossa syytetyn valituksen johdosta alempien oikeuksien hänen syykseen jatkettuna petoksena luettu rikos katsottiin jatketuksi kavallukseksi.

keutta enintään kaksi vuotta). Eräässä toisessa tapauksessa, *KKO:n p. 3972/18. 9. 1950,* alempien oikeuksien petokseksi lukema rikos on syytetyn valituksesta muutettu yksityisen asiakirjan väärentämiseksi. Tällöin on kuitenkin ollut kysymyksessä RL 36: 5:n jälkimmäisessä lauseessa tarkoitetun todistuksen väärentäminen, josta on säädetty lievempi rangaistus kuin petoksesta.[48] Aikaisemmin on myös joskus syytetyn viaksi alemmassa oikeudessa kavalluksena syyksiluettu teko selitetty hänen valituksestaan varkaudeksi, vaikka siitä on ollut säädetty ankarampi rangaistus kuin kavalluksesta.[49]

Oikeuskirjallisuudessa on saanut kannatusta edellä olevista oikeustapauksista ilmenevä käsitys, että rikoksen rubrisoinnin muuttaminen ankaramman rangaistussäännöksen mukaiseksi rangaistusta kuitenkaan muuttamatta on sallittua.[50] Mainittua käsitystä voidaan pitää siinä määrin vakiintuneena, että siitä on muodostunut tavanomaista oikeutta.[51]

Kirjallisuudessa on toisaalta jossakin määrin ristiriidassa edellä olevan kanssa lausuttu, että jos rubrisoinnin muuttamisen seurauksena ylemmän oikeuden syytetyn syyksi lukema rikos kaikki asiaan vaikuttavat seikat huomioon ottaen olisi olennaisesti raskaammanlaatuinen kuin alemman oikeuden tuomiossa mainittu rikos, olisi rubrisoinnin muuttaminen kiel-

---

48 Deliktiarvoltaan väärentämisrikosta voidaan kuitenkin aina pitää petosta ankarampana, mikä ilmenee muun muassa siinä, että jos väärän asiakirjan käyttäminen toteuttaa kaikki petoksen tunnusmerkit, tekijää rangaistaan vain väärentämisestä, ks. *Honkasalo* 1960, 207 ja *Lahti* 1968, 726.

49 Näin Turun HO tapauksessa *KKO 1949 II 368,* jossa kuitenkin lopputulos muodostui syytetylle edullisemmaksi, koska rikosten katsottiin muodostavan jatketun rikoksen. Samoin *KKO:n p. 524/22. 2. 1951,* jossa taas syytetylle edullisempaan tulokseen päästiin sillä, että varastetun omaisuuden (2.410 kg rautaromua) arvo katsottiin vähäiseksi ja syytetty tuomittiin näpistämisestä.

50 Ks. *Tirkkonen* 1972, 482 ja *sama* 1936, 241 s. ja 1948, 297 sekä *Elfving* 1956, 136.

51 Aikaisemmin on kyllä reformatio in pejus-kiellon katsottu olevan esteenä rubrisoinnin muuttamiselle po. tilanteessa. Ks. esim. *OKa* 1923, 22 s.: syytetty, joka oli pahoinpidellyt virantoimituksessa ollutta poliisimiestä, oli tuomittu alioikeudessa pahoinpitelystä eikä virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta. Syytetyn hakiessa yksin muutosta HO katsoi, ettei syytetty ollut esittänyt syytä muuttaa valituksenalaista päätöstä, joka siis, koskeivät vastapuolet olleet siitä valittaneet, jäi voimaan. Alioikeuden jäsenet tuomittiin sittemmin sanotusta virkavirheeksi katsotusta menettelystä rangaistukseen. Samoin *Turun HO:n p. 14. 11. 1928,* jota on selostettu *OKa* 1930, 100 s. (ajokortin väärentämisestä tuomittu rangaistus soveltaen RL 36: 5:n säännöksiä yksityisen asiakirjan väärentämisestä) ja *OKa* 1925, 18.

lettyä.[52] Tämä voidaan ymmärtää siten, että sallittua olisi ainoastaan alternatiivinen rubrisoinnin muutos, mutta ei sitä vastoin kumulatiivinen, jossa syytetyn viaksi luettuun tekoon tulisi jotakin »lisää.» Niinpä syytetyn kannalta olisi avunantoa pidettävä lievempänä tekomuotona kuin yllytystä tai tekijänäoloa, ja sama koskisi myös yrityksen ja täytetyn rikoksen välistä suhdetta.[53]

Oikeuskäytäntö näyttää kuitenkin olevan ainakin osittain toisella kannalla. Julkaistussa ratkaisussa *KKO 1955 II 98* on syytetty, jonka alemmat oikeudet olivat tuominneet rangaistukseen avunannosta katteettoman shekin asettamiseen, tuomittu sanotusta rikoksesta tekijänä. Samoin *KKO:n p. 4339/4. 10. 1950,* jossa alemmat oikeudet olivat tuominneet syytetyn jatketusta, osaksi ryhtymisestä tavaraan, jonka saantoa oli ollut syytä varoa laittomaksi, osaksi avunannosta samanlaiseen rikokseen käsittävästä rikoksesta, mutta KKO syytetyn valituksesta jatketusta ryhtymisestä tavaraan, jonka saantoa oli ollut syytä varoa laittomaksi.[54] Joskus on lisäksi yrityksen asemesta syytetty tuomittu täytetystä rikoksesta. *KKO:n p. 1040/19. 4. 1963:* syytetty oli alemmissa oikeuksissa tuomittu ryöstön yrityksestä, mutta KKO tuomitsi syytetyn valituksesta ryöstöntapaisesta kiristämisestä, josta on säädetty yhtä ankara rangaistus kuin ryöstöstäkin.[55]

Toisin kuin avunanto ja yritys rangaistaan yllytys in abstracto yhtä ankarasti kuin rikoksen varsinainen tekeminen. Yleisobjektiivisen mittapuun mukaan ei syytetyn asema siis huononisi, vaikka hänet tuomitaan yllytyksen asemasta varsinaisena tekijänä. Päinvastainen käsitys perustuu niin ollen siihen seuraushakuiseen käsitykseen, että varsinainen tekijä tekee enemmän kuin yllyttäjä, ja hänen tekonsa on siten katsottava törkeämmäksi seurausta ajatellen. Oikeuskäytännössä on kuitenkin syytetyn valituksesta tuomittu yllytyksen asemesta varsinaisesta tekijäntoimesta.[56]

---

52 *Tirkkonen* 1972, 482.

53 *Tirkkonen* 1972, 482. Aikaisemmin *Tirkkonen* on sitä vastoin katsonut, että muutoksenhakuinstanssilla olisi oikeus pitää alemman instanssin yritykseksi katsomaa tekoa täytettynä rikoksena ja vastaavasti luonnehtia avunannoksi katsottu osallisuusmuoto yllytykseksi tai tekijänäoloksi, ks. *Tirkkonen* 1936, 251.

54 Ks. myös *KKO:n p. 1238 a/9. 6. 1970,* missä alemmat oikeudet tuomitsivat syytetyn avunannosta varkauteen, mutta KKO syytetyn valituksesta moottoriajoneuvon luvattomasta käyttöönottamisesta.

55 Jutussa äänestys, 2 jäsentä pysytti HO:n päätöksen ja 2 tuomitsi syytetyn erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tapahtuneesta vaikeata vähäisemmän aiheuttaneesta pahoinpitelystä.

56 Näin *KKO:n p. 1273/7. 4. 1961,* jossa syytetty tuomittiin omasta valituk-

Kirjallisuudessa esitetyn mielipiteen mukaan reformatio in pejus-kieltoa rikottaisiin sen johdosta, että ylempi instanssi toteaisi alemman oikeuden tuomiosta poiketen rikoksen tapahtuneen raskauttavien tai erittäin raskauttavien asianhaarain vallitessa.[57] Käytännöstä ei olekaan löydettävissä ratkaisuja, joissa syytetyn valituksen johdosta olisi käytetty sellaisia harkinnanvaraisia rangaistuksen enentämis- tai koventamisperusteita, joita ei ole tunnusmerkistössä mainittu ja jotka eivät siten vaikuta rikoksen rubriikkiin. Sellaisen perusteen ilmituominen tuomiossa ei ole pakko, koska rangaistusta ei voida kuitenkaan koventaa.

Sitä vastoin on syytetyn muutoksenhaun johdosta sovellettu laissa nimenomaan tai esimerkinomaisesti mainittuja rangaistuksen enentämis- tai koventamisperusteita, jotka on huomioitava myös rikoksen nimikkeessä. Siten syytetyn valituksen johdosta on aikaisemmin voitu soveltaa uusimissäännöstä rangaistuksen nostamisperusteena.[58] Toisena esimerkkinä mainittakoon, että ennen tammikuun 1 päivää 1970 voimaan tullutta RL 21 luvun muutosta oli pahoinpitelijä tuomittava eräissä laissa nimenomaan mainituissa tapauksissa kovennetun asteikon mukaan erittäin raskauttavien asianhaarain vallitessa tehdystä pahoinpitelystä. Käytännössä ylemmät oikeudet myös syytetyn valituksen johdosta sovelsivat mainittua säännöstä (RL 21: 13), vaikkei alemmassa oikeudessa ollut sellaista asteikkoa käytetty.[59]

---

sestaan jatketusta petokseen yllytyksen asemesta jatketusta petoksesta. Samoin *KKO:n p. 1287/10. 6. 1964.*

Uusimisen muodostaessa aikaisemmin rangaistuksen enentämisperusteen katsottiin oikeuskäytännössä, että vaikka ainoastaan syytetty oli hakenut muutosta, hänet voitiin tuomita rangaistukseen rikoksen uusijana, vaikkei alempi oikeus ollut soveltanut uusimissäännöstä. Oikeuskäytännön kanta oli puheena olevassa suhteessa täysin vakiintunut. Julkaistuista tapauksista voidaan mainita *KKO 1946 II 198* ja *1951 II 22.* Uusimissäännösten soveltamisesta ei välttämättä seuraa rangaistuksen koventaminen. Ja jos vastaavasti alempien oikeuksien katsotaan soveltaneen väärin syytetyn vahingoksi uusimissäännöksiä, ei virheen poistamisesta välttämättä aiheudu rangaistuksen aleneminen, jos syytetty on ansainnut muutoinkin hänelle tuomitun rangaistuksen, ks. *KKO 1968 II 49.*

57 *Tirkkonen* 1972, 482, toisin *sama* 1936, 250 aliv. 62.

58 Siten esim. *KKO:n p. 20/10. 1. 1950* ja *p. 2008/4. 6. 1955.* Aikaisemmin kärsitty sakkorangaistuskin voitiin ottaa huomioon harkinnanvaraisena rangaistuksen määrään vaikuttavana seikkana, ks. *KKO 1963 I 2.*

59 Ks. *KKO:n p. 452/2. 2. 1950.* Toisin *KKO:n p. 1408/8. 5. 1952,* jossa HO oli katsonut, ettei lyömäaseena käytettyä limonaadipulloa ollut pidettävä hengenvaarallisena astalona eikä siis tuominnut syytettyä erittäin raskauttavien asian-

Sitä seikkaa, että yhdellä teolla on tehty useampia rikoksia, on lain mukaan pidettävä raskauttavana (RL 7: 1). Jos alempi oikeus ei ole lukenut syytetyn syyksi kaikkia rikoksia, jotka samalla teolla on toteutettu, voidaan tämä virhe syytetyn valituksen johdostakin ylemmässä oikeudessa oikaista. Tapauksessa *KKO 1950 II 74* syytetty, jonka myymällä toiselle kuuluvan lehmän omanaan oli katsottava varastaneen sen, tuomittiin yksin teoin tehdyistä varkaudesta ja petoksesta. Alioikeus oli tuominnut syytetyn ainoastaan varkaudesta erittäin raskauttavien asianhaarain vallitessa ja ainoastaan syytetty valitti. Kokonaisuudessaan lopputulos ei kuitenkaan muodostunut syytetylle alioikeuden tuomiota epäedullisemmaksi, sillä rangaistusta lievennettiin samalla.[60]

Virheellinen rubrisointi on käytännössä oikaistu syytetyn hakiessa vksin muutosta myös siinä tapauksessa, että alempi oikeus on katsonut syytetyn tekemien useampien rikosten olevan tehdyn yhdellä teolla, vaikka näin ei todellisuudessa ole asianlaita. Kustakin rikoksesta voidaan tuomita eri rangaistukset, mutta niistä muodostettu yhdistetty rangaistus ei luonnollisesti saa ylittää alemman oikeuden määräämää rangaistusta.[61]

---

haarain vallitessa tehdystä pahoinpitelystä. KKO, jossa syytetty yksin haki muutosta, katsoi, että koska syyttäjä ja asianomistaja olivat tyytyneet HO:n päätökseen, ei ollut syytä muuttaa HO:n päätöstä. Sitä vastoin tapauksessa *KKO:n p. 4796/1. 11. 1950,* jossa HO oli tuominnut syytetyn taksinkuljettajaan kohdistuneista yksin teoin tehdyistä törkeän ryöstön yrityksestä ja vaikeata vähäisemmän ruumiinvamman aiheuttaneesta pahoinpitelystä KKO, jossa syytetty yksin haki muutosta, katsoi, että koskei asianomistajan ollut katsottava ammattiinsa kuuluneen autonohjaustyönsä vuoksi kyenneen puolustamaan itseään myöskään pahoinpitelyä vastaan, viimeksi mainitunkin rikoksen katsottiin tapahtuneen erittäin raskauttavien asianhaarain vallitessa.

60 Päätöksessä *609/10. 2. 1950* KKO:n vähemmistö katsoi, ettei lievä pahoinpitely sisältynyt virkamiehen väkivaltaiseen vastustamiseen, mutta koska syyttäjä oli tyytynyt HO:n päätökseen, se jäi pysyväksi. Vrt. myös *KKO p. 757/8. 3. 1954,* jossa HO oli tuominnut syytetyn, joka oli anastanut haltuunsa saamia työnantajan varoja ja salatakseen kavaltamisen valmistanut vääriä kuitteja, vain kavaltamisesta. KKO ei muuttanut päätöstä (olisi ollut tuomittava myös väärentämisestä, vrt. *KKO 1950 II 46* ja *83* ja *1954 II 16)* kun syyttäjä oli siihen tyytynyt.

Vastaavasti tuomiota, jolla syytetty on tuomittu rangaistukseen vain yhdestä rikoksesta, vaikka teko itse asiassa käsittää useampia rikoksia, ei ole syytetyn valituksesta muutettu ks. *KKO:n p. 2706/5. 6. 1950,* jossa alemmat oikeudet olivat tuominneet syytetyn, joka oli samassa tilaisuudessa pahoinpidellyt kolmea eri henkilöä, vain yhdestä pahoinpitelystä.

61 *KKO 1949 II 404:* HO oli tuominnut syytetyn yhdellä teolla tehdyistä koti-

Sitä vastoin reformatio in pejus-kiellon on yleensä katsottu estävän jatketun rikoksen hajoittamisen syytetyn valituksesta useammaksi rikokseksi.[62] Seurauksena on ollut, että käytännössä on jouduttu tuomitsemaan jatkettuna rikoksena perustunnusmerkistöltään toisistaan suuresti poikkeavia, mitä erilaisempia rikoksia, mikä ei liene ollut lainsäätäjän tarkoitus. Mielestäni ei syytetyn valituksesta olisi kuitenkaan estettä tuomita jatketun rikoksen asemesta eri rangaistuksia edellyttäen, ettei lopputulos eli kokonaisrangaistus kovene.[63]

Edellä mainituissa oikeustapauksissa on rubrisoinnin muutos johtunut lähes poikkeuksetta alemman oikeuden virheellisestä lainsoveltamisesta. Rubrisointia on voitu toisin sanoen muuttaa tarvitsematta lukea syytetyn

---

rauhan rikkomisesta ja kahdesta pahoinpitelystä, KKO tuomitsi syytetyn valituksesta rikoksista eri rangaistukset. *KKO 1950 II 46:* Alioikeus oli tuominnut syytetyn yksin teoin tehdyistä kavaltamisesta ja väärentämisestä. Syytetyn valituksesta HO tuomitsi kummastakin eri rangaistukset.

62 Ks. esim. *KKO:n p. 2539/24. 10. 1968:* kun virallinen syyttäjä oli tyytynyt HO:n päätökseen, jolla syytetty oli tuomittu vankeuteen 8 törkeää varkautta käsittävästä jatketusta rikoksesta, ei HO:n päätöstä voitu muuttaa. Samoin *KKO:n p. 114/19. 1. 1970:* »ottaen huomioon että syyttäjä on tyytynyt HO:n päätökseen», ei päätöstä, jolla syytetty oli tuomittu moottoriajoneuvon törkeän luvattoman käyttöönottamisen ja erillisen törkeän varkauden käsittävästä jatketusta rikoksesta, muutettu.

Jos alempi oikeus on katsonut syytetyn syyllistyneen vain yhteen rikokseen, on käytännössä toisinaan katsottu, ettei ylemmällä oikeudella ole oikeutta syytetyn valituksesta tuomita häntä useammasta erillisestä rikoksesta edes RL 7: 2:ää soveltamalla. Ks. *KKO:n p. 1298/30. 5. 1969,* jossa syytetty, joka oli RO:n päätöksen mukaan väärentänyt neljään eri vekseliin hyväksyjäksi saman henkilön nimen sekä hankkiakseen itselleen hyötyä käyttänyt noita vääriä vekseleitä luovuttamalla ne edelleen velkojensa maksamisen vakuudeksi, tuomittiin alioikeudessa yksityisen asiakirjan väärentämisestä 9 kk kuritushuoneeseen. Syytetyn valituksesta HO tuomitsi hänet jatketusta yksityisen asiakirjan väärentämisiä ja lisäksi petoksia koskevasta rikoksesta 10 kk kuritushuoneeseen (HO oli samalla poistanut erästä toista rikosta koskevan syytteen, joten lopputulos ei muuttunut rangaistuksen osalta syytetyn vahingoksi). KKO lausui, että koska syytetylle ei ollut vaadittu rangaistusta petoksista ja kun alioikeus oli tuominnut syytetyn vain yhdestä yksityisen asiakirjan väärentämisestä, mihin päätökseen syyttäjä ja asianomistaja olivat tyytyneet eikä HO olisi niin ollen saanut lukea syytetyn viaksi useampia yksityisen asiakirjan väärentämisiä, syytetty tuomittiin vain yhdestä yksityisen asiakirjan väärentämisestä 9 kk kuritushuoneeseen.

63 Näin myös *KKO:n p. 18. 10. 1965/2190,* jossa syytetty tuomittiin kahdesta alemmissa oikeuksissa jatketuksi katsotusta rikoksesta eri rangaistuksiin. Samoin KKO:n vähemmistö (2 jäsentä) *p. 21. 6. 1966/109* ja 1 jäsen *p. 25. 10. 1971/2474.*

viaksi tosiasiallisesti enempää kuin alemman oikeuden tuomiossakaan. Sitä vastoin KKO on eräässä tapauksessa *(1950 II 66)* katsonut, ettei ylemmällä oikeudella ollut syytetyn valituksesta oikeutta lukea syytetyn viaksi sellaista seikkaa, jota alemmassakaan oikeudessa ei ollut hänen syykseen luettu.[64] Alioikeus oli siinä tuominnut VR:n ylimääräisen autonkuljettajan auton kuljettamisesta alkoholin vaikutuksen alaisena, Syytetyn yksin valittaessa HO katsoi, että syytetty oli syyllistynyt sanottuun rikokseen kuljettaessaan ylimääräisenä autonkuljettajana VR:n kiitotavara-autoa ja soveltaen RL 40 luvun 22 §:ää jätti asian alioikeuden lopputuloksen varaan. Koska syyttäjä oli tyytynyt alioikeuden päätökseen ei HO:n KKO:n mielestä olisi pitänyt syytetyn valituksesta lukea hänen syykseen, että hän oli tehnyt hänen viakseen jäävän rikoksen virkamiehenä virkaansa toimittaessaan, minkä vuoksi HO:n päätös kumottiin ja asia jätettiin alioikeuden päätöksen varaan. KKO:n päätös lienee ymmärrettävä siten, että syytetyn asema virkamiehenä olisi HO:n syyksilukemisen johdosta huonontunut. Tuomitessaan viran tai toimenhaltijan rangaistukseen rikoksesta on tuomioistuimen nimittäin ilmoitettava päätöksestään sille viranomaiselle, jonka alaisena viran- tai toimenhaltija on.[65] Tosiasiallisesti syytetyn aseman voidaan mainitussa tapauksessa katsoa HO:n syyksilukemisen johdosta huonontuneen vain sillä edellytyksellä, ettei asianomainen viranomainen ollut aikaisemmin saanut rikoksesta tietoa.

Joissakin tapauksissa on kuitenkin menetelty toisin. Niistä mainittakoon *KKO:n p. 10. 10. 1972/1955,* jossa alemmat oikeudet olivat lukeneet syytetyn viaksi, että hän oli, aikoen varastaa, toisessa tilaisuudessa murtautunut pankkiin ja hitsausvälineitä käyttäen avannut lukitun kassakaapin ja toisessa murtautunut postikonttoriin ja samalla tavalla yrittänyt avata lukittua kassakaappia, mutta ei ollut kuitenkaan varastanut tai yrittänyt varastaa mitään. Syytetty tuomittiin kahdesta murrosta. KKO, jossa syytetty yksin haki muutosta, lausui, että molemmat teot oli katsottava varkauden yritykseksi, koska murtautumiset oli tehty tarkoi-

---

64 Ks. ratkaisun johdosta myös *Elfving* 1956, 137 sekä *Möller* 1972, 468.

65 A tietojen antamisesta viran- tai toimenhaltijan syyttämistä koskevista jutuista 4 § *(L:ssa 21. 1. 1944/41).* Saman asetuksen 3 §:n mukaan tuomioistuinten virkasyytejutuista antamista kaikista päätöksistä on lisäksi lähetettävä jäljennös oikeuskanslerille ja oikeusasiamiehelle, alioikeuden kuitenkin ainoastaan, jos päätös on saanut lainvoiman.

tuksella suorittaa välittömästi varkaus.[66] KKO:n on katsottu siten lukeneen syytetyn syyksi sellaisen seikan, josta alemmat oikeudet eivät olleet häntä tuominneet.[67] Syytetyn asema ei kuitenkaan kokonaisuudessaan huonontunut, sillä rangaistusta päinvastoin alennettiin. Lisäksi voidaan väittää, ettei KKO tosiasiallisesti muuttanut syyksilukemista syytetylle epäedullisemmaksi, koska myös alemmat oikeudet olivat todenneet, että syytetty oli aikonut varastaa, KKO puolestaan lausuessa, että hänen tarkoituksenaan oli välittömästi varkauden suorittaminen. Mikäli molemmilla sanonnoilla voidaan katsoa tarkoitettavan samaa asiaa, ei syyksilukemisessa ole menty alempien oikeuksien päätöksiä ulommaksi.[68]

Yllä olevasta tapauksesta ilmenee myös, ettei teon juridista rubrisointia voida aina täysin erottaa faktillisesta syyksilukemisesta niin, että sitä voitaisiin tarkastella viimeksi mainitusta erillään. Se, mikä on rikosoikeudellisesti relevanttia sen tai niiden lainkohtien mukaan, joiden soveltamisesta tapauksessa voi tulla kysymys, vaikuttaa luonnollisesti myös tosiseikkojen selvittämiseen.[69] Tuomioistuinten ratkaisujen kirjoitustavasta ei myöskään aina käy päätteleminen, että teon rikosoikeudellisen arvioinnin muutos on tapahtunut lukematta syytetyn viaksi tosiasiallisesti jotakin enemmän kuin aikaisemmassa tuomiossa.[70]

Edellä selostetuille ratkaisuille on ominaista, että syyllisyyskysymystä

---

66 KKO ei kuitenkaan voinut, kun uusi RL 28: 1,2 oli ankarampi kuin alempien oikeuksien soveltama, tekoaikana voimassa ollut RL 28: 3, tuomita varkauden yrityksestä, vaan jätti teot murroiksi.

67 Näin *Möller* 1972, 464. Po. tapauksessa vähemmistö (2 jäsentä) tuomitsikin syytetyn ainoastaan kahdesta vahingonteosta. Ks. po. tapauksen johdosta myös *Hiltunen* 1972, 835 s.

68 Kirjallisuudessa esitetyn mielipiteen mukaan murtovarkauden yrityksen katsotaan alkavan jo murtautumisella, näin esim. *Salovaara* 1948, 244 ja *Honkasalo* 1967, 178 sekä *Heinonen* 1972, 482. Toisen ja käytännössä vallinneen kannan mukaan vasta murtautumista seuranneet varastettavaan omaisuuteen kohdistuvat toimenpiteet merkitsivät varkauden yritystä. Ks. *R. Ellilä* 1965, 57 ja siellä mainittu *Salmialan* samalla kannalla oleva mielipide.

69 Ks. *Agge* 1936, 141 ja *Welamson* 1949, 86.

70 Niinpä esim. edellä aliv. 60 kohdalla selostetussa tapauksessa *KKO 1950 II 74* alemmat oikeudet olivat lukeneet syytetyn syyksi, että hän oli »varastanut Lipon omistaman 14.000 markan arvoisen lehmän myymällä sen omanaan Holapalle.» KKO taas lausui, että syytetyn oli »katsottava varastaneen sanotun lehmän Lipolta ja samalla, hankkiakseen itselleen laitonta aineellista etua, saattaneen Holapalle rahan tappion.» Rubrisointia ei siten ole voitu muuttaa faktilliseen syyksilukemiseen puuttumista.

on voitu muuttaa soveltamalla ankarampaa rangaistussäännöstä tarvitsematta silti koventaa tuomittua rangaistusta. Toisin sanoen tuomittu rangaistus sisältyy siihen korotettuun asteikkoon, jonka perusteella ylempi oikeus on syytetyn tuominnut. Mutta voidaanko syyllisyyskysymyksestä annettua ratkaisua muuttaa silloinkin, kun ylemmän oikeuden soveltaman asteikon mukainen minimirangaistus on ankarampi kuin alemman oikeuden tuomitsema rangaistus niin, ettei teosta voida lain mukaan määrätä niin alhaista rangaistusta kuin mihin alempi oikeus oli syytetyn tuominnut. Rangaistusta olisi tällöin korotettava, mutta se ei ole syytetyn valituksesta luvallista.[71] Samanlainen tilanne syntyy silloin, kun »uudesta» rikoksesta olisi tuomittava jokin sellainen lisärangaistus, esim. viraltapano, jota alemman oikeuden syyksilukema rikos ei edellytä.

Ongelman ratkaisussa voidaan ajatella meneteltävän eri tavoin. Ensiksikin on esitetty, että ylemmällä oikeudella ei olisi muuta mahdollisuutta kuin hylätä syyte kokonaan. Näin sen vuoksi että ylemmän oikeuden on aina omasta aloitteestaan sovellettava oikeata lainpaikkaa, so. tuomittava syytetty siitä rikoksesta, johon hän tosiasiallisesti on syyllistynyt alemman oikeuden virheellisen syyksilukemisen ja prosessitilanteen estämättä, mutta toisaalta kielto estäisi tuomitsemasta syytettyä ankarampaan rangaistukseen eikä sallittua ole myöskään laissa rikoksesta säädetyn rangaistusminimin alittaminen. Mainittu vaihtoehto, joka on kyllä saanut kirjallisuudessa osakseen kannatusta,[72] johtaisi kuitenkin kriminaalipoliittisesti kestämättömiin tuloksiin. Kun teosta ei voida rubrisoinnin perusteella nostaa uutta syytettä, johtaisi syytteen hylkääminen siihen, että syytetty vapautuisi syytteestä kokonaan. Tosin alemman oikeuden päätös voitaisiin kumota ja palauttaa juttu takaisin alempaan oikeuteen, mutta tämäkin keino auttaisi vain sillä edellytyksellä, ettei reformatio in pejus-kielto olisi voimassa palauttamisen jälkeisessä menettelyssä.

Syytteen hylkääminen ei siis voi tulla kysymykseen. Syyllisyyskysymystä ei siis voida muuttaa, jollei haluta tuomita laissa säädettyä mini-

---

71 Po. kysymykseen kulminoitui ennen toista maailmansotaa Saksassa reformatio in pejus-kiellosta käyty keskustelu. Ne, joiden mielestä kielto ei estänyt muuttamasta syyllisyyskysymyksestä annettua ratkaisua syytetyn vahingoksi, katsoivat, että oikeudella oli kyseisessä tilanteessa oikeus koventaa syytetylle tuomittua rangaistusta, kun uudesta rikoksesta ei voitu määrätä niin lievää rangaistusta kuin alemman oikeuden tuomiossa oli määrätty.

72 Siten Saksassa mm. *v. Kries* 1880, 114, 315 ss., *Thode* 1896, 38 ss. sekä *Bennecke—Beling* 1900, 445 ja *Gerber* 1913, 48.

miä lievempää rangaistusta. Tällöin ylempi oikeus toimisi velvollisuutensa mukaisesti oikaisemalla tuomiota syyllisyyskysymyksen osalta, mutta samalla se lainvastaisesti alittaisi rangaistusminimin. Tässä se kuitenkin voisi nojautua reformatio in pejus-kieltoon, joten sen ei voida sanoa tällöin menettelevän lain vastaisesti. Kyseinen vaihtoehto saattaisi kuitenkin johtaa rikosoikeudellisesti varsin anomaalisiin tilanteisiin.[73] Niinpä esimerkiksi syytetylle alemmassa oikeudessa kuolemantuottamuksesta tuomittua sakkorangaistusta ei voisi koventaa, vaikka teko olisi luettava hänen syykseen hänen oman tunnustuksensa mukaisesti taposta. Samoin jos syytetyn katsottaisiin syyllistyneen jonkin perustunnusmerkistön täyttävän rikoksen asemesta raskauttavien asianhaarain vallitessa tehtyyn rikokseen tai ns. törkeään rikokseen, saattaisi häntä kohdata sellainen rangaistus, jota kyseisestä rikoksesta ei ole säädetty.

Rikoslakiin on äskettäin tehty eräs lisäys, jonka perusteella rikoksen juridista rubrisointia voitaisiin ehkä muuttaa silloinkin, kun siitä seuraisi rangaistusminimin alittaminen. Tarkoitan tällä rikoslain 3 luvun 5 §:n 2 momenttia, sellaisena kuin se on L:ssa 30. 6. 1972/498. Sen mukaan, jos rangaistussäännöksessä on säädetty vapausrangaistukselle erityinen vähimmäisaika, tuomioistuin saa, ellei yleinen etu muuta vaadi, erityisistä syistä, jotka on mainittava tuomiossa, tuomita vähimmäisaikaa lyhyempään rangaistukseen. Samoin edellytyksin saadaan vankeusrangaistuksen sijasta tuomita sakkoon. Säännöstä olisi kylläkin lainvalmisteluasiakirjojen mukaan käytettävä vain silloin, kun lievimmänkin asteikon mukaisen rangaistuksen tuomitseminen ei vastaisi yleistä käsitystä teon vahingollisuudesta tai kun rikoksentekijän henkilökohtaiset ominaisuudet tai olot ovat huomattavan poikkeukselliset eli lähinnä asiallisten syiden perusteella.[74] Estettä ei kuitenkaan liene siihen, että säännökseen voidaan turvautua myös kyseisellä prosessuaalisella perusteella.[75]

Kolmantena vaihtoehtona on rikoksen rubrisoinnin pysyttäminen sen virheellisyydestä huolimatta.[76] Tällöin ei rikota muodollisestikaan ran-

---

[73] Ks. *Ganske* 1960, 24 s. Siten kuitenkin Saksan *Reichsgericht* useissa tapauksissa, ks. myös *Haas* 1934, 43 ja *Seibert* 1954, 341.

[74] Ks. *HE* 23/1972 vp., 5.

[75] Ks. *Oikm. lso:n julk. 5/1972.*

[76] Meillä *Tirkkonen* on useassa yhteydessä korostanut, ettei rubrisoinnin muutos ole mahdollinen, jos sen seurauksena myös rangaistusta olisi kovennettava. Saksan oikeuden osalta samoin mm. *v. Schwarze* 1862, 286; *Kleinfeller* 1886, 611, *v. Kries*, 1892, 664, *v. Ullmann* 1893, 600, *Brachvogel* 1893, 220, *Binding* 1904, 663 aliv. 2, *Pabst 1934*, 25 ja *Ganske* 1960, 25.

gaistussäännöksiä vastaan, mutta toisaalta tuomioistuin luopuisi velvollisuudesta soveltaa lakia oikein. Syytetyn muutoksenhakemus olisi tuolloin hylättävä. Tuomion perusteluissa voitaisiin silti todeta, missä suhteessa alemman oikeuden tuomio on ollut virheellinen sekä syy, miksi korjausta ei voida tehdä.

Oikeuskäytännössä meillä on noudatettu viimeksi mainittua vaihtoehtoa. Ylempi oikeus ei voi siten tuomitun muutoksenhaun johdosta muuttaa rikoksen rubrisointia, jos seurauksena olisi se, että alemman oikeuden tuomitseman rangaistuksen määrää olisi samalla korotettava.

Oikeuskäytännöstä mainittakoon seuraavat ratkaisut: Tapauksessa *KKO 1954 II 25* oli polkupyörän varastanut ja sen kolmannelle omanaan ostettavaksi tarjonnut syytetty, joka oli myyntitilaisuudessa esittänyt omistusoikeutensa tueksi valmistamansa väärän todistuksen, tuomittu rangaistukseen varkauden ohella petoksesta. Syytetyn hakiessa yksin muutosta KKO katsoi, ettei ollut esitetty syytä muuttaa HO:n päätöstä, joka, kun virallinen syyttäjä oli tyytynyt HO:n päätökseen, siis jäi pysyväksi. Syytetty olisi ollut tuomittava petoksen asemesta yksityisen asiakirjan väärentämisestä, josta oli kuitenkin säädetty rangaistukseksi normaalitapauksissa vain kuritushuonetta, kun taas petoksesta voitiin tuomita vain vankeuteen.

Tapauksessa *KKO 1950 I 9* oli A:n ja B:n yksissä tuumin selvitetty päättäneen surmata C:n ja panneen päätöksensä täytäntöön ampumalla tätä kohti useita laukauksia, joista yksi oli osunut kuolettavasti. HO tuomitsi A:n murhasta elinkaudeksi kuritushuoneeseen, mutta B:n murhayrityksestä 12 vuodeksi kuritushuoneeseen, koska C:n oli todettu kuolleen A:n ampumasta laukauksesta. KKO totesi A:n ja B:n valituksesta, ettei ollut selvitetty, kumman ampumasta laukauksesta uhri oli saanut surmansa. Koska mainitulla seikalla ei ollut kuitenkaan merkitystä jutun ratkaisuun, KKO katsoi, etteivät valitukset antaneet aihetta muuttaa HO:n päätöstä, joka siis A:n osalta ja, kun virallinen syyttäjä ja asianomistaja olivat tyytyneet HO:n päätökseen, myös B:hen nähden jäi voimaan. Reformatio in pejus-kielto esti siten KKO:ta muuttamasta lopputulosta B:n vahingoksi, vaikka perusteluissa myös hänen itse asiassa katsottiin syyllistyneen murhaan tekijänä. Tekohetkellä oli murhasta säädetty kuolemanrangaistuksen ohella vaihtoehtoisesti elinkautinen kuritushuonerangaistus, joka olisi ollut KKO:n käsityksen mukaan määrättävä myös B:lle, jos rubrisointia olisi muutettu tuomion johtopäätöslauselmassa. Rubrisoinnin muutos ei siten ollut mahdollista, koska se ei voinut tapahtua rangaistusta koventamatta. Mielenkiintoista on kuitenkin havaita, ettei kielto KKO:n päätöksen mukaan estänyt toteamasta todellista asiaintilaa perusteluissa.[77]

---

[77] Po. tapauksessa 1 jäsen jätti HO:n päätöksen pysyväksi. Toisen samanlaisen tapauksen johdosta *Soukan DL* 1948, 32 s. selostama KKO:n päätös *1788/9. 9. 1946*.

KKO:n päätöksessä *2020/27. 4. 1950* syytetty, joka oli ampunut pistoolilla lau-

kauksen B:tä kohden luodin osuessa ohikulkevaan C:hen lävistäen tämän oikean olkavarren, tuomittiin yksin teoin tehdyistä erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tehdyistä pahoinpitelyn yrityksestä, jossa vaikeata ruumiinvammaa oli tarkoitettu, ja vaikeata vähäisemmän ruumiinvamman tuottamuksesta vankeusrangaistukseen, vaikka syytetty KKO:n päätöskonseptiin tehtyjen merkintöjen mukaan olisi KKO:n mielestä ollut tuomittava erittäin raskauttavien asianhaarain vallitessa tehdystä vaikeata tai vaikeata vähäisemmän ruumiinvamman aiheuttaneesta pahoinpitelystä. Kun tästä oli laissa seuraukseksi säädetty ainoastaan kuritushuonetta, ei syytettyä voitu siitä oman valituksensa johdosta tuomita.

XI KIELTO JA TUOMION POISTAMINEN OIKEUDENKÄYNTIVIRHEEN PERUSTEELLA

1. Oikeudenkäyntivirheistä ja niiden tutkimisesta muutoksenhakumenettelyssä

Tuomio saattaa olla virheellinen paitsi asiallisessa myös muodollisessa suheessa johtuen käsittelyssä tapahtuneesta oikeudenkäyntivirheestä. Oikeudenkäyntivirheillä tarkoitetaan prosessuaalisten, itse menettelyä koskevien säännösten soveltamisessa tapahtuneita virheitä.[1] Oikeus ei ole tällöin joko lainkaan huomioinut kysymykseen tulevaa prosessisäännöstä tai sitten sen sisältö on arvioitu väärin.

Prosessuaalisessa virheessä on kysymys aina tuomioistuimen tekemästä virheestä. Kuitenkaan ei edellytetä, että tuomioistuin olisi voinut in casu menetellä toisin kuin on tapahtunut. Jutun ottaminen tutkittavaksi jonkin ehdottoman prosessinedellytyksen puuttumisesta (= prosessinesteestä, esim. res judicata) huolimatta on oikeudenkäyntivirhe, vaikkei tuomioistuin tiennyt tai ei edes ole voinut tietää sanotusta prosessinesteestä. Oikeudenkäyntivirheen ei siis välttämättä tarvitse johtua tuomioistuimen laiminlyönnistä.[2]

---

[1] Oikeudenkäyntivirheiden *(errores in procedendo)* määrittelystä ks. *Halila* 1964, 10 ja 16, *Tirkkonen* 1966, 494 s., *Reinikainen* 1956, 58 ja *sama* 1958, 36 s. *Afzelius* 1886, 171, *Kallenberg* 1922, 9 s., *Welamson* 1956, 78 ja *sama* 1974, 128 ss.

[2] *Welamson* 1974, 130.

Ks. oikeudenkäyntivirheiden ja materiaalisesti virheellisten tuomioistuinratkaisujen välisestä rajanvedosta kantelun ja tuomionpurun kohdalla *Halila* 1964, 16 ss., *Tirkkonen* 1937, 285 ss., *Lager* 1972, 50 ss. sekä Ruotsin oikeuden osalta erityisesti *Cars* 1959, 82 s. Asia- ja prosessiväitteiden välisistä erosta siviiliprosessissa, ks. *Lindblom* 1974, 18 ss. Esim. todistustaakkasäännösten virheellisessä soveltamisessa on kyse materiaalisesta virheestä, ks. *Halila* 1954, 316 s. Sen perusteella ei niin ollen voida saada tuomiota kentelun avulla poistetuksi, *Welamson* 1956, 82 ja *Halila* 1964, 18. Vrt. myös *Lindblom* 1974, 109. Samoin on asianlaita todisteiden arvioinnissa tapahtuneen virheen osalta, vaikka todistusarvioin-

Menettelyä koskevan virheen vaikutus asian ratkaisuun riippuu virheen laadusta. Selvää on, ettei millä tahansa käsittelyssä tapahtuneella vähäisellä virheellisyydellä ole vaikutusta jutun lopputulokseen. Itse asiassa oikeudenkäyntivirheestä puhuttaessa tarkoitetaan vain sellaista asian käsittelyssä tapahtunutta vakavaa virhettä, joka on vaikuttanut jutun lopputulokseen tai ainakin on saattanut siihen vaikuttaa.[3] Tällöin tuomio on virheen takia pätemättömänä poistettava. Jollei virheen voida otaksua vaikuttaneen millään tavalla lopputulokseen, ei tuomion poistamiseen ole aihetta.[4]

Sitä, onko menettelyssä tapahtunut virhe mahdollisesti vaikuttanut jutun lopputulokseen, ei ole aina helppo todeta. Tietyt virheet ovat sen laatuisia, että ne yleensä saavat aikaan huomattavan riskin väärästä lopputuloksesta. Toiset oikeudenkäyntivirheet eivät taas yleensä heikennä luottamusta ratkaisun oikeellisuuteen, mutta konkreettisessa tapauksessa nekin voivat vaikuttaa lopputulokseen. Ensiksi mainitunlaisia virheitä ovat OK 31 luvun 1 §:n 1—3 kohdassa mainitut tuomiovirheet, joiden perusteella lainvoiman saanut tuomio voidaan kanteluteitse poistaa. Jos muutoksenhakutuomioistuin havaitsee esim., ettei alempi oikeus ole ollut tuomionvoipa tai että asia on otettu tutkittavaksi jonkin ehdottoman prosessinedellytyksen puuttumisesta huolimatta, on tuomio poistettava. Samoin joudutaan menettelemään myös muiden sanotussa lainkohdassa mainittujen tuomiovirheiden takia riippumatta siitä, ovatko ne kysymyksessä olevassa yksittäistapauksessa vaikuttaneet jutun lopputulokseen. Tuomion poistaminen kyseisissä tapauksissa on oikeusvarmuuden ja oikeudenkäynniltä edellytettävän yleisen luotettavuuden

---

nin perusteista säädetään oikeudenkäyntilaissa (OK 17: 2). Ks. *Cars* 1959, 185, *Welamson* 1956, 82 ja *Halila* 1964, 18. *Reinikaisen* mielestä ei kuitenkaan ole täysin selvää, kumpaan ryhmään jutussa esitetyn näytön virheellinen arviointi kuuluu, *Reinikainen* 1958, 58. Vrt. myös *Ekelöf I* 1973, 26 s. Säännöstä ei voida luokitella prosessuaaliseksi yksinomaan sillä perusteella, että se on otettu prosessilakiin. Kun prosessuaaliset säännökset koskevat itse menettelyä, voidaan niihin lukea myös tuomioistuimen prosessinjohtoa koskevat säännökset, esim. vaatimus siitä, että juttu tulee perusteellisesti selvitetyksi. Oikeudenkäyntivirheestä on kysymys myös silloin, kun oikeus olisi voinut omasta aloitteestaan määrätä hankittavaksi todisteita, mutta se on laiminlyönyt kyseisen velvollisuutensa.

[3] Ks. esim. *Ekelöf* 1973, 68 ja *Reinikainen* 1956, 59 ss., joka korostaa, että kelvatakseen palauttamisperusteeksi tulee virheen olla asiaan vaikuttava.

[4] Oikeudenkäyntivirheiden luokituksesta virheen vaikutuksen mukaan ks. *Halila* 1964, 10 s. sekä *PLB* 1938, 75, *Welamson* 1956, 86 ja *sama* 1974, 130 ss.

kannalta perusteltua, ja sitä on myös tuomioistuinkurinpidollisista syistä pidettävä tarpeellisena toimenpiteenä.[5]

Kun oikeudenkäyntivirhe saattaa vaikuttaa jutun lopputulokseen, voivat asianosaiset luonnollisesti itse pyytää tuomion poistamista sellaisen virheen perusteella.[6] Kuten aikaisemmin on jo mainittu, rajoittuu tuomioistuimen tutkinta silloin yksinomaan oikeudenkäyntiä koskevaan kysymykseen, ellei muutoksenhakemuksessa samalla vedota johonkin asialliseen virheeseen. Tuomioistuin ei siis edellisessä tapauksessa tutki lainkaan jutun asiallista puolta. Muutoksenhakijan vastapuoli voi puolestaan vastauksessaan vedota johonkin oikeudenkäyntivirheeseen.

Kun menettelyn kulun järjestäminen ja prosessuaalisten säännösten noudattaminen kuuluu nimenomaan tuomioistuimen tehtäviin, on luonnollista, että muutoksenhakutuomioistuimella on velvollisuus omasta aloitteestaan tarkastaa alemmassa oikeudessa tapahtuneen menettelyn laillisuutta. Se, miten laajalle tämä tutkimisvelvollisuus ulottuu, riippuu paljolti virheen laadusta. Prosessuaalisten säännösten soveltamisessa tapahtuvat virheet syntyvät joko prosessinedellytyskysymyksen virheellisestä ratkaisemisesta taikka sitten muista menettelyllisistä virheistä.[7] Prosessinedellytykset ovat joko ehdottomia tai tahdonvaltaisia; tuomioistuin on velvollinen tutkimaan ehdottomat prosessinedellytykset viran puolesta, mutta tahdonvaltaiset vain tehdyn väitteen johdosta, jos vastaaja on ollut itse tai laillisesti edustettuna saapuvilla oikeudessa.[8] Myös ylemmän oikeuden on tutkittava uudelleen kaikkien ehdottomien proses-

---

5 Ks. *Halila* 1964, 11 ja 23 s. sekä *Ekelöf* 1973, 68, joka lausuu, että törkeän menettelyllisen virheen takia ratkaisu on kumottava »av domstolsdisciplinära skäl», vaikkei virhe olisi vaikuttanut ratkaisun lopputulokseen. Toisella kannalla *Gärde* 1949, 774 ja *Olivecrona* 1968, 306 s, vrt. myös *Hassler* 1963, 294 ja *Reinikainen* 1956, 60 aliv. 8, joka lausuu, ettei asianosaisten tulisi kärsiä siitä, että tuomioistuinlaitoksen ylempi viranomainen »rankaisee» alempaa sen virheistä. Toisaalta voidaan huomauttaa, että jos virhe on törkeä, se on saattanut vaikuttaa jutun lopputulokseen, vaikka tämä ei ilmene suoraan ratkaisusta.

6 Ks. *Wrede* 1943, 279, *Tirkkonen* 1972, 496 ja *Halila* 1964, 32.

7 Vrt. *Reinikainen* 1956, 64 ss., jossa prosessuaaliset virheet on palauttamistilanteita silmällä pitäen ryhmitelty kolmeksi alaosastoksi: virheet prosessinedellytyskysymyksen ratkaisemisessa, muut menettelylliset virheet sekä muutoksenhakutoiminnassa esiintyvät menettelylliset virheet. — Muutoksenhakemuksen tekemisessä ilmenevät virheet eivät vaikuta reformatio in pejus-kiellon soveltamiseen, kun muutoksenhaku on virheen johdosta jätettävä tutkimatta.

8 Ks. *Wrede—Palmgren* 1953, 346 s., *Tirkkonen* 1974, 472, *Granfelt* 1915, 105 ja *Reinikainen* 1958, 28 ss.

sinedellytysten olemassaolo. Oikeus ei ole kylläkään velvollinen hankkimaan sitä varten erityistä selvitystä, vaan kysymykseen kiinnitetään huomiota vain, jos ilmenee aihetta epäillä, että jokin edellytys puuttuu.

Tahdonvaltaisen prosessinedellytyksen puuttumisesta ei voida esittää väitettä muutoksenhakutuomioistuimessa, jos vastaaja on ollut alioikeudessa saapuvilla eikä ole väitettä esittänyt. Muutoksenhakuinstanssi ei voi siis sellaista väitettä tutkia. Jos väite on tehty alioikeudessa, mutta se on hylätty, on väitteen tekijällä oikeus hakea siitä muutosta pääasian yhteydessä tai, vastapuolen hakiessa muutosta, esittää väitteensä liittymisoikeuden nojalla (OK 16: 3,1). Jos hän ei hae muutosta, ei ylempi instanssi myöskään voi tutkia väiteratkaisun oikeellisuutta.[9]

Se, mitä edellä on sanottu tahdonvaltaisen prosessinedellytyskysymyksen tutkimisesta ylemmässä oikeudessa, koskee yksinomaan siviiliprosessia. Rikosprosessissa kaikkien prosessinedellytysten olemassaolo on otettava viran puolesta huomioon.[10] Myös muiden menettelyllisten virheiden osalta on todettava, että rikosprosessissa ylemmän oikeuden on puututtava niihin omasta aloitteestaan, vaikkei tuomion poistamista niiden perusteella olisi vaadittu.[11] Tämä johtuu rikosprosessissa korostetusti esillä olevasta pyrkimyksestä välttää vääriä tuomioita.

2. Tuomion poistamisesta oikeudenkäyntivirheen perusteella yksipuolisessa muutoksenhaussa

Milloin asianosainen, joka on voittanut jutun osaksi, hakee yksin muutosta, merkitsisi tuomion poistaminen oikeudenkäyntivirheen perusteella hänelle reformatio in pejusta. Esim. vahingonkorvausjutun kantaja, jonka kanne on alioikeudessa tullut osaksi hyväksytyksi, joutuisi oman muutoksenhakunsa tuloksena luopumaan sanotulla perusteella saavuttamastaan edusta.

Jos alemman oikeuden ratkaisua rasittaa sellainen oikeudenkäyntivirhe, joka on vaikuttanut jutun lopputulokseen, ei kielto vallitsevan mielipiteen mukaan estä poistamasta tuomiota.[12] Näin on asianlaita esim.

---

9 Ks. *Reinikainen* 1956, 71.

10 Ks. *Tirkkonen* 1969, 385.

11 Ks. esim. *Ekelöf* 1973, 68.

12 Ks. *Tirkkonen* 1936, 227 ja 1966, 390 sekä *Reinikainen* 1958, 37. Ruotsin oikeuden osalta *Kallenberg* 1922, 178, *Gärde* 1949, 774 ja *Welamson* 1953, 55 s.

silloin, kun alioikeus on ratkaissut jutun ehdottoman prosessinedellytyksen puuttumisesta huolimatta.[13] Kiellon syrjäytymistä voidaan perustella sillä, etteivät prosessinedellytyskysymykset ja oikeudenkäyntimenettelyä koskevat kysymykset yleensäkään ole asianosaisten määrättävissä. Toisinaan on kyllä esitetty, että ehdottomat prosessuaaliset säännökset olisivat pakottavia ainoastaan ennen tuomion antamista, mutta eivät sen jälkeen.[14] Tälle käsitykselle ei kuitenkaan ole saatavissa tukea. Voimassa olevan oikeuden mukaan ylemmän oikeuden on viran puolesta tutkittava alemassa oikeudessa tapahtuneen oikeudenkäyntimenettelyn oikeellisuus.

Rikosprosessin osalta voidaan kuitenkin todeta, että virallisuusperiaatteen noudattamisella puheena olevassa suhteessa on merkitystä lähinnä vain syyttäjän ja asianomistajan hakiessa muutosta.[15] Jos nimittäin alemman oikeuden langettava tuomio poistetaan lopullisesti syytetyn valituksen johdosta oikeudenkäyntivirheen perusteella, ei ratkaisun voida sanoa

---

Saksan oikeuden osalta taas *Stein—Jonas—Grunsky* 1968, II vor 2 § 536, *Bötticher* 1952, 467 s., *Bruns* 1968, 447 ja *Rosenberg—Schwab* 1974, 766.

13 Päinvastainen tilanne voi syntyä silloin, kun kanne on jätetty alemmassa oikeudessa virheellisesti tutkittavaksi ottamatta ja alkuperäinen kantaja hakee muutosta. Kun muutoksenhakijan tarkoituksena on saada kanne asiallisesti tutkituksi, voi ylempi oikeus antaa ratkaisun myös itse pääasiasta, jos asia on selvä eikä palauttamista tarvita. Näin voi käytännössä tapahtua yleensä vain silloin, kun kanne on selvästi perusteeton. Estäisikö reformatio in pejus -kielto sitten kanteen hylkäämisen? Kanteen hylkäävää tuomiota on yleensä pidettävä kantajan kannalta prosessiratkaisua huonompana vaihtoehtona. Toisaalta on muistettava, että kielto estää vain ottamasta muutoksenhakijalta pois hänen jo saavuttamansa edun. Prosessiratkaisu ei sitä vastoin takaa kantajalle sellaista oikeusasemaa, jota kiellolla on tarkoitus suojata.

14 Näin *Blomeyer* 1963, 530.

15 Korkein oikeus on tapauksessa *1947 II 89* katsonut, että HO oli oikeutettu poistamaan tuomitun rangaistuksen, vaikka vain virallinen syyttäjä ja asianomistaja olivat hakeneet tuomioon muutosta, kun alioikeus oli virallisen syyttäjän syytteestä tuominnut henkilön rangaistukseen asianomistajarikoksesta, vaikka asianomistaja oli ennen jutun vireille tuloa peruuttanut ilmiantonsa. Syyteoikeuden puuttuminen on myös ylemmässä instanssissa huomioitava viran puolesta. Samaan ehdottomien prosessinedellytysten kategoriaan kuuluu myös esim. syyteoikeuden vanhentuminen, vaikka syyte onkin silloin muodollisella perusteella hylättävä. Ks. myös *Bäärnhielmin* (1927, 185 s.) mainitsemaa tapausta *NJA* 1892, 66.

Kuten aikaisemmin on todettu, ei reformatio in pejus -kieltoa voida mielestäni lainkaan soveltaa syyttäjän ja asianomistajan hyväksi. Mikäli omaksuttaisiin toinen käsitys, merkitsisi tuomion poistaminen edellä olevasta oikeustapauksesta ilmenevällä tavalla poikkeusta kiellosta.

muuttuneen syytetyn vahingoksi, vaikka hän olisi vaatinut syytteen hylkäämistä asiallisin perustein. Syytetyn kannalta tuomion kumoaminen asiaperustein on kyllä edullisempi ratkaisu, mutta alemman oikeuden langettavaan tuomioon verrattuna merkitsee prosessiratkaisukin kuitenkin syytetyn aseman paranemista.

Tuomio on poistettava oikeudenkäyntivirheen takia vain silloin, kun virhe ei ole korjattavissa. Milloin virhe voidaan ylemmän oikeuden toimesta korjata, tutkitaan myös pääasia suoraan ylemmässä oikeudessa, jolloin reformatio in pejus syytetyn vahingoksi ei voi rangaistuksen osalta tulla kysymykseen.[16] Jos alioikeus on esim. tuominnut syytetyn vankeusrangaistukseen häntä henkilökohtaisesti kuulematta, voidaan syytetyn kuuleminen järjestää suoraan muutoksenhakutuomioistuimessa tarvitsematta palauttaa juttua sitä varten takaisin alioikeuteen. Tavallisesti virheen korjaaminen kuitenkin edellyttää palauttamista. Jos muutoksenhakuinstanssi havaitsee, ettei alempi oikeus ole ollut oikea tuomioistuin tutkimaan juttua, se voi siirtää jutun oikeaan alempaan tuomioistuimeen (OK 10: 29,1). Tuomio on tällöin kumottava, joten alempi oikeus joutuu antamaan asiasta uuden tuomion. Siihen, onko reformatio in pejus-kielto tällöin voimassa yksin muutosta hakeneen asianosaisen hyväksi, palataan tarkemmin seuraavassa, kiellon soveltamista palauttamisen jälkeisessä menettelyssä koskevassa luvussa.

3. Tuomion kumoamisesta osittaisen lainvoiman tapauksessa

Milloin oikeudenkäynnin kohteena on samanaikaisesti ollut useampia itsenäisiä vaatimuksia taikka useampi rikollinen teko, voidaan muutoksenhaku aikaisemmin esitetyllä tavalla rajoittaa koskemaan vain jotakin niistä. Muilta osin tuomio saa lainvoiman. Oikeudenkäyntimenettelyyn kohdistuvan tutkinnan kannalta tämä merkitsee sitä, ettei muutoksenhakuinstanssilla ole mahdollisuutta puuttua sellaiseen virheeseen, joka

---

16 *Reinikaisen* mukaan (1956, 60) ylempi instanssi voi, korjattuaan virheen, suoraan ratkaista pääasian, jos voidaan olla varmoja aineellisen totuuden saavuttamisesta. Palauttamiseen ei tällöin ole aihetta, vaikka virhe onkin vaikuttanut alemman instanssin lopputulokseen. Ylemmän oikeuden mahdollisuudet oikeudenkäyntivirheen korjaamiseen ovat kirjallisessa prosessissa suhteellisen vähäiset, mistä on useimmiten seurauksena palauttaminen, jos virhe voidaan ylipäätään korjata. Ks. myös *Reinikainen* 1958, 46 s.

rasittaa yksinomaan tuomion lainvoimaista osaa. Virhe saattaa kuitenkin koskea tuomiota kokonaisuudessaan. Voisiko muutoksenhakuinstanssi tällöin poistaa tuomion kokonaisuudessaan eli myös siltä osin kuin muutosta ei ole haettu? Sellainen mahdollisuus merkitsisi tuomion osittaisen lainvoiman syrjäytymistä ja tietyissä tapauksissa myös reformatio in pejusta. Niinpä tuomio voitaisiin syytetyn valituksesta joutua kumoamaan sellaista rikollista tekoa koskevalta osalta, josta syyte on hylätty. Mikäli tästä samalla seuraisi jutun palauttaminen takaisin alempaan oikeuteen käsiteltäväksi kokonaisuudessaan uudelleen, olisi mahdollista, että syytetty tulisi uudessa käsittelyssä tuomituksi sanotusta rikoksesta rangaistukseen.

Erityisesti siviiliprosessin osalta on meillä aikaisemmin esitetty, että alemman oikeuden tuomio olisi puheena olevassa tilanteessa poistettava kokonaisuudessaan silloin, kun tuomion pätemättömyys johtuu ehdottoman prosessinedellytyksen puuttumisesta.[17] Jos poistaminen pitäisi rajoittaa ainoastaan muutoksenhaun alaiseen osaan, ei ylemmän oikeuden alemman instanssin menettelyyn kohdistuvalla valvontavelvollisuudella olisi kyseisen mielipiteen mukaan vaikutusta. Tuomioistuinlaitoksella on velvollisuus korjata virheensä omasta aloitteestaan. Muussa tapauksessa asianosaisen olisi pakko hakea oikaisua ylimääräisten muutoksenhakukeinojen avulla.

Toisaalta on taas katsottu, että muutoksenhakutuomioistuimella on oikeus poistaa tuomio osittaisen lainvoiman tilanteessa vain siltä osin kuin siitä on haettu muutosta.[18] Tätä on perusteltu sillä, että alemmassa oikeudessa tapahtuneeseen virheeseen on tilaisuus puuttua yleensä vain sikäli kuin siihen haetaan muutosta. Se, että eri vaatimuksia koskevat kanteet käsitellään yhdessä, johtuu vain tarkoituksenmukaisuussyistä. Siitä huolimatta jokaisen vaatimuksen kohdalla on kysymys itsenäisestä jutusta. Yhteinen käsittely ei välttämättä johda kaikkien vaatimusten kumoamiseen. Tuomion poistaminen kokonaisuudessaan merkitsisi jutun osaksi voittaneelle muutoksenhakijalle siksi huomattavaa haittaa, että se olisi ehkä pidättänyt häntä hakemasta muutosta. Nimenomaan silloin, kun muutosta hakeva siviilijutun kantaja hakee muutosta, aiheutuisi täytäntöönpanokelpoisen tuomion kumoamisesta lainvoiman saaneelta osalta

17 Ks. *Wrede* 1943, 279 sekä ehdottomien prosessinedellytysten osalta *Reinikainen* 1958, 37, joka perustelee kantaansa myös sillä, että kiellon merkitys on muutoinkin heikkenemässä.

18 *Kallenberg* 1922, 180 s., *Tirkkonen* 1936, 228 sekä *Candolin* 1955, 10.

tosiasiallista vahinkoa. Mutta tuomion poistamista prosessuaalisella perusteella hylkäämisen asemesta voidaan pitää periaatteessa myös vastaajan kannalta haitallisena muutoksena.[19]

Voimassa olevan oikeuden mukaan se, missä laajuudessa tuomio on oikeudenkäyntivirheen johdosta poistettava, on jätetty tuomioistuimen harkintaan.[20] Joissakin tapauksissa alemman oikeuden tuomio on oikeudenkäyntivirheen johdosta kumottu kokonaan ja siis lainvoimaiseltakin osalta, ja juttu palautettu sen vuoksi alioikeuden uudelleen käsiteltäväksi.[21] Eräissä tapauksissa taas tuomio on poistettu vain siltä osin kuin se ei ole saanut lainvoimaa.[22] Sellaisissa tapauksissa, joissa poistamisesta seuraa jutun palauttaminen alempaan oikeuteen, ulotetaan poistaminen yleensä koko tuomioon, mutta jos taas poistaminen on lopullista, kuten on asianlaita ehdottoman prosessinedellytyksen puuttumisen johdosta annetun ratkaisun seurauksena, ollaan yleensä taipuvaisempia rajoitta-

---

19 Vrt. myös *Lager* 1971, 261.

20 Tuomiovirhekantelun osalta on OK 31:6:ssä nimenomaan säädetty, että tuomiovirheen johdosta tuomio voidaan poistaa joko kokonaisuudessaan tai tarpeellisilta kohdin, ks. sen johdosta *Halila* 1964, 39 s. ja *Tirkkonen* 1966, 509 sekä *sama* 1972, 557. Tuomionpurun osalta on säädetty (OK 31:15), että kun tuomio puretaan rangaistusvaatimusta koskevalta osalta, voidaan se samalla kertaa purkaa myös muulta osalta, siis yksityisoikeudellista vaatimusta koskevalta osalta, vaikka viimeksi mainitussa tapauksessa on muutoin noudatettava riitajutusta annetun tuomion purkamista koskevia sääntöjä.

Ruotsin RB 50:26,3:n ja 51:26,3:n mukaan, jos oikeudenkäyntivirhe koskee myös sitä osaa tuomiosta, josta ei ole haettu muutosta, on hovioikeudella valta poistaa tuomio sanotuilta osin, jos asianhaarat antavat siihen aihetta. Ks. *PLB* 1938, 526 ja *Gärde* 1949, 774.

21 Tämä ilmenee esim. tapauksesta *KKO 1948 II 435,* jossa KKO oikeudenkäyntivirheen nojalla kumosi alioikeuden päätöksen lainvoimaiseltakin osalta ja palautti jutun tämän vuoksi alioikeuteen uudelleen käsiteltäväksi. — Tapauksessa *KKO 1945 II 163* HO palautti jutun vain osaksi, mutta KKO kokonaisuudessaan.

22 Tapauksessa *KKO 1949 II 395* enemmistö (3—2) poisti alempien oikeuksien tuomiot oikeudenkäyntivirheen takia vain siltä osin, josta alkuperäinen kantaja oli hakenut muutosta kanteen hylätyltä osalta. Siltä osin kuin kanne oli hyväksytty, jäi tuomio voimaan, koska vastaaja ei ollut hakenut muutosta. Asiassa oli kysymys siitä, kuuluiko asia lainkaan tuomioistuimen käsiteltäväksi. Vähemmistö poisti tuomiot kokonaisuudessaan »virheellisen menettelyn laatuun katsoen.»

Ratkaisussa *1949 II 125,* jossa KKO:ssa oli kysymys enää vahingonkorvausvaatimuksesta avioliiton purkamista koskevan kanteen yhteydessä ajettuna, palautettiin juttu vain sanotun vaatimuksen osalta, kun alemmat instanssit eivät olleet ottaneet mainittua vaatimusta tutkittavakseen.

maan poistaminen vain muutoksenhaunalaiseen osaan. Jälkimmäisessä tilanteessa muutos muutoksenhakijan vahingoksi on lopullista, mutta ei aina sitä vastoin silloin, kun juttu palautetaan takaisin alempaan oikeuteen.

Puheena olevassa tilanteessa tulisi mielestäni kiinnittää huomiota kysymyksessä olevan virheen laatuun. Mikäli on kyse tuomiovirheestä, jonka perusteella lainvoimainen tuomio voitaisiin kanteluteitse poistaa, olisi tuomion poistaminen myös lainvoiman saaneelta osin pääsääntöisesti luvallista. Edellytyksenä olisi, että virhe rasittaa paitsi muutoksenhaunalaista, myös tuomion muuta osaa. Ylemmän oikeuden ei siten tarvitse ryhtyä tutkimaan yksinomaan tuomion lainvoimaista osaa rasittavia virheitä. Lisäksi tulisi edellyttää, että kysymyksessä oleva virhe on saattanut todennäköisesti vaikuttaa myös tuomion lainvoimaisen osan lopputulokseen.

Mikäli taas olisi kysymys vähemmän vakavista virheistä, ei tuomion poistaminen muulta kuin muutoksenhaunalaiselta osalta olisi luvallista, vaikka sama virhe on todennäköisesti saattanut vaikuttaa muultakin osin lopputulokseen.[23] Vakavien ja vähemmän vakavien oikeudenkäyntivir-

---

23 Virheen laatuun on kiinnitetty huomiota myös edellä mainitussa ratkaisussa *KKO 1949 II 395* vähemmistön taholta.

Vrt. Ruotsin oikeuden osalta esim. *Welamson* 1974, 129, jossa todetaan, että »ett icke grovt rättegångsfel bör rimligtvis inte kunna föranleda undanröjande av en dom i del som inte blivit föremål för överklagande.»

Toisaalta on kyllä korostettu, että eräät oikeudenkäynnissä noudatettavat periaatteet ovat siksi voimakkaita, että niiden tultua syrjäytetyksi täytyy kantelutie olla joka tapauksessa avoinna, ks. *Halila* 1964, 11.

Ruotsin RB:n mukaan oikeudenkäyntivirheet jaetaan kolmeen kategoriaan virheen törkeysasteesta riippuen. RB 59 luvun 1 §:n 1—4 kohdissa tarkoitettujen tuomiovirheiden (domvilla) osalta ylemmän oikeuden on poistettava alioikeuden tuomio omasta aloitteestaan (RB 50: 26,1 ja 51: 26,1). Jos alioikeudessa on tapahtunut muunlainen »grovt rättegångsfel», voi ylempi oikeus omasta aloitteestaankin poistaa tuomion, jos siihen on syytä (50: 26,2 ja 51: 26,2). Lievemmänlaatuisten virheiden osalta hovioikeus voi RB 50: 28:n nojalla siviiliprosessissa poistaa tuomion vain asianosaisen pyynnöstä, jos sen voidaan katsoa vaikuttaneen jutun lopputulokseen eikä sitä voida haitatta korjata hovioikeudessa. Vastaavanlainen säännös rikosprosessin osalta (51: 28) ei sitä vastoin edellytä asianosaisen pyyntöä. Ks. po. säännösten johdosta *PLB* 1938, 526 ja 582 ss., *Gärde* 1949, 773 ss. ja 863 ss., *Welamson* 1956, 84 s. ja *sama* 1974, 128 s., *Ekelöf* 1973, 67 ss. sekä siviiliprosessin osalta erityisesti *Hassler*, 1963, 292 ss. ja 316 ss. sekä rikosprosessin osalta *Olivecrona* 1968, 306 s.

heiden välinen rajanveto saattaa luonnollisesti osoittautua käytännössä po. suhteessa hankalaksi. Meillä ei ole myöskään kanteluperusteiden osalta tehty eroa törkeiden ja lievien oikeudenkäyntivirheiden perusteella. Vakaviksi virheiksi tulisi ilmeisesti luokitella paitsi OK 31:1 §:n 1—3 kohdassa myös eräät sanotun pykälän 4. kohdassa tarkoitetut virheet, jotka ovat vaikuttaneet lopputulokseen. Esimerkkeinä sellaisista virheistä voidaan mainita äänestyssääntöjen ja ääntenlaskentaa koskevien sääntöjen rikkominen samoin kuin tuomioistuimen velvollisuus antaa lausunto kaikista esitetyistä vaatimuksista taikka olla tuomitsematta muuta tai enempää kuin mitä on vaadittu.[24] Myös muiden prosessisääntöjen rikkomisesta saattaa seurata muutos lopputulokseen, mutta niitä voidaan pitää törkeinä vain silloin, kun niitä on rikottu suuremmassa määrin.

Voidaan lisäksi kysyä, eikö oikeudenkäyntimenettelyyn kohdistuvan tutkinnankin osalta olisi syytetyn yksin tekemän muutoksenhaun kohdalla tehtävä samanlainen rajoitus kuin asiallisen tutkinnan kohdalla. Toisin sanoen osittainen lainvoima voitaisiin oikeudenkäyntivirheen johdosta syrjäyttää syytetyn eduksi, muttei hänen vahingokseen. Tämä merkitsisi sitä, että syytetyn hakiessa yksin muutosta joltakin osalta, ei tuomiota saisi muulta osin poistaa hänen vahingokseen. Siltä osin kuin syyte on hylätty, ei tuomiota siis voitaisi poistaa prosessuaalisella perusteella, vaikka virhe olisi vaikuttanut siihenkin. Ja jos virhe koskee sellaista prosessuaalista säännöstä, joka on otettu lakiin lähinnä syytetyn etua silmällä pitäen, olisi tuomion poistaminen syytteen hylkäävältä osalta sanotulla perusteella arveluttavaa. Sitä vastoin tuomio voitaisiin poistaa oikeudenkäyntivirheen johdosta siltä osin, kuin syytetty on tuomittu rangaistukseen, vaikkei hän olisi hakenut sanotuilta osin muutosta. Reformatio in pejus-kielto määräisi siis rikosprosessissa tutkimisvallan laajuuden myös oikeudenkäyntimenettelyn osalta.

---

[24] Ks. *Welamson* 1974, 132 s. Vrt. myös *Halila* 1964, 15 ss., jossa pidetään mm. tekstissä mainittuja virheitä OK 31:1,4-kohdassa tarkoitettuina tuomiovirheinä.

XII KIELTO PALAUTTAMISEN JÄLKEISESSÄ MENETTELYSSÄ

1. Palauttamisperusteista

Palauttaminen tulee kysymykseen ensinnäkin alemmassa oikeudessa tapahtuneen oikeudenkäyntivirheen perusteella. Oikeudenkäyntivirheiden jaottelusta on jo edellä ollut puhetta. Kuten siinä yhteydessä mainittiin, voidaan prosessinedellytyskysymysten ratkaisemisessa tapahtuneet virheet erottaa muista menettelyvirheistä.

Milloin oikeudenkäyntivirhe on tapahtunut siinä, että alempi oikeus on ottanut jutun ehdottoman prosessinedellytyksen puuttumisesta eli prosessinesteestä huolimatta tutkittavaksi, ei palauttaminen luonnollisesti tule kysymykseen, vaan ylemmän oikeuden tehtäväksi jää ainoastaan tuomion poistaminen ja kanteen jättäminen tutkittavaksi ottamatta.[1] Jos taas alemman instanssin tuomiota rasittava prosessinedellytyksen puuttuminen on sellainen, että se olisi ollut korjattavissa, voidaan juttu tällöinkin palauttaa. Mutta jos ylempi oikeus voi olla varma siitä, ettei edellytyksen puuttuminen vaikuta millään tavalla prosessiaineistoon, voidaan asia juttua palauttamatta tutkia suoraan muutoksenhakuinstanssissa.[2] Jos mitään muutosta ei ole odotettavissa ja edellytyksen puuttuminen kuitenkin olisi korjattava, ei palauttamiseen ole aihetta. Jos kuitenkin syntyy epäilys siitä, että prosessiaineisto voisi muuttua, jos menettely virheettömänä toistettaisiin, on juttu palautettava. Verrattain harvoin muutoksenhakuinstanssi uskaltanee olla varma prosessiaineiston muuttumattomuudesta.[3]

---

1 Ks. *Wrede* 1943, 327 s., *Skarstedt* 1896, 23, *Kallenberg* 1922, 238 s. ja 376 s., *Tirkkonen* 1972, 520 sekä *Reinikainen* 1956, 72 ss. ja siinä aliv. 19 mainitut oikeustapaukset.

2 Ks. *Reinikainen* 1956, 82 ss.

3 Esimerkkinä *Reinikainen* 1956, 83 mainitsee tapauksen, jossa pääasia on tutkittu suoraan muutoksenhakuinstanssissa, vaikka joku alioikeuden lautamie-

Jos taas prosessinedellytykset todellisuudessa ovat olleet olemassa, mutta alempi oikeus on kuitenkin jättänyt kanteen tai syytteen tutkittavaksi ottamatta, on seurauksena yleensä palauttaminen. Jos puute kuitenkin on korjattavissa ja prosessiaineisto on täydellinen, voi ylempi oikeus kuitenkin poikkeustapauksissa suoraan tutkia pääasian.[4] Kun tämä merkitsisi poikkeamista instanssijärjestyksen periaatteesta samoin kuin siitä säännöstä, ettei muutoksenhakuinstanssi saa tutkia juttua laajemmalti kuin alempi oikeus on sen tutkinut, voidaan pääasian suoraa tutkimista puoltaa vain niissä tapauksissa, jolloin ylempi oikeus jutun laatuun katsoen näkee mahdolliseksi päätyä vain yhteen ainoaan ratkaisuun. Kuten aikaisemmin on esitetty, voidaan näin menetellä lähinnä vain siinä tapauksessa, että kanne olisi ilmeisesti muodollisella perusteella joka tapauksessa hylättävä.[5]

Prosessinedellytyskysymysten ryhmään voidaan palauttamisperusteena lukea myös kanteen sillensä jättämistä sekä eräät kanteen hylkäämistä muodollisilla perusteilla koskevat virheet.[6]

Muunlaisista menettelyllisistä virheistä muodostavat palauttamisperusteen esimerkiksi vaatimuksen, perusteen tai väitteen sivuuttaminen, henkilön kuulematta jättäminen sekä juttujen erottamisessa tai yhdistämisessä tapahtuneet virheet. Jos tällainen virhe vaikuttaa jutun lopputulokseen eikä sitä voida ylemmän oikeuden toimesta suoraan korjata, on juttu tuomion poistamisen yhteydessä samalla palautettava takaisin alempaan oikeuteen. Se, ettei ylempi oikeus voi yleensä itse virhettä korjata, johtuu siitä, ettei menettelyä voida siellä yleensä kokonaan uudistaa. Toisaalta pääasiaa ei voida tutkia ennen virheen korjaamista, koska ei tiedetä, millaiseksi prosessiaineisto sen jälkeen muodostuu. Palauttaminen perustuukin pohjimmiltaan prosessiaineiston puutteellisuuteen ja sen muuttumismahdollisuuteen.[7]

---

histä on ollut esteellinen. Toisena esimerkkinä on tapaus, jossa alioikeus on sallinut sellaisen virkamiehen toimia asiamiehenä, joka lain mukaan ei olisi saanut sinä esiintyä.

4 *Reinikainen* 1956, 115 ss.

5 Ks. XI luku. aliv. 13.

6 Ks. niistä *Reinikainen* 1956, 87 ss.

7 Palauttamisperusteista ks. *Reinikainen* 1956, 58 ss. ja siellä mainittu kirjallisuus sekä lisäksi *Tirkkonen* 1966, 434 ss. ja 1972, 519 ss. sekä Ruotsin RB:n osalta *Ekelöf* 1973, 67 ss. ja *Welamson* 1974, 128.

Palauttamisperusteet ovat meillä yksinomaan käytännön varassa. Samoin oli asianlaita Ruotsissa ennen RB:n voimaantuloa, ks. *Skarstedt* 1896, 2, *Afzelius*

Mutta palauttaminen saattaa tulla kysymykseen silloinkin, kun alempi oikeus ei ole syyllistynyt mihinkään oikeudenkäyntivirheeseen. Tämä perustuu siihen, että ylemmällä oikeudella on velvollisuus huolehtia siitä, että juttu tulee oikeudenkäynnissä tyydyttävällä tavalla ja perusteellisesti selvitetyksi. Edellytyksenä jutun palauttamiselle ja tuomion poistamiselle sellaisessa tilanteessa, jossa alioikeuden syyksi ei voida lukea mitään oikeudenkäyntivirhettä on, että hovioikeudessa tulee esille sellainen kysymys, johon alioikeuden ei ole tarvinnut taikka se ei ole edes voinut ottaa kantaa.

Ensinnäkin palauttaminen voi tapahtua silloin, kun vasta hovioikeudessa tai korkeimmassa oikeudessa esitetään uutta prosessiaineistoa. Voimassa olevan oikeuden mukaanhan asianosaiset voivat esittää hovioikeudessa uutta näyttöä ja selvitystä vieläpä silloinkin, kun se olisi voitu esittää jo alioikeudessa.[8] Ylemmissä oikeuksissa voidaan myös tie-

---

1886, 187 ja *Kallenberg* 1922, 237. Uuden RB:n mukaan palauttaminen tulee kysymykseen silloin, kun alemman oikeuden tuomio poistetaan oikeudenkäyntivirheen perusteella ilman, että juttu olisi jätettävä tutkittavaksi ottamatta, RB 50: 29 ja 51: 29 sekä 55: 15. Mutta palauttaminen katsotaan ilman nimenomaista säännöstä mahdolliseksi myös muulloin, jos asian jatkokäsittelyn katsotaan tapahtuvan sopivammin alemmassa oikeudessa. Ks. *PLB* 1938, 527, *Gärde* 1949, 775, *Ekelöf* 1973, 71 sekä *Welamson* 1953, 55 ja *sama* 1974, 134 s.

[8] Hovioikeudessa esitettävän uuden näytön osalta on erityissäännös OK 27: 9, 2 §:ssä, jonka johdosta *Tirkkonen* 1966, 428. Korkeimmassa oikeudessa esittävästä uudesta prosessiaineistosta on puolestaan säädetty (OK 30: 20, 1), ettei seikkoihin tai todisteisiin saa vedota, ellei asianosainen voi saattaa uskottavaksi, ettei hän ole voinut vedota niihin alemmassa oikeudessa tai että hänellä muutoin on ollut pätevä aihe olla tekemättä niin. Kuten kirjallisuudessa on huomautettu (*Wrede* 1943, 304 s. ja *Tirkkonen* 1966, 465) on mainittu kielto kuitenkin jäänyt kuolleeksi kirjaimeksi ja käytännössä uuden oikeudenkäyntiaineiston esittäminen on korkeimmassa oikeudessa sallittu yhtä laajassa mitassa kuin hovioikeudessakin. Ks. myös *Reinikainen* 1956, 245 ss. sekä *T. Ellilä* 1971, 185 ss. ja 1973, 77 ss., joka puoltaa mainitun kiellon tiukempaa soveltamista KKO:ssa. Toisinaan KKO onkin nimenomaan jättänyt vasta siellä esitetyn uuden selvityksen huomiotta, jos muutoksenhakija ei ole tehnyt uskottavaksi, ettei hän ole voinut aikaisemmin sanottuun selvitykseen vedota, ks. *T. Ellilän* 1973, 92 s. selostamaa vekselijutun päätöstä *n:o 1472/2. 10. 1973*. Nykyisellään OK 30: 20, 1:n kielto koskee myös rikosprosessia.

Ruotsin RB 55: 13:n mukaan uuden seikan tai todisteen esittäminen korkeimmassa oikeudessa vaatimuksen tueksi on pääsääntöisesti kielletty vain riitajutuissa.

KKO-komitean mietinnössä (1973: 110) on esitetty vastaava säännös uusien todisteiden tai perusteiden esittämisen kieltämiseksi kuin voimassa olevassa lais-

tyin edellytyksin esittää uusi, tavallisimmin vain sivuluontoinen vaatimus, taikka sitten uusia perusteita vaatimuksen tueksi.

Toiseksi palauttaminen saattaa johtua siitä, että alioikeuden ei ole ollut tarpeen lausua jostakin asianosaisten esittämästä seikasta. Tuomioistuimen ei tarvitse ottaa kantaa muihin kuin sellaisiin kysymyksiin, joihin sen on vastattava jutun ratkaisussa. Jos kantaja on vedonnut vaatimuksensa tueksi useampaan vaihtoehtoiseen perusteeseen, joista alioikeus on hyväksynyt ensisijaisesti esitetyn, ei se yleensä lausu mitään muista vaihtoehtoisista perusteista.[9] Sama koskee vastaajan tekemiä vaihtoehtoisia väitteitä.[10] Jos ylempi oikeus tällöin päätyy toiseen tulokseen alioikeuden hyväksymän perusteen oikeellisuudesta, joutuu hovioikeus ensimmäisenä asteena ottamaan kantaa vaihtoehtoiseen perusteeseen.

Ylemmissä oikeusasteissamme noudatettavasta kirjallisesta menettelystä johtuu, että juttu on yleensä uuden oikeudenkäyntiaineiston esittämisen johdosta palautettava.[11] Palauttaminen voi aiheutua jo siitä, ettei vastapuolella ole ollut tilaisuutta lausua käsitystään esitetyn uuden materiaalin johdosta. Toiseksi uusi aineisto synnyttää uusia kysymyksiä, joita ei voida ratkaista aikaisemmin esitetyn materiaalin perusteella.

---

sakin, s. 159 ja s. 166. Muutoksenhakijan olisi ehdotuksen mukaan jo hakemuksessaan mainittava uusista todisteista ja nimenomaan selvitettävä syyt todisteiden myöhäiseen esittämiseen. Kun mainittu säännös saattaa johtaa siihen, että syytetyn valittaessa hovioikeuden päätöksestä hänen oikeutensa vedota uusiin seikkoihin ja todisteisiin on rajoitetumpi kuin hänen hakiessaan hovioikeuden päätöksen purkamista OK 31 luvun 8 §:n nojalla, on mielestäni aiheellisesti esitetty (KKO:n lausunnossa KKO-komitean mietinnön johdosta *Grönqvist* ym. KKO 1974, 303), että uusien perusteiden ja todisteiden esittämiskielto KKO:ssa olisi rajoitettava koskemaan riita-asioita ja rikosasioissa vain syytetyn vahingoksi tapahtuvia valituksia.

Muutoksenhakutyöryhmän mietinnössä *(Oik.min. lso:n julk. 25/1975)* on uusien todisteiden esittämismahdollisuus hovioikeudessa esitetty säilytettäväksi vastaisuudessakin (OK 25: 14, 2).

9 Kanteessa on esim. moitittu testamenttia osaksi sillä perusteella, ettei sitä ole tehty laissa säädetyssä muodossa ja osaksi testamentin tekijän sieluntoiminnan häiriön perusteella, ja alempi oikeus on hyväksynyt kanteen ensiksi mainitulla perusteella. Kanteessa on saatettu esittää myös vaihtoehtoisia vaatimuksia, joista jokin on hyväksytty. Esim. kun ostaja on kaupan kohteen virheellisyyden perusteella vaatinut kaupan purkua tai vaihtoehtoisesti kauppahinnan vähennystä, ja ensiksi mainittu vaatimus on hyväksytty.

10 Vastaaja on esim. tehnyt sekä maksu- että kuittausväitteen.

11 Ks. *Reinikainen* 1956, 230 ss. ja *Tirkkonen* 1966, 437.

Myöskin vaihtoehtoisten vaatimusten ja perusteiden kohdalla voi syntyä epäilyksiä prosessiaineiston muuttumisesta.[12]

Jutun palauttaminen merkitsee po. tapauksissa, kuten yleensäkin, prosessitaloudellista haittaa. Se aiheuttaa lopullisen ratkaisun saannissa pitkitystä ja lisää oikeudenkäyntikustannuksia. Lisäksi siitä yleensä aiheutuu hankaluutta uusien pulmakysymysten muodossa ja siten epävarmuutta oikeuselämään. Kun palauttaminen perustuu suurimmaksi osaksi tuomioistuimen virheeseen, olisi virheen korjaaminen taikka puutteellisuuden poistaminen voitava yleensä suorittaa asianosaisia vähemmän haittaavalla tavalla eli muutoksenhakuasteessa,[13] mikä edellyttää mahdollisuuksia suullisen käsittelyn järjestämiseen hovioikeuksissa.

Toiselta puolen eräät näkökohdat puhuvat palauttamisen puolesta, vaikka puutteellisuudet voitaisiin parantaa muutoksenhakumenettelyssä. Ylempien oikeuksien lisääntyneen työmäärän huomioon ottaen olisi suotavaa, että riitaisten kysymysten arviointi tapahtuisi ensisijassa alioikeuksissa. Instanssijärjestyksen periaatteen mukaista on, että hovioikeus ottaa kantaa muutoksenhakuasioissa vain sellaisiin kysymyksiin, jotka ovat olleet ensin alioikeuden arvioitavina. Oikeusturvanäkökohdat edellyttävät, että asianosaisille varataan oikeus saada kaikki relevantit seikat arvioitaviksi ainakin kahdessa instanssissa. Sellaisten kysymysten osalta, jotka tulevat esille vasta hovioikeudessa, rajoittavat sanottua oikeutta ne säännökset, jotka koskevat mahdollisuutta saada juttu korkeimman oikeuden tutkittavaksi.[14]

Palauttaminen tulee useimmiten kysymykseen hovioikeudessa esitetyn, asian ratkaisuun vaikuttavan uuden aineiston perusteella, mutta sitä vastoin se ei ole aiheellista silloin, kun kysymys on ainoastaan

---

12 Reinikaisen mukaan sanotussa tilanteessa palautuksen edellytyksenä on pidettävä prosessiaineiston puutteellisuutta (1956, 62 s.). Ks. myös *Wrede* 1943, 293: palauttaminen, jos alemman oikeuden tutkimatta jättämä toinen vaatimus olisi ollut hyväksyttävä, samoin *Tirkkonen* 1972, 521 aliv. 78 b. *Skarstedtin* mukaan palauttaminen on tällöin aina välttämätöntä (1896, 44). Toisin sitä vastoin *Kallenberg* 1922, 159, 165 ja 236 sekä *Ekelöf* 1973, 71 s. ja *sama* 1949, 584 ss. Ks. myös *KKO 1938 II 13.*

13 Ks. palauttamisen haittapuolista *Reinikainen* 1956, 29 ss. ja erityisesti s. 33, jossa aiheellisesti huomautetaan palauttamisen olevan hyvän oikeudenhoidon ja prosessitaloudellisen vastaisen ilmiön. Syynä palauttamisen runsauteen meillä *Reinikainen* näkee keskitysperiaatteen toteutumatta jäämisen ensimmäisessä instanssissa ja ylemmissä oikeuksissa vallitsevan kirjallisen menettelyn.

14 Ks. *T. Ellilä* 1953 (a), 311 s. ja *Reinikainen* 1956, 32 sekä *Ekelöf* 1973, 71 s.

oikeudellisista kysymyksistä, lain soveltamisesta, eikä myöskään jo alemmassa oikeudessa esitetyn todistelun uudelleen arvioinnin takia. Kun alempi oikeus on esim. hylännyt syytteen tai vahingonkorvauskanteen sen ei ole tarvinnut lausua mitään rikosoikeudellisista seuraamuksista taikka korvauksen suuruudesta. Jos muutoksenhakuinstanssi sitä vastoin katsoo syytteen tulleen näytetyksi taikka vahingonkorvausvelvollisuuden olevan olemassa, joutuu se myös tosin puuttumaan sellaiseen kysymykseen, josta alempi oikeus ei ole lausunut. Mutta silloin ei kuitenkaan ole yleensä aihetta palauttaa juttua takaisin alempaan oikeuteen, koska rangaistuksen suuruus ja korvauksen määrä voidaan ratkaista yleensä suoraan ylemmässä oikeudessa.[15]

2. Voiko palauttamispäätös muodostaa reformatio in pejuksen?

Palauttaminen tulee kysymykseen ainoastaan siinä tapauksessa, että palauttamisperuste, oikeudenkäyntivirhe tai vasta ylemmässä instanssissa esitetty uusi prosessiaineisto, vaikuttaa jutun lopputulokseen. Tuomioistuimen on siten otettava enen palauttamista kantaa siihen, tulisiko lopputulos sanotuilla perusteilla todennäköisesti muuttumaan. Voitaisiin niin ollen ajatella, että ylemmän oikeuden tulisi ennakoida myös se, millä tavalla ja kumpaan suuntaan, siis muutoksenhakijan eduksi vai hänen vahingokseen, tuomio tulisi muuttumaan. Jos palauttamisperusteesta aiheutuisi todennäköisesti muutos muutoksenhakijan vahingoksi, niin olisiko palauttaminen itse asiassa reformatio in pejus-kiellon vastaista?

Voidakseen merkitä reformatio in pejusta muutoksenhakijan vahingoksi on edellytettävä, että palauttamispäätöksessä on kysymys pääasiaratkaisusta. Kun palauttamiseen liittyy säännönmukaisesti alemman oikeuden tuomion poistaminen (kumoaminen), voidaan sen sikäli sanoa koskevan pääasiaa. Palauttamisratkaisu on myös ylemmän oikeuden kannalta lopullinen, koska juttu ei tule siellä enää uudelleen käsiteltäväksi, ellei siihen haeta palautuksen jälkeisen menettelyn päätyttyä uudelleen muutosta.[16]

---

15 Ks. *Reinikainen* 1956, 59: palauttamista ei voida suorittaa myöskään silloin, kun alempi tuomioistuin on soveltanut väärin lakia tai kun se on arvostellut väärin jutussa esitetyn tosiasia-aineiston. Vrt. myös *Ekelöf* 1973, 71 s.

16 Vrt. *Reinikainen* 1956, 308 s. ja 310, *Skarstedt* 1896, 52 s. sekä *Kallenberg* 1922, 237 s.

Nämä seikat eivät kuitenkaan tee palauttamispäätöksestä pääasiaratkaisua. Lopputulos jää nimittäin siinä kokonaan avoimeksi. Palauttamisratkaisu ei sisällä lausuntoa siitä, miten juttu pitää asiallisessa suhteessa ratkaista. Sitä ei voida niin ollen pitää muutoksenhakukanteen hyväksyvänä ratkaisuna silloinkaan, kun palauttamista olisi nimenomaan pyydetty, mutta ei myöskään muutoksenhaun hylkäävänä ratkaisuna. Jos ylempi oikeus jo jutun palauttaessaan tietäisi, minkälaiseksi lopputulos muodostuu, olisi jutun palauttaminen mahdollisesta virheestä tai prosessiaineiston puutteellisuudesta huolimatta turhaa sekä tuomioistuinlaitoksen ja asianosaisten kannalta haitallista.

Palauttamisratkaisua pidetäänkin kirjallisuudessa oikeudenkäyntiä eikä pääasiaa koskevana, oikeudenkäynnin kohteena olevaan asiaan nähden väliratkaisuna, vaikka se on ylemmän instanssin toiminnan kannalta sillä kertaa lopullinen.[17] Palauttamispäätökseen voidaan kyllä sisällyttää joitakin pääasiaa koskevia lausumia, mutta päätöksen olennaisimman osan muodostaa asianosaisille annettu osoitus jatkaa prosessia alemmassa instanssissa. Muutoksenhakuinstanssin palauttamispäätöksessä antamat asiaa koskevat ohjeet eivät sitä paitsi ole lopullisia. Jos alemman instanssin uudesta ratkaisusta haetaan muutosta, voi ylempi instanssi muuttaa kantaansa palauttamispäätöksessä lausumastaan oikeuskäsityksestä.[18] Palauttamispäätökseen ei saa säännönmukaisesti hakea muutosta, joten sitä voidaan pääsääntöisesti pitää lainvoimaisena. Oikeusvoimakykyinen se ei kuitenkaan ole, koska se ei sisällä pääasiaratkaisua eikä sen vaikutus sitä paitsi ilmene uudessa oikeudenkäynnissä, vaan samassa, alemmassa instanssissa tapahtuvassa jatkokäsittelyssä.[19]

---

17 Näin *Reinikainen* 1956, 312.

18 *Reinikainen* 1956, 381 s.

19 Palautuspäätöksen oikeusvoimakykyisyyden puuttumisesta ks. *Reinikainen* 1956, 358 s. — Muutoksenhaku palauttamispäätökseen on nimenomaan kielletty OK 30: 6 §:n 3 kohdassa, ks. sen johdosta *Reinikainen* 1956, 345 ss. ja aliv. 2 mainittuja lähteitä sekä lisäksi *Tirkkonen* 1966, 454, jossa huomautetaan siitä, että muutoksenhakukielto ei ole voimassa, jos palauttamispäätökseen samalla sisältyy jonkin riitakysymyksen lopullinen ratkaiseminen. Muutoksenhakukieltoa vastaan mainitussa tilanteessa esitetystä kritiikistä ks. *Reinikainen* 1956, 349 s. ja *T. Ellilä* 1965, 78 s. sekä *Tirkkonen* 1956, 130 aliv. 52 ja 131 aliv. 58. Kirjallisuudessa on oltu sitä mieltä, että palauttamispäätökseen ei saa hakea muutosta OK 30: 3:n 2 kohdan nojalla. Ks. *Reinikainen* 1956, 351 ja aliv. 26 mainittuja oikeustapauksia sekä *Tirkkonen* 1966, 454 aliv. 29. Toisin kuitenkin *KKO 1974 II 22:* HO:n päätökseen, jolla juttu on palautettu alioikeuteen sen johdosta, ettei

Palauttaminen voi tapahtua joko asianosaisten pyynnöstä tai ylemmän oikeuden omasta aloitteesta.[20] Asianosaisten aloitteesta voi palauttaminen tulla kysymykseen siviiliprosessissa esim. sellaisten prosessinedellytyksissä olevien puutteiden tai muiden vähäisempien virheiden perusteella, joihin tuomioistuimen ei muussa tapauksessa tarvitsisi kiinnittää viran puolesta huomiota. Asianosaisten pyynnöstä tapahtuu palauttaminen myös silloin, kun alempi oikeus on asianosaisten mielestä sivuuttanut jonkin heidän tekemänsä vaatimuksen, väitteen tai perusteen. Useimmissa tapauksissa palauttaminen kuitenkin tapahtuu oikeuden omasta aloitteesta. Tämä johtuu siitä, että palauttamisen peruste johtuu usein alemman oikeuden tekemästä virheestä tai laiminlyönnistä, joka siis on pyrittävä viran puolesta oikaisemaan. Esim. asianosaisen kuulemattajättämistapauksissa juttu tavallisesti tulee palautettavaksi viran puolesta. Samoin on asianlaita jos tuomioistuin on menetellyt virheellisesti näytön hankkimisessa tai sen vastaanottamisessa tahi ei ole täyttänyt velvollisuuttaan jutun perusteellisen tutkinnan suhteen. Jos ylemmässä oikeudessa vedotaan uuteen perusteeseen, uuteen todisteeseen tai tehdään uusi vaatimus, on palauttaminen myös tapahtuva viran puolesta. Mutta silloinkin, kun alempi oikeus ei ole menetellyt virheellisesti näytön suhteen, voidaan juttu palauttaa, jos ylemmän oikeuden mielestä juttuun on saatavissa lisää selvitystä.[21] Asianosaisten pyyntö jutun palauttamiseksi ei näissäkään tapauksissa luonnollisesti ole vailla merkitystä, koska ylempi oikeus mahdollisesti vasta silloin tulee kiinnittäneeksi huomiota palauttamisen tarpeellisuuteen.

Milloin palauttaminen tapahtuu asianosaisen muutoksenhakemuksessaan esittämän pyynnön perusteella, olisi ehkä ajateltavissa, ettei palauttamispäätös voisi merkitä reformatio in pejusta, koska palauttaminen tapahtuu hänen omalla riskillään. Mutta jos palauttaminen sitä vastoin tapahtuisi tuomioistuimen omasta aloitteesta ja mahdollisesti jopa vastoin muutoksenhakijan tahtoa, saatettaisiin ajatella, että tulos olisi yleensä aina muutoksenhakijan vahingoksi. Näin esim. silloin

---

oikeus tuomitessaan avioliiton purkautumaan ollut antanut lausuntoa puolisoiden lasten huollosta, voitiin myöntää muutoksenhakulupa OK 30 luv. 3 §:n 2 kohdan nojalla.

20 Ks. siitä *Reinikainen* 1956, 64.

21 *Reinikainen* 1956, 261. Erityisesti katselmuksen ja asiantuntijan määräämisen kohdalla tuomioistuimella on aloiteoikeus asianosaisten pyynnöstä riippumatta.

kun juttu syytetyn muutoksenhaun johdosta palautetaan viran puolesta jonkin sellaisen asianomistajan kuulemiseksi, jota alemmassa oikeudessa ei ollut lainkaan kuultu. Ja jos alempi oikeus on menetellyt virheellisesti näytön vastaanottamisessa tai laiminlyönyt kokonaan velvollisuutensa näytön hankkimiseksi, olisi yksin muutosta hakevan syytetyn kannalta edullisempaa, jos syyte kokonaan hylättäisiin kuin jos juttu palautetaan viran puolesta todistajien kuulemiseksi.

Oikeuskäytännöstä on kuitenkin osoitettavissa tapauksia, joissa juttu on palautettu sillä perusteella, että alemmat oikeudet ovat laiminlyöneet saatavissa olevan näytön hankkimisen, ja vain syytetty on hakenut muutosta pyytäen syytteen hylkäämistä näyttämättömänä. Tapauksessa *KKO 1966 II 101* alioikeus oli syytetyn kiistettyä varkautta koskevan syytteen tuominnut syytetyn kuulematta todistajina niitä henkilöitä, jotka olivat kertoneet nähneensä anastuksen. Syytetyn valituksesta KKO kumosi alempien oikeuksien päätökset ja palautti jutun alioikeuteen uudelleen käsiteltäväksi. Samoin meneteltiin syytetyn valituksesta tapauksessa *KKO 1969 II 81*, jossa alioikeus syytetyn kiistettyä törkeää varkautta koskevan syytteen oli ratkaissut jutun kuulematta todistajina kahta poliisitutkinnassa kuultua henkilöä, josta toinen oli kertonut olleensa syytetyn ja asianomistajan seurassa väitetyn anastuksen tapahtumisaikaan ja toinen syytetyn kaupitelleen anastetuksi väitettyä kelloa hänelle.

Aineellisesti oikeaan lopputulokseen pyrkimisen kannalta todistajien kuuleminen on edellä mainituissa tapauksissa hyväksyttävä ratkaisu, vaikka syytetyn kannalta syytteen hylkääminen olisi ollut edullisempaa. Rikosjutuissa ei juttua voida ratkaista kuitenkaan todistustaakan avulla näytön puutteesta välittämättä, jos kerran näyttöä on saatavissa. Samoin olisi luonnollisesti meneteltävä, jos alioikeus olisi kieltäytynyt ottamasta vastaan sille tarjottua asiaan vaikuttavaa näyttöä. Mainituissa tilanteissa on palauttaminen välttämätöntä.[22]

Jos alempi oikeus on laiminlyönyt kyselyvelvollisuutensa joko asianosaisten taikka todistajien osalta, on kyseessä sellainen virheellisyys, joka vaatii jutun palauttamisen eikä sitä estä se, että vain syytetty hakee muu-

[23] Kysymyksessä olevassa tapauksessa syyttäjä oli ainoastaan ilmoittanut vaativansa syytetylle rangaistusta petoksesta ja epärehellisyydestä, mutta jättänyt vaatimuksensa perusteet kokonaan mainitsematta. KKO katsoi, ettei alioikeuden olisi pitänyt ottaa juttua lopullisesti ratkaistavakseen ennen kuin virallinen syyttäjä oli OK 14: 3 §:n 1 mom:n mukaisesti yksilöinyt vaatimuksensa ja palautti jutun takaisin alioikeuteen.

tosta langettavasta tuomiosta. Esittämällä kysymyksiä kantajalle (syyttäjälle ja asianomistajalle) oikeus voi korjata kanteen yksilöinnissä olevat puutteet. OK 14: 3,1:n mukaanhan virallisen syyttäjän on heti oikeudenkäynnin alussa yksilöitävä vaatimuksensa ja niiden perusteet ja sama koskee soveltuvin osin asianomistajan vaatimuksia. Oikeuden on yksilöimisen tehostamiseksi tehtävä syyttäjälle ja asianomistajille kysymyksiä. Jos syyte on jäänyt yksilöimättä eikä oikeus ole pyrkinyt sitä poistamaan, on käytännössä katsottu, että juttu pitää palauttaa syytteen yksilöimistä varten sen estämättä, että vain syytetty yksin hakee muutosta yksilöimisvirheeseen vetoamatta *(KKO 1966 II 102).*[23] Todistajien osalta kyselyvelvollisuus koskee taas kaikkia niitä asian selvittämiseen vaikuttavia seikkoja, joista todistajat ovat velvolliset kertomaan totuusvelvollisuutensa mukaisesti.

Voitaisiin ehkä kuvitella, että palauttaminen edellä selostetuissa tapauksissa voisi tuottaa syytetylle vain haittaa. Siitä ei kuitenkaan välttämättä tarvitse olla kysymys. Palautettaessa juttua ei vielä tiedetä, millaiseksi prosessiaineisto lopulta muodostuu jutun uudessa käsittelyssä. Jos juttu on palautettu asianomistajan kuulemista varten, ei tiedetä mitä vaatimuksia asianomistajalla on esitettävänään. Todistajien kuulemista varten juttua palautettaessa ei ole varmaa, mitä todistajat tulevat kertomaan, jolloin myös mahdollisesti syytetylle edullisia seikkoja saadaan selville. Jos juttu palautetaan syytteen yksilöimiseksi, voi seurauksena yhtä hyvin olla se, että syytteen perusteet osoittautuvatkin kestämättömiksi. Sitä paitsi palauttaminen on edellä mainituissa tapauksissa perus-

---

22 Ks. myös *KKO 1960 II 92:* Todistajaksi haastettu oli kieltäytynyt todistamasta syytettyyn kohdistettua syytettä koskevista seikoista sillä perusteella, että hän oli toisen jutussa syytetyn isä. Kun kieltäytymiseen ei ollut OK 17: 24 §:n mukaan laillista perustetta, ja KO:n niin ollen olisi ollut velvoitettava hänet todistamaan, juttu palautettiin sanotun oikeudenkäynnissä tapahtuneen virheen takia, vaikkei sitä tarkoittavaa vaatimusta ollut tehty (ään. 3—2). Syyte oli KO:ssa po. osalta hylätty, mutta HO oli tuominnut syyttäjän valituksesta rangaistukseen. Syytetty haki yksin KKO:ssa muutosta. Vähemmistö katsoi syytteen jääneen näyttämättä ja vapautti syytetyn rangaistuksesta. Jos enemmistö olisi myös ollut syytteen hylkäämisen kannalla, niin palauttamisen voidaan sanoa tapahtuneen syytetyn vahingoksi, koska syytteen hylkääminen olisi ollut hänelle edullisempi ratkaisu. Mutta po. tapauksessa on ollut kysymys ehdottomasta prosessivirheestä, joka on oikaistava reformatio in pejuksesta huolimatta. Myös esim. KKO:n päätöksessä *2261/18. 7. 1955* juttu on puutteellisen selvityksen vuoksi palautettu syytetyn valituksesta.

teltua jo sen vuoksi, että ehdottoman laatuinen oikeudenkäyntivirhe on otettava huomioon pejus-kiellosta huolimatta.

Edellä mainituista seikoista johtuen ei palauttamisratkaisu voi koitua yksin muutosta hakeneen asianosaisen vahingoksi. Tosin muutoksenhakijan kannalta olisi edullisempaa, että tuomiota muutettaisiin hänen edukseen suoraan muutoksenhakumenettelyssä juttua palauttamatta, mutta alemman oikeuden tuomioon verrattuna ei minkäänlaisesta muutoksesta hänen vahingokseen voi olla kysymys siltä osin kuin alemman instanssin asiaratkaisu palauttamisen yhteydessä poistetaan.[24]

3. Näkökohtia reformatio in pejus-kiellon puolesta ja sitä vastaan palauttamisen jälkeisessä menettelyssä

Kun alemman oikeuden tuomio tulee jutun palauttamisen yhteydessä kumotuksi, ei sillä ole merkitystä palauttamisen jälkeisessä uudessa menettelyssä. Tuomio on lakannut kokonaan olemasta oikeudellisessa mielessä palautuspäätöksen rajoissa. Kumoaminen on laadultaan ehdotonta ja sillä on taannehtiva vaikutus. Oikeudenkäynti palautuu siihen tilaan, jossa se oli ennen kumotun tuomion antamista ja, jos ylempi oikeus on samalla poistanut jonkin ennen alemman oikeuden tuomion antamista tapahtuneen menettelyn tai toimenpiteen, siihen tilaan, missä prosessi oli ennen kumotun tuomion ja poistetun menettelyn tai toimenpiteen antamista.[25]

---

[24] *Reinikainen* 1956, 141 aliv. 21 ja samoin esim. *Ganske* 1960, 9 s. Toisin *Binding* 1904, 263.

[25] Ks. esim. *Kallenberg* 1922, *Tarjanne* 1929, 198 s., *Reinikainen* 1956, 361 ss. ja *PLB* 1938, 527. — Palauttamisen asianosaisille avaamien uusien prosessimahdollisuuksien vaikutuksista mainittakoon seuraavista ennakkotapauksista ilmenevät oikeusohjeet. *KKO 1938 I 1:* Syytetyn tyydyttyä alioikeuden päätökseen, jolla hänet oli tuomittu rangaistukseen, oli HO asianomistajan valituksen johdosta kumonnut alioikeuden päätöksen ja palauttanut jutun alioikeuteen. Sitten kun alioikeus oli tuominnut syytetyn samaan rangaistukseen kuin aikaisemmalla päätöksellään, valitti syytetty HO:een. KKO katsoi, että tällainen valitus oli käsiteltävä. Vastaavasti arvosteltiin asianomistajan kannalta tilannetta oikeustapauksessa *KKO 1939 II 38. KKO:n p. 1211/14. 3. 1950:* Kun syyttäjä oli tyytynyt KO:n ensimmäiseen päätökseen, jonka HO oli syytetyn valituksesta kumonnut ja palauttanut jutun takaisin KO:een ja KO oli uudessa päätöksessään tuominnut syytetyn samoista rikoksista samansuuruisiin rangaistuksiin kuin aikaisemmallakin päätöksellään, eikä HO:n KKO:n mielestä, kun syyttäjällä ei ollut enää

Palauttamispäätöksellä ei kuitenkaan määrätä käsittelyä lopetettavaksi, vaan päinvastoin jatkettavaksi. Se merkitsee oikeudenkäynnin aikaisemman tilan ja prosessuaalisten mahdollisuuksien palautumista. Aikaisempi menettely jää yleensä kyllä voimaan, ellei palauttava instanssi ole nimenomaisesti jotain menettelyä hylännyt tai toimenpidettä poistanut. Jutun palauttamista edeltänyt ja sen jälkeinen menettely muodostavat saman keskeytymättömän vaiheen.

Siitä, että reformatio in pejus-kielto on voimassa varsinaisessa muutoksenhakumenettelyssä, ei välttämättä seuraa, että asianlaita olisi samoin palauttamisen jälkeisessä menettelyssä. Mihinkään teoreettiseen seikkaan ei kieltoa voida palauttamisen jälkeen perustaa eikä se myöskään tässä tapauksessa johdu asian luonnosta. Päinvastoin, kun tuomio tulee ehdottomasti palauttamisen yhteydessä kumotuksi, ei alempi oikeus ole sidottu aikaisempaan ratkaisuunsa.[26] Kun palauttamisen avulla avataan uudet prosessimahdollisuudet, tuntuisi luonnolliselta, että myös reformatio in pejus olisi sallittu, vaikka se varsinaisessa muutoksenhakumenettelyssä onkin kielletty.[27]

Eräs toinenkin seikka näyttäisi puhuvan reformatio in pejuksen puolesta. Palauttavalla instanssilla on nimittäin oikeus antaa palauttamisratkaisussa alemmalle oikeudelle erinäisiä määräyksiä ja ohjeita. Nämä määräykset voivat olla joko järjestysluontoisia tai sitten niissä on ilmaistu ylemmän oikeuden käsitys jostakin oikeudellisesta seikasta. Edellisiin kuuluvat esim. määräykset siitä, mitä selvitystä juttuun on hankittava ja keitä todistajia kuultava. Alempi oikeus on sidottu järjestysluontoisiin määräyksiin.[28] Se ei saa kieltäytyä määräystä noudattamasta, vaikka

---

puhevaltaa hakeakseen KO:n jälkimmäiseen päätökseen muutosta, olisi pitänyt ottaa syyttäjän siitä tekemää valitusta tutkittavaksi, KKO kumosi ja poisti HO:n siitä antaman lausunnon. Vrt. jäljempänä aliv. 38 mainittua tapausta *KKO 1958 II 3*, jossa KKO tuntuu omaksuneen toisenlaisen kannan kuin edellä mainituissa v. 1938 ja 1939 tapauksissa.

[26] Näin *Skarstedt* 1896, 64 s., *Wrede* 1943, 294, *Petäys* 1932, 130, *J. Nybergh* 1940, 342, *Tirkkonen* 1972, 522, *Reinikainen* 1956, 361 s., *Kleinfeller* 1886, 604 ja *v. Kries*, 1880, 119.

[27] Näin nimenomaan *Reinikainen* 1956, 385. Samoin Saksan oikeuden osalta *Kleinfeller* ja *v. Kries*, ks. edell. aliv. sekä lisäksi *Keber* 1892, 94.

[28] Niinpä alempi oikeus on velvollinen ottamaan palautetun jutun käsiteltäväkseen palauttamispäätöksen määräämässä laajuudessa, ks. *SOO p. 10. 10. 1907 (JFT* 1909, 197) ja sen johdosta *Wrede* 1943, 294 aliv. 8, *Tirkkonen* 1936, 231 aliv. 26 ja *Reinikainen* 1956, 372 ss. Samoin alempi oikeus on velvollinen noudatta-

se merkitsisi prosessiaineiston ja siihen perustuvan lopputuloksen muuttumista muutoksenhakijan vahingoksi. Ja jos katsotaan, että alempi oikeus on sidottu myös ylemmän oikeuden palautuspäätöksessä omaksumaan oikeuskäsitykseen taikka oikeudelliseen luonnehtimiseen jostakin asiasta, saattaa tämä suorastaan merkitä velvollisuutta tutkia ja ratkaista juttu muutoksenhakijan vahingoksi, vaikka hän muutoin olisi reformatio in pejus-kiellon suojaama. Esim. jos ylempi oikeus on katsonut jonkin henkilön asianomistajaksi vastoin alemman oikeuden käsitystä ja palauttanut jutun hänen kuulemisekseen, saattaa seurauksena olla syytetyn aseman huononeminen, jos hänet esim. velvoitetaan korvaamaan tälle asianomistajalle rikoksesta aiheutunut vahinko tai tämän oikeudenkäyntikulut.

Se, missä määrin alempi oikeus on ehdottomasti velvollinen noudattamaan sitä oikeuskäsitystä, joka palauttamisratkaisusta ilmenee, on kuitenkin voimassa olevan oikeuden kannalta riitainen ja kaipaisi nimenomaista järjestelyä. Uudempi suuntaus näyttää olevan sidonnaisuuden kannalla.[29] Huomattakoon kuitenkin, ettei sidonnaisuus palauttamispäätöksestä ilmenevään oikeuskäsitykseen suinkaan merkitse sitä, että ylempi oikeus voisi sitovalla tavalla määrätä, mikä jutussa on oikea ratkaisu tai antaa muutoin yksityiskohtaisia määräyksiä jutun ratkaisemisesta, sillä se loukkaisi tuomarin riippumattomuuden periaatetta. Näin ollen alemman oikeuden täytyy voida poiketa ylemmän oikeuden oikeuskäsityk-

---

maan palauttavan instanssin päätöksessä todistelusta ym. annettuja järjestelyluontoisia määräyksiä, ks. *Reinikainen* 1956, 376 ja aliv. 18 mainittuja oikeustapauksia sekä. *Tirkkonen* 1937, 256.

[29] *Reinikaisen* (1956, 376 ss.) mukaan oikeuskäytäntö on meillä hyväksynyt sidonnaisuuden, ks. *KKO 1939 II 38*. *Reinikainen* perustaa sidonnaisuutta puoltavan kantansa instanssijärjestyksen periaatteeseen sisältyvään ylemmän oikeuden valvontavelvollisuuteen alempia tuomioistuimia kohtaan sekä järkevän työnjaon periaatteeseen. Samalla kannalla on ollut *T. Ellilä* useissa yhteyksissä varsinkin de lege ferenda, ks. *T. Ellilä*, 1965, 60 aliv. 3; 1971, 75 ja 1973, 22. Toisella kannalla kuin *Reinikainen* voimassa olevan oikeuden osalta ovat *Wrede* 1943, 294 ja *Tirkkonen* 1966, 439. Käytännössä palauttamispäätöksestä ilmenevää oikeuskäsitystä noudatettaneen yleisesti.

Mainittakoon myös, että oikeudenkäyntilaitoksen kokonaisuudistusehdotuksiin on järjestään sijoitettu säännökset siitä, että alemman instanssin on noudatettava ylemmän oikeuden oikeuskäsitystä. Ks. esim. *Ehdotus* laiksi rikosasiain oikeudenkäynnistä 1900, 321, 2 § ja *Esitysluonnos* 1939, 533, 3 §. Viimeksi on *KKO-komitea* (Kom. 1973: 110) ehdottanut sidonnaisuuspykälän ottamista lakiin s. 172 (OK 30: 26).

sestä, milloin se esim. uuden näytön taikka uusien oikeudellisten näkökohtien nojalla voi perustella kantaansa.[30]

Vaikka reformatio in pejuksen sallimisen puolesta voidaan esittää teoreettisesti painaviakin perusteita, ja painavampia kuin varsinaisessa muutoksenhaussa, niin toiselta puolen olisi sellaisen muutoksenhakijan kannalta, joka on varsinaisessa muutoksenhaussa reformatio in pejukselta suojattu, kohtuutonta, jollei kielto olisi voimassa hänen edukseen palauttamisen jälkeen. Hän joutuisi omasta aloitteestaan huonompaan asemaan kuin missä hän olisi ollut, jos olisi tyytynyt jutussa annettuun tuomioon. Syytetyn aseman vertailussa ei ole tosin käytettävissä ylemmän oikeuden asiaratkaisua, mutta alemman oikeuden jutussa antamaa ensimmäistä päätöstä voidaan sitä vastoin verrata sen palauttamisen jälkeen antamaan uuteen ratkaisuun. Palauttamisen jälkeisessä tuomiossa voidaan reformatio in pejus-kiellon tueksi vedota samoihin oikeusvarmuus- ja ennustettavuusnäkökohtiin, jotka saatettiin esittää syytetyn eduksi sovellettavan kiellon tueksi myös varsinaisessa muutoksenhakumenettelyssä.[31]

4. Reformatio in pejusta rajoittavat seikat

Reformatio in pejus muutoksenhakijan vahingoksi palauttamisen jälkeisessä menettelyssä edellyttää, että alemman oikeuden aikaisempi tuomio kumotaan. Jollei palauttaminen siis johda kumoamiseen, ei alempi oikeus voi muuttaa aikaisempaa tuomiotaan eikä siten myöskään reformatio in pejus voi tulla kysymykseen.[32]

---

30 Ks. *Reinikainen* 1956, 380 ja 371.

31 Ks. myös *Gansken* 1960, 9 s. reformatio in pejus-kiellon noudattamista palauttamisen jälkeisessä menettelyssä puoltamaa kantaa. — Saksan oikeudessa onkin katsottu, että kielto on voimassa silloin, kun vetotuomioistuin palauttaa jutun takaisin alempaan instanssiin (StPO 328, 2 §) kuin myös siinä poikkeustapauksessa, että revisiotuomioistuin ratkaisee poikkeuksellisesti jutun itse (StPO 354, 1 §). Ks. *Eb. Schmidt* 1954, 938, *Löwe—Rosenberg—Gollwitzer* 1973, 1733, *Bennecke—Beling* 1900, 577 s., *Beling* 1928, 340, *Gerland* 1927, 430, *Lauckner* 1913, 81 ss., *Lohsing* 1907, 104 s., *Pabst* 1934, 11, *Sprengel* 1937, 25, *Haas* 1934, 30 s., *Wolf* 1931, 37, *Thode* 1896, 15 ss., *Gerber* 1913, 6 ss., *Brachvogel* 1893, 222 ja *Ganske* 1960 9 s.

32 Ks. palauttamisesta alemman oikeuden tuomiota kumoamatta *Reinikainen* 1956, 312 ss. ja *Kallenberg* 1922, 238. Palauttamisesta määrätyn toimenpiteen suorittamista varten, ks. *Reinikainen* 1956, 206.

Tällainen tilanne syntyy esim. siinä tapauksessa, että alempi oikeus on laiminlyönyt antaa lausuntonsa jostakin sen käsiteltäväksi yhtaikaa saatetuista useammasta jutusta, esim. rikosprosessissa jostakin erillisestä, reaalikonkurenssin muiden tekojen kanssa muodostavasta teosta. Kun juttu palautetaan sanotun oikeudenkäyntivirheen takia, voidaan palauttaminen rajoittaa kyseiseen tekoon eikä alemman oikeuden tuomiota tarvitse kokonaan kumota.

Edelliseen verrattavasta tilanteesta tulee kysymys silloin, kun muutoksenhakutuomioistuimelle ilmoitetaan uudesta, alemman oikeuden ratkaisemien ja tuomitsemien tekojen kanssa reaalikonkurensissa olevasta rikollisesta teosta. Palauttaminen on tällöin tarkoituksenmukaista rangaistusten yhdistämisen vuoksi. Palauttaminen voi tapahtua siten, että aikaisempi tuomio kokonaisuudessaan kumotaan, mutta se voidaan myös rajoittaa rangaistusten yhdistämisen kumoamiseen. Edellisessä tapauksessa on teoriassa mahdollisuus puuttua palauttamisen jälkeen yksikkörangaistuksiinkin, mutta ei sitä vastoin jälkimmäisessä, kun palauttamiseen ei liity rangaistusten tuomitsemisen poistamista. Alemmalla oikeudella ei siis ole oikeutta korottaa yksikkörangaistuksia muutosta hakeneen syytetyn vahingoksi.

Myöskään siinä tapauksessa, että palauttamisen syynä on ollut virheellinen muutoksenhakuosoitus, juttu on esim. virheellisesti alistettu, ei palauttaminen sisällä tuomion kumoamista, vaan alemman oikeuden tehtävä rajoittuu asianmukaisen muutoksenhakuosoituksen antamiseen.

Niissä tapauksissa, joissa palauttamiseen liittyy aikaisemman tuomion kumoaminen, merkitsevät mm. seuraavat seikat osittaista suojaa reformatio in pejukselta.

Jos muutoksenhaku on tehokkaasti rajoitettu vain tiettyyn osaan tuomiosta, ei ylempi instanssi voi tutkia muiden osien oikeellisuutta eikä siis myöskään kumota niitä. Palauttaminen voi tulla kysymykseen vain siltä osin kuin muutosta on haettu. Muulta osin tuomio on tullut lainvoimaiseksi. Palauttavan instanssin on mainittava tästä palautuspäätöksessä, ja alempi oikeus on sidottu sellaiseen määräykseen.[33]

---

33 *Reinikainen* 1956, 26 s. ja 316 ja siinä aliv. 38 mainitut tapaukset sekä *Vaasan HO p. 16. 2. 1971* (RD 1970 n:o 225): koska syyttäjä oli liikennerikosjutussa tyytynyt RO:n päätökseen, jolla hänen A:ta vastaan ajamansa syyte oli hylätty, eikä RO, jonne HO oli syytettyjen B ja C:n valituksesta palauttanut jutun, näin ollen olisi saanut tutkia syyttäjän A:ta vastaan palautuksen jälkeen uudelleen ajamaa rangaistusvaatimusta, HO poisti RO:n sanotusta rangaistusvaatimuksesta

Siitä, milloin muutoksenhakemuksessa tehty rajoitus on tehokas eli ylempää oikeutta sitova, on ollut aikaisemmin puhe.[34] Samoin on jo aikaisemmin kosketeltu sitä, missä tapauksessa osittainen lainvoima voi syrjäytyä oikeudenkäyntivirheen johdosta, jolloin kumoaminen ja samalla myös palauttaminen tapahtuu myös siltä osalta, josta muutosta ei ole haettu. Jos palauttaminen perustuu muuhun seikkaan kuin alemman oikeuden tekemään oikeudenkäyntivirheeseen, ei tuomion kumoaminen voi yleensä koskea muuta kuin sitä osaa, josta muutosta on haettu.[35]

Jos taas koko alemman oikeuden tuomio on saatettu muutoksenhakuteitse ylemmän instanssin tutkittavaksi, ei osittaisesta lainvoimasta ja siitä poikkeamisesta edellä esitetyssä mielessä voi tulla kysymykseen. Niin ollen palauttaminenkin koskee säännönmukaisesti tuomiota kokonaisuudessaan. Edellytyksenä on tällöin kuitenkin, että palauttamisperuste kohdistuu koko juttuun. Jos palauttamisperuste koskee vain tiettyä jutun itsenäistä osaa, olisi prosessitaloudellisesti haitallista palauttaa juttua muulta osin. Ylempi oikeus voi ratkaista jutun osaksi ja muulta osalta palauttaa sen takaisin alempaan oikeuteen.[36] Palauttamisen jälkeisessä menettelyssä alempi instanssi on sidottu jutun osan palauttamiseen niin, ettei se voi tutkia juttua muilta osin eikä myöskään reformatio in pejus voi tulla siltä osin kysymykseen. Esim. jos syytetty on hovioikeudessa omasta valituksestaan vapautettu jotakin erillistä tekoa koskevasta syytteestä, ja jutussa on jotakin toista rikosta koskevalta osalta ilmennyt uutta näyttöä, rajoittuu palauttaminen vain jälkimmäiseen tekoon eikä palauttamisen jälkeen syytettyä voida tuomita enää ensiksi mainitusta teosta. Periaatteessa samoin voidaan menetellä myös silloin, kun molemmista teoista on alemmassa instanssissa annettu langettava tuomio.

Reformatio in pejus-mahdollisuutta rajoittaa palauttamisen jälkeisessä menettelyssä kuten muutoinkin oikeudenkäynnissä myös se, ettei

---

antaman lausunnon, jolla A oli palauttamisen jälkeen tuomittu rangaistukseen. Ks. myös *Palmgren* JFT 1965, 417.

[34] Ks. VII luku 4. kohta.

[35] *Welamson* 1953, 55.

[36] *Reinikainen* 1956, 320 s. ja siellä aliv. 48 mainitut tapaukset sekä lisäksi *KKO p. 3138/11. 10. 1961:* syytetty, joka ei ollut ollut henkilökohtaisesti alioikeudessa läsnä, oli tuomittu rangaistukseen törkeästä varkaudesta, josta saattoi seurata kovempi rangaistus kuin 2 vuotta ankeutta sekä lisäksi näpistämisestä sakkoon. KKO poisti oikeudenkäyntivirheen (OK 15: 1) vuoksi alempien oikeuksien päätökset ja palautti jutun »tässä osassa» alioikeuteen laillista oikeudenkäyntimenettelyä varten. Näpistyksen osalta juttua ei palautettu.

tuomioistuin saa tuomita muusta kuin mitä kanteessa on vaadittu. Rikosprosessissa alioikeus ei saa palauttamisen jälkeenkään lukea syytetyn vahingoksi sellaista tekoa, johon ei ole rangaistusvaatimuksen tueksi vedottu. Syytettä voidaan kyllä palauttamisen jälkeen tarkistaa samalla tavalla kuin muutoksenhakumenettelyssäkin vetoamalla sellaisiin uusiin seikkoihin, jotka vaikuttavat teon juridiseen rubrisointiin. Mutta sellaista rikokseen perustuvaa vaatimusta, jonka tarkoittamaa suoritusta oikeus ei voi omasta aloitteestaan huomioida, ei voida esittää palauttamisen jälkeen, ellei sitä ollut esitetty jo jutun ensimmäisessä käsittelyssä.[37] Ja jos muutoksenhaussa on ollut kysymys ainoastaan rikokseen perustuvasta yksityisoikeudellisesta vaateesta, ei rangaistuskysymystä, jolta osin alemman oikeuden tuomio on saanut lainvoiman, voida palauttamisen jälkeen ottaa enää tutkittavaksi.[38]

5. Kiellon soveltaminen kun palauttaminen perustuu oikeudenkäyntivirheeseen

Milloin palauttaminen perustuu oikeudenkäyntivirheestä johtuvaan prosessiaineiston puutteellisuuteen tai muuttumisvaaraan, on siviiliprosessin osalta oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä katsottu reformatio in pejus mahdolliseksi.[39] Rikosprosessimenettelyn osalta ovat mielipiteet

---

37 Toisaalta ei ole estettä siihen, että palauttamisen jälkeisessä menettelyssä käsitellään jo tutkittavina olleiden tekojen kanssa kumuloituna vasta myöhemmin ilmi tullut muu teko, jota varten palauttaminen voi, kuten edellä mainittiin, nimenomaan tapahtua. Ks. myös *Reinikainen* 1956, 318 s.

38 Ks. *KKO 1958 II 3:* RO:n hylättyä virallisen syyttäjän ajaman syytteen ja HO:n, jossa vain asianomistaja oli hakenut muutosta vahingonkorvausta koskevalta osalta, palautettua jutun RO:een asianomistaja oli siellä esittänyt syytettyä vastaan aikaisemman syytteen mukaisen rangaistusvaatimuksen. Kun RO:n päätös oli syyttäjän tyydyttyä siihen saanut lainvoiman mikäli rangaistusvaatimus oli sillä hylätty, ei asianomistajalla ollut oikeutta sanotunlaisen vaatimuksen esittämiseen. — Vrt. myös edellä aliv. 25 mainittuja oikeustapauksia.

39 Ks. *Wrede* 1943, 294 aliv. 8, *Petäys* 1932, 130 ja *Reinikainen* 1956, 387. *Reinikaisen* edellä viitatussa yhteydessä aliv. 16 mainitsemista oikeustapauksista, joissa alemman oikeuden tuomio on oikeudenkäyntivirheen takia kumottu kokonaisuudessaan, ei kylläkään voida saada suoranaista johtoa tekstissä esitetylle käsitykselle. *Tirkkonen* ei ole ottanut kysymykseen nähden omaa kantaa de lege lata, ks. 1936, 230 ss. ja *sama* 1966, 390 s. Ks. myös *JFT* 1965, 416 s. kosketeltua kes-

sitä vastoin jakaantuneet. Oikeuskirjallisuudessa pidetään reformatio in pejusta meillä kuitenkin yleensä sallittuna silloinkin, kun kysymyksessä on syytetyn muutoksenhaun johdosta tapahtunut jutun palauttaminen.[40] Oikeuskäytännöstä ei sen sijaan ole juuri osoitettavissa tapauksia, joissa reformatio in pejus olisi tapahtunut. Ainoassa julkaistussa, puheena olevaa tilannetta suoranaisesti koskevassa tiedonantoratkaisussa onkin päin vastoin pejus-kieltoa sovellettu syytetyn eduksi. Tapauksessa *KKO 1948 II 131* katsottiin, että kun asianomistaja oli tyytynyt KO:n aikaisemmin julistamaan päätökseen, ei hänelle, jutun tultua puutteellisen tutkinnan johdosta syytetyn valituksen johdosta palautetuksi, olisi saanut määrätä varastetun omaisuuden arvon alenemisesta suurempaa korvausta kuin aikaisemmassa päätöksessä.[41]

---

kustelukysymystä ja käytyä keskustelua, jossa alustaja *(Grönqvist)* ja mm. *Palmgren* näyttävät asettuneen tekstissä mainitulle kannalle siviiliprosessin osalta.

[40] *Reinikainen* 1956, 389, *Tirkkonen* 1936, 232 ja aliv. 30 ja sama 1972, 478 s. aliv. 18 (kanta kuitenkin epäselvä). Samoin Ruotsin oikeuden osalta *Skarstedt* 1896, 64 s., *Welamson* 1953, 54 s., *PLB* 1938, 536 ja *Gärde* 1949, 774. Samoin *Grönqvist* em. alustuksessa (JFT 1965, 417). Toisaalta esim. *Gärde* (s. 798) lausuu yleisesti, että kielto on voimassa syytetyn eduksi myös palauttamisen jälkeisessä menettelyssä.

Nyttemmin Ruotsin oikeuskäytännössä onkin kiellon katsottu olevan voimassa syytetyn eduksi palauttamisen jälkeisessä menettelyssä palauttamisperusteesta riippumatta, ks. *NJA* 1954, 393 sekä *Welamson* 1959, 257 s. ja 1974, 74.

[41] Ks. myös *Reinikaisen* 1956, 390 mainitsemaa KKO:n päätöstä n:o 136/16. 1. 1952, jossa HO oli palauttanut jutun syytetyn pyynnöstä erään henkilön kuulemiseksi. Palauttamisen jälkeen alioikeus ja HO, jonne syytetty uudelleen valitti, korotti hänelle tuomitun päiväsakon rahamäärää niin, että syytetyn maksettava sakko muodostui alioikeuden ensimmäisessä käsittelyssä tuomittua sakkoa suuremmaksi. KKO alensi päiväsakon rahamäärän jälleen entisen suuruiseksi. Kuten *Reinikainen* mainitsee, mainitussa tapauksessa on ollut vaikea ratkaista, onko palauttaminen perustunut oikeudenkäyntivirheeseen vaiko uuden selvityksen esittämiseen.

Vrt. *KKO 1934 II 278*, jossa syytetty oli tyytynyt alioikeuden päätökseen. HO:n palautettua jutun sillä perusteella, että alioikeuden yhdessä käsittelemät syytteet olisi ollut käsiteltävä eri juttuina, alioikeus oli uudessa päätöksessään antanut ko. syytetyn osalta samansisältöisen ratkaisun kuin ensimmäisessä tuomiossakin. Uudesta tuomiosta valitti ainoastaan syytetty, ja HO alensi hänelle tuomittua rangaistusta katsottuaan rikoksen osaksi vanhentuneeksi. Sitä vastoin HO ei alentanut sitä puiden arvoa, jonka alioikeus oli tuominnut syytetyn menettämään, vaikka tuomittuun arvoon sisältyi sellaisten puiden arvo, joiden ottamisesta vastoin rauhoitussopimusta ei vanhentumisen vuoksi rangaistusta tuomittu.(KKO oli eräässä aikaisemmassa ratkaisussaan *(1932 I 87)* katsonut tällaisen menettämis-

Se, onko oikeudenkäyntivirheen johdosta tapahtuvan palauttamisen jälkeisessä menettelyssä noudatettava kieltoa vai ei, riippuu suuresti oikeudenkäyntivirheen laadusta. Eräissä tapauksissa virheen korjaamisesta aiheutuu prosessiaineiston muuttuminen niin perusteellisesti, että reformatio in pejus on tosiasia. Jos juttu on esimerkiksi palautettu asianomistajan kuulemiseksi, voi asianomistaja esittää sellaisia vaatimuksia, joita ei ensimmäisessä käsittelyssä oltu syyttäjän tai muiden asianomistajien toimesta esitetty. Lähinnä on tällöin kyse vahingonkorvausvaatimuksista. Mutta asianomistajan itsenäisestä ja virallisen syyttäjän syyteoikeudesta riippumattomasta syyteoikeudesta johtuu, että hän voi esittää vaatimuksen syytetyn tuomitsemisesta rangaistukseen törkeämmästä rikoksesta kuin mistä syyttäjä oli vaatinut rangaistusta, jollei hänelle oltu varattu tilaisuutta tulla jutun ensimmäisessä käsittelyssä kuulluksi. Syytetty voi siis tulla palauttamisen jälkeen annetussa tuomiossa rangaistuksi törkeämmästä rikoksesta kuin ensimmäisessä tuomiossa. Tätä ei kuitenkaan mielestäni ole, kuten aikaisemmin olen esittänyt, pidettävä sellaisena haitallisena muutoksena syytetyn kannalta, että se olisi laissa kiellettävä. Myöskään siinä tapauksessa, että alempi oikeus on laiminlyönyt antaa lausunnon jostakin sen käsiteltäväksi yhtaikaa saatetuista useammista teoista tai vaatimuksista, ei reformatio in pejus voi olla palauttamisen jälkeen estettävissä.

Muulloin ja koskien nimenomaan jutun sitä osaa, josta jo ensimmäisessä käsittelyssä on annettu asiallinen ratkaisu, voidaan virhetilanteet jakaa toisaalta sellaisten prosessuaalisten säännösten rikkomiseen, jotka on säädetty koskemaan kaikkia asianosaisia, ja toisaalta niihin, joiden tarkoituksena on suojata yksinomaan syytettyä. Ensiksi mainituissa tapauksissa näyttäisi johdonmukaisuus vaativan, että kun kerran varsinaisessa, ylemmässä oikeudessa tapahtuvassa menettelyssäkään kielto ei suojaa syytettyä taikka asianosaisia yleensä oikeudenkäyntivirheeseen perustuvalta vahingolliselta muutokselta, asia olisi sama myös palauttamisen jälkeen tapahtuvassa menettelyssä. Erityisesti palauttamisen perustuessa tuomioistuimen viran puolesta huomioitavaan törkeämmänlaatuiseen oikeudenkäyntivirheeseen voitaisiin pitää perusteltuna, ettei syytettykään olisi reformatio in pejus-kiellon suojaama.[42] Mitä sitten

---

seuraamuksen rangaistusseuraamukseksi). Syytetyn valittaessa edelleen KKO:een jätettiin HO:n päätös pysyväksi sillä perusteella, että syytetty oli tyytynyt alioikeuden ensimmäiseen päätökseen, jolla korvausvelvollisuus oli hänelle määrätty.

[42] Toiselta puolen eron tekeminen törkeämmänlaatuisten ja muiden oikeuden-

tulee nimenomaan syytetyn suojaksi säädettyjen menettelymuotojen rikkomisen johdosta tapahtuvaan palauttamiseen, olisi kohtuutonta, jos syytetty oman valituksensa johdosta ja hänen edukseen säädettyjen prosessisäännösten rikkomistilanteessa joutuisi kärsimään alemman oikeuden virheellisestä menettelystä. Sen vuoksi palauttamisen jälkeen tapahtuvassa menettelyssä ei tuomiota saa muuttaa syytetyn vahingoksi, jos palauttaminen on perustunut syytetyn hyväksi säädettyjen menettelynormien rikkomiseen. Esimerkkeinä tällaisista tapauksista voidaan mainita syytetyn henkilökohtainen kuulematta jättäminen silloin, kun se lain mukaan on ollut välttämätöntä samoin kuin syytetyn edustuksessa olleet virheet.[43]

6. Kiellon soveltaminen palauttamisen perustuessa uuteen prosessiaineistoon

Palauttamisen perustuessa uuteen selvitykseen on kirjallisuudessa katsottu pejus-kiellon olevan voimassa sekä siviili- että rikosprosessissa.[44]

---

käyntivirheiden välillä saattaa osoittautua varsin hankalaksi, ks. myös em. keskustelukysymys *JFT* 1965, 417 *(Grönqvist)*. Vähäisten virheiden osalta, jotka eivät ole ilmeisesti vaikuttaneet lopputulokseen, ei reformatio in pejus sitä vastoin olisi sallittua. Näin *Andersson* JFT 1965, 417 ja *Palmgren* samassa yhteydessä. Sitä paitsi jos virheen ei voida katsoa vaikuttanen lopputulokseen, ei palauttaminen ole lainkaan välttämätön.

Jos palauttamisen jälkeisessä menettelyssä havaitaan, että aikaisempaa tuomiota rasittaa sellainen virhe, jonka perusteella aikaisempi tuomio voitaisiin poistaa (OK 31: 1), ei reformatio in pejus-kielto suojaa syytettyä. Vrt. myös Tanskan Rpl 961, 2 § ja sen johdosta *Hurwitz* 1959, 383.

43 Niinpä jos syytetyn henkilökohtainen kuuleminen on ollut lain mukaan välttämätöntä ja juttu on sen laiminlyömisen takia palautettu takaisin alempaan oikeuteen hänen valituksestaan, ei uusi tuomio voisi koitua syytetylle epäedullisemmaksi. Vrt. edellä aliv. 36 mainittu tapaus. — Aikaisemmin on jo todettu, että jos syyttäjä on perustanut muutoksenhakemuksensa syytetyn eduksi säädettyjen menettelysäännösten rikkomiseen, on muutoksenhaun katsottava tapahtuneen aina syytetyn eduksi, joten reformatio in pejus syytetyn vahingoksi ei voi tulla tällöin kysymykseen.

44 Ks. *Reinikainen* 1956, 388 ss., jonka mukaan kielto on yleensä voimassa palauttamisen jälkeisessä menettelyssä syytetyn eduksi palauttamisperusteesta riippumatta, sekä *Grönwvist* JFT 1965, 416 s.: Jos syytetty on yksin hakenut muutosta rangaistukseen, ei reformatio in pejus ole mahdollinen, jos palauttaminen perustuu uuden selvityksen hankkimiseen. Sama koskee sitä tapausta, jossa muu-

Myös oikeuskäytäntö näyttää soveltavan kieltoa.[45] Syytetyn eduksi on kieltoa sovellettu muun muassa seuraavissa tapauksissa:

KKO 1926 I 33: Syytetyn valituksen johdosta KKO oli varkausjutun selvittämättömään tilaan nähden palauttanut sen KO:een uudelleen käsiteltäväksi. Koska syyttäjä ja asianomistaja olivat tyytyneet HO:n päätökseen eikä syytetty siis voinut tulla jutussa tuomituksi ankarampaan rangaistukseen kuin mitä hänelle oli HO:n päätöksessä määrätty, syytetylle tuomittu rangaistus alennettiin tuohon määrään (8 kuukaudesta kuritushuonetta 5 kuukaudeksi vankeutta).

KKO 1934 II 23: Syytetyn valituksesta HO oli palauttanut jutun RO:een. Syyttäjä ja asianomistaja, jotka olivat tyytyneet RO:n päätökseen ja joihin nähden tuo päätös siis oli saanut lainvoiman, eivät voineet juttua palauttamisen jälkeen käsiteltäessä vaatia, että teko luettaisiin syytetyn viaksi törkeämpänä rikoksena kuin mistä RO oli ennen jutun palauttamista hänet tuominnut.[46]

---

tosta on haettu vain vahingonkorvauksesta olipa muutoksenhakijana syytetty tai asianomistaja. *Tirkkonen* tuntuu olevan myös tällä kannalla, 1936, 231 s. ja rikosprosessin osalta 1972, 478 s. aliv. 18. Toisin lähinnä siviiliprosessin osalta *Wrede* 1943, 294. Ks. myös *J. Nybergh* 1940, 343 s., joka katsoo kiellon olevan yleisesti voimassa syytetyn eduksi palauttamisperusteesta riippumatta sekä erään keskustelukysymyksen johdosta *JFT* 1941, 158 s. Aikaisemmin erään toisen keskustelukysymyksen yhteydessä (*JFT* 1904, 212) on sitä vastoin todettu eri palauttamisperusteita erottamatta, ettei palauttamisen jälkeen noudateta rikosprosessissa reformatio in pejus-kieltoa.

Myös Ruotsissa on kannatettu kiellon soveltamista palauttamisen perustuessa muuhun kuin oikeudenkäyntivirheeseen. Ks. *Skarstedt* 1896, 64 s., *Bäärnhielm* 1927, 185, *Ekelöf* 1949, 586 sekä *Welamson* 1953, 56 ja sama 1974, 137. Ks. myös *Agge* 1936: kielto yleensä voimassa ja *sama* 1932, 53 aliv. 1; siviiliprosessissa kielto voimassa. Ruotsin oikeuskäytännössä on tuomiota katsottu voidun siviiliprosessissa muuttaa palauttamisen jälkeen muutoksenhakijan vahingoksi silloinkin, kun palauttaminen perustuu muuhun syyhyn kuin oikeudenkäyntivirheeseen, ks. *NJA* 1925, 573; 1935, 169 ja 1953, 637. Vrt myös *NJA* 1918, 65. Toisin *SvJT* 1922, oik.tap. 53. Sitä vastoin rikosprosessissa kieltoa on mainitussa tapauksessa sovellettu syytetyn eduksi. Ks. *NJA* 1904, 221 (täysistunto): juttu oli syytetyn valituksesta palautettu selvityksen esittämistä varten ja syytetty oli uudessa tuomiossa tuomittu ankarampaan rangaistukseen. Koska ainoastaan syytetty oli valittanut alioikeuden päätöksestä HO katsoi, ettei alempien oikeuksien olisi tullut koventaa rangaistusta ja lievensi sen vuoksi syytetylle tuomitun rangaistuksen ensimmäisessä tuomiossa määrätyn suuruiseksi. Samoin *NJA* 1905, 251 ja 1924, 32 II.

[45] Näin jo SOO:n päätöksessä *14. 8. 1891*, jota selostettu *JFT*:ssä 1891, 169.

[46] Itse asiassa tapauksessa ei ole ollut lainkaan kyse reformatio in pejus-kiellon vaikutuksesta, vaan lainvoimasta: Asianosainen joka on tyytynyt tuomioon, ei voi vaatia sitä enää muutettavaksi edukseen. Toisaalta syyttäjän ja asianomistajan vaatimuksella syytetyn tuomitsemisesta rangaistukseen törkeämmän laatuisesta rikoksesta ei ole ratkaisevaa merkitystä, koska lain soveltaminen ja rikok-

KKO p. 25. 9. 1950/4119: Sitten kun KO oli tuominnut syytetyn pahoinpitelyrikoksesta vuodeksi kuritushuoneeseen ja velvoittanut hänet suorittamaan korvauksia kaikkiaan 23.000 markkaa HO oli syytetyn pyynnöstä palauttanut jutun todistajien kuulemiseksi takaisin KO:een, jonka jälkeen KO oli tuominnut syytetyn sanotusta rikoksesta vuodeksi ja kuudeksi kuukaudeksi kuritushuoneeseen ja velvoittanut hänet suorittamaan korvauksia kaikkiaan 48.000 markkaa. Koska syyttäjä ja asianomistaja olivat tyytyneet KO:n ensimmäiseen päätökseen eikä KO:n näin ollen, HO:n kumottua syytetyn valituksesta tuon päätöksen ja palautettua jutun KO:een, olisi pitänyt tuomita syytettyä ankarampaan rangaistukseen eikä suurempaan korvausvelvollisuuteen kuin mihin hänet oli KO:n aikaisemman päätöksen mukaan tuomittu, HO alensi syytetyn valituksesta hänelle tuomitun rangaistuksen ja hänen maksettavakseen määrätyt korvaukset KO:n ensimmäisessä päätöksessä mainittuihin määriin. KKO: ei muutosta. — Samoin *KKO p. 11. 4. 1951/1024,* jossa oli kyse vain syytetyn maksettavaksi tuomituista korvauksista, joita ei voitu korottaa palauttamisen jälkeen, kun vain syyttäjä ja syytetty olivat hakeneet muutosta.

Käytännön omaksumaa kantaa onkin mielestäni pidettävä oikeana. Syytetyn kannalta olisi varsin kohtuutonta, jos hän oman muutoksenhakunsa seurauksena joutuisi epäedullisempaan asemaan palauttamisen jälkeen, kun palauttaminen on tapahtunut hänen pyynnöstään lisäselvityksen esittämistä varten. Toisaalta ei ole aina helppoa vetää rajaa jutun puutteellisen tutkinnan ja uuden selvityksen välille.[47] Vain edellisessä tapauksessa palauttamista voidaan pitää tuomioistuimen virheestä johtuvana, ja reformatio in pejus voisi vain silloin tulla kysymykseen. Epäselvissä tilanteissa, joissa puheena olevaa rajanvetoa ei voida suorittaa, olisi

---

sen rubriikin määrääminen kuuluvat oikeuden viran puolesta suoritettaviin tehtäviin.

Ks. myös edellä alav. 41 selostettua ratkaisua *KKO 1934 II 278.*

[47] Ks. myös *Palmgren* JFT 1965, 417. Toisinaan palauttaminen perustuu sekä oikeudenkäyntivirheeseen että vasta muutoksenhaussa esitettyyn uuteen prosessiaineistoon. Ks. esim. *KKO p. 889/6. 4. 1971:* Kun syytetty oli muutoksenhakemuksessaan vedonnut sellaisiin seikkoihin, jotka saattoivat vaikuttaa jutun ratkaisuun, ja kun juttua ei oltu riittävästi selvitetty siltä osin eikä myöskään lääketieteellistä asiantuntemusta edellyttäviltä kohdilta, KKO kumosi alempien oikeuksien päätökset ja palautti jutun uutta ilmoituksetta tapahtuvaa käsittelyä varten alioikeuteen, jonka tuli ottaa huomioon OK 17: 8:n säännökset ja hankkia lisäselvitystä sekä tarpeellisilta osin toimituttaa syytteenalaisen rikoksen johdosta uusi poliisitutkinta. Samoin *KKO p. 3452/23. 8. 1950:* koska KO:n ei olisi pitänyt ratkaista juttua vaatimatta syyttäjää esittämään oikeudelle kaikkea KO:n pöytäkirjojenkin mukaan vielä saatavissa olevaa näyttöä, ja kun syytettykin oli anonut jutun palauttamista KKO:een, KKO jutun puutteellisen käsittelyn takia palautti jutun KO:een.

nähdäkseni kriteeriksi asetettava se, tapahtuuko palauttaminen syytetyn intressissä vai ei. Jos syytetty yksin hakee muutosta ja jutun prosessiaineisto havaitaan puutteelliseksi, ei ratkaisevaa merkitystä liene sillä, johtuuko tämä tuomioistuimen laiminlyönnistä vai muusta syystä. Palauttamisen voidaan katsoa tapahtuvan syytetyn intressissä, ja kieltoa olisi yleensä noudatettava.

Se, mitä edellä on sanottu pelkästään syyllisyyskysymyksen muuttamisesta syytetyn epäeduksi oikeudenkäyntivirheeseen perustuvan palauttamisen jälkeisessä menettelyssä, koskee myös lisänäytön esittämiseksi tapahtuvan palauttamisen jälkeistä menettelyä. On nimittäin muistettava, että jutun tultua palautettua syytetyn pyynnöstä lisänäytön esittämiseksi, on myös vastapuolelle varattava tilaisuus esittää vastanäyttöä.[48] Tällöin voi tulla ilmi jokin sellainen seikka, joka aiheuttaa muutoksen teon juridisessa rubrisoinnissa syytetyn vahingoksi oikeudellisessa mielessä.

Voi myös sattua, että vasta palauttamisen jälkeisessä menettelyssä aikaisemmin annettua tuomiota havaitaan rasittavan sellaisen virheen, jonka perusteella tuomio olisi ollut purettavissa syytetyn vahingoksi (OK 31:9 § 1-kohta). Kun aiempi tuomio on kumottu, ei näytä olevan estettä siihen, että uusi tuomio tulee mainitusta syystä muodostumaan syytetylle haitallisemmaksi, vaikka palauttaminen onkin perustunut lisäselvityksen esittämiseen.[49]

Mitä edellä on sanottu jutun palauttamisesta, koskee myös sitä tapausta, jossa jutun jatkokäsittely määrätään suoritettavaksi jossakin muussa alemmassa oikeudessa kuin siinä, joka on jutun aikaisemmin ratkaissut. Täl-

---

48 Ks. esim. *KKO p. 1121/9. 3. 1950:* syytetyn pyynnöstä juttu palautettu lisäselvityksen esittämistä varten ja palautuspäätöksessä mainittiin nimenomaan, että alioikeuden tuli varata myös muille asianosaisille tilaisuus esittää lisäselvityksensä.

49 Aikaisemmin on mainittu, että itse muutoksenhakuinstanssissa annattavassa tuomiossa ei tuomiota voida muuttaa syytetyn vahingoksi rangaistuksen osalta siinäkään tapauksessa, että alemman instanssin tuomiota rasittaa sellainen virhe, jonka perusteella tuomio voitaisiin syytetyn eduksi purkaa. Nyt tekstissä lausuttu saattaa vaikuttaa aikaisemmin lausutun kanssa ristiriitaiselta, mutta sitä sen ei tarvitse olla huomioon ottaen, että palauttamisen yhteydessä aikaisempi tuomio säännönmukaisesti kumotaan ja prosessimahdollisuudet avautuvat asianosaisille uudelleen. Sitä paitsi, jos ylempi instanssi havaitsee varsinaisessa muutoksenahaussa OK 31 luv. 9 §:n 1 kohdan mukaisen purkuperusteen rasittavan tuomiota, on seurauksena säännönmukaisesti jutun palauttaminen, joten asiallista eroa ei tapausten välillä lopulta ole.

lainen jutun siirtäminen kuuluu alalajina jutun palauttamiseen.[50] Siirtämisestä tulee kysymys silloin, kun ylempi tuomioistuin havaitsee, ettei alempi oikeus ole ollut toimivaltainen tutkimaan juttua tai vahvistaa alemman oikeuden sanotun sisältöisen päätöksen. Juttu on tällöin siirrettävä oikeaan tuomioistuimeen, jos sitä on muutoksenhaussa pyydetty tahi erittäin painavat syyt muutoin sitä vaativat ja siirtäminen on esitetyn oikeudenkäyntiaineiston perusteella mahdollista (OK 10: 29).

Rikosprosessissa tulee jutun siirtäminen edellä tarkoitetussa mielessä ylemmästä oikeudesta alempaan oikeuteen kysymykseen myös OikPL 2 §:ssä tarkoitetussa tilanteessa. Puheena olevassa lainpaikassa määrätään, että milloin juttu, jossa syytetty on ollut syytteessä useammista rikoksista, jotka kuuluvat eri yleisiin alioikeuksiin, on käsiteltävä uudelleen alioikeudessa (eli siis palautettava), voidaan se siirtää sellaiseen alioikeuteen, joka ei ole ennen asiaa käsitellyt, jos sen tuomiopiirissä on tehty jokin niistä rikoksista, joista jutussa on kysymys.

Kun jutun vastaanottava tuomioistuin ei ole ollut siirrettävän asian kanssa aikaisemmin missään tekemisissä voitaisiin ajatella, että sillä pitäisi olla mahdollisuus antaa kiellon estämättä sellainen tuomio, joka sen mielestä on oikea. Tätä käsitystä tukee myös se seikka, että siirtotapauksessa oikeudenkäynti on yleensä uudistettava laajemmalti kuin palautettaessa asia samaan alempaan tuomioistuimeen.

Muutoksenhakijan kannalta asiaa tarkasteltaessa ei kuitenkaan sillä seikalla, mihin tuomioistuimeen asia siirretään, ole merkitystä. Hänen kannaltaan on myös siirtotapauksessa tärkeää, ettei hän oman muutoksenhakunsa johdosta joudu aikaisempaan ratkaisuun verrattuna epäedullisempaan asemaan. Kun asian siirtämisessä myös muutoin noudatetaan samoja periaatteita kuin palauttamisessa, on katsottava, että tämä pätee myös kiellon soveltamisessa. Kun OK 10 luvun 29 §:ssä tarkoitetussa siirrossa aikaisemman tuomion poistaminen perustuu oikeudenkäyntivirheeseen, ei reformatio in pejus-kielto ole siirron jälkeen voimassa edes syytetyn hyväksi. OikPL:n mukaisessa siirrossa on kieltoa sitä vastoin noudatettava syytetyn eduksi, sillä siinä siirtäminen perustuu uuden oikeudenkäyntiaineiston esittämiseen rinnastettavaan tilanteeseen.[51]

---

50 Ks. *Reinikainen* 1956, 40 ss.

51 Ks. myös *NJA* 1924, 38: Syytetty oli alioikeudessa tuomittu murhayrityksestä 3 vuodeksi kuritushuoneeseen. Syytetyn yksin valittaessa HO, todeten syytetyn syylliseksi ko. rikokseen, poisti alioikeuden tuomitseman rangaistuksen ja siirsi jutun syytetyn osalta toiseen alioikeuteen käsiteltäväksi siellä syytettyä vas-

taan vireillä olevan toisen jutun yhteydessä yhteisen rangaistuksen määräämistä varten. Viimeksi mainittu alioikeus korotti syytetylle murhayrityksestä tuomitseman rangaistuksen 4 vuodeksi. Koska tuomittua rangaistusta ei olisi saanut syytetyn omasta valituksesta korottaa, HD, jossa syytetty haki muutosta, alensi rangaistuksen jälleen 3 vuoteen.

Vrt. myös Saksan oikeuden osalta esim. *Haas* 1934, 32 ja *Kleinfeller* 1886, 604.

XIII KIELTO YLIMÄÄRÄISESSÄ MUUTOKSENHAUSSA

1. Tuomionpurku

Lainvoiman saanut tuomio voidaan purkaa vain laissa säännellyillä perusteilla, jotka on katsottava tyhjentäviksi.[1]

Tuomionpurussa on kyse muutoksenhakukeinon käyttämisestä. Purkuhakemuksella ei panna vireille mitään uutta kannetta, vaan purkuhakemuksen hyväksyminen aiheuttaa sen, että juttu otetaan uudelleen käsiteltäväksi. Purkua haetaan korkeimmalta oikeudelta.

Menettely tuomionpurkuhakemuksen johdosta jakaantuu kahteen eri vaiheeseen.[2] Ensin on tutkittava, onko purkuperuste olemassa. Jollei näin ole asianlaita, hakemus hylätään. Se voi tapahtua vastapuolta kuulemattakin, jos hakemus on selvästi perusteeton. Hakemuksen hyväksyminen taas merkitsee tuomion saaman lainvoiman purkamista, jonka jälkeen juttu otetaan uudelleen asiallisesti tutkittavaksi. Mikäli asia havaitaan tällöin selväksi eikä kysymyksessä oleva hakemus koske rikosasiassa annetun tuomion purkamista syytetyn vahingoksi, voi korkein oikeus välittömästi oikaista tuomiota (ns. oikaisupurku). Tavallisimmin seurauksena on kuitenkin uuden käsittelyn määrääminen alemmassa oikeudessa (OK 31: 14, 1).

Reformatio in pejus-kiellon soveltamisen kannalta on tärkeä havaita se ero, joka vallitsee toisaalta varsinaisten ja toisaalta ylimääräisten muutoksenhakukeinojen välillä, mitä tulee muutoksenhakuinstanssin tutkinnan laajuuteen. Varsinaisessa muutoksenhaussa tuomioistuimen tutkimisvelvollisuus on laajempi kuin ylimääräisessä. Siinä tuomioistuimen on viran puolesta tarkastettava alemmassa oikeudessa tapahtuneen menet-

---

1 Ks. *Tirkkonen* 1972, 563, *Cars* 1959, 132, *Lager* 1972, 20 ja *Ekelöf* 1973, 112 s.

2 Menettelystä purkuinstanssissa yleensä ks. *Tirkkonen* 1937, 227 ss. ja *sama* 1972, 577 ss., *Cars* 1959, 227 ss., *Ekelöf* 1973, 127 ss. ja *Welamson* 1974.

telyn laillisuus, ja asiallisessakaan suhteessa tutkinta ei rajoitu yksinomaan muutoksenhakuperusteiden oikeellisuuden tai lainmukaisuuden tutkimiseen, vaan tuomioistuimen on tutkittava samalla itse pääasia uudelleen. Ylimääräisessä muutoksenhaussa muutoksenhakuinstanssi sitä vastoin voi tutkia vain sen, onko olemassa sellainen aineellinen, laissa säädetty peruste, jonka nojalla tuomio on purettava ja johon hakemus perustuu. Niin ollen siinä ei voida tutkia tuomiota mahdollisesti rasittavia menettelyllisiä virheitä, ja aineellisten virheiden tutkinta voi pääsäännön mukaan kohdistua vain siihen perusteeseen, johon hakemuksessa on vedottu. Ja jos purkuhakemuksesta ei käy selville, millä perusteella purkua halutaan, ei hakemusta voida ottaa tutkittavaksi. Purkuinstanssi ei voi viran puolesta ryhtyä perehtymään kaikkiin kysymykseen tuleviin purkuperusteisiin. Tuomiohan on saavuttanut lainvoiman, joten purunhakijan voidaan perustellusti edellyttää ilmoittavan nimenomaan ne asianhaarat, joiden perusteella purkua haetaan.[3]

Pääasian uudelleen tutkimista ei purkumenettelyssä tapahdu. Siinä ei ole kysymys samanlaisesta tuomitsemistoiminnasta kuin varsinaisessa muutoksenhakumenettelyssä. Purkuhakemus ei välittömästi tähtää sen kohteena olevan tuomion muuttamiseeen tai kumoamiseen, vaan se pyrkii ensisijaisesti poistamaan lainvoiman asian uudelle käsittelylle muodostaman esteen.[4] Vasta sen jälkeen, kun aikaisempi tuomio on purettu, otetaan kantaa siihen, miten asia on ratkaistava. Mutta tämä vaihe, jutun uudelleen tutkiminen, on erotettava itse purkumenettelystä, jossa siis vain tutkitaan purkuperusteen olemassaolo.[5]

Siitä, että purkuinstanssin asiallinen tutkinta rajoittuu vain esitetyn purkuperusteen tutkimiseen johtuu, ettei reformatio in pejus voi varsinaisessa purkumenettelyssä tulla kysymykseen hakijan vahingoksi. Jos haetaan purkua syytetyn eduksi, ei korkein oikeus voi tutkia, voitaisiinko tuomio purkaa jollakin muulla perusteella ja mahdollisesti syytetyn vahingoksi. Purkumenettelyn tulos ei myöskään koske itse pääasiaa; jos hakemus hylätään, jää tuomio edelleen pysyväksi, kun taas hakemuksen hyväksymisestä seuraa sen poistaminen ja mahdollisen uuden käsittelyn määrääminen.

Suostuessaan purkuanomukseen korkein oikeus voi siis selvissä tapauk-

---

[3] Näihin vastaavasti tuomiovirhekantelun osalta *Halila* 1964, 37.

[4] *Lager* 1972, 17 s.

[5] Ks. *Ekelöf* 1973, 112 ja *Welamson* 1974 sekä *Reinikainen* 1956, 25.

sissa välittömästi oikaista tuomiota. Tämä tulee lähinnä kysymykseen siinä tapauksessa, että tuomio perustuu väärään lain soveltamiseen. Voisiko oikaiseminen sitten tapahtua muutoksenhakijan vahingoksi? Kun tutkinta rajoittuu pääsääntöisesti vain siihen perusteeseen, johon hakemuksen tueksi on vedottu eikä asianosainen voi pyytää purkua omaksi vahingokseen, ei reformatio in pejus näytä oikaisupurun kohdalla voivan tulla edes teoreettisesti kysymykseen. Eihän asia sitä paitsi ole selvä, jos tuomiota pitäisikin oikaista hakijan vahingoksi eikä hänen edukseen. Jos korkein oikeus välittömästi oikaisee purkuhakemuksessa tarkoitettua tuomiota, ei tällöin oikeastaan voida erottaa itse purkumenettelyä asian uudelleen tutkimisesta, jotka käytännössä tapahtuvat yht'aikaa ja samalla päätöksellä. Siitä syystä on jo teoreettisesti mahdotonta, että oikaisu voisi tapahtua hakijan vahingoksi. Rikosasiassa lainvoimaista tuomiota ei sitä paitsi voida oikaista syytetyn vahingoksi virheellisen lain soveltamisen johdosta.[6] Toisaalta käytännössä on kyllä oikaistu tuomiota muulla kuin hakemuksessa tarkoitetulla perusteella syytetyn eduksi.[7] Tutkintaa voidaan siten myös ylimääräisessä muutoksenhaussa laajentaa syytetyn eduksi, mutta ei hänen vahingokseen, toisin sanoen: reformatio in pejus-kielto on voimassa, mutta reformatio in melius voidaan poikkeuksellisesti sallia syytetyn eduksi.

Purkuhakemuksen hyväksymisestä on kuitenkin tavallisimmin seurauksena uuden käsittelyn määrääminen alemmassa oikeudessa.[8] Näin on asianlaita erityisesti silloin, kun purku on myönnetty uuden seikan tai todisteen johdosta. Laissa ei ole annettu tarkempia säännöksiä siitä, missä

---

[6] Näin jo ennen OK 31 luvun muuttamista 1961 voimassa olleen oikeuden osalta. Ks. esim. *KKO 1949 II 319:* purkuhakemus, joka perustui siihen, että alioikeus oli tuominnut syytetyn rikoksesta lievempään rangaistukseen, kuin mitä laki salli, hylättiin sillä perusteella, että päätöksen oikaiseminen esitetyllä tavalla olisi merkinnyt tuomitulle rangaistuksen koventamista. Ks. myös *KKO p. 1922/13. 9. 1965:* rangaistuksesta RL 3: 11 nojalla tehdyn vähennyksen osalta tuomiota ei voitu oikaista syytetyn vahingoksi. — Myöskään virheellisesti syytetyn eduksi suoritettua rangaistuksen yhdistämistä ei voida oikaista syytetyn vahingoksi, ks. esim. *KKO:n p. 2094/30. 11. 1976.*

[7] Ks. esim. *KKO p. 250/1. 2. 1971:* Samalla kun KKO poisti alioikeuden lausunnon ehdonalaisen vapauden menettämisestä, jota purkuhakemuksessa oli pyydetty, se myös ex officio poisti lausuman syytetyn tuomitsemisesta rikoksen uusijana ja alensi tuomittua rangaistusta.

[8] Jos hakemus tarkoittaa KKO:n tuomion purkamista, tapahtuu uusi tutkinta samassa instanssissa ellei käsittely vaadi todistusmenettelyn uusimista, joka ei voi mainitussa tuomioistuimessa tapahtua.

oikeudessa ja missä järjestyksessä uusi käsittely on toimeenpantava, vaan tässä suhteessa määräämisvalta on jätetty korkeimmalle oikeudelle. Siviiliprosessin osalta näyttää olevan sääntönä, ettei juttu vielä purkuhakemuksen hyväksymisellä tule vireille alemmassa oikeudessa, vaan hakijan asiana on ryhtyä toimenpiteisiin jutun saattamiseksi uudelleen käsiteltäväksi, joka tapahtuu alioikeudessa haasteella ja hovioikeudessa muutoksenhakukirjelmällä.[9] Yleensä juttu määrätäänkin käsiteltäväksi uudelleen alioikeudessa. Rikosprosessissa taas juttu määrätään otettavaksi käsiteltäväksi viran puolesta.

Onko puretun tuomion muuttaminen uudessa oikeudenkäynnissä (palautuspurussa) muutoksenhakijan vahingoksi mahdollista, riippuu ensinnäkin siitä, voivatko mutkin perusteet kuin ne, joiden nojalla tuomio on kumottu, tulla harkinnan alaiseksi uudessa käsittelyssä. Alkuperäisen OK 31: 3:n mukaan ainoastaan ne uudet perusteet, joiden nojalla tuomion oikeusvoima kumottiin, saattoivat tulla harkittaviksi siinä uudessa oikeudenkäynnissä, joka lainkohdan mukaan oli tapahtuva jutussa viimeksi tuominneessa oikeudessa.[10] Jos tuomiota ei voitu osoittaa mainituilla uusilla perusteilla vääräksi, oli jutussa annetun tuomion lainvoima vahvistettava. Jutun uuden tutkimisen kannalta oli asiaan vaikuttamatonta, oliko tuomio joiltakin muilta osin tai jollakin muulla perusteella väärä. Aikaisemmassa oikeudenkäynnissä esitettyjä ja tutkittuja perusteita ei voitu lain mukaan edes ottaa huomioon punnittaessa purkuperusteiden vaikutusta. Tämä merkitsi myös sitä, että kun purkuhakemuksessa oli nojauduttu vain hakijalle edullisiin perusteisiin, ei reformatio in pejus voinut uudessa käsittelyssä tulla kysymykseen.

Käytäntö oli jo vanhan lain voimassa ollessa kuitenkin muodostunut toisenlaiseksi, mikä kanta on kirjallisuudessa saanut myös uuden lain aikana kannatusta.[11] Purkuinstanssin tapaan on myös alemman oikeuden uudessa oikeuskäsittelyssä tutkittava, ovatko esitetyt uudet perusteet joko yksinään tai yhdessä jutussa aikaisemmin esitettyjen seikkojen kanssa sellaisia, että ne aiheuttavat tuomion muuttamisen. Aikaisemmin esitetty selvitys ja näyttö joutuvat uudessa käsittelyssä siten uudelleen arvioitaviksi eikä oikeus ole sidottu aikaisempaan arviointiinsa. Tuleehan purun kohteena oleva tuomio kumotuksi, ja kumoutuminen on rikosasioissa

9 *Tirkkonen* 1966, 537.

10 Näin *Wrede* 1943, 344 s. Ks. myös *Tirkkonen* 1937, 253.

11 Ks. siitä *Tirkkonen* 1937, 254 s. ja *sama* 1966, 537 ja 1972, 582.

ehdotonta ja siviiliprosessissa ehdollista riippuen siitä, ryhtyykö hakija purkupäätöksessä mainittuihin uuden käsittelyn vaatimiin toimenpiteisiin.[12] Tuomion kumoutumisesta johtuu, että aikaisemmat prosessimahdollisuudet avautuvat asianosaisille uudelleen ja menettely muodostuu uudessa käsittelyssä aikaisemman oikeudenkäynnin jatkamiseksi. Tuomioistuimella on niin ollen purkupäätöksen asettamissa rajoissa mahdollisuus käsitellä pääasia uudelleen. Muutoksenhakijan vastapuoli voi vedota uusiin kannetta tukeviin tai sitä vastaan puhuviin seikkoihin, ja kannetta on mahdollisuus tarkistaa kanteenmuutoskiellon normaaleissa rajoissa. Uuden näytön esittäminen on myös mahdollista. Muutoinhan seurauksena saattaisi olla uuden purkuhakemuksen tekeminen sen jälkeen kun asia on ratkaistu uudessa käsittelyssä.

Purun jälkeinen uusi menettely muodostuu alemmassa oikeudessa siten samanlaiseksi kuin palauttamisen jälkeinen menettely varsinaisen muutoksenhaun yhteydessä.[13] Purussa tapahtuva uuden käsittelyn määrääminen onkin vain eräs palauttamisen alalaji, johon on niin muodoin sovellettava samoja sääntöjä kuin palauttamisessa yleensäkin. Purkuperusteet eli uuden käsittelyn määräämisen perusteet ovat kaikki sellaisia, joita vastaavat perusteet esiintyvät säännönmukaisessa muutoksenhaussa ja voivat aiheuttaa jutun palauttamisen.[14]

Niin ollen on johdonmukaita katsoa, että purun jälkeisessä uudessa käsittelyssä on sovellettava reformatio in pejus-kieltoa samassa laajuudessa kuin palauttamisen jälkeisessä menettelyssä. Tarkemmin määriteltynä purun jälkeinen menettely vastaa palauttamisen jälkeistä menettelyä, kun palauttaminen perustuu uuteen selvitykseen. Purussa on kysymys säännönmukaisesti juuri tuomion aineellista puolta koskevasta virheestä, jonka perusteella lainvoimaista tuomiota moititaan.[15] Mitä tulee

---

[12] Ks. *Tirkkonen* 1966, 536 ja 1972, 582 sekä *sama* 1937, 243 ss.

[13] Näin myös *Tirkkonen* 1937, 254 s. ja *sama* 1972, 582 aliv. 69. Ruotsin RB:n osalta samasta seikasta ovat huomauttaneet mm. *Cars* 1959, 265 ja *Ekelöf* 1973, 130. Ks. myös *W. Schmidt* 1950, 198.

[14] *Reinikainen* 1956, 25 ja 295 s. sekä *Tirkkonen* 1937, 287 s.

[15] Oikeuskirjallisuudessa on korostettu purun ja tuomiovirhekantelun välistä eroa. Jälkimmäisessä voidaan moittia vain menettelyyn kohdistuvia virheitä. Kuten kirjallisuudessa on mainittu, ei erottelua ole kuitenkaan johdonmukaisesti pystytty kaikissa kohdin suorittamaan, mikä johtuu siitä, että menettelyllisen ja aineellisoikeudellisen säännöksen välinen raja ei ole aina täysin selvä. Ks. esim. *Tirkkonen* 1966, 499 ja 525, *Halila* 1964, 17 ss. ja erityisesti s. 21 ss. ja s. 25 aliv. 85.

syytetyn eduksi tehdyn purkuhakemuksen johdosta määrättyyn uuteen käsittelyyn, niin aikaisemman tuomion ehdottomasta kumoamisesta ja prosessimahdollisuuksien avautumisesta asianosaisten käytettäväksi uudelleen näyttää johtuvan, että syyllisyyskysymyksestä annettu ratkaisu voi koitua aikaisempaan tuomioon verrattuna syytetyn vahingoksi sillä

---

sekä *Lager* 1972 50 ss. ja siellä mainittu kirjallisuus sekä Ruotsin oikeuden osalta *Welamson* 1956, 78 ss. ja *Cars* 1959, 187 s.

Erityisesti OK 31:7 §:n 1 mom:n 1 kohdassa (siviiliprosessin osalta) ja vastaavasti sanotun luvun 8 §:n 1 kohdassa (rikosprosessin osalta) on itse asiassa kysymys menettelyluontoisesta virheestä, ja *Lager* käyttääkin näistä purkutilanteista mielestäni onnistunutta nimitystä menettelypurku, jonka hän jakaa kanteluluontoiseen menettelypurkuun, kun on kysymys tuomioistuimen jäsenen tai virkamiehen rikollisesta menettelystä, ja tavalliseen menettelypurkuun, jos on kysymys muusta rikollisesta menettelystä, ks. *Lager* 1972, 58 s. Vrt. kuitenkin sen johdosta *T. Ellilä* 1972 (a), 895 s. Kantelun ja purun välistä eroa rikosprosessin puolella kuvaavista oikeustapauksista mainittakoon esim. *KKO 1965 II 5:* Virallisen syyttäjän hakemus rangaistusmääräyksen purkamisesta sen johdosta, että syytetty oli tuomittu rikoksesta rangaistusmääräyksin, vaikka samasta asiasta syyte jo oli pantu vireille kihlakunnanoikeudessa, siirrettiin käsiteltäväksi asianomaiseen ylioikeuteen, koska kysymyksessä ei ollut itse rangaistusmääräyksessä oleva, vaan oikeudenkäyntimenettelyssä tapahtunut virhe, jonka johdosta tuomion poistaminen oli tapahtuva kanteluteitse. Samoin *KKO p. 273/5. 2. 1970* ja *p. 2232/29. 9. 1971* (ään. 3—2): kun rangaistusmääräys oli annettu, vaikka syytetty oli jo samasta teosta tuomittu rangaistukseen. Ks. myös *KKO p. 605/7. 4. 1976. KKO p. 1944/ 6. 9. 1971:* Koska syytettyä ei ollut haastettu siihen oikeudenkäyntitilaisuuteen, missä hänet oli tuomittu rangaistukseen liikennerikkomuksesta, päätös purettiin OK 31:8:n nojalla. Vähemmistö (2 jäsentä) katsoi esityksen perustuneen siihen, että poissa oleva, jota ei ollut haastettu, on tuomittu, ja siirsi hakemuksen ao. hovioikeuden käsiteltäväksi.

Tuomionpurun ja kantelun välinen ero näyttää johtuvan historiallisista näkökohdista ja liittyvän 1600-luvulla hovioikeuksien perustamiseen ja kuninkaan lainkäyttövallan järjestämiseen, ks. esim. *Halila* 1964, 3 ss. Kun tällaisia ongelmia ei enää nykyisin instanssijärjestyksen muotoutuessa vakiintuneisiin muotoihinsa juuri ole, voitaisiin de lege ferenda esittää, että olisi olemassa vain yksi ylimääräinen muutoksenhakukeino, jota voitaisiin hakea hovioikeudelta, jos on kysymys alioikeuden lainvoimaisesta tuomiosta, ja korkeimmalta oikeudelta kysymyksen ollessa hovioikeuden tuomiosta. Hovioikeuden ylimääräisestä muutoksenhausta antamasta ratkaisusta saataisiin luonnollisesti hakea muutosta korkeimmalta oikeudelta. Vrt. tämän osalta myös *Miettinen* KKO:n vuosikirja 1974, 309, jossa esitetään, että ylimääräistä muutoksenhakua koskevissa asioissa olisi ratkaisuvalta sellaisten perusteiden osalta, joilla ei ole merkitystä korkeimman oikeuden päätehtävän, lainkäytön valvonnan ja ohjaamisen kannalta, uskottava hovioikeudelle.

tavalla kuin varsinaisessa muutoksenhaussa ja palautamisen jälkeisessä menettelyssäkin. Mutta jos purku syytetyn eduksi perustuu vain lain virheelliseen soveltamiseen, ja uusi käsittely on katsottu tarpeelliseksi, ei esim. rikoksen rubrikoinnin muuttaminen syytetyn vahingoksi oikeudellisessa suhteessa tule yleensä kysymykseen, koska käsittelyä ei silloin ole tarpeen toistaa kokonaan uudelleen eikä syytettyä vastaan puhuvien uusien seikkojen esittämiseen ole tilaisuutta.[16] Seuraamusten koventaminen ei sitä vastoin missään tapauksessa ole sallittua. Eri asia on, että jos uudessa käsittelyssä tulee käsiteltäväksi aikaisempien syytekohtien kanssa kumuloituna jokin uusi syyte, voi lopputulos kokonaisuudessaan aikaisempaan tuomioon verrattuna muodostua syytetylle ankarammaksi. Tällöin ei kuitenkaan ole kysymyksessä reformatio in pejus, koska aikaisemmassa tuomiossa ei ole lainkaan lausuttu uudesta syytteestä.

Mikäli taas purkua on haettu virallisen syyttäjän taikka asianomistajan toimesta syytetyn vahingoksi, voidaan tuomiota uudessa käsittelyssä muuttaa myös rangaistuksen osalta syytetyn eduksi, jos se hänen taholtaan esitettyjen uusien seikkojen ja todisteiden perusteella osoittautuu välttämättömäksi. Mutta asianomistajan esiintyessä hakijana tai hakemuksen koskiessa yksinomaan rikoksen julkisoikeudellisia seuraamuksia, ei rikoksen yksityisoikeudellisia seuraamuksia voida muuttaa asianomistajan vahingoksi. Reformatio in pejuksesta asianomistajan tai virallisen syyttäjän vahingoksi ei yleensä voi tulla kysymys, koska purkua haetaan syytetyn vahingoksi yleensä vain siinä tapauksessa, että syyte on lainvoimaisella tuomiolla hylätty. Lisäksi purkuperusteet syytetyn vahingoksi ovat huomattavasti rajoitetummat kuin vastaavasti haettaessa purkua syytetyn eduksi. Jos tuomio on purettu vain joltakin osalta, ei reformatio in pejus muulta osin ole purun jälkeisessä menettelyssä mahdollista.[17]

---

16 Ks. myös *Tirkkonen* 1972, 582.

17 Ks. sanotun johdosta *KKO p. 2447/7. 11. 1969:* Päätös, jolla syytetty oli tuomittu rangaistukseen yksin teoin tehdyistä törkeästä moottoriajoneuvon luvattomasta käyttöönottamisesta, sellaisen ajoneuvon kuljettamisesta ilman asianmukaista ajolupaa ja varomattomuudesta liikenteessä purettiin ja poistettiin OK 31: 8 §:n 3 kohdan nojalla sikäli kuin syytetyn oli sillä lausuttu syyllistyneen luvattomaan käyttöönottamiseen ja hänet oli tuomittu rangaistukseen siitä ja sen kanssa yksin teoin tehdyistä mainituista liikennerikoksista sekä määrätty, että alioikeuden tuli viivytyksettä ottaa juttu luvattoman käyttöönottamisen osalta kokonaisuudessaan sekä liikennerikosten osalta rangaistuksen määräämisen osalta uudelleen käsiteltäväksi.

2. Tuomiovirhekantelu

OK 31: 1:ssä on mainittu ne perusteet, joilla lainvoiman saanut tuomio voidaan kanteluteitse tuomiovirheen perusteella poistaa. Niitä on käsitelty edellä jutun palauttamista koskevan esityksen yhteydessä. Samassa yhteydessä on mainittu, että myös varsinaisessa muutoksenhaussa tuomio voidaan viran puolesta poistaa tuomiovirheen perusteella.

Kantelu on tehtävä asianomaiselle ylioikeudelle tahi, mikäli on kysymys ylioikeuden tai korkeimman oikeuden tuomiosta, korkeimmalle oikeudelle (OK 31: 2,1). OK 31: 3:n mukaan kantelukirjelmässä on ilmoitettava vaatimuksen perusteet sekä ne todisteet, joihin vaatimus nojautuu. Jollei kirjelmässä ole esitetty vaatimuksen perusteita, on kantelu jätettävä viran puolesta tutkittavaksi ottamatta. Muutoksenhakuinstanssi ei siis omasta aloitteestaan tutki sitä, millä perusteella kanteluun voitaisiin suostua.[18] Tästä seuraa johdonmukaisesti, että muulla kuin sellaisella perusteella, johon hakemuksessa on nojauduttu, ei kanteluun voida suostua. Kun kantelija esittää säännönmukaisesti vain omaksi edukseen olevan perusteen — virallisella syyttäjällä on kyllä oikeus vaatia tuomion poistamista tuomiovirheen nojalla myös syytetyn eduksi — so., että oikeudenkäynnissä on tapahtunut virhe hänen vahingokseen, ei tutkinnassa voida yleensä ottaa huomioon tai tutkia, rasittaako tuomiota muunlainen virhe, joka on koitunut lopputuloksessa hänen edukseen.

Toisaalta on huomattava, ettei muutoksenhakuinstanssi ota itse välittömästi pääasiaa tutkittavakseen hyväksyessään hakemuksen. Kantelussa ei voida tutkia jutun asiallista puolta.[19] Kanteluinstanssin tulee kyllä tutkia, onko virhe vaikuttanut jutun lopputulokseen, mutta se ei merkitse sitä, että tällöin tutkittaisiin, miten ja mihin suuntaan virhe on vaikuttanut. Kysymys on lähinnä siitä, onko virhe ylipäätänsä sellainen, jonka voidaan otaksua vaikuttaneen olennaisesti lopputulokseen.[20] Toiset virheet ovat sellaisia, että niistä heti nähdään, että lopputulos on niiden johdosta väärä. Hakemuksen hyväksyminen johtaa tuomion poistamiseen kokonaisuudessaan tai tarpeellisilta osin, jolloin mikään asiallinen muutos muutoksenhakijan vahingoksi ei voi tapahtua. Kantelun hyväksyvä ratkaisu rajoittuu tuomion poistamiseen, jos kanne olisi ollut jätettävä pro-

18 Näin myös *Halila* 1964, 37.

19 Ks. *Reinikainen* 1956, 292 ennen OK 31 luvun uudistamista voimassa olleen lain (OK 25: 21 ja 22) osalta. Samoin *Wrede* 1943, 327 s.

20 Ks. siitä *Halila* 1964, 23 s.

sessinedellytyksen puuttumisen vuoksi tutkimatta. Muussa tapauksessa kantelun hyväksyvästä ratkaisusta on seurauksena uuden käsittelyn määrääminen siinä oikeudessa, missä tuomiovirhe on tapahtunut.

Uusi käsittely alemmassa oikeudessa muodostuu vaikutuksiltaan samanlaiseksi kuin palauttamisen jälkeinen menettely palauttamisen perustuessa oikeudenkäyntivirheeseen.[21] Näin ollen vallitsevan käsityksen mukaan olisi myös reformatio in pejus mahdollinen myös syytetyn vahingoksi. Onhan asianosaisilla tuolloin vapaa mahdollisuus esittää uusia seikkoja ja todisteita, joiden perusteella syytetyn voidaan osoittaa saaneen aikaisemmassa käsittelyssä itselleen liian edullisen tuomion. Kuten palauttamisen yhteydessä on tullut jo mainituksi, olisi kuitenkin kohtuussyistä reformatio in pejus kiellettävä siinä tapauksessa, että tuomio poistetaan sellaisen virheen johdosta, jonka on aikaisemmassa tuomiossa havaittu vaikuttaneen olennaisesti jutun lopputulokseen syytetyn vahingoksi. Kun muutoksenhakuinstanssi ei edellä esitetyn mukaisesti voi tutkia muita kuin sellaisia perusteita, joita hakemuksen tueksi on esitetty, merkitsisi tämä sitä, että syytetyn hakemuksen johdosta määrätyssä uudessa käsittelyssä on reformatio in pejus aina kielletty samassa laajuudessa kuin varsinaisessa muutoksenhakutoiminnassakin. Kuten jutun palauttamista koskevan esityksen yhteydessä mainittiin, on mainitulla käsityksellä merkitystä lähinnä vain säädettävän lain kannalta.

---

21 *Reinikainen* 1956, 293 huomauttaa ns. varsinaisen mitättömyyskantelun osalta (OK 25:21), että uuden käsittelyn määräämisperusteet ovat kaikki sellaisia, joita vastaavat perusteet esiintyvät säännönmukaisessa muutoksenhakutoiminnassa. Ks. *Halila* 1964, 32 ss. jossa huomautetaan siitä päinvastaisesta tilanteesta, että kanteluun turvautumista ei estä se, että varsinainen muutoksenhakutie on samaan aikaan vielä avoinna. Tämä pätee silloinkin, kun varsinaista muutoksenhakukeinoa on käytetty, mutta se ei ole johtanut toivottuun tulokseen.

XIV KIELLON HAITTAVAIKUTUKSISTA JA NIIDEN ELIMINOIMISESTA

1. Kiellon soveltaminen virallisuusperiaatteen kannalta

Reformatio in pejus-kiellon soveltaminen merkitsee poikkeusta rikosprosessissa vallitsevasta virallisuusperiaatteesta. Tuomioistuin on kieltoa edellyttävässä prosessitilanteessa sidottu alemman oikeuden tuomioon ja asianosaisen sitä koskeviin muutosvaatimuksiin. Kiellon voidaan myös sanoa merkitsevän yhdenvertaisuusperiaatteen loukkaamista. Syytetty välttyy tulemasta tuomituksi rikoksestaan syyllisyyttään vastaan rangaistukseen vain siksi, ettei vastapuoli ole hakenut muutosta. Erityisen loukkaavalta tämä saattaa tuntua silloin, kun rangaistus on määrätty virheellisesti liian lievää rangaistusasteikkoa soveltaen. Mutta kiellon rangaistusasteikkoa muuntavaa vaikutusta voidaan pitää haitallisena oikeudenmukaisuusperiaatteen kannalta aina, milloin alemman oikeuden määräämä rangaistus on rikoksen vahingollisuus tai vaarallisuus sekä tekijän teossaan osoittama rikollinen tahto huomioon ottaen liian lievä.

Yhtenäisen rangaistuskäytännön kannalta olisi myös suotavaa, että tuomioistuimella olisi vapaat kädet rangaistuksen mittaamisessa prosessitilanteesta riippumatta. Tuomioistuimen ja nimenomaan muutoksenhakutuomioistuimen tehtävänä on valvoa rangaistuskäytännön yhtenäisyyttä.[1] Käytännössä on tavallisimpia rikoksia varten muodostunut rajoiltaan melko suppeita normaalirangaistusvyöhykkeitä, joille sijoittuvin rangaistuksin suurin osa kunkin rikoslajin rikoksista rangaistaan. Kaikkein

---

1 Ylioikeudet eivät ole meillä, toisin kuin esim. Saksan liittotasavallassa, Tanskassa ja Norjassa, sidottu ainoastaan latitudivirheiden oikaisemiseen, vaan ne ovat oikeutettuja harkitsemaan uudelleen koko rangaistuksen mittaamiskysymyksen, ellei reformatio in pejus-kielto ole esteenä. Käytännössä ei kuitenkaan aivan vähäisiä muutoksia mittaamisen osalta tapahdu, vaan asiaan puututaan yleensä ainoastaan silloin, kun traditionaalista mittaamiskäytäntöä on tuntuvasti loukattu, ks. *Nousiainen* 1960, 282.

yleisimmin esiintyvien rikosten kohdalla voidaan jopa puhua normirangaistuksista. Ne edistävät yhdenvertaisuutta ja oikeuskäytännön ennustettavuutta rangaistuksen mittaamisessa ja ovat omiaan säilyttämään rangaistuskäytännön yhtenäisenä. Normirangaistuksista poikkeaminen ilman erityistä syytä on rangaistuskäytännön yhtenäisyystavoitteen kannalta haitallista.[2]

Kuitenkin on otettava huomioon, että virallisuusperiaatteen soveltamista rajoittavat muutoksenhaussa myös muut tekijät kuin pejus-kielto. Jutun käsittely ei siirry automaattisesti ylempään oikeuteen, vaan edellyttää asianosaisen aloitetta. Asianosaisilla on oikeus peruuttaa vireille panemansa muutoksenhaku ja siten riistää ylemmältä oikeus mahdollisuus tuomion oikaisemiseen.[3] Virallisuusperiaatteen avulla voidaan alioikeuksien tuomioiden oikeellisuutta kontrolloida vain sattumanvaraisesti valikoiduissa tapauksissa.[4] Sattumanvaraisuus kasvaa sitä mukaan, mitä pienemmäksi muutoksenhakufrekvenssi jää. Jos muutoksenhakuprosentti on ainoastaan 10 prosentin suuruusluokkaa, ei muutoksenhaussa noudatettavalla virallisuusperiaatteella voida sanoa olevan kovinkaan suurta merkitystä yhtenäisen ja oikean alioikeuskäytännön takeena.[5] Suurempi merkitys on sillä, että asianosaiset omasta aloitteestaan valvovat alioikeuskäytäntöä saattamalla virheellisiksi katsomansa ratkaisut ylemmän oikeuden tutkittaviksi.[6]

Kiellon ei niin ollen voida sanoa johtavan virallisuusperiaatteen romuttumiseen. Sallimalla reformatio in pejus syytetyn vahingoksi ei virallisuusperiaatetta olisi mahdollista kovinkaan paljon tehostaa. Onhan sitä varten lisäksi olemassa erityinen viranomaisorgaani, virallinen syyttä-

---

[2] Rangaistuskäytännön yhtenäisyys ja oikeudenmukaisuus ovat uuden RL 6 luvun 1 §:n mukaan rangaistuksen mittaamisen päätavoitteina. Ks. rangaistuksen mittaamissäännösten uudistamisesta *Oik.m:n lso:n julk. n:o 1/1975* ja *HE* n:o 125/1975 II vp., 7 s. Vrt. myös *Nousiainen* 1960, 15 ss. ja 285 ss., *Anttila—Heinonen* 1971, 196 ss. sekä *Anttila—Törnudd* 1970, 233 ss.

[3] Myös se seikka, että muutoksenhaku saadaan rajoittaa koskemaan vain osaa tuomiosta, vähentää virallisuusperiaatteen merkitystä.

[4] *Thornstedt* Forhandlingerne 1963, 224.

[5] Hovioikeuksien ratkaisutoimintaa selvittelevän tutkimuksen mukaan valitus hovioikeuteen tehtiin vuonna 1973 noin 12 %:ssa alioikeuksien ratkaisuista, ks. *Oik.m. lso:n julk. 11/1975*, II.

[6] Ks. myös *Thornstedt* Forhandlingerne 1963, 224 s. Ruotsissa muutoksenhakuprosentti on huomattavasti pienempi kuin meillä, keskimäärin vain 4 % rikosjutuissa annetuista tuomioista.

jistö, joka on velvollinen reagoimaan virheen sattuessa tai rangaistuksen poiketessa normirangaistuksesta. Jos mainittua reagointia ei tapahdu, ei vakavampaa aineellisen totuuden, yhdenvertaisuusperiaatteen tai rangaistuskäytännön yhtenäisyyden loukkausta ole ilmeisesti tapahtunut.[7] Ne tapaukset, joissa syyttäjän laiminlyönti hakea muutosta estää rangaistuksen korottamisen normirangaistuksen tasolle, jäävät niin harvinaisiksi, ettei reformatio in pejusta ole niiden vuoksi syytä yleensä sallia.

Rangaistuksen koventamismahdollisuus merkitsisi syytetyn kannalta kohtuutonta riskiä ja voisi johtaa muutoksenhausta luopumiseen, vaikka siihen muutoin olisi perusteltua aihetta. Sitä vastoin syytetyn eduksi voimassa olevan kiellon soveltamisalaa on mahdollista rajoittaa niin, ettei se koske syyllisyyskysymystä, minkä lisäksi tuomio voidaan kiellon estämättä poistaa oikeudenkäyntivirheen perusteella. Se, ettei kieltoa myöskään sovelleta syyttäjän ja asianomistajan hyväksi, korostaa myös viralllisuusperiaatteen merkitystä.

2. Kiellon muutoksenhakua lisäävästä vaikutuksesta

Eri mieltä voidaan olla reformatio in pejus-riskin muutoksenhakua ehkäisevän vaikutuksen voimakkuudesta. Kiellon vastustajien mielestä tuon riskin tehoa on liioiteltu.[8] On jopa väitetty, ettei reformatio in pejus voisi lainkaan estää syytettyä hakemasta muutosta siinä tapauksessa, että hän todellisuudessa on syytön tai tullut tuomituksi liian ankaraan ran-

---

[7] *PLB* 1938, 502 ja 538. Toisin *Palmgren* 1948 (a), 22, jonka mukaan sitä, etteivät syyttäjä ja asianomistaja ole hakeneet muutosta päätökseen, ei voida pitää indisiona siitä, että heidän mielestään tuomittu rangaistus olisi riittävän ankara. Syyttäjän kohdalla laiminlyönti hakea muutosta voi johtua myös tarvittavan energian puutteesta tai siitä, että syyttäjä pitää mahdollisella muutoksella saavutettavaa intressiä riittämättömänä, jotta muutoksenhakuun kannattaisi ryhtyä. Edelleen syyttäjät saattavat ajatella ylioikeuksein työmäärää, jota he eivät halua rasittaa. Asianomistajat taas eivät halua uhrata varoja jutun käsittelyn jatkamiseen, sillä syytetyltä ei useinkaan olisi mahdollista saada korvausta kuluista, vaikka jutun voittaminen olisi todennäköistä.

[8] Ks. esim. *Engströmer* 1938, 16: »När det säges, att möjligheten av en reformatio in pejus för den tilltalade kan skrämma denne från att i befogade fall fullfölja talan och sålunda motverka en materiellt riktig prövning, synes tankegången vila på en mycket överdriven hänsyn till den av den lägre rätten dömde tilltalade.» *Palmgrenin* (1948 a, 23) mukaan kohtuusnäkökohdista voidaan esittää erilaisia mielipiteitä eikä voida sanoa, että jokin niistä olisi ilman muuta väärä.

gaistuksen. Jos syytetty on varma syyttömyydestään, ei hän edes ota huomioon sellaista mahdollisuutta, että tuomio voisi muuttua hänen vahingokseen. Päinvastoin syytetty on tällöin vakuuttunut siitä, että uusi tuomio tuo mukanaan toivotun muutoksen. Jos virhe on koitunut itse asiassa syytetyn eduksi, mutta syytetty haluaa silti saada alemman oikeuden erehdyksestä itselleen lisähyötyä, ei olisi oikein, että ylempi oikeus olisi sidottu tuomion lopputulokseen, kun se kerran on vielä korjattavissa.[9] Kieltoa ei niin ollen voida pitää minään kohtuusnäkökohtiin perustuvana välttämättömyytenä. Sellaisia tapauksia, joissa syytetty ei reformatio in pejuksen pelossa uskaltaisi hakea muutosta, olisi joka tapauksessa lukumääräisesti vähän, niin on arveltu.[10]

Syytetyn eduksi sovellettavaa reformatio in pejus-kieltoa vastaan onkin esitetty, että se on omiaan johtamaan muutoksenhakuoikeuden suoranaiseen väärinkäyttämiseen.[11] Se, ettei tuomitulle valituksensa johdosta aiheudu vähäisintäkään haittaa esim. rangaistuksen suhteen, vaan tuomio tulee pahimmassakin tapauksessa pysymään, houkuttelee hänet hakemaan muutosta perusteettomasti. Hänellä ei ole mitään menetettävänään, mutta kaikki voitettavanaan. Muutosta haetaan silloinkin, kun etukäteen tiedetään, ettei valitus johda toivottuun tulokseen. Muutoksenhaulla saadaan kuitenkin rangaistuksen täytäntöönpano lykätyksi.[12] Perusteettomat valitukset taas aiheuttavat ylimääräistä työtä muutenkin liiallisesti kuormitetuille ylioikeuksille. Reformatio in pejus-mahdollisuus rajoittaisi tehokkaasti perusteettomien ja kevytmielisten muutoksenhakujen lukua. Jos syytetty tietää, että hänelle tuomittua rangaistusta voidaan hänen omasta valituksestaan koventaa, estäisi se häntä hakemasta

---

9 Näin *W. Schmidt* 1950, 197.

10 Ks. *Thode* 1896, 59, *Lauckner* 1913, 85 s., *Fischer* 1934, 72, *Haas* 1934, 79, *Sprengel* 1937, 55 ja *W. Schmidt* 1950, 197. Ks. myös *Tirkkonen* Forhandlingerne 1963, Bilag, 8: »Vad åter förhållandena i mitt hemland beträffar, så har jag det intrycket, att avskaffande av förbudet mot reformatio in pejus ej-åtminstone i början- skulle i nämnvärd grad avskräcka de dömde från att söka ändring även hopplösa fall.» *Tirkkosen* mukaan (mk. s. 11) kielto »i brottmål är enligt min mening varken en juridisk eller en på billighetssynpunkter grundad nödvändighet.»

11 Ks. *Palmgren* 1948 (a), 23, *Tirkkonen* Bilag 1963, 8 s. ja 11 sekä *Lauckner* 1913, 86, *Fischer* 1934, 73, *Sprengel* 1937, 60 ja *W. Schmidt* 1950, 197.

12 *Palmgren* 1948 (a), 23 ja *Tirkkonen* Forhandlingerne 1963 (Bilag), 11, joka nojautuu kiellon poistamisen tueksi mm. siihen, että »rättmedelinstanserna är betungade av obefogade besvär» ja että »vårt förbud har öppnat för den tilltalade möjligheten att få uppskov med verkställigheten av straffet.»

muutosta aiheettomasti. Tällä tavoin voitaisiin keventää ylioikeuksien työtaakkaa ja vapauttaa ne todella vakavassa tarkoituksessa tehtyjen muutoksenhakemusten tutkintaan.[13] Samalla on huomautettu siitä, että reformatio in pejus-mahdollisuus voisi olla olemassa »pelotusmielessä», sillä siihen ei kuitenkaan otaksuttavasti kovin herkästi syytetyn muutoksenhaun johdosta turvauduttaisi.[14] Muutoksenhakuinstanssille tulisi siten antaa oikeus tarvittaessa muuttaa tuomiota syytetyn vahingoksi, mutta se ei olisi velvollinen aina niin menettelemään, vaikka siihen olisi aihettakin.

3. Eräitä ratkaisuvaihtoehtoja kiellon haittojen eliminoimiseksi ja muutoksenhaun vähentämiseksi

Edellä mainitut vastasyyt ovat kaikki sellaisia, joiden suhteen lainsäätäjän on varauduttava häiriöttömän oikeudenkäynnin turvaamiseksi. Eräs vakava ongelma on nimenomaan perusteettomien muutoksenhakujen lisääntyminen. Reformatio in pejus-kielto on kieltämättä eräs tekijä, joka houkuttelee syytettyjä hakemaan muutosta. Erityisesti on muistettava, ettei sanottu koske nykyisin vain vapaalla jalalla olevia vapausrangaistukseen tuomittuja henkilöitä, vaan myös niitä, jotka on julistettu alioikeuden päätöksellä vangituiksi tai joita pidetään edelleen alioikeuden

---

13 Näin *Palmgren* 1948 (a), 20 ja 23, *Tirkkonen* Bilag 1963, 8 s. ja *sama* 1956, 106 aliv. 5 sekä *Lassen* 1950, 618: »En utväg att ernå en önskevärd fullföljdsbegränsning-for brottmålens del- som enligt min mening är värd att ånyo ta under allvarlig omprövning är att avskaffa förbudet mot reformatio in pejus.» Vrt. kuitenkin *Lassen* Förhandlingerne 1963, 235, jossa tämä sanoo esittäneensä edellä olevan lausumansa propagandatarkoituksessa »kanske i någon mån för att reta till motsägelse.» Ks. myös *Ehdotus 1909*, 187, jossa niin ikään viitattiin siihen, että reformatio in pejus on omiaan vähentämään muutoksenhakukeinojen kevytmielistä käyttöä. Vrt. Saksan oikeuden osalta *Sprengel* 1937, 60, joka osoittaa, että vuonna 1935 tapahtuneen kiellon poistamisen tarkoituksena oli materiaalisen totuuden vaatimuksen korostamisen ohella estää kevytmielisiä ja perusteettomia muutoksenhakuja, sekä *Fischer* 1934, jonka tutkimusten mukaan 62—70 prosenttia kaikista muutoksenhauista tuli hylätyksi.

14 *Palmgren* 1948 (a), 20, jonka mukaan ylemmät oikeudet tulisivat aina noudattamaan erityistä huolellisuutta ja varovaisuutta kun kysymys olisi rangaistuksen koventamisesta ilman, että siitä olisi tehty syyttäjän tai asianomistajan taholta nimenomaista vaatimusta. Lisäksi rangaistusta olisi P:n mukaan mahdollista koventaa vain sen teon osalta, josta muutosta on haettu. Vrt. myös Norjan oikeuden osalta lausuttua, jossa todettiin, että rangaistusta on syytetyn yksin hakiessa muutosta kovennettu vain harvoissa tapauksissa (VI luku, 2. kohta).

päätöksen jälkeen vangittuina. Ennen syyskuun 1 päivää 1973 voimaan tullutta RL 3: 11:n muutosta (L:ssa 2. 7. 1973/577) alemman oikeuden päätöksen jälkeinen tutkintavankeusaika voitiin ottaa huomioon rangaistusaikana vain, jos vangittu sai tuomioonsa lievennyksen tai jos vähennyksen tekemiseen muutoin oli erityistä aihetta. Se, ettei tutkintavankeutta haluttu muutoksenhaun yhteydessä muussa tapauksessa lukea rangaistuksen vähennykseksi, johtui juuri pyrkimyksestä estää aiheettomia muutoksenhakuja.[15] Nykyisin voimassa olevan lain (RL 3: 11) mukaan on alemman oikeuden päätöksen jälkeen kuluva tutkintavankeusaika luettava sitä vastoin aina kokonaisuudessaan rangaistusajan vähennykseksi muuttuipa päätös tai ei.[16] Tämä saattaa johtaa siihen, että vangittuina pidettävien tuomittujen on vaikea vastustaa kiusausta hakea aina muutosta, vaikka he käsittäisivät itsekin tulleensa suhteellisen lievään rangaistukseen tuomituiksi. Sen vuoksi RL 3: 11:ää koskevan lainmuutoksen yhteydessä esitettiin eduskuntakäsittelyn aikana, ettei uudistusta olisi tullut toteuttaa, ellei reformatio in pejus-kieltoa samalla poisteta.[17]

Varmaa ei kuitenkaan ole, että reformatio in pejuksen tultua mahdolliseksi nimenomaan perusteettomat, aiheettomat ja kevytmielisesti tehdyt valitukset jäisivät tekemättä. Muutoksenhausta luopumista tapahtuu varmaankin muistakin syistä kuin siksi, että muutoksenhaun menestymisen mahdollisuudet arvioidaan vähäisiksi. Reformatio in pejuksen salliminen saattaisi johtaa siihen, että luonnostaan pessimistiset, hermostuneet ja epätietoiset syytetyt tulevat entistä epävarmemmiksi valituksensa menestymisestä, vaikka heillä objektiivisesti arvioiden olisikin menestymisen mahdollisuuksia.[18] Toisin sitä vastoin menettelisivät optimistit, uhkapelurit ja kverulantit, joita ei edes kiellon poistaminen voisi saada luopumaan muutoksenhausta. Tällaisia henkilöitä on paljon juuri rikoksen uusijoissa. Kun rangaistusta alennetaan syytettyjen valituksesta lähes neljänneksessä tapauksia, ei voida etukäteen mennä yksittäistapauk-

---

15 Ks. *HE* laiksi RL 3 luvun 11 §:n muuttamisesta No 7/1954 vp. ja *HE sano*tun lainkohdan muuttamisesta N:o 41/1966 vp., 2.

16 Ks. uudistuksen perusteluista *HE* laiksi rikoslain 3 luvun 11 §:n ym. muuttamisesta N:o 237/1972 vp., 4 s.

17 *Lakivk:n miet.* N:o 2/1972 vp. *HE:n* N:o 237 johdosta.

RL 3: 11:n muutoksen tultua voimaan kaksinkertaistui alioikeuden tai sotaoikeuden päätöksestä hovioikeuteen valittaneiden vangittujen henkilöiden lukumäärä. Syksyllä 1973 luku oli noin 200, mutta myöhemmin lähes 400.

18 Ks. *Thornstedt* Forhandlingerne 1963, 225 s.

sessa sanomaan, mikä muutoksenhakemus on aiheeton.[19] Yhteiskunnan täytyy joka tapauksessa järjestää muutoksenhakukeinoja, joiden avulla asia saadaan epäselvissä tapauksissa uudelleen tutkituksi, vaikkei muutoksenhakemus aina johtaisikaan tuomion muuttamiseen. Onko muutoksen hakeminen aiheetonta vai ei, on käytännössä usein vaikea ratkaista. Muutoksenhaun hylkääminenkään ei aina ole osoitus sen aiheettomuudesta. Onhan tapauksia, joissa kaksi oikeusastetta on ollut samalla kannalla, mutta muutoksenhakija voittaa juttunsa silti korkeimmassa oikeudessa. Nimenomaan vangituilla henkilöillä voidaan katsoa olevan erityistä syytä saattaa asia muutoksenhakutuomioistuimen tutkittavaksi sen vuoksi, että heidän puolustautumismahdollisuutensa ovat tavallista huonommat. Sitä paitsi oikeudenkäynnissä voimassa olevan periaatteen mukaan syytettyjen ei tarvitse myötävaikuttaa syyllisyytensä selvittämisessä eikä heidän yritystään johtaa syyttäjää ja tuomioistuinta harhaan ole kriminalisoitu. Siksi ei ole johdonmukaista rangaista tuomittuja siitä, ettei heidän muutoksenhakuunsa ole aina perusteltua aihetta. Monet muut syyt jo aiheuttavat sen, että muutoksenhakeminen koetaan hankalaksi. Tällaisia tekijöitä ovat muun muassa vankeusaika, kustannukset, ajanhukka, uusi selvitystyö, jatkuva epävarmuus sekä julkisuuden pelko.[20] Kohtuutonta olisi tällöin lisätä syytetyn taakkaan vielä yksi kivi sallimalla reformatio in pejus.

Perusteettomien muutoksenhakujen vähentämiseksi on toki otettava käyttöön tarvittavia keinoja, mutta reformatio in pejuksen salliminen syytetyn vahingoksi rangaistuksen osalta olisi oikeusturvan kannalta liian kallis hinta ylioikeuksien juttumäärän pienentämiseksi ja työn keventämiseksi.[21] Käsittääkseni paluuta ei voi myöskään olla siihen järjestelyyn, että alioikeuden tuomion jälkeen kuluva tutkintavankeusaika vähennettäisiin rangaistuksesta vain siinä tapauksessa, että tuomiota muutetaan joltakin osalta syytetyn eduksi. Se voi reformatio in pejuksen sallimisen

---

19 Ks. *Oikm. lso:n julk.* 11/1975 30 ss., josta ilmenee, että rangaistusta on lievennetty 23.8 %:ssa tapauksia ja kovennettu 12.7 %:ssa. Muutokset eivät ole yhtä yleisiä kaikissa rikoslajeissa. Niinpä varkausrikosten osalta rangaistusta lievennettiin vuonna 1973 peräti 36,1 %:ssa tapauksia, mutta liikennerikosten osalta vain 17,7 %:ssa.

20 *Thornstedt* Forhandlingerne 1963, 226.

21 Samoin *Halila* Muutoksenhakutyöryhmän mietinnön johdosta antamassaan lausunnossa, ks. *Halila* 1976 (a), 18. Ks. myös *Ekelöf* Forhandlingerne 1963, 239, joka pitää ehdotusta kiellon poistamisesta sen ylioikeuksien työtä lisäävän vaikutuksen takia kyynisenä.

tavoin olla omiaan saamaan syytetyn pidättäytymään perustellustakin muutoksenhausta.[21a] Sitä vastoin huomiota olisi rikosjutuissa kiinnitettävä maksuttoman oikeudenkäynnin myöntämisestä johtuvaan muutoksenhaun lisääntymiseen. Nykyisin myönnetään syytetylle tavallisesti vähänkin suuremmissa rikosjutuissa maksuton oikeudenkäynti, ja vangittujen osalta tämä on lähes poikkeukseton käytäntö. Kun maksuton oikeudenkäynti voidaan myöntää myös muutoksenhakutuomioistuimessa ja vieläpä taannehtivasti koskemaan myös alioikeudessa suoritetuja toimenpiteitä, on syytetyllä intressiä hakea muutosta yksinomaan maksuttoman oikeudenkäynnin saamiseksi. Muutoksenhaun tulos ei liioin vaikuta maksuttomaan oikeudenkäyntiin, vaan maksuttomuuden edun saanut syytetty vapautuu aina myös ylemmässä oikeudessa muutoin hänen suoritettavikseen tulevista maksuista ja korvauksista, joista merkittävin on oikeudenkäyntiavustajan palkkio. Syytettyjen muutoksenhakemusten rajoittamiseksi tulisi maksuton oikeudenkäynti myöntää muutoksenhaussa taannehtivasti vain silloin, kun syytetyn taloudellinen asema on heikentynyt alioikeuden tuomion jälkeen, ei siis yksinomaan siitä syystä, ettei hän ole huomannut hakea sitä alioikeudessa.

Suurempi merkitys olisi kuitenkin sillä, että alioikeudessa myönnetty maksuton oikeudenkäynti vapauttaisi muutoksenhakijan ylemmässä oikeudessa aiheutuvista kustannuksista vain siinä tapauksessa, että muutoksenhaku johtaa tuomion muuttamiseen hänen edukseen. Muussa tapauksessa muutoksenhakija joutuisi muun muassa korvaamaan valtiolle sen varoista hänen oikeudenkäyntiavustajalleen maksettavan palkkion. Kun avustajalla on paremmat edellytykset arvioida muutoksenhaun menestymismahdollisuuksia, voitaisiin avustajan palkkiovaatimus myös suoraan hylätä, jollei muutoksenhakemus johda tulokseen tai jos se ainakin on ilmeisesti perusteeton.[22]

Pitemmällä tähtäyksellä muutoksenhakujen lukumäärän kasvun hillitseminen edellyttää kuitenkin syvällisiä toimenpiteitä oikeudenkäynnin

---

[21a] Tutkintavankien muutoksenhakualttiutta voitaisiin sitä vastoin vähentää eläkeoikeutta koskevia säännöksiä tarkistamalla. Nykyisinhän eläkkeet maksetaan tutkintavankeusajalta maksun keskeytyessä vasta seuraavan eläkejakson alussa siitä lukien kun eläkkeensaaja on alkanut suorittaa vankeusrangaistusta. Tutkintavangille tuleva eläke voitaisiin pidättää joko kokonaan tai osaksi vapautumisen varalle. Helsingin lääninvankilasta saadun arvion mukaan noin neljäsosa tutkintavangeista saa eläkettä.

[22] Vrt. aikaisemman, vuonna 1955 maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetun lain (212/55) 8 §:n 3 mom.

uudistamisessa. Tätä nykyä on pidetty silmällä lähinnä sitä, miten ylioikeuksien jutturuuhka voitaisiin purkaa ja juttujen viipymistä hovioikeuksissa ja korkeimmassa oikeudessa lyhentää. Tähän on pyritty lisäämällä hovioikeuksiin uusia jostoja ja viimeksi perustamalla kaksi uutta hovioikeutta, jotta aloittavat toimintansa tämän hetkisten tietojen mukaan vuonna 1978. On kuitenkin selvää, ettei sanottuihin keinoihin voida jatkuvasti turvautua. Tulevaisuudessa olisikin tavoitteeksi asetettava entistä selvemmin oikeudenkäynnin keskittäminen alioikeuksiin ja muutoksenhakujen määrän supistaminen. Prosessitaloudellisesti ei ole mielekästä, että muutoksenhaku seuraa ikään kuin luonnollisena jatkona alioikeusmenettelylle. Olisi sen vuoksi löydettävä keinot, joiden avulla päästäisiin siihen, että alioikeuden tuomio muodostuisi lopulliseksi ja muutoksenhakuun olisi aihetta vain poikkeustapauksissa.

Tällaisina keinoina on esitetty erilaisten muutoksenhakua koskevien rajoitusten ja kieltojen käyttöönottamista. Niinpä muutoksenhaku hovioikeuteen on ehdotettu pääsääntöisesti luvanvaraiseksi ja eräissä asioissa on suositeltu ehdotonta muutoksenhakukieltoakin. Alioikeuden yhdenmiehen kokoonpanossa annetuista ratkaisuista ehdotetaan haettavaksi muutosta hovioikeuden asemesta alioikeuksiin perustettavasta valituskokoonpanosta.[23] Korkeimmasta oikeudesta ehdotetaan puolestaan muodostettavaksi puhdas prejudikaattituomioistuin, mistä olisi seurauksena, että näyttökysymysten osalta hovioikeuden tuomioon ei saisi yleensä hakea muutosta.[24]

Mainitut suunnitelmat näyttävät perustuvan siihen käsitykseen, että valtaosa muutoksenhakemuksista on muutoksenhakijan itsensäkin tieten aiheettomia ja spekulaatiotarkoituksessa tehtyjä. On kyllä totta, että muutoksenhakujen lukumäärän kasvaessa muutoksenhaulla voidaan spekuloida nimenomaan täytäntöönpanon lykkäytymistarkoituksessa, ja että viime aikoina sellaisia muutoksenhakuja on ilmennyt suhteellisesti enemmän kuin aikaisemmin. Uskaltaisin kuitenkin väittää, että suurin osa kaikista muutoksenhakemuksista perustuu edelleen joko todelliseen tai ainakin kuviteltuun muutoksensaannin tarpeeseen. Muutoksenhakemusten määrän suhteellinen kasvu on osoitus oikeudenkäynnissä vallit-

---

23 Ks. *Isku-ryhmän mietintö* 1976.

24 Näin KKO-komitean vähemmistö (*T. Ellilä* ja *Kurvinen*), *T. Ellilä* 1973, 45 ss., *Miettinen* KKO:n vuosikirja 1974, 306 ss. ja *Olsson* 1975, 110 ss. sekä pitemmällä tähtäyksellä myös *KKO-komitean* enemmistö ja Korkein oikeus mietinnön johdosta antamassaan lausunnossa (*KKO* 1974, 280 ss.).

sevasta turvattomuuden tunteesta. Sen vuoksi ei ole paikallaan pyrkiä muutoksenhaun supistamiseen pakkokeinoin, vaan ensisijaisesti tulisi poistaa ne syyt, joihin turvattomuus perustuu. Vaikkei muutoksenhakua voidakaan prosessitaloudelliselta kannalta pitää mielekkäänä ratkaisuna, on asianosaisilla oikeusvarmuutta silmällä pitäen oltava mahdollisuus ainakin kerran saattaa tuomio instanssijärjestyksessä ylemmän tuomioistuimen tutkittavaksi. Siltä osin kuin muutoksenhaku hovioikeuteen kiellettäisiin, tehtäisiin luvanvaraiseksi tai muutoksenhaku ohjattaisiin alioikeuksiin perustettaviin valituskokoonpanoihin, tulisi kyseinen, meilläkin vanhastaan hyväksytty periaate romuttumaan. Valituskokoonpanojen muodostaminen on sitä paitsi taloudellisesti huono ratkaisu, koska se merkitsi osittain uuden organisaation luomista ja aiheuttaisi siten kustannuksia, mihin ei ainakaan tällä hetkellä näytä olevan varaa monien muiden oikeuslaitosparannusten odottaessa toteutumistaan.

Etsittäessä perussyitä muutoksenhakujen määrän kasvuun olisi ennen kaikkea kiinnitettävä huomio siihen, miten tehokkaasti nykyisessä alioikeusmenettelyssä pystytään tyydyttämään oikeusvarmuuden vaatimuksia eli takaamaan se, että annettava ratkaisu todella vastaan sitä, mitä asiassa on tapahtunut ja on aineellisen oikeuden mukainen. Jos menettely on alimmassa portaassa tyydyttävällä tavalla järjestetty, asianosaiset käsittävät, ettei asiaa pystytä tehokkaammin tutkimaan ylemmässäkään oikeudessa ja tyytyvät tuomioon.

Alioikeusmenettelyssämme on olemassa tässä suhteessa vakavia puutteita. Kun olen niitä äskettäin toisessa yhteydessä tarkastellut, tyydyn viittaamaan sanottuun esitykseen.[25] Menettelyä rasittavat puutteet ja epäkohdat eivät vain hidastuta oikeudenkäyntiä, vaan ovat omiaan vaarantamaan myös sen varmuuden. Varmuuteen ja nopeuteen pääseminen oikeudenkäynnissä edellyttää oikeudenkäynnin järjestämistä suullisuus-, välittömyys- ja keskitysperiaatteen pohjalle, joita meillä ei ole riittävässä määrin toteutettu. Tällöin on luonnollista, että havaitessaan menettelyn puutteet ja epäkohdat asianosaiset saavat aiheen epäillä oikeudenkäynnissä annettavan ratkaisun oikeellisuutta ja haluavat saattaa asian käsittelyn muutoksenhakumenettelyn avulla uudelleen tutkittavaksi. Muutoksenhakumahdollisuuden rajoittaminen saati sitten sen evääminen ei tässä tilanteessa ole oikeusvarmuuden kannalta onnistunut ratkaisu, vaan asiantilan korjaaminen edellyttää alioikeusmenettelyn kokonais-

[25] Ks. *Virolainen* 1976, 688 ss.

uudistusta. Vasta sen jälkeen kun menettely alioikeudessa on uudistettu suullisuus-, välittömyys- ja keskitysperiaatteen mukaiseksi, voidaan ajatella muutoksenhakuoikeuden rajoittamista.

Mitä taas tulee näyttökysymysten tutkinnan sulkemiseen pois korkeimmasta oikeudesta, niin tavoitteena tulee luonnollisesti olla, että korkein oikeus tutkisi ainoastaan lain soveltamista, jolloin se voitaisiin muodostaa prejudikaattituomioistuimeksi. Tosiasiapuolen selvittäminen ylimmässä oikeusasteessa ei sovellu tämän instanssin tehtävään yhtenäisen lainkäytön valvojana. Näyttökysymysten tutkinta ei ole edes tarpeen ylimmässä oikeusasteessa edellyttäen, että tosiasiapuoli tulee perusteellisesti selvitetyksi jo kahdessa alemmassa oikeudessa. Tässä suhteessa meillä on kuitenkin puutteita paitsi alioikeuksien myös hovioikeudessa tapahtuvan menettelyn osalta. Suullista käsittelyä edes siinä laajuudessa kuin se tapahtuu alioikeudessa ei hovioikeuksissa ole käytännöllisistä syistä mahdollista järjestää, vaan tutkinta perustuu alioikeudessa kirjattuun aineistoon ja asianosaisten muutoksenhakemuksissaan mahdollisesti esittämiin uusiin seikkoihin. Periaatteessa ei tämän suhteen ole huomauttamista, koska suullista menettelyä sanan varsinaisessa merkityksessä ei ole toteutettu tällä hetkellä edes alioikeuksissa. Suullista käsittelyä ei ole myöskään syytä ottaa hovioikeuksissa laajempaan käyttöön ennen kuin menettely alioikeuksissa on uudistettu. Mutta sen jälkeen kun alioikeusmenettely on uudistettu suulliseksi, välittömäksi ja keskitetyksi, on suullinen menettely otettava pääsääntöisesti käyttöön myös hovioikeuksissa. Muutoinhan hovioikeudella tulisi olemaan alioikeuksia huonommat edellytykset oikeudenkäyntiaineiston tutkimisessa. Toisaalta suullisen käsittelyn järjestäminen jokaisessa muutoksenhakuasiassa hidastuttaisi oikeudenkäyntiä. Suullinen käsittely tulisikin sen vuoksi kysymykseen lähinnä sellaisissa tapauksissa, jolloin alioikeuden tuomio tulisi muuttumaan. Erityisesti silloin kun hovioikeuden ratkaisu riippuu alioikeudessa kuullun todistajan tai asiantuntijan tiettyä seikkaa koskevan kertomuksen luotettavuudesta, ei tuomion muuttaminen ilman todistelun uusimista ole yleensä perusteltua.

Korkeimman oikeuden muodostaminen pelkäksi prejudikaattituomioistuimeksi voisi oikeusvarmuuden kannalta tapahtua vasta alioikeuksissa ja hovioikeudessa suoritettavan menettelyn kokonaisuudistuksen jälkeen. Näin on yleensä menetelty myös muualla, viimeksi Ruotsissa vuonna 1971. Meillä näyttää korkeimman oikeuden juttumäärä kuitenkin kasvavan sellaisella vauhdilla, ettei alemmissa oikeuksissa toteutet-

tavaa kokonaisuudistusta voida jäädä odottamaan varsinkaan kun sellaisesta uudistuksesta ei ole olemassa edes periaatepäätöstä, ja korkeimman oikeuden työmäärä tulee vielä kasvamaan kahden uuden hovioikeuden aloitettua toimintansa. Järkevää ei myöskään ole korkeimman oikeuden jaostojen lukumäärän lisääminen, sillä se huonontaisi korkeimman oikeuden mahdollisuuksia lainkäytön yhtenäisyyden valvonnassa.[26]

Reformatio in pejus-kiellon haittavaikutuksiin palataksemme on syytä kiinnittää huomiota väitteeseen siitä, että kielto suo syytetylle tilaisuuden rangaistuksen täytäntöönpanon aloittamisen lykkäytymiseen. Sama mahdollisuus avautuu kuitenkin myös silloin, kun haetaan armoa taikka tuomionpurkua. Sitä paitsi lähestulkoonkaan kaikki tuomitut eivät hae muutosta pelkästään mainitusta syystä. Sitä, joka haluaa saada muutoksen virheellisenä pitämäänsä tuomioon, ei voida kohtuudella pelottaa hakemasta muutosta sillä perusteella, että jotkut käyttävät muutoksenhakua väärin. Mainittu ongelma on ratkaistava rangaistuksen täytäntöönpanoa koskevalla lainsäädännöllä, mutta se ei saa vaikuttaa rikos-

[26] Mainittakoon, ettei korkeimman oikeuden muodostaminen lähinnä prejudikaattituomioistuimeksi Ruotsissa ole täysin odotetulla tavalla vähentänyt kyseisen instanssin työtä. Vaikka asioiden käsittelyaika on keskimäärin lyhentynyt, ei muutoksenhakulupa-anomusten määrä ole sanottavasti vähentynyt. Asianosaisten on todettu olevan varsin kekseliäitä perustellessaan, miksi heidän muutoksenhakemuksensa olisi otettava korkeimmassa oikeudessa tutkittaviksi. Muutoksenhakulupa-anomusten pysytteleminen lähes entisissä lukemissa on myös estänyt vähentämästä korkeimman oikeuden jäsenten lukumäärää, mikä alun alkaen oli tarkoituksena, ks. *Welamson* 1976.

Ruotsissa voidaan muutoksenhakulupa korkeimmassa oikeudessa myöntää paitsi silloin, kun lainkäytön ohjaamisen kannalta on tärkeätä, että korkein oikeus tutkii asian (prejudikaattidispenssi), myös silloin, kun sellaiseen tutkimiseen on erityisiä syitä, kuten jos hovioikeuden ratkaisu voitaisiin purkaa tai kumota tuomiovirheen vuoksi tai jos hovioikeuden ratkaisun lopputulokseen on ilmeisesti vaikuttanut olennainen huomaamattomuus tai erehdys (extraordinär dispens). Meillä on myös ehdotettu, että samanaikaisesti kun korkeimmasta oikeudesta muodostetaan prejudikaattituomioistuin, olisi korkeimmalle oikeudelle varattava mahdollisuus purkaa tuomio OK 31 luvun 7 ja 8 §:ssä mainittujen purkuperusteiden nojalla oma-aloitteisesti, milloin se muutoksenhakulupa-anomusta tutkiessaan sellaisen perusteen havaitsee. Ks. *Miettinen* KKO 1974, 309 ja *Olsson* 1975, 121. Alemmissa oikeuksissa noudatettavan oikeudenkäyntimenettelyn kehittömyyden takia olisi meillä syytetyn edun kannalta harkittava mielestäni vielä pitemmälle meneviä tutkimismahdollisuuksia. Niinpä asian tutkimiseen voisi olla olemassa erityinen syy aina silloin, kun syytetty on vapautettu alioikeudessa, mutta tuomittu hovioikeudessa.

prosessin kulkuun.[27] Täytäntöönpanon lykkäytyminen ei voi olla mikään ratkaiseva seikka pejus-kiellon poistamiseksi. Vapausrangaistuksen täytäntöönpano lykkäytyy vapaalla jalalla olevien tuomittujen kohdalla myös siinä tapauksessa, että vastapuoli, siis syyttäjä tai asianomistaja, hakee muutosta.[28]

Kuten edellä jo todettiin, on eräänä ratkaisuvaihtoehtona puollettu sitä, että reformatio in pejus jätettäisiin muutoksenhakutuomioistuimen vapaaseen harkintaan. Laissa ei toisin sanoen sallittaisi rangaistuksen koventamista syytetyn valituksesta, mutta toisaalta reformatio in pejuksesta ei otettaisi lakiin myöskään nimenomaista kieltoa. Tällöin ylemmällä oikeudella olisi mahdollisuus koventaa rangaistusta syytetyn valituksesta esim. silloin, kun tuomittu rangaistus alittaa laissa kyseisestä rikoksesta säädetyn minimirangaistuksen tai se muutoin on selvästi normaalirangaistusta lievempi. Kun rangaistuksen koventaminen syytetyn valituksen johdosta siten tulisi koskemaan vain poikkeustapauksia, ei pejus-mahdollisuus ehkä vaikuttaisi estävästi syytetyn muutoksenhakuun. Kuitenkin sellainen piilevä mahdollisuus voisi karsia pois perusteettomat ja kevytmielisesti tehdyt muutoksenhaut. Mutta kun todellista riskiä rangaistuksen kovenemisen suhteen ei itse asiassa olisi olemassa, saattaisivat perusteettomat muutoksenhaut vähitellen taas lisääntyä. Tämän vuoksi olisi rangaistusta joissakin tapauksissa varoitusmielessä kovennettava syytetyn vahingoksi, mistä taas voisi olla seurauksen, ettei muutosta uskallettaisi hakea kaikissa perustelluissakaan tapauksissa. Piilevä reformatio in pejus-mahdollisuus ei siis näytä käyttökelpoiselta. Sitä paitsi meillä on kieltoa noudatettu niin vakiintuneesti syytetyn hyväksi, että kannanmuutos kysymyksessä edellyttäisi säännöksen ottamista lakiin. Lakiin otetulla rangaistuksen koventamismahdollisuudella saattaisi kuitenkin olla kohtuuton muutoksenhakua estävä vaikutus, vaikka se tulisi kysymykseen ainoastaan poikkeustapauksissa.

---

27 Näin myös *Thornstedt* Forhandlingerne 1963, 226.

28 Meillä ei ole toistaiseksi katsottu olevan mahdollisuutta siihen, että vapaalla jalalla oleva tuomittu voisi aloittaa vankeusrangaistuksen suorittamisen silloin, kun tuomio ei ole saanut vastapuolen muutoksenhaun takia lainvoimaa, ks. *Lvk:n julk. n:o 2/1970*, 6 s.

4. Muutoksenhakijan vastapuolen liittymisoikeudesta (vastamuutoksenhausta)

a. Liittymisoikeudesta yleensä. Eräänä huomionarvoisena keinona reformatio in pejus-kiellosta aiheutuvien haittavaikutusten poistamiseksi voitaisiin ajatella ns. liittymisoikeuden eli vastamuutoksenhakumahdollisuuden myöntämistä yksin muutosta hakevan asianosaisen vastapuolelle. Nykyisin käytössä oleva liittymisoikeussäännöstä OK (16: 3,1) sallii vastapuolen liittyä toisen asianosaisen vireille panemaan muutoksenhakumenettelyyn vain prosessuaalisella perusteella silloin, kun hänellä itsellään ei ole oikeutta hakea muutosta itse pääasiasta. Sellaisella liittymisoikeudella, jossa muutoksenhakijan vastapuoli voi toisen muutoksenhakuun liittymällä vaatia tuomion muuttamista edukseen myös asiaperusteella, olisi luonnollisesti suurempi käytännöllinen merkitys. Kuten vertailevasta ulkomaan katsauksesta ilmeni, tuntevat useiden maiden prosessilait liittymisoikeuden juuri viimeksi mainitussa laajemmassa mielessä, jota myös seuraavassa esityksessä pidetään silmällä säädettävän lain kannalta. Meilläkin on aika ajoin tehty ponnekkaita esityksiä liittymisoikeuden puolesta.[29]

---

[29] Oikeudenkäyntilaitoksen kokonaisuudistusehdotuksiin on meillä säännönmukaisesti sisällytetty liittymisoikeutta koskevat säännökset riita-asioiden osalta. Ks. esim. riita-asiain oikeudenkäyntiä koskeva *Ehdotus 1900*, 281 §. Sitä vastoin rikosjuttujen osalta liittymisoikeutta koskeva säännös otettiin vasta myöhempiin ehdotuksiin, ks. vuoden 1937 ehdotuksen 210, 3 § ja vuoden 1939 *Esitysluonnos*, 598, 3 §.

Viime aikoina on mm. *T. Ellilä* suositellut useammassa yhteydessä vastamuutoksenhaun käyttöönottamista sekä HO:ssa että KKO:ssa, ks. *T. Ellilä* 1971, 166 ja *sama* 1973, 73 sekä *KKO-komitea* 1973, 224 s. Myös Palmgren on kannattanut liittymisoikeussäännöstöä, ks. *Palmgren* Forhandlingerne 1963, 231 ja 1966, 5. KKO-komitean jäsenistä on myös *Kurvinen* ehdottanut vastamuutoksenhakumahdollisuuden järjestämistä KKO:ssa, *KKO-komitea* 1973, 205. Komitean enemmistön mietintöön sitä ei kuitenkaan sisällytetty eikä enemmistö ottanut kysymykseen edes kantaa. Miettinen on komitean vähemmistön lausunnon mukaisesti ehdottanut vastamuutoksenhakua koskevan säännöksen ottamista lakiin, ks. *Miettinen* KKO 1974, 308. Laintarkastuskunta on muutoksenhakutyöryhmän mietinnön johdosta antamassaan lausunnossaan esittänyt niin ikään liittymisoikeuden myöntämistä muutoksenhakijan vastapuolelle, ks. *Laintarkastuskunnan lausunto* n:o 1/1976, 2 ja 12 s. Tässä vaiheessa laintarkastuskunta on ehdottanut uudistusta vain hovioikeusmenettelyn osalta. *Muutoksenhakutyöryhmä* asettui sille periaatteelliselle kannalle, että vastamuutoksenhakuoikeus olisi tulevaisuudessa järjestettävä vasta sen jälkeen, kun hovioikeusmenettely on kehitetty nykyistä välittömäm-

Liittymisoikeus merkitsee siis asianosaiselle mahdollisuutta osallistua hänen vastapuolensa toimesta vireille saatettuun muutoksenhakumenettelyyn todellisen muutoksenhakijan tavoin ja vaikutuksin.[30] Erotukseksi alkuperäisestä muutoksenhausta voidaan tällöin käyttää nimitystä vastamuutoksenhaku. Liittymisoikeutta käyttäen esitetty muutoksenhakuvaatimus eroaa alkuperäisestä muutoksenhausta siinä, ettei se ole sidottu erityiseen tyytymättömyyden ilmoittamiseen ja voidaan tehdä vasta varsinaiselle muutoksenhaulle varatun määräajan jälkeen, joko erillisessä kirjelmässä tai muutoksenhakemuksen johdosta annetussa vastauksessa. Tavallisesti vastamuutoksenhaulla tarkoitetaan kuitenkin vain ensiksi mainitunlaista vaatimusta.[31]

---

mäksi ja että vastamuutoksenhakusäännöstön toteuttaminen edellyttäisi lisäjärjestelyjä myös ratkaisujen lainvoimaisuuden ja täytäntöönpanokelpoisuuden kannalta. Vrt. myös *Halilan* lausuntoa, jossa päädytään myös sille kannalle, että tässä vaiheessa voidaan luopua vastamuutoksenhaun käytäntöön ottamisesta, vaikka siihen olisi kyllä aikanaan myös meillä pyrittävä *(Oikm. lso:n julk. n:o 3/1976,* 69 s.).

30 Ks. liittymisoikeuden käsitteen määritelmistä esim. *Welamson* 1953, 9, *Tirkkonen* 1966, 470 ja 504 sekä *Lager* 1971, 254.

31 Niinpä Ruotsin RB 50: 2:n (siviiliprosessin osalta) ja 51: 2:n (rikosprosessin osalta) mukaan muutoksenhakijan vastapuolen on annettava oma muutoksenhakukirjelmänsä alioikeudelle viikon kuluessa vetokirjelmän jättämiselle varatun määräajan jälkeen. Riita-asioissa, joissa Ruotsissa vaaditaan erityinen tyytymättömyyden ilmoitus haettaessa muutosta alioikeuden tuomiosta, on vastamuutoksenhaun käyttäjä vapautettu sellaista ilmoitusta tekemästä. Ks. säännösten johdosta *Gärde* 1949, 741 ss. ja 778 s.

Vuoden 1900 riita-asiain oikeudenkäyntiä koskevan ehdotuksen mukaan vastapuolen olisi ollut ilmoitettava liittymisoikeuden käyttämisestä neljäntenä päivänä sen jälkeen, kun toinen asianosaisista oli ilmoittanut vedon tuomiota vastaan. Vuoden 1939 esitysluonnoksen mukaan taas muutoksenhakijan vastapuolen tuli rikosjutussa ilmoittaa vastamuutoksenhaustaan viimeistään seitsemäntenä päivänä alkuperäiselle tyytymättömyyden ilmoittamiselle varatun määräajan päättymisestä lukien. *KKO-komitean* vähemmistön, *Miettisen* ja edellä aliv. 29 mainitun *Laintarkastuskunnan* lausunnon mukaan liittymisoikeutta sitä vastoin voitaisiin käyttää muutoksenhakemukseen annetussa vastauksessa, jolloin erillistä vastamuutoksehakemusta ei itse asiassa lainkaan tarvita.

Saksan liittotasavallan ZPO:n 522, II §:n mukaan vastapuoli voi tehdä vastamuutoksenhaun joko ennen varsinaisen muutoksenhakuajan päättymistä tai vasta sen jälkeen. Edellisessä tapauksessa on kysymys ns. itsenäisestä, jälkimmäisessä taas ns. epäitsenäisestä vastamuutoksenhausta (*unselbständige* ja *selbständige Anschliessung*). Epäitsenäinen vastamuutoksenhaku raukeaa, jos alkuperäinen muutoksenhakemus joko peruutetaan tai se jätetään tutkimatta, itsenäinen vasta-

Vastamuutoksenhaulla on sama vaikutus kuin alkuperäisellä muutoksenhaullakin: Asianosainen voi liittymisoikeutta käyttämällä saada tuomion muuttumaan itselleen edullisemmaksi, vaikkei muutoksenhakumenettely ole tullut hänen aloitteestaan vireille. Tällöin ei ole enää kysymys yksipuolisesta muutoksenhausta, joten edellytyksiä reformatio in pejus-kiellolle ei ole olemassa siltä osin kuin muutoksenhaut peittävät toisensa.[32]

Kysymys liittymisoikeuden tarpeellisuudesta liittyykin läheisesti reformatio in pejus-kieltoon. Liittymisoikeus ei ole välttämätön, jos reformatio in pejus sallittaisiin. Vastamuutoksenhaun puolesta voidaan vedota niihin samoihin seikkoihin, joiden perusteella kiellon poistamista on vaadittu. Seuraavassa onkin lähemmin tarkasteltava liittymisoikeuden oikeuspoliittisia perusteita.

b. *Liittymisoikeuden perusteista.* — Liittymisoikeuden ja vastamuutoksenhaun tueksi voidaan ensiksikin vedota oikeudenmukaisuus- ja yhdenvertaisuusnäkökohtiin.[33] Lähtökohtaisesti pidetään tällöin silmällä tilannetta, jossa molemmilla vastakkaisella puolella olevilla asianosaisilla on oikeus hakea muutosta tuomion ollessa heille kummallakin osaksi vastainen. Kun tyytymättömyyttä on voimassa olevan oikeuden mukaan ilmoitettava tuomion antaneelle tuomioistuimelle määräajassa puhevallan menettämisen uhalla, voi asianosainen jättämällä tyytymättömyyden ilmoittamisen tekemisen aivan viime hetkeen saada aikaan, ettei vastapuoli enää ennätäkään puolestaan ilmoittaa tyytymättömyyttä. Muu-

---

muutoksenhaun vaikutukset sitä vastoin säilyvät myös mainituissa tilanteissa, ks. *Rosenberg—Schwab* 1974, 752 s.

[32] Ks. III luku kohta 2.

[33] Esim. Ranskan vuoden 1808 siviiliprosessilakiin (Code de procédure civile) otettu vastamuutoksenhakua (appel incident, art. 445) koskeva säännös perustui nimenomaan oikeudenmukaisuusnäkökohtiin, ks. *Welamson* 1953, 59. Samoin Ranskan rikosprosessilakiin 1925 otettu liittymisoikeussäännöstö. Ks. myös Ruotsin *Nya lagberedningens betänkande II* 1884, 245 sekä *Kurvinen*, KKO-komitea 1973, 205: »Muutoksenhakuasteessa jaettavan oikeusturvan tasapuolisuus vaatii, että asiaa ei siellä tutkita ja harkita ainoastaan muutosta hakeneen asianosaisen etua ja oikeutta silmälläpitäen. Hovioikeuden tuomioon tyytyneellä pitäisi olla oikeus saada ratkaisu vastavaatimukseensa vastapuolen muutoksenhakemuksen yhteydessä, jotta hovioikeuden tuomio voitaisiin muuttaa myös hänenkin etunsa ja oikeutensa huomioon ottaen.» *T. Ellilän* mukaan »vastamuutoksenhaun omaksuminen ei millään tavoin ole vastoin oikeudenhoidollista yhdenveroisuuden periaatetta, vaan päinvastoin», (*KKO-komitea* 1973, 225). Ks. myös *Lager* 1971, 256 ja 258.

toksenhakutuomioistuimen kädet ovat tuolloin kiellon johdosta osittain sidotut, ja aktiivinen osapuoli voi näin turvata asemansa, vaikka tyytyneellä osapuolella ehkä olisi ollut suuremmat mahdollisuudet saada tuomio muuttumaan edukseen. Vastamuutoksenhakumahdollisuus varmistaa niin ollen aineellista totuutta, kun sen avulla on mahdollista tutkia juttu täydellisesti uudelleen, eikä ylemmän oikeuden tarvitse tyytyä vahvistamaan mahdollisesti vääräksi havaitsemaansa tuomiota. Liittymisoikeuden avulla voitaisiin siten estää toista osapuolta spekuloimasta reformatio in pejus-kiellolla vastapuolensa kustannuksella.[34]

Oikeudenmukaisuusnäkökohtien ohella liittymisoikeuden myöntämisen puolesta on vedottu myös sillä saavutettaviin prosessitaloudellisiin etuihin.[35] Säännöstön avulla on katsottu voitavan estää asianosaista hakemasta muutosta sellaisissa tapauksissa, joissa alemman oikeuden tuomio muodostaa kompromissin asianosaisten vaatimusten välillä eli toisin sanoen silloin, kun kumpikaan asianosaisista ei ole voittanut juttua kokonaisuudessaan. Asianosainen, joka on voittanut jutun alemmassa oikeudessa vain osaksi, saattaa muutoksenhausta johtuvan lopullisen ratkaisun viipymisen ja siitä aiheutuvien kustannusten vuoksi olla taipuvainen tyytymään ratkaisuun sillä edellytyksellä, ettei vastapuolikaan hae muutosta. Usein molemmat asianosaiset näkevät asian siten, että muutoksenhausta koituvat haitat ovat sillä mahdollisesti saavutettuja etuja suuremmat. Kumpikaan ei kuitenkaan yleensä uskalla luottaa toiseen taikka halua ryhtyä sovintoneuvotteluihin. Kun tyytymättömyyttä on ehdottomasti ilmoitettava puhevallan menettämisen uhalla määräajassa, on seurauksena, että kumpikin asianosaisista hakee muutosta, vaikka he ehkä molemmat mieluimmin olisivat tyytyneet tuomioon. Asianosainen ei halua antaa vastapuolelleen mahdollisuutta saada muutosta edukseen ilman, että tällainen mahdollisuus on myös hänellä itsellään. Reformatio in

---

[34] Ks. esim. *Hassler* 1963, 283 s., *SOU* 1926: 33, 113 s., *Gärde* 1949, 742 ja *PLB* 1938, 55 sekä *Laintarkastuskunnan lausunto* 1/1976, 12 s.

[35] Ruotsissa perusteltiin liittymisoikeuden ottamista lakiin nimenomaan prosessitaloudellisilla syillä, ks. *Nya lagberedningens betänkande II* 1884, 245, *SOU* 1926: 32, 201 ja 33, 113 ja *PLB* 1938, 510 sekä *Welamson* 1953, 60 s. Jo *Nehrman* lausui aikoinaan (1732, 424): »Uti hufvudmåhlet kan ey heller mera uptagas och skiärskådas, än thet, hwar emot parten wädiat; thet öfrige har redan wunnit laga kraft... Thetta är orsaken, hwarföre then parten, som är nögd med domen, stundom likafult appellerar, när hans contrapart wädiat. Men thetta bör likwäl ske med försichtighet.» Ks. myös Saksan liittotasavallan ZPO:n liittymisoikeussäännöstön perusteista *Rosenberg—Schwab* 1974, 751.

pejus-kiellon vuoksi tämä on mahdollista vain silloin, kun molemmat osapuolet hakevat muutosta. Tästä aiheutuu paitsi asianosaisille ylimääräisiä kustannuksia, myös ylemmän oikeuden juttumäärän lisääntyminen tarpeettomasti sellaisilla jutuilla, joissa muutoksen tarvetta itse asiassa ei ole olemassa. Tämä voidaan estää liittymisoikeuden eli vastamuutoksenhakumahdollisuuden avulla, koska kumpikin asianosainen voi tällöin rauhassa odottaa, mitä vastapuoli päättää menettämättä lopullisesti mahdollisuutta saada tuomioon muutosta. Liittymisoikeus näyttäisi siis muodostavan sopivan keinon sekä muutoksenhakuinstanssin että asianosaisten intressissä estää tarpeetonta muutoksenhakemista samalla kun sillä eliminoidaan asettamasta vastapuolta tilanteeseen, jossa hänen on pakko odottaa prosessin jatkumista kaikki menetettävänään, muttei mitään voitettavanaan.

Erityisesti silloin, kun asianosainen on epävarma muutoksenhakemuksensa menestymisestä, on hänellä syytä harkita muutoksenhakemista erittäin tarkasti, jos se saattaisi välillisesti vastapuolen liittymisoikeuden käyttämisen johosta johtaa hänelle epäedullisempaan lopputulokseen. Vastamuutoksenhakumahdollisuus saattaa siten estää asianosaista ryhtymästä muutoksenhakuun juuri silloin, kun tuomion muuttuminen hänen haitakseen olisi todennäköisempi vaihtoehto kuin päinvastainen muutos. Liittymisoikeudessa on kysymys saman seikan vaikutuksesta kuin reformatio in pejus-kiellossakin, vaikka asiaa tarkastellaan siinä toisesta näkökulmasta.[36]

c. *Vastamuutoksenhaku ja reformatio in pejus-kielto.* — Liittymisoikeuden muutokseenhakua estävä vaikutus näyttäisi jopa tekevän reformatio in pejus-kiellon kokonaan merkityksettömäksi. Kun useiden maiden prosessijärjestyksiin kuitenkin sisältyvät säännökset sekä liittymisoikeudesta että reformatio in pejus-kiellosta, on tavoitteena ollut kompromissiratkaisuun pääseminen reformatio in pejus-kiellon soveltamisesta asianosaisille ja tuomioistuimille aiheutuvien etujen ja haittojen välillä. Tähän on pyritty säätämällä liittymisoikeuden käyttäminen aksessoriseksi alkuperäiseen muutoksenhakemukseen nähden. Jollei alkuperäinen muutoksenhakija aja muutostaan perille ylemmässä oikeudessa tai se muusta syystä raukeaa taikka muutoksenhakija nimenomaan peruuttaa muutoksenhakemuksensa ylemmässä oikeudessa, raukeaa myös vastapuolen vastamuutoksenhakemus.[37] Muodostamalla liittymisoikeudesta aksesso-

36 *Welamson* 1953, 63.

37 Ks. esim. *Lager* 1971, 258.

rinen sillä ei ole haluttu liiaksi heikentää reformatio in pejus-kiellon muutoksenhakijalle muutoin tarjoamaa suojaa.[38] Itsenäisestä liittymisoikeudesta olisi lisäksi seurauksena, että ylempi oikeus joutuisi tutkimaan vastamuutoksenhaun siinäkin tapauksessa, että alkuperäinen hakemus, johon vastamuutoksenhaku liittyy, peruutetaan tai se muutoin raukeaa. Vastamuutoksenhaun tutkimisesta ylemmälle oikeudelle tuolloin aiheutuva työmäärän lisääntyminen ei olisi sopusoinnussa liittymisoikeuden erään tavoitteen, nimittäin tarpeettomien muutoksenhakemusten estämisen ja ylioikeuksien työmäärän keventämisen kanssa.

Voidaan kuitenkin kysyä, eikö liittymisoikeuden muutoksenhakua estävä vaikutus merkitse reformatio in pejus-kiellon romuttamista silloinkin, kun se on vain aksessorinen. Kuten edellä on esitetty, on kiellon funktiona turvata asianosaisten muutoksenhakuoikeuden käyttämistä perustelluissa tapauksissa. Kiellon tehokkuus edellyttää, ettei tuomiota saa muuttaa yksin muutosta hakeneen asianosaisen vahingoksi edes vastapuolen muutoksenhakumenettelyn kuluessa esittämästä vaatimuksesta. Mutta sanottu riski syntyy kuitenkin myös silloin, kun muutoksenhakijan vastapuolella on valta liittymisoikeutta käyttäen esittää oma muutosvaatimuksensa. Jos vastamuutoksenhakuoikeus olisi itsenäinen, on riski alkuperäisen muutoksenhakijan kannalta jokseenkin samantekevä. Hän on jo omalla muutoksenhakemuksellaan ottanut riskin. Jos muutoksenhakijalla sitä vastoin on mahdollisuus muutoksenhakemuksestaan luopumalla estää vastamuutoksenhaun tutkiminen, on tilanne näennäisesti toinen. Muutoksenhakua harkittaessa ei reformatio in pejus-riski ole välittömästi ajankohtainen. Mutta jos vastapuoli käyttää liittymisoikeuttaan, on alkuperäisen muutoksenhakijan ratkaistava, ottaako hän riskin ja pysyy muutoksenhakemuksensa takana vai välttääkö hän riskin ja peruuttaa muutoksenhakemuksensa. Pelkomomentti on nytkin olemassa

---

38 Ks. *Welamson* 1953, 63 ja 1974, 62. — *T. Ellilä* on ollut aksessorisen liittymisoikeuden kannalla (1971, 166 ja KKO-komitea 1973, 224), kun sitä vastoin *Palmgren* (Forhandlingerne 1963, 231 ja 1966, 5) on puoltanut itsenäistä vastamuutoksenhakua. Toisinaan liittymisoikeuden aksessorisuuden on katsottu johtuvan jo sen luonteesta, ks. esim. *SOU* 1926: 32, 202 ja 33, 114, *PLB* 1938, 510 ja *Gärde* 1949, 742. Mainittakoon myös, että oikeudenkäyntiä koskeneissa kokonaisuudistusehdotuksissa ehdotettu liittymisoikeus olisi vaikutukseton, jos alkuperäinen muutoksenhakija peruuttaa vetonsa taikka se muuten raukeaa. Ks. esim. v. 1900 riita-asiain ehdotus 281 § ja *Esitysluonnos 1939* (598 §). Samoin myös *Laintarkastuskunnan lausunto 1/1976*. Vrt. myös edellä aliv. 31 Saksan liittotasavallan ZPO:n osalta lausuttua.

vaikkakin toisessa muodossa kuin siinä tapauksessa, että reformatio in pejus on mahdollinen. Jälkimmäisessä tilanteessa asianosainen joutuu ratkaisemaan, hakeeko hän muutosta vai ei, kun taas liittymisoikeuden käyttämisen johdosta ratkaisu siirtyy myöhemmäksi ja muutoksenhakijan on ratkaistava, peruuttaako hän muutoksenhakemuksensa vastamuutoksenhaun takia vai ei. Ratkaisun siirtyminen on kuitenkin vain näennäistä, sillä useimmissa tapauksissa, jolloin muutoksenhakua ajatteleva asianosainen todella aikoisi peruuttaa muutoksenhakunsa, jos vastapuoli käyttäisi liittymisoikeuttaan, on hänen syytä otaksua, että sellainen vastavaatimus todella tultaisiin esittämään. Muutoksenhakija joutuu silloin ratkaisemaan, kannattaako hänen uhrata työtä ja vaivannäköä sekä kustannuksia sellaisen muutoksenhaun laatimiseen, jonka hän luultavasti tulisi peruuttamaan. Tällöin kysymyksenasettelu palautuu takaisin alkuperäiseen muotoonsa: muutoksenhaku vai ei.[39]

Edellä olevasta voidaan havaita, että liittymisoikeuden voimassa ollessa on reformatio in pejus-kiellolla varsin vähäinen merkitys. Jollei vastapuoli käytä liittymisoikeuttaan ei oikeus voi tosin ex officio muuttaa päätöstä muutokenhakijan vahingoksi, mutta pelkkä mahdollisuus, että vastapuoli voi liittymisoikeutta käyttämällä painostaa muutoksenhakijan peruuttamaan hakemuksensa, saattaa usein olla omiaan estämään asianosaista hakemasta muutosta.[40]

Jos taas reformatio in pejus olisi sallittua vain muutoksenhakutuomioistuimen omasta aloitteesta, ei muutoksenhakijan vastapuoli voisi vastamuutoksenhakumahdollisuutta käyttämällä saada muutoksenhakijaa luopumaan muutoksenhausta. Mutta rikosprosessissa myös tämä vaihtoehto olisi omiaan saamaan syytetyn luopumaan perusteltuna pitämästään muutoksenhausta ja sitä paitsi se ei olisi myöskään prosessitaloudelliselta kannalta hyvä ratkaisu, kuten aikaisemmin on todettu.[41]

d. Liittymisoikeuden merkitys eri asianosaisten kannalta. — Harkittaessa liittymisoikeuden myöntämistä de lege ferenda on otettava huo-

---

[39] *Welamson* 1953, 47 s. ja Ekelöf 1973, 36.

[40] Ks. myös *Waiblinger* 1956, 176.

Ruotsissa onkin edellä mainituilla perusteilla katsottu, että liittymisoikeuden varaamisella syyttäjälle on syytetyn eduksi muutoin noudatettava reformatio in pejus-kielto menettänyt merkityksensä ja sen vuoksi vaadittu liittymisoikeuden poistamista syyttäjältä, ks. *Welamson* 1953, 190 ss. ja 1974, 80 s. sekä *Thornstedt* Forhandlingerne 1963, 227.

[41] Ks. VIII luvussa 2. kohdassa siviiliprosessin ja 4. kohdassa rikosprosessin osalta olevaa esitystä.

mioon, että liittymisoikeudella on merkitystä muutoksenhakijan vastapuolelle vain siinä tapauksessa, ettei hän voi muulla tavoin saada tuomiota muuttumaan edukseen. Jos hän voisi esim. muutoksenhakemuksen johdosta antamassaan vastauksessa tai muulla vapaamuotoisella ilmoituksella oikeudenkäynnin kuluessa vaatia muutosta edukseen, ei erityistä vastamuutoksenhakua tarvita.[42]

Muutoksenhakumenettelyn keskittämisen kannalta on kuitenkin tarpeen, että kummankin osapuolen muutosvaatimukset esitetään niin aikaisin kuin mahdollista. Alkuperäisen muutoksenhakijan kannalta on lisäksi tärkeää saada niin pian kuin mahdollista selvyys siitä, missä laajuudessa tuomio voi vastapuolen vaatimusten johdosta mahdollisesti muuttua hänen vahingokseen, jotta hän voisi luopua muutoksenhausta mahdollisimman vähin kustannuksin. Selvää on, ettei muutoksenhakumenettelyn aikana esitetyn vastapuolen vapaamuotoisen vaatimuksen tutkiminen ole tarkoituksenmukaista, mutta myöskään vastamuutoksenhaun salliminen muutoksenhaun johdosta annetussa vastauksessa ei ole paras mahdollinen vaihtoehto.[43] Milloin vastamuutoksenhaku ylipäätään on tarpeen, olisi pyrittävä siihen, että se esitettäisiin jo ennen varsinaisen ylioikeusmenettelyn alkamista. Jos erityinen tyytymättömyyden ilmoitus vaaditaan alkuperäiseltä muutoksenhaulta, olisi myös vastamuutoksenhausta tehtävä ilmoitus alioikeudelle. Jollei sellaista ilmoitusta taas edellytetä, olisi vastamuutoksenhakemus toimitettava lyhyen määräajan kuluessa varsinaiselle muutoksenhaulle varatun määräajan jälkeen alioikeudelle edellyttäen, että myös alkuperäinen muutoksenhakemus jätetään sinne.[44]

---

42 Ks. *Welamson* 1953, 10 ja *Ekelöf* 1973, 34.

43 Vrt. edellä aliv. 31, josta ilmenee, että meillä on viime aikoina ehdotettu liittymisoikeusmahdollisuuden käyttämistä juuri muutoksenhaun johdosta annettavassa vastauksessa.

44 *Laintarkastuskunnan lausunnossa 1/1976,* 9 s. ehdotetaan muutoksenhakutyöryhmän ehdotuksesta poiketen, että asianosaiselle varattaisiin tilaisuus jättää muutoksenhakuasiakirjat siihen tuomioistuimeen, jonka päätökseen haetaan muutosta, eli siis alioikeuteen kun kysymys on muutoksenhausta alioikeudesta hovioikeuteen.

Se, missä vaiheessa vastamuutoksenhakemus on tehtävä, on yhteydessä vastamuutoksenhakemuksen vaikutuksiin silloin, kun alkuperäinen muutoksenhakemus peruutetaan tai se muuten raukeaa. Jos vastamuutoksenhakemus voidaan tehdä muutoksenhakemukseen annetussa vastauksessa, on luonnollista, että se on vaikutuksiltaan epäitsenäinen. Sitä vastoin vastamuutoksenhakemus, joka on teh-

Vastamuutoksenhaun käyttöönottamisen tarpeellisuutta asianosaisten kannalta ylipäätään harkittaessa on tutkimuksen kohteena olevaan rikosprosessimenettelyn osalta ensinnäkin muistettava, että rangaistuksen muuttaminen syytetyn vahingoksi edellyttää aikaisemmin esitetyn mukaisesti aina syyttäjän ja asianomistajan nimenomaista muutoksenhakuvaatimusta: Oikeus ei voi viran puolesta rangaistusta koventaa eivätkä syyttäjä ja asianomistaja voi vapaamuotoisella pyynnöllä ylemmässä oikeudessa päästä sanottuun tulokseen. Sen vuoksi liittymisoikeuden myöntämisellä näyttäisi olevan merkitystä syyttäjälle ja asianomistajalle.

Kun kielto ei sitä vastoin ole voimassa syyttäjän ja asianomistajan hyväksi, vaan tuomiota voidaan muuttaa syytetyn eduksi silloinkin, kun muutosta on haettu yksinomaan hänen vahingokseen, ei liittymisoikeudella näyttäisi syytetyn kannalta olevan ainakaan periaatteessa suurempaa merkitystä. Käytännössä voi asianlaita olla toisin riippuen siitä, miten usein ylemmät oikeudet katsovat voivansa poiketa kantajapuolen vaatimuksista syytetyn eduksi. Lisäksi liittymisoikeudella on käytännöllistä merkitystä useampien rangaistusvaatimusten kumuloituessa. Jos syytetty on tuomittu rangaistukseen vain jostakin hänen viakseen väitetystä teosta, mutta vapautettu muista, saattaa syyttäjä rajoittautua vaatimaan ylemmässä oikeudessa muutosta vain hylättyjen syytteiden osalta. Tällöin alemman oikeuden tuomio tulee ensiksi mainitun teon osalta lainvoimaiseksi eikä ylempi oikeus voi siihen puuttua, vaikkei kielto olisikaan voimassa syyttäjän eduksi. Jos syytetty haluaisi saada sanotun teon osalta muutoksen edukseen, esim. lievemmän rangaistuksen, ei hänellä olisi siihen mahdollisuutta tyytymättömyyden ilmoittamiselle varatun määräajan umpeen kuluttua muutoin kuin liittymisoikeutta käyttämällä. Ei ole myöskään mahdollista, että jonkin teon osalta tapahtunut muutos syytetyn vahingoksi neutralisoitaisiin vastaavansuuruisella muutoksella hänen edukseen sellaisen teon osalta, josta muutosta ei ole haettu. Myös rikolliseen tekoon perustuvaa yksityisoikeudellista vaadetta on, kuten aikaisemmin on käynyt selville, käsiteltävä muutoksenhaussa syyllisyys- ja rangaistuskysymyksestä erillisenä ratkaisun osana. Jos siis esim. asianomistaja on hakenut yksin muutosta pelkästään vahingonkorvauksesta, ei syytetyllä olisi mahdollisuutta saada muutosta edukseen rangaistuksen osalta, ellei hänellä olisi oikeutta liittyä asianomistajan vireille panemaan

---

tävä ennen varsinaisen muutoksenhakumenettelyn käynnistymistä, voisi olla perustellummin itsenäinen.

muutoksenhakuun. Näissä tapauksissa vastamuutoksenhakumahdollisuudella olisi merkitystä syytetynkin kannalta.[45]

Syyttäjälle ja asianomistajalle myönnettävän liittymisoikeuden prosessitaloudellisena etuna olisi sen syytetyn muutoksenhakua rajoittava vaikutus. Jos syytetyn muutoksenhaku saattaa johtaa syyttäjän vastamuutoksenhakuun, voidaan hänen otaksua tarkoin harkitsevan ennen kuin hakee muutosta tai joka tapauksessa ennen kuin hän päättää pysyä vireille panemassaan muutoksenhaussa syyttäjän tekemästä vastamuutoksenhausta huolimatta. Syyttäjän ja asianomistajankin liittymisoikeus täyttäisi siten muutoksenhakua rajoittavan tehtävänsä painostuskeinon tavoin ainakin kevytmielisesti tehtyjen muutoksenhakujen osalta.

Mutta olisiko todella toivottavaa, että syytetyn täytyisi muutoksenhausta päättäessään ottaa huomioon rangaistuksen kovenemisriski? Saattaahan liittymisoikeuden muutoksenhakua estävä vaikutus kohdistua myös perusteltua muutoksenhakua vastaan. Voidaan kysyä, eikö intressi siitä, ettei syytettyä tuomita syyttömänä tai liian ankaraan rangaistukseen, ole niin merkittävä, että sen vuoksi olisi oltava valmis jopa hyväksymään perusteettomista muutoksenhauista aiheutuvia haittoja, jotta voitaisiin eliminoida se, ettei syytetty tule rangaistuksen koventamisen pelosta estetyksi muutoksenhausta silloin, kun tuomio on todella hänen vahingokseen väärä.[46]

Voidaan myös huomauttaa, että syyttäjälle myönnettävällä liittymisoikeudella ei todellisuudessa olisi kovinkaan suurta muutoksenhakua estävää vaikutusta. Syyttäjän voi nimittäin otaksua käyttävän viranomaisena liittymisoikeuttaan vain silloin, kun syytetyn muutoksenhaku on ilmeisesti aiheeton ja sen tarkoituksena on yksinomaan rangaistuksen täytäntöönpanon lykkäytyminen sopivampaan ajankohtaan. Tällöin liittymisoikeus täyttää tarkoituksensa painostaa syytetty luopumaan perusteettomasta muutoksenhaustaan.[47] Jos syyttäjä turvautuu vasta-

---

45 Vrt. *Laintarkastuskunnan lausunto 1/1976*, 13, jossa ehdotetaan, että oikeus vastavalituksen tekemiseen olisi ainakin aluksi rajoitettava vaatimuksiin, jotka riita-asioissa johtuvat samasta perusteesta kuin alkuperäinen muutoksenhakemuskin sekä rikosasioissa perustuvat siihen rikolliseen tekoon, joita alkuperäinen valitus koskee.

46 *Welamson* 1953, 192.

47 Ruotsissa *Ekelöf* on esittänyt mainitun toivomuksen syyttäjän liittymisoikeuden käyttämisestä, 1973, 41. Syyttäjistön taholta on Ruotsissa esitetty ajatus, ettei syyttäjän pitäisi käyttää liittymisoikeutta lainkaan rangaistuksen mittaamista koskevissa kysymyksissä, ks. *Vinberg* 1950, 855 s. Vrt. toisaalta kaupungin-

muutoksenhakuoikeuteen yleensä aina painostaakseen syytetyn luopumaan omasta muutoksenhakemuksestaan, kuten ulkomailla on toisinaan todettu tapahtuvan, .väärinkäyttäisi hän liittymisoikeutta.[48] Se merkitsisi itse asiassa sitä, että ylemmällä oikeudella olisi aina ex officio mahdollisuus syytetyn valituksesta koventaa hänelle tuomittua rangaistusta.[49] Jos esim. alioikeus on ollut syytteen tueksi esitetyn näytön riittävyyden suhteen epäröivällä kannalla tuomiten kuitenkin syytetyn suhteellisen alhaiseen rangaistukseen, ja syytetty ilmoittaa aikovansa hakea muutosta pyytäen syytteen hylkäämistä, voidaan syyttäjän katsoa käsittäneen liittymisoikeuden merkityksen väärin, jos hän liittymisoikeutta käyttämällä vaatii rangaistuksen koventamista ja siten, painostamalla syytetyn luopumaan muutoksenhaustaan, estää näyttökysymyksen uudelleen tutkimisen hovioikeudessa. Koska syytetty ei voi etukäteen koskaan olla täysin varma siitä, ettei syyttäjä käytä liittymisoikeutta väärin, olisi asianmukaista vaatia, että syyttäjä ratkaisee muutoksenhakukysymyksen kokonaan syytetyn tekemisistä tai tekemättä jättämisistä riippumatta.

Syyttäjän itsensä kohdalla liittymisoikeus tuskin myöskään täyttäisi sillä olevaa prosessitaloudellista tavoitetta. Voidaan nimittäin pitää jokseenkin harvinaisena sitä, että syyttäjä nykyisin hakee muutosta pelkästään sen vuoksi, että syytetty on ensin ilmoittanut hakevansa muutosta. Jos syyttäjä kuitenkin näin menettelee, niin sen ei voitane katsoa johtuvan mistään prosessitaloudellisista syistä, vaan hänen tarkoituksenaan on useimmiten painostaa syytetty luopumaan omasta muutoksenhaustaan. Tällöin nimenomaisen vastamuutoksenhaun varaaminen syyttäjälle osoittautuisi ilmeisen tarpeettomaksi instituutiksi. Ylempien oikeuksien työ-

---

viskaali *Lithnerin* esitystä Forhandlingerne 1963, 234 s., jossa hän katsoo syyttäjän velvollisuudeksi liittyä syytetyn vireille panemaan, yksinomaan rangaistuksen mittaamista koskevaan muutoksenhakuun, koska mainitussa tilanteessa ylemmällä oikeudella pitäisi olla mahdollisuudet arvioida rangaistusta koko skaalan puitteissa. Rangaistuksen mittaaminen on nimittäin harkinnanvaraista toimintaa, josta voidaan aina olla eri mieltä. Ks. myös *Welamson* 1974, 80 s., jossa suhtaudutaan skeptillisesti syyttäjän vain tietynlaisissa tapauksissa käyttämää liittymisoikeutta koskeviin toivomuksiin.

48 Tosin Tanskassa on havaittu ja pidetty luonnollisenakin sitä, että syyttäjä käyttää liittymisoikeuttaan miltei aina syytetyn hakiessa muutosta, ks. *Trolle* 1951, 15 s.

49 *Welamson* 1953, 193 aliv. 11 sekä *PLB* 1938, 539, jossa huomautetaan, että ne edut, joihin reformatio in pejuksen sallimisella pyritään, voidaan saavuttaa myös liittymisoikeuden myöntämisellä muutoksenhakijan vastapuolelle.

määrän kannalta ei syyttäjien muutoksenhakujen voida nykyisellään katsoa muodostavan erityistä ongelmaa. Päinvastoin on tilastollisesti voitu osoittaa syyttäjien hakevan muutosta suhteellisen harvoin ja paljon harvemmin kuin syytettyjen.[50] Liittymisoikeuden myöntäminen syyttäjille vaikuttaisi näin ollen tuskin mitenkään syyttäjien varsinaista tietä tekemien muutoksenhakujen määrään.[51]

Syyttäjälle ja asianomistajalle myönnettävään liittymisoikeuteen näyttää siis edellä esitetyn perusteella olevan syytä suhtautua varsin varauksellisesti. Aiheettomien muutoksenhakujen rajoittamisessa liittymisoikeus ei sitä paitsi ole tehokkain mahdollinen keino. Sikäli kuin on kysymys siitä osasta tuomiota, josta muutosta on alunperin haettu, muodostaa reformatio in pejuksen salliminen syytetyn vahingoksi joko ex officio taikka sitten vastapuolen vapaamuotoisen vaatimuksen perusteella ilmeisesti tehokkaamman keinon.[52] Mutta kuten aikaisemmin on jo useaan kertaan todettu, aiheutuu pejus-kiellon epäämisestä omat haittansa. Reformatio in pejuksen salliminen vastapuolen ilman muutoksenhakua esittämästä vaatimuksesta on lisäksi oikeudenkäynnin keskityspäämäärän kannalta liittymisoikeutta huonompi ratkaisu johtaessaan vastavaatimuksen lykkäytymisen myöhempään ajankohtaan. Muutoksenhakijan kannalta olisi edullisempaa, että hän jo ennen prosessin käynnistymistä ylemmässä oikeudessa voisi ratkaista, kannattaako hänen vastapuolen muutoksenhakuvaatimuksen ja siitä aiheutuvien kustannusten

---

[56] Ks. *Oikm. lso:n julk. n:o 11/1975*, 25, jonka mukaan v. 1973 syytetty esiintyi yksin muutoksenhakijana 51 %:ssa tapauksista. Syyttäjä ja/tai asianomistaja hakivat muutosta vajaassa kolmanneksessa tapauksista, ja kummatkin osapuolet olivat muutoksenhakijoina noin viidenneksessä tapauksista.

[51] Myös *Welamson* on maininnut, että liittymisoikeuden poistaminen syyttäjiltä tuskin johtaisi näiden muutoksenhakujen lisääntymiseen (1953, 190 s.).

[52] Aikoinaan Saksassa pejus-kiellon vastustajat huomauttivat siitä, että jos liittymisoikeus myönnettäisiin syyttäjälle, tulisi ylioikeuksien toimivalta suuresti riippuvaksi syyttäjän tekemisistä. Siksi olisi parempi poistaa koko kielto, koska liittymisoikeus merkitsisi ainoastaan verhottua pejus-kiellon poistamista, ks. *Lauckner* 1913, 93 s. ja *Sprengel* 1937, 59 s. Näin sitten tapahtui v. 1935, jolloin reformatio in pejus-kielto poistettiin laista. Sitä vastoin vuoden 1905 rikosprosessin uudistamiskomitea *(Strafprozess-kommission)* ehdotti vain liittymisoikeuden myöntämistä syyttäjälle, joka heikentäisi pejus-kiellon vaikutusta. Vrt. myös *Palmgren* 1948 (a), 24 sekä *Welamson* 1953, 193, joka toteaa, että syytettyjen painostaminen luopumaan enemmän tai vähemmän perusteettomista muutoksenhauista tapahtuu tehokkaimmin siten, että ylioikeudelle annetaan valta ex officio syytetyn valituksesta korottaa rangaistusta.

takia pysyä muutoksenhakemuksessaan vai ei. Sitä paitsi vapaamuotoinen muutosvaatimus merkitsee samanlaisen painostuskeinon antamista muutoksenhakijan vastapuolelle kuin liittymisoikeuskin.

Syytetyn liittymisoikeuden osalta on taas edellä todettu, ettei sillä ole periaatteessa suurtakaan merkitystä, kun reformatio in pejus-kielto ei ole voimassa syyttäjän ja asianomistajan hyväksi. Näin ollen syytetyn käytössä oleva vastamuutoksenhakuoikeus ei voisi muodostua painostuskeinoksi saada vastapuoli luopumaan omasta muutoksenhaustaan, kuten on asianlaita syyttäjän liittymisoikeuden osalta.

Edellä on liittymisoikeudella tarkoitettu lähinnä siihen jutun osaan kohdistuvaa vastamuutoksenhakua, joka alkuperäisen muutoksenhakijan toimesta on saatettu ylemmän oikeuden tutkittavaksi. Mutta vastamuutoksenhaku olisi mahdollista kohdistaa myös sellaiseen tuomion osaan, josta vastapuoli ei ole hakenut muutosta.[53] Esim. jos syyttäjä on hakenut muutosta teon a osalta vaatien ankarampaa rangaistusta, voisi syytetty liittyä muutoksenhakuun teon b osalta vaatimalla joko siitä ajetun syytteen hylkäämistä tai rangaistuksen lieventämistä. Liittymisoikeudella olisi sama muutoksenhakua estävä tarkoitus kuin normaalistikin; syytetty voi olla halukas tyytymään alemman oikeuden tuomioon, jos hän voi luottaa siihen, että se jää pysyväksi. Mutta mainitussa kumulaatiotilanteessa liittymisoikeuden sallittavuuden puolesta puhuu myös eräs toinen näkökohta. Kun on kysymyksessä kaksi eri syytettä, joista toinen voidaan hyväksyä ja toinen hylätä, tarjoutuu syytetylle liittymisoikeuden perusteella tilaisuus saada, ei vain itselleen edullisempi tuomio kuin alemmassa oikeudessa, vaan myös kompensoiduksi se vahinko, joka hänelle aiheutuisi siitä, että syyttäjän valitus hyväksytään ja hänet tuomitaan ankarampaan rangaistukseen rikoksesta a. Ellei syytetyllä ole liittymisoikeutta käytettävänään, hän voisi katsoa olevansa pakotettu hakemaan muutosta koko tuomiosta, vaikka hän olisi siihen osaksi mieluimmin tyytynyt. Vastaavasti, jos syytetty hakee muutosta siltä osin kuin hänet on rangaistukseen tuomittu, voisi syyttäjä liittymisoikeutta käyttäen puolestaan vaatia syytetyn tuomitsemista rangaistukseen siltä osin kuin syyte on alemmassa oikeudessa hylätty tarkoituksenaan alemman oikeuden kokonaistuloksen pysyttäminen. Kun liittymisoikeuden käyttämisen tarkoituksena on tuolloin alemman oikeuden kokonaistuloksen pysyttä-

53 Ks. tämän johdosta *Welamson* 1953, 101 ss. sekä edellä aliv. 45 ja sen edellä tekstissä lausuttua.

minen, ei syyttäjän liittymisoikeutta vastaan voitaisi esittää niin painavia syitä kuin siinä tapauksessa, että liittymisoikeus kohdistuu samaan tekoon kuin alkuperäinen muutoksenhakukin ja sen tarkoituksena on yksinomaan saada syytetty luopumaan rangaistuksen koventamispelossa koko muutoksenhausta.[54]

Liittymisoikeuden myöntämistä vastaan voidaan vielä huomauttaa, että sitä koskevat säännökset saattavat olla omiaan aiheuttamaan eräitä vaikeasti ratkaistavia tulkintaongelmia käytännössä. Siitä, että vastamuutoksenhakuoikeus voidaan, ellei sitä nimenomaan laissa kielletä, kohdistaa myös muuhun osaan tuomiota, kuin mistä alunperin on muutosta haettu, on jo edellä mainittu. Miten laajalle tämänkaltainen liittymisoikeus tulisi ulottaa, näyttää ongelmalliselta. Tähän liittyy myös kysymys siitä, kenellä on oikeus liittymisoikeuden käyttämiseen. Jos jutussa on esim. saman rikollisen teon perusteella ajettu sekä rangaistus- että vahingonkorvausvaadetta, ja syytetty hakee muutosta yksinomaan korvauksesta, niin olisiko syyttäjällä ja asianomistajalla puolestaan oikeus liittymisoikeuden nojalla vaatia rangaistuksen tuomitsemista tai sen koventamista? Molemmat ovat kyllä syytetyn vastapuolia, mutta syyttäjä vain rangistuskysymyksen osalta. Asianomistajan oikeus liittyä syytetyn vireille panemaan muutoksenhakuun rangaistuksen osalta saattaa puolestaan osoittua kyseenalaiseksi siinä tapauksessa, että hän ei ole alemmassa oikeudessa esittänyt omaa rangaistusvaatimustaan tai yhtynyt virallisen syyttäjän esittämään rangaistusvaatimukseen.[55] Edelleen tulee

---

[54] Tekstissä on oletettu tilanne sellaiseksi, että siltä osin kuin alkuperäinen muutoksenhakija ei hae muutosta, hän on voittanut jutun kokonaan, esim. syyte on jonkin teon osalta hylätty ja vain syytetty yksin hakee muutosta siltä osin kuin hänet on tuomittu rangaistukseen. Tällöin syyttäjällä olisi mahdollisuus vastamuutoksenhakuun ensiksi mainitun teon osalta. Mutta tilanne voi olla myös se, että syytetty on tuomittu rangaistukseen useammasta rikoksesta, ja hän hakee muutosta vain jonkin teon osalta. Syyttäjä voisi silloin käyttää liittymisoikeuttaan myös sellaisen teon osalta, jonka suhteen syytetty on menettänyt mahdollisuutensa vaatia muutosta edukseen. Syytetty voisi silloin katsoa olevansa pakotettu hakemaan muutosta koko tuomion osalta, mikä ei prosessitaloudellisista syistä olisi hyvä ratkaisu. Siksi alkuperäiselle muutoksenhakijalle pitäisi varata tilaisuus vuorostaan liittyä vastamuutoksenhakijan muutoksenhakemuksessaan tekemään vaatimukseen. Teknisesti tämä voisi tapahtua siten, että alkuperäiselle muutoksenhakijalle varattaisiin tilaisuus muuttaa omaa muutoksenhakuvaatimustaan po. suhteessa. Ks. *Welamson* 1953, 122 ss. ja 195 s.

[55] Näin on asianlaita varsinkin jos katsotaan, kuten meillä näyttää olevan tapana, että asianomistaja, joka ei ole alioikeudessa esittänyt rangaistusvaatimusta,

ratkaistavaksi, onko väliintulijan asemassa olevalla henkilöllä liittymisoikeus, jos hän ei ole esiintynyt lainkaan alemmassa oikeudessa.[56] Liittymisoikeuden käyttäminen saattaa lisäksi tulla ajankohtaiseksi paitsi haettaessa muutosta varsinaisista lopullisista asiaratkaisuista, myös muunlaisista ratkaisuista, esim. oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskevasta päätöksestä. Vastamuutoksenhakumahdollisuuden varaaminen myös korkeimmassa oikeudessa toisi mukaan erityisongelmia käytössä olevan muutokenhakulupajärjestelmän takia.[57]

Liittymisoikeussäännöstön ottaminen lakiin tulisikin ilmeisesti ainakin alkuvaiheessa herättämään sellaisia uusia ongelmia ja tulkintakysymyksiä, jotka olisivat omiaan aiheuttamaan käsittelyn hidastumista ja mutkistumista, mikä puolestaan vähentäisi liittymisoikeuden prosessitaloutta edistävää merkitystä.[58]

---

on menettänyt siltä osin puhevaltansa eikä voi jatkaa syyttäjän vireille panemaa syytettä.

[56] Ks. siitä *Welamson* 1953, 88.

[57] Ruotsissa ei liittymisoikeus ole revision osalta lainkaan mahdollinen, ks. syistä *Welamson* 1953, 64 ss.

[58] Ks. myös *Welamson* 1953, 187.

DAS VERBOT DER REFORMATIO IN PEJUS

Untersuchung über die Erstreckung der Untersuchungsbefugnis des Gerichts bei einseitiger Berufung insbesondere im Blick auf den Strafprozess

Zusammenfassung

1. Das finnische Prozessgesetz enthält keine ausdrückliche Bestimmung darüber, dass ein Rechtsmittelgericht das Urteil zum Nachteil der Partei, die allein Berufung eingelegt hat, nicht ändern dürfte, also kein Verbot der sog. reformatio in pejus. Das bedeutet jedoch nicht, dass ein solches Verbot nicht auch in Finnland befolgt würde. In der Gerichtspraxis ist das Verbot dermassen eingebürgert angewandt worden, dass man der Ansicht sein kann, es sei zum Gewohnheitsrecht geworden. Das betrifft alle drei Prozessarten: den Zivil-, den Straf- und den Verwaltungsprozess.

Beim Zivilprozess ist man im allgemeinen der Ansicht, dass das Verbot der reformatio in pejus eine natürliche Folge des im Prozess einzuhaltenden Dispositionsprinzips und der Verhandlungsmaxime ist. Hingegen hat im Strafprozess die Anwendung des Verbots in der Praxis Probleme aufgeworfen. Das Verbot wird zwar bei der Strafzumessung folgerichtig zugunsten des Angeklagten angewandt, aber inbezug auf die Schuldigkeitsfrage ist die Sachlage nicht ebenso klar. Ausserdem ist unklar, ob das zugunsten des Angeklagten anzuwendende Verbot der reformatio in pejus neben der Strafe auch für Sicherungsmassregeln gilt. Wenn der Staatsanwalt und der Verletzte die Entscheidung anfechten, ist es ebenfalls ungewiss, ob man das Urteil zugunsten des Angeklagten ändern kann. In der juristischen Literatur hat man zuweilen die Aufhebung des Verbots im Strafprozess insgesamt verlangt. Dann wird darauf hingewiesen, dass das Verbot nicht auf das im Strafprozess sonst anzuwendende

Offizialprinzip und Untersuchungsverfahren passt, die u.a. bedeuten, dass das Gericht die Rechtsfolgen ex officio entscheiden soll. Zur Abschaffung des Verbots der reformatio in pejus hat man sich auch darauf berufen, dass es vonseiten der Angeklagten unbegründete, nur zwecks Aufschub des Strafvollzugs vorgebrachte Berufungen verursache und somit unnötig die Arbeitslast der Berufungsgerichte vergrössere.

In der Untersuchung steht denn auch gerade die Konzentration auf die Anwendung des Verbots im Strafprozess im Mittelpunkt. Die Aufmerksamkeit wird hauptsächlich auf den Zweck des Verbots gerichtet — und auch darauf, ob Grund besteht, das Verbot de lege ferenda aufrechtzuerhalten.

2. Die Anwendungsvoraussetzungen für das Verbot der reformatio in pejus werden im III. Kapitel behandelt. Erstens setzt die Anwendung des Verbots voraus, dass der Prozess mit Hilfe eines Rechtsmittels vor das Obergericht kommt. Wenn das Urteil auf eigene Initiative des Gerichts dem Obergericht unterstellt wird, handelt es sich nicht um Rechtsmitteleinlegung, und die Berufungsinstanz hat das Recht, die Sache ebenso weitgehend zu untersuchen wie das Untergericht. Die Anwendung des Verbotes setzt auch voraus, dass nur die eine Partei Berufung eingelegt hat, so dass es sich um einseitige Berufungseinlegung handelt. Das Urteil darf bei Anwendung des Verbotes nicht zum Vorteil des Gegners dessen, der Berufung eingelegt hat, geändert werden, nicht einmal aufgrund einer Forderung, die dieser während des Rechtsmittelverfahrens vorgebracht hat. Die Untersuchung einer derartigen Forderung setzt voraus, dass sie durch Rechtsmitteleinlegung erhoben wird. Etwas anderes ist es, wenn dem Gegner dessen, der Berufung eingelegt hat, im Gesetz ausdrücklich das Recht vorbehalten ist, sich der von einer andern Partei allein eingelegten Berufung mit gleichstellender Wirkung anzuschliessen. Ein solches Anschlussrecht kennt man jedoch in Finnland nicht.

Voraussetzung für die Anwendung des Verbots ist ausserdem, dass das Urteil dem Beteiligten, der allein Berufung eingelegt hat, nur zum Teil entgegensteht, d.h. dass seine Forderung im Untergericht teilweise anerkannt worden ist. In Strafprozessen ergibt sich für ein auf Strafe lautendes Urteil fast immer eine derartige Situation, denn die Maximalstrafen werden so gut wie gar nicht verhängt.

Die Anwendung des Verbots kommt in Frage sowohl bei Berufung ans Hofgericht als auch an die oberste Instanz. Neben den ordentlichen Rechtsmitteln gilt das Verbot auch für ausserordentliche Rechtsmittel

(XIII. Kapitel). Im Prinzip wird das Verbot auch bei Berufung gegen ein Prozessurteil angewandt.

3. Über den bei Anwendung des Verbots in Frage kommenden Begriff des Nachteils wird im IV. Kapitel festgestellt, dass dieser von dem gewählten Betrachtungswinkel abhängt. Dann ist u.a. entscheidend, ob das Verbot auch für einen rechtlichen, juristischen Nachteil gilt, auch wenn die Veränderung tatsächlich nicht verschlechternd auf die Lage dessen einwirkt, der Berufung eingelegt hat. Während es sich bei Strafverschärfung vom Standpunkt des Angeklagten immer um eine in Wirklichkeit nachteilige Änderung handelt, kann man nicht dasselbe sagen, wenn die dem Angeklagten angelastete Tat nach einer strengeren Gesetzesstelle rubriziert wird, falls nicht zugleich die Strafe verschärft wird. Bei Änderung der Entscheidungsgründe in eine für den, der Berufung eingelegt hat, ungünstige Richtung handelt es sich im allgemeinen lediglich um einen juristischen Nachteil. Als Hauptregel kann man es ansehen, dass in dem Fall, wenn das Änderungsrisiko den Betreffenden zum Verzicht auf eine begründete Berufung veranlassen könnte, eine Änderung nicht erlaubt ist. Dies hängt jedoch im Strafprozess auch von der Person dessen ab, der Berufung einlegt.

Die Nachteiligkeit der Änderung kann man entweder gemäss der eigenen Auffassung dessen beurteilen, der Berufung einlegt, also subjektiv, oder aufgrund der Bestimmungen des Strafgesetzes — objektiv. Im allgemeinen muss man der objektiven Betrachtungsweise den Vorzug geben, denn die eigene Auffassung des Berufung Einlegenden von der Sache ist eine zu unsichere Grundlage. Für die objektive Betrachtung steht jedoch nicht immer ein zuverlässiger Masstab zur Verfügung, wenn die Strafart gewechselt wird. Ausser der Strafart beeinflusst auch das Strafmass die Schärfe der Strafe. Besonders problematisch wird die Situation dann, wenn die Strafe in eine Sicherungsmassnahme ungewandelt werden muss oder umgekehrt. In der Untersuchung wird empfohlen, anstelle der auf strafrechtlichen Umwandlungsvorschriften beruhenden allgemein-objektiven Betrachtungsweise die sog. konkret-objektive Methode zu benutzen. Demnach wird die Beurteilung des Nachteils in jedem Einzelfall gesondert ausgeführt, aufgrund der besonderen Verhältnisse dessen, der Berufung einlegt, und vor allem gerade des Angeklagten. Dann ist auch die eigene Auffassung des Angeklagten von der eventuellen Nachteiligkeit einer Änderung zu berücksichtigen.

In der Beurteilung des Nachteils muss man auch dazu Stellung neh-

men, ob es genügt, dass die Lage des Berufung Einlegenden als Ganzes sich nicht verschlechtert, oder ob die Frage der reformatio in pejus für jeden Teil des Urteils gesondert betrachtet werden soll. Gemäss einer ganzheitlichen Betrachtungsweise wird die für den Angeklagten in irgendeiner Hinsicht ungünstige Änderung des Urteils durch eine Änderung von wenigstens entsprechender Grösse zu seinen Gunsten geändert, so dass das Endergebnis nicht zu seinem Schaden ausfällt. Aufgrund des Zwecks dieses Verbotes ist man in der Forschung dazu gekommen, eine ganzheitliche Betrachtungsweise einzuführen. Auch wenn das Urteil für den, der Berufung eingelegt hat, zum Teil ungünstiger wird, kann das im allgemeinen ihn wohl nicht hindern, Rechtsmittel einzulegen, vorausgesetzt dass das Endresultat nicht zu seinem Schaden ausfällt. Die Rechtspraxis scheint in Finnland jedoch hauptsächlich auf dem Standpunkt der teilweisen Betrachtungsweise zu stehen. Als Ausnahme kann man erwähnen, dass der Betrag der Tagesgeldbusse aufgrund einer Beschwerde des Angeklagten erhöht werden kann, falls zugleich die Zahl der Tagesgeldbussen herabgesetzt wird, so dass die zu bezahlende Geldbusse nicht grösser wird.

4. Im historischen Überblick (V. Kapitel) wird festgestellt, dass ein derartiges Verbot im römischen, germanischen und kanonischen Recht nicht bekannt gewesen ist. Die Wurzeln des Verbots stammen aus der Kritik, die von einigen Vertretern des Naturrechts an der Verurteilungstendenz des Inquisitionsprozesses geübt worden ist — eine Kritik, die ihrerseits von den französischen Aufklärungsphilosophen Einflüsse empfangen hat. In Frankreich begann man das Verbot der reformatio in pejus zugunsten des Angeklagten gleich mit dem Beginn des 19. Jahrhunderts anzuwenden. In Deutschland wurde dieses Verbot in die Strafprozessordnungen der meisten Teilstaaten in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts aufgenommen. Aus den Vorarbeiten zum deutschen Strafprozessgesetz von 1877 wird ersichtlich, dass das Verbot nicht aus rechtsdogmatischen, sondern aus kriminalpolitischen Gründen ins Gesetz aufgenommen worden ist.

Aus dem rechtsvergleichenden Überblick (VI. Kapitel) geht hervor, dass heutzutage das Verbot der reformatio in pejus zugunsten des Angeklagten in den Strafprozessgesetzen der meisten Länder in Kraft ist. In Deutschland wurde dieses Verbot zwar während der Herrschaft der Nationalsozialisten im Jahr 1935 aufgehoben, aber im Jahr 1950 von neuem eingeführt. In England, wo die reformatio in pejus zum Nachteil

des Angeklagten früher erlaubt war, wurde ein ausdrückliches Verbot im Jahr 1968 ins Gesetz aufgenommen. Auch in den Strafprozessordnungen der sozialistischen Länder ist das Verbot der reformatio in pejus zugunsten des Angeklagten enthalten,

5. Im VII. Kapitel werden die theoretischen Begründungen des in Rede stehenden Verbotes betrachtet. Wenn das Urteil für beide Prozessparteien zum Teil konträr ist, aber nur eine von beiden Berufung einlegt, erlangt das Urteil für die andere Partei *relative (formelle) Rechtskraft.* Eine Forderung derjenigen Partei, die das Urteil akzeptiert hat, auf Änderung des Urteils kann nicht berücksichtigt werden. Aufgrund dessen ist man zuweilen der Ansicht, dass das Verbot im Strafprozess von der relativen Gesetzeskraft herrührt. Da aber das Gericht aus eigener Initiative die öffentlichrechtlichen Folgen der Straftat zu bestimmen hat, setzt die Änderung des Urteils zugunsten der Gegenpartei des Berufung Einlegenden keine ausdrückliche Änderungsforderung voraus.

Wenn die Berufung sich nur gegen einen bestimmten Teil des Urteils richtet, erlangt das Urteil in den übrigen Teilen Rechtskraft: *teilweise (formelle) Rechtskraft.* Vorausgesetzt, dass die Beschränkung der Berufung wirksam ist, also für das Obergericht bindend, darf das Berufungsgericht die letztgenannten Teile des Urteils nicht untersuchen, und das Urteil kann somit auch nicht zum Nachteil dessen geändert werden, der Berufung einlegt. Es ist jedoch nicht richting zu sagen; das Verbot der reformatio in pejus rühre von der teilweisen Gesetzeskraft her, denn in beiden Situationen wird dieselbe Sache betrachtet, nur von verschiedenen Seiten. Andererseits hat die teilweise Gesetzeskraft auch die Wirkung, dass man das Urteil in seinen Teilen, welche Gesetzeskraft erlangt haben, nicht zum Vorteil des Berufung Einlegenden ändern kann.

Die Berufung kann in der Weise beschränkt werden, dass sie nur irgendwelche im Untergericht untersuchte Taten wirksam betrifft. Die Beschränkung der Berufung auf die Frage der Strafe ist nicht möglich, wohl aber auf die privatrechtlichen Folgen der Straftat. Hinsichtlich der auf die Frage der Strafe beschränkten Berufung hat man in der Forschung die Ansicht vertreten, dass diese Beschränkung im Prinzip möglich ist, dass aber davon eine Ausnahme gemacht werden muss, wenn es sich um Berufung des Angeklagten handelt und dabei zutagetritt, dass die ihm zur Last gelegte Tat gar nicht strafbar ist, oder dass er die Tat nicht einmal begangen hat. Falls ausschliesslich mit prozessueller

Begründung Berufung eingelegt wird, kommt im allgemeinen keine Untersuchung der Sachfrage in Betracht.

6. Im VIII. Kapitel der Untersuchung wird das Verbot vom Standpunkt der Zweckmässigkeit des Prozesses betrachtet, d.h. danach, welche Nachteile und welche Vorteile sich aus dem Verbot im Prozess ergeben. Dabei ist festgestellt worden, dass in solchen Zivilprozessen, in denen die Beteiligten einen Vergleich abschliessen können, es vom Standpunkt der Prozessökonomie zweckmässig ist, dass die Untersuchung des Rechtsmittelgerichts auf die in der Berufung vorgebrachten Forderungen beschränkt werden kann. Wenn die reformatio in pejus erlaubt wäre, und wenn das Obergericht eine ausgedehntere Untersuchung vornehmen müsste, als es in der Berufung vorausgesetzt wird, würde die Arbeit der Gerichte bemerkenswert anwachsen. Da die Prozessparteien darauf vorbereitet sein müssten, den Tatbestand für den ganzen Prozess darzulegen, würde eine reformatio in pejus, wenn sie gestattet wäre, die Kosten der Parteien erhöhen. Das Verbot der reformatio in pejus steht im Zivilprozess auch nicht im Widerspruch zu den im Prozess allgemein einzuhaltenden Prozessprinzipien, denn die Parteien haben dann auch im allgemeinen das Recht, in einer für das Gericht bindenden Weise über den Streitgegenstand und das Prozessmaterial zu bestimmen.

Im Strafprozess ist die Beschränkung auf die in der Berufung vorgebrachten Forderungen prozessökonomisch zweckmässig und steht auch im Einklang mit den Prozessprinzipien, falls es sich um die Beschränkung der Untersuchung auf eine oder mehrere in der Berufung gemeinte Taten handelt. Im letzterwähnten Fall kann aber nur das Verbot der reformatio in pejus das Gericht daran hindern, das Urteil des Untergerichts zu ändern. Das Verbot steht somit im Widerspruch zu dem im Strafprozess in sonstigen Fällen einzuhaltenden Offizialprinzip, und man kann sagen, dass es auch die Prinzipien der Gleichheit und der Gerechtigkeit verletzt. Mit Hilfe dieses Verbots kann man auch die Untersuchung nicht erleichtern oder vereinfachen, die das Rechtsmittelgericht auf jeden Fall der Straf- und Schuldfrage zuteilwerden lassen muss.

7. Da das Verbot der reformatio in pejus eine Ausnahme von dem sonst im Strafprozess einzuhaltenden Offizialprinzip bedeutet, haben wir Grund, dieses Verbot nur auf diejenigen Fälle zu beschränken, in denen zu befürchten ist, dass der Berufung Einlegende sonst auf die von ihm als begründet angesehene Berufung verzichten würde. Zugunsten des Angeklagten kann das Verbot nach dem IX. Kapitel mit dem im Strafpro-

zess anzuwendenden *Prinzip des favor defensionis* begründet werden. Mit Hilfe des Verbots kann man grossenteils die Entstehung von Fehlurteilen verhüten und so die Rechtssicherheit bewahren. Falls nach der Ansicht des Angeklagten Grund dafür besteht, soll er Berufung einlegen können, ohne eine für ihn nachteilige Änderung des Urteils befürchten zu müssen.

Vom Standpunkt des Staatsanwalts ist das Verbot dagegen nicht nötig. Die Änderung des Urteils zugunsten des Angeklagten beeinflusst praktisch die Stellung des Staatsanwalts nicht in negativer Hinsicht. Der Staatsanwalt handelt im Prozess lediglich als Vertreter des Anklagerechts der Staatsgewalt, und in dieser Eigenschaft ist er verpflichtet, Objektivität zu bewahren, was u.a. darin zutage tritt, dass der Staatsanwalt auch zugunsten des Angeklagten Berufung einlegen kann. Vom Standpunkt des Angeklagten ist es natürlich wichtig, dass er freigesprochen werden kann, oder dass es möglich ist, die verhängte Strafe auch in dem Fall herabzusetzen, dass er selbst nicht Berufung eingelegt hat.

In Finnland hat neben dem Staatsanwalt auch der Verletzte das Anklagerecht. Er kann auch inbezug auf die Strafe Berufung einlegen. Falls der Verletzte eine Strafverschärfung fordert, besteht nach der Forschung trotzdem kein Hindernis, das Urteil zugunsten des Angeklagten zu ändern. Die Rechtspraxis hat jedoch bisher auf einem andern Standpunkt gestanden.

8. Im X. Kapitel ist eine solche Lösung gefunden worden, dass es in der Schuldfrage nicht nötig ist, das Verbot der reformatio in pejus einzuhalten. Der Angeklagte kann somit auch aufgrund seiner eigenen Beschwerde nach einer strengeren Strafbestimmung verurteilt werden, wenn nur die Strafe selbst nicht verschärft wird. Auf diesem Standpunkt steht auch die Rechtspraxis. Inbezug auf die Strafe handelt es sich bei der Entscheidung der Schuldfrage nur um die Änderung der Urteilsbegründungen, ohne dass die Änderung dem Angeklagten tatsächlich schaden würde. Man kann nicht annehmen, dass der Angeklagte auf die Einlegung von Berufung deshalb verzichten würde, weil die Rubrizierung der Straftat gemäss einer strengeren Gesetzesstelle geändert wird, denn er ist ja in jedem Fall vor Verschärfung der Strafe geschützt. Die Änderung der Schuldfrage in der erwähnten Weise zum Nachteil des Angeklagten ist nicht von erwähnenswerter praktischer Bedeutung, denn die vom Berufungsgericht ausgeführte Untersuchung beschränkt sich jedenfalls auf die in der Berufung angeführte Tat. Wenn für eine

Straftat, deren Begehung dem Angeklagten vom Berufungsgericht zur Last gelegt wird, im Gesetz eine strengere Strafe angedroht ist als die, zu welcher der Angeklagte vom Untergericht verurteilt worden ist, hat man in der Praxis doch im allgemeinen die Ansicht vertreten, dass die Rubrizierung nicht geändert werden kann.

9. Wenn im Untergericht ein solcher Verfahrensmangel begangen worden ist, der das Endergebnis des Prozesses beeinflusst hat, hindert das Verbot der reformatio in pejus nach dem XI. Kapitel nicht die Aufhebungdes Urteils auf die Klage derjenigen Partei hin, die allein Berufung einlegt, und die den Prozess zum Teil gewonnen hat. Die Beseitigung des Verbots der reformatio in pejus kann in dem in Frage stehenden Fall damit begründet werden, dass das Gericht aus eigener Initiative dafür zu sorgen hat, dass die Sache in der richtigen Ordnung verhandelt wird. Im Strafprozess ergibt sich daraus für den Angeklagten, der allein Berufung einlegt, kein Nachteil, denn die Aufhebung des Urteils aufgrund eines Verfahrensmangels ist keine nachteiligere Entscheidung als eine Verurteilung. Wenn aber das Urteil aufgrund eines Verfahrensmangels ganz aufgehoben werden könnte, d.h. auf Klage des Angeklagten auch für diejenigen Taten, für welche die Anklage abgewiesen worden ist, wäre die Sachlage anders. Nach dem geltenden Recht ist es dem freien Ermessen des Gerichts anheimgestellt, in welchem Umfang das Urteil wegen des Verfahrensmangels zu annullieren ist. Dann wäre die Art des Mangels zu beachten, so dass das Urtel nur aufgrund ernsthafter Mängel in seiner Gesamtheit aufgehoben würde. Wenn der Mangel eine solche Prozessvorschrift betrifft, die hauptsächlich zum Schutz des Angeklagten ins Gesetz aufgenommen worden ist, könnte auch die Aufhebung des Urteils in seiner Gesamtheit zum Schaden des Angeklagten nicht in Frage kommen.

10. Daraus, dass die reformatio in pejus im Berufungsverfahren nicht erlaubt ist, ergibt sich nicht notwendig, dass gleiches auch für die Zurückverweisung zur erneuten Verhandlung im Untergericht zu gelten hätte. Das Urteil wird ja im Zusammenhang mit der Zurückverweisung aufgehoben, wodurch das Untergericht nicht daran gebunden ist. Im XII. Kapitel der Untersuchung wird jedoch festgestellt, dass die Zulassung der reformatio in pejus vom Standpunkt des Angeklagten unbillig ist, denn er würde dann auf eigene Initiative in eine unvorteilhaftere Lage geraten, als wenn er das Urteil angenommen hätte. Das Verbot der reformatio in pejus zugunsten des Angeklagten ist vom

Standpunkt der Rechtssicherheit und Voraussagbarkeit auch bei Zurückverweisung ans Gericht notwendig. In der Rechtspraxis hat man ebenfalls die Ansicht geäussert, dass wenn die Zurückverweisung auf neuem Prozessmaterial beruht, die Strafe nicht allein zum Nachteil dessen verschärft werden darf, der Berufung eingelegt hat. Hingegen sind verschiedene Ansichten darüber zutage getreten, ob das Verbot auch in dem Fall einzuhalten ist, dass das Urteil aufgrund eines Verfahrensmangels aufgehoben wird; in dieser Hinsicht wird auf das oben in Punkt 9 Dargelegte verwiesen.

11. Im letzten (XIV.) Kapitel der Untersuchung werden die Nachteile des Verbots und deren Eliminierung behandelt. Daraus, dass das Verbot die Berichtigung eines fehlerhaften Urteils verhindert, ergeben sich keine grösseren Nachteile, weil die Anwendung des Verbots auf die Fälle beschränkt wird, die für den Angeklagten vorteilhaft sind, und auch dann lediglich auf das Strafmass. In der letztgenannten Situation kann man von einem Fehlurteil nur in dem Fall sprechen, dass die Strafe die für ebensolche Straftaten normalerweise verhängten Strafen deutlich unterschreitet. Da der Staatsanwalt in diesen Fällen im allgemeinen auch Berufung einlegt, wird das Problem in der Praxis nicht sehr oft aktualisiert.

Ernster muss man sich dazu stellen, dass der Angeklagte mit Hilfe des Verbotes auch dann Berufung einlegen kann, wenn kein triftiger Grund dafür vorliegt — lediglich um den Vollzug der Strafe hinauszuschieben. Man hat gefordert, das Verbot aufzuheben, und zwar aufgrund dessen, dass es geeignet sei, zu Missbrauch der Berufung zu führen. Unbegründete Berufungen verursachen den ohnehin überlasteten Obergerichten zusätzliche Arbeit, was wiederum dazu führt, dass die Urteile unbillig lange auf sich warten lassen. Es ist die Ansicht geäussert worden, dass die Zulassung der reformatio in pejus unbegründete und leichtsinnig eingelegte Berufungen wirksam beschränken würde. Aufgrund der Forschung ist es jedoch nicht sicher, dass gerade die unbegründeten Berufungen sich vermindern würden. Im Gegenteil, die Abschaffung des Verbots könnte in einigen Fällen dazu führen, dass der Angeklagte auf eine begründete Berufung nur deshalb verzichten würde, weil das Urteil zu seinen Ungunsten geändert werden könnte. Vom Standpunkt des Allgemeinwohls muss man bereit sein, auch einige unbegründete Berufungen zu dulden, um das Risiko eliminieren zu können, dass ein Unschuldiger verurteilt wird.

Zur Verminderung der Berufungen, die sich aus dem Verbot der reformatio in pejus ergeben, hat man in Finnland vorgeschlagen, der Gegenseite dessen, der Berufung einlegt, das ausdrückliche Anschlussrecht vorzubehalten. Mit dessen Hilfe könnte der Betreffende sich der von der anderen Partei eingelegten Berufung anschliessen und ein für ihn günstigeres Urteil verlangen.

Vom Standpunkt des Angeklagten wäre die Ausnutzung des Anschlussrechts nicht von grösserer Bedeutung, weil das Berufungsgericht auch aus eigener Initiative das Urteil zugunsten des Angeklagten beerichtigen kann. Der Staatsanwalt könnte dagegen in Ausnutzung des Anschlussrechts die Änderung des Urteils zu Ungunsten des Angeklagten fordern, der Berufung eingelegt hat, und so die Wirkung des Verbots der reformatio in pejus hindern. Wenn die Ausnutzung des Anschlussrechts akzessorisch wäre, würde die Gegenberufung hinfällig, falls der Angeklagte seine Berufung zurücknehmen würde. Mit Hilfe des Anschlussrechts könnte der Staatsanwalt jedoch mittelbar den Angeklagten dazu veranlassen, auch auf eine begründete Berufung zu verzichten, und darum wird in der Untersuchung hierzu ablehnend Stellung genommen.

OIKEUSTAPAUSHAKEMISTO

Ratkaisun jälkeen mainittavat numerot viittaavat tekstin sivulle, eksponenttinumerot sivulla olevaan alaviitteeseen. KKO:n vuosikirjassa julkaistusta ratkaisusta luetellaan sen antovuosi ja selostuksen tai tiedonannon numero. Julkaisemattomasta KKO:n ratkaisusta (= päätöksestä, jollei toisin ilmoiteta) mainitaan sen taltionumero ja antopäivä (= toukok. 1972 saakka esittely- ja sen jälkeen julkipanopäivä). Oikeuskanslerinkertomuksessa tai JFT:ssä julkaistusta ratkaisusta todetaan vain sen antopäivä ja julkaisun sivunumero. Hovioikeuksien ratkaisuja ei ole niiden vähyyden vuoksi sisällytetty hakemistoon.

SOO:n päätöksiä

14. 8. 1891 (JFT 1891, 169) 312[45]
10. 12. 1900 (JFT 1901, bilaga 146) 150[30]
10. 10. 1907 (JFT 1909, bilaga 197) 303[23]
21. 1. 1908 (JFT 1910, 142) 85[57]

KKO:n ratkaisuja

977/ 7. 10. 1919 232[36]
1165/28. 11. 1919 229[30], 236
1922 II 433 150[29], 151[34]
1926 I 11 67[11]
1926 I 33 312
1927 II 507 144[16]
1730/27. 4. 1927 72[20]
1929 II 275 16[33]
1931 II 64 237[46]
1932 I 69 147[21], 150[30]
1932 I 87 309[41]
1932 II 444 229
1932 II 481 137[2]
1933 II 109 270
1933 II 363 229, 238[47]
1933 II 389 150[29]
10. 11. 1933 (OKa 1932, 86)
1934 II 23 151[32], 312
1934 II 50 144[16]
1934 II 215 79
1934 II 278 309[41]
1934 II 618 79
1935 I 59 90[66]
1935 II 429 241[53]
1936 I 51 50[35]
1938 I 1 150[30], 302[25]
1938 I 13 43[17], 296[12]
1938 I 46 155[42]
1939 II 38 144[16], 302[25]
1944 I 3 43[17]
1944 II 1 236
1945 II 163 289[21]
1945 II 261 229
1946 I 12 66[8], 92[69]
1946 I 16 170[73]
1946 II 33 150[29]
1946 II 198 237, 273[56]
1788/9. 9. 1946 280[77]
1947 II 89 239, 244, 286[15]

1947 II 98 150[29]
1947 II 270 150[29]
1948 I 15 72, 81[50]
1948 II 89 166[62]
1948 II 131 150[32], 309
1948 II 303 93
1948 II 328 72[27]
1948 II 336 148[25]
1948 II 435 289[21]
1948 II 443 51[38]
1949 II 12 78[43]
1949 II 73 40[9]
1949 II 115 138[2]
1949 II 125 138[2], 289[22]
1949 II 131 65[8]
1949 II 207 151[32]
1949 II 299 78[43]
1949 II 304 91[68]
1949 II 319 319[6]
1949 II 341 236
1949 II 368 76[40], 271[49]
1949 II 395 289[22], 290[23]
1949 II 404 274[61]
1950 I 9 280
1950 I 15 243
1950 II 46 274[60], 275[61]
1950 II 66 276
1950 II 67 165
1950 II 74 164[60], 274, 277[70]
1950 II 83 274[60]
1950 II 132 148[24]
1950 II 206 179[97]
1950 II 218 51[38]
1950 II 244a 232[36]
1950 II 356 173[83]
20/10. 1. 1950 273[58]
452/ 2. 2. 1950 273[59]
609/10. 2. 1950 274[60]
1121/ 9. 3. 1950 314[48]
1211/14. 3. 1950 302[25]
2020/27. 4. 1950 280[77]
2706/ 5. 6. 1950 274[60]
2761/ 7. 6. 1950 91[68]
3024/26. 6. 1950 179[95]
3452/23. 8. 1950 313[47]
3972/18. 9. 1950 271
4119/25. 9. 1950 313
4339/ 4. 10. 1950 272
4796/ 1. 11. 1950 274[59]
5204/28. 11. 1950 170[75]
5399/11. 12. 1950 151[32]
1951 II 22 273[56]
1951 II 99 49[32]
324/ 7. 2. 1951 161[54]
524/22. 2. 1951 271[49]
1024/11. 4. 1951 313
1865/28. 6. 1951 54[45]
1952 I 11 144, 240[52]
1952 II 97 32[1]
1952 II 98 65[8]
1952 II 112 47[28]
136/16. 1. 1952 309[41]
1175/18. 4. 1952 270
1408/ 8. 5. 1952 273[59]
3235/ 9. 12. 1952 257[25]
1953 II 39 270
1953 II 139 163
1954 II 16 274[60]
1954 II 25 280
1954 II 119 147[22], 237
1954 II 129 151[32]
747/ 8. 3. 1954 161[54]
757/ 8. 3. 1954 274[60]
769/ 9. 3. 1954 161[54]
2169/28. 6. 1954 177[93]
2245/ 1. 7. 1954 173[85]
2270/ 5. 7. 1954 171[77]
2307/19. 7. 1954 171[77]
2950/ 1. 10. 1954 173[82]
3013/ 6. 10. 1954 241[53]
1955 II 14 265[41]
1955 II 87 49[32]
1955 II 98 272
2008/ 4. 6. 1955 273[58]
2261/18. 7. 1955 301[22]
1956 II 12 83[54]
1957 II 55 95[76]
1957 II 58 163
1958 II 3 144[16], 170[74], 308[38]
1958 II 60 158[48]
1958 II 75 144[16]
1959 II 85 270
1959 II 102 229
1960 II 92 301[22]
619/4. 3. 1960 137[2]
1961 II 151 48[30]
1273/ 7. 4. 1961 272[56]
1705/ 9. 5. 1961 239
3138/11. 10. 1961 307[36]
1962 II 101 163
1570/ 4. 6. 1962 270[47]
1963 I 2 273[58]
1963 II 21 152[34], 170[73]
82/10. 1. 1963 65[8]
170/23. 1. 1963 170[73]
1040/19. 4. 1963 272
2169/ 6. 9. 1963 76[40]
2195/11. 9. 1963 167[65]
1964 II 47 163
1964 II 95 96[78]
1964 II 98 86[57], 179
1287/10. 6. 1964 273[56]
1965 II 5 322[15]
1965 II 46 171[76]

381/ 8. 2. 1965 16[154]
1922/13. 9. 1965 31[96]
2190/18. 10. 1965 275[63]
1966 II 30 97[81]
1966 II 101 300
1966 II 102 301
840/25. 3. 1966 180[98]
1609/21. 6. 1966 275[63]
2633/18. 10. 1966 76[40]
2839/ 7. 11. 1966 79[48]
1967 II 94 229[32]
1676/ 5. 7. 1967 78[45]
1903/28. 9. 1967 80[48]
2484/23. 10. 1967 173[82]
1968 II 1 229
1968 II 49 257[25], 273[56]
1968 II 68 43[16]
2539/24. 10. 1968 275[62]
1969 I 4 94
1969 II 38 174[88]
1969 II 59 87[62]
1969 II 81 300
54/ 9. 1. 1969 242[53]
1298/30. 5. 1969 978, 275[62]
1349/ 9. 6. 1969 170[75]
1385/12. 6. 1969 161[54]
2134/ 8. 10. 1969 80[48]
2447/ 7. 11. 1969 323[17]
1970 II 49 86[57]
75/14. 1. 1970 80[48]
114/19. 1. 1970 275[62]
254/ 3. 2. 1970 80[48]
273/ 5. 2. 1970 322[15]
909/16. 4. 1970 167[65]
1238a/9. 6. 1970 272[54]
1305/15. 6. 1970 80[48]
2398/ 9. 11. 1970 173[86]
31/11. 1. 1971 51[38]
250/ 1. 2. 1971 319[7]
522/ 3. 3. 1971 237, 241[53]
889/ 6. 4. 1971 313[47]
1564/17. 6. 1971 177[93]
1944/ 6. 9. 1971 322[15]
2232/29. 9. 1971 322[15]
2245/30. 9. 1971 177[93]
2474/25. 10. 1971 275[63]
1972 I 3 238
1972 II 17 179[96]
1972 II 44 238
1641/ 3. 8. 1972 50[36]
1955/10. 10. 1972 276
1973 II 58 96[78], 178
1973 II 63 173[82]
1146/21. 6. 1973 180[98]
1472/ 2. 10. 1973 294[8]
22. 3. 1973
(OKa 1973, 48) 230[33]
1974 I 2 69[19]
1974 II 1 170[75]
1974 II 22 298[19]
1974 II 75 137[2]
353/12. 3. 1974 177[93]
885/28. 5. 1974 238[47]
1352/13. 6. 1974 170[75]
617/17. 4. 1975 262[32]
605/ 7. 4. 1976 322[15]
t. 650/9. 3. 1976 264[36]
2094/30. 10. 1976 319[6]
2164/ 9. 11. 1976 138[2], 170[73]

ASIAHAKEMISTO

Hakemisto on tarkoitettu täydentämään sisällysluetteloa. Sisällysluettelosta selvästi ilmenevät hakusanat on joko jätetty pois tai viitattu vain tekstin oleellisiin kohtiin.

Aineellisen totuuden periaate 2, 104
Akkusatorinen menetelmä 105, 208
Alistus 38
Asianosaistoimintoisuus 191

Dispositiivinen periaate 184

Ehdollinen rangaistus 75, 178
Ehdonalaisen vapauden menettäminen 79, 178
Ennustettavuus 20, 217

Favor defensionis-periaate 221

Hallintoprosessi 26

Indispositiiviset jutut
  käsittely 196
In dubio mitius 221
In dubio pro reo 221
Inkvisitorinen menetelmä 102, 207
Instanssijärjestyksen periaate 7
Itseoikaisu
  tuomion 4
Ius novorum 12

Juttujen erottaminen 169

Keskitysperiaate 201
Kumulaatio 143
Käsittelymenetelmä 184

Laillinen oikeudenkäyntijärjestys 26
Lainvoima
  käsite 4
  absoluuttinen 140
  horisontaalinen 160
  osittainen 141, 153, 160
  relatiivinen 141
  vertikaalinen 160
  yksipuolinen 41
Liittymisoikeus 41, 339

Maksuton oikeudenkäynti
Muutoksenhakuintressi 18, 46
Muutoksenhakuoikeus 142
Muutoksenhakukeinot 4
  reformatiivinen ja kassatorinen 34
  täydellinen ja epätäydellinen 8
  varsinaiset 3, 56
  ylimääräiset 3, 317
Muutoksenhaun vaikutukset
  suspensiivinen 4
  devolutiivinen 8
Määräämisperiaate 184

Objektiviteettiperiaate 227
Oheissakko 90
Oikeudenkäyntiaineisto 9
Oikeudenmukaisuuden periaate 21, 216, 341
Oikeudenkäyntivirhe 181
Oikeusvarmuus 216
Oikeusvoima 3

Prosessinedellytykset 43, 284, 292
Prosessiperiaatteet 186
Päätös
  valmisteleva 57
  lopullinen 59

Rangaistus
  koventamis- ja lieventämisperusteet 253
  mittaaminen 68
  muuntaminen 71
  normaalirangaistus 3, 326
  pää- ja lisärangaistukset 69
  yhdistäminen 88
Reformatio in melius 17, 156

Rikostunnusmerkistö 249
Rikostuomio
  langettava ja vapauttava 49
  rakenne 62
  sidonnaisuus syytteeseen 209
Rubrisointi
  rikoksen 248

Sakko 71, 80
  päiväsakon lukumäärä 92
  päiväsakon rahamäärä 82, 93
Siirtäminen
  jutun 57, 315
Suullisuus
  oikeudenkäynnin 11
Syyksilukeminen
  muutos 250
Syyntakeettomuus 53
Syyte
  muuttaminen 263
  suhde tuomioon 209
Syyteoikeus 143, 240

Tuomio
  kumoaminen 16
  muuttaminen 15
  määritelmä 1
  mitättömyys 4
  rakenne 51
  täytäntöönpano 5
  vaikutukset 3
  vastaisuus 46
Tuomioperuste 15, 48, 68
Tuomitsematta jättäminen 53
Turvaamistoimenpiteet 64, 83
Tutkintamenetelmä 184
Tutkintavankeus 95, 178, 332
Täytäntöönpanonäkökohdat
  kiellon perusteena 203

Vankeus 71, 74, 80
Verotus 25
Virallistoimintoisuus 205
Virallisperiaate 184, 326
Vireilläolo
  jutun 138
Välittömyysperiaate 336

Yhdenvertaisuuden periaate 21, 341
Yksipuolinen tuomio 7

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja

A-SARJA

4. **V. MERIKOSKI, Yhdistymisvapaudesta.** 1935, nid. 21 mk (11 mk)

6. **A. R. HEIKONEN, Perinnönyhteydestä Suomen oikeudessa I.** 1936, nid 25 mk (13 mk)

8. **ARVO SIPILÄ, Deliktiperusteisen vahingonvastuun teoreettinen rakenne.** 1936. 14 mk (7 mk)

10. **HUUGO RANINEN, Vahvistuskirje sopimuksen tekemisessä.** 1937, nid. 3 mk (1,50 mk)

11. **Kirjoitelmia 1937.** Sisältää **1. BRYNOLF HONKASALO: Nulla poena sine lege. 2. V. MERIKOSKI: Vaalilainsäädännön alkamääräykset. 3. PAAVO ALKIO: Tuomioistuinten velvollisuudesta lähettää ilmoituksia eräistä toimenpiteistään,** nid. 3 mk (1,50 mk)

13. **R. ERICH, Suomen oikeusasema.** 1938, nid. 3 mk (1,50 mk)

20. **ILMARI MELANDER, Lapsen huollosta.** Yksityisoikeudellinen tutkimus I 1939, nid. 21 mk (11 mk)

21. **PAAVO KASTARI, Eduskunnan hajoitus.** 1940, nid. 7,50 mk (3,75 mk)

24. **TAUNO SUONTAUSTA, Valtion alueellisesta puolueettomuudesta.** 1944, nid 6 mk (3 mk)

26. **INKERI ANTTILA, Loukatun suostumus oikeudenvastaisuuden poistavana perusteena.** 1946, nid 21 mk (11 mk)

27. **TAUNO ELLILÄ, Sivullisen oikeussuojan takeista ulosotossa,** nid. 31 mk (16 mk)

28. **HARRY VENOJA, Takavarikko.** 1947, nid. 6 mk (3 mk)

29. **INKERI ANTTILA, Varsinaisesta epärehellisyydestä.** 1948, nid. 4,50 mk (2,25 mk)

30. **NIILO SALOVAARA, Rikoksen yrityksestä,** nid 25 mk (13 mk)

31. **ANTTI HANNIKAINEN, Pidätysoikeuden rakenteesta.** 1948, nid 8 mk (4 mk)

32. **OLAVI RYTKÖLÄ, Valtion vakinaisten virkamiesten palkkaus- ja eläkeoikeus.** 1948, nid 7,50 mk (3,75 mk)

33. **J. N. LEHTINEN, Mitä oikeus on?** 1949, nid. 4 mk (2 mk)

34. **REINO ELLILÄ, Tutkintavankeuden vähentämisestä RL 3. 11 mukaan.** 1949, nid. 9 mk (4,50 mk)

35. **Rikosoikeudellisia kirjoitelmia, Brynolf Honkasalolle 1. 4. 1949 omistanut Helsingin yliopiston lainopillisen tiedekunnan rikosoikeudellinen seminaari.** 1949, nid 4 mk (2 mk)

36. **MIKAEL LIVSON, Epävarsinainen laiminlyöntirikos.** 1949, nid. 25 mk (13 mk)

37. **OLAVI RYTKÖLÄ, Julkisoikeudellinen sopimus.** 1950, nid 5 mk (2,50 mk)

38. **ERIK CASTRÉN, Kansainvälinen oikeusseuraanto.** 1950, nid. 8 mk (4 mk)

39. **JOUKO HALILA, Tunnustamisesta.** 1950, nid 25 mk (13 mk)

40. **JORMA UITTO, Vankien ehdonalaiseen vapauteen päästäminen.** 1950, nid 6,50 mk (3,25 mk)

41. **Rikosoikeudellisia kirjoitelmia II, Bruno A. Salmialalle 24. 8. 1950 omistanut Helsingin yliopiston lainopillisen tiedekunnan rikosoikeudellinen seminaari.** 1950, nid. 5 mk (2,50 mk)

44. **PAAVO HILTUNEN, Syyllisyyskäsite rikoksen uusimisessa.** 1951, nid. 10 mk (5 mk)

48. **LASSI KILPI, Harkintataksoitus.** 1955, nid. 7 mk (3,50 mk)

50. **INKERI ANTTILA, Aisaikäisiin kohdistuneet siveellisyysrikokset ja niiden tekijät.** 1956, nid. 9 mk, sid 11,50 mk (nid 4,50 mk, sid. 7 mk)

51. **VEIKKO REINIKAINEN, Jutun palauttamisesta.** 1956, nid. 31 mk (16 mk)

52. **SIMO ZITTING, Saantosuoja irtaimisto-oikeudessa.** 1956, sid. 11,50 mk (sid 7 mk)

53. **VÄINÖ VIHMA, Suorituksen mahdottomuus varallisuusoikeudellisissa sopimussuhteissa.** 1957, nid. 13 mk, sid. 15 mk (nid. 6,50 mk, sid. 8,50 mk)

54. **VEIKKO REINIKAINEN, Prosessinedellytyksen puuttuminen oikeusseuraamuksista.** 1958, sid. 14 mk (sid. 8 mk)

56. **SIMO ZITTING, Kaupunkimaan omistuksesta.** 1960, nid 9 mk, sid. 11 mk (nid. 4,50 mk, sid. 6,50 mk)

59. **OLAVI RYTKÖLÄ, Merenkulkumaksut.** 1958, nid 8 mk (nid. 4 mk)

60. **OLLI IKKALA, Kunnan yleinen toimivalta.** 1959, nid. 12 mk, sid 14 mk (nid 6 mk, sid. 8 mk)

61. **TOIVO SAINIO, Muukalaisen oikeusasemasta erityisesti Suomen oikeutta silmälläpitäen.** 1959, nid. 15 mk, sid 17 mk (nid. 7,50 mk, sid. 9,50 mk)

63. **K. A. TELARANTA, Erehdys oikeustoimiopin perusongelmana.** 1960, sid 26 mk (sid. 14 mk)

65. **TAPIO NOUSIAINEN, Rangaistuksen määräämisestä.** 1961, nid 35 mk (nid. 18 mk)

66. **EINO PURHONEN, Eduskunnan budjettivalta.** 1961, sid. 14 mk (8 mk)

68. **KAUKO SIPPONEN, Lainsäädäntövallan delegoiminen.** 1965, nid. 32 mk, sid. 35 mk (nid. 16 mk, sid 19 mk)

69. **ERIK CASTRÉN, Siviiliväestön oikeussuoja maa- ja ilmasodassa.** 1964, nid 12 mk, sid. 14 mk (nid 6 mk, sid. 8 mk)

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja

A-SARJA

72. **TAUNO VESANEN, Valtiontaloutta koskevat eduskunnan ratkaisut ja hallituksen toimivalta.** 1965, nid. 23 mk, sid. 26 mk (nid. 11,50 mk, sid. 14 mk)

73. **TENHO AUTERE, Oikeus ilmatilan käyttöön siviili-ilmailutarkoituksessa rauhan aikana. Erityisesti Suomen ilmailujulkisoikeutta silmällä pitäen.** 1955, nid. 22 mk, sid. 25 mk (nid. 11 mk, sid. 13 mk)

74. **JORMA S. AALTO, Rikosprosessilain asialliesta sovellutusalasta.** 1965, nid. 24 mk (nid. 14 mk)

75. **ESKO HOPPU, Rahdinottajan tavaravastuusta.** 1966, nid. 19 mk, sid. 22 mk (nid. 10 mk, sid. 13 mk)

76. **ANTERO JYRÄNKI, Sotavoiman ylin päällikkyys.** 1967, nid. 27 mk, sid 30 mk (nid. 15 mk, sid. 18 mk)

77. **ESKO HOPPU, Valtion oikeudesta luopua saatavistaan.** 1968, sid. 30 mk (sid. 22 mk)

78. **JORMA S. AALTO. Rikostuomion vaikutuksista siviiliprosessissa.** 1968, nid. 26 mk (nid. 18 mk)

80. **TOIVO SAINIO, Muukalaisen oikeusasemasta II.** 1969, nid. 24 mk, sid. 28 mk (nid. 17 mk, sid. 20 mk)

81. **TOIVO HOLOPAINEN, Kunnan asema valtiossa. Oikeudellinen rakennetutkimus.** 1969, nid. 36 mk, sid. 40 mk (nid. 27 mk, sid. 30 mk)

82. **JORMA PIETILÄ, Tonttirekisterikiinteistön muodostaminen Suomen voimassa olevan oikeuden mukaan.** 1968, nid. 38 mk, sid. 41 mk (nid. 28 mk, sid. 31 mk)

83. **TENHO AUTERE, Kansainvälisten riitojen rauhanomaisesta selvittelystä. Erityisesti tuomiovaltaa silmällä pitäen.** 1968, nid 20 mk, sid. 23 mk (nid. 15 mk, sid. 17 mk)

84. **KAARLO SARKKO, Työrauhavelvollisuudesta.** 1969, nid. 30 mk, sid. 33 mk (nid. 22 mk, sid. 25 mk)

85. **HANNU TAPANI KLAMI, Julius Paulus,** 1969, nid. 20 mk, sid 25 mk (nid. 15 mk, sid. 18 mk)

86. **AULIS AARNIO, Kysymyksiä testamenttioikeuden alalta.** 1969, nid. 20 mk, sid. 25 mk (nid. 15 mk, sid 18 mk)

88. **JUHANI KYLÄKALLIO, Osakeyhtiön yhtiökokouksen päätöksen pätemättömyydestä.** 1970, nid. 36 mk, sid. 40 mk (nid. 26 mk, sid. 29 mk)

89. **EERO VILKKONEN, Hallintotoimen mitättömyydestä.** 1970, sid. 40 mk (31 mk)

90. **MIKAEL HIDÉN, Eduskunnan oikeusasiamies.** 1970 nid. 30 mk, sid. 34 mk (nid. 22 mk, sid. 25 mk)

91. **JUHA VIKATMAA, Erehdyksestä. Rikosoikeudellinen tutkimus.** 1970, nid. 44 mk, sid. 48 mk (nid 33 mk, sid. 36 mk)

95. **ILKKA SARAVIITA, Lakiehdotuksen lepäämäänjättäminen.** 1971, nid. 50 mk, sid. 55 mk (nid. 37 mk, sid. 41 mk)

96. **MIKKO KÄMÄRÄINEN, Huoltajan tuottamusperusteinen korvausvastuu.** 1972, nid. 38 mk, sid. 43 mk (nid. 28 mk, sid. 31 mk)

97. **IRMA LAGER, Tuomionpurun edellytyksistä siviili- ja hallintoprosessissa.** 1972, nid. 38 mk, sid. 42 mk (nid. 29 mk, sid. 32 mk)

98. **TERTTU APALA-ARLANDER, Yleislausekkeista.** 1972, nid. 36 mk, sid 41 mk (nid. 28 mk, sid. 31 mk)

99. **Rikosoikeudellisia kirjoitelmia III. Niilo Salovaaralle 13. 10. 1972 omistettu.** 1972, nid. 32 mk, sid. 37 mk (nid. 24 mk, sid. 27 mk)

100. **PIRKKO-LIISA ARO, Ennakkokäyttöoikeus patentinhaltijan yksinoikeuden rajoituksena.** 1972, nid. 32 mk, sid. 37 mk (nid. 24 mk, sid. 27 mk)

101. **ESKO RIEPULA, Eduskunnan perustuslakivaliokunta perustuslakien tulkitsijana.** 1973, nid. 40 mk, sid. 44 mk (nid. 30 mk, sid. 33 mk)

102. **MARTTI CASTRÉN, Liikesalaisuuksien oikeussuojasta.** 1973, nid. 38 mk, sid. 44 mk (nid. 29 mk, sid. 33 mk)

103. **EERO VILKKONEN, Hallintolainkäytön alasta.** 1973, nid. 40 mk, sid. 46 mk (nid. 30 mk, sid. 34 mk)

104. **ILKKA SARAVIITA, Kansainvälisen järjestön perussäännön hyväksyminen ja voimaansaattaminen Suomessa.** 1973, nid. 46 mk, sid. 51 mk (nid. 35 mk, sid. 39 mk)

105. **PEKKA KOSKINEN, Yksitekoisesta rikosten yhtymisestä.** 1973, nid. 44 mk, sid. 49 mk (nid. 33 mk, sid. 37 mk)

106. **RAIMO LAHTI. Toimenpiteistä luopumisesta rikosten seuraamusjärjestelmässä.** 1974, nid. 96 mk, sid. 104 mk (nid. 72 mk, sid. 78 mk)

107. **LEENA KARTIO, Rakennuksenomistajan oikeusasemasta erityisesti silmälläpitäen maapohjan omistussuhteiden merkitystä.** 1974, nid. 52 mk, sid. 57 mk (nid. 39,—, sid. 43,—)

108. **MIKAEL HIDÉN, Säädösvalvonta Suomessa. I Eduskuntalait.** 1974, nid. 58 mk, sid. 63 mk (nid. 44 mk, sid. 48 mk)

109. **TAUNO VESANEN, Vientimaksusta. Vero-oikeudellinen tutkimus.** 1974, nid. 32 mk, sid. 38 mk (nid. 24 mk, sid. 29 mk)

110. **SEPPO LAAKSO, Hallituksen muodostaminen Suomessa. Tutkimus HM 36 §:n taustasta, genetiikasta, tulkinnasta ja sovellutuskäytännöstä.** 1975, nid. 82 mk, sid. 90 mk (nid. 62 mk, sid 68 mk)

111. **ERKKI HAVANSI, Takavarikko ja hukkaamiskielto ulosottolain 7 luvun mukaan. I.** 1975, nid. 174 mk, sid. 182 mk (nid. 130 mk, sid. 136 mk)

113. **ERKKI J. HOLLO, Pilaamiskiellon sisältö vesilain mukaan.** 1976, nid. 94 mk, sid. 104 mk (nid. 70,50 mk, sid. 78 mk)

114. **PAULI KOSKI, Konserni.** 1977, nid. 104 mk, sid. 114 mk (nid. 78 mk, sid. 85,50 mk)

115. **EERO BACKMAN, Rikoslaki ja yhteiskunta,** nid 104 mk, sid. 114 mk (nid. 78 mk, sid. 85,50)

116. **ERKKI AUREJÄRVI, Urakkasopimus. Työnsuoritussopimuksia koskevan teorian arviointia.** 1976, nid. 88 mk, sid. 100 mk (nid. 66 mk, sid. 75 mk)

117. **LARS BJÖRNE. ». . .syihin ja lakiin eikä mielivaltaan. . .»** 1977, nid. 131 mk, sid. 142 mk (nid. 98 mk, sid. 106 mk)

118. **MATTI NIEMIVUO, Valtionavut kunnille ja kuntainliitoille.** 1976, nid. 94 mk, sid. 106 mk (nid. 71 mk, sid. 80 mk)

Julkaisut ovat **Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen jäsenten myöhemmin tilattavissa** suikeissa mainittuun erityishintaan, os. Döbelninkatu 5 B, Helsinki 26. (Kirjakauppahinnat ovat ohjehintoja).

ISBN 951-9068-67-8 (nid.)
ISBN 951-9068-68-6 (sid.)